

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Commentarii Exegetici In Apocalypsim Ioannis Apostoli

Viegas, Brás

Parisiis, 1615

Capvt Dvodecimvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39261

ARGVMENTVM.

Hæc est quarta visio huius operis, eaque illustrissima, atque ad Antichristi tempora pertinens. Demonis, & Antichristi aduersus Ecclesiam persecutio, Ecclesiaque ipsius splendor, & de hostibus gloriosa victoria, triumphusque commemorantur.

CAPVT DVODECIMVM.

DT signum magnum apparuit in cælo: mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens: & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Et visum est aliud signum in cælo, & ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem: & in capitibus eius diademata septem, & cauda eius trahēbat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram: & draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit, filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: & raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius, & mulier fugit in solitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factum est prælium magnum in cælo: Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & Angeli eius: & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo. Et proiectus est draco: ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Saranas, qui seducit vniuersum orbem: & proiectus est in terram, & Angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectū Dei nostri die, ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinē Agni, & propter verbum testimonij sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ, & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. Et postquam vidit draco, quod proiectus esset in terram, persecutus est mulierem, quæ peperit masculum: & datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus, & tēpora, & dimidium temporis à facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Et audiuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbit flumen, quod misit draco de ore suo. Et iratus est draco in mulierem, & abiit facere prælium cum reliquis de semine eius qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi. Et stetit supra arenam maris.

COM-

COMMENTARIUM PRIMUM EXEGETICUM.

De quarta visione Ioannis.

Imaginaria huius capitis visio describitur.

SECTIO PRIM A.

P R I M U M vidit Ioannes signum magnum in cælo, mulierem scilicet amictam sole, prementem pedibus Lunam, & gestantem in capite coronam duodecim stellarum: quæ grauida erat, & parturiens cruciabat, vt pareret. Secundò. Vidit aliud signum in cælo, nimirum draconem magnum, & rufum, habentem capita septem, & cornua decem, & in capitibus diademata septem: caudaque eius tertiam partem stellarum cæli in terram trahebat. Tertio. Draco ille stetit ante mulierem, vt simul atque peperisset, filium eius deuoraret. Sed contra accidit: mulier enim peperit filium masculum, qui relicturus erat omnes Gentes in virga ferrea, raptusque est ad Deum, & ad thronum eius: mulier autem fugit in solitudinem, in locum à Deo paratum, vt eam ibi pasceret diebus mille ducentis sexaginta. Quarto. Factum est prælium magnum in cælo: Michael enim, & Angeli eius præliabantur cum dracone: & draco etiam ex altera parte, & Angeli eius depugnabant. Sed non prævaluerunt, nec inuentus est locus eorum amplius in cælo. Quintò. Draco ille magnus, & serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas, qui seducit vniuersum orbem, projectus est in terram, & angeli eius maxima cælitum acclamatione dicentium: *Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia projectus est accusator fratrum nostrorum: illudque subiungentium, Væ terræ, & mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, scies, quod modicum tempus habet.* Sextò. Post quæ draco vidit, quod projectus esset in terram, persecutus est mulierem, quæ pepererat masculum, cui tamè data sunt duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum à facie serpentis, id est, fugiens faciem serpentis: (sic enim nectendus est hoc loco contextus) vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Septimò. Misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Verùm adiuuit terra mulierem, & aperiens os suum absorbit flumen, quod draco miserat. Postremò. Iratus draco in mulierem, abiit facere prælium cum reliquis de semine eius, qui nimirum custodiunt mæ data Dei, & habent testimonium Iesu Christi, stetitque super arenam maris. Hæc de visione: iam de multiplici visionis mysterio disputandum.

Hoc signum magnum Ecclesiam esse: & cur signum appelletur?

Signum magnum apparuit in cælo.

SECTIO II.

H Anc mulierem, quam Ioannes signum magnum appellat, in literali sensu Ecclesiam esse communis est interpretum expositio, Andr. Cæleriens. Bedæ, Primas. Rich. Vict. Rup. Pann. Ioach. eam etiam tradit Method. in lib. cui titulus est *symposium*, & D. Greg. li. 34. Mor. c. 7. Quo fit, vt qui hanc visionem de beatissima Virgine interpretantur, non literalem, & historicum sensum, sed mysticum, & allegoricum sequantur: præterquam quod neque ipsa visio tota Virgini congruit.

I.
Andr. Cesar
Beda.
Primas.
Rich. Vict.
Rupert.
Pann.
Ioach.
Method.
D. Gregorius

Siquidem hæc mulier maximè cruciabatur, ut pareret: cum Virgo beatissima filium suum absque ullo sensu doloris, & molestia non solum nouem mensibus in utero gestauerit: sed etiam pepererit. Accedit, quòd fugam mulieris in desertum Virgini rectè accommodari non potest. Verum nos de hac allegorica expositione etiam agemus, postquam literalem tradiderimus.

Est igitur aduertendum signum tripliciter potissimè usurpari in sacris literis.

II. Prima enim eius acceptio est pro miraculo, eo quod miracula diuinam veritatem

Prima signi
acceptio pro
miraculo.

Psal. 134. 7.

Act. 5. 12.

Secunda pro
vexillo.

Esai. 5. 26.

D. Hieron.

Gentium vo-
catio.

Psal. 73. 4.

confirmant, & quasi signent: ita sumitur Pl. 134. *Et misit signa, & prodigia in medio cui Egypte: & Act. 5. Per manus autem Apostolorum fiebant signa, & prodigia multa in plebe: & læcētis alijs in locis.* Secunda signi acceptio est pro vexillo, veluti Esai. 5. *Eleuabit signum in nationibus, procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ, & ecce festinus velociter veniet.* Quem locū de Hier. interpretatur de Romanis, qui sub Tito Iudæorū Gētem opprēserunt, quos Dominus quasi vexillo erecto è longinquo euocasse dicitur: simul etiam aliorum refert sententiam, qui de Gentium vocatione locum accipiunt, quæ nimirum eleuato signo crucis, & depositis ōneribus peccatorū velociter venerint, atque crediderint. Eodem sensu signum accipitur Pl. 73. *Posuerunt signa sua, signa: & non cognouerunt sicut in exitu super summum.* Priori enim loco lumūtur signa pro vexillis: posteriori pro monumentis hoc sensu: Infideles aduersarij tui (loquitur cum Deo de euerſione vr̄bis, & profanatione tēpli) victores de nobis effecti vexilla sua ex cælo loco, cuiusmodi sunt exitus, siue portæ ciuitatū, per quas omnes egrediuntur, exerunt manifesta victoriæ suæ monumenta: & non cognouerunt se tua permissione eam victoriam consequutos, sed suæ eam virtuti ascripserunt. Tertio. Sumitur signum pro scopo, in quē sagittæ collimātur, veluti

Tertia pro
scopo.

Thren. 3. 11.

D. Thom.

Isa. 16. 11.

D. Gregor.

Insi positi in
mundo, vsq;

persecutus:

quia eum semper suis

ictibus impetit, suisq;

persecutionibus affligit:

qui enim in hac vita

torū sagittis

absidua mala tolerat,

veluti in signum positi ictus

excipit ferientis.

Vnde Paulus cū persecutio-

nū mala toleraret, atque sub

persecutione aduersariorum

gemeret, tenorē discipulorū

mentem de

suis afflictionibus cōsolans ait

1. Thes. 3. 1. *Ipse enim scitis,*

quòd in hoc positi sumus:

ac si eis apertè

diceret, inquit Greg. *Quid*

in hoc tempore vulnera nostra

miramini, qui si eterna gaudia

querimus, hæc ad hæc venimus,

ut feriamur: Eodem sensu

dixit de Christo Simeon. *Hic*

positus est in ruinam, &

in resurrectionem multorum,

& in signum, cui contradicetur.

Sic enim eum locum intellexit Tert.

li. de carne Christi c. 23. vbi

dispensans aduersus

Marcionem negantem veram in

Christo carnē, *Cognoscimus,*

inquit, *adimpleri propheticam*

uocem Simeonis super adhuc

recentem infantem Dominum

pronunciatam: Ecce hic

positus est in signum, cui

contradicetur: signum natiuitatis

Christi secundum Esai. c. 7. Pro-

pterea Dominus dabit ipse vobis

signum. Ecce virgo concipiet in

utero, & pariet filium: agnos-

mus enim signum contra dicibile

conceptum, & partum virginis

Maria. Hæc ille.

III.

Primum igitur Ecclesia signum est

magnū, quia ipsa per se magnum

quoddā est miraculū à Deo

mirabiliter effectum. Verè enim miraculū est Ecclesiæ cōtra tam

multas,

multas, tāq; difficiles Gentiu' omnium, ac Principum persecutiones non solū fundatio, sed, ut ita dicā, prodigiosa progressio. Præcipue verò, si spectentur ij, per quos fundata est, hoc est, Apost. pauci numero, genere humiles, adque vlllo vel humane sapiētia, vel opū, mundanaque potentia præsidio. Hanc enim potissimū ob causā appellatur à Paulo gloria Christi. 2. Cor. 8. sine, inquit, fratres nostri Apostoli Ecclesiā gloriā Christi: vbi gloriā numerandi casus est, habetur enim Græcè: ὁ ἑα ἑα. 78. Appellatur autē gloria Christi: quia Ecclesiā per eos fundatio diuinam Christi potētia, splendorē, & gloriā declarauit. Deinde signū, siue vexillū fuit quod Deus erexit suā erga homines benevolentia, idcirco enim Ecclesiā cōdidit, quia homines adamauit: idque Ecclesia ipsa agnoscit, & disertis verbis cōfiterur, cū ait Cāt. 2. Ordinauit in me charitatē: seu ut alij trāsferūt ex Hebræo: *Posuit in me vexillum amoris.* Aqua etiā expositione nō abhorret nostra translatio: *Quidem hoc loco ordinatū* verbū militare est ad eum sensum, quo milites in acie instrui, & ordinari solēt. Est enim Hebraicē vox *Dagal*, quā propriē significat vexillū erigere: translatē verò insignem esse in re aliqua, vel eminere: simulque iuxta nostram editionem significatur charitatem ipsam solam esse veluti quēdam numerosum exercitū, qui aduersus animā hostes instruitur, & ordinatur. Et iuxta eum sensum, quē sequimur ex translata verbi *Dagal* acceptione, indicatur maxima, & illustria amoris argumenta ostendisse spōlium erga Ecclesiam, & in eis insignem fuisse: imò quasi vexillū sustulisse, quod omnes gentes intrepidē sequerentur, iuxta illud Elaiā 5. superius cōmemoratum: *Eleuabit signum in nationibus.* Nec verò quodlibet signū: sed magnum signum fuit: quia hoc Ecclesiā vexillum maximum effecit, toto videlicet orbe expansum, ut cōspiciuū esset omnibus, qui ad Ecclesiā aggregari vellēt.

Denique signum est, siue scopus, in quem omnes Tyranni, ac Principes suarum persecutionum sagittas collimarunt: ita ut optimo iure ipsa quoque signū cōtradictionis appellari possit iuxta illud Thr. 3. *Posuit me tanquā signū ad sagittā.* Nec sine mysterio dicitur signum magnum, & ita magnum, ut ab eo persecutorum sagittæ aberrare non potuerint: cum id cōtrario scopus exiguus esse soleat, ut difficile sit illum attingere. Enim vero Deus potentia suā, & virtutis cōscius Ecclesiam signū quoddam magnum esse voluit, persecutoribusq; opposuit, ut ab eo aberrare nō posset. Verū simul idē signum fecit impenetrabile, ne aduersariorū sagittæ in Ecclesiā intentæ eā vlllo modo possent penetrare, in quo maior diuinæ potētiae magnitudo cernitur. Et vero quis mulierē inter caelestes orbes cōsidentem, quippe quæ lunā pedib. calcaret, solēq; cōtingeret, ferire posset, cū ante ealū ipsum natura impenetrabile, supra quod lecura residebat, penetrare oporteret, hoc est; diuinā ipsam potētia, quæ Ecclesia nititur, superaret. Quod argumētū quāquā aliū in hoc opere tractauimus, adhuc tamen possumus alijs script. testimonijs locupletare.

Primū ducitur ex Pl. 128. vbi Ecclesia de se ipsa ita loquitur. *Sape expugnaverunt me à iuuetute mea, dicat nunc Israël: Sape expugnaverunt me à iuuetute mea atenim nō potuerūt mihi. S. supra dorsum meū fabricauerūt peccatores: prolongauerūt iniquitatē suā, Dominus infusus cōcidet cernices peccatorū.* Quo loco ad literam sermo est de Synagoga, cuius pueritia in Aegypto fuit, vbi cæpta est eius persecutio: & generalius de Ecclesia, quæ in ipsa sua infantia oppugnata fuit, cū Cain Abelem fratrem obruncauit. Sic enī hūc locū intellexit D. Aug. in cōm. *Magnus, inquit, effectus sic capisse, quasi aliquid iam loqueretur: videtur enim nō capisse, sed respondisse. Respondit autē quarelibet, & cogitationibus infirmorū: Sape expugnaverūt me à iuuetute mea. Nunquid ideo non peruenit ad senectutem, quia non cessauerūt illi expugnādo? Cōsoletur igitur se Ecclesia de præteritis exemplis, & dicat: Etenim nō potuerūt mihi.* Hæc Aug. Quod vero sequitur, hunc sensum habet: *supra dorsum*

Apostoli Christi gloria.

2. Cor. 8. 25. Ecclesiā vexillum benevolentie Dei erga homines Cant. 2. 4.

Charitas numerosus exercitus aduersus animā hostes.

III. Ecclesia quæ pælo Tyrannorum scopus Thren. 3. 12.

Eiusdem in persecutionibus securitas.

Psal. 128. 5.

Ecclesia in infantia oppugnata, & D. August.

meū fabricauerunt peccatores, immensam videlicet persecutionum fabricam, sed quæ non me, sed ipsos contereret: vnde subiungitur: Dominus iustus concidet ceruices peccatorum: confundantur, & conuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.

Secundū testimoniū duci potest ex Zach. i. Et leuans, inquit Propheta, oculos meos, & vidi. & ecce quatuor cornua. Et dixi ad Angelū, qui loquebatur: Quid sunt hæc? & dixit ad me: Hæc sunt cornua, quæ ventūauerunt Iudæ, & Hierusalem. In quem locū Hebræi, D. Hier. & alij per quatuor cornua accipiunt quatuor mundi imperia quæ Hebræorū Gentē quali tauri ventilauerunt, in typū videlicet Ecclesiæ, in quā omnes Reges, atque Principes tanquā ferocissimi tauri insurrexerunt. Sed vide, quid sequitur: Ostendit mihi Dominus quatuor fabros, & dixi: Quid isti veniunt facere? qui ait: Hæc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudæ per singulos viros, & nemo eorum leuauit caput suū, & veniunt isti deterrere ea, vt deiciat Cornua Gentium, quæ leuauerunt cornu super terrā Iudæ. Per hos quatuor fabros D. Hier. Theod. & Cyril. Alex. intelligūt Angelos, quorū præsidio Ecclesia defenditur, & Tyrannorū, atque hæreticorū omnium vires quali cornua cōteruntur. Alij, in quibus est Carthul. quidā apud D. Hier. in eum locum, volunt fabrorū nomine accipiendos esse quatuor Euangelistas, qui omnium regnorū potētiam, quæ antea Ecclesiā persequabantur, Euangelij prædicatione, & miraculorū fulgore Christi imperio huius loci expositione plura diximus in nostris super Zach. cōmentarijs, quæ Deo volente cum reliquorū minorum Prophetarū cōmentatione foras dare instituiamus. Deniq; Gen. 4. Tubalcaïn in typum diaboli dicitur fuisse malleator, & faber in cuncta opera artis, & ferri: sic enim diabolus malleator est Ecclesiæ, quippe qui eam fortissimè Tyrānorū, & hæreticorū ictibus percutit: quæ tamen tanquā incus fortissima malleos omnes cōminuit, & conterit. Quam ob causam dicitur Hier. 50. Confractus, & cōtritus est malleus vniuersa terra: vbi per malleum vniuersæ terræ diabolus Ecclesiam persequentem interpretatur Orig. in comm. eius loci. Nec verò id mirū videri debet, cū Ecclesia adamantina describatur Amos 7. iuxta translationē 70. Ecce vir super murū adamantini, & in manu eius adamantus: & dixit Dominus ad me: Ecce ego iniciā adamantē in medio murū adamantini populi Israel. Vbi per adamantē Christus in manu Patris, per murum adamantinū Ecclesia, supra quā est Christus, accipiēda est. Itaque Christū tanquā adamantem in medio omnium Gentium, ac Principum misit: quem tamen nulla potentia frangere vnquam potuit: quod idem adamantino muro, id est, Ecclesiæ contigit.

Cur Ecclesia in cælo apparuerit.

Apparuit in cælo.

SECTIO III.

I. Cvm mulier Ecclesia sit, vt diximus, perspicuū relinquitur cælū hoc loco non ipsam Ecclesiā significare: iā enim Ecclesia in se ipsa apparuisset. Quare existimamus illud hoc loco indicari Ecclesiā cælestē esse, hoc est, de cælo descēdisse per electionē diuinā: quemadmodū alijs in hoc opere dicit Ioan. vidisse se spontam Agni descendente de cælo. Præterea, vt vult Panno. Apparuit in cælo mulier, quia Ecclesia cælestē vitam agit, vnde & in terris quasi peregrina versatur, quia & genere, iuxta priorē rationē, & cōuersatione, iuxta posteriorem tota sit cælestis. Id quod eleganter dixit Tert. in Apolog. c. i. vbi agēs de persecutionib; Ecclesiæ, nihil, inquit, Gens Christiana de causā suā deprecatur, quia nec de conspitione miratur: scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos facile inimicos inuenire: caterū genus, sedē, spem, gratia, dignitatem in cælis habere. Vnū quæsit interdū, ne ignorata damnetur. Hæc ille. In tribus verò potissimū Ecclesia se ostēdit de cælo esse, lingua, moribus, affectu. Hæc enim triplici ratione potissimū, cuius sit quispiam, diiudicari solet. Et quidem de lingua diētum

Ecclesia
genere, & cō-
uersatione ca-
est cælestis.
Panno.
Tertullian.

dictū est à Domino Ioā. 3. *Quid est terra est, de terra loquitur: & ibidē. Quē enim misit Deus,*
verba Dei loquitur. Sunt autem quidā peregrini, qui loquuntur nullo quodam idio-
 mate, quod ex proprio scilicet, & peregrino conflatur, vt habes 2. Eld. 13. *In diebus*
illis vidēs Iudaeos ducentes uxores Azoritas, Ammonitidas, & Moabitidas, & filij eorum ex
media parte loquebātur Azorice, & nesciebāt loqui Iudaicē, & loquebātur, iuxta linguā popu-
li, & populi. Sic etiā sunt pleriq; in Ecclesia, qui nec caelestes omnino sunt, nec pla-
 nē terreni: sed vtrūque iungentes & de caelo, & de terra loquuntur. Deinde etiam
 mores ostendunt, cuiusnam patrie quispiam sit: quē admodū significauit Apolto-
 lus Phil. 3. *Nostra cōuersatio in caelo est.* j. nostri mores caelestes sunt. Denique affectus
 terrarū, & regionū maximē in hominib. dominātur, & ex iis vnus cuiusq; regio di-
 gnoscutur: quare ex affectu, & amore rerū caelestiu ostēdit Ecclesia se caelestē esse.

Propter hāc igitur vtramq; rationē Ecclesia in caelo visa est, atq; in vtriusq; typū
 tabernaculū illud Mosaicū coopertū erat pellibus hyacinthinis, hoc est, caelestis
 coloris: vnde auctore Iosepho li. 3. antiq. c. 7. à lōge alpiciētibus calū representā-
 bat. Eandē ob causā Ecclesia dicitur sapphirina, eo quōd sapphirus gēma sit colo-
 ris caelestis, & aureis quibusdā pūctis colluceat, quae stellas referūt: quo sensu ac-
 cipiendū est illud Exod. 24. *Ascēderūt Moyses, & Aarō, Nadab, & Abih, & 70. de se-*
nioribus Israel, & viderūt Dēū Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi
calū, cū serenū est. Etenim Ecclesia veluti thronus quidā est sapphirinus, in quo Deus
 residet: cū autē subiūgitur: *quasi calū, cū serenū est,* significatur tranquillitas, & se-
 renitas, quā Ecclesia sub Dei pedibus habet. Quanquā enim eā Tyranni, & Häre-
 tici conentur turbare: tamen quia sub Dei pedibus iacet, eiūq; virtute, ac potentia
 continetur, serenitatem cali sua tranquillitate representat. Illud obiter aduer-
 te pro eo, quod nos habemus: *Quasi lapis sapphirini,* legi quoque posse ex Hebraeo:
quasi lateris sapphirini, vt auctor est Lyr. in eum locum, nimirum vt figura lateris He-
 braeis in memoriam Aegyptiacam seruitutem reuocaret, cum in conficiendis la-
 teribus laborabant: color autem sapphirinus designaret libertatem, quam diuino
 beneficio erant consecuti. Simul etiam illud indicabatur lateres, id est, labores,
 quibus Sancti in hac vita probantur, tandem in sapphiros gloriā conuertentes:
 idcirco enim Hebraei viderunt suos lateres in pulcherrimos sapphiros euasisse.

Ad eandem Ecclesiae caelestem naturam adumbradam apparuit Ezechielī Do-
 minus super alium thronum sapphirinum, quemadmodum legimus cap. 1. *Super*
firmamentum, quod erat imminens capiti animalium, quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo
throni: & super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et quidem
 meritō thronus iste sapphirinus, qui Ecclesiam representat, capitibus quatuor il-
 lorum animalium imminet: quoniam Ecclesia super quatuor orbis imperia
 per quatuor illa animalia expressa fuit euecta: siquidem iis omnibus subiugatis
 ipsa veluti thronus sapphirinus remansit, in quo Christus omnium imperiorum
 Princeps, moderatōr q; resideret. Accedit, quōd illa quatuor animalia, hoc est, qua-
 tuor imperia thronum istum sapphirinū in capite gestant: siquidem ex omnibus
 mundi partibus Reges, ac Principes, Gentesque vniuersae ad Ecclesiam aggrega-
 tae Christum veluti in throno triumphantis more gestauerunt: quidni etiam Ec-
 clesiam caelum appellari agnoscamus Esa. 66. *Hac dicit Dominus. Caelum sedes mea,*
terra autem scabellum pedum meorum. Etenim D. Aug. in Psal. 98. existimauit eo loco
 Esaiæ caeli nomine electos accipiendos esse, hoc est, Ecclesiam: quae interpretatio
 etiam est D. Hilarij in Psal. 131. Obiter autem est obseruanda annotatio, quam in
 eundem locum affert eundem Hilar. lib. de Trinit. expendens, quomodo Dei sedes
 dicatur caelum, terra autem pedum eius scabellum: cum tamen calū palmo, terrā

Ioan. 3. 31. 34
 In quibus nō
 se ostendit de
 caelo esse.
 2. Esa. 13. 23.

Phi ip. 3. 10.

II.
 Iosephus.
 Tabernacu-
 lum Mosaicū
 caelum refe-
 rebat.
 Exod. 24. 9.
 Ecclesia Sap-
 phirinus Dēi
 thronus.

Lyrann.

III.
 Ezech. 1. 26.
 Ecclesia su-
 per quatuor
 mundi imper-
 ia euecta.

Esa. 66. 1.
 D. Augusti

D. Hilar.

pugillo concludat, iuxta illud Esai. 40. *Quis mensus est pugillo aquas, & calos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terra, seu vt 70. transfulerunt: Quis mensus est manus aqua & calos palmo, & omne terra pugillo?* Ex quoru locoru collatione concludit Hilar. Diuinae naturae immensitate nullis locoru spatii terminata: siquidem caeli, quod ipsius thronus dicebatur, palmo concluditur: terram vero, quae dicta fuerat pedum eius scabellum, pugillo comprehendit. *Conclusum, inquit, palmo caeli rursus Deo thronus est, & terra, quae pugillo continetur, eadem & scabellu pedum eius est, ne in throno, & scabello secundum habitum confidentis protensio speciei corpore possit intelligi: cum id, quod sibi thronus, & scabellum est, rursus illa ipsa infinita palmo, ac pugillo apprehendente concludat.*

III.

*Ecclesia caeli
Sancti sydera,
D. Gregor.
Iob 9.9.*

Sed, vt ad institutum reuertamur, quoniam caelestis planis est Ecclesia, idcirco firmamenti, siue stelligeri caeli nomine significatur: sic enim firmamentum illud possumus accipere, quod paulo ante ex Ezechiele diximus supra capita animalium apparuisse. Sicut enim in firmamento lucent sydera, & constellationes variae ex syderibus conflatae, ita in Ecclesiae firmamento Sancti sunt veluti sydera, & pulcherrima virtutu conexiones quasi constellationes nobilissimae. Vnde D. Greg. lib. 9. Mor. c. 6. ad Ecclesiam refert illud Iob 9. *Quis facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas, & interiora Austris.* Quo loco per Arcturum 7. stellis fulgentem accipit Eccles. 7. candelabris in Apocal. rutilantem: per Orionas vero Martyres, quia sicut Oriones in ipso pondere temporis laemalis oriuntur, suoq; ortu tempestates excitant: & maria, terrasque perturbant: ita Martyres, dum Eccles. ad statum praedict. erigunt, pondus persecquentiam, molestiasque passuri ad caeli faciem quasi in hyeme veniunt. Iis etiam ortis mare, terraque turbantur, quia Gentilitas videns mores suos destitui apparente Martyru fortitudine doluit, Deniq; Hyadas Doctores interpretatur, quia nimiru Hyades a pluuia nomen acceperunt, eo quod ortu proculdubio imbres ferant: sic enim Doctores ad statum vniuersalis Ecclesiae quasi in caeli faciem deducti super arentem humani peccatoris terram sanctae praedicationis imbres fundunt, iuxta illud Deut. 32. *Concresecat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herba, & quasi stilla super gramina.* Haec ille. Quid? Nonne duodecim Apostoli duodecim signa sunt Zodiaci, id est, vitalis circuli in firmamento Ecclesiae constituta? quemadmodu subtiliter tractat Georg. Venet. in sua Harm. Cant. 2. ton. 7. c. 8. 9. 10. 11. & 12. nobisq; fufius disseremus, cum coronam duodecim stellarum explicabimus. Ex his omnibus illud coficitur Ecclesiam duplici de causa caelestem esse, tum quia e caelo per aeternam electionem habuit ortum, tum quia caelestem in terris vitam agit: atque adeo merito in caelo Ioanni apparuisse.

*Deut. 32. 2.
Apostoli duo-
decim signa
Zodiaci.
Georg. Ven.*

Cur Ecclesia appelletur mulier?

Signum magnum apparuit in caelo, mulier.

SECTIO IV.

I.
*Potissima
tio, quia est
sponsa Christi.
Ephes. 5. 25.
& 32.
Gen. 2. 25.
D. August.*

Signum illud magnum, quod in caelo apparuit, mulier fuit amicta sole. Cum igitur ea Ecclesiam adumbrauerit, vt diximus, illud iam ordine sequitur explicandum, cur mulieris appellatione censeatur? Illa igitur eius appellationis est ratio potissima, quod Ecclesia Christi sponsa sit, ab eo que veluti grauidata fructum ferat metitorum: quemadmodu laulentem explicauit Apostolu Eph. 5. *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam: quod Ecclesiae, & Christi coniugium fuit auctore Paulo ibidem in coniugio Adae, & Euae adubratu, cu Adam dixit: Hoc nunc est os sibus meis, & caro de carne mea: Sacramentum hoc, inquit Paulus, magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Id quod praeter alios expendens D. Aug. lib. 2. de symbolo

symbolo ad Cathecumenos c. 6. de Christo in cruce interpretatur; Ascendat, inquit, sponsus noster thalami sui lectum, dormiat moriendo aperiat eius latus, & Ecclesia prodeat virgo: ut quomodo Eva facta est ex latere Adæ dormientis, ita & Ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendens. Percussum enim est ei latus, & statim manavit sanguis, & aqua, quæ sunt Ecclesie gemina sacramenta: aqua, in qua est sponsa purificata, sanguis ex quo venit esse dotata. O magnum mysterium de sponso sponsa nascitur, & ut nascitur, statim illi coniungitur: & tunc sponsa nubet, quando sponsus moritur: & tunc sponsus sponsa coniungitur: quando a mortalibus separatur: & quando ille per calos exaltatur, tunc ipsa in terra secundatur. Hæc ille.

Est ad hoc matrimoniū explicadū illustrissimū illud apud Oseam testimoniū c. 11. 2. vbi dominus sic ad Ecclesiā loquitur: *sponsabo te mihi in sempiternū: & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordiā, & in miserationib.* Et *sponsabo te mihi in fide: & scies, quia ego Dominus.* Vbi advertendū est ter de sponsationis nomē repeti propter tres personas diuinas, quibus Ecclesia est desponsata: quamquā D. Hier. aliā rationē afferat, dicens Deū primū sibi desponsasse Ecclesiam in Abrahamā, siue in Aegypto, ut vxorem haberet sempiternā: secūdo in monte Sina, cum ei dedit pro sponsalibus legis iustitiā, atque iudiciū, & iunctā legi miseri cordiā, ut nimirū quando peccaret, traderetur captiuitati, & cum ageret penitentiā, reuocaretur in patriā, & misericordiam cōsequeretur: atque de his sponsalibus loquutū fuisse Regiū vatē Pl. 100. *Miseri cordiā, & iudiciū cantabo tibi Domine: eadēq; sponsalia nomine calicis explicasse, cū dixit Pl. 74. Calix in manu Domini vini meri plenus misto: & inclinauit ex hoc in hoc, j. ut ipse interpretatur, inclinauit calicē iustitiæ in calicē misericordiæ, & rursus calicē misericordiæ in calicem iustitiæ. Denique tertio eandem Ecclesiam Christo crucifixo, & à mortuis resurgenti desponsatā non in legis iustitiā, sed in fide Euāgelij: qui autem sic fuerit desponsatus, statim sciet, quia ipse sit Deus.*

Nec verò, cum Ecclesiā mulier dicitur, de eius virginitate dubites: quāquā enim apud latinitatis auctores mulier pro corrupta femina vsurpetur, veluti a cōiugio in Verrem: *Nequis heredē virginē, nēo mulierē faceret:* tamē nō modo in sacris literis, sed etiā ex vi verbi auctore D. Hier. in c. 4. epist. ad Gal. sexum magis, quā copulā viri significat: ut fusē probat Tert. in li. de velandis virginibus, probatque ex Gen. 2. vbi Eva, cum adhuc virgo esset, mulier appellatur: & ex beatissima Virgine, quæ sæpe mulier dicitur, veluti ad Gal. 4. *Miser Deus filius suum factum ex muliere, factū sub lege: & Iob 2. Quid mihi, & tibi est mulier?* & c. 19. *Mulier, ecce filius tuus.* De eadē quoque re doctē disserit Orig. ho. 8. in Leui. an illa verba Leu. 12. *Mulier si suscepta mine peperit masculū, immūda erit septē diebus.* Itaque Ecclesia & mulier est propter cōiugiū, & fecunditatē, & virgo propter puritatem, & sanctimoniā: ut enim rectā annotauit D. Hier. in c. 2. Osee, illud interest inter Dei coniunctionē, & hominū, quod homo cum vxorē accepit, de virgine facit multo rem, id est, nō virginem: Deus autem meretricibus spiritualiter copulatus eas mutat in virgines, Id quod ad literā duobus clarissimis testimonijs ostēditur: vnū est illud Hier. 3. vbi postquā vrbis Hierusalē adulteria cōmemorantur illis verbis: *Leus oculos tuos in directam, & vide, vbi non p̄strata sis: polluisi terram in fornicationibus tuis, & in malitijs tuis. Quam obrem prohibita sunt stilla pluuiarum, & serotinus imber non fuit: fronte mulieris meretricis facta est tibi, noluisi erubescere: statim subiungitur: Erga saltem amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis mea tu es. Vbi cernis meretricem mulierem ad virginitatē inuitati per spiritualem coniunctionē cū Deo. Aliud obicit in hunc locū est obseruandum maximi apud Deū mamētī esse patris appellationē: siquidem Deus Hierusalē fornicariā ciuitatē, & sub eius typo quālibet peccatricē animā adhortatur, ut ipsū*

Ecclesiam sponso desponsat
Deus primo in Abrahamā, Secundo in monte Sina. Psal. 100. 1. 479.
Tertia in Christi crucifixo.
III. M. Tullius. Mulier nomine sexus.
D. Hieron. Gen. 2. Gal. 4. 4. Ioan. 2. 4. Ioan. 19. 26. Orig. Leuit. 12. 2.
D. Hieron. Hierem. 3. 2.
Patri appellatio quantum momenti signat Deum.

pater appellat, si velit veniam facile impetrare: quasi tanto non in e, tantaque pietatis audito fieri non possit, quin statim ad misericordiam commoueatur, quem admodum pater amplecti, & osculari solet filium infantulum, cum ei repetita identidem patris appellatione blanditur: quam ob causam Dominus cum discipulos orare docuit, *hinc inchoare orationem præcepit: Pater noster qui es in caelis.* Inde que duntaxat prodigius ille filius animos sumpsit, & reconciliationis fiducia: *ibo, inquit, ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in caelum, & coram te.* Hac eadē ratione Deum exorare nomine populi conatur Esaias c. 67. *Ascende de caelo, & vide de habitaculo sancto tuo: ubi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum super me conuenerunt se.* Tu enim pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine pater noster, redemptor noster à seculo nomen tuum. Quo loco primū significat Propheta Deū usque adeo clementē esse, vt Abrahamus, & Israel, siue Iacob præ illo nomē patris minimē mereatur: idcirco enim dixit: *Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos,* nimirū si tecū conferatur. Secundo aduerte, cum dicitur: *ubi est fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum?* appellari fortitudinē Dei ipsius misericordiam, eo quodd misericordiarum operibus, maximē omnipotentiam suā declarare soleat. Tertio. Admirandus Propheta dixit: *super me conuenerunt se,* quasi nouū quidam sit in Deo posse misericordiarum suarum viscera continere, quin in ea liberaliter effundat. Denique bis appellauit Propheta Deum *Patrem*: fuit enim semel pater per creationem, & iterum per redemptionem.

III.

Sed, vt ad locū Hier. citatū reuertamur, aduertendū est appellari Deum ducem virginittatis Ecclesie, & cuiuslibet animæ ipsi consecratæ, non solū quia sponsarum suarū virginittatē seruat: sed etiā, quoniā ipse est, qui tanquā dux virginū præit, & xillumque erigit castitatis, sine cuius videlicet ope virginittas cōseruari non potest. Itaque ipse est, qui tanquā dux pro virginibus militat in difficillimis certaminibus castitatis. Vnde & Apoc. 14. apparuit virginum exercitus sequēs Agnū, quo cūque iussit, tanquā in hoc prælio ducē, ac bellatorē fortissimū. Et quidē vox Hebræa in lo co illo Hieremias, pro qua vulgatus trāstulit *Ducē*, propriē ducē, qui alios præit, & regit, significat: ea enim est germana significatio vocis *Aluph*, vnde illud Hier. 11. *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad vltimā: & non cognoui: quia cogitauerunt super me consilia dicentes: Mittamus lignū in panē eius, & eradamus eū de terra videntium: vbi ad litterā est sermo de passione Christi, sic iuxta veritatem Hebræicā trāserendū esset: Ego quasi agnus dux reliquorū: est enim pro voce *Mansuetus*, Hebræicē *Aluph*, significatūque Christū in passione fuisse quasi agnū ducem gregis, qui omnes Martyres exemplo suo anteciret, & ad mortē fortiter oppetendā animaret. Alterū testimoniū, quo ostenditur Deū, cum spiritaliter tanquā spūs alicui animæ cōiungitur, ex meretricē, & fornicatā virginem facere, de promittitur ex secunda Cor. 11. vbi Apostolus loquens cum Corinthiis, qui ante conuersionem fuerant idololorū cultores, atque adeo fornicarij, sic ait: *Emulor enim vos Dei emulacione: desponde enim vos vni viro virginē castā exhibere Christo,* hoc est, vt interpretatur Theophyl. Quæro vos Dei emulacione, siue zelo. j. non propter me, sed propter Deū, cui vos despondeo tanquā sponsam, quæ quāuis antea meretrix fuerit propter idololatriam: nihilominus per spirituale cum Christo matrimoniū virgo est permanfura. Vt quoque hoc testimonio vtitur ad idem confirmandū D. Hier. in cōmentariis in c. 2. Osee. Porro aduertendū pro eo, quod nos habemus: *Emulor enim vos, esse Græcē, Ἐμῦλος ὄμῦλος, quod verti potest, Zelotypus sumus erga vos.* Appellat enim Paulus zelum ingentem, & immodicū quendam amorem, quæsi ambiat, vt apud Corinthios primus sit: nec quispiam sibi præferatur in amore: sed addit: *zelo Dei: ne quis putaret eum sua ipsius gloria, & compendio commoueri.**

Cur Ecclesia amicta sole apparuerit?

Mulier amicta sole.

SECTIO V.

Christum Dominum solem esse, multa Scriptura sacra testimonia demon-
strant: duo verò potissimum. Vnū est illud Mal. 4. Orietur vobis timentibus nomen
meū sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento. Quē
locū de Christo interpret. D. Hier. & Theod. in Malach. Orig. ho. 2. in Cāt. & Cy-
ril. Alex. li. 1. in Ioan. c. 8. & li. 4. c. 28. vbi docet tēpus ante aduentum Christi fuisse
procellosam quādā hyemē: at post eius aduentū ver iucundissimū extitisse: cum
Christo quasi sole fulgente Sancti quāplurimi veluti flores pullularint. Est autē
potissimū sermo de die iudicij, quo tēpore Christus appellatur sol iustitiæ, qui in
primo aduentu fuerat sol misericordiæ. Cū verò dicatur *Sanitas in pennis eius*, alludi-
tur ad solis radios, quicquid veluti pennæ sunt. Quāquā verò Theod. huius nostri
solis pennis velit esse dona spiritualia, quibus quasi alis nos vndique velaui: tam en-
dici meritò potest solis iustitiæ. j. Christi pennas, quib. sese in sublime extulit, siue
radios, quib. resplenduit, illas ipsas pennis fuisse, quas hominum amore suscepit.
Quod enim illis tāquā alis sese in altū extulerit, docuit Paulus Philip. 2. *Humiliavit
semetipsum factus obediens usque ad mortē, mortē autē crucis. Propter quod & Deus exaltavit illum.*
De quibus etiā pennis locutus est Regius vates interpretante Hieron. cū dixit Pl.
9. *capulus suū obstrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.* Quod autē cædē pennis, siue cru-
ciatus radij fuerint, quibus sol iste resplenduit, ostendit locus ille apud Abac. c. 3.
Splendor eius ut lux erit: cornua in manibus eius. Quo loco vides eum cornibus crucis, v-
t omnes ibi interpretantur, splendorem coniungi: nimirum quia cum in crucem
fuit sublatus, quasi in medio cæli eleuatus sol multo magis, quā antea radiavit.
Alterum testimonium, quo Christus appellatur sol, habetur Cant. 1. vbi sponsa
de Christo loquens ait: *Nolite me considerare, quod fusca sum, quia decolorauit me sol:* seu
vt Septuag. transtulerunt: *Quia respexit me sol.* Quāquam Orig. legit: *Quia despectus me*
sol, docens hom. 2. in Cant. hunc esse eius loci sensum. *Ne putis, o Jherusalem,*
quod naturalis sit ista nigredo, quam in meo vultu cernitis: sed scitote, quoniam despectus solis est
facta. Sol enim iustitia, quia me non inuenit rectē stantem, non direxit in me rectos lucus sua ra-
dijs: Ego enim sum populus Gentium, qui prius non respexit ad solem iustitiæ, nec steti ante Domi-
num: & ideo nec ille me respexit, sed despectus. Hæc Orig. D. Bernard. sermone 28. in Cāt.
quatuor alias affert eius loci expositiones, quarum duæ postremæ ad præfens in-
stitutum faciunt. Prima est huiusmodi. *Nolite me notare quasi deformem, quia cernitis*
pro ingruente persecutione minus florentem, minus secundum gloriam sæculi coloratam. Quid
expibratis nigredinem, quam terrore persecutionis, non conuersationis pudor iniecit? Secun-
da. Decolorari à sole, inquit Bernard. est ignoscere charitate fraternæ: flere cum stentibus, in-
firma ierum infirmantibus: vri ad scandala singulorum. Tertia. Sol iustitiæ decolorauit me,
Christus, cuius amore languor iste coloris quadam exterminatio est. Ergo instar vrentis
solis desiderij ardor peregrinans in corpore decolorat, & excruciat amantem dilatio. Quarta,
& postrema, Decolorauit me sol, sui nimirum comparatione splendoris, dum appropians illi ex-
eo me obscuram deprehendit, & nigram inuenit. Caterum alias quidem formosa sum: quid fus-
cans dicitis solius solis pulchritudini succumbentem?

Est igitur mulier amicta sole. j. Ecclesia Christo circumdata. Sunt autem multa
huius similitudinis rationes. Prima est Pann. qui vult dici Ecclesiā amictam Chri-
sto quasi spōsam sponso, eo quòd Christus Eccles. tanquā sponsam amplectitur,

Christus sol.
Mal. 4. 2.
D. Hieron.
Theodoret.
Orig.
Cyril. Alex.
Tempus legi
veteris hys:
legi nouer
Theodoret.

Pennis tāquā
alis in aliis
se extulit
Christus.
Philip. 3. 8.
D. Hieron.
Psal. 90. 4.
Abach. 3. 4.
Raduum in
cruce Chri-
stus.
II.

Cant. 1. 6.
Septuag.
Orig.
Varia lectio.

D. Bernard.

Christi dpa-
ratione et am-
puli hie an-
ma deforme.
111.

Ecclesia am-
icta Christo.
Pann.

Cant. 2. 6.
Orig.

caque à Christo tanquam ab sponso accipit fecunditatem. j. virtutem bene operandi, iuxta illud Cant. 2. *Laua eius sibi capite meo. & dextera illius amplexabitur me.* Quæ locum Orig. ho. 3. in Cant. eo sensu interpretatur, vt læua pro incarnatione: dextera pro diuinitate sumatur: dicaturque læua esse sub capite Ecclesiæ, quia in incarnationis mysterio Ecclesia tanquam in quodam mollissimo cervicali cõquiescit. Dextera autem Ecclesiam amplectitur: quoniam per mysterium incarnationis gloriam æternitatis consequitur. Secundo est Ecclesia amicta Christo tanquam indumento, quemadmodum ipsa confitetur Esaia 91. *Gaudens gaudebo in Domino. & exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentum salutis, & tunicam lætitiæ: circumdedit me: sicut, vt 70. transferunt: Induit me vestimentum Iesum, id est, induit mihi Iesum pro vestimento: quod videtur respexisse Paulus, cum dixit Gal. 3. *Quicumque in Christo baptizatus est, Christum induit: & Rom. 13. sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitia, non in contentione, & amulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in despectu.* Alluisse enim Apostolum ad eum locum Esaia docet Cyril. Alex. lib. 9. in Gen. vbi querens, quænam sit illa tunica lætitiæ iuxta editionem Septuag. respondet declarari à Paulo illis verbis Rom. 13. *Induimini Dominum Iesum Christum.* Est autem Christum induere, eius virtutes imitari. Sed multa præterea ea indumenti similitudo complectitur, que in ipsa Christi imitatione reperiuntur.*

Esaia. 61. 10.
I. e. Chionum
varietas.
S. p. 10. 10.
Alij.
Galat. 3. 27.
Rom. 13. 13.

Cyrrill. Alex.
Christum in-
dui, qui imi-
tatur.

III.

Psal. 64. 14.
D. Hieron.
Verbo induit
di in quos sen-
santur
Hebræi.
D. Thom.
D. Chryso.

Primùm enim verbo *induitur* vtuntur Hebræi ad signific. copiam, & affluentiam, veluti Psal. 64. *Induitur arietes ouium: quod D. Hier. vult, Vestitur grex agni, j. Oves erunt factose, & id quod sequitur: *Valles abili labis frumento, ad verbum est: Valles vestientur frumento.* Igitur Christum induere est illi perfecte, & copiose imitari, & omnibus modis, quoad eius fieri poterit, referre. Secundo, vt interpret. D. Th. dicitur Christum induere ille, qui eum imitatur: quia sicut homo eorum vestimento, & sub eius colore videtur: ita in eo, qui Christum imitatur, solus Christus, eiusque indumentum color. j. sanctitas apparet, que eadẽ expositio est D. Chry. ho. 25. in ep. ad Rom. in obseruatione morali: *Induere, inquit, Christum est vndique in nobis per sanctimoniam, & mansuetudinẽ Christum conspicuum esse: homo enim induitur id esse videtur, quod induitur est: apparet itaque in nobis Christus.* Tertio. Quia sicut vestes totum corpus cõregunt, ita Christi imitatio debet ad omnem omnino actionem pertinere. Quarto. Cum iubemur Christum induere, monemur quoque veterẽ hominem exuere: cum enim Christi vestis stricta sit, non potest supra mundanas vestes, que laxæ admodum sunt, ac diffluentes, indui. Vnde Paulus Rom. 13. antequam diceret: *Induimini Dominum Iesum Christum,* præmonuit mundanas vestes exuendas illis verbis: *Non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitia, non in contentione, & amulatione: & Colossenses 3. Expoliantes vos veterem hominem cum artibus suis, & aduenticos nouum eum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creauit illum.* Quinto. Qui indutus est vestibus non sentit ferẽ vestiam pondus illud, ac molestiam, quam expetitur is, qui vestes inuolutas quasi sarcinam portat humeris: sic enim qui Christum imitatur, non sentit virtutum difficultatem, quia se eius virtutibus induit: sentit autem earum pondus, qui non se illis per imitationem induit, sed qui eas tantum per speculationem, & cognitionem quasi humeris inuolutas portat. Postremo. Quemadmodum indumentum si pretiosum sit, pulchritudinem, & ornatum addit corpori, ita pulchrum est, & gloriosum Christum imitari.*

Christum in
omni actione
imitari de-
bemus.
Rom. 13. 14.
Renouandus
veteris ut no-
uus induatur
homo.
Coloss. 3. 9.
Christi imi-
tator virtutum
difficultatem
non sentit.
Christum
in istis pul-
chrum.

V.

Ecclesia mu-
nitur à Chri-
sto.

Tertio. Est Ecclesia amicta Christo propter singularem participationem, qua vndeque ab eo munitur: quam expositionem confirmat verbum ipsum Graecum

ἡ ἐκείνη ἡμερὴ τὸν ἥλιον, id est, circumamicta sole. Est enim Christus circum Ecclesiam vnde quaque eam ambiens, & protegens: de qua protectione loquitur Regius vates, Pl. 124. *Qui confidunt in Domino sicut mons sion: non commovebitur in aeternum, qui habitas in Hierusalem. Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui.* Idcirco etiam Esai. 26. dicitur Christus Ecclesiam tanquam murus vndique ambire. *In die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Urbs fortitudinis nostra: Sion saluator ponetur in ea murus & antemurale.* Quo loco adverte, vt huius protectionis magnitudo explicetur, Christum non solum Ecclesiae murum, sed etiam antemurale appellari propter geminam secundum vitamque naturam protectionem, qua Ecclesiam vndique tucor. Idem eleganter habes expressum Zach. c. 2. *Abiq; muro habitabitur Hierusalem pro multitudine hominum. Et ego ero es, ait Dominus, murus ignis in circuitu: & in gloria erit in medio eius.* Ne quis enim existimaret ex eo, quod dictum erat Hierusalem sine muro futuram, expositam fore hostibus: idcirco additum est: *Ego ero es murus ignis in circuitu.* Nec verò de murum lapideum, aut aeneum futurum pollicetur, sed igneum, qui à longe hostes terreat, seu, vt exponit Theod. qui transiri non possit: quis enim murum igneam suadeat transire: Quò pertinet illud Pl. 124. *Domini in circuitu populi sui:* appellatur enim Deus ignis consumens Deut. 4. Quàquam verò murus igneus summam quandam protectionem Ecclesiae significet: meritò tamen plerique per murum igneum, muram amoris intelligunt, quo Ecclesia vndique cingitur: qui murus vsque ad eam est inexpugnabilis, vt propter amorem in Christum nullis huc Tyrannorum, siue Hereticorum machinis Ecclesiae ciuitas expugnari possit, tam iniuncto amoris in Christum cincta muro. Quò respexit Ioannes Baptista, cum dixit, *Ego quidem baptizo vos in aqua: sed ipse vos baptizabit spiritu sancto, & igni,* id est, ardentissimo erga Deum amore. Atque intra hunc murum se continebat, indeque pugnabat Paulus, cum dicebat: *Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia? Gressu non est ergo: videtur verò Paulus veluti subito raptus affectum in hanc exclamationem prorupisse ob tanta fiducia, quae praecesserunt, argumenta: Christus Iesus, inquit Paulus, qui mortuus est, amo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis nos separabit à charitate Christi? locum hunc Augustinus libr. quarto de doctrina Christiana cap. 20. affert veluti exemplar rationis, quae dei amor, hoc est, vehementiam cum ornatu coniungit.*

Porro hunc eundem murum igneum Spiritum ipsum sanctum, qui amor est substantialis, possumus accipere, cuius est Ecclesiam tueri, eamque ob causam in die Pentecostes in figura ignis super Apostolos descendit. Cum verò subiugitur: *In gloria ero in medio eius,* pro gloria est Hebraicè *Chabad*, quod nomen fulam habet apud Hebraeos significationem, & inter alia significat iecur, ex quo nimirum concoctum alimentum in reliquis partes diffunditur, & purificatus sanguis reliquis membris alendis transmittitur: quam iecoris similitudinem, vt egregie annotavit Arias Mont. in comm. in Zachar. summo mysterio ad se transferens Deus significavit se Ecclesiae suae, quae corpus ipsius est mysticum, necessarium alimentum, vt tam virtutemq; communicaturum: imò, vt aliquid etiam de nostro addamus, futurum tempus, quo totum sanguinem per passionem in omnia Ecclesiae membra ad alimentum transfunderet, & in sacramento Eucharistiae manducandum corpus, & bibendum sanguinem fidelibus tribueret, iuxta illud, quod de filio aquilae dicitur Iob 39. *Pulli eius labent sanguinem.* Quem locum quaquam D. Greg. lib. 31. Mor. cap. 21. de passione Christi interpretatur: *Sanguinem, inquit, lambere est passiois Dominicae infirma venerari, tamen ad sacramentum etiam Eucharistiae referri posse minime dubium esse debet, in cuius participatione merito fideles pulli aquilarum vocan-*

Psal. 124. 1.
Esai. 26. 1.
Christus Ecclesiae murus, & antemurale.
Zach. 2. 4.

Theodor. Psal. 124. 2.

Ecclesia amoris muro cincta.

Math. 2. 11.
Rom. 8. 35.

D. August.

VI.
Spiritus sanctus vultus Ecclesiae murus.

Arias Mont. Deus Ecclesiae secur.

Iob 39. 35.
D. Gregor.

Fideles in Eucharistia participantes pulli aquilarum.

VII.
Cant. 4. 4.
Prædicatorum
constantia
turris Ecclē-
sæ.

Diuina præ-
tectio circa
Ecclēsiā in-
stat turris
Dauid.
Esaï. 5. 2.
D. Gregor.

Fideles tem-
poris Anti-
christi
Christus cum
aquilas ap-
pellat.
Matth. 24. 28
D. Chryf.

tur, quia huiusmodi sacramētū maximè perspicacē, & aquilinā fidei acie desiderat. Nō minū elegāter eadē Ecclēsiā significata protectio est Cāt. 4. illis verbis. *Sicut turris Dauid colū tuū, quæ adificata est in propugnaculis: mille clypei pendunt ex ea, omni armatura fortis. Quod exponens Beda, si ciuitas, inquit, Dauid Ecclēsia est Christi: turris in eadē ciuitate inexpugnabilis est prædicatorum constantia, qui ad defendendā fidem adificati, ad repellendā hostiū tela firmiori præ ceteris fidelibus sunt altitudine constructi. Propugnacula autē, cum quibus hæc turris adificata est, vel scripturā sanctorū, vel Diuinorum munimina charismatū intelliguntur. Aduerte etiā Diuinam protectionē rectè comparari turri Dauid: sicut enim turris Dauid supereminebat Hierosolymis, ita Diuina protectio toti Ecclēsiæ instar turris altissimæ supereminet. Accedit, quòd Ecclēsiā quāsi ex turri in omnem partē tuetur, indēque multò ante insidias hostiū prospicit: cuius etiā turris mentionē facit Esaï. 5. *Plantauit Deus vineam electam, & adificauit turrim in medio eius. Quartò, & postremò. Est Ecclēsia amicta Christo tanquā sole, vt ait Ioan. 1. quia fidei, & veritatis eius radii vndique cingitur, vt exponit D. Greg. li. 34. Mor. c. 7. Secundò, quia nullus ad Ecclēsiā potest accedere, qui in præis in solē iustitiæ incurrat, ab eòque illustretur, quippe cum mulier in se ipsam solē sit. Tertio, quia, vt in hanc mulierem exterritis illis temporibus, de quibus hoc loco agitur, intēdi possit acies oculorū, opus erit oculo perspicacissimo, vt solem ipsum Christum, qui Ecclēsiā circumdat, intueri possit. Etenim propter fallacia Antichristi prodigi a faciliè decipi poterunt, qui non habuerint perspicaces fidei oculos, vt in ipsummet Christum iustitiæ solem possint acie intendere. Quam ob causam Christus Matth. 24. loquens de eius temporis fidelibus, qui in fide permansuri sunt, eos appellauit aquilas: *ubi enim que, inquit, fuerit corpus, illic congregabuntur & aquila. In quē locum D. Chryf. docet idēō Sanctos aquilas comparari, quia sicut filij aquilarum ad solem probantur, vt si quidem recto aspectu in solis radios intendere poterint, intelligantur esse legitimi: si autem non poterint, cognoscantur adulterini: sic & filij Dei ad Christi iustitiam comprobantur.***

Cur luna sub Ecclēsiæ pedibus visa sit?

Et luna sub pedibus eius.

SECTIO VI.

I.
Luna incon-
stantia sym-
bolum.
Esaï. 27. 12.

Firmitas Ec-
clēsiæ.
Cant. 2. 1.

Mat. 16. 18.

Cant. 7. 4.

Ecclēsia ro-
bur inuisi-
bilis.

SVpponendū est lunā esse in cōstantiæ symbolū, tū propter menstruas lucis ac-
cessiones, tū quia sapissimè interposita, & interiecta terræ deficit. Vnde Eccl.
27. dicitur. *Homo sanctus (non sensatus, vt pleriq; legūt) in sapientia manet sicut sol: nā stultus sicut luna mutatur: hinc fit, vt luna pro omnibus mūdānis rebus accipiat, quippe quæ fortunæ, in cōstantiā, & varietati subiectæ sunt. Igitur duplex ratio afferri potest, cur Ecclēsia lunam sub pedibus habeat. Prior desumitur ab immobilitate, & cōstantiā: quoniam enim Ecclēsia firmissima est, & vsq; ad eò immobilis, vt nulla vi conuelli possit, merito lunā, hoc est, in cōstantiā omnē pedibus calcare describitur. Quo pertinet illud Cant. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filios*, id est, quantūcūque tribulationū, & persecutionū spinæ ambiant, & pūgant: ego tamen instar lilij sēper pulchritudinē, odorēque suauissimū retineo, imò ex ipsi spinis multo pulchrior, & elegātor erūpo. Hanc Ecclēsiā immobilitatē explicauit Christus, cū dixit Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram adificabo Ecclēsiā meam, & porta inferi non praualebunt aduersus eam: & sponsus de Ecclēsia Cant. 7. *Collum tuum sicut turris eburnæ. Est enim ebur fortissimū, & ipsi elephātorū dētes validissimi, in quo significatur inuisibilem Ecclēsiæ robur. Et quāquāsi omnes siue tyrāni, siue hæretici conentur huiusmodi collum præcidere, & Ecclēsiā interire, semper tamē irritos fore eorum conatus, quippe cum Ecclēsiæ collum sit eburneum, quod gladio***

minimè cedit. Idem significatur illis verbis Cant. 8. *Quid faciemus sorori nostre in die, quando alloquenda est? Si murus est, adificemus super eum propugnacula argentea, si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis*: quibus verbis agitur de ponte ornato sub duplici similitudine, vna desumpta à muris, qui vt magis decorentur, aut stabiliantur, turres eis, atque pinnae addi solent egregia aliqua pictura exornata: altera desumpta à ianuarum foribus, quæ vltiri solent tabulis cedrinis. Quoniam verò sponsa animaduertit nihil sibi aliundè ascitis ornamentis, aut fulcimentis opus esse, de sua ipsius fortitudine simul, & pulchritudine gloriatur respondens: *Ego murus: & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*, hoc est, non opus est super me propugnacula erigere: quia ego ipsa murus sum in expugnabilis, & vbera mea sicut turris munitissima, quæ quò magis premuntur, eò magis vim suam, & fecunditatem declarant. In eiusdem rei figuram scriptum est. 3. Reg. 5. Salomonem Regem præcepisse, vt in fundamentis templi lapides quadrati simul, & pretiosi iacerentur. *Præcepit Rex, vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos*: quò nimirum templi fabrica firma, & immobiliter confisteret. Præterea Esai. 9. ita legimus. *Sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in superbia, & magnitudine cordis dicentes: Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus adificabimus: sycamoras succiderunt, sed cedros immutabimus*. Quod quamquam peritoniâ dictum est ad decem tribus hoc sensu: *Ego populû Israël grauissimis afficiam suppliciis, & tunc scient, quanto in errore versentur, qui modo tanquam securi, & de sua potentia gloriantes dicunt: Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus adificabimus*: tamen verè eandem sententiam potest Ecclesia vsurpare: siquidem toties impugnata multò fortior, feliciorque permansit, ac si ciuitas aliqua lateritia euerfata iterum quadris lapidibus, pulcherrimòque opere erigeretur.

Cant. 8. 10.
Ecclesia
turrus & murus
inexpugnabilis.
3. Reg. 5. 17.

Esai. 9. 9.

Secunda ratio depromitur à contemptione rerum temporalium, quæ ratio est D. II. Greg. lib. 34. Mor. c. 7. quæ omnes deinde secuti sunt. *Apparuit, inquit, mulier armata sole, & luna sub pedibus eius: in sole enim illustratio veritatis, in luna autem, quæ mensuris supplicationibus deficit, mutabilitas temporalitatis accipitur. Sancta igitur Ecclesia, quæ superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur: quia verò cuncta temporalia despiciat, lunam sub pedibus premis*. Hæc Ecclesiæ generosa conditio eadem illa est, quam prætulit Abraham Gen. 14. cum Regi Sodomorum spolia omnia præter homines ipsi offerenti respondit: *Leno manû meam ad Dominû Deum excelsum possessorem caeli, & terræ, quòd a filio subreginis vsque ad corrigiã caligæ non accipiã ex omnibus, quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditavi Abram*. Sic enim Ecclesia vsque ad eòd excelsi animi est, vt nolit à mundo, sed à solo Deo ditari: cui propterea illud idem dicitur, quod dicta est ad Abraham Gen. 15. *Nolî timere Abram: ego protector tuus sum, & merces tua magnanima*. Id quod Ecclesia ipsa confitetur Cant. 7. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius*. Qui locus duplicè habet explicatum, vnus: Vt pulchra sim, nec ne id verò nõ disputo: hoc vnũ scio me dilectû meum diligere, ab illòque vicissim diligî, quòd mihi satis, superque est, vt fortè meam gloriosam esse existimem. Alter est: *Ego dilecto meo adhaereo, ad ipsumque me còuerto*: non autè ad delicias, opèsq; terrenas: itaque de solo contenta sum. Quo sensu etiã vsurpat illud Psal. 72. *Quid enim mihi est in caelo, & ares id est præter te) quid volui super terrã? Defecit caro mea, & cor meû Deus cordis mei, id est. Cui soli eor meum cultum, & adorationem tribuit: cum mundani homines singuli Deos suos habeant, quos venerentur: quem admodum de gula deditis hominibus dixit Paulus Philip. 3. *Quorum Deus venter est*.*

D. II.
D. Gregor.

Ecclesia temporalia quam despiciat.
Gen. 14. 22.

Gen. 15. 4.
Cant. 7. 10.
Locus Canticorum pulchre elucidatur.

Psal. 72. 26.
Mundani homines singuli suos habent Deos.
Philip. 3. 19.
111.

Propter hanc terrenarum rerum desipientiam, qua omnia temporalia Ecclesia despiciat, & tanquam lunam calcât, dicitur calcæata hyacintho siue flore, siue goma-

Ecclesia cur calcæata hyacintho.

Ezech. 6. 10.

ma caelestis coloris Ezech. 16. vbi illud, quod ad Hierusalem dicitur, de Ecclesia possumus accipere. *Calceate hyacintho*, id est, caelestibus calceamentis. Itaque non putat Ecclesia decorum, & gloriosum sibi esse, quippe cum Regina sit, terrenis, sed caelestibus calceis, id est, rerum caelestium desideriis, & amore calceari: quam ob

Cant. 7. 1.

Sponsa gressus

suis ab sponso

cur commendat.

Cant. 5. 11.

Sponsa in

laudanda for-

ma sponsi in-

cipit a capite

Sponsus a

pedibus spon-

sa inchoat.

causam eius gressus, & calceamenta ab sponso commendat Cant. 7. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis*. Vbi est obseruandum, cum sponfa sponfi formam commendat, a capite in capite descendendo ad pedes vsque: *Caput eius aurum, optimum. Coma eius sicut elata pamarum, nigra quasi coruum. Oculi eius sicut columbae super rivulos aquarum, quae latte sunt lota, & resident iuxta fluentia plenissima. Gena illius sicut areole aromatum confite a pigmentarijs. Labia eius lilia distillantia myrrhâ primam. Manus illius tornatiles aureae, plene hyacinthi. Venter eius eburneus, distinctus sapphyris. Crura illius columna marmorea, quae fundatae sunt super bases aureas: vt significaret eximiam eius humilitatem cum singulari amore coniunctam, cum ad nos dignatus est descendere: sponsum autem e contrario in commendanda sponfae pulchritudine a pedibus inchoat ascendendo ad caput vsque: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis! Iunctura femorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Venter tuus sicut aceruus vitrici vallatus lilijs. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae. Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta filia multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum. Caput tuum vt Carmelus: & coma capitis tui sicut pupura Regis vincta canalibus: idque duplicem ob causam. Primum, vt ei progressum in virtutibus, & ascensiones commendaret. Deinde, vt indicaret temporaliu reru dispiciencia, hoc est, gressus eius supra lunam fundamentu esse & quasi basim vniuersae perfectionis, & pulchritudinis. In huius rei typum Moysi visionem illam magnam tubi conspecturo dicitur Exod. 3. *Solus calceamentum de pedibus tuis*, id est, vt Patres interpretari solent, mortuorum, & terrenorum animalium pedes, & calceamenta abiice, quibus terreni affectus, desideriaque exprimuntur: Idemque dictum est Iosue, cum promissionis terram trans Iordanem ingrederetur: *Solus calceamentu tuu de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, sanctus est*. Iosue 5. Etenim indignum planè est hominem ad promissionis terram ingredientem terrenos affectus induere, rebusque temporalibus delectari. Mirum verò est, quod eodem 5. commemoratur: ea enim verba, quae paulò ante dicta sunt, fuerunt viri cuiusdam, qui Iosue calitudo apparuit euaginatam tenens gladiu, qui se dixit esse Principem exercitus Domini: quam ob rem probabile est fuisse Archangelu Michaëlem. Itaque is comminatus fuit Iosue mortem stricto gladio, nisi statim calceamenta deponeret. Sic enim Christus Dominus, quem ille Angelus referebat, strictum verbi gladiu habuit, cum dixit:**

Despectio
temporalium
perfectionis
basis.

Exod. 3. 5.

Iosue 5. 15.

Terrene cogitationes
deponenda.
Mat. 10. 34.

Non veni pacem mittere in terram, sed gladium: & hoc habitu quasi comminabundus Ecclesiae praecipit, vt calceamenta terrenarum cogitationum deponeret, seseque hyacinthinis, & caelestibus calcearet, quod est lunam habere sub pedibus.

Quid sit Ecclesiam coronam ex duodecim sideribus
contextam capite gestare?

Et in capite eius corona duodecim stellarum.

SECTIO VII.

I. Omnes interpretes stellarum duodecim nomine duodecim Apostolos intelligunt, & in iis omnes viros doctrinae & sanctitatis praecellentes, eo quod numerus duodenarius perfectionem, & vniuersitatem continet. Igitur Apostoli corona duodecim stellarum appellantur, quia iuxta clarissimorum siderum Ecclesiam non solum

solūm illumināt, sed etiā exornāt, & veluti coronāt. Dicendū prius de duodenario Apostolorū numero: deinde explicandū, quo modo Ecclesiā dicatur coronare.

Quod igitur ad numerū pertinet, duoden. Apostol. numerū multā in facis literis figurā adūbrarūt. Primū enim illi fuerūt duodecim Patriarchæ legis nouæ, à quibus progeniti sunt fideles. Secūdd. Exod. 24. ita dicitur. *Scriptis Moyses vniversos numeros in duodecim tribus Israel.* Quo loco per 12. titulos quidā intelligūt 12. altaria: alij 12. lapides, ex quibus constructū fuerit altare ad designandam oblationem 12. tribuū: quæ expositio magis placet Lyrano. Hebraicè habetur, *duodecim statuas*, quæ tamē non fuerunt idola, aut hominum effigies: sed duodecim lapides erecti instar statuarum. Hebraicum enim verbū *Assab* significat erigere, seu stare facere. Voluit autem Dominus astare populo astare etiam huiusmodi statuas, siue lapides ad exprimentam pacti perpetuitatem, quam lapides illi stantes, & ad multum tempus duraturi declarabant. Pro eo, quod nos habemus. *Iuxta duodecim tribus Israel*, habetur in Hebræo: *Iuxta duodecim virgas Israel*: quod eodem recidit. Vocantur enim filij virgæ: quia quemadmodum virgæ à trunco, sic ipsi à parentibus oriuntur. Igitur Apostoli, iuxta vtranq; duodecim titulorum expositionem duodecim siue altaria, siue lapides fuerunt. Altaria quidem, quia in singulis quasi in quibusdam altaribus Christo ab omnibus Gentibus verus cultus, & latria fuit exhibita. Et præterea, quia per martyriū fuerunt Deo tanquam altaria consecrati: lapides autem erecti ad significandam Divini fœderis cum mortalibus perpetuitatem.

Tertiū fuerunt duodecim illi fontes, de quibus agitur Exod. 15. *Venerunt autem filij Israel in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palma: & castrametati sunt, iuxta aquas.* Rectè autem fontes cum palmis iunguntur: quia ex Apostolorū fontibus omnes gentes non solū salutarem doctrinā aquam hauserunt, sed etiā suarum victoriarum palmas aduersus animæ hostes irrigarunt. Quanquam enim Rupert. li. 3. in Exod. cap. 4. per palmas Martyres accipiat, tamen Orig. hom. 7. in Exod. in duodecim fontibus duodecim Apostolos, & in septuaginta palmis septuaginta Discipulos significari existimat. *Nec enim, inquit, solu duodecim Apostoli sedem Christi predicauerunt, sed etiam alij septuaginta missi ad predicandum referuntur, per quos palmas victoria Christi mundus agnosceret.* Simul etiam aduertit non ante in Elim ductum fuisse populum, ubi erant duodecim fontes amœnissimi, quàm ad aquas salvas, & amaras peruenisset, quibus per lignum monstratum à Domino dulcibus effectis postea venitur ad fontes. Primò enim ducitur populus ad literam legis, quæ in amaritudine sua permāsit, donec per lignū vitæ dulcis effecta spiritualiter cœpit intelligi. Itaque tunc demū de veteri testamento transitur ad nouum, & venitur ad duodecim fontes Apostolicos, & septuaginta Discipulorum palmas.

Quartò fuerunt duodecim illi lapides pretiosi quatuor ordinibus distincti in rationali summi Sacerdotis collocati, qui commemorantur Exod. 39. Similiterque in duobus lapidibus onychinis, quos in humeris Pontifex gestabat, sculpta erant nomina duodecim Patriarcharum. Vtranque figuram de Apostolis interpretatur D. Hieron. in cap. 28. Ezech. *Eos, inquit, verus Pontifex secundum ordinem Melchisedech portat in pectore, portat in humeris, ut in duodecim lapidibus duodecim Apostolorum numerum, & in duobus onychinis vtriusque testamenti sacramenta demonstrat.* Cernis, iuxta D. Hieron. Christum portare duodecim Apostolos & in pectore, & in humeris: in pectore quidem per amorem, vnde lapides illi præcipiuntur includi auro Exod. 28. *Sculpe eos nominibus filiorum Israel inclusos auro, atque circumdatis: verè enim Christus Apostolos tanquam gemmas auro suæ charitatis includit: in hume-*

II.
Apostolorum
numerum in
sermone Domini: mane cōsurgēs adificauit altare ad radices mōtis, & duodecim titulos per
duodecim tribus Israel. Quo loco per 12. titulos quidā intelligūt 12. altaria: alij 12. lapides, ex quibus constructū fuerit altare ad designandam oblationem 12. tribuū: quæ expositio magis placet Lyrano. Hebraicè habetur, duodecim statuas, quæ tamē non fuerunt idola, aut hominum effigies: sed duodecim lapides erecti instar statuarum. Hebraicum enim verbū Assab significat erigere, seu stare facere. Voluit autem Dominus astare populo astare etiam huiusmodi statuas, siue lapides ad exprimentam pacti perpetuitatem, quam lapides illi stantes, & ad multum tempus duraturi declarabant. Pro eo, quod nos habemus. Iuxta duodecim tribus Israel, habetur in Hebræo: Iuxta duodecim virgas Israel: quod eodem recidit. Vocantur enim filij virgæ: quia quemadmodum virgæ à trunco, sic ipsi à parentibus oriuntur. Igitur Apostoli, iuxta vtranq; duodecim titulorum expositionem duodecim siue altaria, siue lapides fuerunt. Altaria quidem, quia in singulis quasi in quibusdam altaribus Christo ab omnibus Gentibus verus cultus, & latria fuit exhibita. Et præterea, quia per martyriū fuerunt Deo tanquam altaria consecrati: lapides autem erecti ad significandam Divini fœderis cum mortalibus perpetuitatem.

Duodecim
Apostoli.
altaria.

II.
Exod. 15. 27.
Item duodecim fontes.

Rupert.
Orig.
Septuaginta
Discipuli,
septuag. palmas, ex Orig.

III.
Exod. 39.
Apostoli lapides pretiosi
in rationali
Pontificis.
D. Hieron.
Apostolos in
pectore portat Christus.

Exod. 28. 11.

Septuag.

ris autem per auxilium, quo Sanctos omnes veluti humeris sustinet. Advertendū etiā pro eo, quod nos habemus: *sumes duos lapides Onychinos. 70. tractulisse: duos lapides smaragdos, quę gēma inter virides principatū tenet.* Est autē viridis color symbolū spei: quare docemur in Apostolis magnā spē salutis collocare. Accedit, quod smaragdus castitatē amat, & Veneri aduerfatur, vt aliās diximus. Vnde 12. Apostolorū, & omnia præcellentium Sanctorum nomina in duobus smaragdis sculpta esse nihil est aliud: quàm eximiā sanctitatem sine gemina castitate animæ videlicet, & corporis reperiri nō posse: imō in eā quā in gēma pretiosissima sculpi, & cæleri.

V.

Leuit. 24.

Leuit. 24. adumbrarunt. Pro cuius figurā maiori intelligentia advertendum est præcepisse Dominum eo capite, vt super mensam propositionis ponerentur singulis sabbatis duodecim panes calidi, & recentes sublatis veteribus, & cedentibus in vsum Sacerdotum: quam ob causam ipsi panes dicebantur *propositionis*, quia coram Domino proponebantur: mensa verò *Mensa panum propositionis*: ponebantur autem duodecim panes iuxta numerum tribuum. Præterea eiusmodi panes quoad figuram erant rotundi, vt existimat Lyr. neque in furno, aut clibano coquebatur: sed in vasis aureis, quæ panem interclusum faciebant ex vtraque parte, hoc est, tam superiori, quàm inferiori omnino similem ad eum modum, inquit Lyr.

Figura panum
propositionis.
Lyran.

R. Salom.

quod sunt nostræ hostiæ. R. Salom. arbitratur fuisse quadratos, seu altera parte longiores, eo quod in Hebræo appellentur panes facierum. Verū id nō cogit: adhuc enim manent panes facierū iuxta Lyr. sententiam. Porro hi panes ponebantur in mensa seni in vna parte, & seni in altera, vt est perspicuum ex Leu. 24. De modo tamen positionis non vna est Doctorum sententia. Quidam enim existimant fuisse duos ordines, ita vt vnus supra alium poneretur, quam sententiam secutus est Lyr. super c. 24. Leuit. Alij volunt sex fuisse veluti in vno cumulo, totidēque in altero, quod magis placuit Abul. q. 28. in 25. Exod. Rectius tamen sensisse videtur Lyr. quoniam id magis videntur sonare verba Leu. quæ sic habent: *seno: alius secus super mensam statues.* Quare videntur fuisse duo ordines, ita vt vnus panis super aliū poneretur: quod bene fieri poterat, cum panes essent magnæ quantitatis: singulorumque continebant duas decimas ephi, vt habetur Leu. 24. id est, duas decimas partes ephi, quemadmodum interpretatur Lyr. Capiebat autem ephi tria sata, vt auctor est Ioseph. lib. 9. Antiq. c. 2. Satum verò capiebat sesquimodum Italicum, vt nonnulli existimant: qua de re legendus est Georg. Agricola lib. 1. de externis mensuris. Verū quanta esset mensura ephi, magis liquet ex Ruth 2. vbi sic habet vulgata translatio: *Inuenit hordei quasi ephi mensuram*, id est, tres modios. Postremò super panes ponebatur thus lucidissimum, vt refertur Leu. 24. quoniam, vt ait Lyr. in summitate cuiuslibet ordinis erat vas aureum plenum thure, seu phiala aurea, vt scribit Ioseph. lib. 3. Antiq. cap. 7.

Leu. 24.

Quo pacto
ponerentur
in mensa.
Lyran.

Abulenfi.
Leu. 2. 6.

Quam quan-
tatem con-
tinerent sin-
guli.

Leuit. 24.
Ephi mensu-
ra quanta.

Iosephus.
Geogr. Agr.
Ruth 2. 17.

Leu. 24.
Lyran.
Iosephus.

VI.

Orig.
Panis propo-
sitionis Apo-
stolos adum-
brarunt.

Deus quam
pronus ad
benefaciendū

Ex his iam intelliges, quanto iure in illis duodecim panibus adumbrati fuerint duodecim Apostoli. Primum enim, vt obseruauit Orig. hom. 13. in Leu. in duodecim illis panibus fiebat duodecim tribuum Israël apud Dominū cōmemoratio, vt memoria duodecim tribuum apud eum super ælidua persisteret, quod veluti exoratio quardā, & supplicatio pro singulis fieret. Ex quo illud apparet, quàm sit natura propensus ad beneficentiam Deus: siquidem duodecim tribuum memoriā apud se volebat perpetuò conseruari, vt eorū perpetuò recordaretur: nec nisi panes in mensa cōtinuò appositos, vt vel sic ad necessaria eis subministranda magis inuitari posset. Igitur iuxta cōmemoratā Orig. obseruationem voluit Christus 12. Apostolorum panes in Ecclesiā mensa ante suum conspectum perpetuò esse propósitos, vt eorum veluti oblatione fidelium, quos illi doctrina sua ex plō que

instituerunt, continuo recordaretur. Deinde iidem duodecim panes vasibus aureis
vtrinque compressi, & efformati sunt, iuxta ea, quæ ex Lyr. sententia diximus: quo-
niam Apostoli laboribus quasi quibusdam aureis instrumentis hinc inde cōpres-
si panes propositionis eualerunt. Vnde & panes facierum dici possunt propter ge-
minam charitatem Dei videlicet, & proximi: ex qua veluti ex facie eos tanquam
Christi discipulos reliqui omnes agnouerunt iuxta illud Ioan. 13. *In hoc cognoscent
omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem.* Denique super illos
phialæ thure lucidissimo plenæ ponebantur: quia ex huiusmodi panibus suavis-
sima orationum thura ad Ecclesiam adiuuandam afflabantur, iuxta illud Psalm.

*Apostoli pa-
nes propo-
sitionis, ut
eualerunt.
Ioan. 13. 35.*

Psalm. 104. 2.

140. *Ascendat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.*

Sexto. Fuerunt duodecim illi exploratores, quos ad explorandam terram pro-
missionis Moyses misit singulos de singulis tribubus, quemadmodum ei præceperat
Dominus Num. 13. *Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, singulos de singulis tribu-
bus ex Principibus. Qui pergentes usque ad Torrentem botri absciderunt palmitem cum vna sua,
quem portauerunt in veste duo viri. De malis quoque granatis, & de ficu loci illius tulerunt
post quadraginta dies.* Huius hystoriae allegoriam expendit Rupertus lib. 1. in Num.
ca. 37. Terra explorata resurrectio Christi est: hanc terram exploratum admissi sunt
Apostoli, & quicunque scripturas sacras habemus in manibus. Quid torrens bo-
tri nisi passio Domini, de quo sponsa canit Cant. 1. *Botrus Cypri dilectus meus mihi.* Ex-
plorando itaque venimus usque ad Torrentem botri: quoniam in lectione Prophe-
tarum intelleximus oportuisse pati Christum, & resurgere a mortuis. Abscisus est
botrus de palmite iuxta illud Esai. 53. *Abscisus est de terra viventium.* Abscisum pal-
mitem portat in veste duo viri, id est, passum, & mortuum Christum adorant in cruce
duo populi. Porro palmitem abscisum portatibus in veste duobus viris necessariò
qui præcedit, quod portat, non videt: qui autem subsequitur, se per præ oculis habet.
Ita planè anterior populus, qui Dominica passionis tempora præcessit, dulcissimum
botrum, id est, Christum, quem fide portabat, non vidit: nos autem, qui subsequimur,
videmus. Vnde & nobis dicitur Luc 10. *Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis.* Sed de
malis granatis terræ illius tulimus: quia Prophetarum mortes, & persecutiones
passuri Christi testimonia fuisse intelleximus. Possunt etiã intelligi Martyres, qui
post Christum sequuti sunt. Hoc autem explorauimus quadraginta diebus: qui enim
ad explorandam carnis resurrectionem nos admittit, præbuit se ipsum viuum in multis
argumentis per dies quadraginta apprensus discipulis, & loquens de regno Dei. Actorum 1.

VII.

*Apostoli 12.
exploratores.
Num. 13. 5.*

Rupert.

Cant. 1. 14.

*Botrus Cy-
pri Christus.*

Esai. 53. 8.

*Racemum ter-
rae promissi-
onis portantes
duo populi.*

Luc 10. 23.

Act. 1. 3.

VIII.

Apostoli

*duodecim la-
pides à Ior-
dane sublati.*

Iosue. 4. 4. 5.

Septimo. Fuerunt duodecim illi lapides, quos de Iordanis alueo tolli, & poni in
Galgalis, & alij duodecim, quos in ipso Iordanis alueo collocari præcepit Iosue c.
4. eius li. *Vocauit Iosue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israël, singulos de singulis tri-
butibus, & ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Iordanis medium, & portate inde
singulos singulos lapides in humeris vestris, ut sit signum inter vos: & quando interrogauerint
vos filij vestri credentes: Quid sibi volunt isti lapides? respondebitis eis: Defecerunt aque
Iordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in mo-
numentum filiorum Israël usque in æternum.* Et paulò post: *Alios quoque duodecim lapides
posuit Iosue in medio Iordanis alueo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis
Domini: & sunt ibi usque in presentem diem.* Docet autem Abul. q. 11. in c. 4. Iosue hos
duodecim lapides posuisse in Iordane fuisse ingentes, & multò maiores prioribus,
tum ne cum aquis Iordanis simul deuoluerentur: tum ut super ipsas aquas eminent,
possentque esse tanti miraculi monumentum. Cõmemoratq; opinionem, quam
ipse appellat cõmunem Doctorum, de his duodecim lapidibus loquutum fuisse
Ioannem Baptistam, cum apud Iordanis aquas prædicans dixit Math. 3. *Torrens est*

Abul.

Math. 3.

Cyrril. Alex. Deinde de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Arcam testamenti humanitatem Christi adumbrasse docet Cyrril. Alex. li. 4. in Ioan. c. 28. Hæc igitur arca fæderis Iordanis aquas, id est, passionis torrentem pertransiit, non fustetata sacerdotum humeris: sed ipsius Diuinitatis potentia: in cuius miraculi monumentum 12. lapides, id est, 12. Apostolos in ipso Iordanis aluico, id est, martyrij, & passionis fundo erexit, ut suo ipsorum sanguine victoriam Christi testarentur: qui lapides, ut aiebat Abul. ingentes admodum fuerunt, ne eos Iordanis aquæ secum deuoluerent: quoniam Apostolos nulla passionum, tormentorumque flumina de suæ confessionis statu dimouere potuerunt. Quod verò 12. alij lapides ex Iordanis aluico in ipsa terra promissionis repositi sunt, illud significat eisdem Apostolos ex Iordanis aluico, id est, ex medio passionis emerissos in terram promissionis caelestem euassisse. Quod autem Apostoli lapides fuerint, manifestè docet locus ille Pauli Ephes. 2. *Item non estis hospites, & aduena: sed estis cines sanctorum, & domestici Dei, super adificati supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu:* quibus uerbis Apostoli fundamentales Ecclesiæ lapides appellantur.

Ephes. 2. 19. Apostoli fundamentales Ecclesiæ lapides.

3. Reg. 7. 27. Duodecim nam boues auri, Eucherius.

Deut. 25. 4.

VI. 3. Reg. 10. 18. Item duodecim leones, qui Ecclesiæ inuentur.

Eucherius.

Matth. 18. 18. VI. 1. Appellati duodecim signis Zodiaci copulantur. Georg. Ven.

O ceterum fuerunt duodecim illi boues auri, supra quos Rex Salomon præcepit mare æneum collocari 3. Reg. 7. *Fecit quoque mare fuisse: & stabat super duodecim boues: in quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiam, & tres ad Orientem, & mare super eos desuper erat: quorum posteriora uniuersa intrinsecus latitabant.* Quo loco per duodecim boues duodecim Apostolos intelligit Eucher. lib. suo. 3. in lib. Reg. c. 21. Per boues, inquit, Apostolos, & Euangelistas, imò omnes uerbi ministros debemus accipere. De illis enim Apostolus 1. Cor. 9. intellexit illud Deut. 25. *Non alligabis os bouis trituranti.* Hi boues mare sibi superimpositum portant, cum Apostoli, eorumque successores inunctum sibi Euangelizandi officium prompta satagunt deuotione implere, termini ad quatuor orbis partes, cum in quatuor orbis partibus fidem Trinitatis annunciant. Intrinsecus autem latitantes uniuersa bouum posteriora: quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni iudicij examine iam dispositum est: sed nobis, qui adhuc fortissimus est occultus. Eandem expositionem tradit D. Greg. 2. p. cura pastor. c. 5. Nondum sunt duodecim illi leuiculi thronum Salomonis hinc inde ambientes, de quibus agitur. 3. Reg. 10. *Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem: & uersit eum anno fulua mnis, qui habebat sex gradus: & summus throni rotunda erat in parte posteriori: & dua manus hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones stabant iuxta a manu singulas. Et duodecim leuiculi stantes super sex gradus hinc atque inde. Non est factum tale opus in uniuersis regnâ.* Thronus iste eburneus, uersit usque auro Ecclesiæ est cador e virtutibus, auri que pallore fulgens: 12. leones 12. Apostoli sunt, qui Ecclesiâ unde quæque tanquam leones quidam fortissimi, & formidabiles ambiunt, ac tuentur. Et quidem Eucher 3. li. Reg. 33. in leonibus nobiscum sentit: sed dissentit in throno, quem ad iudiciariam potestatem, extremumque iudicium refert. Itaque in throno, thronus eburneus iudiciariam Christi potestatem auro Diuinitatis fulgentem significat. Sex throni gradus omnem creaturam uisibilem, & inuisibilem, quæ sex diebus est condita, & Christo Domino subiecta, demonstrat. Duodecim leuiculi per throni gradus distributi duodecim Apostoli sunt, qui simul cum Christo iudicabunt iuxta illud Matth. 19. *Sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël.* Postremo Sût duodecim stellæ, siue sidera clarissima, quemadmodum hoc loco docet Ioan. Ecclesiæ cælum mirum in modum collustrantia. Unde Venet. in sua Harmonia mundi cant. 2. ton. 7. à c. 8. vsque ad 12. eleganter comparat duodecim Apostolos duodecim signis Zodiaci: docetque idcirco singulos in illis partibus prædicasse, que eiusmodi

eiusmodi signis supposita sunt. At enim constituitur ab Astronomis in caelo quatuor trigonos, siue triangulos, quorum minor est trigonus Orientalis subiectus Geminis, Librae, & Aquario: atque hunc trigonum pertinere ad Simonem, Bartholomaeum, & Matthaeum. Simoni enim obtigit Aegyptus, quae est assignata Gemini: Bartholomaeo Bactriana regio, Lycaonia, & Armenia Librae subiecta: Matthaeo Aethiopia, quae subiecta est Aquario. In secundo trigono Meridionali, qui assignatur Tauro, Virgini, & Capricorno, praedicarunt: Andreas, Iudas, Thadaeus, & Thomas. Etenim Andreas praedicavit in Achaia, & Graecia, quae supponuntur Virgini: deinde transiit ad Thracas, & Byzantios, quibus Saturnus, & Capricornus dominantur. Thadaeus in Perside, & Mesopotamia, partibusque superioribus Parti: at Persis Tauro subicitur. Thomae obtigit India superior, Brachmanes quoque, & Hyrcani Capricorno subiecti. In tertio trigono Occidentali, cuius imagines sunt Pisces, Cancer, & Scorpius, praedicarunt Iacobus minor, Ioanes, & Philippus. Etenim Philippo obtigit Syria Scorpioni attributa. Ioannes post Palaestinam in Asia minorem commigravit, peragravitque Ioniam, & in praecipua eius urbe Epheso, tanquam in sui Patriarchatus metropoli morabatur. Itaque totam minorem Asiam lustravit, in qua dominatur Cancer. Iacobus minor fuit Episcopus Hierosolymitanus, quo conuenerunt illi, qui erant ex Cilicia, & Pamphilia, ut refertur Act. 1. quae regiones a Piscibus aspicuntur. In quarto denique trigono Aquilonari, cuius imagines sunt Aries, Leo, & Sagittarius, concionati fuerunt Matthias, Petrus, & Iacobus maior. Nam Matthaei obtigit Iudaea, & caetera Syria, quibus dominatur Aries. Petrus concionatus est in Italia, praecipue verò Romae, quae a Leone regitur. Iacobus maior in Hispania, Celtica & Arabia felici, quae Sagittario subicitur. Ex quibus manifestum efficitur, quanto iure duodecim Apostoli cum duodecim signis Zodiaci conferantur: siquidem ipsi quoque fuerunt in Ecclesiae caelo duodecim signa in quatuor trigonos per Euangelij praedicationem distributa.

Quibus Zodiaci signis supposita sunt res, in quibus Apostoli praedicationem.

Act. 1.

VIII. Apostoli corona Christi & Ecclesiae.

Christus coronatur a Sanctis. Zach. 6. 11. Rupert. Zach. 9. 16.

D. Hieron.

Ex dictis perspicuum relinquitur, cur 12. Apostoli 12. Stellarum, aliisque duodecim numeris figuris adhibeantur. Cur verò corona Ecclesiae dicantur: illa ratio est: quoniam Ecclesiam illustrissimis vitae exemplis, doctrinae praesidijs, & miraculorum fulgoribus illustrant. Aduerte autem caput Ecclesiae Christum esse: quare habere Ecclesiam in capite coronam 12. Apostolorum nihil est aliud, quam Apostolos in Christo esse veluti pretiosissimam, & pulcherrimam coronam: quia videlicet ipsi eum Regem toto orbe constituerunt, cum per eorum praedicationem imperium orbis obtinuit, & Rex ab omnibus Gentibus fuit consalutatus, quod illustrissimum est Apostolorum encomium. Quod autem Apostoli, & omnes in vnuersum Apostolici Heroës in Christo ut in Ecclesiae capite tanquam corona fulgeant, duo scripturae sacrae testimonia demonstrant. Vnum est Zach. 6. *Sumes argentum, & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni.* In quo locum Rup. per eiusmodi coronas super caput Iosedech Sacerdotis magni Christum Dominum representantis praecellentis quosque sanctos intelligit, a quibus Christus coronatur. Alterum est Zach. 9. *Lapides sancti eleuabuntur super terram eius:* qui locus potest transferri ex Hebraeo: *Lapides diadematis eleuabuntur super terram:* & est termo de Apostolis, ut interpretatur D. Hier. in cap. 28. Ezech. ubi eam lectionem sequitur: *Lapides sancti eleuabuntur super terram instar rotarum, paululum tangentes humum, & volubilitate sua ad caelestia festinantes.* Est igitur sensus lapides diadematis, hoc est, qui diadema Christi conficiunt, eleuandos esse super terram, id est, in magno pretio habendos in Ecclesia: tunc autem eleuantur lapides in Ecclesiae aedificio, cum superponuntur Christo, qui est lapidis fundamentalis. Quae interpretatio est D. Hier.

Ephes. 2. 21.
Prelati corona
Christi.

in cōmentarijs super epist. Ad Ephes. in illa verba c. 2. *in quo omnis edificatio cōstruit & crescit in tēplū sanctū in Domino.* Nō est prætermittēda obseruatio Pann. in hunc locū aientis Prelatos hoc etiā duodenario stellarū numero posse cōprehendi, atq; ad eō admoneri summæ sanctitatis: siquidem Christi corona describuntur: vt videlicet, quæ modū corona capiti ornamento est, sic etiā ipsi debeāt caput Ecclesiæ, id est, Christū suis moribus exornare, non querētes quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi.

Cur Ecclesia in vtero habens, parturiēnsque cum dolore describatur?

Et in vtero habens clamabat parturiens, & cruciabat̄ vt pariat.

SECTIO VIII.

I. **M**ulier illa, quæ Ioanni apparuit, & quam Ecclesiam interpretati sumus, visa est habere in vtero filium, parturiēnsque clamare, maximūque ob difficilem partum cruciari doloribus: quam ob causam initio huius commentarij diximus non posse hac muliere ad literam significari beatam Virginem, quippe cui nullo modo cōueniant eiusmodi in parturiendo dolores. Significatur igitur maximā fore extremis illis mundi temporibus sub Antichristo Ecclesiæ persecutionem: quo nimirum tempore propter fallacia, & mēdacia Antichristi, se & arorūque eius signa, & prodigia paucissimos Ecclesia per fidem in nouo pariet: imō ipsos etiam fideles lumina cum difficultate in fide retinebit, & in cælum dabit. Tanta enim erit illorum temporum confusio, vt nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret

Mat. 24. 22.

salua omnis caro, quemadmodum Christus prædixit Matth. 24. Meritū igitur summis doloribus parturiens visa est: sicut enim mulier, cum parit affligitur, clamātque Deum orans, vt e tanto euadat periculo: ita Ecclesia eo tempore maximē torquetur, dum fidelium prolem edere in cælum cōnabitur.

II.

Ecclesia mater
fidelium.
Psal. 112. 9.
Esa. 54. 1.
D. August.
Cant. 1. 6.

Verū, vt hæc melius intelligantur, aduertendum est Ecclesiam matrem nostrā esse, iuxta illud, Ps. 112. *Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum latantem: & Esaia 54. Quoniam multi filij deserta magis quam eius, quæ habet virū. Quem locū expendens D. Aug. in Psal. 112. Multi, inquit, filij eius, quæ per gratiā in senectute concepit, quam eius, quæ ab inuente a te legū vinculo maritata est.* Eodem pertinet illud Cantic. 1. *Filij matris mee pugnaverunt contra me: quo loco disertè significatur Ecclesiam matrem esse fidelium, estque sermo de Hæreticis, qui cum filij Ecclesiæ fuerint, fratres suos Catholicos persequuntur. Quod autē hæc mater nostra cum dolore pariat filios suos, potissimū verō partitura sit extremis mundi temporibus, in dō intelliges, quod ceruæ cōparatur, Proverb. 5. *Ceruæ charissima, seu vt aliā legitur, gratissima, & gratissimus hinnulus: vbera eius inebriat te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter: vbi quamuis commendetur viro fidelitas in coniugio, & vt vxore sua sit contentus: vnde statim subiungitur: Quare seduceris fili mi ab aliena, & foveris in sinu alterius? tamen Beda locum accepit de Ecclesia, quæ cerua appellatur: quoniam sicut cerua auctore Plin lib. 8. c. 32. cum serpentibus bellum gerit, vestigatque capernas, & narium spiritu extrahit renitentes: ita Ecclesia Hæreticos persequitur, & de cavernis renitentes extrahit, & extinguit odore fidei: sic enim Paul. fidem appellauit, 2. Cor. 2. Deo autē gratias, qui odorem nostræ suæ manifestat per nos in omni loco, vt interpretatur D. Chryl. Gratissimus hinnulus, inquit, Beda, Populus est fidelium: & huius cerua vberibus inebriamur, cū virtusque restamētū paginū contra Hæreticorū fraudes instruimur. Scitū autem est illud de difficili ceruarum partu, quod commemoratur Iob 39. *Nunquid parturientes ceruæ obseruasti: dinumerasti menses conceptus earū: incuruantur ad partū, & parturiant, & rugitus emittunt.* Quod exponens Regius Prophetā dixit, Psal. 28. *Vox Domini***

Prou. 5. 19.

20.

Cum dolore

pariat filios

Antichristi

tempore.

Beda.

Plinius.

2. Cor. 2. 14.

D. Chryl.

Beda.

Ceruarum

partus diffi-

cilis.

Iob. 39. 4.

Psal. 28. 9.

Hebræica

lectio.

*gratissimus hinnulus: vbera eius inebriat te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter: vbi quamuis commendetur viro fidelitas in coniugio, & vt vxore sua sit contentus: vnde statim subiungitur: Quare seduceris fili mi ab aliena, & foveris in sinu alterius? tamen Beda locum accepit de Ecclesia, quæ cerua appellatur: quoniam sicut cerua auctore Plin lib. 8. c. 32. cum serpentibus bellum gerit, vestigatque capernas, & narium spiritu extrahit renitentes: ita Ecclesia Hæreticos persequitur, & de cavernis renitentes extrahit, & extinguit odore fidei: sic enim Paul. fidem appellauit, 2. Cor. 2. Deo autē gratias, qui odorem nostræ suæ manifestat per nos in omni loco, vt interpretatur D. Chryl. Gratissimus hinnulus, inquit, Beda, Populus est fidelium: & huius cerua vberibus inebriamur, cū virtusque restamētū paginū contra Hæreticorū fraudes instruimur. Scitū autem est illud de difficili ceruarum partu, quod commemoratur Iob 39. *Nunquid parturientes ceruæ obseruasti: dinumerasti menses conceptus earū: incuruantur ad partū, & parturiant, & rugitus emittunt.* Quod exponens Regius Prophetā dixit, Psal. 28. *Vox Domini**

Domini praparentis ceruus, seu, vt habetur in Hebr. Vox Domini obstetricatis ceruus, genere feminino, & est sensus ceruas prae metu parere, cū audiūt tonitruū, quod hoc loco vox Domini appellatur. Nōne tibi Ecclesia tanquā cerua videtur ad sonitū tonitruū peperisse, cū propter metū Iudaeorum in caenaculo conclusa in die Pentecostes tacto repente de caelo sono tanquā adueniētis spiritus vehementis foras egressa Christi Domini fidem liberē, metūque omni deposito praedicaui, & per Petri praedicationem circiter tria millia filiorum Christo peperit, vt habes Act. 2.

Verū, vt de extremo mundi tempore cum Ioanne disseramus, verē tunc Eccl. cerua erit ob difficilē partum, dolorēque acerbissimos nō in conuertendis modō Iudaeis, atque Gentilibus: sed etiam in retinendis fidelibus: vnde instat cerua rugiet praedolore. Id quod etiam adumbratum fuit in Rachel, quae acutissimis doloribus peperit Beniamin, vt refertur Genes. 35. vbi ita legimus: Cum parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cepit. Dixitque ei obstetrix: Noli timere, quia hūc habebis filium. Egređiente autem anima praedolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filij sui Benoni, id est, Filius doloris mei. Pater verō appellauit eum Beniamin, id est, Filius dextrae. Etenim Ecclesia inter persecutiones patiens doloribus cruciatur, ita vt eius filij tunc editi filij doloris dici possint. Sed simul etiam à Patre filij dextrae appellantur: quia qui eo tempore fidem retinent, fortissimi sunt, eosque Deus tanquā filios habet legitimos ad dexteram suam in fine mundi collocandos. E contrario Paulus nothos, i. adulterinos filios appellat, quos Deus in hac vita laboribus non exercet. Quōd si (inquit) extra disciplinam estis cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filij estis: quō loco pro adulteri legendum est, adulterini, quod nomen pro spuris, & illegitimis vsurpauit interpret, quos & Graeci, & Latini appellant nothos, eoque verbo vsus est eo loco Paulus. Rupert. lib. 6. in Genes. c. 15. non vult Rachel in partu typam Ecclesiae fuisse, sed Synagogā. Moritur (inquit) Rachel, & mors Lya silentio premittitur, quia Synagoga palam per inuidiam à gratia excidit, Ecclesia verō Gentium viuit per fidem usque in finem seculi. Simulque aduertit non vacare mysterio, quōd Rachel in partu obierit: quia nimirum Synagoga tunc mortua est, cum Christum, & eius Apostolos emilit: vnde dicitur: Egređiente anima praedolore, vocauit nomen filij sui Benoni, id est, filius doloris mei: doluit enim, cum inuidit, & dolenda sorte inde mortua est, quōd ex ipsa vita sumpta sit. Pater verō appellauit eum Beniamin, id est, filius dextrae: qui filius profecto est Apostolorum chorus, quem Pater cōfedere fecit cum Christo ad dextram suam in caelestibus.

Tonitruum vox Domini.

Ecclesia periturus die Pentecostes.

III. Ecclesia dolor tempore Antichristi.

Gen. 35. 16.

Legitimi Ecclesiae filij qui.

Hebr. 12. 8.

Rupert. Rachel in partu Synagoga non Ecclesiae typus.

Apostoli filij dextrae.

Cur Damon appelletur draco magnus, & rufus.

Et visum est aliud signum in caelo & ecce draco magnus, & rufus.

SECTIO IX.

Post signum illud magnum mulieris vidit Ioannes aliud signum in caelo, draconem videlicet magnum, & rufum, habentem capita septem, & cornua decem, & in Capitis diademata septem: quem draconem Doctores communiter Diabolū interpretantur. Sed meritō quæres, cur draco iste in caelo apparuerit & quidem facilis esset responsio, si caeli nomine Ecclesia intelligenda esset: sed cum in superioribus ostensum fuerit non esse accipiendam Ecclesiam caeli nomine, cum mulier, hoc est, Ecclesia in caelo, vt potē à se ipsa distincto apparuerit: alia offerēda ratio est, videlicet quae eadem modū Ecclesia in caelo apparuit, quia inde traxit originem, caelestemque vitam agit in terris: ita etiam draconem, hoc est, Dæmonem in caelo apparuisse, tum quia inde cecidit, vt paulō post docet Ioannes:

X.

Draco in caelo cur apparuerit.

kk ij

tum quia Ecclesiam ipsam in celo moribus degentem persequitur.

Illud est vberius explicandum, cur Damon appelletur *Draco rufus*: Quod igitur ad appellationem Draconis spectat, multa à rerum naturalium scriptoribus draconum conditiones commemorantur, quæ in Damonem maxime conveniunt. Primum enim reperiuntur dracones alati, qui in sublime feruntur. Secundo. Reperiuntur in calidioribus regionibus. Tertio. Dicuntur potissimum habitare circa turrim Babel, & in desertis antiquæ illius Babylonis ingentes admodum reperiuntur. Quarto. India dracones habet, & Elephantes perpetua discordia bellantes tantæ magnitudinis, ut facili circumplexu draco Elephantem ambiat, noxiòque nodo constringat. Unde D. Ambros. lib. 3. in Hexameron c. 9. *Draco, inquit, Elephanti ligat, cuius ruina mors ætætoris est: & ideo sime in utrunq; ætatur, ille ut pede alliger, in quo casus victi sibi nocere non possit: iste ne posteriore extremus pede, aut cæle capiat angustia, ubi vel ipse non se queat retorquere, & draconis grani proterere vestigio, vel sequenti Elephanti auxilium non habeat.* Quinto. Ex draconum cerebro extrahitur lapis qui dicitur draconias, siue draconites, sed non durefcit in lapidem, nisi detrahatur viventi draconi, nam si prius draco obeat, soluitur illius durities. Huius lapidis meminit Tertull. li. de habitu muliebri c. 6. *Aut, inquit, de fratribus drac. gemas eoni, sicut & in pisci cerebro lapis dostras quæ ad eum est. hoc quoque dicit Christiana, ut de serpente cultor fiat: sic calcabit diaboli caput, dicit de capite eius æquicibus suis, aut ipsi capiti ornamenta fruat.* In quem locum annotavit Rhenan. citans Plin. li. 37. c. 10. huiusmodi flapidem nisi viventi draconi abscindatur, nunquam gemme fecerit invidia animalis mori se sentientis. Itaq; morem esse, ut dormientibus animalibus caput amputent. Sotac. citans à Plin. tradit vchi bigis, qui eam querunt, visibque dracone spargere soporifera medicamenta, atq; ita caput præcidere: esse autem candore translucento, nec postea politum, aut artem admittere.

Draconum, & Elephatorum discordia.

D. Ambros.

Draconias lapu unde detrahatur.

Tertul.

Rhenanus.

Sotacius.

III.

Psal. 90. 13.

Pf. 103. 26.

Rab. Chimhi

Damo creatus ut homines illudat, & illudatur ab eis.

D. Hieron.

D. August.

Iob 40. 14.

Septuag.

D. Hieron.

Psal. 36. 11.

Demon quando illudatur à Sanctis.

D. Hieron.

Luc. 10. 9.

Igitur Damonem Draconem appellari peripicuam est ex Pl. 90. *super aspidentem basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & Draconem: quem locum patres communiter de Damonem accipiunt: & Psalm. 103. Draco iste, quem formasti aut illudendum ei: ubi est sermo ad literam de Leviathan, siue ceto, dupliciterque exponitur: vno modo iuxta sententiam. R. Chimhi, ut dicatur cetus creatus à Deo, ut ludat in mari, ceteraq; omnia aquatilia contemnat, ac denoret altero, ad illudandum ei, id est, ut illudatur ei, videlicet ut homines postquam eum ceperint, ei illudant, & insultat: quæ utraque expositio cadit in Damonem, de quo sub typo ceti sermo est, ut eum Deus fecerit, tum ut hominibus illuderet, tum ut ei ab hominibus illuderetur. priorem expositionem secutus est D. Hiero. *Datus est, inquit, in hoc mundo ad illudandum nobis: quanto enim Monachos, & clericos præcipit aut.* Posteriorem D. Aug. conc. 4. in Psal. 110. *illudat, inquit, draconi ad hoc enim factus est draco.* Id quod etiam dicitur Iob 40. de behemoth, siue Elephanto in typum Damonis: etenim pro eo, quod nos habemus: *Ipse est principium viarum Domini, qui fecit eum, applicabit gladium eius, Septuag. translulerunt: Hoc est principium sitionis Domini, factum ut illudatur ab Angelis eius: & utranque translationem sic interpretatus est Hiero. *Qui fecit eum, applicabit gladium eius, id est, malo quo alios interemit, ipse punitur: sicut & de eius similibus dicitur, Psal. 36. Gladius eorum intret in corda ipsorum.* Præterea ipse est initium figmenti Domini, ut illudatur ab Angelis eius, id est, Sanctis: ab his enim illudatur, quando per gratiam sancti Spiritus eis subditur, & inuocatione nominis Christi ab obsessis corporibus effugatur. Eodem sensu idem Sacrorum Doctor accipit illa alia verba eiusdem c. *nunquid illudat ei (id est Leviathan) quasi auis aut ligabis eum ancillis tuis, seu, ut Septuag. reddiderunt: Illudat ei quasi auis, aut ligabis eum, anquam passerem ptereo? Quod, inquit, quasi auis illudat perhibetur, quia fides parua, & minima ad potentiam***

VIE
Apoc.

penitentiam Dei habeatur, cuius nomine voluit demonstrare: quodque alliganda ancillis dicitur, illud est, quod ipse Dominus dicit, Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Quod verò iuxta Septuag. dicitur: Alligabis eum sicut passerem infantulo, habetur Esai. 11. Delectabitur infans super foramine aspidis: & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet: hunc enim infantem accipere debemus vnumquemque Sanctorum, qui de fonte, id est, de vtero matris Ecclesie tanquam infans Deo renascitur. Igitur iuxta hanc D. Hier. expositionem erubescere debet Christianus, quoties ei Dæmon illudit, cū ipse potius Dæmon illudere debuisset: siquidem eum Dominus Deus formavit, vt à suis Sanctis ei illuderetur, & gratiæ suæ præsidio effecit, vt ei infirmiores quique qui per ancillas significantur, ita possint illudere, sicut infantulus illudit passeri, quem filo ligatum tenet. De Dæmonibus etiam accipiunt Remig. & August. locum illum Psal. 73. Contribulasti capita draconum in aquis: tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopum. Draconum capita, inquit, August. id est, Dæmoniorum superbias, quibus Gentes possidebantur, contriisti super aquam: quia eos per baptismum liberaisti. Deinde confregisti caput draconis, id est, superbiam, quæ est insitium omnis peccati, & veluti caput serpentis, iuxta illud, Ecl. 10. Initium omnis peccati superbia. Dedisti eum escam populis Æthiopum, hoc est, populis Gentium, qui ante conversionem nigri erant instar Æthiopum: quemadmodum indicauit Paul. Eph. 5. Fuiſti aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino. Sed quomodo acceperunt istum draconem in escam? Puto, quia magis Christum acceperunt in escam, sed Christum, quo se consummarent, Diabolum quem consumerent. Hæc Aug.

Dæmonis infirmitas ad potentiam Dei. Esai. 11. 8.

Christianus à Dæmone victus erubescat.

Remig. Psal. 73. 13. D. August.

Superbia serpentis caput. Ecl. 10. 5. Eph. 5. 6.

Ex his palam est Dæmonem draconem appellari: nunc commemoratas draconum conditiones breuiter percurramus. Primum igitur Dæmon ex genere est alatorum draconum propter superbiam, qua super omnia conatur ascendere, vt ipse met Esai. c. 14. confitetur. In cælum conscendam, supra astra Dei exaltabo solium meum. Deinde quemadmodum draco bellam cum Elephante gerit, & ruina Elephantis mors est draconis: ita Dæmon Christum aggressus, eumque per ministros suos interficiens ab eodem moriente oppressus fuit, iuxta illud Osee. 13. Ero mors tua, o mors. Quo loco mortis nomine non solum mors ipsa, sed Diabolus etiã accipiendus est, quem iam aliàs docuimus mortem appellari. Tertio. Habitat dracones in locis calidioribus, quoniam præcipuè Dæmones adolescentiam, quæ ætas vegetior est, & ardentior, libidinis, aliarumque passionum facibus infestant. Accedit quòd in libidinosi hominibus præcipuè habitant. Appellari autem luxuriam, ac libidinem ignem perspicuum est ex Iob. 31. Si deceptum est cor meum super muliere, & ad ostium amici mei infidiatus sum: scortum alterius sit uxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est, & iniquitas maxima: ignis est usque ad perditionem deuorans, & omnia et adiciens geminina, hoc est, vt interpretatur D. Hieron., omnia bona virtutum deuorans, atque vniuersa in homine sanctarum rerum incrementa consumens.

Osee. 13. 14.

Adolescentes libidine infestant Dæmones.

Iob. 31. 9.

Libido, ignis consumens.

D. Hieron.

Eandem ob causam Apostolus tentationes luxuriæ tela ignea appellauit, cum dixit: In omnibus sumentes sicutum fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Quo loco D. Chryl. tela ignea absurda desideria, & D. Thom. prauas concupiscentias interpretatur. Et quidem merito tentationes libidinis igneis iaculis comparatur. Primum, quia præ alijs animum, & corpus maxime inflamman. Secundo, quia quemadmodum ignis in locum aliquem iniectus propinqua omnia ædificia, vicinamque syluam corripit: ita luxuria cum animum incederit, omnes animi vires consumit, & de vicio in vitium quasi flamma de domo in domum serpit. Tertio denique, quia quemadmodum parua scintilla, nisi statim extinguatur,

Ephes. 6. 16.

D. Chryl.

D. Thom.

Tentationes luxuriæ ignea tela proprie sunt.

Histor. lib. K. k. iij.

magnum excitare solet incendium: ita exigua carnis tentatio, nisi quamprimū so-
piatur, incredibiles in animo flammaram globos excitat: id nimirū est, quod ti-
mebat Iob cum dicebat: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.*
Vbi modum loquendi obserua: neque enim dixit: *Pepigi fœdus cum oculis meis ut ne*
intuerentur quidem virginem: sed, *ut ne cogitarem quidem de virgine.* Videbat quippe
vir sapientissimus ex aspectu virginis ita facillè cogitationem accendi perpetrandi
sceleris, ut iam ipsa visio sit veluti cogitatio: quoniam ea aspectum continud
sequitur, cogitationem delectatio, delectationem consensus: vnde Thren. 3.
meritò dicitur: *Oculus meus depradatus est animam meam.* Porro eleganter ait se fœ-
dus pepigisse cum oculis: quia sicut in fœderibus, & compositionibus, qui fœde-
ra percipiunt, aliquid ex vtraque parte de suo iure deperdunt: ita cupiebat Iob,
ut oculi de suo iure aliquid perderent non videndo interdum, quæ liceret, neque
omnem etiam licitam intuenti occasionem arripiendo: ipse que etiam animus
de suo iure aliquid remitteret, id est, voluptatem, quam ex pulchritarum rerum
aspectu licitè poterat accipere. Caiet. obseruauit in fœdere hoc, quod Iob pepi-
git cum oculis, indicari propositum firmum, & inuolabile non aspiciendi curio-
sè fœminas, eo quod pacta, & fœdera nullo pacto licet violare, & infringere.

Card. Caiet.
Iob propo-
situm non aspi-
ciendi fœmi-
nas.

VI.

Dæmon Rex
Babylonis ex
Gregor.

Hier. 39. 6.

Dæmonem
superans glo-
ria gemmam
aquirit.

Quartò. Rectè dracones circa turrim Babel dicuntur habitare: quoniam Dæ-
mones Babel, id est, confusionem, mentis que perturbationem & amant, & effi-
ciunt, ibique potissimum habitant: quam ob rem Dæmon Rex Babylonis appel-
latur à D. Greg. lib. 7. Mor. c. 16. vbi expédens, quomodò Nabuchodonosor Rex
Babylonis filios Regis Sedechiæ ante ipsius oculos trucidari præcepit, ut refertur
Hier. 39. sic ait. *Occidit Rex Babylonis filios Sedechiæ in oculis eius, & omnes nobiles Iuda:
oculos quoque Sedechiæ eruit. Rex Babylonis est antiquus hostis possessor intima confusionis qui
prius filios an. e intuentis oculos trucidat: quia sepe sic bona opera interficit, ut hæc se amittere
ipse, qui captus est dolens cernat, & ad hoc quandoque eo peccati vsu perducitur, ut ipso quo-
que rationis lumine priuetur, vnde Rex Babylonis extinctis prius filijs Sedechiæ oculos eruit:
quia malignus spiritus subductis prius bonis operibus, post intelligentia lumen tollit. Po-
stremò. Præcidendum est Dæmonis caput, ut extrahatur inde gemma gloriæ, quæ
ex capite draconis meritò extrahi dicitur: quoniam eum vincendo, & superando
acquiritur. Eo tamen à draconite lapide hæc gemma distinguitur, quod draconi-
tes poliri non potest, nec artem admittit, ut diximus: at pretiosa gloriæ gemma
ampliùs poliri potest: imò quoties Dæmon vincitur, nouus inde gloriæ lapis
multò pretiosior, & pulchrior elicitur.*

VII.

Dæmon seu
draco cur-
rufus appa-
ruerit.

Dæmonis
fraus.

Iob 4. 11.

D. Hieron.

Septuag.

Dæmon for-
mica infir-
mu, resisten-
tibus leo.

Quod verò attinet ad rufum draconis colore, illa in primis ratio afferri potest,
apparuisse tinctū colore rufo, seu sanguineo propter sanguinem Martyrū, quem
extremis temporibus, de quibus hoc loco agitur, per Antichristum, eiusque se-
ctatores effundet. Hoc enim sensu capite lexto diximus Romanū imperium sub
Nerone significatū à Ioanne fuisse in equo rufo, eo quod maxime in Christianos
sæuus, & immanis extitisset. Accedit, quod color rufus dolum, fraudem, & mali-
tiam designat: quid verò Dæmone fraudulentius: id circò enim comparatur ti-
gri, quod animal vario colore, maculisque distinguitur: quam appellationem ha-
bes Iob 4. *Tigres perijt, eo quod non haberet prædam.* In quem locum aduertit D. Hier.
70. transtulisse *Myrmecoleon*, id est, *formica, & leo. Quem, inquit, nos verius Diabolum
dixerimus, qui quando prædam agit de sanctis inquam de maioribus rebus, ut leo habendus
est: quando verò minima querit auferre, formica dicendus est: & quia sicut formica granum de
area, ita ille cogitationes bonas auferit de cordibus hominum.* Adde appellari Dæmonem
formicam, & leonem, quia infirmis quidem leo est, at resistentibus formica, que
facillè pede conculari potest.

Quoniam

Quænam sint draconis capita septem, cornua decem, & septem diademata?

Habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus eius diademata septem.

SECTIO X.

IN numero cornuum, & capitum consentit cum hoc dracone bestia, quæ capite sequenti apparuit, habens nimirum capita 7. & cornua decem. Verum distinet in diadematum numero. Apparuit enim habens super cornua decem diademata, cum hoc loco draco 7. tantum gerens diademata apparuerit: & quanquam dici facile posset non eandem esse bestiam sequentis capitum cum dracone huius: itaque draconem istum Demonem, bestiam Antichristum designare: quia tamen eodem recidit vtraque visio, siue de Damone, siue de Antichristo accipiatur, cõsilianda est ex 7. Danielis: quo loco Propheta vidit quartam quandam bestiam terribilem, atque mirabilem, & fortem nimis, dentes habentem ferreos, & cornua decem, de quibus decem cornibus tria euulsa sunt. Porro cornua decem (inquit, Angelus Danieli) *Decem Reges erunt: & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit.* Quibus verbis significauit Angelus Antichristi tempore decem Reges imperium totius orbis habituros, ex iisque tres ab Antichristo trucidandos, septem reliquos illi sponte tanquam supremo Monarchæ parituros. Itaque primum erunt cornua decem, & diademata decem, hoc est, decem Reges: sed postea septem tantum cornua erunt, & septem diademata propter illos tres Reges interfectos. Atque hanc ob causam hoc capite decem cornua, & septem diademata: capite autem sequenti decem diademata, & apud Daniele decem cornua memorantur. Verum hæc omnia fusius c. seq. differenda prætermittimus.

Porro quanquam eam, quam tradidimus expositionem germanam, ac literalem putemus: illa verò, quam interpretes communiter hoc loco afferunt, mysticam: & nequaquam literæ congruentem, vt capite sequenti fusius ostendemus: ne quis tamen, quæ communiter ab interpretibus dicuntur, in his nostris comment. desideret, eorum quoque explanationem commemorandam, & illustrandam putauimus, disturi plura de sensu literali ad cap. 33. vt paulò ante promissimus. Igitur Haymo existimat idem per 7. capita, & per septem diademata significari, videlicet omnem huius seculi potentatum, qui Damoni adhæret, & per fraudem, ac dolum contra septem Ecclesias, & contra septiformem spiritum dimicat. Richard. videt septem capita septem capitalium vitiorum septiformem tentationem, cornua decem furorem impiorum Principum decalogum impugnantium, septem diademata de subuersis per septiformem tentationem vniuersalem victoriam interpretatur, cum quibus ferè reliqui interpretes cõsentiunt. Hugo tamen Card. vult 7. capita esse vniuersitatem malorum, decem cornua diuitias, potentiamque seculari: quæ cornua quidem dicantur, quia per illa homines extolluntur: decem autem, quia iis decalogus impugnatur: vel certè 7. capita esse septem capitalia vitia, decem cornua vniuersitatem malorum principum, 7. diademata victorias, quæ à Demone reportantur in septem vitii capitalibus: quæ expositiones eodem ferè cum superioribus recidunt, & à nobis deinceps magis explicanda sunt.

Illud igitur primum querat aliquis, cur septem capitalia vitia septem Draconis capitibus cõferantur? Pro cuius rei intelligentia sciendum dracones appellari illos

k x iij.

I.

Draco iste cum bestia sequentis c. in quo differat, vt cõsentiat. Dan. 7. 24.

Orbis imperium quot Reges habuit tempore Antichristi.

II.

Haymo. Per septem capita, & diademata quid communiter intellegant interpretes. Rich. Viß. Hug. Card.

Septem capitalia vitia cur per 7. draconis capita designentur.

II.

serpentes, qui diurnitate temporis in grandē magnitudinem excreuerunt: quo fit, vt capita draconis sola magnitudine, & mole à serpentium capitibus diffideat. Quare merito 7. capitalia vitia per 7. draconis capita exprimuntur: quia sæpe lethifera sunt, eo quod finimus ea siue consuetudine, siue natura: corruptela in insolitā exercecere magnitudinē, ita vt quæ antea serpentes videbantur, iam nunc immanes quidam, & immensi dracones existant: quod malum, ne accidat curandum est, vt serpentum capita dum parua sunt quàm primùm conterantur: eam enim ob causam Regius vates Pl. 136. beatum illum pronunciauit, qui Babylonis paruulos ad petram allideret. *Falsa*, inquit, *Babylonis miser a: beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Beatus, qui cenebit, & allidet paruulos nostros* (sic enim

Psal. 136. 8.

D. Hieron.

D. Aug. 8.

Cogitationes

prauæ ad pe-

tram Christi

allidenda.

Cant. 2.

Earundem

initia ampu-

tanda.

Eccles. 19. 1.

D. Gregor.

1. Cor. 10. 71.

Exod. 32. 6.

legendum est, non suos) ad *Requam*. In quem locum D. Hieron. Paruuli, inquit, dicuntur cogitationes, ac si diceret: Vidi mulierem, concupiui eā nisi statim abscidero concupiscentiam illam, & allifero ad petram, dum parua est concupiscentia, non potest postea abscindi, quando creuerit. Beatus ergo qui statim abscindit, & allidit ad petram, hoc est, Christum. Cui expositioni cōcinit D. Aug. in cōm. eius loci. Qui sunt paruuli Babylonis: nascentes malæ cupiditates. Ne igitur cupiditas nequam prauæ consuetudinis robur accipiat, cum paruula est, allide illam: sed times, ne allisa non moriatur, ad petram allide, quæ est Christus. Eandem ob causam Cant. 2. iubentur capi vulpes paruulæ, quæ demolitūr vineas: dum enim paruulæ sunt malæ cogitationes, & istæ quasi fraudulentæ vulpeculæ facile capi possunt: at si adoleuerint, venatorum manus effugient, & maximū vineis detrimētum afferent. Verissimū est enim illud, quod dicitur Eccl. 19. *Qui spernit modicā, paruum afferent*. Verissimū est enim illud, quod dicitur Eccl. 19. *Qui spernit modicā, paruum afferent*. quo testimonio ad idem confirmandum vtitur D. Greg. lib. 10. Mor. c. 14. Dum, inquit, lingua otiosa verba moderari negligit, audax ad noxiā prorum-pit: & cum mens subigere delectationē carnis tenit, plerumque ad perfidiam vōraginem ruit. Vnde Paulus 1. Cor. 10. vt imminetia mala compesceret, dixit: *Neque idololatra efficiamini, sicut quidā ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere*. Elus enim, potūsque ad lusum impulit, lusum ad idololatriam traxit. Vbi cernis ex paruis initis idololatriam irrepere, & propterea dixisse Paulum: *ne idololatra efficiamini*, videlicet negligendo peccata minora.

VI.

Hebr. 12. 14.

Dissen-

sionum

initia

rescanda.

Idcirco etiam Apostolus volens pacem commendare fidelibus, & omnem grauium dissensionum occasionem tollere, ipsa prima dissensionis initia, & radicem amputauit, cum dixit: *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum: contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, & per illam inquinentur multi*. Vbi aduerte Apostolum ipsa odij, & amaritudinis in alterum initia radicem appellasse, quia nisi statim auellatur immensam odiorum syluam germinabit: quemadmodum verbis sequentibus explicauit, sur-

Deut. 29. 18.

Ody in-

itium

vos

radix

germinans

fel

& amaritudinem:

quem locum alij ex

Hebræo ita transferūt:

radix germi-

nans venenū-

co ros, quod significat caput, deriuatur ros, quod plerique vertunt venenū, veluti

Psal. 69. 22.

Deut. 32. 13.

Peccati en-

iusus initium

caput aspidū.

sum germinans. Videtur autem Paulus alluisse ad locum illum Deut. 29. *Ne sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem*: quem locum alij ex Hebræo ita transferūt: *radix germinans venenū, & absinthium*. Etenim à nomine Hebraico ros, quod significat caput, deriuatur ros, quod plerique vertunt venenū, veluti Psal. 69. 22. *Dederunt in escam meam fel, alij, venenū*. Nec desunt, qui existiment nomen ros, significare caput cuiusuis rei venenatæ, præcipuè verò aspidis: quoniam Deut. 32. vbi nos habemus: *Venenū aspidum insanabile, est Hebraicè, rospetanim, id est, caput aspidum*. Ex quo iam colliges cuiusuis peccati initium esse velut caput aspidis, quæ morsum habet maximè lethiferum, etsi cum voluptate interimit: sic enim peccatum cum voluptate, & delectatione mortem animæ infert. Denique quemadmodum ex pilis in aquam iniectis oriuntur colubri, vt experimento est com-

peritum: ita ex minutissimis, & subtilissimis cogitationibus se penumero peccatorum ingente, colubri ortum habent: idcirco enim peccatum colubro confertur Eccl. 21. Quasi a facie colubri surge peccata: & si accesseris ad illa suscipiente. Rectè autem non resistèdum: sed fugiendū admonet: quoniam sunt quædam peccatorū genera, quæ fugiendū potissimū vincuntur, cuiusmodi sunt peccata carnis: vnde Paulus 1. Cor. 6. dixit: Fugite fornicationē. Et Angeli volentes Loth ex ciuitate illa infami omnium libidinum officina eripere monuerunt, vt fugeret, Gen. 19. Salus animæ tuæ: noli respicere post te: & tuū, nec stes in omni circa regione: sed in mōte saluū te fac: quib. verbis monuerunt à peccato carnis lōgè esse fugiendū, & omnē omnino occasionē euitādā: idcirco enim dixerūt: Nec stes in omni circa regione. Quod verò sequitur: si accesseris ad illa, suscipiet te, hūc sēsū habet. Si suggestiones diaboli admisseris, nec statim compresseris, suscipiet te tāquā pradā, hoc est, instar draconū deuorabūt, & in inferni barathrū præcipitè dābūt. Nā pro eo quod nos habemus, suscipiet te, Græcè est *ὑπολαμβάνει*, id est, mordebit. Interpres autē vulgar' videtur legisse, *δέξειται*, hoc est, suscipiet: sed, mordebit, legit noua editio 70. interp. correctā de mādato Xisti V. Pōt. Max. Itaq; cernis in verbo *mordedi* indicari serpētina peccati naturā, quippe cū accedētes deglutire, ac deuorare soleat, nisi statim initio, dum paruus est serpens, opprimatur.

Secundō. Comparantur 7. capitalia vitia 7. draconis capitibus: quoniam draco cristā capite gestare dicitur: omnia autem peccata quandā superbix cristam gerunt. Etenim, vt est Theologorū sententia, in omni lethali crimine cernitur ratio quandā superbix, quatenus peccator transgrediendo legē seipsum quodammodo Deo præfert. Vnde D. Aug. lib. de nat. & gratia docet sine superbix appellatione nullum peccatum inueniri: & Prosper lib. de vit. cōtēpl. nullum pecc. sine superbix esse posse. Id quod D. Tho. 2. 2. q. 162. art. 2. interpretatur accipiendum esse, nō quidē de superbix. vt est speciale peccatum, hoc est, appetitus inordinatus propria excellentia: sed de superbix sub generali ratione sumpta, secundum quandam redundantiam quam habet in alia peccata, & hoc dupliciter: vno modo per se, quatenus reliqua peccata ordinantur ad finem superbix, quæ est propria excellentia: altero modo indirectè, & quasi per accidens, nimirum remouendo prohibens, quatenus homo per superbiam contemnit diuinam legem, per quā à peccando prohibetur, iuxta illud Hier. 2. Cōfregisti iugū, rupisti vincula, dixisti: Non seruiam. Omnia igitur peccata cristata sunt instar draconum, cristamque præferunt arrogantix, & superbix, atque adeo merito per septem draconis capita, qui numerus vniuersitatem continet, exprimuntur. Denique comparantur septem draconis capitibus septem vitia capitalia, quia sunt initia, & veluti capita reliquorum.

Quod spectat ad septem diademata, illis vt iam diximus, significatur hæc septē capitalia vitia in mundo regnare, & propterea instar Principum regales coronas in capite gestare, iuxta illud Rom. 5. *Pbi abūdauit delictū, superabūdauit & gratia: vt sciscus regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iusticiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum: cui imperio, siue tyrannidi, vt se fideles subtraherent monuit Apostolus Rom. 6. Non ergo regnes peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatu concupiscentiæ eius. Quem locum sic exponit D. Hier. In corpore mortali viuite, vt immortales. Quo modō autem regnet peccatum in corpore, exposuit, cum subiunxit: vt obediatu concupiscentiæ eius, hoc est, per obedientiam, & consensum. Et D. Greg. li. 14. Mor. c. 9. expendens verbum illud regnet, Non dixit, inquit, non sit, sed: non regnet: quia non esse non potest: regnare autem in cordibus bonorum non potest. Eodē modo interpretatur D. Anselm. Est autem iuxta hanc expositionem, quemadmodum docuit D. Thom. per peccatum fomes peccati intelligendus, qui in homi-*

Eccl. 21. 2.
Carnis peccata vincuntur fugia.
1. Cor. 6. 14.
Gen. 19. 17.

Septuag.

V.
Draco capite gestat cristam.

D. Aug.
Prosper.
D. Thom.

Superbia ratio in omni peccato quomodo inueniatur.
Hier. 2. 20.
7. Capitalia vitia initia reliquorum.

Regnant in mundo.
Rom. 5. 20.
Rom. 6. 2.
D. Hieron.
Peccatorum tyrannidi nos subtrahere debemus.
D. Greg.
D. Anselm.
D. Thom.
Fomes peccati potest non regnare, non tamen non esse in homine.

ne nō esse nō potest, sed potest tamē non regnare. Explicauit etiā Apostolus quid

esset peccatū in nobis regnare, dū subiūxit: *Sed neq; exhibeatis mēbra vestra arma iniquitatis peccato.* Mēbra enim nostra *arma* vocat, quia illis vel sub iustitiā, vel sub peccati vexillis militamus: quare qui mēbris suis ad peccatū abutitur, subditū se peccati cōfiteatur: siquidē arma sumit pro sui Principis, hoc est peccati cui seruit, defensione. Quā ob rē dixit Christus: *omnis qui facit peccatū, seruus est peccati:* quō eodē spectat illud Ro. 7. *Ego autē carnalis sum, venūdatus sub peccato:* vbi Paulus sub infirmorū persona ait se seruū peccati effectū, & sub peccato venūdātū, hoc est, in peccati potestate libidinis, & cōcupiscentiā pretio redactū. Theod. eleganter obleruauit regnū eo differre à tyrannide, quōd tyrannis existat inuitis subditis, regnum autē volentibus illis, quibus imperatur: quare suaderi à Paulo, ne potestati, & imperio peccati vltro nos subiiciamus, hoc est, ne vllō modo assentiamur. Quare nō dictū esse: *Ne tyrannide in vos exerceat peccatū, sed: Ne regnet:* indignū enim est alicuē vltro se peccato subiicere. Hoc videlicet est illud sceptrū tyrānicū, quod Christū superal-

Iean. 8. 34.
Rom. 7. 14.

Theodoret.

Peccato vltro
subiici indig-
num.

Esai. 9. 4.

4. Reg. 19.

D. Hieron.

Sceptrum
demoni sa-
peratū Chri-
sti.

Iudic. 7.

D. Hieron.

Peccator du-
plex soluit
tributum.

VII.

Christi &
diaboli pul-
chra antithe-
sis.

Matth. 11.

Psal. 22. 4.

Psal. 44. 4.

Cyrill. Alex.
Affectibus
suis peccato-
res verberat
demon.

Iob. 41.

Rom. 6. 23.

D. Thom.

Militibus suis
quod sit, en-
dum soluat
demon.

te cecinit Esai. c. 9. *Iugū oneris eius, & virgā humeri eius, & sceptrū exactoris eius supra-*
si, sicut in die Madian. Quo loco sermo est de Sennacherib Rege Assyriorū, qui ini-
iusta tributa ab Hebræis exigebat, quæ tamen Deus fregit, vt refertur 4. Reg. 19.
Verū D. Hier. de Christi victoria interpret. hoc sensu. Tu Domine Saluator iugū
oneris eius, hoc est, Diaboli, qui grauissimo seruitutis iugo colla omnū deprime-
bat, & virgā, qua percutiebat vniuersos, & peccata sibi quasi quoddā tributū red-
dere cōpellebat, detraxisti de humeris eorū, & tibi liberatos seruire fecisti absque
vllō exercitu, & absque effusione sanguinis, sicut quōdā sub Gedeone populo Is-
raēlitico de Madianitis victoriā præbuiisti. In quē locum primo est obleruandum
Dæmonem appellari *exactorem*, id est, exigentem tributa duabus potissimum de
caulis. Prima redditur à D. Hier. quia peccata quali quoddā tributum reddere cō-
pellit. Secunda est, quia post peccatum susceptum debitas pœnas exigit, tum in
hac vita tum in alia apud inferos: quo fit, vt omnis peccator sit dæmoni tributa-
rius, eique duplex tributum soluat, ipsum nimirum peccatū, & peccati supplicia.
Secundō est aduertendum diabolus habere iugum, virgam, & sceptrum. Ete-
nim iugo premit, virga percutit, sceptro tyrannicē imperat. Quam ob rē pecca-
tor dæmoni arat, & serit, cum iugum eius peccando admittit, seruitutem grauissi-
mam patitur, cum virga percutitur, sub eius vexillis militat, cum sceptrum eius
recognoscit. E contrario Christus iugū etiam habet, virgā, & sceptrum, sed iugū
suæ. Mat. 11. virgam, quæ consolatur. Psal. 22. *Virga tua, & baculum tuus ipsa me conso-*
lata sunt: sceptrum plenum mansuetudinis, & clementiæ. Psal. 44. *Specie tua, & pul-*
chritudine tua intende, prospere procede, & regna propter mansuetudinem. Tertio obseruan-
dum ex Cyril. Alex. li. 1. in Esai. virgā, qua dæmon peccatores verberat, esse suos
ipforum affectus, & passiones. *Coercet, inquit, nos, eoque ad suam voluntatem scelerā-*
tam, ac nefarium agmen demoniorum eorumque antestegnanus Satanæ affectuum dynastia, at-
que imperso seu virga propemodum verberans. Ex quo colligimus quēlibet inordinatum
affectum, iuxta Cyrilli sententiā esse veluti quandā virgā, qua nos diabolus tanquā
sua mancipia assidue verberat quare ne ab eo vapulemus, necesse esse, vt huiusmo-
di virgas frāgamus, quod per mortificationē, & macerationē carnis efficitur. De-
nique. Quomā Diabolus Rex est, siue Tyrānus super omnēs filios superbiæ, quē-
admodum dicitur Iob 41. sub cuius nimirū signis militāt peccatores: idcirco Dæ-
monem stipendiū peccatoribus tanquā militibus suis soluere habes Rom. 6. *Sti-*
pendia peccati mors: vbi aduertit D. Tho. stipendia mercedē esse militū: & quoniam
peccatores peccato militāt, membra sua exhibentes arma peccato, vt pauld ante
dictum

dictum fuerat, idcirco mortem appellari stipendium peccati, quam videlicet retribuit sibi seruientibus. Aduertendū est autem pro stipendijs esse Græcè ὀψωνία: olim enim solis obsonijs contenti erant milites: quare eleganter Paulus mortem peccati obsonium appellauit: siquidem homines leuissimis de caulis, & propter obsonium quoddam, victumque voluptatis abiectionissimum peccata suscipiunt, mortemque animi, & corporis, imo & secundam mortem apud inferos incurrunt. Itaque cum obsonium dari soleat ad vitam sustentandam, peccatum pro obsonio dat mortem ipsam, & interitum sempiternum.

Postremò, quod spectat ad decem cornua, decem machinas significant, quibus dæmon decem decalogi præcepta expugnat, & quasi taurus ventilat: ad singula enim præcepta aggredienda peculiaria tentamenta adhibet. Idem figuratè fuit expressum in decem millis armigeris Ioab, qui Absalonem interfecerunt pendentem è quercu, vt refertur 2. Reg. 18. Tulit Ioab tres lanceas in manu sua, & infixit eas in corde Absalon: & inquit, adhuc palpitaret hærens in quercu, currebant decem iuvenes armigeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum. Et tulerunt Absalon, & proiecerunt eum in saltu in foueam grandem, & cõportauerunt super eum aceruum lapidum magnum nimis. Absalon peccator è significat, qui per capillos, id est, cogitationes suas ex quereu terrenarum rerum suspèditur: tribus læcis cor eius à Ioab confoditur, id est, à dæmone triplici peccato cogitationis, oris, & operis interimitur: deinde accurrunt decem armigeri Ioab, id est, decem dæmonis impugnationes aduersus omnia præcepta decalogi: quod uis enim peccatum lethale ad omnia decalogi præcepta violanda viam munit: quas transgressiones palpitantem adhuc peccatorem tandem in inferni foueam conuiciunt, super quem magnus tormentorum cumulus, & acruus aggregatur.

VIII.
Diabolus contra singula præcepta peculiaria adhibet tentamenta.
2. Reg. 18. 14.
Absalon peccator è adhibet.

Cur dicatur draco traxisse cauda tertiam partem stellarum?

Et cauda eius traheret tertiam partem stellarum celi, & misit eas in terram.

SECTIO XI.

EXijs, quæ hæcenus dicta sunt, perspicuum est hanc stellarum de celo ruinam ad extrema mundi tempora pertinere, atque ad eò non esse sermonem ad litteram de casu Angelorum, sed de subuersione fidelium in fine mundi. Itaque tertia pars stellarum magna est pars fidelium, non quorumlibet, sed iustorum, qui in persecutione Antichristi de Ecclesiæ celo ruent in terram, hoc est, partim deserta fide, partim neglecta iustitia sese temporalium rerum cupiditate, quas ipsis largiter offeret Antichristus, funesto casu implicabunt.

Quare si hunc draconem, de quo est sermo, Antichristum accipiamus, cauda est extremum mundi tempus: si autè dæmonem, quod ferè volunt interpretes, cauda est ipsemet Antichristus, qui cauda draconis, hoc est, dæmonis dicitur, quod extremo mundi tempore sit ad subuersionem fidelium à dæmone assumendus, vt maxime præcipuum fraudis, & deceptionis instrumentum, quam expositionem sequutus est D. Greg. li. 32. Mor. c. 14. vbi sic hunc ipsum locum interpretatur, Cælum, inquit, est Ecclesia quæ in h. nocte vitæ presentis dum in se innumeras sanctorum virtutes continet, quasi radiantibus de super sideribus fulget: sed draconis cauda in terram stellæ degit, quia illa satana extemit, ut per audacia assumpti hominis erecta (Antichristum intelligit) quosdam, quos velut electos Dei in Ecclesia inueniet, obtinenda reprobos ostendet. Stellæ itaque de celo in terram cadere est nonnullos electi spe cælestium illo duce ad ambitum gloriæ secularis inhiare. Id eandem sententiam affert illud Daniel. 8. quod de Antichristo sub nomine Antiochi dicitur: Deiecit de fortitudine, & de stellis: & conculcavit eas, & usque ad Principem fortitudinis magnificatus est, & ab eis abstulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius;

II.
Antichristus dæmonis cauda.
D. Gregor.
Etelium caust tempore Antichristi Dan. 8. 10.

Iob 40. 12.
Antichristus
qua potentia
deseruet in
Christianos.
D. Gregorius

Vbi est obseruandum, quanta potentia Antichristus deseruet in fideles, siquidem stellas conculcare dicitur. Eodē modo interpretatur Greg. verba illa Iob 40. quae dicuntur de behemoth id est, elephāto: *Stringit caudam suam quasi cedrū*, hoc est, fortē, & rectam instar cedri caudā mouet. Quoniā verō per behemoth spirituali- ter dē mō accipitur: sic locū interpretatur D. Greg. de Antichristo, Quid, inquit, cauda behemoth, nisi illa antiqui hostis extremitas dicitur: cum nimirum ingre- dietur Antichristū tanquam vas sibi proprium: qui quoniam modo honoribus se- culi, modo signis & prodigiis fictae sanctitatis in tumore potentiae eleuari permit- titur: recte cauda illius cedro cōparatur. Sicut enim cedrus arbusta cetera in al- tum crescendo superat: ita tunc Antichristus mundi gloriā temporaliter obti- nens mensuras hominum & honoris culmine, & signorum potestate trāscendet.

III.
Gen. 49. 17.

D. Greg.
Iob 39. 11.
Antichristus
designatus in
Dan. ab eo
que originem
ducat.
Esai. 14. 13.
Item de co-
luber & ce-
raastes.

Idē, quod hic significauit Ioan. per draconis caudā, expressum fuit à Iacob Gen. 49. cum dixit. *Fiat Dan coluber in via, ceraastes in semita, mordens vngulas equi, ut cadat ascen- sor eius retrō*. Etenim sicut per caudā extrema mundi tēpora Ioan. designauit: ita etiā Iacob per vngulas equi vltimā mundi aetate sub Antichristo expressit. In quē locū D. Gre. li. 31. Mor. c. 10. ad illa verba c. 39. vbi est sermo de struthione: *In alrum alas erigit, doridat equis, & ascensor eius, aduertit primō per Dan eo loco Antichristū de- signari, eo quod ex tribu Dan originē ducet*. Vnde dum Israeliticus populus ter- ras in castrorū partitione susciperet, Dan ad Aquilonem castrametatus fuisse dicitur, vt videlicet exprimeret, quae in corde suo dixerat Esai. 14. *Sedebo in monte testamē- ti, in lateribus Aquilonis*. Secundo obseruat Antichristū non solū colubrū, sed etiam cerastem vocari, hoc est, serpentē cornutū: quia nimirum contra fidelū vitam ar- matum cornibus potestatis. Tertio ponderat non solū in via, sed etiam in semita in- fidias tendere: quia non solum insidiatur mundanis, qui per viam latam, & spatio- sam gradiuntur, sed etiam Sanctis, qui per arctam, & angustam semitam, incedūt: Quis, inquit, nesciat semitam angustiorem esse, quā viam: sit ergo Dan coluber in via: quia in praesentis vitae latitudine eos ambulare pronocat quibus quasi parcendo blanditur. Sed in via mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit erroris sui veneno consumit. Fit ceraastes in semita: quia quos fideles reperit, & sese ad praecepti caelestis angustia itinera constringentes, non solum ne- quitia callida persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit. Quarto expendit nomine equi hunc mundū significari, qui merū equus dicitur: quia per elatio- nem suam in cursum labentium temporum spumat. Quinto notat hunc colubrū, siue cerastem vngulas equi mordere, hoc est, extrema mundi tēpora feriendo cō- tingere, id quod, vt diximus, significauit Ioan. cū dixit draconē trahere cauda ter- tiā partem stellarū. Postremō docet id conari Antichristū, vt cadat ascensor equi retrō: *Ascensor equi, inquit, est quisquis extollitur in dignitatibus mundi: qui retrō cadere dicitur, & non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur Act. 9. Cadere enim in facie est suū*

Act. 9.

Quid sit ca-

dere in facie

& retrō ca-

dere, ex Greg

III.

Pannos.

A vitio vir-

tus quantum

distet

2. Cor. 6. 14.

Hugo Card.

Peccatum est

veluti violē-

tia natura-

rationalis. fa-

cta.

quod cadat, nimirum ex hac vita repente decedere, & ad quā supplicia ducatur, ignorare. Porro aduertit Pan. in hunc locum magnam esse eorum ruinam, qui virtute ab- iecta temporalium rerū amori seruiunt, siquidē è caelo in terram dicuntur cadere, quae magna est distantia. Vnde vlteriùs colligitur magnam esse distantia inter pro- bos viros, & nefarios, virtutēque, ac vitium: siquidē confertur cum ea distantia, quae inter caelū, & terram interiacet: quam etiā distantia, significauit Apostolus in- tercedere inter fidēlem, & infidelē, cū dixit: *Ne olere iugū ducere cum infidelibus: quia enim participatio iustitia cū iniquitate: quasi dicat: Nullam omnino proportionē inter se habēt*. Deinde Hug. Card. obseruauit verbū illud traheret, quod quandam violē- tiam innuit: est enim trahēdo iuxta Philosophū species quaedā modus violētī: vnde colligit

colligit peccatum esse veluti quamdam violentiam, qua sit natura rationali, eo quod naturale sit homini secundum rationem vivere: quam ob causam D. Tho. 1. p. q. 63. art. 1. docet virtutē esse homini naturalē secundū quādam inchoationē, quatenus in voluntate inest quidam naturalis appetitus boni, quod est secundū rationem.

Vtrum præcisē tertia pars Angelorum ceciderit?

SECTIO XII.

ET hoc loco non sit sermo ad literam de casu Angelorum, sed de subuersione fidelium extremis temporibus mundi, qui ob causas suo loco commemoratas stellæ dicuntur: quia tamē Doctores Scholastici cōmuniter hanc stellarum ruinā de Angelis interpretantur, idque volunt significari à Ioan. cum ait draconem traxisse cauda tertiā partē stellarum de cælo, misisseque in terram, draconis nomine Luciferum accipientes: id nunc eorum gratia excutiendum est, num verē tertia pars Angelorum è cælo ceciderit, quemadmodum videtur significari à Ioanne.

Quæstio hæc multa complectitur. Primū enim explicandū est, vtrū tot præcisē homines assumendi sint in gloriam, quot Angeli ceciderūt: Et quidē fuerūt plerique, vt refert D. Th. 1. p. q. 23. art. 7. qui existimarūt tot præcisē ex hominibus esse prædestinatos, quot ex Angelis corruerūt: cuius sententiæ videtur fuisse D. Bern. serm. 68. in Cant. & auctor li. de dilig. Deo c. 3. potētq; confirmari ex verbis illis Pl. 109. *Audicabit in nationib. implebit ruinas*: quib⁹ videtur indicari illos tantū homines esse prædestinatos qui ruinas Angelorū supplere possint. Alij volūt plures esse prædestinatos ex hominibus, quā sint reprobatī ex Angelis: sic enim existimauit D. Ansel. li. 1. *Cur Deus homo*, cap. 18. ad quam sententiam accedit D. Aug. in enchir. c. 29. & li. 21. de ciu. c. 1. Alij denique putarunt tot esse homines prædestinatos, quot Angeli remanserūt: quod disertis verbis affirmat D. Gregor. hom. 34. in Euangelia. *suprema*, inquit, *illa ciuitas ex Angelis, & hominibus constat: ad quam tantum credimus humanum genus ascendere, quantos illic contigit electos Angelos remansisse*. Verūm hæc in re nihil certū definiti potest, meliusque est cum D. Thom. loco citato, & ipsa etiam Ecclesia confiteri soli Deo cognitum esse numerum electorum.

Hinc rursus alia neccitur dubitatio, an Angeli sint in maiori numero, quā vniuersi homines, qui sunt, fuerunt, & erunt? & quidem ex iis, quæ paulō ante dicta sunt, videtur cōfici multō plures esse homines vniuersos, quā omnes Angelos, si verum est tertiam partem Angelorū eecidisse. Nam si tot homines vt nimirum sunt prædestinati, quot Angeli corruerant, cum tertia pars Angelorum ceciderit: ex hominibus autem, non dico tertia, sed nec decima quidem pars saluetur computatis omnibus infidelibus: perspicuum sit multō maiorem esse numerum vniuersorum hominum, quā vniuersorum Angelorum: siquidem tertia pars Angelorum, iuxta hanc sententiam multō minor est, quā tertia pars hominum, cum tertia pars Angelorum, quæ cecidit, suppleatur non ex tertia, imò nec ex decima parte hominum. Dicendam tamen videtur multō maiorem esse numerum Angelorum quamquam Lud. Mol. in comm. 1. part. q. 50. art. 3. disp. 2. nihil hac in re audeat statuere, & argumenta vtriusque partis dissoluat.

Verūm Angelos in maiori esse numero, quā homines, qui sunt, fuerunt, & erūt præterquā quod ipsa Angelorū præstantia videtur postulare, non obscure significari videtur locis illis sacre scripture, quæ de Angelorum multitudine distulerūt, veluti Dan. 7. *Millia millium ministrabant ei: & decies centena millia assistebant ei*. Iob Mat. 26. 53. *Nunquid est numerus militū eius?* Mat. 26. *Exhibebit mibi modo plusquam duodecim legiones Angelorum*: & Apoc. 5. *Audiui vocem Angelorum multorum: & erat numerus eorum nullus millium*: quibus in locis ponitur numerus certus pro incerto: & procul-

I.

II.

Sunt tot homines saluandi, quot Angeli ceciderunt.
D. Thom.
D. Bern.
Auctor li. de dilig. Deo.
Psal. 109. 6.
Plures esse prædestinatos qui affirmēs.
D. Anselm.
D. August.
Tot esse, quot Angeli remanserunt, assertit.
D. Gregor.

III.

Sintque Angeli in maiori numero, quā vniuersi homines.

IV.

Plures esse statuitur.
Dan. 7. 10.
Iob 25. 3.
Mat. 26. 53.
Apocal. 5. 41.

D. Gregor. dubio significatur innumerabilis quædam Angelorū multitudo. Vnde D. Greg. lib. 19. Mor. c. 9. *Numerus*, inquit, *superiorū civiū infinitus est, & definitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis, esse hominibus innumerabilis demonstratur.* Accedit & nō levis ratio, quoniā cōmunis est Theologorū sententia Angelos custodes singulorū hominū esse: & infimo ordine: quæ admodū docet D. Tho. 1. p. q. 113. ar. 3. vnusquisq; autem homo siue fidelis, siue infidelis habet suū custodē Angelū, vt auctor est D. Hier. in illud Matth. 18. *Angeli eorū semper vidēt facie patris mei.* D. Chryf. ho. 60. in Matth. & auctor operis imperfecti (quod tribuitur Chryf.) hom. 40. in Matth. D. Basil. lib. 3. aduersus Eunomiū, & in PL. 48. super illa verba: *Dominabuntur eorū recti in matutino:* & hom. 2. de laudibus ieiunij: & D. Isid. li. de sūmo bono cap. 12. Nec verō videtur dicendū vnū, & eundē Angelū successū tēporis esse custodē pluriū hominū, quāquam hoc certum non sit, tunc sic conficitur argumentū. Omnes Angeli custodes sunt ex infimo ordine, & tot sunt Angeli custodes, quot sunt homines: cū igitur adhuc supersint octo integri ordines Angelorum, & vniuersi dæmones, sit vt multo maior sit numerus Angelorū. Quod si nolis admittēre tot esse Angelos custodes, quot sunt homines: dicāsq; eundem Angelum successu tēporis multorum hominum curam suscipere, adhuc eadem argumenti vis perleuerat: cum Angeli custodes non egrediantur infimum ordinem, vt est cōmunis sententia, atque aded supersint reliqui omnes Angelorum ordines dæmonesque vniuersi.

V.
Non corrūit
tertia præcisē
Angelorum
pars.

Numerus
certus pro in-
certo surpa-
tur à Ioanne.
Apoc. 8.

His ita cōstitutis planè dicendū est nō corrūisse tertiā præcisē partē Angelorū: alioqui omnino demonstratur multo maiorē esse numerū hominū, quā Angelorū, vt est perspicuū ex dictis. Nā cū tertia pars, quæ cæcidit, supplēda sit ex hominibus prædestinatis: nō seruetur autē tertia pars omniū hominū, imò nec decima, planè cōficeretur, multo plures esse homines, quā Angelos. Ad hūc autem locū Ioan. primū respōdemus nō esse sermonē de Angelis, sed de fidelibus in fine mūdi, quorū tertia pars dicitur ab Antichristo seducenda, & tāquam stellæ de cælo in terrā, hoc est, à fide Ecclesiæ in errorem trahenda: & quanquam demus ad Angelos posse transferri, respondendum adhuc est tertiam partem non significare tertiam præcisē partem Mathematico more, sed magnam partem: hoc enim sensu saepe Ioan. in hoc opere tertiam partem nominat, veluti cum ait c. 8. tertiam partem terræ combustam, tertiam partem arborum concrematam, tertiam partem maris conuersam in sanguinem, tertiam partem creaturarū, quæ viuebant in mari, interiisse, tertiam partem solis obscuratam, itēque tertiam partem lunæ, imò & tertiam partem stellarum, vt eandem omnino phrasim in iisdem verbis liceat agnoscere: quibus omnibus in locis communiter interpretet tertiam partem, non tertiam partem præcisē, sed magnam partem interpretatur.

Cur mulier dicatur filium masculum peperisse?

Et mulier peperit filium masculum.

SECTIO XIII.

I.
Fideles tem-
pore Anti-
christi.
Gens mascu-
la.
And. Cas.

Filium masculum appellat Ioan. hoc loco fideles eius temporis: quoniā, qui illis temporibus difficillimis fidem, iustitiāque retinuerint, fortissimi erunt, & gens verè mascula appellari merito poterunt. Vnde And. Cas. in comment. Apocal. *Masculus*, inquit, *filius Ecclesiæ est populus voluptatibus indomitus. Quare cum Ecclesiæ eo tempore multo eiusmodi debeat parere, & educare filios: merito visa est filium masculum peperisse.* Quod autem sequitur: *Qui relictus erat Genti in virga ferrea*, non solum ad Christum pertinet, vt plerique vident, sed etiam ad electa Ecclesiæ membra, quæ simul cum Christo regnabunt, iudicabuntque omnes Gentes iudicio æquita.

æquitatis inflexibili: quod hoc loco per virgam ferream significatur, quemadmodum cap. 2. explicauimus.

Obseruandum est hoc loco optimo iure viros fortes, voluptatēque corporis I I. aspernātes, stabilesque in fide, & iustitiā appellari Gentē masculā: quia voluptua-
 rij homines, corporisque delictis seruiētēs, & in vniuersum, qui se facile à dæmo-
 ne vinci patiuntur, fæminæ potius, quàm viri celsendi sunt. Vnde Pharaō Rex Æ-
 gypti volens Hebræorum populū penitus extinguere, præcepit obstetricibus, vt
 mares Hebræorum occiderēt: fæminas tantum reseruarent. *Quando, inquit, obste-
 tricabitis Hebræas, & partus tempus admerit, si masculus fuerit, interficite: si fæmina, re-
 seruate.* Id quod spiritualiter expendens Orig. hom. 2. Exod. sic ait: Rex Ægypti,
 hoc est, Princeps huius mundi viuificari mares nō vult: sed fæminas: in fæminis
 enim caro, & affectus carnis exprimitur: vir autem est sensus rationabilis, qui cæ-
 lestia sapit: hunc odit Pharaō, cum necari cupit: vult enim, vt omnes carnalia sa-
 piant: inde est quod in hoc mundo serui Dei despectui habentur, & in eos perfe-
 ctiones excitātur, quia odit eos Pharaō. Obseruat etiam Orig. quod mares He-
 bræorum adhuc infantes rapiēbantur, & proiciebantur in flumen: quia nimirum
 dæmones natiuitati fidelium insidiantur, & vbi primum per baptismum regeneran-
 tur, imminet eis tentatio, & persecutio. Eandē ob causam in populo numerando
 masculorū tantum ratio habita est: imo eorū, qui vigesimū annum expleuerant,
 quo tempore vires potissimum vigent. *Tollite, inquit Dominus, summam vniuerse
 congregationis filiorū Israel per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum, quicquid
 sexus est masculini à vigesimo anno, & supra omnium virorum fortium ex Israel.* In quem locū
 idem Orig. ho. 1. in Num. obseruauit ex præcepto Dei, neque mulieres numerari
 fæminæ infirmitatis obstaculo, neque seruos, vtpotē vita, moribusque degeneres,
 neque aliquem Ægyptiorum ex iis, qui simul cum Hebræis descenderant, vtpotē
 alienigenas, & barbaros: sed solos Israelitas, eosque nō omnes, sed à viginti annis,
 & supra. Itaque significari, donec alicui nostrū inest vel puerilis, & lubricus sensus,
 vel Ægyptiorū barbari mores, vel fæminea, & resoluta segnities nō mereri, vt in
 sancto, & cōsecrato numero locum habeat: quod enim Deus Sāctos præcipuē nu-
 meret, ostendit locus ille Psal. 146. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnia eius
 nomina vocat.* In eandem sententiā hunc ipsum locū Numerorū explicauit Cyr.
 Alex. li. 4. de spir. & lit. *Reijcitur, inquit, quod est reprobū, molle, & imperfectum, & solū
 maribus diuiditur terra promissionis: Idē quē li. 3. eiusdem operis multis verbis docet
 molles appellari fæminas, affertque illud Zach. 5. vbi impietas sub typo fæminæ
 sedentis in medio amphoræ exprimitur. Quare merito Regius vates adhortatur
 omnes, vt se viros præbeant illis verbis: Viriliter agite, & confortetur cor vestrum.*

Hæc est igitur ratio, propter quam Ecclesia dicitur parere filiū masculū, j. viros III.
 fidei, & iustitiæ robore eximios. Id quod multo ante prædictū fuerat Esai. 66. *Ante
 te quā parturiret peperis: antequā veniret partus eius, peperit masculū. Quis audiuit vquam ta-
 ler? quis vidit hunc simile? Nunquid parturiet terra in die vna; aut parietur Gen: simul, quia
 parturitis, & peperit sion filios suos? quem locum de celeri conuersione fidelium per
 Apostolorum prædicationē interpretatur Euf. Cæl. li. 1. hist. Eccl. c. 4. Prædicitur,
 inquit, hoc loco illud, quod admiratione non solū orbis terrarū est prosequutus,
 sed etiam ipse Esaias dum narrat, videtur non posse satis admirari, nimirum post
 Christi crucē intra breuissimū tempus nātum populū illum nouum præsignifi-
 catū à Prophetis, non in vno aliquo obscuro terræ loco, sed qui sese fuderit toto
 orbe terrarū, omnēque nationes occupauerit, & tēporis momento in lucem sit
 editus, cum hora vna quinque hominum millia crediderunt: & vna concione*

Delicium de-
dit fæmina.

Exod. 1. 16.
Orig.

Fidelium na-
tuitatis insi-
diantur dæ-
monibus.

Masculi tan-
tum cur nu-
merentur ex
Domini præ-
cepto.
Num. 1. 2.
Origen.

Sanctos præ-
cipuē nume-
rat Deus.

Psal. 146. 4.
Cyrill. Alex.
Zach. 1. 5.
Fæmina im-
pietatis typus
Psalm. 6. 14.
& 30. 25.

Ecclesia filij,
omnes mas-
culi.
Esai. 66. 7.
Eusebius.

Conuersionis
Gentium ce-
leritas.
Act. 4.
Act. 2.

prorsus tria hominum millia fuerunt regenerati: quæ etiam est expositio D. Ambr. in exhortat. ad virgines. *Habet, inquit, filios Ecclesia sine partu dolore. Unde de ea dicitur: Quis audiuit, si parturit terra aie vno: vno die de terra non parturit, sed parturit gratia.*

Quid sit filium mulieris raptum fuisse ad Deum, & ad thronum eius:
Et raptus est filius eius ad thronum eius.

SECTIO XIII.

I. **S**ignificatur hunc Ecclesie filium masculum, hoc est, electos ex draconis faucibus diuina virtute liberandos, & quasi rapiendos, breuissimo videlicet temporis spatio ne à dracone deuorari possint, iuxta illud Mat. 24. *Propter electos breuibus buntur dies illi: rapiendos, inquam, ex tentationibus, persecutionibus, periculisque illius temporis, atque in throno Dei collocandos per visionem beatificam* iuxta illud Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius.*

Obseruandū est hoc loco verbū illud, *raptus*, quod significat electos sæpè diem obire, & quasi rapi ante tēpus à natura definitum diuinæ prædestinationis beneficio: quia nimirū præuidet Deus, si diutius vixissent, fuisse peruertendos. Id quod dilertis verbis dicitur Sap. 4. *Iustus autē si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, & paulò post: Placens Deus factus est dilectus, & viuens inter peccatores translatus est: raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne scitio deciperet animā illius: & paulò inferius: Placita erat Deo animā illius: propter hoc properauit educere illū de medio iniquitātū.* Quo testimonio ad idem confirmandū videtur D. Aug. li. de prædest. Sanctorū c. 14. citatq; D. Cyprianum in li. de mortalitate, vbi sic ait: *Per Salomonē docet Spiritus sanctus, qui Deo placent, maturius istinc eximi, & citius liberari, ne dum in isto mundo diutius immorantur, mundi contactibus polluantur.* *Raptus est, inquit, ne malitia mutaret intellectum eius.* Porro aduerte tribus de causis tolli iustos de mundo: primum propter suam dignitatem, & merita, iuxta illud Apoc. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.* Deinde propter mundi dignitatē, quia nimirum non est dignus tantis habitatoribus. Heb. 11. *Quibus dignus noerat mundus.* Qui locus dupliciter potest exponi: vno modo, vt sit sensus non fuisse mundum dignum, qui tam præclaros viros haberet: altero non reputasse Sanctos mundū dignū suo amore. Quibus, inquit, id est, quorum amore dignus non reputabatur mundus ab ipsis Sanctis iuxta illud Phil. 3. *Omnia arbitror vt sterora, vt Christum lucrifaciam:* & Gal. 6. *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* In quem locū D. Bern. serm. in 40. de peregrino, mortuo & crucifixos *Non solum, inquit, mortuum mundo sed crucifixus, quod est ignominiosum genus mortis, ego illi pariter, & ipse mihi: omnia, quæ mundus amat, crux mihi sunt: quæ verò mundus reputat crucem, illū affixus sum, illis adhaereo, illa toto amplector affectu.*

Denique propter eorū securitatē, quia si diutius viuerent, tādē peruerti possent: quemadmodum dicitur loco Sapiētiae citato, & Esai. 57. *Viri misericordia colliguntur, quia non est qui intelligat: a facie enim malitiae collectus est iustus.* Quo loco obseruandū est verbum illud, *colliguntur*, quod innuit iustos esse veluti metem maturam, quæ in gloria horrenum colligitur, iuxta illud Matth. 3. *Congregabit triticum suum in horreū.* Id quod etiam innuitur Cant. 5. vbi sponsus ait: *Messu myrrham meam cū aromatis meis: vbi myrrhæ nomine Martyres, pernitētēsq; accipiendi sunt propter myrrhæ amaritudinē: per aromata autem cōfessores, & virgines.* Quod verò additur: *a facie malitiae collectus est iustus*, duo significat: vnū est iustū in Deo ita disponente, ne videat futuram malorum vltionem: imò ne Deus iustorum orationibus mitigatus cogatur itam cohibere: hac enim de causa iustū Loth ex vrbe Sodoma prius

VIE
I
Apoc
c. 3

prius egredi voluit, quò posset illà incendere. Ex quo planè colligitur, cum Deus iustos eripit, meritò supplicii aliquod timeri posse. Præterea significatur magnà esse apud Deum iustorum gratiam: siquidem quasi non possit illis viventibus inferre supplicia, prius illos per mortem eripere còsuevit. Vnde Moyse dixit Exod. 32. *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos*: quem locum affert D. Hier. in epist. ad Gauden. *Quando dixit, inquit, Dimitte me, ostendit se teneri posse, ne faciat, quod minatus est: Dei enim potentiam serui preces impediabant*: & Esai. 64. *Non est, qui innocet nomen tuum: qui consurgat, & teneat te*. Vnde Osee. 12, ubi est sermo de lucta Iacob cù Angelo dicitur: *Inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit, & rogauit eum*: & est sensus Iacob cum lacrymis petiisse ab Angelo benedictionem: sed præterea iisdem verbis significatur orationem iusti cum lacrymis, quæ illis verbis indicatur, *fleuit, & rogauit*, esse veluti luctam, qua homo cum diuina iustitia luctatur, & superior euadit, quemadmodum Iacob orans cum lacrymis Angelum illum qui Deum representabat, superauit: vnde & nomen Israelis obtinuit. Eo enim loco Israel non est, *videns Deum*, vnde multi perperam existimarunt, sed *Princeps cum Deo*, vt auctor D. Hieron. in tradition. Hebraicis in Gen. Alterum, quod in verbis Esai. 57. comprehenditur, est colligi iustum à facie malitiæ, id est, obire ante diem à natura præstitutum, ne à malitia peruertatur.

Iustorum gratia apud Deum quant.
Exod. 10. 32.
D. Hieron.
Esai 64. 7.
Osee 12. 4.
Orans cum lacrymis luctatur cum Deo.
Israelis nomen interpretatio.
D. Hieron.

Cur mulier fugit in solitudinem?

Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum à Deo, ut ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta.

SECTIO XV.

Significatur ad literam tantam fore Antichristi persecutionem, vt magna Ecclesie pars ad eam superfugiendam secedere debeat in solitudinem, & in latebras, ac deserta loca se abdere toto tempore imperij Antichristi, vt paulò post subditur, *Et ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta*: quam expositionem sequuntur Areth. & Andr. Casar. Reliqui omnes ad allegoriam deflexerunt, quorum gratia nos etiam eam hoc loco paucis illustrabimus.

Arethas.
Andr. Casar.
Primus.

Primum igitur Primas, per solitudinē intelligit totius huius vitæ decursum, in qua tanquā in aspera quadam solitudine peregrinamur: idque ait adubrātū fuisse in peregrinatione Hebræorū per desertū: nec verò in hac solitudine deesse ignitos serpentes, quos Num. 21. legimus peregrinantem populū malè diuexasse: quorū tamen morsus Christi serpentis ænei còspectu in cruce pèdentis sanantur pasci etiam Christianū populū manna cælesti, hoc est, sacramento Eucharistiæ. Alij solitudinē hanc meritis quendā recessum per contemplationē, temporaliūque reuē despicientiā interpretantur, in quibus est Pann. & plerique alij, iuxta illud Osee 2. *Eccc ego lactabo eam, & ducā eā in solitudinē, & loquar ad cor eius: & dabo ei viniores eius ex eodē loco, & vallē Achor ad aperiendā spem: & canet ibi iuxta dies inuentus sua, & iuxta dies ascensionis sua de terra Egypti*: quod vaticiniū docet D. Hier. ad Christi tēpora pertinere hōi sensu: tunc, hoc est, in aduentu Christi aperiet spem salutis, & dabit locū pœnitentiæ, & blādietur ei: hoc enim significat: *Lactabo eā*: vt post pœnitentiæ magnitudinē dolores pristinos repromissione mitiget prosperorū. *Et ducā eam in solitudinē*. j. educam ex malis, sicut & prius educeram de Egyptiaca seruitute: & loquar ad cor eius verba mollia, vt tristitiā gaudio tēperem. *Et dabo ei viniores ex eodē loco*. j. Apostolos, qui fuerunt de genere Iudæorū, eandēmq; Egypti vineam doctrina Euāgelica excoluerūt. *Et canet ibi iuxta dies inuentus sua*, cum vidit Pharaonē, eiusque exercitū submergi in mari rubro, quia latabitur de sua per Christi-

Pannon.
Osee 2. 37.

stum redemptione, & libertate. Verum, quod ad rem facit, est illud: *Lactabo eam, & ducam eam in solitudinem*, quod de spirituali solitudine, & secessu à mundi curis interpretantur communiter Doctores. In qua solitudine Dominus ad cor animæ loquitur, ipsamque quodammodo lactat, hoc est, spiritualibus cōsolationibus quasi decipit: sic enim accipiendum est, *Lactandi*, verbum iuxta illud Prou. 1. *Filijs te lactauerint peccatores, ne aquiescas eis*. j. si te blanditijs decepti: decipere autem animam Deus dicitur quoad iudicium, & opinionem impiorum, cum eam à terrenis voluptatibus ad amorem sui abducit: impij enim infensatos eos arbitrantur, qui terrena contemnentes caelestia concupiscunt. Eodem sensu dixit Regius vates:

Psal. 54. 7.

D. Gregor.

Iob 3. 15.

Hier. 15. 17.

III.

Commenda-

tur solitudo.

Iob 29. 18.

D. Greg.

Psal. 83. 4.

Solitudinis

animæ.

Psal. 101. 7.

Pelicanus

symbolus

penitentium.

Thren. 3. 17.

Solitarium

quo pacto le-

uet se super se

D. Ambros.

Solitarium li-

cet otiosus

maximè

actuosus.

Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam? Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine. Sic enim eum locum eleganter ponderat D. Greg. li. 4. Mor. c. 28. in illa verba Iob. 3. *Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem cum Regibus, & consilibus terra, qui adificant sibi solitudines.* Solitudines, inquit, adificare est à secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, & intentione aeterna patria in amore intima quietis anhelare. Bene autem qui sibi solitudines construxerunt, etiam consules vocantur: quia ita in se solitudinem mentis adificant, ut tamen in quo praevalent, alijs per charitatem consulere minimè desistant. Sane David sibi solitudinem construxit, cum dixit. *Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine.* Fugiens enim se elongat, qui à turba desideriorum temporalium in altam Dei contemplationem se subleuat: manet vero in solitudine, qui perseverat in remota mentis intentione. De qua bene solitudine Domino Hieremias c. 15. ait. *A facie vestrae scilicet sedebam: quoniam comminatione replesti me: ac si aperte dicat: Dum considero, quid per iudicij experimentum patior à tumultu desideriorum temporalium, trepidus mentis secessu in peto, quia adhuc illa acruis, quæ minaris, aeterna supplicia formido.* Hac Greg.

Eadem mentis solitudo multis alijs Scripturæ sacrae testimonijs cōmēdatur, veluti Iob 29. *In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies.* Quem locū D. Greg. li. 19. Mor. c. 24. ad pacē Ecclesiae refert. *Quid hoc loco, inquit, per nidulum exprimitur, nisi tranquilla fidei quies? Nisi enim sancta Ecclesia infirmos quosque filios nunc in pacis nido enutritur, non diceret Regius vates. Pl. 83, Etenim passer inuenit sibi domū & curretur nidū, ubi ponat pullos suos. Turtur enim inuenit sibi nidū, quia Ecclesia amore conditoris crebris gemitibus uritur, & velut nidū sibi, id est, pacatissimā fidei quietem construit: in qua crescentes filios quasi plumescētes pullos quosque ad superiora euolet, charitatis gremio calefactos fouet. R. ecce autē subianxit: Et sicut palma multiplicabo dies: palma enim tardè proficit: sed diu in viriditate subsistit. Quæ omnia in spirituale mentis solitudinē aptè cōueniunt, quia veluti in nido animus cōquiescit, plumescitque virtutū pennis: quo etiā pertinet illud Pl. 101. *Similis factus sum pellicano solitudinis in tebo.* Quo loco per pelicanū, qui pullos dicitur occiderē, & postea tribus diebus lugēdo sanguine suo ad vitā excitare, accipiēdi sunt pœnitētes, qui peccādo opera sua mortificānt: postea autē lugentes per penitentiā tribus diebus, hoc est, tribus actibus pœnitentiæ, videlicet cōtritione, cōfessione, & satisfactione viuificant. Quoniā verò hoc in spirituali mentis solitudine efficitur, additum fuit: *solitudinis.* Eiusmodi solitarium commendat Hier. Thren. 3. *Bonum est viro, cum portauerit iugū ab adolescentia sua, sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se.* Solitarius enim est, qui in sui cordis antimo secessu eleuat se super se per cōtemplationē, se, inquam spirituale super se carnale. Ita hunc locum intellexit D. Ambros. serm. 9. in Pl. 119. quāuis aliter legat: *sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum graue.* Et quidē multo codices correcti habent: *Quis leuabit super se, nimirum iugum Domini, cuius pauld ante facta fuerat mentio. Quis est, inquit Ambr. qui singulariter sedet, nisi qui secularibus voluptatibus abdicatis molestias omnino eludit cum multis? Illud tamen aduerte ex eodē Amb. lib. 3. officiorum c. 1. huiusmodi virum solitariū, quāquam otiosus videatur, maximè tamen esse actuosum:**

quæadmodû ipse elegatib⁹ verbis explicauit. Nô primus scipio sciuit solu. nô esse, cum solu esset. scinit ante ipsu Moyses, qui cui acceret, clamabat, cum otiosus staret, preliabatur. Ad eo otiosus, ut manus eius alij sustineret: nec minus, quã cateri negotiosus, qui otiosis manib. expugnabat hoste, quẽ nõ poterant vincere, qui dimicabat. Cuius autẽ materia negotia, quã huius otia qui 40. diebus positis in monte totam legem complexus est: Quando ergo iustus solus est, qui cum Deo semper est: quando solitarius est, qui nunquam separatur à Christo: Hæc Ambros.

Hoc nimirum est illud silentiũ, de quo loquitur Esai. c. 30. In silentio, & sine erit fortitudo vestra. Verẽ enim fruuntur spiritali silentio, qui tumultum, & strepitũ rerũ temporaliũ, curarũq; fugiunt: & meritò spes cũ silentio iungitur, quia huiusmodi homines maximis à Deo beneficiis cumulãtur. De eodẽq; silentio accipiendũ est illud eiudẽ vatis c. 32. Erat cultus iustitia silentiũ. Vbi obseruãdũ est silentiũ appellari cultũ iustitiæ, tũ quia hoc mētis silentiũ, rerũq; terrenarum obliuione maximẽ Deũ colimus: tum etiã, quia ipsum materiale silentium maximẽ conducit ad colendã, assequendãq; iustitiã, vt meritò ipsummet silentium cultus iustitiæ per antonomasiã dici possit. Scio Hier. sic interpretari, vt vaticinetur Propheta cessaturã verbositatẽ Hebræorũ, cuiũq; illũ legalẽ, qui in multiloquio, loq̃isq; orationibus bona ex parte positus erat: Deũque post aduentum Messie in spiritu præcipuẽ adorandum, vt non multiloquio Iudaorum, inquit Hier. sed breuitate fidei adorẽt Dominũ. Hi sunt illi montes, de quib. dicitur Pl. 120. Leuasi oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi: auxilium meum à Domino: qui fecit calum & terram: qui locus sic potest transferri ex Hebræo: Leuasi oculos meos in montibus, vt sit sensus: in montium cacumine positus: cui cum spexi vndique, si qua mihi auxiliũ poterat aduenire: & reperi nullum mihi ab hominib. creaturisque omnib. sed à solo Deo præsidium afferri posse. Quos autẽ alios montes hic debemus accipere nisi illos, ad quos viri spirituales contẽplationẽ, spiritualeque solitudinem conscendunt? Hoc etiã illud est suspensiũ, de quo loquitur Iob. c. 7. Elegit suspensum anima mea, & mortẽ ossa mea: desperaui, nequaquã ultra iã vinã. Anima, inquit Greg. suspensũ elegit, vt ossa mortatur, quia dum mentis intentio ad alta se subleuat, omnem in se fortitudinẽ vitæ exterioris necat. Animam suam Paulus suspenderat, cum dicebat. Gal. 2. Vno autem iam non ego: vinit vero in me Christus. R. ecclẽ autem subdit: Desperauit: iusti enim desperare est præsentis vitæ bona aternitatis electiõne deserere, mansura querere, & in bonis temporalibus suauitiam non habere. Denique hic est ille lectulus, in quo sponsa sponsum querit, vt implet confitetur Cant. 3. In lectulo meo per noctes quasi, quem diligit anima mea. Quem locum expendens D. Greg. lib. 8. Mor. cap. 17. In lectulo, inquit, & per noctem dilectus quaritur: quia inuisibilis conditoris species repressa omni corporea visionis imagine in cubili cordis inuenitur. Vnde Plalm. 149. dicitur: Exultabunt sancti in gloria: latrabuntur in cubilibus suis: quia scilicet cum mala ab exterioribus fugiunt, securi intra mentium secreta gloriantur.

Quodnam sit prælium illud magnum in cælo inter draconem, & Michaelẽ commissum?

Et factum est prælium magnum in cælo: Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnat, & Angeli eius.

SECTIO XVI.

Hoc præliũ communiter Scholastici accipiũt de illo, quod inter Luciferũ, & Michaelẽ, & vtriusq; sectatores per intellectũ, & voluntatẽ gestũ est in cælo Empyreo: quæadmodũ docet Mag. sct. in 2. d. 6. ibiq; omnes Scholastici, & D. Th. 1. p. q. 63. art. 8. Cæterum literalis expositio est de prælio, quod damõ Ecclesiæ inferret per Antichristũ extremo mundi tempore, tunc enim Michael, qui præfẽct

Exod. 17.
Esai. 30. 15.
Esai. 32. 17.
Silentium
conducit ad
colendam
iustitiam.
D Hieron.
Esai. 120. 1.
Lectio He-
bræica.
Præsidii cau-
sa ad solum
Deum fu-
giendum.
Iob 7. 15.
Solutio ani-
mæ suspen-
diũ ex Greg.
Gal. 2. 20.
Cant. 3. 1.
Psal. 149. 5.

1.
Magister.
D. Thom.
Scholastici.
Michael, &
Angeli su-
gnabant cum
Lucifero pro
Ecclesiæ de-
fensione.

est Ecclesia, & Angeli, quos habebit ministros, cum dracone, hoc est, dæmone, siue Lucifero, eiusque Angelis depugnabunt pro Ecclesiæ defensione. Quam expositionem tradunt Ansel. Laudun. in com. Apoc. Beda, Prim. Haymo, & reliqui in hunc locum, & D. Greg. ho. 24. in Evang. Nec verò, quod hoc prælium factum dicatur in cælo, idcirco ad causam Luciferi pertinet: sumitur enim cælum hoc loco pro Ecclesia, vt sæpè alias diximus. Aduerte autè Angelos hoc loco tum in bonam, tum in malam partem accipi: siquidè & Angeli Michaelis, & Angeli draconis nominantur. Deinde subiungitur victoria Michaëlis de dracone, cū dicitur: *Et nō uicerunt*, id est, non præualuerunt: *neque locus inuentus est eorum amplius in cælo*, hoc est, in Ecclesia quoad prædestinatos: *& proiectus est draco in terram*, hoc est, & superatus à prædestinatis auxilio Michaëlis ad terrenos homines peruertendos se conuertit: quemadmodum Areth. Primas. & Beda interpret. Atque post hanc victoriam gloriosè à dæmone reportatam, audita est cælum omnium Christo gratulantium acclamatio illis verbis comprehensa: *Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum.*

Ansel. Laud.
Beda.
Primas.
Haymo.
D. Gregor.

Cælum hic
pro Ecclesia

Areth.
Primas.
Beda.

De Michaële Archangelo quam habemus ex sacris litteris.

SECTIO XVII.

Quoniam Archangelus Michaël præter illa beneficia & plurima, & maxima quæ modo in Ecclesiâ confert, multò magis extremis illis temporibus de re Christiana merebitur, quo tempore difficillimum illud bellum superatè dracone conficiens fideles ab Antichristi, dæmonisque tyrannide vendicabit par est, vt hoc loco, quo honorificam de eo mentionem facit Ioan. nos etiam de eius laudibus non nihil dicamus. Sciendū igitur ex innumerabili Angelorum multitudine paucissimos nobis cognitos esse de nomine: & quidem si ex diuina, certaque auctoritate loquendum sit, tres duntaxat nominatim appellare possumus Michaëlem, Gabrielem, & Raphaëlem. Michaëlem enim legimus Dan. 10. & 12. in epist. Can. Iudæ & hoc ipso c. Apoc. Gabrielem, Dan. 8. & 9. & Luc. 1. Raphaëlem. Tob. 3. & deinceps vsque ad c. 12. Reliqua Angelorum nomina, quæ à plerisque afferuntur, non nituntur neque certa canonici alicuius libri auctoritate, neque antiqua Ecclesiæ traditione, sed partim ab Hebræis accepta, partim in apocryphis libris inuenta ad nos vsque peruenerunt, vt ex iis, quæ iam dicemus perspicuū fiet. Itaque Vrielem legimus in 4. lib. Esdræ (qui non est canonicus sicut neque tertius) c. 4. 5. & 10. eiusdemque sit mentio in can. Mis. Ethiop. vt refertur in 4. tom. Bibl. Sanct. Patr. meminit etiam Beda in collect. & secundus liber Sybill. carm. Ierem. habes lib. 4. Esdr. c. 4. vbi appellatur Archangelus. Eromiel, Saniel, & Azazel nominantur in 2. lib. Sybill. carmin. quæ referuntur in 2. tom. Bibl. Sanct. Patr. vbi cum sermo esset de extremo iudicio, sic vaticinatur Sibylla, vt creditur, Erythrea, quam magni facit August. lib. 18. de ciuit. cap. 27.

Trium Angelorum nomina sunt in sacris litteris: reliqua incerta auctoritatis.

Sibylla Erythrea vaticiniam.

*Tunc Eromiel, Vriel, Saniel, Azazelque.
Quæ mala quisque hominum patrauerit, ante scientes
Et terris animas tenebris caliginis omnes
Iudicio sistent ad formidabile Patris
Magni immortalis solium.*

II. Rumiel, & Paniel celebrantur à Beda in collect. illisque se ipse commendat his verbis. *Gabriel esto mihi lorica: Michael esto mihi baltheus: Raphael esto mihi scutum: Vriel esto mihi protector: Rumiel esto mihi defensor: Paniel esto mihi sanitas.* Ad hæc Iehudiel, Barathiel, Escaltiel nominantur in hymno de septem Angelis assistentibus, quem composuit Antonius Ducas, vir famosus, qui floruit tempore Pauli 3. Pont.

Beda.
Antonius
Ducas.

VIE
Iudæ
Apoc.
c. 12

Pont. Max. Deniq; Ioã. Capniõ vir doctus Maximiliani Imperatoris cõsiliarius, cuius à calumniatoribus quibuldã defendendã causã Petrus Galatinus Minorita cõposuit libros suos de Arcanis Catholica veritatis, doctõq; Maximiliano dicauit: is igitur Capniõ in sua arte Cabalistica multa alia Angelorũ nomina affert ex traditione Cabalistarum. Consciunt enim Cabalista Dei currũ ex quatuor veluti gemmis, atque in dextra parte constituunt gemmã, vnde lata omnia proueniunt, quam Michaelẽ vocant: in sinistra alteram gemmã, vnde tristitia, durãque ortum habent, quã appellant Gabrielem, deinde tertiam ponunt ex superioribus quasi mistã, quã dicunt Raphaelẽ, quãrtã trium superiorum quasi dispensatricẽ, quam Vriẽlem nuncupant. Itaque Michaelẽ, & Gabrielem pro duabus rotis constituunt, Raphaelẽ pro throno, siue stella, quã sit media inter rotas, Vriẽlem pro axe circa quem currus voluitur. Denique adiciunt Nuriẽlem tanquam temonem, cui alligatus est currus: volũtq; hos quinque diuini currus siue gemmas, siue partes expressas fuisse Cant. 3. cum dicitur, *Ferculũ fecit sibi Rex Sã-* Cant. 3. 9.
lomo de lignis Libani: colũbas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: quia enim pro eo, quod nos habemus purpureum, est Hebraicẽ, *Argaman*, volunt in eius nominis literis quinque nominatos Angelos significari: primãque literã, quã est aleph, significare Vriẽlẽ, qui Hebraicẽ per aleph initio scribitur, per secundã *R*, Raphaelẽ per tertiam *G*, Gabrielem, per quãrtã *M*, Michaelẽ per quĩntã *N*, Nuriẽlem. Hebræi præterea addunt Zamãlem, Zadachielem, & Caphzielem. Sed hæc omnia, vt diximus, incertã sunt auctoritatis præter triã illã Michaelis, Gabrielis, Raphaelisq; nomina initio à nobis commemorata.

Porrõ Gabriele, & Raphaelẽ interim prætermisiss de Michaelẽ, de quo agere instituimus, est in primis testimonium illud illustrissimũ Dan. 10. vbi Gabriel Angelus, qui cum Daniele loquebatur, sic ait. *Ego veni propter sermones tuos: Princeps autem regni Persarum resistit mihi viginti, & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutoriu meum, & ego remansi ibi, iuxta Regem Persarum.* Pro cuius loci intelligentia aduertendum est primo dubitari à multis, vtũ Angelus ille Persarũ bonus fuerit, an malus? Et quidem malũ Angelum fuisse crediderũt Ioan. Cassian. collatione 8. c. 13. & Rup. lib. 9. de victoria verbi Dei c. 6. in eandẽque sententiã conatur pertrahere D. Hieron. in com. Dan. Verũ quicquid ipse sentiat, nõ obsecrẽ significat Hier. hunc Principẽ Persarũ bonũ Angelum fuisse: siquidem illi commissa erat Persidis provincia: quã sententiã etiam est D. Greg. lib. 17. Mor. c. 8. Theod. in comment. in Dan. & D. Thom. 1. part. q. 111. art. 7. Deinde dissentiebãt huiusmodi Angeli interim, dum eis Dei voluntas non erat explorata: quare Angelus Persarum, cui Persidis Prouincia commissa erat, contendebat non esse Hebræos ex Babylonica captiuitate liberandos, tum quia ipsi his malis meliores fiebãt dante vexatione intellectum: tum quia eorum consuetudine multi ex Persis relicta idolorum superstitione verũ Dei cultũ amplectebantur. Contra verõ Gabriel & Michael eorum libertatem pugnacissimẽ curabant alijs etiam iustissimis de causis: tum quia Persarũ consuetudine plerique Hebræorũ ad idola colenda traducebantur: tum quia inter Hebræos plurimi erant sanctitate præstantes, veluti Daniel, & alij, qui tam diuurnã captiuitatẽ nequaquã merebantur: deniq; quia opus erat Deum stare promissis, qui videlicet pollicitus fuerat eiusmodi captiuitatem non amplius 70. annis duraturã, quod tamen tempus iam effluerat: & quia Gabriel meliorem causã tuebatur, venit in eius adiutoriu Michael: quoniã, vt ait D. Greg. hæc Gabrielis defensio aduersus Angelum Persarum ad Michaelẽ verẽ pertinebat, quippe qui erat Hebræi populi præpositus. Ex quo col-

Io. Capton.

Curru Dei ex quatuor Angelis consciunt Cabalista.

Cant. 3. 9.

III. Dan. 10. 12.

Ioan. Cass. Rupert. Angelus Persarum bonus non malus. Angelus fuit. D. Hieron. D. Gregor. Theodoret. D. Thom. Contentio inter Persarum Angelũ, & Gabrielem vnde orta.

D. Greg.

ligimus magnam Michaelis potestatem, qui nimirum soleat ad reliquos Angelos inferiores adiuuandos accedere, & cuius ope, & auxilio indigeat Gabriel, quem ex supremo ordine esse, sectione sequenti docebitur.

Secundò. Est illud quoque de Michaelē celeberrimum, quod cum diabolo disputasse dicitur de Moyſi corpore, ut refert Iudas in sua epist. canonica. *Cum Michael inquit, Archangelus cum diabolo disputans altercatur de Moyſi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiam: sed dixit: Imperet tibi Dominus.* Est autem sensus diabolū voluisse Moyſi corpus reuelari, ut Hebræos ad illud adorādū, atque adeo ad idololatriam incitaret: quod tamen Michael passus non est. Replicandū autem est illud, quod scribitur Deut. 34. ascendisse Moysen de cāpēstribus Moab super montem Nebo in verticem Phasga contra Hiericho, ibique mortuum iubente Domino in terra Moab, sepulchrumque in valle terræ Moab contra Phogor, sepulchrumque fuisse in valle: sepulchrumque eius vsque in præsentem diem ignorari. Quo loco aduertēdū est, cū dicitur Moyses nō in mōte, in quo obiit, sed in valle terræ Moab

Sepulchrum
Moyſis igno-
ratur.

Casus.

Maledicentia
quā sit
execranda.
Iudæ. 9.

sepultus, innui, ut vult Cai. corpus eius visibiliter trāslatū fuisse à loco in quo obiit, ad vallē, in qua sepultus est: aliās enim nesciretur, ut in mōte, an in valle sepultus fuisset: quare proculdubio viderūt multi corpus ad vallem afferri: sed incognitus tamen mansit locus, in quo Angelorum ministerio fuit repositum. Ex hoc Iudæ testimonio duo habemus Michaelis encomia clarissima: vnū est Michaelē pro nominis sui, & officij ratione omnē idololatriæ occasionē amputare voluisse, atque idcirco noluisse sepulchrū Moyſis reuelari: est enim eius propriū munus pro Dei honore in campū descendere: vnde in suis vexillis militaribus illud inscriptū gerit: *Quis sicut Deus: Alterū est exēplo suo docuisse, quantum fugiēdū esset, non dico blasphemiam, sed ipsum etiā maledicentiæ crimen: huius enim rei gratia Iudas factum præcedens de Michaelē cōmemorauit, quod ne ipsi quidem dæmoni ausus fuerit maledicere. Obseruandum est autem verbum illud, Non est ausus, quod significat Michaelē tanquam rem execrandam maledicentiā, & imprecationē refugisse.*

Dan. 12. 1.
Michael An-
tichristi tem-
pore pro Ec-
clesia pugna-
bit acerrimè.

Tertiò. Legimus Dan. 12. *In tempore illo consurget Michael Princeps magnus, qui stas pro filiis populi sui: & veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo Gentes esse cœperunt, usque ad tēpus illud.* Quo loco prædicit Gabriel Michaelē tempore Antichristi tanquam Ecclesiæ præsidē pro eius, fideliūque defensione acerrimè pugnaturū, illaque omnia effecturū, quæ hoc ipso c. Ioannes cōmemorauit, ut locus hic quædā videatur illius cōmētatio, & expositio. Aduertendū est autem pro eo, quod nos habemus, cōsurget, esse Hebraicè verbū *Ghamad*, quod verbū significat roborare, & sustinere: vnde deducitur nomē *Ghamud*, id est, colūna: quare significatur Michaelē futurum eo tempore columnā quandā immobilem, ac fortissimam, qua totum Ecclesiæ ædificium sustinebitur. Quartò. Agens Apostolus de Antichristo secundæ

2. Theſſ. 2.

Theſſ. 2. sic ait: *Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.* Quid autē Paulus intellexerit illis verbis, *Spiritus oris sui*, non omnes eodē modo interpretantur: communior tamen expositio est

D Chrysoſt.
D Hieron.
Mag. histor.
Theodor.
Antichristū
interficiet
Christus vel
per se, vel per
Michaelē.

Christum interfectorū esse Antichristum *Spiritus oris sui*, id est, imperio, & mandato quemadmodū exponūt D. Chrysoſt. homilia quarta in 2. epist. ad Theſſ. D. Hier. & reliqui interpretes ibidē: idque vel per se ipsum immediatē, ut existimauit Magister histor. scholasticæ. super Danielē, visione 10. vbi ait ascendente per aëra Antichristo audiendam vocem Christi de cælo, *Morere*, & confestim fulmine percussum interiturum: idēque ferē est iudicium Theod. in locum Pauli citatum. Cum, inquit, Dominus ex cælo apparuerit, loquetur tantū scelerato isti interiturum afferet, citatque in huius rei confirmationem illud Esaiæ 11. *Spiritus labiorum*

suorum

suorum interficiet impium: aut certe mediate per Michaëlem Archangelum: quam expositiōem afferunt Carthus. Hugo Card. & D. Tho. qui docet duobus modis posse ea verba exponi: vno modo, vt sit sensus: *Interficiet eum spiritu oris sui*, id est, zelo iustitiæ, qui est amor, spiritus enim Christi est amor: Christi, & hic zelus est Spiritus sancti, quem habet ad Ecclesiam. Altero, vt ita locum accipiamus: *Interficiet eum spiritu oris sui*, id est, mandato suo. *Quis*, inquit, *Michael interfecit eum in monte Oliveti, unde Christus in caelum ascendit*. Iuxta quam expositiōem vides, quantæ sit laudis siue appellari Michaëlem spiritum oris Christi, (quæ expositiō minime repugnat contextui) siue ex Christi imperio committi Michaeli tanquam supremo secundum Christum iudici, Diuinæque iustitiæ præsidii maximum omnium tyrannorum Antichristum capitis supplicio perimendum.

Postremò, Illustrissimæ quæq; apparitiones, quæ olim Patrib. acciderūt, Michaëli attribuūt à Pataleone Diac. & Cartophylace magnæ Eccles. in suis de Michaële homiliis, quas habes apud Aloysiū Lipom. in festo Michaelis, vnde sequentia delibauimus. Primū igitur de Michaële accipiendū est illud Pl. 33. *Immitte Angelus Domini in circuitu metrum eius, & accipiet eos*. Quo loco pro, *Immitte*, 70. trāstulerūt, *Castra metabitur*: & D. Hier. ex Hebræo vertit: *Circūdāt in gyro*, vt opponatur Michaële dæmoni, qui etiā dicitur tāquā leo rugiens circuire. Itaq; significatur Michaëlem Angelos in morē exercitus instruere ad feliū defensionē: quod enim instar militū in acie Angeli nos tueātur, ostēdit locus ille Gē. 32. vbi cū Iacob Angelos vidisset, dixit: *Castra Dei sūt hæc*: & 4. Reg. 6. *Mōserat plenus equorū, & currit igneorū in circuitu E-lisai*: & Christus Matt. 26. *An putas, quia nō possum rogare patrem meū, & exhibebit mihi mōdō plus quā 12. legiones Angelorū?* Constat enim legionē nomen esse militare. Est igitur Michaële supremus Angelici exercitus pro Deo imperator, sicut Lucifer dæmonū: nā quod etiā dæmones in morē exercitus ordinētur aduersus homines probat Ter t. li. 4. cōtra Marc. c. 20. ex verbis illis Luc. 8. vbi dæmon quæ situs à Christo, quod nā sibi nomē esset: respōdit: *Legio*: quod nomē, vt diximus, militare est. Cum inuenis, inquit, in vno homine multitudinē Dæmonū legionē se professam, dilce Christum impugnatorē spiritualium hostium spiritualiter armatum, spiritualiter bellicosum intelligendum, atque ita ipsum esse, qui cum legione quoque dæmonum erat dimicaturus, vt & de hoc bello intelligi possit illud Plal. 23. *Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio*. Secundò, Michaële fuit, qui Adam ē paradiso eiectum direxit, & terram ligone docuit colere, seminare, metere, & ad reliqua, quæ vtilitatem afferbant, instituit: quemadmodum docet idem Pantaleon loco citato. Tertiò, Is fuit, qui Abrahæ gladium cohibuit, ne filium occideret, & in eo benedixit omnes Gentes. Genes. 22. Quartò, Legislatori Moyli oues pascenti apparens totus igneus in medio rubi, eumque vrens absque vlla rubi iactura sanctissimæ Deiparæ mysterium adumbravit. Exod. 3. Quintò, Is apparuit Balaam in via, eumque pergentem ad maledicendum populum emendauit. Num. 22. Sextò, Dedit legem in monte Sinai. Exod. 20. Septimò Iosue aciem aduersus hostes dirigenti visus est stricto gladio, eumque animauit, vt manus fidenter consereret. Iosue 5. Octauò, Gedeoni apparuit, ab ipso que fuit adoratus, & extensa virga, quā manu tenebat, tangens carnes, quas sibi Gedeon obtulerat, igne excitato consumpsit: eumque adiuuit, vt trecenis tantum militibus infinitam Madianitarum multitudinem profligaret. Iudic. 6. & 7. Nonò, Is fuit, qui centum octoginta quinque millia Assyriorum in exercitu Sennacherib vna nocte interfecit. 4. Reg. 19. Decimo, Vna cum Azaria, & reliquis ascendit in fornacem, flammamque instar toris effecit, tresque pueros illa suos conseruauit. Dan. 3. Vndecimò, Danielem

VI.
Pantaleon.

Psal. 33. 8.
Septuag.
D Hieron.
1. Pet. 5.

G. n. 32. 2.
4 Reg. 6. 17.
Mat. 26. 53.

Vt Lucifer
dæmonum se
Michael An-
gelorum pro
Deo impera-
tor.

Tertullian.
Luc. 8. 30.

Christus spi-
ritualium ho-
stium expu-
gnator.
Psal. 23. 8.

Genes. 22.
In veterite-
flamento se-
pe apparet
Michael.
Exod. 3.
Num. 22.
Exod. 20.
Iosue 5.

Luc. 6. 17.
4. Reg. 19.

Dan. 3.

in lacum leonum coniectum seruauit, oraque leonū frā nauit. Dan. 6. & 14. Duo-
decimō: Abacuch cincto capitis apprehensum ex Palæstina cum prandio Ba-
bylonem adduxit, vt pasceret Danielē: eūque rursus repente in suū locum resti-
tuit. Dan. 14. Decimotertid. Is erat, qui probaticæ piscinæ aquas cōmouebat, &
sanctificabat in figuram baptismatis, ita vt qui primus descendere in piscinā, ab
omni agitudine curaretur. Ioā. 5. Decimoquartid. Is est, qui editurus est sonū il-
lum terrificum tuba illa, cuius meminit Apostolus 1. Cor. 15. ad cuius clangorem
mortui omnes resurgent, & ante Dei tribunal iudicandi consistent. Denique. Is
est, inquit Pantal. qui fidelium populorum Ecclesias exhilarat: Romanorum custodis tempu-
licans. Imperatorem armat aduersus Barbaros, Christianos reddit victores, ab ingentibus maris
fluctibus eos, qui ipsum inuocant, eripit, fertilitates fructuum terra suppeditat, consolatur pusilla-
nimes: agros uisitat, fide iubet pro peccatoribus, Demonum impetus propulsat, uitiorum flam-
mam restringit. Hæc sunt, quæ in sacris literis partim expresse, partim iuxta Pantaleonis
sententiam de Michaelē memorantur, in quibus, si quis singula expendat,
illustrissima Michaelis præconia continentur: nunc quem honore gradum inter
cæteros Angelos obtineat paucis dicendum.

I.

Michaelem supremum Angelum esse eorum, qui remanserunt,
ostenditur.

SECTIO XVIII.

D. August.
D. Ioan. Damas.
Tertul.
Omnibus An-
gelis nature
prestantia
excellit Lu-
cifer.
Orig.
D. Hieron.
Iob 40. 14.
D. Gregorius
Aust. Mira.
D. Isidor.
D. Bernard.
D. Thom.
Magist.
Ezech. 28. 14.
Lucifer cur
post lapsum
dictus Cher-
ub.
D. Thom.
11.
D. Hieron.
Iude 19.
Dion. Areop.
quos, &
quos Angelo-
rum ordines
contineat in-
fima hierar-
chia.
Dan. 10. 13.
E. 12. 1.
Michael ex
supremo or-
dine suprema
hierarchie.

NON quærimus vniuersè, utrū Michael supremus sit omnium Angelorū, tam
qui corruerunt, quàm qui remanserunt, quoniam Luciferū omnibus An-
gelis nature præstantia excellere quæquàm neget D. Aug. lib. 3. de Gen. ad lit. cap.
10. & lib. 11. c. 19. & D. Ioan. Damal. li. 2. fidei c. 7. cōmuniō tamen est Doctorum
& probabilior sententia, quàm diserte tradiderunt. Tertul. lib. 2. aduersus Marc.
Orig. tract. 9. in Matt. D. Hieron. in comm. Iob super illa uerba c. 40. *Ipsè est princi-
piū uisariū Dei.* D. Greg. lib. 4. Mor. c. 13. & lib. 32. c. 18. (& refertur de penitentiā dist.
2. cap. *Principium*) & hom. 34. super Euang. Auctōr operis de mirabi. sacre Script.
quod falso tribuitur Aug. lib. 1. c. 2. D. Iud. lib. 1. de summo bono cap. 12. D. Bern.
serm. 1. de aduentu, & in tract. de gradibus humilitatis, & superbia, D. Thom. 1. p.
q. 93. a. 7. Mag. in 2. sent. dist. 6. & ibi omnes Scholastici. Nec refertur, quod Luci-
fer appellatur *Cherub*, Ezechielis 28. *Tu Cherub extensus, & protegens:* ratio enim eius
appellationis, vt auctōr est D. Thom. loco proxime citato ea est: quod cum in Lu-
cifero non manserit charitas, sed tantum naturalis scientia, qua cæteris Angelis
præstabat: idcirco post lapsum deperdito nomine *Seraph*, quod ardentem chari-
tate significat, retinuit appellationem *Cherub* quod sonat plenitudinem scientiæ.
Cum igitur Michael inferior Lucifero fuerit, illud superest disputandum, num
saltem inter Angelos, qui remanserunt, principatū teneat: D. Hier. in com. super
Dan. c. 10. docet appellari Michaelē eo loco unū de primis Principib. id est, Ar-
changelū: & Iudas in sua epist. canon. Archangelū nominat: putantque Theologi
communiter Michaelē esse ex supremo ordine infimæ Hierarchie, id est, ex Prin-
cipatibus, quod acceperunt ex D. Dion. Areop. lib. de cælest. Hierar. c. 9. ubi ponit
Michaelē in infima Hierarchie, quæ Angelos, Archangelos, & Principatus com-
plectitur. Cæterum collocandum esse Michaelē in suprema Hierarchie, imò & in
supremo eius ordine, qui est Seraphinorū, liquidd videtur cōcludi ex Dan. 10. ubi
dicitur *unus de Principibus primis*: & ex c. 12. ubi appellatur *Princeps magnus*: quomodo
enim vnus ex Principibus primis, & princeps magnus dici potuisset, si in in-
fima Hierarchie, hoc est, in postremis, & gregariis Angelis esset numerandus? De-
inde cum Michael dicitur *unus de Principibus primis*, sanè videtur alludi ad septem
illos

illos assistentes Angelos omnium supremos, qui toties tãquã reliquorum Principes nominantur in sacris literis, veluti Tob. 12. *Ego sum, inquit, Raphael Angelus, unus ex septem, qui assistunt ante Dominum: & Apoc. 1. Septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.* Vnde eos Clem. Alex. li. 6. Strom. ad finem appellat septem primogenitos Angelorum Principes. Cum ergo hi septem sint Seraphim, vnũsq; eorũ sit Raphael, de quo non tam illustria facta legimus, sicut de Michaële, plane consentaneum est existimare Michaelẽ esse Seraph. & vnũ ex illis septem, idque significari, cũ dicitur vnus de principibus primis: ex iisdẽmque septem omnino creditum esse Gabrielem, quem D. Greg. ho. 34. super Euang. summũ Angelum vocat. *Ad hoc, inquit, ministerium summum Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nunciabat: & D. Bern. hom. 1. super Missus est, Non arbitror, inquit, hunc Angelum de minoribus esse, qui qualibet ex causa crebra ad terras soleant fungi legatione: Et quod ex eius nomine palam intelligi datur, quod interpretatum fortitudo Dei dicitur: Et quia non ab aliquo alio excellentiore se, ut assolet, spiritum, sed ab ipso Deo mitti perhibetur, cum dicitur: Missus est Angelus Gabriel a Deo. Itaque Michael, Gabriel, & Raphael proculdubid ex supremo sunt ordine supremæ Hierarchiæ, hoc est, ex Seraphim.*

Duo tamen huic sententiæ videbuntur obstare: vnũ est, quod illi tres, de quibus paulò ante diximus, nominantur Angeli, sine Archangeli, nõ Seraphim. Alterum, quod missi legantur in sacris literis, quod munus ad infimã Hierarchiam pertinere docet cõmuniter Theologi cũ D. Dion. loco citato. Verũ priorem scrupulũ nobis eximit D. Greg. hom. 34. in Euang. vbi docet Angelũ nomen esse officij, nõ naturæ. Est enim Angelus Græcè idẽ, quod Latine, Nũtius, & Archægelus Princeps nũtius: quare Seraphim cum mittuntur, Angeli sunt, hoc est, nũtij, imò & Archangeli, hoc est, principes nũtij. Posteriorẽ eximit Paulus Heb. 1. vbi vnũuersẽ pronũciat omnes esse ad ministratos spiritus in ministeriũ missos propter eos, qui hæreditatẽ capiũt salutis. Est autem aduertendũ Paulũ eo loco contendere Christũ Dei naturalem esse filiũ, multòque excellentius præ Angelis nomen hæreditasse ex eo, quod ei tanquã filio dicitur à Patre: *sede à dextris meis:* Angeli autem tanquã serui, & ministri mitti, & legari solent. Quare si Apostolus aliquẽ Angelum ab hoc famulatu exclusisset, proculdubid imperfectã, & nihil omnino cõcludentem argumentationem cõfecisset, & idcirco vnũuersẽ pronũciauit: *Nõne omnes sũt administratos spiritus:* Ne verò quis diceret esse administratos suos quẽque gradã, inferiores nimirum fungẽdo legationibus ad homines, superiores autem inferioribus eiusmodi legationes ex Dei mãdato præscribendo: quæ expositio placuit D. Thomæ, adiũxit Apostolus: *In ministeriũ missi:* vt intelligeremus omnes mitti, & legari, & immediatẽ per se ipsos legatione ad homines fungi: quem admodũ functus fuit Raphael, qui se tamen dicit esse vnũ de septem primis. Sed quomoddũ hac de re dubitare liceat, cũ Esai. c. 6. cõfiteatur volasse ad se vnũ de Seraphim? dura autẽ videtur duplex illa expositio, quæ placuit Dion. Areo. li. de cæl. Hierarc. 1. Angelũ illũ, qui volasse dicitur ad Esaiã vel appellari Seraph ab incendendi ministerio, non propter naturæ dignitatẽ: vel si Seraph fuit, nõ per se ipsum immediatẽ, sed ministerio alterius inferioris Angeli purgasse Esaiã. Prior enim responsio, præterquã quiddã cõfundit Angelorũ ordines, refellitur præterea, quia nõ dictũ est: *Volauit ad me Seraphim,* sed vnus de Seraphim, vt palam sit illum Angelũ ex ordine Seraphim fuisse, qui non potuerit ita appellari ab inflãmendo Propheta, cũ non omnes ipsum inflãmauerint. Posterior autẽ multò violentius vim infert contextui, cũ Propheta disertis verbis commemoret volasse ad se vnũ de Seraphim: si enim nullus Seraph. volauit ad Esaiã: sed aliũ inferiorem misit, qui

Tob. 12. 15.
Apoc. 1. 6.
Michael, & Gabriel ex septem assistentibus Angelis.
D. Gregor.

D. Bern.
Luc. 1. 26.

III.
Duplex obiectio.

D. Gregor.
Vtraque deluitur.

Hebr. 1.

Psal. 109. 1.

D. Thom.
Omnes Angeli mittuntur per seraphim.
Esai. 6. 6.
Dion. Areo.

volaret: quomodo ipsemet Seraph manens in caelo vel alle ad Elaiā dici poterit?

117.

Dei filius te-
gatus ad ho-
mines.

Eccles 10 7

D. Bern.

Seraphim nō
nisi ad gra-
uissima mit-
tuntur.

D. Basil.
Amb. Cath.

V.

Omnibus
Angelis, qui
manserunt
ante thronum.

Michael.

D. Thom.

D. Basil.

Pant. Diac.

B. Lau. Iust.

Amb. Cath.

Dan. 12. 1.

Dan. 10. 13.

VI.

Michael om-
nium Ange-
lorum Prin-
ceps.

Verūm quod in praesenti controverti mihi, vt verūm fatear, nullū relinquit dubitandi locum, est mysterium incarnationis. Si enim Dei filius non per Angelum, sed per seipsum immediatē missus à Patre fuit, & legatus ad homines: cur tārūm Seraphim tribuemus, vt nunquam ad homines venerint, & Principe suo in terris agente ipsi in solio gloriosi confidentes nunquam dignati sint e caelo descēdere. Sanē liceret vocem illam Sapientis vsurpare, Eccl. 10. *Vidi seruum in equis, & principem ambulantem super terram quasi seruum.* Atque hac ratione vtitur ad idem persuadendum D. Bern. 1. in festiuit. S. Michaelis, *Omnes, inquit, administratores sunt spiritus in ministerium missi: neque id cuiquam incredibile videatur, quandoquidem ipse quoque creator, & rex Angelorum venit non ministrari, sed ministrare.* Mittuntur igitur interdum Seraphim, sed tamen nec ordinariē, vt Angeli, nec nisi ad grauissima, & maximi momenti negotia: cum qua moderatione accipi possunt, quae docet loco citato Dionysius: quae sententia est D. Basil. in comm. super 6. cap. Elai. eamque tuetur Ambr. Cath. in c. 1. epist. ad Heb. Quare non est, cur propter legationis officium Michaelē, Gabrielem, & Raphaelē ex Seraphinorū thronis deturbemus.

Hoc ita cōstituto illud vlteriū arbitramur Michaelē non solum esse ex supremo ordine supremā Hierarchie: sed etiā omnibus omnino Angelis, qui remanserunt naturae nobilitate, ceterisq; scientiae, & gratiae ornamentis, quae iuxta D. Th. 1. p. q. 62. art. 6. cum naturali Angelorum praesentia coniuncta sunt, longē antecellere: quae sententia est D. Basilij in hom. de Angelis. *Tibi, inquit, O Michael duci superiorum spirituum, qui dignitate, & honoribus praeatus es ceteris omnibus spiritibus supernis, tibi inquam supplico.* Eūdem sequitur Pant. Diac. apud Lipom. in hom. de Michaelē. *Primus, inquit, locū obtinet inter mille millia, & decies mille myriades Angelorū: & proxime, ac extra vltimū stuporē canit ter sanctū, & admirabile hymnū Michael, qui est maxima, & clarissima stella Angelici ordinis: vbi obiter obseruanda sūt illa verba, extra vltimū stuporē, quae maximā Michaelis dignitate significat qui nimirū tātus sit, vt ceteris omnibus Angelis ad Diuinā magnitudinis cōspectū stupentibus ipse quodāmodo nō stupeat.* Idē sentit B. Laur. Iustin. ser. de Michaelē. *Sāctus, inquit, spiritibus praeatus est Michael, sicut Lucifer malis.* Ex recentioribus autem idē affirmavit Amb. Cath. in c. 1. epist. ad Heb. idque non obscure significatur Dan. 12. cum Michael appellatur *Princeps magnus.* Nec verō quēquam moueat, quod Dan. 10. dicitur, *vnus de Principibus primis:* quamuis enim sit omnium Princeps, bene tamen potuit appellari, *vnus de primis Principibus,* quemadmodum, qui secundus à Rege est, vnus de primis regni Principibus dici potest, vbi multi sunt Principes: quamuis inter eos Principes primū ipse locū teneat: Confirmatur praeterea idē non leuibus sanē argumētis.

Primò, Quia ex communi Theologorum sententia, imò, & Ecclesiae doctrina in praelio illo magno, quod gestum fuit in caelo Emytēo, Michael partēs Dei sustinuit: cum igitur Lucifer, vt diximus, supremus omnium Angelorum fuerit, dignum sanē fuit, vt ei se pro Deo opponeret reliquorum Angelorum maximus. Id quod etiā illis verbis huius cap. innuitur: *Michael, & Angeli eius praesentantur cum dracone,* si eò etiam velis hanc visionem referre: illud enim: *& Angeli eius,* innuit, reliquos omnes Angelos sese ad Michaelē quasi ad principē adiūxisse, eique paruisse. Secundò, Hoc loco ad literam est sermo de praelio, quod Michael geret cū Lucifero, & Antichristo in fine mundi: at quem quāso par est alienissimis illis temporibus, in quibus de Christi imperio decertabitur, sese opponere Lucifero, & Antichristo, difficillimūque illud bellum administrare, nisi supremum omnium Angelorū? Tertio, Ex iis, quae superiori sect. diximus ex Pantaleone Diac. constat Michaelē.

Michaelem non semel Dei personam sustinuisse veluti Exod. 3. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob:* at cui alteri vices suas Deum commisisse credibile est, qui ipsum pro dignitate referret, nisi maximo Principi Angelorum Quartum. Michael fuit praefectus Synagogae, vt affirmat Dionys. Areop. caelest. Hier. c. 9. & deducitur ex c. 10. Dan. vbi Gabriel cum Daniele loquens ait: *Michael Princeps vester*, id est vestrae Gentis praepositus, in cuius locum cura ei est Ecclesiae demandata, quod proculdubio ad supremum Angelum pertinet.

Quintò. Idem colligitur ex illustrissimis titulis, honorisque prerogatiuis, quibus Michael à Deo donatum docet Ecclesia, cum eum appellat Praepositum paradisi, Primatem caelestis exercitus, Principem militiae caelestis, Praepositum animabus suscipiendis; quae munera, vt omnium sunt illustrissima, ita supremo Angelo committi debuerunt. Idque etiam ex eo probat Cathar. in c. i. epist. ad Heb. quod ab Ecclesia in litanis primus post beatam Virginem inuocatur. Sextò Michael creditur animarum è corpore discedentium particulare iudicium exercere; quam ob causam Ecclesia eum vocat praepositum à Deo animabus suscipiendis: & in missa pro defunctis ita praecatur: *signifer sanctus Michael representet eas in lucem sanctam.* Indeque est, quod cum gladio, & scutera depingitur, vt summa eius potestas iustitiaeque aequalitas declaratur in nostris siue meritis, siue demeritis ponderandis: tantum verò munus ad summum Angelum haud dubie spectat. Septimò. Vt constat ex Matth. 24. in extremo iudicio parebit signum filij hominis in caelo, id est, signum crucis Dominicae tanquam summi Regis, & Imperatoris vexillum: id verò, vt affirmat Ioan. Echius hom. 8. in festo Michaelis, gestabit Michael quae Ecclesia Christi signiferum appellat, vt paulò ante diximus: quod ad maiorem Christi gloriam in illo orbis theatro non nisi Angelorum omnium Principi committendum videtur. Octauò Ioan. Apostolus, vt auctor est Pantal. Diac. loco citato, magnus fuit gloriae Michaelis in Asia praedicator, in eiusque honore, ac memoriam templum exaedificari curauit: verisimile est autem Apostolum summo omnium Angelorum, & sub eius nomine ceteris templum erigi voluisse:

Postremò D. Franciscus anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo quarto, vt affirmant D. Antonin. 3. p. Chronic. tit. 24. cap. 7. §. 4. & D. Bonauent. in vita Francisci, fuit Christi Domini stigmatibus insignitus vel circa festum exaltationis sanctae Crucis, vel in ipso die festo Crucis mense Septembri; refertur autem i. Chronicorum eius ordinis cap. 55. apparuit illi in monte Aluerniae Seraph. sex habens alas (sicut legimus & de Seraphim Esai. 6.) admirabili splendore collucens, in figuram Christi Domini Cruci affixi confirmatus, isque Francisco eorundem vulnerum stigmata impressit: fuisse autem hunc Seraph Michaellem probabile admodum est. Etenim tunc temporis Franciscus ieiunabat de more quadragesimam sanctae Michaelis in honorem Virginis, & Michaelis, cui erat deditissimus, quae quadragesima incipiebat à die Assumptionis Beatae Virginis, finiebatùrque ipso die festo Archangeli: quare verisimile est Michaellem fuisse, qui eum Christi Domini stigmatibus decorauit. Atque hinc aliud & argumentum, & Michaelis encomium longè clarissimum deponitur: conueniens enim erat, vt supremus Seraph, hoc est, maximè omnium amoris flammis incensus Christum affixum, in illo, in qua, sui amoris excessu representaret. Ex quo etiam credere possumus Michaelis patrocinio magnam nobis fieri Diuini amoris accessionem: siquidè eo tanquam sigillo vtitur Christus ad plagas suas amoris facibus ardentissimas in Sactorum & mentibus, & corporibus imprimendas. Ex dictis patet, quanto iure existimari possit Michaellem supremum esse omnium Angelorum, qui remanserunt. Qui miracula ab eo edita scire velit, legat Metaphrastem apud Lipom. in Michaeli.

Exod. 3. 6. Dei personam saepe sustinuit.
Dion. Areop. Dan. 10. 21. Eisdem Ecclesiae cura demandata.
VII. Eiusdem tituli illustrissimus.
Catharin.

Matth. 24. Crucis signum in extremo iudicio gestabit Michael.

Quo anni seropore Christi stigmatibus insignitus fuit.
D. Franciscus.

Esai. 6. 5. D. Franciscus Christi stigmatibus decorauit Michael.

Cur Dæmon dicatur accusator fratrum nostrorum?
Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante
conspectum Dei nostri die ac nocte.

SECTIO XIX.

I. EX illo difficili prælio inter Michaelē, draconēq; cōmissio Michaelē victo-
re euadente auduit Ioan. vocē dicentiū: *Nunc facta est salus, & virtus, & regnū
Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat
illos ante conspectū Dei nostri die ac nocte.* Fuit autē Michaelis victoria tueri fideles ad-
uersus Dæmonē, ne contra electos prævaleret: sed tantū in reprobis, & terrena
sapientibus locum inueniret: hoc enim est proiectum fuisse in terram, vt superius
diximus. Nunc illud explicandum, cur Diabolus accusator hominum appelleretur:
reliquorū enim nominū Diaboli, & Satanæ, & Draconis iā alias rationē attulimus.

II.
Iudicium in-
ter Deum, &
peccatores.
Psal. 50. 6.

Sciendum est igitur inter peccatores, ac Deum quoddam veluti iudiciū inter-
cedere, in quo Deus se ipsum vt offensum, peccatorēq; vt reū iudicat: de quo lo-
cutus est Regius vates Pl. 50. cum dixit: *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, vt
iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris: quo loco verbum, iudicari, & pas-
siuē, & actiuē accipi potest: est enim Græcè ἐν τῷ κριθεῖν, quod deduci potest,
ἐπὶ τῷ κριθεῖν deponenti verbo, & esse iam in voce media, atque adē actiuē
sumi, imō vox Hebræa בִּשְׁפִּיטָה, id est, in iudicare, siue in iudicandū te, magis actio-
nem significat cum sit in coniugatione cal. Verū quia κριθεῖν deduci potest,
ἐπὶ τῷ κριθεῖν, & esse vox eius passiuā: non potest ex Græco textu discerni, actiuē-
ne, an passiuē accipiendū sit: vnde mirum est, quōd Genebr. contendat ex cōtextu
Græco passiuē accipiendū esse cū vtroq; modo optimē sumi possit. Itaq; D. Hier.
passiuē transtulit in sua versione ex Hebræo, *Cum iudicaberis*, & passiuē in cōm. ex-
posuit: eodēque modo accepit super c. 23. Esa. quāquā li. 2. aduersus Ionin. in
actiua significatione citauerit. Igitur sum pro verbo iudicari passiuē, dupliciter po-
test locus exponi, vno modō, vt ita neclatur contextus: *Miserere mei Deus, vt iustificeris
in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris:* illa autem verba: *Tibi soli peccavi, & malum
coram te feci*, per parenthesis dicta intelligantur hoc sensu: *Miserere mei Deus, vt
iustus deprehendaris, & verus in tuis promissionibus, quibus promissisti parciturū
te esse penitentibus: & vincas, cum iudicaris:* id est, cum in hoc iudicio, quod inter
te offensum, & me reum intercedit, apud te ipsum tanquam iudicem vincas iudi-
catus, hoc est, deprehendaris esse, & iustus, & misericors, cedēs nimirū ex tua par-
te, nolēnsque mecum summo iure agere, & ita quodam modō victus, & iudicatus
multō magis tamē ipse vincas mihi parcēdo: tunc enim dæmū vincis, cum parcis.
Altero, vt non per parenthesis accipiantur illa verba, *Tibi soli peccavi*, sed cum illis
neclatur sequentia vt vult Euth. qui hanc Dauidis sententiam refert ad illa verba
Domini quæ Nathan Propheta dixit Dauidi 2. Reg. 12. vbi cum Propheta repre-
hendit, quōd tam multis, tantisque Dei beneficijs ingratus extitisset. Quamobrē
Dauid tanquam reus conuictus respondet: *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, vt
iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris:* hoc est, cum inter nos causa ista
discutitur, & iudicium exercetur, ego peccasse me confiteor, & vsque adē in-
gratum fuisse, vt tu quidem Domine, iustam causam sustinere inueniaris: ego au-
tem magni cuiusdam criminis reus conuincar, & ab omnibus meritō reprehēn-
dar: itaque tu vincis, cum mecum iudicaris. Actiuē autem si sumatur iuxta hanc
posteriorē textus ordinationem, ille est sensus: *Tibi soli peccavi, & malum coram te
feci*, hoc est, ingenuē fateor tibi me ingratum extitisse, & coram tuis oculis, quōd
proiectus fuit audaciæ, & impudentiæ, scelus admisisse vsque adē, vt vincas, id
est, apud omnes iustus, & rectus inueniaris, cum iudicaris, id est, cum me punieris,*

Euthim.
2. Reg. 12.

Quod autem illa verba, *ut iustificeris in sermonibus tuis*, iuxta omnem expositionem illum sensum habeant, ut verax in promissionibus intenciaris siue in parcendo peccantibus, siue in puniendis peccantibus, dubitari non potest, cum eo sensu accipiantur à Paul. Rom. 3. ubi sic ait. *Est autem Deus verax: omni autem homo mendax, sicut scriptum est: ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris.* Rom. 3. 4.

In hoc igitur iudicio peccatoris cum Deo conscientia locum habet testis, cogitationes defendunt, & accusant, Dæmon ipse est præcipuus accusator, ut hoc loco ait Ioan. Quod enim conscientia testis sit, cogitationes defendant, & accusent, disertis verbis docet Apost. Rom. 2. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se iudicatio cogitationis accusantis, aut etiam defendentium: seu ut rectius transtulerunt, & aliàs legitur: Cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus: genitui enim Græci per ablatiuos verti debuerunt, quæadmodum docet D. Hieron. in comm. super c. 16. Ezech. legitur; D. Ambr. in comm. eius loci, & D. Aug. li. 20. de ciu. c. 26. Et quidē conscientia interdū testimoniū de bono perhibet, iuxta illud 2. ad Cor. 1. Gloria nostra hæc est testimoniū conscientie nostræ: interdū autē de malo, Eccl. 7. Scis conscientia tua, quia tu crebro maledixisti alijs. Quod autē attinet ad cogitationes accusantes, & defendentes, sic exponit D. Th. *Insuper homini circa aliquod factū aliqua cognitio accusat, dum propter rationē aliquā cogitat se male fecisse in xra illud. Pl. 49. Argua re, & statua contra faciem tuā, ut nimirū iniquitates videre possis: & Esai. 3. Cognitio vultus corū respondebit eis: quandoquidē in insurgit cognitio defendens, dum propter aliquam rationem cogitat se recte fecisse iuxta illud, Iob 27. Non reprehendis me cor in omni vita mea: atque inter hanc accusationem, & defensionem locum habet testimoniū conscientie cui statua. Hæc D. Thom.**

Quod verò ad Dæmonem spectat, is, ut exponit Haymo, & alij, dicitur accusator duplici de causa, tum quia ad peccatum incitat: tum enim accusat, quia hominem dignum accusatione reddit: tum etiam, quia post peccatum commissum vindictā petit, optatque maximè, ut peccator ad inferos detrudatur. Vnde subiugitur: *Quia accusabat illos ante conspectum Dei nostri die, ac nocte, id est, continuò.* Cum enim plenus sit invidia, paratus est semper mala commemorare, & quātū in se est, Dei iusticiam ad vindictam prouocare. Et quidem ante passionem Christi multò duritius, & grauius humanum genus accusabat: tenebat enim chirographum, in quo debita omnium hominum continebantur: & ex illo chirographo accusabat postulans, ut sibi homines traderentur tanquam debitores sempiterni supplicij, de quo chirographo loquitur ad literam Paul. ad Coloss. 2. *Donans nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians principatum.* Itaque Christus quoad sufficientiam chirographum, in quo nostra debita scripta continebantur, sanguine suo deleuit, & obliterauit. Cæterum nos ipsi modò: cum peccamus, noua Dæmoni chirographa conficimus, totidem, inquam, quot peccata suscipimus quibus efficitur gehennæ debitores, quæ tamen etiam delentur Christi sanguine per penitentiam applicato. Itaque ne Dæmò ex illis chirographis accusare nos merito possit, simus ipsi nostrum ipsorum accusatores, iuxta illud, Prou. 18. *Iustus prior est accusator sui.* Ideirco enim Ezech. 4. aduersus Hierusalem munitiones in lateribus iumentis describi illis verbis: *Et tu fili hominis sume tibi laterem, & poneseum coram te: & describes in eo ciuitatem Hierusalem: & ordinabis aduersus eam obsidionem, & adificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & ponas ardetes in gyro.* Quo loco docet Lyranus, & alij interpretes nomine lateris accipiendum esse laterem crudū, nondum igne decoctum, & duratum: aliàs enim non potuisset Propheta in illo ciuitatem, eiusque obsidionem describere. Igitur per Hierusalem

II.

Conscientia testis boni & mali.

Rom. 2. 15.

D. Hieron.

D. Ambr.

D. August.

2. Cor. 1. 12.

Ezech. 7. 23.

Cogitationes hominem defendunt, & accusant.

D. Thom.

Psal. 49. 21.

Esai. 3. 9.

III.

Iob 27. 6.

Haymo.

Dæmon duplici de causa accusator.

Coloss. 2. 13.

Prius nos ipsos accusamus, ne nos accuset Dæmon.

Prou. 18. 17.

Ezech. 4. 1.

Lyran.

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

2. 11

Lacrymarum
vii.

obfessam anima quæ in peccato est, intelligitur, aduersus quam omnes Diuina in-
stitiæ munitiones diriguntur. Verùm hæc omnia in latere non decocto, sed cru-
do, qui faciliè aqua dissoluitur, describuntur, vt intelligamus omnes Diuina iræ
munitiones aduersus peccatores dispositas penitentia lacrymis dissolui posse,
atque adeo totam Dæmonis accusationem aboleri.

Explicantur quædam in contextu, quæ expositionem desiderant.

SECTIO XX.

I.

Dæmonis
odiu in præ-
destinatos.

Videns draco victum se esse à Michaelè, proiectumq; in terrâ, persecutus est
mulierè, quæ peperit masculû, cui datæ sunt alæ duæ aquilæ magnæ, vt vo-
laret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium
tēporis à facie serpentis. Quæ vltima verba cōiungenda sunt cum verbo volaret, vt
ita textus necatur: *vt volaret a facie serpentis in desertum in locum suum*. Quo loco primû du-
bitabis, quomodò Dæmonia victus, & proiectus in terrâ, beilòq; cōfecto dicatur
adhuc persequi mulierè in potioribus eius mēbris, qui sunt prædestinati: sic enim
accipiendû est, quod hic à Ioanne dicitur, nimirû draconè, sive Dæmonè, postquâ
victus fuit à Michaelè, eiusq; præsidio à Sactis, & electis superatus, proiectû fuisse
in terrâ, hoc est, ablegatum ad terrenos, & reprobos homines, vt iis bellum infer-
ret: & tamè illû adhuc persecutum fuisse mulierem, in iisdem videlicet prædesti-
natis, quæ propterea dicitur volasse in desertû. Nec enim existimandû est mulie-
rem quoad reprobos fugisse serpētè, alâsq; aquilæ accepisse: quare pro-
dubid de Eccles. propter prædestinatos id oportet intelligere. Huic dubitationi respon-
dendû est dici Dæmonè cōfecto bello persequi adhuc prædestinatos nõ spe victo-
riæ, sed odio: quæadmodû interdû victi, fusiq; hostes præ odio, rabie, ac despera-
tione victores insequuntur. Deinde quæres, quinnâ sit ille locus suus, in quem mu-
lier volasse dicitur: *vt volaret, ait, in desertum, in locum suum*: Respondendû est iuxta ea, quæ
supra dicta sunt, quam plurimos ex electis in deserta loca propter vim persecutio-
nis sese abdituros, in loca, inquam, aliqua tutiora, vbi ab Antichristi ministris in-
ueniri nequeat, atq; hunc locû appellari locum suû, id est, in quo sibi prospicient
Diuino consilio, tyrannidèmq; Antichristi subterfugiet, quemadmodû & pau-
lò superius dictum fuerat: *Mulier fugit in solitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo*.

II.

Verbum Dei
panis, & ali-
mentum.

Tertiò. Sciscitaberis, quonam alimenti genere mulier sustentari debeat in de-
serto, cum dicitur: *vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis*: Proculdu-
bid pane verbi Dei sustentabitur tunc temporis Ecclesia: etenim non decet con-
cionatores, præcipuè que Enoch, & Helias, qui ex sacris literis ostendent illa esse
tempora Antichristi, quæ Christus tandè ante prænucciavit, finitæque illa perfe-
cutione aduenturû diem iudicij, quo electi tandem omnibus illis perfuncti labo-
ribus gloriosi in cælum euolabunt. Itaq; ad fidèi constantiã, ferendamque strenuè
persecutionem prælati eius temporis concionatores, docti que viri Ecclesiã ver-
bo Dei animabunt, quod est mulierem, alere ac pascere. Quòd enim verbum Dei
panis, alimentum que dicatur in sacris literis, clarius est, quã vt multis ostendi de-
beat, satis sit locus ille Amos 8. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & emittam famem in
terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini: & illud Christi
Matth. 4. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei*. Quartò.
Rogabis quantum temporis comprehendatur illis verbis: *Per tempus, & tempo-
ra, & dimidium temporis*: Respondemus per tempus significari vnum annum, per
tempora duos annos, & per dimidium temporis anni dimidium: tanto enim tem-
pore duratura est Antichristi persecutio, quemadmodû dicitur cap. 11. *Ciuitate
sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus: & c. 13. Data est ei potestas facere mensis
quadra-*

Amos. 8. 11

Math. 4. 4.

Apoc. 11. 2.

Et 13. 5.

quadragesima duos. Ita modum illum loquendi interpretatur D. Hieron. in c. 7. Dan. D. Hieron. Dan. 7. 27. & 12. 6. ubi ita legimus: *Tradentur enim manu eius usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis: & cap. 12. usque quo finis horum mirabilium: & audiri: quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Tempus, inquit Hier. annus significat, tempora iuxta Hebraici sermonis proprietatem, qui, & ipsi dualem numerum habent, duos annos praefigurant. Ex quibus verbis Hieronymi planè colligitur D. Hier. cap. 7. Dan. pro *ghidanim*, numero multitudinis, quod modò habemus, legisse in duali numero *ghidanam*, id est, duo tempora: & c. 12. pro *maghadim*, quod nunc legimus, legisse *moghadiam*, in duali numero. Sic etiam eandem temporis temporum, & dimidij temporis locutionem intellexit Theod. in comm. super Dan. & D. Aug. lib. 20. de ciuit. cap. 23.

Postremò quæres, cur mulieri dicantur duæ alas aquilæ magnæ, non alterius volucris: Respondemus, ut significaretur Ecclesiam in prædestinatis, Dæmonis, & inimicorum insidias celeriter, longèque subterfugere: est enim volatus aquilæ & altissimus, & velocissimus, iuxta illud Thren. 4. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilæ.* Quis autem sit per duas hæc aquilæ alas accipiendum, & cur Ecclesia appelletur aquila: iam ex sequenti sectione explicandum.

Ecclesiam Aquilam magnam esse: & quid per duas eius alas accipiendum?

Datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ.

SECTIO XXI.

TRia sunt in Aquilæ celeberrima: vnum est filiorum ad solem probatio. Pro quo sciendum ex Aristotele lib. 6. de hist. animalium cap. 6. & Musæo, quæ ibi citat aquilam, ut plurimum terna ova parere, binos pullos excludere, vnum educare. Cur verò vnum tantum nutriat, non eadem ratio ab omnibus redditur. Etenim eo loco Philosophus ait, aquilam alterum pullum reiicere tædio, & fastidio nutriendi, eo quòd eo tempore degeneret, & hebescat, ac prædari minimè valeat: quam sententiam secutus est Plin. lib. 10. cap. 3. imò & D. Basil. hom. 8. in Hexam. Alij sentiunt non expellere alterum pullum tædio nutriendi, sed examine iudicandi: in quibus est D. Ambr. s. Hexam. c. 18. *Aquila, inquit, dicitur alterum pullum abdicare, quòd aliqui fieri putauerunt geminandorum alimentorum fastidio: sed id non arbitror facile credendum, præsertim cum Moyses Deum ob amorem in suos aquila comparauerit, Deuter. 32. sicut aquila promocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Quare non puto auaritia nutriendi eam inclementer fieri: sed examine iudicandi. Itaque asseritur, quòd pullos suos radijs solis obiciat, atque in aëris medio pro paruulos ungue suspendat: & si quis repercussus solis lumine intrepida oculorum aciem seruauerit, probatur, quòd veritatem naturæ sinceri obtutus constantia demonstrat: sin verò lumina sua perstrictus radio soli, inflexerit, quasi dengenger, & tanto indignus parente rejicitur.* Hæc Ambr. Idemque tradit D. Hier. super c. 40. Esai. in fine, D. August. tra. 36. in Ioan. & Plin. lib. 10. c. 3. Ergo hæc in re verè aquila est Ecclesia, quippe quæ filios suos ad solis, id est, Christi radios examinat, & quos reperit posse solem hunc aduersum intueri fideique obtutum in Diuinitatis eius radio figere, tanquam legitimos recipit: quos autem cernit tantum Christi splendorem ferre non posse, cuiusmodi sunt Iudæi, ut nothos, & adulterinos respuit.

Alterum in aquila celebratissimum est, quòd in nido lapidem acritem collocare solet: quem D. Hiero. in cap. 66. Esai. appellat amethistem, ne serpentes pullis nocent: idemque refert Plin. lib. 10. c. 2. Hic lapidem D. Hier. loco citato Christum

Dominum interpretatur, quem Ecclesia in medio filiorum suorum collocat, ne à draconibus, & serpētibus, hoc est, Dæmonibus, & Hæreticis in commodi aliquid recipiant. Non inconcinne etiam idem lapis ætites fiducia in Deum accommodari potest, quæ virtus fideles in medio laborum omnium, ac persecutionum maximè roborat. Est autem obseruandum ex Plinio hunc lapidem in igne positum, nihil igne deperdere, esseque prægnantem, nimirum alium intra se quali in vtero gestare, qui intus sonat, cum lapis concutitur. Id quod in hanc posteriorem expositionem mirifice quadrat: etenim fiducia in Deum nihil igne deperdit, imò ipsis laboribus magis augetur, prægnansque est intus tum spirituali consolatione, tum gloriæ lapide pretiosissimo: qui cum iustus laboribus quasi concutitur, quodammodo intus sonat propter spem, quæ de gloria adipiscenda in ipsis propter Deum laboribus concipitur.

Falsicia in
Deum augetur
laboribus.

III.
Psal. 102, 5
Aquila quo
pacto renouatur.

D. August.

D. Ambros.

Detrahitio
fugenda.

Peccator quomodo renouatur.

Coloss. 3. 9.

2 Cor. 4. 16.
Ephes. 4. 23.
D. Ambros.
Christi uentus in nobis renouanda.

IIII.
Bala.
Primas.
Rich. 1. 11.
Haymo.
Ioachimus.

Tertium denique est eius renouatio, quam etiã non prætermisit Regius vates, cum dixit Ps. 120. *Renouabitur ut aquila iuuentus tua.* Fertur enim aquila certis temporibus veteres plumas exuere per earum in elementari igne combustionem, & deinde per maris immersionem quasi per balneum nouas induere, ut plerique referunt in locum Psalmi citatum. Quamquã D. Aug. in eundem locum aquilæ renouationem ad rostrum potissimum refert, docens rostrum aquilæ præ senio nimis crescere, & superiorem eius partem immoderatiùs inflecti, atque curuari, ut cibum capere non possit: tunc aquilam illud ad petram collidere, & extenuare: atque ita renouari, simulque redire nitorem pennarum. Hanc aquilæ renouationem D. Ambr. ser. 54. de inuolutione fidelium ad baptismum vult spectare, in quo qui fidem Christi suscipiunt, renouantur, alludens fortasse ad maris immersionem, de qua ante diximus D. Aug. de omnibus fidelibus accipit, qui vniuersa perfectionis impedimenta à petra, quæ Christus est, auferunt: potissimum verò rostrum renouandum exemplo Christi, ne in verba detractionis prorumpamus, crescant enim interdum immoderatiùs huiusmodi rostra nec viuus, nec mortuis parentia. Quod si vera sunt, quæ diximus ex nonnullorum sententia, renouati videlicet aquilam in igne elementari, & maris immersione, illud significatur peccatoris renouationem igne contritionis, & lacrymarum effusione faciendam, de qua locutus est Apost. ad Col. 3. *Explicantes veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creauit illum.* Quod si id etiam velis ad iustos extendere, dic eos renouari, cum ad perfectionem aspirantes igne charitatis imperfectionem exuunt, & maris immersione, hoc est, laborum exercitatione pulchriores virtutum pennas suscipiunt. De qua renouatione est sermo 2. ad Cor. 4. *Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem:* & ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestre.* Illud merito obseruauit Ambros. serm. citato non dictum esse à Propheta: *Renouabitur ut aquilarum iuuentus tua,* sed: *ut aquila,* ut intelligeremus vnius singularis aquilæ, id est, Christi in nobis renouandam esse iuuentutem. Cum igitur ob superiores omnes rationes Ecclesia aquila sit, merito illi data dicuntur duæ alæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum à facie serpentis. Quid verò per has duas alas accipiendum sit, iam dicendum. Beda duo testamenta interpretatur: Primasius duo testamenta, vel etiam geminam Dei, & proximi charitatem: Richardus Victo. & Haymo duo testamenta, geminam charitatem Dei, & proximi, vitam actiuam: & contemplatiuam: Ioachimus sapientiam, quæ deuisum est, & charitatem: itaque in tribus expositionibus potissimum copueniunt interpretes. Prima est de duobus testamentis: secunda de duplici dilectione: tertia de vita actiua, & contemplatiua. Verum missa prima expositione, & secunda, de quibus iam

iam alias differuimus, vtramque vitam actiuam, & contemplatiuam expendit D. Greg. hom. 3. super Ezech. in illis mysticis animalibus, de quibus dicitur Ezech. 1. quod manum hominis sub pennis habuerint: *Manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus. Quid, inquit, per manus nisi actiua vita: quid per pennas nisi contemplatiua? Manus ergo hominis sub pennis eorum est, id est, virtus operis sub volatu contemplatiua.* Eodem sensu accipit homil. 14. super Ezech. illud quod dicitur e. 40. de calami mensura sex cubitorum, & palmi. Quo loco per sex cubitos calami docet exprimi vitam actiuam: quia sex diebus perfecit Deus omnia opera sua: per palmum verò, qui super sex cubitos esse dicitur: designari contemplatiuam, de qua vix parum aliquid attingere possumus iuxta illud primæ ad Cor. 13. *Videmus nunc per speculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc cognoscam, sicut & cognitus sum.* Deinde comparat vitam contemplatiuam luctæ, in qua quis modo se superiorem, modo inferiore inuenit, idque adumbratum fuisse in Iacob luctante cum Deo Gen. 32. *Anima, inquit, cum contemplari Deum nititur, velut in quodam certamine posita modo quasi exuperat, quia intelligendo de in circumscriptione lumine aliquid degustat: modo succumbit, quia de gustando iterum deficit: quasi ergo vincitur Angelus, quando intellectu Deus apprehenditur. Sed notandum, quod idem Angelus victus neruam femoris Iacob fecit marcescere, quia scilicet omnipotens Deus cum per desiderium, & intellectum cognoscitur, omnem in vobis voluptatem carnem arefacit: & qui prius quasi duobus pedibus innitentes & Deum videbamur querere, & seculum tenere, post agnitionem suauitatis Dei vnus in nobis pes sanus remanet, & alius claudicat: quia necesse est, vt debilitato amore seculi conualescat ad amorem Dei. Omnis enim qui vno pede claudicat, soli illi pedi innititur, quem sanum habet, quia & cui desiderium terrenum iam arefactum fuerit, in solo pede amoris Dei tota virtute se sustinet, & in ipso stat, quia pedem amoris seculi, quem ponere in terra consueuerat, iam à terra suspensum portat. Hæc ille. Postremò, Merito hæc duæ vitæ appellantur alæ non cuiusuis volucris, sed aquilæ, quia vtraque sublimis, ac generosa est, & in ipso sole Christo ad imitandum figit obtutum. In eo verò, quod alis comparantur, illud ostenditur vnam alteri iungendam esse: siquidem volucres, si altera ala truncetur, in sublimi ferri non possunt.*

D. Gregor.
Ezech. 1. 8.
Vita actiua,
& contem-
platiua duæ
ala.
Ezech. 40. 5.

1. Cor. 13. 12.

Vita contem-
platiua lucta
comparatur
ex Gregor.
Gen. 32.

Vita contem-
platiua acti-
uæ iungenda.

Quòdnam sit flumen illud, quod draco ex ore post mulierem emisit:
& quid sit terram mulierem absorpto flumine adiuuisse?
Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam
faceret trahi à flumine: & adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os
suum, & absorbit flumen, quod misit draco de ore suo.

SECTIO XXII.

Cum primum mulier post editum infantem acceptis aquilæ pennis sese in sublime extulit, vt in desertum aufugeret, iratus draco ob abreptam sibi de manibus infantis prædam emisit post mulierem flumen, si forte posset eam aquis inuolucere. Verùm irriti fuerunt serpentis conatus, quoniam adiuuit terra mulierem, flumē & dracone immanissimo summo impetu emissum, ac post terga mulieris velocissimè delabens non sine miraculo reorbens. In quo quidem facto duo expositionem desiderant: vnum est, quòdnam illud flumē fuerit, quod draco post mulierem, hoc est, Dæmon siue Antichristus post Ecclesiam misit ex ore? Alterum, quo modo terra absorbens flumen mulierem adiuuerit?

Quod ad primum attinet, est communis expositio, quam sequuntur Andr. Cesar, Tycon. Beda, Primal. Ansbert. Haymo, per flumen accipiendam esse acerbillimam, & rapidissimam persecutionem. Postquam enim mulier fugerit in

II.
And. Cesar.
Tycon. Beda.
Primal.
Ansbert.
Haymo.

solitudinem, hoc est, ut supra explicauimus, fideles metu Antichristi sese in solitudines abdiderint, missus est Antichristus exercitum, qui eos ubique scrutetur, & instar fluminis rapidissimi sese per abrupta loca deuoluentis fideles conetur obruere: quod quidem flumen dicitur draco misisse ex ore, quia Antichristi imperio, Damon occultata inspiratione ministros suos, ac satellites ad fideles ubique perquirendos, & ex latebris eruendos ad internecionem usque incitabit. Quod verò ad secundum spectat, dicitur terra iuuissse mulierem absorpto flumine, quia Diuino beneficio, ut plerique ad literam interpretantur, ministros, ac satellites Antichristi, dum quaerent, & inuestigabunt fideles in solitudine latitantes, immanni hiatu diuinitus facto absorbebit, viuosque deuorabit, atque ad inferorum stomachum decoquendos transmittet. Cur enim id in tanta persecutorum malitia, & multitudine ob causam fidei non accidat: cum simile quiddam Dathan, & Abironi contigerit. Num. 16. tantum quia Moysi, Aaronique detraxerant:

Num. 16.

III.

Illud hoc loco dumtaxat est obseruandum non insolens esse in sacris literis, quoddam calamitas, & persecutio fluminibus, torrentibus, denique aquis impetu suo obuia quaeque deuoluentibus exprimatur, veluti Psal. 123. Cum irasceretur furor eius in nos, forsitan aqua absorbuisset nos: torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem: Et Esaiæ cap. 10. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe uenturis? Quo loco non solum significatur captiuitas Iudeorum de longe venturam, id est, ab Assyriis: sed etiam instar fluminis de longe decurrentis fore rapidissimam. Sicut enim flumen, quod de longe fluit, propter vim aquarum, quas in decursu colligit, rapidissimum est: ita Diuinum supplicium, quod multa peccata antecedunt, grauissimum esse solet, quia instar fluminis de longe fluit, multaque peccata quasi aquas, imò & ipsam Diuinam iram in decursu colligere solet: ex quo cernis, quam periculosum sit in peccandi consuetudine persistere. Illud aduertendum torrentis appellationem conuenientius laboribus huius uitae accommodari, quam appellationem fluminis, ea potissimum de causa, quod torrentis quanquam multum intumescat, cum tamen aquam habeat collectiuiam, non manentem ex fonte, cito defluit, & siccat: sic enim omnes huius uitae calamitates quasi repente excitatae, & primo ipso aspectu grauissimam quam citissimam Deo suis opitulante dissipantur. In cuius rei figuram, 3. Reg. 17. torrentis ille, de quo bibebat Helias, paucorum dierum spatio siccat: quemadmodum expendit D. Hieron. in comment. super Psal. 109. Audientes, inquit, torrentes huius seculi nolite desperare, frequenter hic torrentis deficit. Videtur quidem tumescere: videtur habere aquas multas: sed cito deficit, si

In peccatis
sistere quam
periculosum.

Cito deficit
labores.

3. Reg. 17.

D. Hieron.

1. Petr. 1. 6.

III.

Psal. 109. 7.

D. Hieron.

D. August.

Theodoret.

Philip. 2. 9.

1. Petr. 1.

Gloria corporis Christi

& nominis

celebritas

cur posteriores gloria

appellentur.

Laboribus

Deus gloria

vendit.

Apoc. 1. 9.

sustineas: unde & Helias deficit aqua torrentis. Idemque significauit Petrus 1. sua Canon. cap. 1. Modicum nunc si oportet contristari in varijs tentationibus.

Hinc est quoddam Christi passio, quia & grauissima, & breuissima fuit, torrenti comparatur Psal. 109. De torrente in viabit, propterea exaltabit caput: sic enim & Hebraice, & Graece legimus. Quem locum in gratiam Christi libet nonnullis obseruationibus illustrare. Primum igitur obseruanda est illa consequutio: Propterea exaltabit caput: quemadmodum obseruauit D. Hier. & D. Aug. & Theodoret. Verè enim Christus, quia de passionis torrente bibit, caput exaltauit iuxta illud ad Philip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum: unde & 1. Petri 1. gloria corporis Christi, & ipsius nominis celebritas posteriores gloriae appellantur, quod eos ignominia crucis antecesserit. Deus videlicet, ut veteres aiebant, laboribus gloriam vendit, usque tanquam pretio caelum mercamur: quam ob causam Ioan. Apoc. 1. dixit: Ego Ioannes particeps in tribulatione, & regno: nec enim in regno esset particeps, nisi & in tribulatione esset, ut fufius in eum locum docuimus.

Secundò

Secundò obseruandum cum D. Hieron. priusquam Regius vates diceret: *De torrente in via biber:* præmississe Christi dignitatem, & magnitudinem, nimirum ut spectata eius altitudine commendabilior nobis eius humilitas videretur. *Quis bibit de torrente in via?* (inquit Hieron.) *ille, cui dictum est: sede a dextris meis: ille, qui audiuit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: ille, qui constrinxit in diebus suis greges.* Quo etiã artificio vsus est Paulus ad Hebr. 5. cum dixit. *Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his, quæ passus est, obedientiam.*

Tertio aduertendum bibisse Christum de torrente passionis, vt laborum aquas amarissimas suauis suo cõtactu redderet: quo etiã sensu, vt annotauit D. Chryl. hom. 66. in Matth. dixit filiis Zebedai Matth. 20. *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum:* & paulò post: *Calicem quidem meum bibetis:* idcirco enim addidit, *meum.* & quem bibiturus sum: vt moneret discipulos non esse propter amaritudinem formidandum illum calicem, quem ipse labiis suis pulcherrimis, plenisque gratiarum admouisset: itaque suauissimum, & maximè expectandum reddidisset. Et sanè meritò, cum enim Cant. eius labia lilia dicantur: & Psal. 44. in eiusdem gratia diffusa sit: quid non suauitatis, & gratia in calice illo hæreat, cui ipse tam pulchra labia admoueret: Hanc quoque vim habet illud 2. Cor. 4. *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes:* ubi Græcè est, *ὡς πικρὸν καὶ κολύβιον*, id est, mortificationem Domini Iesu: quo loco Paulus addidit Domini cognomen, ne seruos pigeret pati similia: sed mortificationem libenti animo susciperent, quam & à Christo Domino vniuersorum propter hominum salutem susceptam videbant. Quamquã & illam etiã ob causam cognomen Domini additum est, ne mortis nomẽ Christo contemptum asferre videretur, ne ipsi signominia loco duceremus Christo in iniuriis, laboribusque ferendis similes esse: sed potiùs id maximè gloriosum, & honorificum putaremus. Idcirco enim Petrus 1. sua epist. c. 2. cum de Christo sub nomine lapidis à Iudaïs reprobati disputaret, eum sic despectum honorem fidehium appellauit: *Ad quem, inquit, accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum: & ipsi tanquam lapides viuus superedificamini:* & paulò post: *vobis igitur honor credentibus, id est, Christus ipse ab hominibus quidem reprobatus, sed à Deo electus, & honorificatus est honor credentibus:* hæc enim est germana huius loci expositio. Quartò annotandum dici Christum, cum passus est, bibisse de torrente in via, non solum, quia citò desit eius passio: sed quia summo cum desiderio passus est. Enim vero videtur Regius vates eo in loco Christum Dominum quasi viatorem actu laborantem considerasse: qui cum in torrentem incidit, non potest præstiti sibi temperare, quin auidissimè bibat. Eam igitur ob causam Christus, quia maximè optabat pati pro hominibus, dicitur in via instar viatoris de passionis bibisse torrente, quali labores tanquam aquam amore videlicet exstans sitibundus appeteret, utque quasi frigida ardente patendi sitim restingueret: quæ tamẽ rata in eo fuit, vt immensis passionis a quis omnino restingui nõ potuerit, quin potiùs in cruce mitù in modũ adhuc sitiens exclamauerit: *Sitio.*

Sed quid est cur Regius Propheta sitim, Hieremias famem commemorat, cum ait Thren. 3. *Dabit percussus se maxillam, saturabitur opprobriis:* Sanè illud indicatur Christo opprobria pro cibo, tormenta pro potu fuisse: & multò veriùs, quia Michæam sustentatum fuisse pane tribulationis, & aqua angustia 3. Reg. 22. Ita que sicut potiùs sumptum cibum potum exigimus: ita Christus post tam multa opprobria quasi post cibum sibi gratissimũ potum requirès dixit in cruce: *Sitio.* Hæc de torrente passionis, cum Hieron. August. & alijs dicta sint, nam qui phrasim Hebraicam magis premunt, aiunt de torrente in via biberi hoc loco significare

V.
Laborum
aquas ama-
rissimas sua-
ues reddidit
Christus.
D. Chryl.
Matth. 20.
12. 23.
Cant. 5.
Psal. 44.
2. Cor. 4. 10.
Pati pro
Christo hono-
rificum.
1. Pet. 2. 4.
77.
Christus pas-
sus est cum
summo desi-
derio.
VI.
Thren. 3. 30.
Christo op-
probria pro
cibo, tormen-
ta pro potu
suscipuit.
3. Reg. 22.
Ioan. 19. 28.

maximam hostium stragem, cum tanta nimirum sanguinis vis effunditur, ut instar torrentis decurrat, quem victores victis hostibus insultantes dicantur bibere. Itaque persistere Prophetam in describenda Regis Messie de suis hostibus victoria, vaticinatioque tantam futuram hostium interuentionem, ut torrens sanguinis fluat, de quo ipse possit bibere. Eodem enim sensu alias legimus in sanguine manus lauare, & pedes tingere veluti Plal. 57. *Manus suas lauabit in sanguine peccatoris: quam loquendi formulam usurpauit Balaam de Israele vaticinans Num. 13. Ecce populus Num. 23. 24. ut leana confurget, & quasi leo erigetur: non acubabit donec deuoret pradam, & occisurum sanguinem bibat.*

Et stetit supra arenam maris.

I. Frustra laborant interpretes in exponendo, cur draco dicatur stetitisse supra arenam maris, & quid per arenam maris significauerit Ioannes, aientes per arenam maris accipiendam esse multitudinem impiorum, cuius similitudinis rationem c. r. explicauimus, cum diximus multas ob causas per stellas Sanctos, impios per arenam significari iuxta illud dictum Abrahamo Gen. 22. *Multiplicabo semen tuum sicut stellas celi, & velut arenam, quae est in litore maris.* Frustra, inquam, interpretes in expositione huius loci laborant, cum non sit legendum, *stetit*, sed *stetit*, ut patet ex Graeco contextu, & *ἀβηλα*: & ita legit Arethas, Rupertus, & Biblia Complutensis. Quare non draco stetit super arenam maris: sed ipsemet Ioannes per visum existimauit se ab Angelo, in litore collocari, ad nouam videlicet visionem conspiciendam, quae statim capite sequenti commemoratur illis verbis: *Et vidi de mari bestiam ascendentem.* Cum enim ostendenda ei foret bestia ascendens de mari, conuenienter ipse in litore maris constituendus fuit, ut bestiam de mari ascendentem intueri posset. Atque haec de literalis expositione huius visionis: nunc eadem de Virgine mystice exponamus.

Eadem mulieris, quae in caelo apparuit, visio de Virgine Deipara mystice exponitur: in qua praecipuae Virginis laudes commemorantur.

*And. Cesar.
Pannon.
Haymo.
Ansbertus.
Gagneus.
Methodius.
D. Epiphani.
D. August.
D. Bern.
Carthus.*

Utr hoc loco post traditam literalem de Ecclesia expositionem de eximiis Virginis beatissimae laudibus paulo fufius agere instituerimus, id causae in primis fuit, quod hanc mulieris amictae Sole visionem ad Virginem pertinere existimarunt Andr, Cesar. Panno. Haymo, Ansb. Gagneus, Method. (vtrauctor est Areth.) in com. super 12. cap. Apoc. imo & D. Epiphani. ferm. de laudibus Mariae, D. Aug. lib. 4. de symbolo ad Catechumenos, cap. 1. D. Bern. ferm. super signum magnum, Dionys. Carth. lib. 3. de laudibus Virginis art. 29. & plures alij. Deinde quoniam visio in se est illustrissima, & ad laudes Virginis persequendas maxime accommodata, ut ex iis, quae dicemus perspicuum fiet. Nec verò refert, quod, ut initio diximus, non sit sermo ad literam de Virgine, sed de Ecclesia. Etenim in ipso sensu mystico omnia paucis quibusdam exceptis ita mystice in Virginem quadrant, ut videatur Ioan.

Ioann. ex professo Virginem beatissimam non tantum adumbrare, sed ad viuum exprimere voluisse. Illud interim cum omnibus Patribus nobis præfandum est, nihil in laudem Virginis non dico à nobis, qui nihil sumus, sed ne ab omnibus quidem scriptoribus pro eius dignitate afferri posse. Cum enim Deus sit in Sanctis omnibus suis admirabilis; in Virgine tamen beatissima sic omnem admirationem superauit, vt in tanto opere eum satis mirari non possimus, iustusque multo esset illum silendo, quam loquendo suspicere. Quò etiam videtur spectasse Regius vates, cum dixit Psal. 64. *Te decet Hymnus Deus in Sion:* Psal. 64. 1. D. Hieron. pro quo transtulit D. Hieron. iuxta veritatem Hebraicam: *Tibi silentium laus Deus in Sion.* Cur enim in Sion potius, quam alibi silentium laus Dei est, nisi quia Virgo beatissima Sion est multò, quam terrestris illa præstantior, in cuius fabrica admirabili si Deum eius opificem laudare quis experat, silentium pro laude adhibendum sit? Quare que in eius laudem deinceps cum Ioanne dixerimus, silentij potius loco, quam commendationis vllius haberi, ac duci volumus. Hanc igitur nostram in tractandis Virginis laudibus infantiam ingenuè confitentes aggrediamur iam cum Moysè Exodi 3. ad videndam visionem hanc magnam: simulque deponamus calceamenta de pedibus, & inuolucra carnalium cogitationum: quemadmodum in eandem sententiam interpretatur D. Bern. ferm. super *signum magnum*, vt videlicet nihil in Virgine terrenum, nihil humile, sed omnia planè diuina, ac sublimia de Dei matre, & cogitatione comprehendenda, & oratione explicanda esse arbitremur. Exod. 3. D. Bernard.

COMMENTARIUM PRIMUM EXEGETICUM.

De sanctissima Deipara: in quo explicatur, quomodo ea sit signum magnum: & cur in caelo dicatur apparuisse.

Virginem beatissimam esse signum magnum, id est, miraculum magnum.

SECTIO PRIMA.

RECOLENDA est ex superiori commentario triplex illa signi vsurpatio pro miraculo, pro vexillo, pro scopo, quæ omnia cum in Virgine demonstranda sint, nunc de prima acceptione differendum. B. Virgo miraculum maximum.
Primum igitur Virgip ipsa per se maximum quoddam in mundo miraculum, & prodigium fuit. Sic enim appellat D. Ignatius epist. D. Ignatius. ad Ioannem his verbis: *sicut nobis a fide dignis narratur, in Maria matre Iesu humane nature sanctitatis Angelica copulatur, & hac talia excitauerunt viscera nostra, & cogunt*
M m ij

valde desiderare aspectum huius, si fas est fari, cœlestis prodigij, & sacratissimi spectaculi: cui cōcinit D. Epiphanius. serm. de laudibus Deiparæ, ubi eam appellat cœli, terræque mysteriū & stupendū miraculum: & D. Chryl. serm. de Virgine: *Magnum*, inquit, reuera miraculū fratres dilectissimi fuit beatae sepe virgo Maria. Et D. Ioān. Damasc. orat. i. de Mariæ natiuitate appellat Virginem miraculū omnium miraculorum maximè nouum, imò & miraculorū abyssum, ita vt in ea tanquā in abyssō quadam profundissima multa lateant miracula, quæ vt in abyssō recondita omnino penetrari nequeant: additque: *Sileat iam sapientissimus Salomon, nec iam nihil sub Solenouum esse affirmet.* Eccles. i. Et quidem merito, cum Hieremias exclamet cap. 31. *Creauit Dominus nouum super terram: sœmina circumdabit virum.* Nec verò Patres dumtaxat Virginem miraculū appellant: sed idem etiam non obscure innuunt sacræ literæ, veluti Exod. 3. cum rubus ille ardeat in figurā Virginis magna visio appellata est à Moyse, hoc est, prodigiosa quædam visio. Aduerte autem Virginem fuisse miraculum non solum cōparatione operum naturæ: sed quodd magis est, cōparatione operum gratiæ. Pro cuius rei maiori intelligentia annotandum est ex D. Thom. i. p. q. 105. art. 7. miraculum dici ab admiratione, eamque cōsurgere, cum effectus est manifestus occulta causa: verum non quicquid, cuius causa latet, miraculum esse, sed illud tantum quod totius naturæ vires excedit: quæ enim causas habent naturales, etsi incognitas, non miracula, sed mirabilia appellantur. Illud aduertendum requiri præterea ad rationem miraculi, vt non fiat à Deo ordinariè, & communi lege: itaque nō sufficere effectum esse supernaturalem. Hinc enim est, quod peccatoris iustificatio non dicatur miraculum, etsi omnes naturæ vires superat.

Ex his iam manifestè collige, cur Virgo inter omnes Sæctos miraculi appellatio- nem mereatur: quamuis enim communis sanctitas cursum naturæ superet: quia tamen innumerabiles in Ecclesia Sancti omni ætate floruerunt, nō potuit eorum sanctitas rationem habere miraculi. At quoniam sanctitas Virginis, præterquam quodd fuit supra naturam, fuit etiam extraordinaria: imò sine exemplo: inde est, quodd miraculū, & prodigium optimo iure appellari possit. Itaque sicut datur miraculum cōparatione operū naturæ, quia excedit omnem ordinem naturæ: ita Virgo cōparatione operum gratiæ miraculū fuit, quia in genere sanctitatis fuit supra communem ordinem gratiæ non tantum in hominibus, sed in ipsis etiā Seraphim supereminet. Inde est enim, quodd Virgine cœlum ingressa eius magnitudine, & nouitate quasi ad quoddam miraculum omnes illæ cœlestes Hierarchiæ in admirationem, & stuporem conuersæ fuerint, quemadmodum ipsæmet consistuntur legem gratiæ circumfluens. Quo loco est aduertendum nomen *deliciarum* hoc ipsum nō obscure indicare: quati enim gratiarum omnium delicias extraordinario more Deus in Virgine collocauit. Vt enim Principes præter cōmunem hortorum nitorem soler vitidaria pulcherima regali planè magnificentiā: & extraordinarijs sumptibus ad sui ipsorum delicias peregrinis plantis conferere: ita videtur Deus præter communes Sæctorum hortos topiarum istud Virginis ad captandā æram delicijs omnibus, & extraordinarijs quibusdam plantis conferuisse. Eundem Angelorum stuporem propter portentosam Virginis magnitudinem intueri licet in illis Cherubim, quos præcepit Deus Moyli, vt in propitiatorio collocaret, qui sese mutuo respiciebant conuersis vultibus in propitiatorium, qui esse solet admiratum habitus: quasi enim stupefacti propitiatorio conspecto ad se iterum admirabundi oculos conuertebant. Nemo verò crediderit Cherubim in materialis illius propitiatorij obstupuisse cōspectum, nisi propter mysteriū, quippe etsi intellige-

rent in eo, & Christum, & Virginem representari, Porro sciendum illos Cherubim ex traditione Hebræorum habuisse elegantium puerorum formā, vñumq; ex iis marē, alterū fœminā fuisse, vt auctor est Arias Mōt. in suo tract. de tabernaculo, & de propitiatorio, vt ita Deus auctor naturę monstraretur: quo fit, vt Virginem, & naturā, & gratia admirarentur tanquā grāde quoddā, & naturā, & gratiā miraculū.

At quānā ista miracula fuerūt: Respōdet Epiph. ser. de laud. Deiparæ: *O Virgo sanctissima, quæ exercitus Angelorū in stupore deduxisti: stupēdū enim est miraculū in cælis mulier amicta sole: stupēdū miraculū in cælis mulier gestās lucē in vlnis: stupēdū miraculū in cælis alter thron. Cherub.* Adde: stupēdū miraculū in terris fœmina mater Dei: stupēdū miraculū in terris fœmina mater simul, & virgo: stupēdum miraculū in terris fœmina maior mundo, quæ videlicet in vtero clauit, quem totus non capit orbis: & ex D. Basilio in annunciatione Mariæ: *Vidit Creatura, quod antea visum est nusquā, nēprole, quæ suæ matris erat parens, & infāntem, qui genitricē et atelonge anteibat.*

Nec verò dūtaxat Virgo miraculū est, sed vt D. Io. Damasc. elegāter dixit orat. r. de Natiuit. Mariæ, miraculorū officina. Eundem loquēdi modū viurpauit And. Hierosol. serm. in salutationem Deiparæ, cū eam Verbi officinam appellauit: & Arnold. Carnotens. tract. de laudib. Mariæ, Spiritus sancti officinā. Sed elegantiū Damasc. officinā miraculorū: nimirū summus ille miraculorū opifex Deus, cum sparsim multis in locis miracula tanquā propria potētiae suæ opera cōficeret, tādē vt artē suā magis cōmendarēt, sacratissimā Virginē veluti quandam miraculorum officinam decreuit extruere, ex qua tanquā ex officina omnia miracula prodiret: & qui miraculū aliquod eximiū requireret, ad hāc accurreret officinam Virginis, vbi ea & plura, & maiora efficerēt. Atq; vt interim omittā innumera miracula, quæ quotidie intercessione Virginis fieri cernimus, quis non videat optimo iure Virginē miraculorū officinā appellari posse propter mysteriū incarn. in ea perfectū, quæ ab Esai. c. 10. consummatio, & abbreviatio dicitur, videlicet omniū diuinorū operū: Enimvero cū incarnatione admirāda quædā prodigia coniuncta sūt, ex quib. Dionys. Carth. lib. 1. de laudib. Virginis, art. 30. nonnulla cōmemorat, cuiusmodi illa sunt, infinitē distantiū immediata vniō, præsubstantis personæ vera generatio, diuinæ, & humanæ naturæ hypostatica coniunctio, æterni recens pro ductio, denique cū humanitas sit vnita verbo personaliter, tamen non vbi eūq; est persona Verbi, ibi & humanitatē esse: sed vt vno verbo cōplectamur omnia, maximū omniū prodigium est ipsa Verbi incarnatio ex Virgine, quod vel simplicit̄ dictum tātum est miraculū, vt omniū miraculorū instar obtineat, quemadmodum non obscurē indicat Esai. c. 7. vbi cū de mādato Domini diceret Achaz Regi Iuda, vt peteret sibi signū à Domino siue in profundum inferni, siue in excelsum supra: & ille per summiā impietatem illis verbis occultatā: *Non petam, & non tentabo Dominū, recularēt, subiunxit Propheta: Propter hęc dabit vobis ipse Dominus signum, Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel,* quod interpretatur, *nobiscum Deus.* Quibus verbis indicauit incarnationem verbi ex Virgine comprehendē in se omnia miracula, quæ siue in cælo sursum, siue in inferno deorsum ab Achaz pro libito postulari potuissent: de quo loco fusiū Sect. sequenti.

Quodnam verò maius miraculū, quān illud, quod tempore Ezechia Regis contigit, cum in horologio Achaz patris eius Sol decem lineis regressus diuinam de Ezechia vita proroganda promissionem cōfirmavit, 4. Reg. 20. & Esai. 38. quod sanē miraculū mult. q̄ vetiūs factum est in Virgine. Illa enim fuit horologiū quoddam solare, ac diuinum, quod Christi solis iustitiæ, & altitudinē, & declinauonem monstrauit: eamque virtus altissimi instar styli erectū ad cursum Solis monstrandū

Arias Ment.
B. Virginem
Et natura
admiratur,
Et gratia.
III.

D. Epiphani.
B. Virgo su-
pendum mi-
raculū in
cælis, & in
terris.
D. Basili.

III.
D. Io. Dam.
Officina mi-
raculorum.
Andr. Hiero.
Arnol. Carn.

Esai. 10.
Incarnatio-
nis mysteriū
consummatio
operum Dei.
Carthof.

Idem myste-
rium instar
omniū mi-
raculorum.
Esai. 7. 12. 14

V.
4. Reg. 20.
Esai. 38.
B. Virgo ho-
rōlo. in sola-
re, ac diuinū

obumbravit. Denique sol iustitiæ decem lineis regressus Diuinas de generis hu-
mani salute, & redemptione promissiones impleuit. Decem, inquam, lineis re-
gressus, quia minoratus paulò minus ab Angelis per nouem Angelorum ordines
descendens in decimam vsque humane naturæ lineam remeauit. De Christo enim

Eucherius.

*Christus sum-
mum mira-
culum.*

*Psal. 70. 7.
Vulgatum.*

*D. Hieron.
Patentia
Christi pro-
digiosa.*

D. Hieron.

Esaie 20. 3.

Ezech. 11. 6.

*Sancti portē-
ta quedam.*

Zach. 3. 8.

Caietan.

*Christus per
excellentiā
miraculum.*

hanz horologij figuram accipit Eucher. lib. suo 4. in lib. Reg. c. 28. quanquam ali-
ter decem lineas interpretatur, quas non est huius loci commemorare. Accedit,
quod in Virgine, & ex Virgine formatus fuit Christus Dominus qui summum
quoddam per se prodigium fuit, vt vel hac vna ratione Virgo officina miraculo-
rum dicenda sit. Quodd enim Christus summum quoddam prodigium, & miracu-
lum fuerit, ipsemet confitetur Psal. 70. *Tanquã prodigiũ factus sum multis.* Cuius loci
triplex est lectio: vna est, *Prodigiũ factus sum multis*, vt vulgatus transtulit, redditur-
que is sensus: Multi me refugiunt tanquã monstrũ aliquod, & tẽ prodigiosam: vn-
de & me Samaritanũ, & Dæmoniũ habentẽ vocant. Quã expositionem sequitur
D. Hier. illique concinit, quod sequitur: *sed tu adinor fortis.* Atque id quidẽ magis
conuenit Christo in passione, & cruce: maximũ enim prodigiũ fuit videre homi-
nem tam extraordinariẽ patientem, tanta animi æquabilitate, vt instar monstrũ, &
prodigiosæ rei fuerit tam insignis patientia. Altera lectio est: *Tanquã portentũ factus
sum multis*: sic enim transtulit D. Hier. in sua versione ex Hebræo. Tunc verò signifi-
ficatur Christũ fuisse in signe exemplũ Diuinorũ iudiciorũ, & iræ aduersus pecca-
tores: siquidẽ eo quodd humani generis peccata in seiplo suscepit vindicanda, tanta
in eum Diuino iudicio tormenta irruerunt, itaque suo exẽplo portendit, & si-
gnificauit incredibilia peccantes apud inferos manere supplicia. Hoc eodem sen-
su Dominus cũ præcepisset Esaia, vt nudus, & discalceatus incederet: subiunxit:
*Sicut ambulauit seruus meus Esaia nudus, & discalceatus: trium annorum signum, & porten-
tum erit super Ægyptum, & super Æthiopiã.* Esaia 20. Similiterque Ezech. ca. 11. ad
captiuitatẽ, & transmigratiõẽ populi designandũ voluit instar transmigrãtis sar-
cinas humeris portare, & de loco in locum per medium populi veluti peregrinũ
huc, & illuc discurrere: & subiunxit: *Quia portentum dedi te domui Israel:* imo implet
sancti dum à Deo in hac vita laboribus exercentur, portenta quedam sunt, quæ
mortalibus significant sempiternam fœlicitatem laboribus comparandam, & in-
ferorum cruciatus penitentia, & laboribus redimendos. Sic enim accipiendum
est illud Zach. 3. *Audi Iesu sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant coram te, quia vi-
ri portendentes sunt.* Tertia lectio, quæ iam ad rem facit, ea est: *Miraculum factus sum
multis*: eamque tradit Caiet. in sua ex Hebræo translatione, quanquam de Dauide
interpretatur, qui dicitur fuisse miraculũ sui tẽporis, quoniã adhuc puer vrsium,
& leonem, imo & Gigantem interfecit: sed rectius ad Christum pertinet, qui ma-
iori iure omnium seculorum miraculorũ fuit. Cũ igitur Christus, qui summũ,
& maximum, imo solus per excellentiam miraculum fuit, ex Virginis vtero tan-
quam ex officina prodierit: quis iam dubitet Virginem illustrissimam quandam
miraculorum officinam appellare, nec videat meritò Ioanni non quodlibet si-
gnum, sed signũ magnũ in cælo apparuisse? Atque hæc de prima signi acceptione.

Virginem esse signum magnum, hoc est, vexillum magnum.

SECTIO II.

Prima signi pro miraculo acceptione explicatã, iam dicendũ de secunda, qua
signum pro vexillo sumitur, quæ non minus, quàm præcedens in Virginem
beatissimam conuenit. Primum igitur Virgo fuit vexillum quoddam magnum,
quod

quod Deus suæ potentia, misericordia que erexit: siquidem hæc in Virgine multo magis illuxerunt per incarnationis mysterium, quam in cæteris omnibus operibus illustrissimis, quæ Deus in omni ætate confecerat.

Pro quo est aduertendum mysterium incarnationis peculiari quadam ratione appellari in sacris literis opus Dei, vt est perspicuum ex Abac. 3. *Domine audiui auditionem tuam, & timui: Domine opus tuum in medio annorum uiuifica illud.* Quem locum vel ipsi Hebræi, vt testatur D. Hier. ad Messiam spectare existimarunt, vocariq; à Propheta in memoriâ ipsi Deo aduentu Messia: cæto ante promissu. Porro obseruandū obiter pro *uiuifica illud*, esse Hebraicè, וְיָחַי אֵלֶיךָ, quæ in cal significat viuere, & in piel viuificare, vt sit sensus vniuersa Dei opera ante incarnationem veluti mortua: postea vero per incarnationem fuisse viuificata ad eum se me sensu, quo prima illa lineamenta, quibus pictor in tabella imaginem designat, mortua sunt, & postea cū superinductis coloribus illustratur, spiritum recipere, & viuificari dicuntur: quare illud indicauit Propheta Deum per oia opera præcedentia quasi quasdam lineas incarnationis descripsisse ad perfectam quãdam imaginem suæ potentia, & misericordia exprimentam, tandemque per incarnationem eam quasi superinictis coloribus illustrasse. Dicitur etiã idẽ verbu de reparatione, & instauratione ædificioru, quæ diruta, & collapsa fuerat, veluti. i. Paral. 11. *Iob instauratione reedificauit ciuitatis:* vbi D. Hier. trãstulit, *Extruxit, seu ædificauit reliqua vrbi:* iuxta quam acceptionem incarnatio fuit veluti quædam instauratione omnium ædificioru, quæ Deus extruxerat: omnia enim per peccatum veluti diruta, collapsaque fuerat: quod etiam non prætermisit Paulus, cum dixit ad Ephes. 1. *Instauraret omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt:* & Amos 9. *In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reedificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant, instaurabo,* Altero etiam testimonio probatur incarnationem esse peculiari ratione Dei opus, quod detumitur ex Esai. 6. vbi diuinæ personæ ita secum loquuntur: *Quem mittit, & quis ibit nobis?* Cum enim ait Deus: *Quis ibit nobis?* significat opus illud suum esse, ad suumque honorem spectare: aliàs enim non dixisset: *Quis ibit nobis?* sed, *quis ibit hominibus?* notandũque est maximum Dei affectus erga homines, siquidem vtilitatem hominum appellat suam: & obiter obseruandum mysteriũ Trinitatis in illa mutatione numeri, *mittit & nobis.*

Sed quare mysteriũ incarnationis peculiari ratione dicitur opus Dei? Duplici nimirũ de causa: primum, quia fuit opus summæ potentia, deinde quia opus summæ misericordia, quæ duo pœciliaria sunt diuinitatis iuxta illud Psal. 61. *Duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia.* Quod autem incarnatio opus fuerit summæ potentia, ipsamet Virgo sanctissima significauit Luc. 1. cum dixit: *Fecit potentiam in brachio suo.* Quo loco primum aduerte incarnationem appellari per excellentiam non opus potentia, sed ipsamet potentia diuinam hoc sensu: *Fecit potentiam*, id est operatus, fuit incarnationis mysterium, quod tantæ potentia est, vt appellari possit ipsamet diuina virtus, & potentia. Secundò, Obseruandum hanc potentiam, siue hoc potentia opus eximiũ dici factum fuisse in brachio Dei, vt indicetur quantum conatum Deus in eo efficiendo adhibuerit, vt more nostro loquamur. Cælos enim manu dumtaxat, imò & summis digitis formare suffecerat iuxta illud Ps. 101. *Opera manuum tuarum sunt cæli:* & Psal. 8. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum.* Mirabilia etiã illa, quæ in Egypto patrauit, vno digito effecisse memoratur Exod. 8. *Digitus Dei est hic.* At verò in incarnatione, quod erat opus maioris negotij, integro brachio potentissimo opus fuit: imò ad vltimũ vsq; suæ potentia peruenit Deus. Verũ enim verò etiam omnẽ suam potentiam exerat, non potest ex genere operis maius opus efficere, quam incarnationis mysterium:

B. Virgo vixillum potentia & misericordia diuina.

II. Abac. 3. 2. Hebræi, Incarnatio per excellentiam opus Dei.

Opera Dei per incarnationem viuificata, & instaurata.

1. Paral. 11. 8. D. Hieron.

Ephes. 1. 10. Amos. 9. 10.

Esai. 6. 8.

Affectus Dei erga homines III.

Psal. 61. 12. Incarnatio opus potentia diuina. Luc. 1. 31.

Psal. 101. 26. Psal. 8. 4. Exod. 8.

In Incarnatione vsque ad vltimum potentia peruenit Deus.

- quam potissimum ob causam in eo conficiendo comparatur figulo Hierem. 18. *Descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas, quod ipse faciebat è luto manibus suis: conuersusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius: in quo typo hominis lapsus, & instauratio exprimitur. Verè enim homo, quem Deus è luto formauerat, vas erat fictile, quod tam citò fractum est, vt adhuc voluente rota fractum fuisse videatur: idcirco enim dicitur: *Faciebat opus suum super rotam, & dissipatum est.* Verùm eo fracto figulus alterum vas longè pulchrius, Christum videlicet efformauit, in quo genus humanum in primo Adà dissipatum rursus tanquam in secundo instauraretur. Ratio verò similitudinis præter alia colligitur ex figuli descriptione, quæ commemoratur Eccl. 38. *Figulus sedens ad opus suum, comertens pedibus suis rotam, qui in solitudine positus est: sper propter opus suum, & in numero est omniu operatio eius (aliàs legitur, numerata:) in brachio suo formauit lutum, & ante pedes suos curuabit virtutem suam: vbi notanda sūt postrema illa verba: *Curuabit virtutem suam.* quasi enim necesse fuit, vt omnipotentiam suam Deus vsq; ad vltimū exerceat, & quasi curuaret, & flecteret, vt ad tantum opus efficiendum pertingeret: imo innuitur quodammodo ipsam Dei potentiam tanti operis magnitudine, ac difficultate curuata fuisse, quemadmodum figulus flectit fortitudinem suam incuruando se deorsum ad perfectionem operis.**
- III. Ex quibus iam liquidè patet incarnationem esse opus summæ potentie. Quod verò præterea sit misericordie opus, dixit Zacharias Pater Ioannis Baptistæ, cum de incarnationis mysterio loquens cecinit: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti: & in cantico Virginis, suscepit Israël puerum suum recordatus misericordiam suam: quasi enim præcedentibus seculis oblitus fuerat Deus misericordie potentiam magis, & iustitiam, quam misericordiam ostendens. Atque ad hanc ipsam misericordiam spectauit Abac, cap. 3. illis verbis: *Cum iratus fueris, misericordia recordaberis,* hoc est, illius misericordie, quam promissisti de incarnatione filij, vt videlicet cum iratus fueris, tantæ misericordie recordatione supplicium, & iram temperes. Quod verò hæc etiam misericordia, sicut & potentia summa fuerit, nec maior ex genere esse potuerit, inde manifestè concluditur, quod tanta fuit, quanta est ipsa Dei magnitudo: quemadmodum non obscure indicatur Eccl. 2. cum dicitur: *secundum magnitudinem ipsius, sic & misericordia illius cum ipse est,* seu vt habetur Græcè: *sicut magnitudo illius, sic & misericordia illius:* vt non sit tantum sermo de misericordie attributo, prout est in Deo, sed etiam de eius effectu ad extra per incarnationis mysterium, in quo opere tanta reperta est misericordie magnitudo, vt maiorem Deus exhibere non possit.*
- V. Cum igitur opus incarnationis Dei sit proprium propter potentiam, & misericordiam, quæ in eo summa fuerunt, illudque in Virgine, & ex Virgine perfectum fuerit, merito in ea Deus magnum suæ potentie, & misericordie vexillum erexit: se dicitur: id quod disertis verbis dixit Elaias cap. 7. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel:* nam pro eo, quod nos habemus signum, est Hebraicè $\eta\mu\alpha\lambda$ quod nomen etiam vexillum significat, vt patet Num. 2. *Singuli per turmas signa, atque vexilla castrametabuntur:* vbi pro signa, est Hebraicè *Orthoth.* Verùm pro huius loci, quem iam superius tetigimus, perfecta intelligentia sciendum est Rasim Regem Syriæ & Phacee Regem Israël conspirasse aduersus Achaz impiissimum Regem Iuda, & Hierusalem grauissima obsidione cinxisse: Deum tamen misisse Elaiam, qui Achaz Regi polliceretur fore, vt solueretur obsidio, dubitantique Regi dixisset: *Peteris signum à Domino Deo tus in profundum inferni, sive in excelsum supra: quasi diceret, vt interpretatur D. Hieron. *Fis, inquit, vt scindatur terra, & grandi hiatus inferni pateant: an vt aperiantur cali,**

ezali At Rex impiissimus respondit: *non petam, & non tentabo Dominum*, quod non humilitatis fuit, sed impietatis, & superbia: sciebat enim, inquit Hier. Rex impius si signum peteret, continuò dandum, Deumque, quod ipse maxime refugiabat, glorificandum præ omnibus idolis, quæ ipse venerabatur. Denique iratus Propheta, quod non solum Prophetas persequeretur, eorumque dicta cõtemneret: (hoc enim est molestum esse hominibus) sed etiam iubentis Dei sententiæ repugnaret, adiecit: *Propter hoc*, hoc est, quia times fore, ut Dei potentia, & bonitas declarentur soluta obfusione, & impleto signo, quod postulaueris, ob hoc ipsũ, id est, ut Dei bonitas potentia que resplendeant, *Dominus ipse dabit vobis signum*, hoc est, iuxta ea, quæ diximus, suæ potentia, bonitatisque vexillum eriget, quod omnibus sit conspicuũ: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*. Itaque vexillum Deus misericordiæ suæ, & potentia erexit in Virgine tanquam in sublimi aliqua turri, quod à mortalibus omnibus videretur, & potentiam suam ac bonitatem Gentibus omnibus prædicarec.

Secundò. Est Virgo vexillum pulchritudinis: enim verò tot, tantisque & natura, & gratia dotibus eam Deus locupletauit, ut quasi vexillum pulchritudinis in vniuerso Sanctorũ omnium exercitu gestare ipsa videatur. Et quoniam tam eximia pulchritudo omnium in se amorem, præcipueque ipsius Dei conciliabat, per antonomasiam, & quasi poetico more ea ipsa pulchritudo dicta est amor Cant. 2. vbi pro eo, quod nos habemus: *Ordinavit in me charitatem*: est ad verbum in Hebræo quemadmodũ transtulit Sanct. Pag. *Vexillum eius super me amor*: nam ut superiore commentario annotauimus, verbũ *Dagal*, quod eo loco habetur, idem est, ac vexillari, seu vexillum gerere, & significat eminentẽ esse in re aliqua, sicut duis est vexillũ præferre, quod totus sequatur exercitus. Itaque significatur Virgine totius probitatis, & gratiarũ vexillum præferre, & ceteris omnibus excellere. Nec verò est insolens aliquid per excellentiam appellati in sacris literis amorem propter eximiam pulchritudinem: etenim eodem li. Cant. c. 3. cum dicitur de ferculo Salomonis: *Media charitate, seu amore constravit*, ibi charitas, siue amor pro ipso Salomone ponitur, qui propter pulchritudinem, quam in eo ferculo præ se ferebat, amor ipse per excellentiam dicitur, ut sit sensus, *Media*, id est, sellam, quæ erat in medio ferculi, ipsemet amor, hoc est, Salomon occupabat, ut alijs fusiũs diximus.

Porro notandum duplici de causa vexillũ in vrbe aliqua, seu turri collocari solere, tum ut argumẽto sit eam vrbe bello victã fuisse, sub eiusque potestatem redactam, cuius est eiusmodi vexillum: tum etiam, ut indicetur eam vrbe non victã, sed victricem esse reliquarum, atque ei ceteram omnẽ regionẽ subiectam, eamque ut principẽ, & vexilliferã agnosceret. Ob vtrãque igitur rationẽ vexillum pulchritudinis, siue amoris in Virgine erectum dicitur, tum quia ipsa à Deo victa per amorẽ fuerit, tum etiã quia ipsa Deum sua pulchritudine quodammodo vicent, & ad sese amadũ, imo ad libi patendũ per carnis Assumptionẽ pertraxerit. Et quidem, quod Virgo victa à Deo fuerit, eamque ob causam vexillum præferat quasi subiecta, nõ obscure elicitur ex illis eius verbis Cant. 5. *Adiuro vos filia Hierusalem, si inueneritis dilectũ meum, ut nunciatur ei, quia amore langueo*: lanẽ tanquam victa amore sponsum suum de nocte queritabat, lauciata nimirum amoris eius telo, quod sanẽ simulcum manu per ostijforam en misit, cum eam ad se de nocte colligendum inuitauit: hæsit enim iam inde infixã in eius corde non lethalis, sed vitalis arundo amoris ab sponso contorta. Etenim pro, *langueo*, est Hebræicè, *נָחַשׁ*, à radice *נָחַשׁ*, quæ non solum agrotare significat, sed etiam vulneratum esse, ut patet 3. Reg. 22. *Etsic me dicit exercitus, quia vulneratus sum*: vnde Septuaginta transtulerunt: *ut nunciatur ei, quia vulnerata amore ego sum*. Si igitur sponsa se vulneratam confitetur, planẽ bellum indicat, in quo eam sponsus vulnerauerit, superauerit,

In Virgine
tanquam in
turri miseri-
cordiæ vexil-
lum erexit
Deus.

V I.
B. Virgo ve-
xillum pul-
chritudinis.
Cant. 2. 4.

Sanct. Pag.

Item gratia-
rum omnium.

Cant. 3. 10.

VII.

B. Virgo per
amorẽ victa
à Deo.

Cant. 5. 8.

3. Reg. 22. 34.

Septina.

subiecerit, ut vexillum amoris quasi eius captiuam gestare merito dicatur.

VIII. Rursus, quod Virgo sponsum sua pulchritudine superauit, eamque etiam ob
Eadē victrix causam tanquā victrix vexillū amoris gestet, sponsus ipse constitetur Cant. 4. Pul-
Dei. nerasti cor meum sicut mea sponsa: vulnerasti cor meum in vno oculo tuo, in vno crine colli
Cant. 4. 9. tui. Vbi Septuaginta pro: Vulnerasti cor meum, translulerunt, & vna p̄d' ecce, id est, ex-
Septuag. cordasti, & stupefecisti: quanquā hanc sententiam non ad sponsum sed ad filias Hie-
rusalem retulerint trāsferentes: excordasti nos, ut filiae Hierusalē eximia sponsa pul-
chritudine quasi obstupefacta fuerint: sed iuxta editionē vulgatā, sponsus est, qui
loquitur, & constitetur se à Virgine victum, & quodāmodo prostratū, eamque sibi
ita prostrato quodāmodo blandē insultantem cor eripuisse, ita ut iam ipsius cor
in Virginis potestate remanserit, eiusque domina effecta fuerit. Atque hinc colliges
Cant. 5. 2. cur sponsa sponsum cor suum appellauerit Cant. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat:
R. Salom. sic enim eum locū intellexit R. Salom. Cor meum vigilat, id est, qui meum est cor,
Spsa sponsum cum ego dormio, ipse ad me custodiendam vigilat. Et quidem merito, cum enim
cor sponso eripuisse, suūque fecisset, potuit nimirū eum per illam amoris trās-
Cant. 5. 2. formationem cor suum appellare, quippe cum eo tanquam corde iam viueret, ut
R. Salom. si quis deinceps sponsum ei auferre conaretur, perinde faceret, ac si ei cor ipsum
Spsa sponsum auelleret, vitamque eriperet. Hac igitur victoria, quam de sponso consecuta est
cor sponso eripuisse, suūque fecisset, potuit nimirū eum per illam amoris trās-
Cant. 5. 2. formationem cor suum appellare, quippe cum eo tanquam corde iam viueret, ut
R. Salom. si quis deinceps sponsum ei auferre conaretur, perinde faceret, ac si ei cor ipsum
Spsa sponsum auelleret, vitamque eriperet. Hac igitur victoria, quam de sponso consecuta est
Cant. 5. 2. Virgo tā opimis ei spoliis detractis, ipso nimirum corde, quid gloriosius esse po-
terat ad vexillum amoris erigendum in tam gloriose victoriae monumētum?

Cant. 5. 2.

R. Salom.

Spsa sponsum

cor suum cor

appellauerit.

IX.

Virginis oculo
tāquā celo
victum Deo.

Cant. 7. 5.

Septuag.

Prou. 31.

B. Virgo fidei

vexillum.

Sed elegantius est, quod sequitur: In vno oculo tuorum, in vno crine colli tui:
quemadmodum enim in bello primū quis vincitur, deinde capitur, & ligatur
tanquam captiuus: ita hoc loco fatetur sponsus se primū sponsa oculo tāquam
telo deiectum, deinde tanquam captiuum ligatum eiusdem crinibus: hanc enim
ob causam & oculi, & crinis fit mentio. Multo autem illustrior victoria redditur,
cum tantus Rex non utroque Virginis oculo: sed vno tantum victus ac deiectus,
nec tota eius Caesarie, sed vno tantum eius crine, fragilissimo nimirum fune ligatus
deicitur: ex eo enim magis adhuc apparet Virginis pulchritudo, quae suffecerit ad
Regem potentissimum vel vno aspectu superandum, & vno tantum crine vin-
ciendum. Idem quoque habes expressum illis verbis Cant. 7. quā iam aliās vberius
obseruauimus: Coma capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus: quem locum ita
septuaginta translulerunt: Caesaries capitis tui sicut purpura, Rex ligatus in canalibus:
vbi crines sponsa canalibus comparantur, quia crispantes capilli similes videntur
vndantibus aquis per canales quasi crispato more decurrentibus. In suis igitur
crinibus Virgo ligatum Regem quasi captiuum gerit, quem videlicet amoris te-
lo deiecit, sibi que per incarnationem subiectum reddidit, ut iam deinceps Salo-
mon mulierem illam fortem querere desinat Prou. 31. Quanquam & illis verbis
mihī ille ad Virginem spectasse videtur, & dixisse: quis tortem illam mulierem
tandem fortunatus inueniat, quae caput serpentis conterere, & Regē potentissi-
mum Messiam debet oculis suis capere, & aureis crinibus irretitum veluti capti-
uum per amorem gestare, toto orbe instar prodigij ostentandum? Hoc igitur du-
plici de causa, quam cōmemorauimus, vexillū amoris erectū in Virgine dicitur.

X.

Tertio, est Virgo vexillum fidei, quia sub Virgine tanquā sub vexillo fides mi-
litar: etenim vniuersae ferē Hæreses duo potissimum fidei nostrae mysteria, Trini-
tatis videlicet, & incarnationis oppugnant: vtrumque tamen ex Virgine facile
constituitur: nam eo ipso, quod mater filij asseritur, simul & diuinarum personarū
pluralitas, & vera Verbi diuini incarnatio astruitur. Quo sensu accipiendum vi-
detur illud, quod de Virgine capit sancta Ecclesia: Cunctas hæreses sola interemisti in
vniuerso

in uniuerso mundo. Quare iure optimo vexillum fidei appellari potest, sub quo militaris fides de uniuersis suis hostibus gloriosissime triumphauit. Nec multum abhorret ab hac appellatione illa, qua vsus est D. Cyrillus Alexandrinus homil. 6. contra Nestorium, cum Virginem appellauit *Sceptrum orthodoxe fidei*, ut si fides tanquam Princeps, ac Regina pingenda esset, ei Virgo pro regali scepro apponenda foret.

Cyrril Alex.
Item fidei
sceptrum.

II

Postremo est Virgo vexillum, quo omnes praesidij causa confugiunt, cum se laboribus, tentationibus, persecutionibus, imo ipsa etiam Dei ira premi conspiciunt. Cur enim non ad Virginem referre liceat illud Regij uarij Psal. 59. *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui*. Nam quod eo loco intelligendum sit vexillum, perspicuum est ex Hebraeo: ubi pro significationem habetur *וַיָּצִיחַ*, quod nomen *vexillum* significat, a radice *וַיָּצִיחַ*, quod est vexillum erigere. Vnde Rabbi David in libro radicum, & in commentarijs de vexillo interpretatur. Idemque nomen habetur apud Elaiam, cap. II. cum de Christo Domino dicitur: *Qui stat in signum populorum*, Hebraice *וַיָּצִיחַ*, id est, in vexillum ad quod uidelicet omnes homines, & uniuersi populi tanquam ad ducem vexilliferum: imo tanquam ad vexillum Patris sub eo militaturi confugiant. Et Num. 21. cum est sermo de serpente illo arceo in figuram Christi in cruce pendens, dicitur ad Moysen: *Ea serpente anemo, & pane eum pro signo*, Hebraice *וַיָּצִיחַ*, id est, pro vexillo, ut indicetur Christum in cruce vexillum fuisse, quod Pater aeternus, tanquam in loco altissimo erexit, ut ad illud omnes, qui praesidium, & salutem optarent, possent tuto confugere. Ergo ut ad virginem beatissimam reueitamus, dedit eam Deus tanquam vexillum timentibus nomen suum, ut sub tanti vexilli praesidio fugerent a facie arcus, quem siue Deus ipse per labores, ac supplicia, siue demon per tentationes intenderet, imo Hebraice non est *וַיָּצִיחַ*, sed *וַיָּצִיחַ*, siue, ut instat *vexilli exaltentur*, nimirum super inimicos suos, quemadmodum Rabbi David interpretatur. Sic enim, qui ad Virginem confugiunt, ipsi quoque super inimicos suos gloriosum victoriae vexillum erigunt.

R. David.
Ad Virginem
Filiūque
tanquam ad
vexillum pra
sidij causa
fugendum.
Esci 1. 10.
Num. 14. 8.

R. David.

Virginem beatissimam esse signum magnū sumpto signo pro scopo.

S E C T I O III.

Superest postrema signi pro scopo acceptio, qua non minus, quam praecedentes in Virginem conuenit. Fuisse igitur Virginem signum magnum, hoc est, scopum amplissimum, & omnibus conspicuum, in quem haeretici, daemones, omnesque Christi hostes suarum persecutionum, & blasphemiarum per summam impietatem sagittas collimarunt, docet Timotheus presbyter Hierosolymitanus in oratione de Propheta Simeone, ubi vult de Christo simul, & Virgine accipiendum esse illud Luc. 2. *Hic positus est in ruinas, & in resurrectionem multorum, & in signum, cui contradicetur*. Merito etiam Ioannes Apocal. 13. de Antichristo disserens ait: *Datum est ei os loquens magna, & blasphemias: aperuitque os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius*. Quo loco per Dei tabernaculum ipsam quoque Virginem beatissimam possumus accipere, de qua cecinit Regius uarij Psal. 45. *Sancitificauit tabernaculum suum altissimus*. Sic enim eum locum intellexerunt Methodius in Hypopantia Domini, & D. Athanasius in Euangelium de Deipara: cum enim uiderent haeretici non posse se incarnationis ueritatem eleuare, uel & uirginitatem, & maternitatem Mariae prius euerterent, aduersus eam sibi potissimum dimicandum putarunt, ut matris ignominia redundaret in filium. Id quod multo ante praedictum fuerat Genl. 3. cum dictum est

I.

Tim. Hiers.

Luc. 2. 34.
Apoc. 13. 5.Psal. 45. 5.
Methodius.
D. Athan.

Gen. 3. 15.

ad serpentem: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ip-

D. Bernard

Hæreticorum
præbra in
Virginem.

se conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: quem locum in hanc eandem
sententiam affert D. Bernardus sermone super signum magnum. Verè enim inimi-
citiæ sunt inter Virginem, ac dæmonem, & hæreticos eius administros, qui Virgi-
nis calcaneo insidiantur, cum eam illius pede opprimendi insectantur. Etenim
Euidius impiè dixit Virginem post Christi natiuitatem fuisse carnaliter cogni-
tam à Iosepho, contra quem duobus integris libris à cæcèrimè disputat D. Hier. Alij
hæretici dixerunt Virginem nò esse dicendam *ἑοτόχορ*, id est, Deiparam, sed *ἑγε-
στέχορ*, siue à *ἑγὼ ἑτόχορ*, id est, Christi, siue hominis matrem; in qua hæc huius
Nestorius, qui impiè duas in Christo personas inuexit. Mahometani etiam negat
Mariam potuisse esse Dei matrem: & idcirco negant Christi diuinitatem. Mitto
Marcionem & Manichæos, qui negabant fuisse in Christo veram carnem, atque
adeo astruebant Virginis carnem ad substantiam Christi minimè pertinere. Sanè
optimo iure potest Virgo petra illi comparari, de qua exiuit aqua contradictio-

Num. 20. 12.

De Virgine
ut ex petra
aqua contra-
dictionis exi-
sit.

Esai. 46. 1.

nis, ubi iurgati sunt filij Israel contra Dominum, & sanctificatus est in eis, id est, sanctum se de-
clarauit conferendo videlicet beneficium in ingratos, & incredulos: verè enim
ex Virgine egressa fuit aqua, contradictionis, in qua iurgati sunt omnes hæretici
contra Dominum, qui tamen iis omnibus compressis sanctum se, sanctamque si-
mul Virginem declarauit. Quodd autem virgo appelletur petra, perspicuum est
ex loco illo Esaiæ 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti ad mortem
filia sion*: quo loco petit Propheta aduentum Messia, vt aliàs aduersus Iudæos dis-
putauimus. Per petram autem deserti ad literam vrbs quædam Moabitarum in-
telligitur, ex qua erat oriunda Ruth, qua ad genealogiam Christi pertinet. Non
desunt tamen, qui eiusdem patris nomine Virginem adumbratam fuisse autumet,
in quibus est Abbas Guericus serm. 2. de Annunciat. B. Mariæ, ubi hanc reddidit
loci paraphrasim: *Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti, hoc est, absin-
de petram de petra, sanctum, & inuisibilem sancta, & immaculata proferas virginis.*

Ab Gueric

II.

Ceterum quicumque in hoc signum tela direxerunt, miserè omnes perierunt:
idcirco enim Iohannes docet signum hoc in celo apparuisse, imò intra ipsum ca-
lum: (siquidem mulier illa pedibus lunam calcabat, atque adeo superiora luna
erat) constat autem sagittas, quæ in calum iaciuntur in ipsos recidere sagittarios.
Accedit, quodd nec ad calum vsque possunt pertingere, nec si pertingereant, mille-
ri intra calos inclusa nocere potuissent, cum oporteret prius calum ipsum pen-
trare, quod fieri non potest. Itaque Virgo in celo, imò supra calum constituta ni-
hil sibi timet à sagittariis: quare illud tantum superest, vt sagittæ in ipsorum sagit-
tariorum capita retorqueantur, quemadmodum accidit omnibus hæreticis: & vt
vnum de multis exemplum in medium afferamus, constat Nestorium Patriarchâ
Constantinop. in Virginem, si quis alius, impium maximè, & sacrilegum extitisse,
negasseque vt supra diximus, appellari posse Virginem *ἑοτόχορ*. Verùm quàm
miserè perierit, inde est manifestum, quod linguam illam, qua in Virginem blas-
phemauerat, ebullientes innumeri vermes tanquam satellites missi à Virgine cer-
tatim corrollerunt, ac depasti sunt, vt refert Nic. 14. hist. Eccl. c. 39. & Euag. l. 1. c. 7.

Nicephor.

Euag. l. 1. c. 7.

III.

Cant. 4. 4.

Virginis præ-
stantia nulla
est mihi po-
test.

Atque hanc etiam ob causam præter alias, quas sequenti commentario de mi-
ra Virginis pulchritudine commemorabimus, arbitramur eius collum Cant. 4.
comparari turri Dauidicæ: sicut turris Dauid, inquit sponsus, *collum tuum, quæ ad-
fiscata est cum propugnaculis: mille elypei pendent ex ea, omnis aridatura fortium.* Cum
enim collum sit ea in homine pars, quæ gladio ferri solet, vt significaret sponsus
Virginem,

Virginem,

Virginem, quantumcunque eius collum ab hostibus peteretur, nunquam tamen eis caput præcidi posse, hoc est, nulla vi eius præstantiam minui, comparavit eius collum turri Davidicæ omnium armorum præsidio munitissimæ: ut pectus eum esset gladium, qui in Virginis collum stringeretur, in scuta, & clypeos impenetrabiles incurere, & præterea non solum hæbetari, sed etiam infringi. Idcirco etiam Virgo platano confertur. Eccl. 24. *Quasi platanus exaltata sum in terra aquas*: quoniam platani folia referunt speciem scutorum, ut observavit Hugo Cardinal. Itaque tot quasi scutis platanus cingitur, quot foliis vestitur, in typum videlicet Virginis, quæ tot clypeis munitur, quot prærogatiuis exornatur: quo fit, ut hæreticus qui Virginem inlectatur, in scuta innumera, & instar foliorum implicita, totamque Virginem protegentia necessariò incurrat. Illud etiam efficitur, ut qui ad huius platani umbram confugit, sub innumeris veluti scutis protectus lateat, atque adeo hostium ictus protegente Virgine tutus, ac securus irrideat.

Eccl. 24. 19.

Hugo Card. B. Virgo tot clypeis munitur, quot prærogatiuis exornatur.

Comparatur etiam idem collum Virginis Cant. 7. turri eburnæ, tum propter mirum puritatis cædorem, tum propter terrorem, quem hostibus incutit vel ipso eboris nomine, quod quia deus elephantis est, ipso nomine deterreret Virginis aduersarios, dum cogitant sibi cum elephantorum dentibus rem futuram. Quidni eandem ob causam Virginem Salomonis throno comparauerim, quem duodecim leones seni ex utraque parte per sex gradus ambiabant? 3. Regum 10. ut inter leones sibi incedendum persuadeat, quicumque ad hunc veri Salomonis thronum irreuerenter accedere tentauerit, à quibus momento temporis corripendus, ac deuorandus sit. Merito igitur concludit D. Bern. serm. super signum magnum: *Nimirum, inquit, ipsa est quondam à Deo promissa mulier serpentis antiqui caput virtutis pede contritura, cuius planè calcaneo in multis versutis insidiatus est, sed sine causa, sola enim contriuit vniuersam hæreticam præuinitatem: alius non de substantia carnis suæ Christum edidisse dogmatizabat: alius paruulum non peperisse, sed reperisse sibilabat: alius vel post partum vico cognitam blasphemabat: alius Dei matrem audire, non sustinens magnum illud nomen heretico nos impiissime surrigillabat. Sed contriti sunt insidiatores, conculcati supplantatores, confutati derogatores, & beatam eam dicunt omnes generationes.*

III.

Cant. 7. B. Virgo hostibus suis terror.

3 Reg. 10.

D. Bernard.

Cur Virgo dicatur in cælo apparuisse.

SECTIO IIII.

Duplicem expositionem recipit hæc sententia: vna est, si ita legamus: *Signum magnum apparuit in cælo*: quodnam signum *Mulier amicta sole*, &c. ita ut ipsa mulier amicta sole lunam, calcans pedibus, gerensque in capite coronam duodecim stellarum, appelletur à Ioanne *Signum magnum*: de qua expositione dicendum postea. Altera est, si ita contextum dispungamus: *Signum magnum*, videlicet mihi ostensum est: quodnam tandem illud? *Apparuit in cælo mulier amicta sole*, ut miraculum in eo sit, quod mulier in cælo posita, eaque amicta sole apparuerit Ioanni in terris existenti, ut verbum, *apparuit*, non cum signo magno: sed cum sequentibus verbis iungatur: de qua expositione in præsentia differemus.

Arbitramur igitur tamquam signum magnum commemorari à Ioanne, quod ipsi mulier, eaque amicta sole in cælo apparuit: cum enim sol qui centum sexaginta vicibus: ut Astrologi demonstrant, magnitudine terram superat, tam exiguis nobis appareat, sanè instar prodigij est, quod mulier in cælo constituta à Ioanne in terris agente videri potuerit, neque tanta distantia, solisque ipse splendor satis fuerit ad eam occultandam. Quo mysterio mirum in modum

II.

B. Virgini mira excellentia.

resplendet Virginis magnitudo, quæ tanta est, vt eam neque Christi solis iustitiæ
cam ambientis splendor, & magnitudo obruat, neque quæcumque etiam summa
distantia oculis eripiat. Sanè magna loco laudis dictum est de Ioanne Baptista
Lucæ 1. *Erit magnus coram Domino*: parum enim esset magnum coram hominibus
esse: irum omni ex parte maximum: at coram Deo, qui immensus est, & cuius
comparatione nihil sunt omnia, magnum esse, id verò eximie est, & extraordina-
ria magnitudinis. Audi quid Esaias dicat cap. 40. *Ecce gentes quasi stilla stula, &*
quasi momentum statera reputata sunt: ecce insula quasi puluis exiguus. Omnes gentes
quasi non sint, sic sunt coram eo; & quasi nihilum, & inane reputata sunt ei. In quem
locum aduertendum est pro eo, quod nos habemus, *momentum statera*, esse He-
braicè פת, quod nomen p̄p̄riè significat tenuissimum puluerem, qui adhæret
statera. Itaque sicut tenuissimus puluis statera lancibus adhærens nihil addit pon-
deris: ita vniuersæ gentes coram Deo nullius sunt momenti: 70. transferuntur

Luc. 1. 15.
Ioannis Ba-
ptista excel-
lentia.
Esai. 40. 15.
13.

Omnes gentes
coram Deo in-
star guttulæ.

Omnes gentes quasi stilla, & stula: hoc sensu, quem nonnulli afferunt, sicut qui por-
tat titulam plenam aqua, parum curat, si vna excidat guttula: ita se habet Dei com-
paratione scientia, & potestas omnium gentium, vt si omnes gentes perirent, per-
inde esset, ac si Deo vna guttula ex titula decideret. Esse autem sermonem de ho-
minum scientia ad literam, patet ex præcedentibus: *Quis adiuuit spiritum Domini?*
aut quis consiliarium eius fuit? Ecce gentes quasi stilla stula, &c.

III.

Alij transferunt ex Hebræo: *quasi leuitus bilancium*, iuxta quam versionem si-
gnificatur Deum, si velit, facillimè posse gentes conuertere: facillimè enim est bi-
lances itatera in hanc vel illam partem, vel minimo digiti impulsu inclinare. Ad-
de illud etiam indicari, sicut in hanc, & illam partem facillè est bilancios impellere:
ita Deo facillimum esse mundi imperia in hanc, vel illam partem inuerrere, vt
quæ magnam in gloriam creuerant, & altius quasi altor lanx statera sublimior
eminabant, facta rerum conuersione iterum deciderent: & quæ subiecta antea erant,
in sublime rursus elata dominentur. Itaque in hac bilancium similitudine non
solum Dei potentiam, sed rerum humanarum omnium inconstantiam licet agno-
scere. Id quod iam aliàs ostendimus ex illis verbis Prouerb. 8. *Ludens in orbem terra-*
rum, videlicet quasi pila, vt interpretatur Lyran. Quanta igitur erit virginis ma-
gnitudo, quæ Dei ipsius vicinitate non obruitur, & solis splendore non ita vin-
citur, quò minus appareat, & luceat, & tanto interuallo non occultetur? Qua-
re meritissimè Ioannes id tanquam signum quoddam magnum, prodigiumque
commemorauit. Ex quo illud etiam concluditur, quantum cæteris omnibus san-
ctis virgo antecellat, quippe qui cælo positi propè virginem videri à nobis in ter-
ra nequaqua possint. Vnde Petr. Damian. serm. de Assumpt. Virginis: *In illa, in-*
quit, inaccessible luce perlucens sic vtrorumque spirituum, id est, hominum; & Angelo-
rum habebat dignitatem, vt in comparatione virginis nec possint, nec debeant apparere. Hæc
ille. Imo & vno verbo dicamus, tanta est magnitudo virginis, vt ex ea liceat in fi-
nitam Dei magnitudinem, & immensitatem conicere, & quodammodo dimi-
tteri, nec Dei immensitas bene nota sit illi, qui non habeat satis exploratam vir-
ginis magnitudinem, quemadmodum disertis verbis dixit Petrus Chryso. serm.
104. *Tanta, inquit, est virgo, vt quantum sit Deus satù ignores, qui huius virginis men-*
tem non super, animam non miratur. Nec verò tantum solis amictus & circum-
fuso ipsam non obscurauit: sed quod est longè mirabilius, magis apparere, &
eminere fecit: quod contra accidit sideribus sole fulgente. Quòd enim ex so-
lis vicinitate mulier magis apparuerit, quàm si absens sol esset, inde ostendi-
tur, quòd huius mulieris magnitudo ex ipsius solis præsentia nascebatur, &

Mundi impe-
ria inuerrere
Deo quàm si-
facillimum.
Inconstantia
rerum huma-
narum.
Prou. 8. 30.
Lyran.
Omnibus san-
ctis quantum
preiæ B.
Virgo.
Pet. Damia.
B. Virgo que-
dam modo
maiora Dei.

Retr. Chryso,

VIE
I. I. I.
Apoc.
C. 17
Z. 3

quo erat soli propinquior, eo maior extabat, ut suo loco ostendemus, cum de hoc solis amictu disputabimus.

Secundò, Apparuit Virgo in cælo tanquam cœleste signum. Quemadmodum enim Virgo vnum est ex duodecim signis Zodiaci: ita Ioannes eodẽ sensu Virginem hanc in cælo signũ magnum appellasse videtur, innuens eam esse vnum ex signis cœlestibus, sed præ cæteris admirabile. Et quidẽ meritò: sicut enim sol dum obit signũ leonis, ardentissimus est, & noxius animãtibus, sed is ardor per ingressum eius in Virginem temperatur: ita Deus ante incarnationis mysterium perfectum in Virgine quasi sinũ Leonis iustrabat terribilis admodum mortalibus: sed ubi ingressus fuit in signum magnum Virginis, ardorem & iram in homines mitigavit. Nec vacat mysterio, quòd Virgo cœleste signum inter Leonem, Libramque sit constituta: nimirũ Virgo beatissima Leonis iram, iustitiæque rigorem dilungit, & quasi in medio collocata utrumque; temperat, Leonis videlicet furore mitigato, & rigore stateræ temperato. Quid enim supplicij non inferret Leo Libræ coniunctus, hoc est, Deus status iustitiæ exercens? Et quidem quod ad Leonem attinet, ad Deum Leonem ante incarnationem, mitigatum tamen in Virgine videtur spectasse Regius vates, cum dixit Psal. 84. loquens de aduentu Messie: *Benedixisti Domine terram tuam: auertisti captiuitatem Iacob. & emisisti iniquitatem plebitus: operuisti omnia peccata eorum: mitigasti omnem iram tuam.* D. Hier. transtulit, *Continuisti* sed Hebraicè ad verbum est, *collegisti*, hoc est, retraxisti eo sensu, quo dictũ est Ioe. 2. ubi habetur eadem vox Hebraea: *stella collegerunt lucem suam*, id est, retraxerunt. Indicat verò verbum illud, *mitigasti omnem iram tuam*, Deum olim instar leonis rugientem, & iratum hominibus, tandem per mysterium incarnationis perfectum in Virgine mansueta factum, & tractabilem peccatoribus effectum.

Quod verò ad iustitiæ stateram spectat, cuius etiam Virgo rigorem temperavit, non obscure, ut quidam volunt, significatur illis verbis eiusdem Psal. *Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.* Pro quo aduertendum est diuinam stateram duabus lancibus constare, vna misericordie, iustitiæ altera: sed ante incarnationem lance iustitiæ magis ponderabat, & alteram misericordie lancem in cælum vsque eleuabat: ibi enim misericordia in Angelis præcipuè splendebat. At per Virginem factum est, ut præponderaret lance misericordie, ad terrasque vsque descendens iustitiam in sublime ferret. Quare hunc sensum recipiunt verba, quæ citauimus, *Veritas de terra orta est*, id est, ut interpretatur D. Aug. Christus ortus est de Virgine: simulque cum illo apparuit in terra veritas completa promissionis de misericordia largiendã hominibus. Itaque altera misericordie lance beneficiorum pondere pressa ad terras vsque descendit: *& iustitia de cælo prospexit*, id est, altera iustitiæ lance, quæ antea in terris videbatur, iam in altũ euecta in cælo apparuit, præponderante nimirũ lance misericordie. Scio sensum literalem eum esse præcipuum, ut commemoretur tunc cunctitas bonorum spiritualium Messie tempore futura, significeturque tantam fore spiritualium bonorum affluentiam, ut terra nihil aliud videatur, quàm veritatem germinare, & cælum iustitiam depluere. Fauetque vox Hebraea, nam pro, *orta est*, habetur Hebraicè *נצח*, id est, *germinabit*, à radice *נצח*.

Porrò in eo etiam hoc signum Virginis est admirabile, quòd postquam sol in illud semel per incarnationem, & misericordiam fuit ingressus, nunquam amplius inde exierit, contra quàm soli accidit qui singulos menses in singulis signis obeundis consumit. Vnde meritò Ioannes hoc signum non qualecũque, sed magnum appellauit, tantæ videlicet magnitudinis, ut semper sit, quod à sole iustrari possit. Sunt enim innumeræ rationes in Virgine, propter quas Deus ab beneficia

IIII.

B. Virgo cœleste signum.

Diuisa iustitiæ rigorem temperat B. Virgo.

Psal. 84. 2. 12.

D. Hieron. loel. 2. 10. Per incarnationem mansue factus Deus.

Misericordia lance post incarnationem ponderat magis. D. August.

Bonorum spiritualium cunctitas tempore Messie.

VI. Sol iustitiæ semper in Virgine.

*Per Virginem
iram sui qua
re deposuerit
Deus.*

Geor. Venet.

*Ante incar-
nationem v-
traque manu
puniebat
Deus.*

Exod. 8. 19.

Esaï. 53. 1.

*Christo tan-
quã brachio*

suo homines

amplexatus

est Pater.

mortalibus conferenda permoueri potest: quæ quia nunquã in ea deficient, nunquam etiam sol ex hoc Virginis signo egreditur. Itaque Virgo Leonis iram cohibuit, rigorẽque iustitiæ temperauit: imo vsque adeo Deus per Virginẽ iram deposuit, vt manus sibi omnino teneri, vinciri, imo & in cruce fixas esse voluerit, ne sese ad puniendum mouere vllõ modo possent: quæ est annotatio Georg. Venet. tomo 1. problem. in sacram script. sect. 5. probl. 338. vbi obseruauit Deum pñcis temporibus plena vtraque manu punire solitum, atque idcirco decem plagis Agyptũ percussisse, quia vtraque manus aperta, & extenta in decem digitos fuit super Agyptios: vnde dictum est Exod. 8. *Digitus Dei est hic.* Cæterum post incarnationem vtramque istam manum cohibitam, imo & in cruce validissimis clauis confixam, ne sese ad puniendum excitaret: imo eo habitu & forma expansas manus, vt Patrem exorarent, eumque nobis conciliarent. Adde eo etiam habitu amplexantis speciem retulisse: hanc enim ob causam præter alias Christus brachium Patris dicitur Esaïa 53. *Brachium Domini cui reuelatum est?* quia videlicet Christo tanquam brachio Pater in humani generis collum extento amplexatus fuit mortales in signum beneuolentiæ, & factæ iam per Christum reconciliatonis.

VII.

D. Gregor.

Deut. 33. 17.

Rhinocerotis

cur compare-

tur Christus.

Dion. Cars.

Iob. 39. 12.

Eandem Virginis potentiam ad Dei futorem mitigandum alia quoque similitudine desumpta ex rhinocerote animali fero cissimo illustrare possumus, de quo illud refert D. Greg. lib. 31. Mor. c. 13. tantæ esse fortitudinis, vt nulla vi capi possit, nisi miro quodam artificio. Virgo enim puella proponitur, quæ venienti linum aperit, in quem ille omni feritate deposita capitiam mansuetus infert: itaque ab eis, à quibus quæritur, repente velut inermis inuenitur. Id quod ad rem præsentem maximè pertinet: quod enim Christus rhinoceroti comparetur, patet ex Deut. 33. vbi Moyses in benedictione Ioseph sic ait. *Quasi primigeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerotis cornua illius: in ipsis ventilabit gentes vsque ad terminos terræ.* Sunt & alia quoque huius similitudinis rationes. Primum, quia rhinoceros cum elephate bellum gerit, eumque cum aggreditur eo cornu, quod nare gestat, in ventrem elephantis adacto interimit: ita enim Christus dæmonem cornu diuinitatis euertit. Deinde, quoniam vt loco Deut. citato dicitur, instar rhinocerotis vnico diuinitatis cornu suos omnes inimicos ventilauit, gentesque vniuersas suo imperio subiecit. Hic igitur rhinoceros fero cissimus ante incarnationem existens & omnino insuperabilis tandem ad conspectum Virginis fero citatem deposuit, & mitissimus in eius signum immisso capite sese ab omnibus capi, vinci, imò & vinciri passus est: sic enim hoc rhinocerotis capiendi artificio Virgini accommodat Dionys. Carth. lib. 3. de laudibus Virginis art. 22. Itaque impletum est illud, quod tanquam adynaton, & impossibile Deus Iobo proponebat cap. 39. *Nūquid valet rhinoceros seruire tibi? aut morabitur ad præsep tuum? Nūquid alligabis rhinocerotem ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te? Quid enim? nonne hunc rhinocerotem in præsepio vidimus? nonne cruce vt aratro terram profcidit, vt nobis gloriam inde nascituram seminaret?*

VIII.

D. Hieron.

Gentiliu po-

pulus ante E-

uangelij præ-

dicatorem

rhinoceros.

Coloss. 2. 2.

Esaï. 45. 14.

Cæterum D. Hieronymus in commentariis eius loci, cuius expositionem obiter perstringendam duximus, per rhinocerotem Gentilem populum intelligit, qui antea superbus, & indomitus tandem victus prædicatione Euangelica Ecclesiæ seruit, alligatus nimirum charitatis loro. *Lorum*, inquit, *Charitatem Christi intelligere debemus, de qua loquens Apostolus ad Coloss. secundo ait: Copulati in charitate: cuius vinculis colligandos mortales Esaïas olim prædixerat c. 45. Labor Aegypti, & ne-gociatio Aethiopia, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: & post te ambulabunt, vincit manibus pergent. Et Dauid exponens, quemadmodum charitatis vincula*

per

per ministros verbi Dei vincendi essent credentes, ita loquitur Psal. 149. Ad alligandos Reges
eorum in compediibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Quorum vinculorum nominibus cha-
ritatis Christi fortitudinem voluit demonstrare, quæ etiam fortis, & potens in manicis ferreis ad
amorem Domini constringit. Hæc Hieronymus.

Postremò apparuit Virgo in cælo, quia tota fuit cælestis, nihilque habuit terre-
num: quam ob causam adumbrata fuit in throno illo sapphirino, super quæ Deus
ipse residebat, vt refertur Ezech. 1. Super firmamentum, quod erat imminens capiti ani-
malium quasi aspectus lapidis sapphiri similitudine throni: & super similitudinem throni similitu-
do quasi affectus hominis desuper. Constat enim sapphirum esse cælestis coloris, vnde
plerique in eum locum docent per firmamentum posse intelligi Angelos, per
thronum autem sapphirinum super firmamentum collocatum beatissimam Vir-
ginem, quæ super omnes choros Angelorum fuit euecta: thronum inquam, non
iudicij, & vindictæ, sed misericordiæ, & gratiæ, iuxta illud ad Hebr. 4. Ad eam us-
que fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam in auxilio oppor-
tuno. Non vacat autem mysterio, quoddam super hunc thronum sapphirinum homo
quidam ex electro residebat, qui Christum natum ex Virgine figurabat: & meri-
tò quidem ex electro, quia in Virgine residens benignus est omnibus, & miseri-
cordiæ suæ electro ad se amandum attrahit vniuersos. Ipse etiã solus super thro-
num residet, quia solus matris suæ merita, & gloriam transcendit. Porro vsque
adeo Virgo sapphirina est, hoc est, cælestis, vt fudata in sapphiris dicatur Esai. 54.
Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphirum, & ponam iaspidem propu-
gnacula tua: & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles:
quo loco est sermo ed litera de Ecclesia per Christum fundanda. Nec enim, vt nu-
gantur Hebræi, ad Hierusalém illa materiale pertinere potest huiusmodi fabrica.
Et quidem lapides per ordinem sternendi significant Ecclesiæ ministros suo quæ-
que gradu, & ministerio disponendos iuxta illud 1. ad Cor. 12. Quosdã quidem posuit
Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, quorũ quisque suo
gradu cõtētus esse debet: ideo sternendi dicuntur per humilitatē, & per charitatē
ordinandi, vt nimirũ sinant se sterni, & ex Architec̃ti præscripto ordinari. Funda-
da etiam dicitur in sapphiris, id est, in hominibus planè cælestibus, cuiusmodi A-
postoli fuerunt, qui fundamenta Ecclesiæ appellatũ ad Ephes. 2. Super edificati super
fundamentũ Apostolorũ. Propugnacula iaspidis sunt Martyres propter fidei fortitu-
dinem, & venas effusi sanguinis. Dicitur autē inter alia iaspis vim habere contra
phantasmata, quia nihil fortius Martyrũ exẽplo ad inanẽ mundi gloriã contem-
nẽdã, quæ instar phantasmatũ aliquid primo aspectu esse apparet, sed nihil habet
solidi: nihil etiam aptius ad vana dæmonũ terri culamenta vincenda, laborẽsque
omnes animi magnitudine superandos, quæ omnia præ Martyrum laboribus, ac
tormentis quasi inania quædam phantasmata iudicanda sunt. Portæ ex lapidibus
sculptis viros probitate excellentes, potissimũque religiosos, prædicatõres (que
significant virtutum omnium sculpturis exornatos, qui portæ dicuntur, quoniam
aliis aditum in cælum verbo, & exemplo patefaciunt. Denique lapides desidera-
biles omnes in vniuersum fideles, qui animum student virtutibus excolere.

Sed quanquam de Ecclesia ad literam sit hoc Esaiæ vaticinium accipiendum,
iure tamen optimo Virgini etiam potest accommodari propter virtutum om-
nium, & gratiarum varietatem simul, & pulchritudinem, quæ iis pretiosorum la-
pidum generibus explicantur. Illud præcipuè ad rem facit, quod dicitur funda-
da in sapphiris, qui lapides sunt cælestis coloris. Verè enim virgo beatissima fuit
in sapphiris fundata, quia omnes eius virtutes, & gratiæ cælestes planè, ac diuina

IX.

In B. Virgine
turrens nihil.
Ezech. 1. 26.

B. Virg. throno
sapphirinum.
Hebr. 4. 16.

Christus in
Virgine est
benignus
omnibus, et
attrahit vni-
uersos.
Esai. 54. 11.
Ecclesia fa-
brica quam
sic elegans.
1. Cor. 12. 28

Apostoli Ec-
clesiæ funda-
mentum est
cælestes ho-
mines.
Ephes. 2. 20.
Martyres
Ecclesia pro-
pugnacula.

Religiosi, &
prædicatores
porta Eccle-
siæ.
X.

Virgini vir-
tutes omnes
cælestes.

fuerunt. Nec prætereundum, quòd non *adificata*, sed *fundata* in sapphiris dicitur, quoniam etiam ea, quæ in Virgine inferiora videbantur, & quasi totius ædificij fundamenta, cœlestia planè fuerunt: potissimum verò eius humilitas, in quâ tantquam in sapphiro fundata cœlum quoddam splendidissimum retulit. Accedit, quòd sapphirus, si excellat, insigniri solet pulcherrima stella, vt colligitur ex Plin. lib. 37. cap. 9. quòd præcipuè ad Virginem pertinet, quæ sapphirus fuit gerens pulcherrimam stellam, hoc est, Christum, qui stella appellatur Apoc. 1. *Qui vicerit, dabo illi stellam matutinam*, id est, meipsum, vt nonnulli interpretantur. Denique cur non dicatur Virgo omnino cœlestis, quam sol vestit, Luna calceat, stellæ coronant?

Plinius.
B. Virgo sapphirus stella
1. Christo insignita.
Apoc. 1. 2. 8.

COMMENTARIUM SECUNDVM EXEGETICVM.

De Virgine Deipara, in quo mulieris appellatio explicatur.

De nomine sanctissimæ Virginis.

SECTIO PRIMÆ.

I.

EQVITVR ordine in visione Ioannis explicandum, cur Virgo sanctissima dicatur mulier. Et quoniam postulat doctrinæ ratio, vt non solum, cur Virgo appelletur mulier, sed etiam qualis mulier illa fuerit doceamus: disputabimus hoc commentario de eximia Virginis forma, vel de duplici & animi, & corporis pulchritudine: hæc enim solet esse præcipua in fœminis prærogatiua. Sed prius de excellentis huius mulieris nomine disserendum.

II.

Tria nomina
tetragram-
mata apud
Hebræos.

Clem. Alex.
Theodor.

D. Hieron.
Greg. Naz.
Orig.
Euseb. Cæs.
Theodor.
Nomen Dei
cur ineffabi-
le.

Pro ampliori igitur cognitione eorum, quæ dicturi sumus, oportet altius repetito principio aduertere tria esse Hebræa nomina tetragrammata, vel quadrilitera mysteriorum plenissima, & quæ maximè pertinent ad excellentiam nominis Mariæ explicandam. Primum est nomen Dei ineffabile, quod ab Hebræis dicitur, *Semhamphoras*, id est, nomen expositum: id nomen communiter dicitur *Iehonah*: sed multò verius est germanam eius nominis prononciationem ignotam veteribus fuisse, & adhuc ignorari: vnde quidam efferebant *Iahoh*, vt Clemens Alex. lib. 5. Strom. alij *Iaueh*, sine *Iah*, vt Theodoret. in quæst. super Exod. quæst. 15. Nullus verò antiquorum *Iehonah*, vt modò communiter prononciatur, imò omnes eiusmodi nomen *ἄνεξφάνητον*, id est, ineffabile appellarunt: quemadmodum docent Diuus Hieronymus epist. 136. ad Marcel. D. Gregorius Nazianzen. orat. 4. de Theologia, Origen. homil. 14. super Num. Euseb. Cæsar. lib. 11. de præpar. Euang. cap. 8. Theodoret loco citato: quanquam Hebræi dicant appellari ineffabile, non quòd prononciari non possit, sed quòd nemini illud prononciare licitum fuerit, præterquam summo Sacerdoti, idque solum in benedictionibus, quæ fiebant in templo: imò putabant, si quis illud irreuerenter prononciasset, fore periculum, ne rueret vniuersa mundi fabrica. Itaque vbicumque illud in sacris literis offenderent, loco eius legebant *Adonai*, vel *Elohim*. Cæterum

Cæterum licet eius germana pronuntiatio ignota sit, illud constat nomen esse tetragrammaton, id est, quatuor literis constans consonantibus, quæ sunt iod, he, vai, he 777. Quænam verò puncta, quibus loco vocalium Hebræi utuntur, sub-

*Punctorum
inueniuntur
quæ
do exogitata
ab Hebræis.
Helias Le-
uita.*

intelligenda sunt sub eiusmodi consonantibus, hoc verò dicimus igitur olim fuisse veli ipsi Hebræis, quippe qui sine punctis legebant. Punctorum enim usus, & inuentio fuit à posterioribus Hebræis excogitata, ne lingua Hebræa penitus interiret: id quod factum fuisse anno quadringentesimo trigesimo sexto ab euer- sione templi Hierosolymitani, hoc est, anno Domini quadringentesimo septua- gesimo sexto apud Tyberiadem Palæstinæ existimat Helias Leuita Germanus in præfat. Masloret. Quoad mysterium nominis pertinet, primò certum est vel ipsis Hebræis au- ctoribus nomen hoc ineffabile nunquam tribui in sacris literis nisi Deo per essen- tiam: ex quo multa testimonia aduersus Hebræos depromuntur ad probandam diuinitatem Messia, cui in sacris literis sacrissimè nomè ineffabile tribuitur, veluti Hierem. 23. *Suscitabo David germen iustum: & regnabit Rex, & sapiens erit: & faciet iu- dicum, & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Iehouah iustum noster.* Quo testimonio cum se pre- mi viderent Hebræi, conati sunt immutatis punctis textum corrumpere, & pro יְהוָה id est, *vocabunt, facere יהוה*, id est, *vocabit*, vt sit sensus Messiam vocaturum Deum *Iehouah, iustum nostrum*: non ipsum appellandum *Iehouah*, Quorum tamen corruptelam manifestè redarguit Paraphrastes Chaldaicus cù ita transtulit: *Hæc est nomen, quod ipsi vocabunt eum, Iehouah iustum noster.* Mitto sexcenta alia testimonia quæ non est huius loci commemorare. Secundò, Nomen ineffabile in antiquis Hebræorum codicibus reperitur compendio literarum scriptum tribus literis iod in trianguli formam dispositis supposito vno camets, & vno circulo inclulus: id quod ad sanctissimam Trinitatis mysterium significandum pertinebat. Enim verò quoniam iod interpretatur principium, ratio autem principij conuenit omnibus tribus personis Diuinis comparatione creaturarum: idcirco tres diuina personæ per tria iodim exprimebantur. Includebantur autem tria illa iodim vno circulo tum ad significandam naturæ diuinæ in tribus personis identitatem, quod etiam per camets suppositum innuebatur, tum vt indicaretur personas diuinæ compa- ratione creaturarum non tria esse principia, sed vnum dumtaxat principium. Tertio, Ipsi literis nominis ineffabilis explicitè positis idem Trinitatis mysteriū innuitur, vt expendit Galatinus lib. 2. arcanorum Catholicæ veritatis cap. 10. Prima enim litera iod, quæ interpretatur principium, significat Patrem, qui prin- cipium est reliquarum personarum. Secunda he, quæ esse, vel viuere significat, innuitur persona Filij, in quo omnia vita erant. Tertia vai, quæ apud Hebræos est dictio copulatiua, notat Spiritum sanctum, qui nexus est Patris, & Filij, cum sit vtriusque amor. Quarta est he, geminatur enī in secunda litera, quæ Filium in- noit, duplicem ob causam: vna est, quia solus Filius habet relationem producen- tis, & producti, cum Pater sit producens: & non productus: Spiritus sanctus pro- ductus, & non producens. Altera propter duplicem naturam, & vt in ipso no- mine ineffabili mysterium incarnationis etiam ineffabile declaratur.

III. Nomen ineffabile solum tribuitur Deo per essentiam Hier. 23. 5.

Paraph. Chald.

Sancti Tri- tis mysterium literis nomi- nis ineffabilis innuitur.

Galatin.

III. Item & my- sterium in- carnationis. Ex literis nomi- nis ineffabi- li quod no- minatione con- firmant. Heb.

Quartò, Ex quatuor literis nominis ineffabilis Hebræi tria nomina conficiunt: vnum est *Iah*, quod Deum significat, & estque finis vocis *Halleluiab*, id est, *laudare Deum*. Hoc nomen vult designare personam Patris. Alterum est *ih*, quod interpretatur *ipse*, Filiumque designat, quem Propheta venturum, & digito mon- strandum pronunciarunt iuxta illud Esaiæ cap. 55. *Dem ipse veniet, & saluabit vos:*

Esai. 35. 4.
& 42. 8.

R. M. yfes.
Leuit. 26. 12.
Esai. 25. 6.

Item quos
componant
tempora.
Aug. Eugu.
Exod. 3. 14.

Exod. 28. 36.

Nomen ineffabile gestabat in fronte summus Sacerdos.
D. Hieron. Sap. 18. 24.

V.
Seruatoris
nomen tetra-
grammaton.

Helias Leo.

R. Haccad.

Gen. 49. 10.

& Esai, 42. *Ego Deus, ipse est nomen meum.* Sic enim transferri potest ex Hebræo, pro quo nos habemus: *Ego Dominus, hoc est nomen meum: Hu*, id est, ipse apud Hebræos etiam est Dei nomen. Unde R. Moyses Gerundenis super illa verba Leuit. 25. *Ambulabo inter vos, & ero Deus vester*: sic ait. In futuro tempore pueri Israelitici Deum sunt digito demonstraturi iuxta illud Esai. 25. *Ecce Deus noster iste, & expectamus eum.* Tertium nomen est *Yehu*, hoc est, *& ipse*, designatque Spiritum sanctam: quia ipse quoque visibiliter mittendus erat per visibile signum, tamen absque illius natura hypostatica vnione. Quinto, Literæ nominis ineffabilis componunt tria tempora, id est, præteritum, præsens, & futurum, nimirum *יהוה*, id est, *fuit*, *יהוה* est: & *יהוה* erit. Itaque eodem nomine ineffabili æternitas Dei explicatur. Imò non sine probabilitate Aug. Eugub. *is* annotat. super Exod. cap. 3. existimat nomen ineffabile nihil aliud esse, quam tertiam personam futuri verbi substantiui, quæ tertia persona habetur Exod. 3. cum Deus dixit Moyse: *Ego sum, qui sum*: nam si ad verbum transferas ex Hebræo, dicendum est: *Ero qui ero*, hoc enim significant illa verba *אני הוה אהיה*: voluntque nonnulli eo loco posuisse Deum nomen ineffabile, quod nihil aliud sit, quam tertia illa persona futuri. Verum quoniam apud Hebræos futura pro præteritis, & præsentibus vsurpari solent, cum Deus dicit: *Ero qui ero*, omnia tempora complectitur. Postremò, Nomen ineffabile in aurea lamina inculptum gestabat summus Sacerdos tiaræ impositum, & à fronte pendens, quemadmodum præcipitur Exod. 28. *Faciès & laminam de auro purissimo, in qua sculpses opera celsætoris sanctum Domino: ligabisque eam vitæ hyacinthina, & erit super tiaræ.* Nomen ineffabile gestabat in fronte summus Sacerdos. Quo loco per sanctum Domino, D. Hieronymus ad Fabiolam de veste sacerdotali intelligit nomen ineffabile. *Octaua*, inquit, est lamina aurea, in qua scriptum est Dei nomen Hebræicis quatuor literis, *iod, he, vau, he*, quod apud illos ineffabile nuncupatur. De eodem nomine est sermo Sap. 18. *Magnificencia tua in diademate capiti illius scripta erat*: quibus verbis ipsum ineffabile appellatur per excellentiam magnificencia Dei, eo quòd Deum non per ordinem ad creaturas, sed vt in se est, significet.

V.
Secundum nomen tetragrammaton est nomen seruatoris nostri, qui Hebræicè appellatur *יהוה*, constatque quatuor literis, nimirum *iod, schin, vau, & ghain*, à radice, *יהוה* quæ & salutare, & salutem significat. Qua quidem etiam in re Hebræi nobis aduersantur non ferentes seruatoris nostri nomen tetragrammaton esse, & à salute deriuatum: itaque non esse appellandum *יהוה* *Iesuagh*, sed *Iesu*, vt nos dicimus, tribus tantum literis, *iod, schin, & vau*: in quibus etiam est Helias Leuita Germanus. Circumfertur etiam in plumbeis imaginibus (quarum vnam vidimus) inculpta imago Christi cum inscriptione Hebræica nominis Iesu per literas, *aleph, iod, schin, & vau*: sed perperam, omnino enim in nomine Saluatoris ponenda est litera ghain, vt à salute deriuari possit, vt inferius dicemus. Quare rumpantur licet Hebræi, Saluator *Iesuagh* appellatur nomine tetragrammato, siue quadrilatero, & deducto à salute: id quod in primis multo ante aduentum Christi affirmavit Rabbi Haccados sum nax apud Hebræos auctoritatis, qui floruit tempore Consulum Romanorum. Is enim (vt refert Galatinus in libro tertio arcan. capite decimo octauo.) Antoninum Consulem alloquens sic ait: *Quis Messias homines saluabit, vocabitur Iesuagh: gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius sectabuntur, vocabunt eum Iesum: & propterea inuenies hoc nomen Iesu designatum in textu Genesis quadragesimo nono: Veniat qui mittendus est, & ipse. Si enim accipias in Hebræo primas literas harum dictionum, conficies nomen Iesu.* Hæc Rabbi Haccados, quem Iudæi Magistrum sanctum nostrum vocant. Non continetur autem in illis literis nomen ipsum integrum Iesuagh, sed Iesu, vt nos appellamus

pellamus, vt indicaretur ita à Gentibus appellandum. Vt verò id ita esse intelligas Hebrææ dictiones sunt huiusmodi יֵשׁוּעַ וְיְהוֹשֻׁעַ. Eodem artificio vsa est Sybilla Erythraea, quæ circa tempora Ezechie Regis floruit: ea enim quædam Græca carmina de Christo composuit, quorum primæ literæ, vnde inchoantur, conficiunt huiusmodi sententiam: *Ἰησοῦς Χριστὸς Ἰεσοῦ υἱὸς σαωτήρ*, id est, *Iesus Christus Dei filius saluator* vti auctor est D. Aug. lib. 18. de ciu. cap. 23. Secundò, Probatur uatoris nomen scribendum esse Hebræicè quatuor nominatis literis ex Hebræico Euangelio, quod Matthæi nomine circumfertur, vbi cap. 1. ita legimus. *Πῦρον*

Sybilla
Eryth.

D. August.

Matth. 1. 26.

Maria de qua natus est Iesuagh.

Tertiò, Ex titulo Dominicæ crucis, qui Romæ in sancta cruce in Hierusalem etiam nunc visitur, vbi *Iesuagh* scriptum est per quatuor literas, vt refert Pagninus in suo Hebræico dictionario, quem citat Cornel. Iansen. in Concord. Euang. c. 7. idemque testatur Xystus Senens. lib. 2. suæ Biblioth. in Pontio Pilato, vbi assertit titulum crucis Hebræicè, Græcè, & Latinè, & in titulo Hebræicè conscripto habetur nomen Iesuagh. Confirmatur, quia vt refert frater Rodericus de Yepes Hieronymianus in sua Palestina descriptione, & Christi peregrinatione, sententia Pilati aduersus Dominum pronunciata inuenta fuit Amitherni Hebræicis literis conscripta: vbi etiam nomen seruatoris ponebatur Hebræicè *Iesuagh*. Denique Gabriel Luca 1. dixit seruatore appellandum Iesum à saluando: *Ἐοκάβη ὀνομα ἐστὶν Ἰησοῦς ἵνα σῶσιν αὐτὸν ἅπαντες τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων*: vbi manifestè tradidit etymon nominis: non potest autem deriuari à salute, nisi sit Iesuagh cum ghain in fine: salus enim Hebræicè est iasagh per ghain in fine, vt diximus.

VI.

Titulum S.
cruce visitur
Roma.

Pagninus.
Iansenus.

Xysti Senens.
Rod. Yepes.

Pilati sententia aduersus
Dominum

inuenta
Amitherni

Luc. 1. 31.

Ex his triplex error eduicitur: vnus est Osiãdri Germani contententis nomen Saluatoris iisdem prorsus literis consistere, quibus nomē ineffabile, interposita tantum litera schin, qua nomē illud ineffabile factum sit effabile, postquam inuisibilis olim Deus factus est per incarnationem visibilis: quæ sententia refertur à Galat. lib. 3. Arcan. c. 18. Eâ verò conatur ostendere Osiãder primùm ex eo, quod Hebræi nomen Saluatoris dicunt esse Iesu quasi abbreviâtes nomē ineffabile, reiciçntesque, vt sæpe solent, literam he in medio, & in fine. Deinde, quia Paulus ad Philip. 2. docet datum fuisse Christo non esse quod est super omne nomē: quod de nullo alio nomine verum esse potest, quæ de nomine ineffabili. Verum hæc nullam vim habent: si enim Hebræi Christi nomen volunt esse Iesu, id faciunt per contemptum auferentes literam ghain, ne Christum dictum Saluatorem cogantur admittere. Est etiam nomen Iesuagh super omne nomen, tum quia in solo isto nomine Deo genu flectitur cælestium, terrestrium, & infernorum: tum quia ipsum nomen ineffabile in nomine Iesuagh continetur, vt inferiùs dicemus. Secundus error fuit aliorum, qui putarunt Saluatoris nomen non esse Iesuagh, sed Iehosuagh, id est, quinque literarum, quibus etiam consensit Bellarmin. in exercitatione Grammaticæ Hebrææ super Psalm. 34. vers. 7. existimans Iesuagh non Saluatorem, sed salutem significare: cum contrarium necessariis rationibus demonstratum sit, & aperte doceat Sanctus Pagninus Hebrææ linguæ peritissimus in radice iasagh, vbi multis testimoniis ostendit salutem appellari Hebræicè iasagh, non iesagh, nisi post ghain addatur tau, & dicamus Iesuaght, quorum nominum similitudo errandi fortasse occasionem præbuit. Tertius error fuit Petri Galatini libro tertio Arcan. capit. 18. aientis nullum alium præter Messiam appellatum fuisse Iesuagh, eamque ob causam nomen Messie nouum futurum prænunciari Esai. sexagesimo secundo: *Ἐοκάβη ὀνομα ἐστὶν Ἰησοῦς ἵνα σῶσιν αὐτὸν ἅπαντες τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων*. Itaque Iesum filium Naue, Iesum filium Syrach, & Iesum filium Iosedech Sacerdotis magni non fuisse

VII.

Conuincitur
Osiãdri error
circa nomen
Saluatoris.

Philip. 2.

Secundus
error circa
idem nomen.
Bellarmin.

Tertius asserunt nullum
alium præter
Messiam op
pellatum Ie
suagh.

Esai. 61. 2.

Esd. 2. 6.

dictos Iesuagh, sed Iehosuagh, quod nomen sonat, *Deus saluabit*: perspicue enim fallitur. Nam 1. Esdr. 2. ubi nos habemus *filij Iosue*, Hebraice est *filij Iosuah* iisdem quatuor literis, quibus constat nomen Saluatoris, & inferius, *In domo Iesue*, Hebraice, *Iesuagh*: & paulo post, *filij Iesuagh*. Alius etiam nominatur Iesuagh 1. Paral. 24. & alius 2. Paralip. 31. Itaque quamuis illi tres, quos affert Galatinus, non Iesuagh appellentur: habemus tamen alios nimirum quatuor, qui eodem Saluatoris nomine dicti sunt: mirorque Galatinum commotum fuisse testimonio illo Esae 92. *Vocabitur tibi nomen nouum*: cum ibi non sit sermo de Christo, sed de Ecclesia, ut patet ex contextu Hebraeo, ubi vox illa, *tibi*, est feminini generis: habetur enim Hebraice 77: si autem de Messia sermo esset, dicere oportuisset 77.

VIII.

Nomen Iesu
compendium
nominis ineffabile.

Quod ad mysterium nominis Iesuagh atinet, primum duae literae nominis ineffabilis, nimirum iod, & vau in Saluatoris nomine continentur: imo quidam apud Galatinum loco citato existimant nomen Iesu, ut à nobis effertur, esse veluti compendium nominis ineffabilis. Praecipuae enim literae nominis ineffabilis sunt illae tres Iod, he, vau: quarta enim non est distincta à secunda: at haec tres literae simul iunctae efficiunt *Ihu*, quibus si superponatur vna crux instar tituli, relinquatur scriptum per compendium nomen Iesu: atque ita nomen ineffabile manebit

Ioan. Cher.

Tot praecpta
affirmatiua
Hebraei quot
oss. sunt in
corpore, &
tot negatiua
quot nerui.
Ioan. 5. 22.

inclusum in nomine Saluatoris. Secundo Ioan. Cheradamus in suo alphabeto linguae sanctae mystice exposita obseruauit maximo quodam mysterio data esse Hebraeis tot praecpta affirmatiua, quot sunt ossa in corpore humano, videlicet ducenta quadraginta octo: & tot negatiua, quot sunt nerui in eodem corpore, nimirum trecenta sexaginta quinque: nam isti duo numeri efficiunt tredecim, & sexcenta: quem eundem numerum reddunt duo nomina *Elohim, Iesu*, tribus tantum literis Hebraice scriptum. Si tamen non literae componentes nomen Elohim, sed nomina ipsa literarum computentur, & vna addatur vnitas: tunc iuxta doctrinam secretiorum Theologorum illud mysterium indicari existimat, quod plenitudo iudicij contenta in nomine Elohim (quod interpretatur iudices) data sit Iesu iuxta illud Ioannis quinto: *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio*: & quia ratio reddenda est omnium, quae sicut contra praecpta tum affirmatiua, tum negatiua, idcirco numerum omnium praecptorum iis duobus nominibus contineri.

XI.

B. Virgine
nomen tetra-
grammaton.
Septuag.

Tertium denique nomen tetragrammaton est nomen sacerrimae Virginis, quod quatuor literis constat, *mem, res, iod, mem*. Est enim nomen Virginis Hebraice quidem Mirjam dissyllabum cum accentu in vltima, pronunciatum iod tanquam consonante, ut patet Luca 1. Chaldaice autem Matjam etiam dissyllabum lecto iod, ut consonante. Quod autem Hebraice nomen Virginis sit Mirjam, perspicuum est ex eo, quod ita legimus nomen Mariae sororis Moysi Exod. 15. ubi Septuaginta translulerunt *Mariam* cum accentu in vltima, indeclinabile, trissyllabum. Syriace etiam appellatur Virgo *Mariam* dissyllabum, ut patet Luc. 1. imo & Graece ibidem etiam legimus *Mariam* trissyllabum, indeclinabile: quamquam

Sibyl. Eryth.

Georg. Ven.
B. Virgo cur
princeps fa-
cietum dicta

qui Matheum Graece transtulit, nomen *Maria* declinauerit, cap. 1. transferens *virum Marias*, quemadmodum etiam id nomen vsurpat Sibylla Erythraea lib. 8. oraculorum. Itaque cernis nomen Virginis Hebraice, Chaldaice, & Syriace esse tetragrammaton: vocales enim, quibus legitur, neque apud Hebraeos, neque apud Syros literae sunt, sed quaedam puncta, siue notulae, quae vicem vocalium subeunt. Quod verò ad mysterium spectat notandum primo ex Georg. Veneto in Harm. mundi cant. 1. ton. 5. cap. 7. Hebraeos inter sua arcana abditissima, & sacerrima illud etiam tradere vnam esse creaturam omnibus aliis excellentiorem, & veluti Principem reliquarum, quam *Mitraton* appellant, hoc est, *Principem facie*.

per facierum: quia nimirum semper assistat coram summo Imperatore Deo, potestatemque habeat reliquos ad eius faciem, & conspectum introducendi: additque literas, ex quibus constat nomen *Mirram*, conficere numerum nongentorum nonaginta novem: quem eundem numerum reddunt literae nominis *Mariae*, ut non immerito credi debeat illam esse creaturam illam praestantissimam Praenicipem facierum, ad quam pertineat reliquos ad conspectum Dei introducere.

Secundo, Aduertendum ex Galatino lib. 7. arcan. cap. 2. haec duo nomina *Iesu*, & *Mariam* ratione Arithmetica ascendere ad numerum *Berith*, quod nomen significat pactum: unde Cabalisticum illum Hierem. 33. *Nisi pactum meum* (supple, esset) *diem ac noctem, leges caelo, & terra non posuissem*: (ita enim transferunt ex Hebraeo pro eo, quod nos habemus, *si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo*) sic interpretantur, *Nisi pactum meum esset, id est, nisi amore mei Iesu, & Mariae die & nocte, leges caelo, & terra non posuisset, id est, mundum non creasset*. Itaque volunt mundum a Deo conditum propter Iesum, & Mariam.

Tertio, De nomine *Mirjam* matris Messiae illud expendit R. Haccados apud Galatinum lib. 7. Arcan. cap. 13. contineri eiusmodi nomen in illis verbis Esaiæ 9. *וְרַמְבַּחַרְמָה* id est, *ad multiplicandum imperium*: pro quo nos habemus: *& multiplicabitur eius imperium*: ubi est sermo ad literam de Messia Docetigitur R. Haccados in his verbis contineri haec duo nomina *Mirjam sarab*, id est, *Maria domina*, quod fuscè colligit, ut nimirum indicaretur Mariam matrem Messiae esse dominam vniuersi, simulque cum principatu Messiae eius principatum multiplicandum. Illud etiam obiter obserua verbum *temarbeh*, id est, *ad multiplicandum habere illud* *M* clausum in medio dictionis praeter morem Hebraeorum: habent enim duo *M*, vnum clausum *M*, quo vtuntur tantum in fine dictionum: alterum apertum *M*, quo vtuntur in principio, & medio. Quare Hebraei non sine magno aliquo mysterio docent in medio huius dictionis esse *M* clausum: sed illud est potissimum Messiam, cuius imperium multiplicandum praedicitur, ex Virgine omnino clausa nasciturum. Postremo nomen *Mariae* non solum est tetragrammaton: sed etiam suo modo ineffabile non tantum hominibus, sed etiam ipsi Angelis. Idcirco enim arbitramur Gabrielem Luc. 1. cum primum est alloquutus Virginem, non dixisse: *Aue Maria*, sed *Aue gratia plena*: quia nimirum non est ausus praereuerentia nomen Virginis, vtpote ineffabile efferre: nisi postquam ex colloquio Virginis familiarior iam redditus tandem dixit: *Ne timeas Maria*.

Quem numerum efficiant literae nominis Mariae.

X. Galatino. Hier. 33. 20

Mundus conditus propter Iesum, & Mariam.

XI. R. Haccados Eja. 9. 7.

B. Maria vniuersi Domina.

Eiusdem puritas & integritas.

Mariae nomen etiam Angelis ineffabile.

Luc. 1. 28. 30

De significatione nominis Mariae.

SECTIO II.

HAecenus ostendimus nomen Virginis tetragrammaton esse: nunc de eius etymologia dicendum, & deinde nonnulla Virginis encomia eruenda. Igitur D. Hieron. lib. de nominibus Hebraicis, titulo *De nominibus ex lib. Exodi*. sic ait. *Maria illuminatrix mea, vel illuminans eos, aut smyrna maris, vel stella maris*. In titulo autem *De Euangelio Matth.* idem fustus explanans haec addit: *Mariam plerique aestimant interpretari, illuminant me isti, vel illuminatrix, vel smyrna maris: sed mihi nequaquam videtur. Melius autem est, ut dicamus sonare stellam maris, sive amarum mare: sciendumque, quod Maria sermone Syro domina nuncupatur*. Haec ille. Idemque docent Eucherius libro 2. Instruct. cap. 1. *Maria, inquit, illuminata, sive stella maris: sed sermone Syro domina, D. Epiphani. scrm. de latid. Virg. D. Ioan.*

D. Hieron. Etymon nominis Mariae

Eucherius.

D. Io. Dam.
Petr. Chryf.
Beda.

Damascenus lib. 4. fidei Orthod. cap. 15. Petrus Chrysol. serm. 146. & Beda in caput Luca: quæ nominis interpretationes mirificè quadrant in Virginem.

II.

Genes. 1.
Gratiarum
omnium con-
gregationes
in Virgine.

Primò igitur non inconcinne Petrus Chrysol. sermo. citato, & Albertus Magnus tract. super *Missuel*, cap. 167. obseruarunt nomen ipsum *Maria* dictum Latine idem esse, quod *maria*, eo quòd sicut Deus Genes. 1. præcepit, vt congregarentur aquæ in locum vnum, congregationesque aquarum appellauit *maria*: ita etiam voluit, vt omnes gratiæ in Virgine congregarentur, & gratiarum omnium congregationes *Maria* dicerentur. Vnde Petrus Chrysol. loco citato appellat Virginem Collegium sanctitatis, eo quòd vniuersa sanctitas in Virginem quasi in mare collecta fuerit. Congregationes, inquit, aquarum appellauit *Maria*: nomen hoc renascentibus salutare, hoc virginitatis insigne, hoc pudicitie decus, hoc collegium sanctitatis. Similè inque loquendi modum vsurpauit Petrus Damian. serm. in Assumpt. Virginis, cum dixit virtutum omnium conuentum in Virgine sibi thalamum cõsecraisse. Vniuersus, inquit, orbis pigmentarius in Virgine proiectus est, quando in ea virtutum conuentus reuerendum sibi thalamum consecrauit. Ad eandem maris appellationem alludit D. Ioan. Damasc. orat. 1. de Assumpt. Mariæ, cum Virginem appellauit Abyssum gratiæ. Ad quòd etiam explicandum affert D. Bonauent. in speculo B. Virginis lectione 3. illud Eccles. 1. Omnia flumina intrant in mare: Omnia, inquit, flumina, id est, omnes gratiæ intrant in *Mariam*, flumen gratiæ Angelorum, flumen gratiæ Patriarcharum, flumen gratiæ Martyrum, flumen gratiæ Confessorum, &c. iuxta illud Eccles. 24. In me gratis omnis via, & veritatis, in me omnis spes vita, & virtutis. Fuit autem mare amarum Dæmonibus per ipsam oppressis, sicut mare rubrum amarum fuit Ægyptiis.

III.

Genes. 17.
Arnol. Car.
B. Virgo om-
nium creatu-
raru domina

Secundò, Meritò Virgo Domina dicta est, cuius typus eam ob causam fuit Sarah, quæ cum antea diceretur Sarai, id est, Domina, seu Princeps mea, postea Deo iubente dicta est Sarah, quòd nomen sonat Principem, siue Dominam absolutè. Gen. 17. Est enim Virgo per excellentiam domina, & Princeps omnium creaturarum, vt egregiè expendit Arnold. Carnot. tract. de ludib. Virg. & refertur tom. 6. Biblioth. sanct. Patr. *Maria*, inquit, lingua Syriaca Domina dicitur, Christus Dominus, *Maria Domina*: licet ipsa se Christi profiteatur ancillam, hoc seruicium omni regno sublimius esse intelligit. Constituta quippe est super omnem creaturam, & quicumque Iesu curuat genu, matri quoque pronus supplicat: & filij gloriam cum matre non tam communem iudico quam eandem. Cui concinit D. Ioan. Damascen. orat. 2. de Assumpt. Mariæ, cum docet filium matri res omnes conditas in seruitutem addixisse. Eleganter dixit Ioan.,

Ioan. Gers.
Esther 5. 3.
Diuinum cõ-
Deo habet
imperium.
Psal. 61. 13.

Gerson. tract. 4. super *Magnificat*, loquens de Assumptione Virginis illud, quòd Rex Assuerus obtulit Esther: *Quid vis Esther Regina? quæ est petitio tua? Etiam si dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.* Esther 5. id completum fuisse in Virgine, cui nimirum Deus dedit dimidium regni sui. Regnum quippe Dei duobus ait contineri, potentia, & misericordia, iuxta illud Psal. 61. *Duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia.* Potestate igitur Deo remanente, cessasse quodammodo misericordiam Dei matri, sponsæque regnanti. Itaque Virginem diuinitatem habere cum Deo imperium, & idcirco Ecclesiam appellare Virginem matrem, ac Regnam misericordiæ. *Gloriatur ante,* inquit Gerson, *se introductam in cellaria Regis, Cant. 2. quæ quasi sub clauis custodiebantur: modo ei tanquam Regina patent omnia.*

IV.

D. Bonau.

Denique non est prætermittenda mythica illa, sed ad principatum Virginis explicandum aptissima diui Bonauent. expositio in speculo Virginis, cum expendit, quo modo Esther Regnam duæ comitabantur ancillæ, quarum vna dominam sequebatur defluentia vestimenta colligens, alteri ipsa Esther præ deliciis inniteba-

innitobatur. Esther. 15. *Dua*, inquit, quarum domina est Regina Maria, sunt Angelica, *Esther 15.*
 & humana creatura: humana est famula illa, quae sequitur dominam suam in mundo colligens *Angelica &*
 vestimenta domina, hoc est, virtutes, & exempla Maria: Angelica vero est illa altera, super *humana crea-*
 quam in caelo innititur seferiando, ac deliciando cum Angelis, innititur insuper tanquam po- *tura Maria*
 tentissima Angelis imperando. Et rectè quidem Bonaventura, Quidni enim super *famula.*
 Angelicam naturam innitatur ea, quae vel super ipsum dilectum innixa graditur? *Cant. 8. 5.*
 Cant. 8. *Qua est ista quae ascendit de deserto delicijs affluens, innixa super dilectum suum?*

Tertio, Rectè etiam in Virginem quadrat nomenclatura stellae maris: siqui- *V.*
 dem homines in huius vitae mari summo cum discrimine navigantes ad felicissi- *Maria stella*
 mum gloriae portum dirigit, quemadmodum pie expendit D. Bernard. hom. 2. de *maris.*
 B. Virgine: ibi inter alia, *Nomen*, inquit, *Virginis Maria*, quod interpretatum *maris*
 stella dicitur, ipsa est praecleara, & eximia stella super hoc mare magnum, & spatio sum subleua- *D. Bernard.*
 ta, micans meritis, illustrans exemplis. O quisquis te intelligis in huius seculi profusio magis *Gen. 1.*
 inter procellas, & tempestates fluctuare, quam per terram ambulare, ne avertas oculos a fulgore *Magist. sen.*
 huius sideris, si non vis obrui procellis: respice stellam, voca Mariam. Quarto, Dicitur *Ex Virgine*
 illuminatrix: quam ob causam plerique, nec immeritò, volunt Virginem expressam *ut ex luce*
 fuisse in luce illa, quae facta dicitur prima die, & quae diuisit lucem à tenebris, *formatus*
 Gen. 1. de qua luce sentit Magist. Sent. in 2. d. 13. formatum postea fuisse corpus *Christus.*
 solis: sed quicquid sit de eius sententiae veritate, verè Virgo beatissima lux fuit *Christus.*
 diuisa à peccatorum tenebris, ex ea que postea formatus est Ioh. ipse nempe Chri- *Genes. 1. 16.*
 stus. In eandem sententiam interpretari possumus illud Gen. 1. *Christus &*
Fecit Deus duo lu- *Virgo lumi-*
minaria magna, luminare maius, ut praeseret diei, & luminare minus, ut praeseret nocti, & *nare maius,*
stellas. Luminare namque maius est Christus Dominus, qui praesert diei, id est, iu- *& luminare*
stis peculiari quadam ratione: luminare minus est Virgo beatissima, quae praesert *minus.*
nocti, id est, peccatoribus, quorum est aduocata: stellae autem sunt reliqui omnes *Iosue 15.*
sancti. Illa etiam est fons solis, cuius fit mentio Iosue 15. ut vel hanc vnam ob cau- *B. Virgo fons*
sam optimo iure illuminatrix dici possit, cum sit perennis quidam fons solis: quip- *solis.*
pe cum ex caelo iustitiae tanquam ex fonte prodierit. Ad hanc illuminatricis ap- *D. Fulgent.*
pellationem pertinet illud D. Fulgentij serm. de laud. Mariae, cum Virginem ap- *Item fene-*
pellat fenestram caeli, per quam videlicet quasi per fenestram vniuersa e caelo lux *stra cali.*
vniuersis communicatur mortalibus. Facta est, inquit, Maria fenestra caeli, quia per
ipsam Deus verum sedit seculis lumen: quanquam Fulgentius his verbis de Christo loqui
videatur, qui vera lux est, & qui nobis per Virginem illuxit.

Verùm omiſſis multis alijs breuitatis gratia, quae de nominis Mariae praedictis *VI.*
 interpretationibus, afferri à nobis potuissent, non est permittendum in laudem *Idiota.*
 tanti nominis illustrissimum illud doctissimi Idiotae encomium libro suarum *Idiota.*
 contemplationum de Virgine, cap. 5. (& refertur lib. 3. Biblioth. sanct. Patrum) *Maria post*
 ubi loquens cum Virgine sic ait. *Dedit tibi Maria tota Trinitas nomen, quod post*
nomen filij tui est super omne nomen, ut in nomine suo omne genu flectatur, caelestium, ter- *Filij nomen*
restrium, & infernorum. Hoc nomen super omnia sanctorum nomina reficit lassos, sanat super omne *nomen.*
languidos, illuminat caecos, penetrat duros, vincit agonistas, iugum Diaboli extrudit. Tante *Nominis*
virutis, & excellentiae est, ut ad eius invocationem caelum rideat, terra lateat, Angeli *Mariae excel-*
congaudeant, Demones contremiscant, & infernus conturbetur. Dicitur, Prouerb. 20. lentic.
Lucerna Domini, spiraculum hominis, quae inuestigat omnia secreta ventris: sic etiam *Pron. 20. 27.*
dicere tibi possumus, Lucerna Domini, id est, Maria, quae doctrix, & magistra maris in- *B. Virgo spi-*
terpretatur, spiraculum hominis: quia peccator per te respirat in se uenia, & gratis. Hac *raculum pec-*
ille. Vbi obserua appellauit Virginem spiraculum peccatoris, quo nihil elegantius *catoris.*
de Virgine dici potuit, quasi sublato Virginis patto cinio perinde, atque anhelitu

intercluso peccator viuere diutius non possit. Quo etiam sensu Christus Dominus appellatur *spiritus oris nostri* Thren. 4. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris*: quia videlicet sicut si alicui anima intercludatur, halitusque omnis, & respiratio impediatur, viuere nequaquam posset: ita ablato nobis Christi auxilio viuere spiritualiter non possumus, quippe qui suspiritus oris nostri, & habitus ipse, quo viuimus.

Thren. 4. 20.
Christus spiritus oris nostri cur dicitur.

V II.
D. Carth.

Maria nomine auditio gaudet in purgatorio anime.

Denique refertur in reuelationibus sanctæ Brigittæ (vt auctor est Dionys. Carth. lib. 3. de laudibus Virg. cap. vlt.) ei beatam Virginem apparuisse, & in hunc modum loquentam fuisse: Audi, quantum filius meus nomen meum honorauit: mecum nomen dum Angeli audiunt, gaudent, Deo que gratias agunt, quod per me, & mecum talem gratiam fecit. Et quoniam vident humanitatem filij mei in Deitate glorificatam, qui in Purgatorio sunt, gaudent nomine meo auditor: quemadmodum æger iacens in lecto, cum audit verbum solatij. Angeli etiam boni audito hoc nomine iustis magis propinquant, & de eorum latantur profectu, quibus sunt ad custodiam deputati: omnes quoque Demones verentur hoc nomen Maria, eoque audito aufugiunt.

De corporali Virginis pulchritudine.

SECTIO III.

I. **P**ostquam de sacerrimæ Virginis nomine differuimus sequitur, vt de eius specie, & venustate dicamus: in feminis enim forma potissimum spectatur: quare prius de corporali eius pulchritudine, deinde verò de spirituali disputabimus. Quod igitur ad corporalem Virginis pulchritudinem spectat, fuisse eam in Virgine omnibus numeris absolutam, sacerrimamque Virginem reliquis omnibus feminis formæ elegantia excelluisse, docent communiter Doctores, Richard. Vist. cap. 26. super Cant. D. Anton. 4. p. summa Theologica, tit. 15. c. 10. §. 2. And. Hierosoly. serm. de assumpt. Albert. Mag. tract. de Virgine, Dion. Carthuf. lib. 1. de laudib. Virg. art. 34. imò & Greg. Naz. in tragædia de Christo patiente. Idemque legitur reuelatum fuisse sanctæ Brigittæ lib. 1. suarum reuelat. c. 50. 51. Vnde etiam Cant. 1. appellatur *pulcherrima inter mulieres*: & cap. 5. *pulcherrima mulierum*. Cuiusmodi autem fuerit forma Virginis, tradit Nicephorus lib. 2. histor. Ecclesiast. cap. 23. ex Epiphaniò his verbis: Mores eius, & staturæ eius modus (vt inquit Epiphanius) talis fuit. Erat in rebus omnibus honesta, & grauis: pauca admodum, eaque necessaria loquens: ad audiendum facilis, & perquam affabilis, honorem suum, & venerationem omnibus exhibens: statura mediocri, quamuis sint, qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant: decenti dicendi libertate aduersus homines omnes vta est, sine risu, sine perturbatione, & sine iracundia: maxime: colore fuit frumentum referente, capillo flauo, oculis acribus, subflauas, & tanquam oleæ colore pupillas habentibus, supercilia inflexa, & decenter nigra, nasus longior, labia florida, & verborum suauitate plena: facies non rotunda, & acuta, sed aliquanto longior: manus simul, & digiti longiores: erat denique factus omnis expertus, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollice secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens: vestimentis, quæ ipsa gestauit, coloris natui contenta fuit, id quod etiam nunc sanctum capitis eius velamen ostendit, & vt patet dicam, in rebus eius omnibus multa diuinitus inerat gratia. Hæc Nicephorus.

Omnibus feminis excelluit pulchritudine B. Virgo. Rich. Vist. D. Antonin. And. Hieros. Alber. Mag. D. Carth. D. Gregor. Nazian. Cant. 1. 8. §. 5. 9. 17. Nicephor. Mores eius, & statura.

Vestimenta eius natui coloris.

II. Et quidem consentaneum erat, vt Virgo esset pulcherrima, quæ speciosum præ filijs hominum erat paritura: consert enim parentum forma ad liberorum elegan-

elegantiam: tum etiam vt hac quoque ex parte inter Virginem, & filium maioris esset amoris occasio: vnde eam alloquens sponsus Cant. 6. *Pulchra, inquit, et amica mea, suavis & decorata sicut Hierusalem.* Quo loco est obseruandum comparari Virginem in pulchritudine vrbi Hierusalem, quia sicut in nobilissima aliqua ciuitate, & quæ multa habet ad conspectum præclara, non possunt omnia breui temporis spatio videri, ac notari: ita Virgo erat veluti vrbs quædam amplissima, cuius pulchritudo, de corisque varietas non poterat facile spectari. Erant nimirum in ea multæ visendæ spirituales virtutum porticus, multa palatia, multa arcia, turres, propugnacula, excelsa, ac sublimia ædificia, & reliqua omnia, quæ in vrbe aliqua nobilissima reperiri solent. Hinc est, quod D. Ioan. Damasc. orat. 1. de Natiuit. Maria, pulchre appellauerit Virginem venustatem naturæ. *O Deo, inquit, digna filia, humana natura venustus primigenæ matris Eue correctio, mulierum ornamentum: certabant inter se sacula, quodnam ortu tuo gloriaretur.* Hanc Virginis pulchritudinem due præter morem elegantes fœminæ adumbrarunt, vna Esther, de qua dicitur eius libro c. 2. *Erat Esther formosa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis amabilis, & gratiosa videbatur:* altera Judith, cuius miram pulchritudinem demirantes Assyrij dicebant: *Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, & in sensu verborum* Judith. 11. Vnde & filia Hierusalem cum Virgine loquentes dicebant Cant. 5. *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum: id quod dixerunt, cum ipsa culturam corporis negligeret, neque ardorem solis multum curaret naturalis decore conferuandi gratia, vt ipsamet confitetur Cant. 1. Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decolorauit me sol.* Itaque cum decolorata à Sole esset, adhuc tamen illam filia Hierusalem ex oris lineamentis pulcherrimam mulierem appellabant.

Quærit Dion. Carth. lib. 1. de laudib. Virgin. c. 39. num supernaturalis aliquis splendor in virginis vultu radiaret? Cui dubitationi respondet interiorẽ illam Virginis puritatem, & sanctitatem in eius facie visibiliter radiasse, tantamque fuisse, vt opus fuerit eiusmodi radiationem diuinitus temperari, quo posset cum hominibus conuersari. Idque probat ex eo, quod quamplurimi sancti cum ex contemplatione egrediebantur, igneam quendam splendorem vultu ipso præferrebant, & roseo quodam colore, luminèque Diuino perfundebantur. Præterea si Moyli accidit ex consortio Domini, vt vultus eius tanto splendore emicaret, vt non possent filij Israël in faciem eius intendere, opusque esset velo faciem operire, Exod. 34. cur id denegandum sit Virgini, cuius tanta erat cum Deo familiaritas? In quo quidem Virgo beatissima similis fuit filio, in cuius vultu docet D. Hieron. super 9. cap. Matth. quendam radium Diuinitatis coruscasse, quo omnium animos ad sui amorem pertrahebat: indeque factum, vt non temerè Matthæus vno tantum eius verbo incitatus telonium reliquerit. Christo que adhaerit. *Certe, inquit Hieron. fulgor ipse, & maiestas Diuinitatis occulta, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videns extrahere poterat aspectu.* Sicigitur Virgo mira sui vultus pulchritudine, cælestique quodam splendore exterius micante, videlicet ex interna mentis harmonia redundante omnium ipsam intuentium amorem conciliabat. Illud tamen obseruandum, cum tam eximia esset Virginis pulchritudo, nunquam tamen intuetes ad sinistram aliquam cogitationem, vel motum, sed ad castitatem, purissimumque amorem incitasse, quemadmodum docet D. Ambros. lib. de institutione Virginis, cap. 7. D. Bonau. in 3. dist. 3. 1. art. 2. Alens. 3. p. summa q. 9. memb. art. 1. vbi ait Virginem suo aspectu concupiscentiæ motus extinxisse, diuus Tho. in 3. dist. 3. q. 1. art. 2. quæstiuicula prima, vbi id tribuit singulari effectui gratiæ, qua Virgo abundabat: aliàs enim naturalis forma ad id omnino

B. Virgo
vrbs, in qua
multa visen-
da.

D. Io. Dam.
Item huma-
na natura ve-
nustus.

Esth. 2. 15.
Virginis pul-
chritudo in
Esther, &
Judith adu-
brata.
Judith 11. 19.
Cant. 5. 12.
Cant. 1. 6.

III.

Dion. Carth.
Supernatu-
ralis splendor
in vultu Vir-
ginis radia-
bat.

Exod. 34.

D. Hieron.
Radium diu-
nitate in
vultu Christi
coruscabat.

D. Ambros.
D. Bonau.
Alens.
Aspectus
Virginis in-
tegritatem
conseruabat.

Titelman. non sufficeret. Denique Titelman. in annotationibus in Psal. 44. super illa verba
 Psal. 44. 5. *speciosus forma pra filiis hominum.* Non sunt praetermittenda verba Ambrosij. *Tanta,*
 D. Ambrosius inquit, erat eius gratia, ut non solum in se virginitatem seruaret: sed etiam si quos iniuisset
 integritatis insigne conferret.

De spiritali Virginis pulchritudine in genere.

SECTIO VI.

I.
 Corporis, me-
 isque pul-
 chritudo vn-
 de oritur.
 Cant. 6. 4.

Septuag.
 R. Abraham
 De pulchri-
 tudine men-
 tis Virginis
 quam glo-
 rietur Deus.
 R. Salom.

Sicut pulchritudo corporis ex apta membrorum compositione cum quadam
 coloris suavitate oritur, ita pulchritudo mentis ex virtutum inter se conci-
 nentium nexu, & varietate cum suavitate coloris, quem charitas utpote ardens, &
 rubicunda virtutibus omnibus aspergit, proficiuntur. Igitur tanta fuit haec in
 Virgine pulchritudo, ut Deus ipse de tam perfecti operis elegantia quasi iactabu-
 dus dixerit Cant. 6. *Averte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt.* Quo loco est
 obseruandum pro eo, quod 70. & nos habemus, *me auolare fecerunt,* esse Hebraicè,
 אהרתי, à radice אהר, quae significat roborare, superare, extolli, superbire. Vnde R.
 Abraham sic interpretatur: *Averte oculos tuos a me,* quia ipsi fortiores fuerunt me,
 praualuerunt mihi, & abstulerunt mihi robur meum, & Dominum meum: quasi
 nimitum Deus conspecta Virgine tanto incitaretur amore, ut deliquium mentis
 pateretur: & praeterea dominum sui amitteret, totum se Virginis esse confitens,
 quod proprium est amantium. Verum R. Salom. potius vult legendum esse, *Quia*
ipsi me superbire fecerunt: neque id pugnat cum editione vulgata: nam qui volant, se
 in altum extollunt, & in sublime feruntur, quae est superbientium conditio. Qua-
 re iuxta hanc postremam translationem fatetur sponsus se ad Virginis consp-
 ectum quodammodo de sua potentia, & sapientia superbire, qui tam eximium, &
 pulchrum opus potuit, & nouit effingere. Itaque quia conspecta Virgine quo-
 dammodo: ut more nostro loquamur, periculum arrogantiae, & superbiae incur-
 rebat, sibi que ipse gloriabundus efferrit, & superbire videbatur, monebat huius
 periculi sponsam, commendabatque, ut à se oculos interdum auerteret: ne de tā-
 to opere sese praeter morem iactabundus efferreret. Atque huc videntur allusisse
 adolescentulae Hierosolymitanae, cum dixerunt Cant. 1. *Reli diligunt te:* pro quo
 70. transtulerunt, *Relitudo dilexit te:* quae verba Graeci Patres volūt esse adolescen-
 tularū, quae cum viderent sponsum conspecta sponsa animo deficere, & mentis pati
 deliquium, manifestè cōiecerūt maximo in illā amore inflamari. Itaque per quā-
 dam inuidiā dicebāt: *Relitudo dilexit te.* O te, inquit, felicē, o beatā, siquidē ipsa
 met relitudo, hoc est, sponsus, qui rectissimus est in amore, cuiusque est certissimū,
 nullō que modo fallax de pulchritudine iudicium, te dignam praeter ceteris amore
 suo iudicauit: quare iam nihil nobis superest, cur te eū de pulchritudine certemus.

Cant. 1. 4.

II.
 Cant. 1. 9.
 Pulchritudo
 mentis Virg.
 equitatus
 Pharaonis
 assimilatur.

Haec spiritalis pulchritudo Virginis duplici, eaque elegantissima similitudi-
 ne explicatur in lib. Cant. vna est illa, quae habetur cap. i. vbi postquam sponsus
 eam pulcherrimam inter mulieres appellauerat, subiicit: *Equitatus meo in curribus*
Pharaonis assimilatus te amica mea, hoc est ad litteram, In curribus Pharaonis euertend-
 is, ac dissipandis similis fuisti equitatus meo firmissimo. Ea verò similitudo vi-
 detur primo aspectu ab instituto aliena: quid enim cōueniētiā habet cum equi-
 tatus pulchritudo: sed tamen aptissima est ad explicandam vim, qua pulchritudo
 Virginis, hominū, Angelorum, imo & Desipius amorem sibi cōciliabat, & quo-
 dammodo expugnabat, quasi sponsus diceret: Vsq̄ue ad eū pulchritudine excellis,
 ut oris tui species sit veluti equitatus quidam potentissimus ad omnium animos
 vincen-

vincendos. Ut enim in bello equitatus plurimū potest, eoque immisso acerrimū
 solet esse, cruentumque certamen: ita virtutes omnes, prerogatiuæque Virginis
 à charitate quasi duce instructæ erāt, veluti quidam equestris exercitus ad omniū
 animos per amorem vincendos, potentissimus. Eandem similitudinē continent
 verba illa Cant. 6. *Pulchra ut Luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Ut
 quid enim Luna, Solisque pulchritudinem cum castrorū terrore coniunxit: ni-
 mirū acies instructa est ad aspectum pulcherrima, & cum quodam quali men-
 tis stupore admirabilis: hanc enim vim habet vox illa, *terribilis*. Præterea est ad quamlibet
 arcem oppugnandā potētissima: quare significatur Virginis pulchritudo quæ ex
 multarū virtutū varietate conflatur, veluti numerosum quendam exercitum esse,
 & aciem instructam potentissimam ad quodlibet ferreum pectus molliendum:
 imò & esse non quouis modo ad aspectum pulchrā, sed cum quodam quali men-
 tis stupore: quia videlicet intuentes non in admirationem tantum, sed in stuporē
 conuertit, quæ summa esse poterat pulchritudinis in Virgine amplificatio.

Altera similitudo desumitur à palma, ut habetur Cant. 7. *Quam pulchra es, &*
quam decora charissima in delicijs! statura tua assimilata est palmæ. Alij transferunt ex
 Hebræo: *Quam pulchra es, & quam iucunda o amor in delicijs! hac statura tua simi-*
lis est palma. Quibus verbis commendatur Virgo à totius corporis elegantia, ap-
 tæque membrorum omnium conformatione, quæ tam eximia est, ut propterea
 Virgo ipsemet amor videri possit. Deinde comparatur statura eius palmæ, tum
 propter altitudinem, & proceritatem, quæ multum facit ad pulchritudinem: tum
 ut indicetur ipsam inter omnes pulchras fœminas palmam præripere pulchri-
 tudinis. Itaque *statura tua assimilata est palmæ*, hoc est, reliquos omnes Sanctos spi-
 rituali pulchritudine, & elegantia antecellit, cum ipsiſque comparata victricis
 palmæ instar obtinet. Ascendit, quod palmæ folium refert speciem gladij: itaque
 quodammodo gladijs armatur palma, quot folijs vestitur. Ita nimirum Virgo
 quot virtutibus, donis, prerogatiuisque exornatur, tot quasi fortissimis, & acu-
 tissimis armatur gladijs ad omnia sibi per amorem subiicienda. Quod enim pul-
 chritudo appelletur gladius in sacris literis, perspicuum est ex Psal. 44. *Accingere*
gladio tuo super femur tuum potentissime: quo, inquam gladio? specie tua & pul-
chritudine tua intende, prospere procede, & regna: tua enim pulchritudine Rex Messia
tanquam gladio tuo, hoc est, tibi proprio, quippe cum tibi sit propria pulchritu-
do, & mansuetudo, prospere procedes, imperiosèque regnabis.

Nec verò mirum videri debet tam pulchrā prædicari Virginem: siquidem in ea
 Deus creaturarum omnium pulchritudinem coniunctam esse voluit, fecitque eā
 quasi breuiarium, & epitomen omniū perfectionū. Imò videtur Deus diligēter in
 creaturis sibi ex æternitate obiectis notasse, quid in singulis emineret, ut totum id
 conferret in Virginem: quod non obscure Ecclesia docet cū Virgini accommodat
 locū illum Prou. 8. *Dominus possedit me in initio viarū suarū: ab æterno ordinata sum. Nō*
dum erat abyssus, & ego iam concepta eram: quando preparabat caelos aderam, cum eo eram
cuncta componens. Quid enim aliud est affuisse Virginem Deo mundum mēte desi-
 gnātū, & ex æternitate molietū, nisi in illa creaturarū archetypa molitione Diuino
 intellectui obiectam fuisse, quasi iam tunc Deus in singulis creaturis inuestigaret,
 quicquid in illis excelleret, ut inde decerptū in virgine transfunderet, quemadmo-
 dum pictori magnū aliquod opus cogitatione versanti in omnibus alijs operibus
 semper illud ante oculos obuersatur, quasi in reliquis veluti præludat, & manum
 exerceat, ut cū illi, quod mēte voluit, manum admoerit, sit iam apprimè exerci-
 tatus. Id ergo innunt illa verba: *Ab æterno ordinata sum. Ego iam concepta erā. Cum*

III.
Cant. 7. 6.Pulchritudi-
nis spiritualis
palmam præ-
ripit B. Virg.

Psal. 44. 4.

III.

B. Virgo om-
nium perfe-
ctionum epi-
tome.
Prou. 8. 12.

eo erant cuncta componens. Quando preparabat caelos, aedera. Hæc enim omnia significant Virginem ex æternitate Deo obiectâ fuisse in omnibus efficiendis operibus quasi opus quoddam eximium, ad quod perficiendum iâ tunc ars Divina sese accingebat. Quidam verò in reliquis operibus quasi præluderet, & manum quodammodo exercebat, non obscure elicitur ex illis verbis, *ludens in orbe terrarum*. Denique artem suam Deus mirabiliter in Virgine commendavit: pro quo est obseruandum ex Plin. lib. 35. cap. 10. summam picturam subtilitatem cerni in extremis lineis: *Corpora, inquit, pingere, & media rerum est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere rarum in successu artilitas in quo tis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, ut promittat alia post se, ostendatque etiam, quæ occulta.* Sic igitur artem suam Deus subtilissimam extremis in Virgine lineis ducendis mirificè ostedit. Etenim cum omnia in Virgine sint summa, & ad extremum perfectionis perueniant, quam cumque eius prærogatiuam consideres, ex ea tanquam ex vltima linea intelliges innuumeras aliàs occultari tanquam ex ambiente se extremitate, & multa alia posse quodammodo promittente.

In Virgine
artem suam
commendavit
Deus.
Plin.
Pictura sub-
tilitas in quo
cernatur.

De pulchritudine Virginis sigillatim: & primùm de pulchritudine capitis.

SECTIO V.

I. **V**T illustrior reddatur Virginis pulchritudo, quam generatim superiori sectione perstrinximus magis, quam descripsimus, operæ pretium erit eam in singulis eius partibus contemplari sumpto à capite initio. Igitur de capite Virginis ita legimus Cant. 7. *Caput tuum ut Carmelus.* Carmelus mons est in Iudæa altissimus, & pulcherrimus, multisque herbis odoriferis refertus, & vestitus. Vnde ad explicandam Ecclesiæ Catholicæ felicitatem adhibuit Elajas similitudinem de promptam ex Carmelo monte cap. 35. *Larabuntur deserta, & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium: Germinans germinabit, & exultabit larabunda, & laudans: gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron.* In quem locum Lyran. docet per tres istos montes, qui reliquis in Iudæa fertilitate, amœnitateque præstabant, significari quicquid erat spiritualis amœnitatis in Synagoga fuisse in Ecclesiam transferendum: itaque dandam Ecclesiæ fuisse gloriam Libani, decorumque Carmeli, & Saron. Igitur Dionysius Carth. art. 24. super Cant. per caput Virginis sanctam eius voluntatem intelligit, quæ instar Carmeli montis in Deum semper altitudine ferebatur, & bonorum operum fructibus abundabat: additque posse etiam accipi eius intentionem in rebus omnibus altissimam. Sed vniuersè rectius per caput Mariæ animæ eius pars superior intelligenda est, quæ Carmelo monti comparatur, tum quia sublimitate, & pulchritudine reliquos omnes montes circæ positos, id est, reliquos omnes sanctos longè superat: tum etiam, quia abundat omnium florum, odorumque suauitate, hoc est, omnium virtutum, & gratiarum fragrantia.

II. **S**ecundò, Erat Carmelus mons propter altitudinem, & viriditatem contemplationi aptissimus, quam ob causam Helias eo contemplandi gratia se recipere consueverat, 3. Reg. 18. At quis locus ad contemplandum aptior capite Virginis, hoc est, suprema eius animæ parte, in qua tam multa Dei dona, prærogatiuaque resplendent in quem montem si quis per contemplationem ascenderit, profectò in summam Divinæ bonitatis, sapientiæ, potentiaque admirationem rapietur. Alia.

Cant. 7. 5.
Carmelus
mons sancti-
tatis Ecclesiæ
typus.
Ejai. 35. 1.

Diony Carth.
Virgini vo-
luntas semper
ferebatur in
Deum.

Fragrantia
virtutum, &
gratiarum
B. Virginis.

Carmelus
contempla-
tionis aptissi-
mus.
3. Reg. 18.

Alia quoque expositio in hanc eandem sententiam colligitur ex Bedalibr. 6. in Beda. Cant. ubi expendit, quod Helias in monte Carmelo flexis genibus orauerit, & post longam siccitatem, à Domino pluuiam impetrauerit. 3. Reg. 18. Ex quo deducit caput sponsæ simile esse Carmelo, quia corda electorum & sublimia sunt per conuersationem, & Domino in se ascensum præbent per quotidianos virtutum profectus, Et præterea quoniam Helias, id est Christus Dominus in his orat Patrem, & velut arenibus aruis pluuias de celo euocat: quia hæc ad orandum Deum inuisibiliter accendit, & per eorum preces, ac merita sapius mundo periclitanti sua dona largitur. Quæ omnia multo maiore iure in Virgine conueniunt: siquidem in superiori mentis eius parte tanquã in Carmelo monte altissimo verus Helias Christus orat Patrem merita matris simul cum suis Patri offerendo, multaque pro hominibus dona cõsequitur: imo Virgine ipsam ad orandũ quoque incitat, vt eius oratione, & inuocatione pluuiæ gratiarum arenibus peccatorũ aruis infundatur. Quare si quis gratiarum pluuias à Deo cupit obtinere, in hunc Carmelum montem conscendat, Virgineque aduocatam frequenter adhibeat.

Tertio, R. Abenesra vult Carmelum hoc loco non significare montem illum in sacris literis celebratissimũ, sed colorem coccineum: quod enim eiusmodi colorem nomen ipsum *carmel* Hebraicè significet, perspicuum est ex 2. Paral. 2. vbi pro eo, quod nos habemus, *coccino*, est Hebraicè *carmel*. Itaque iuxta hanc translatione proculdubio per caput Virginis accipienda est charitas, quæ caput, & princeps est virtutũ reliquarum, meritoque *carmel*, id est, punicea, siue coccinea appellatur, quia tota ardens est propter amandi feruorem. Non potest autem dubitari, quin charitas Virginis ardentissima fuerit, atque ad eò coccino comparari debeat. Et quoniam Carmelus mons erat vberissimus, fontibusque ac riuis amœnissimus, semperque virens pulcherrimis floribus, rectè charitatem Virginis adumbravit, quæ vberissima fuit operibus fontibusque, & riuis, quin in aliorum vtilitatem deriuabantur amœnissima: denique virtutum omnium quasi florum semper virentiũ varietate gratissima. Porro Hebræi non legunt: *Caput tuum sicut Carmelus*, sed, *Caput tuum super te sicut Carmelus*, vt indicetur caput sponsæ non fuisse super humeros depressum, sed supra humeros emines, quod multum facit ad pulchritudinem: & in eo sensu, quem de Virgine persequimur, illud significat charitatem Virginis eminentem fuisse, non humeris ipsis coherentem, id est, operibus tantum respondentem, sed altitudine, & eminentia omnia omnino opera transcendisse: itaque non contemptam fuisse Virgine operibus, ad quæ lege tenebatur: (hoc enim erat depressum super humeros habere caput) sed semper ad opera

3. Reg. 18.
B. Virgo
Carmelo si-
milu ob mul-
ta.

III.
R. Abenesra.
2. Paral. 2.

Charitas
Virginis ar-
dentissima.

Ad petero-
gationis ope-
ra aspirabat
B. Virgo.
Ex Virgine
quid in nobis
rescandum,
discimus.

De Cæsarie Virginis.

SECTIO VI.

MAximi fit in fœminis crinium pulchritudo, quibus in spiritali sensu cogitationes adumbrantur, vt aliàs fuse docuimus. Virginis igitur Cæsariem illis verbis commendat Sponsus Cant. 4. *Capilli tui sicut greges tonsurarum, quæ ascen.* Cant. 4. 3.

derunt de monte Galaad: Quæ eadem similitudo repetitur cap. Alia quoque similitudo adhibetur Cant. 7. *Coma capiti tui sicut pupura Regis, vincula canalibus & vniuersè crinium Virginis decorem suspiciens* sponfus dixit Cant. 4. *vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, in vno crine colli tui.*

Primùm agendum de priori similitudine, in qua illud meritò quærat aliquis, I. quo nexu, & conuenientia crines sponse gregibus caprarum Galaaditicarum similes dicantur, quod proculdubio non de capris ipsis, sed de caprarum pilis accipiendum est. Cæterùm rectè dictum putabit, si consideret Galaaditicas capras ferè aut nigras esse, aut subrufas. Quoniam igitur eiusmodi color laudari solet in crinibus, idcirco ea similitudo ad explicandam crinium sponsæ pulchritudinem. Nec verò quibuslibet capris, sed capris tonsis comparantur, vt crinium æqualitas explicetur. Quod ad rem attinet, niger color capillorum significat inexplicabilem perfectionem Virginis in cogitationibus vel minimis, quæ capillorum nomine exprimentur: nigredo enim obscuritatem continet, simulque aspectum congregat: quo fit, vt vna ex parte cogitationum Virginis pulchritudo ad se rapiat, & quodammodo congreget, & colligat vniuersam intelligendi aciem: & nihilominus ex altera ab omni eo conspectu simul vnito, & collecto penetrari, & inspicere omnino non possit ob summam nigredinem, siue obscuritatem, quam tanta perfectio secum affert, propter quam quodammodo est inexplicabilis. Hanc enim eandem ob causam sponsa de sponsi casarie dixit Cant. 5. *Coma eius sicut elara palmarum, nigra quasi coruus*: quæ est expositio Theodo reti. *Dicuntur*, inquit, *coma eius nigra, vt per profundum, & obscurum colorem abdita, & inaccessa incarnationis eius ratio declaretur.* Imo expositio trium Patrum, cum per comas accipiat bonas Patris voluntates à Christo impletas, docet appellari nigras instar corui eandem ob causam: quia nimirum imperuestigabili diuinorum iudiciorum ratione metis oculos in contemplatione corroborat: nam vt color albus visum disgregat, ita niger confirmat. Nec verò hoc tantum accipi debet de vniuersa Virginis casarie, id est, de omnium cogitationum eius multitudine, sed de qualibet etiã vel minima, vt vel vna Virginis cogitatio omnè creatum intellectum, mentisque aspectum quasi colligat, congreget, & requirat, & tamen omnino inspicere propter nigredinè non possit. Idcirco enim sponfus Cant. 4. vulneratum se confitetur vel vno Virginis crine, seu vt etiã dicere potuisset, ligatum, & illaqueatum quasi fortissimo vinculo. *vulnerasti*, inquit, *cor meum in vno oculorum tuorum, in vno crine colli tui.*

Cant. 5. 11.
Theodor.
Mysterij incarnationis
obscuritas.

Cant. 4. 9.

Affectus Virginis, & cogitationes charitate aurea.

Cant. 2. 7.
B. Virgo per a. conuasiuam
charitatem, siue
amor.

Subrufi etiã dicuntur crines Virginis, qui color ardens est, & quodammodo aureus, & in fœminarum crinibus maximè comendabilis: quia omnes eius affectus, cogitationesque ardentes erant, & charitate aurea. Et quoniam interdum fœminarum crines vsque adeo excreseunt, vt totum corpus cooperiant: quid pulchrius Virgine, quæ aureis suis crinibus, id est, aureis cogitationibus, & affectibus tota cooperta: tota etiã aurea apparebat, imò non tantum aurea, sed & veluti aurum ipsa splendebat propter charitatis affluentiam, & redundantiam, quæ in omnibus eius actionibus quasi aurum rutilabat? Atque hanc potissimum ob causam Virgo charitas ipsa, siue amor per antonomasiam appellatur, semel quidè Cant. 2. vbi sponfus ita loquitur: *Adiuro vos filia Hierusalem per capreas, ceruosque camparum, ne susciteis, neque euigilare faciatis dilectam, quoad vsque ipsa velit.* Quo loco Septuaginta, pro dilectam, transtulerunt, dilectionem, siue amorem, quod magis adhuc ad dilectissimum Virginis amorem declarat, cum non tantum charitas, sed dilectio ipsa nomenetur. Hanc enim vim habet verbum Græcū ἀγαπή, cui quia semper ferè erat in actu charitatis: tum quia quicumque eam aspiceret, quam primùm eius casto amore

amore accenderetur. Sed illud magis ad literam, sponsum appellare Virginem
 amorem, siue dilectionem, id est, amorem suum, delicias suas: id demique, in quo eius
 amor continuo versaretur. Deinde iterum appellatur charitas, siue amor Cant. 7.
 vbi eam sponfus sic per admirationem alloquitur: *Quam pulchra es, & quam decora*
charissima in deliciis. Quo loco similiter Septuag. pro *charissima* translulerunt *ἀγα-*
πη & similiter Hebraicè est *חַמּוּדָה*, quæ vox propriè amorem significat, vt patet 2.
 Reg. 1. cum de Ionatha dicitur, quod esset amabilis super amorem mulierum.
 Meritò igitur Virgo amor ipse, siue charitas dicitur, cum quanta sit, charitas, &
 amor sit, tota nimirum cooperta aureis suarum cogitationum crinibus. Nec verò
 prater eundem est, quod præcipuè capreis Galaaditicis comparatur: sonat enim
 Galaad aceruum testimonij. Quod mirè etiam quadrat in Virginem, in qua om-
 nia omnium gentium testimonia coaceruantur, cum ab omnibus gentibus testi-
 monium accipit probitatis: eam enim vel ipsi fidei hostes suspiciunt, & admiran-
 tur, quemadmodum ipsa prænuñciauit Luc. 1. *Eccc, inquit, ex hoc beatam me dicent*
omnes generationes. Denique quod spectat ad posteriorem similitudinem, qua Cant.
 7. comæ capitis eius dicuntur, ille sicut purpura Regis iuncta canalibus, iam su-
 perius annotauimus Septuag. translulisse: *Cæsaries capitis tui sicut purpura: Rex ligatus*
in canalibus. Itaque crines Virginis purpuræ comparantur propter colorem pur-
 pureum, qui est pulcherrimus, & regalis, imò etiam cælestis. Deinde in eius cri-
 nibus Rex ligatus apparuit: quoniam Rex ille cælestis vinciri, & ligari se patie-
 batur Virginis crinibus tanquam regalibus, & aureis quibusdam vinculis, vt iam
 superius diximus, vbi etiam explicauimus, cur canalibus comparentur.

Item & de-
licia.
Cant. 7. 6.

2. Reg. 1.

Luc. 1. 48.

De pulchritudine oculorum in Virgine.

SECTIO VII.

Pulchritudinem oculorum Virginis descripsit sponfus duplici similitudine,
 quarum altera habetur Cant. 1. *Oculi tui columbarum:* & Cant. 4. *Oculi tui colum-*
barum absque eo, quod intrinsecus later: altera Cant. 7. *Oculi tui sicut piscina in Ezebon, qua*
sunt in porta filia multitudinis. Vtraque hoc loco est à nobis explicanda.
 Quod ad priorem attinet, comparauit sponfus Virginis oculos oculis colum-
 barum, quæ in Palaestina nutriebantur, quarum oculi præstabant & magnitudi-
 ne, & splendore. Et quidem Rupert. per *oculos columbarum* in Virgine intellexit
 septem dona Spiritus Sancti: & idcirco dictum *columbarum*, non *columbæ*, eo
 quod columba sit Spiritus sancti symbolum, hoc sensu: *Oculi tui columbarum,*
 id est, *oculi omnium gratiarum: omnium quippe gratiarum, siue spirituum tu effecta es*
particeps, ex quo me castis visceribus suscepisti. Hugo Card. & alij per *oculos columba-*
rum, quæ de simplicitate laudantur, intelligunt simplicem intentionem, hoc est,
 non duplicatam vel erroris, vel delectationis malitia. Verum rectius est, vt ab-
 solutè intentionem Virginis in omnibus per oculos accipiamus, quæ semper
 in Deum respiciebat. Quod enim intentio in sacris literis oculo comparetur
 perspicuum est ex Matth. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum*
erit: solis enim operibus ex bona intentione perfectis remuneratio à Deo tri-
 buitur: quemadmodum significauit Apostolus, cum dixit ad Rom. 2. *Qui reddet*
uniusque secundum opera eius: iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam,
& honorem, & incorruptionem quarunt, vitam æternam, id est, iis qui Dei ho-
 norem spectant per rectam intentionem. Hoc sensu accipit D. Gregor. homil. 4. D. Gregor.

I.

Cant. 1. 15.

Cant. 4. 1.

Cant. 7. 4.

Oculi colu-

barum Pa-

lestine ma-

gnitudine

præstabant.

Rupert.

Omnia spi-

ritus sancti

dona in Vir-

gine.

Hugo Card.

Virginis in-

nio semper

in Deum.

Matth. 6. 22

Rom. 2. 6.

D. Gregor.

Ezech. l. II. super Ezech. illud cap. i. quod dicitur de animalibus: *Et facies eorum, & penna eorum extenta desuper. Facies, inquit, & penna extenta desuper describuntur, quia omnis intentio, omnisque contemplatio sanctorum super se tendit, ut illud possit adipisci, quod in caelestibus appetit. Nam qui bona agere videtur, & per haec non Deo, sed hominibus placere desiderat, intentionis suae faciem desuper premit: & qui in contemplatione Dei, non dulcedine beatitudinis saturari appetit, sed doctus videri, iste nimirum intellectus sui pennas desuper non extendit.*

¶ Ceterum Virgo beatissima & faciem, & pennas desuper extentas habuit, quia omnes eius intentiones siue in agendo, siue in contemplando ad solius Dei cultum, honoremque referebantur: id quod ipsamet significavit primis illis verbis sui cantici *Luc. i. Magnificat anima mea Dominum.* Quo loco est advertendum non

Luc. i. 46.

B. Virgo Dei continuo magnificabat.

dixisse *Virginem*, *Magnifica anima mea Dominum*, quasi excitando animam ad magnificandum Deum, sed dixisse *Magnificat*, ut intelligeremus non opus fuisse animam illam excitari, quae continuo Deum magnificabat. Nimirum reliqui omnes sancti citharae quidem fuerunt, quae Dei gloriam concinebant: sed tamen interdum per carnis fragilitatem dissonabant: unde opus erat, ut subinde ad harmoniam & concentum reducerentur: quo videretur spectasse Regius vates, cum dicebat

Psal. 102. 1.

Psal. 102. Benedic anima mea Dominum: videlicet indicans suam ipsius animam citharam quandam esse, quae interdum à Dei gloria concinenda cessabat, atque adeo necesse habebat iterum ad Deum benedicendum excitari, & quodammodo attemperari. At Virgo beatissima, quoniam perpetuo Deum benedicebat,

B. Virgo Spiritus sancti

cithara nunquam dissona.

nihilque non ad eius gloriam referebat, cithara erat Spiritus sancti suavissimam harmoniam, & concentum semper retinens: quae videlicet nunquam dissonuit.

Psal. 8. 2.

Deus per Christi humanitatem magnificus apparuit.

Quare merito Virgo non dixit, *magnifica*, sed, *Magnificat anima mea Dominum.* Illud etiam obiter observandum illum appellari *magnificum*, qui grandia tribuit: quam ob causam humanitas Christi dicitur *Magnificenti*, *Psal. 8. Elevata est magnificentia tua super caelos:* quia Deus per humanitatem se ostendit summo opere magnificum eximia beneficia hominibus conferendo: quamquam etiam magnificentiae nomine eo loco ipsa Dei magnificentia accipi possit. Virgo igitur magnificare Deum dicitur, quia non quibusvis laudibus, sed summis, & eximius Dei predicat magnitudinem.

III.

Sed magnam habent difficultatem verba sequentia: *Absque eo, quod intrinsecus*

Cant. 4. 20.

Canticorum locus obscurus elucidatur.

latet: quae necessario ad perfectam huius loci intelligentiam explicanda sunt. Ea verò bis leguntur *Cant. 4.* primum, cum dicitur: *Oculi tui columbarum absque eo,*

Cant. 6. 7.

Septuag. Symmach. D. Hieron.

Esai. 47. 2.

quod *intrinsecus latet:* deinde, cum subiungitur: *sicut fraenum mali punicis gena tuae absque eo, quod intrinsecus latet:* & praeterea cap. 6. vbi eadem sententia totidem verbis repetitur: *sicut cortex mali punicis gena tua absque oculis tuis.* Quibus omnibus

in locis Septuag. transtulerunt: *extra silentium tuum:* eodem modo transtulit Symmachus: in Hebraeo respondet verbum, *עמו*. Contendit autem D. Hieronymus in comment. super cap. 47. Esaiæ, eam vocem significare pudenda mulieris, & ita accipiendam esse in Canticis, atque idcirco à Symmacho, & Septuaginta translatam fuisse *silentium*, & *taciturnitatem*, *ἡ σιωπή*, quod eiusmodi partes prae verecundia, & modestia taceri debeant. Nam quod vox Hebraea eam significationem habeat, probat D. Hieron. ex eodem cap. 47. Esaiæ, vbi ad Babylonem sub typo foeminae dicitur: *Denuda turpitudinem tuam:* vbi ad litteram sermo est de fornicationibus Babylonis, & manifestè turpitudinis nomine obscena metetricis partes innuuntur, habeturque eo loco eadem vox Hebraea. Verum haec usque

Loys. Legio.

adeo displicuerunt Luyso Legionensi in suis comment. super Cant. ut acriter Hieronymum in eufet, quod d. putaverit rem omnium turpissimam à Spiritu sancto nomina

nominatam fuisse. Itaque contendit nomen *isamatech* eo loco Canticorum sumi pro ea capillorum parte, quæ fronti, & temporibus imminet, sub quibus oculi latentes, atque micantes quodam veluti errore capillorum, & incerto motu pulchriores apparere solent. Quare Legionensis verbum *isamatech* non deducit à *isma*, vt deduxit Hieronymus, sed à nomine *isamam*, quod significat cincingum capillorum, quo etiam modo deduxit Sanct. Pagn. in suo Hebraico dictionario. & lexicon Complutense, imo & Rabbinus Hebræi in expositione super Cantica. Quamquam verò Hieronymi sententiam magis probamus, quippe qui Hebrææ

Intentionis pulchritudo plus latebat, quam appareret in Virgine.

linguæ peritæ, vel ipsos Rabbinos Hebræorum superauit: tamen hæc etiam Legionensis expositio probabilis est. Quare iuxta illam: cum dicitur: *Oculi tui copius latebat*, hoc est, eius rectæ intentionis pulchritudinem vt multò plura lateant quamlibet etiam perspicacissimam videndi aciem, quàm sint illa, quæ exterius apparet. Elegans quoque est Septuaginta translatio, *Extra silentium tuum, vel extrataciturnitatem tuam*: qua illud significat, tantam esse beatissimæ Virginis præstantiam, vt dici nequeat, sed silentio tantum explicari possit. Itaque eius perfectionem inexplicabilem esse, satiusque multo esse, vt ille alius dixit de Carthagine, silere, quàm pauca dicere: quo eodem sensu dictum est de Deo Psal. 64. *Te decet hymnus Deus in Sion*: pro quo est Hebræo, quemadmodum transtulit D. Hieron. *Tibi silentium laus Deus in Sion*: quibus verbis significatur maximè propriam laudem Dei esse silentiū, quia nimirū eius immensa magnitudo comprehendi nequeat. Munster. Campenl. & interpres pro Caiet. vertunt: *Te expectat laus Deus in Sion* hoc est, vt Caietanus interpretatur: In Sion Deus laudaberis, vbi extructum est tabernaculum. Quamquam alia potest afferri expositio: *Te expectat laus*, id est, laus omnis cōsequi te minime potest, sed quasi expectat, vt te captui nostro accōmodes, quò in te laudando verari possit. Sanct. Pagninus, & alij transferunt *Tibi silet laus*, hoc sensu: Laus omnistibi silentiū est, seu quantūcunque te laudibus efferamus, perinde est, atque si omnino sileamus, quia laus omnis nostra præ tua magnitudine nihil est, & silentium potius, quàm laus existimāda. Quæ omnia suo modo in Virgine conueniunt, de qua propterea merito ab sponso non semel inculcatur: *Extra silentiū tuum, extra taciturnitatem tuā, absque occultu tuo*, hoc est, omnis tua pulchritudo silentium quoddā est, & taciturnitas, tū quia silentio potius honoranda est, quàm impari laude, balbutientibusque vocibus cōmēdanda: tum etiam, quia quicquid de te dicatur, tā longè abest à tua eximia dignitate, vt silentiū potius, & honoranda, taciturnitas laus omnis appellāda videantur. Accedit, quòd tua eximia magnitudine sanctis omnibus imposuisti silentiū, imo & creaturis omnibus, ne possēt tecū de perfectione, & pulchritudine cōtendere. Atque hæc de priori similitudine.

III. *Virgini præstantia inexplicabilis.*

Munst. Cæp. Caietan.

Sanct. Pagn. *Laus nostra præ Dei magnitudine nihil est, & silentium.*

B. *Virgo silentio potius honoranda, quàm impari laude cōmēdanda.*

Pro posterioris intelligentia aduertendum est primò Hesebon, siue Hesbon urbem esse citra Iordanem in sorte filiorum Ruben, in qua olim fuit Regia Seon Regis Amorrhæorum stagnis, a quisque abundantem. Deinde obseruandum pro eo, quòd nos habemus, *filia multitudinis*, esse Hebræicè *בת דרב*, quòd nomen proprium est eius porta, ad quam ista piscina dicuntur fuisse, quæ appellabatur porta *בת דרב*, id est, *filia multitudinis*, quòd iuxta illam forum esset per amplum, & hominum frequentia celeberrimū. Tertio notandum in oculis præcipue laudari magnitudinem, splendorem, & serenitatem. Quia igitur piscina illa ampla erat, aquasque habebant clarissimas, & stabiles: idcirco Virginis oculi eiusmodi piscinis comparantur, laudaturque à magnitudine, splendore, & serenitate. Hæc enim omnia habuit Virginis intentio, quæ ampla fuit per multitudinem

V. *Heslō urbs citra Iordanem*

Virginis oculi comparantur piscini in Hesbon.

operum, splendidissima propter puritatem: denique serenissima, quia nullam vel minimam perturbationem admittam habuit.

De pulchritudine genarum in Virgine.

SECTIO VIII.

I. **P**Ræcipuum quiddam in facie sunt genæ, quas non præterit sponfus cum dixit Cant. 4. *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ.* Sciendum autem Hebraicè pro genis esse vocem תְּקַרִי , quæ propriè tempora significat, à radice פָּקַר id est, attenuare, eo quod cæcis temporù tenuissima sit: & ita sumit eam voce hoc loco Sanct. Pagn. Verùm Septuaginta *genas*, siue *malus* transtulerunt: Rab. Abenesr. probabilius existimat vocem Hebræam transferendam esse *florē mali punici*, qui totus est rubore perfusus. Igitur Beda per *genas* verecundiæ designari putat: quia illas nobis erubescētibus solet rubor perfundere: similēque colorem facies cōtrahit illi, quem præ se fert cortex mali punici. Eodē quoque modo interpretatur Rup. de Virgine locum intelligēs, quam meritō sponfus à verecundia commendat, quoniam est vna ex præcipuis adolescentium, virginūque virtutibus iuxta illud Eccles. 26. *Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata.* Vnde D. Ambros. lib. 2. in Lucam expendens verba illa cap. 1. *Ingressus Angelus ad eam dixit: Ave gratia plena. Quæcum audisset, turbata est in sermone eius. Disce, inquit, Virginem moribus; disce Virginem verecundiæ? disce Virginem oraculo? disce mysterio. Trepidare virginum est, & ad D. Ambros. omnes viri ingressus pauere, omnes viri assatus vereri. Disceant mulieres propositum pudoris imitari. Idēque Ambros. lib. 3. de virginibus ponderans, quomodo Rebecca Isaac sponso suo cōspecto vultum pallio operuit Genes. 24. sic ait: In virginibus pudor ornatur ætatem, taciturnitas commendat pudorem. An verò mediocris pudoris exemplum est, quod Genes. 24. Rebecca, cum veniret ad nuptias, sponsumque vidisset, velamen accepit? Et utique pulchra virgo non decori timuit, sed pudori. Et paulò inferius Virginem mihi prius gratias sua nunciet pudore obvio (vbi Ambrosius pudorem quasi famulum virginis præeuntem appellat) gradu sobrio, vultu modesto, & præannuncia integritatū ante eant signa virtutis: non satis probabilis virgo est, quæ requiritur, cum videtur.*

II. Eodē pertinet illud, quod Abimelech Rex Geraræ dixit Saræ Gen. 20. *Ecce Gen. 20. 16. dedi mille argenteos fratri tuo: hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, & quocumque perrexeris memento te deprehensam: qui locus est vnus ex difficilioribus in lib. Genes. Pro cuius intelligentia sciendum est Hebraicè sic haberi: Ecce dedi mille argenteos fratri tuo. Ecce ipse tibi operimentum oculorum omnibus, qui tecum sunt, & increpata es, vbi pro ipse, est Hebraicè אֵיךְ , quæ vox referri potest & ad argentum, & ad fratrem: est enim Hebraicè argentum numero singulari. Et quidem si ad fratrem referatur, ita plerique interpretantur. Ecce dedi mille argenteos Abraham, quem tu falso fratrem tuum appellas: ipse sub nomine fratris erit tibi velamen oculorum, id est, velamen verecundiæ, si minus casta esse volueris. Aut etiam aliter? Ipse erit tibi velamen oculorum, siue verecundiæ ad omnes, qui tibi voluerint hoc, quod tibi mecum accidit, exprobrare, habes, quo te excuses dicendo ipsummet Abraham persuasisse tibi, ut cum non virum, sed fratrem diceres, ex quo discrimen adulterij incurristi. Verùm alij meo iudicio planius, & facilius pronomen אֵיךְ ad argentum referunt, ut dicatur Abimelech dedisse Abraham mille argenteos in velamen oculorum Saræ, id est, quibus velum emerret, quo se Sara velaret, oculosque occultaret præ reuerentiā, ne alicui posset esse concupiscentiæ occasio. Itaque Abimelech commendasse Saræ pudorem, &*

vere

& verecundiam. Quam expositionem sequutus est Lipom. in catena super Gen. & Marginal. Scholiast. in Bibliis Sand. Pagnini. Hoc argumentum eleganter persequitur Tertull. lib. de velandis virginibus, reprehendens morem sui temporis, quo non solum nuptæ, & illæ virginis, quæ ad nuptias aspirabant: sed etiam virginis Christo dicatæ caput præsertim in Ecclesiis ostentationis causa non velabant contra Apostoli præscriptum, & inter alia hæc habet. *Tam sancti viri est suffundere, si virginem viderit, quam sanctæ virginis, si a viro visa sit. Sed enim vera: & tota, & pura virginitas nihil magis timet, quam semetipsam? confugit ad velamen capiti quasi ad galeam, quasi ad elypeum, qui bonum suum protegat aduersus tentationum.* Inducitur igitur armaturam pudoris, circumduc vallum verecundiæ. Eleganter dixit Aug. epist. 102. ad Nechtarium Dæmonem nulla hostia magis delectari, quam si ipsi pudor immoletur. *Ut quis, inquit, intelligat, quale Dæmonium sit, quod placari aliter non potest, nisi illi non sanguis humanus, sed multo selescius pudor humanus tanquam immolatus intereat.* Et merito quidem Aug. quoniam abiecto pudore nullum est scelus tam nefarium, quod non facile suscipiatur.

Quoniam igitur Virgo beatissima exemplar erat omnis pudoris, & virginalis verecundiæ: idcirco genas habere dicitur similes cortici mali punici: id quod omnes ferè Doctoresponderant in eo, quod intra sui cubiculi penetralia se continebat, & non obscure significauit Lucas illis verbis, *Et ingressus Angelus ad eam, quasi videlicet in interiori domus parte reconditam.* Vnde Euseb. Emilian. in expositione Euangelij de Annunciat. *Non in plateis, inquit, erat: non in publico morabatur: intus erat: in penetralibus sola sedebat, nec tamen sola tantò virtutem exercere circumscripta.* Et merito Angelo conspecto quodammodo trepidauit, vt annotauit Amb. quoniam vbi timor, ibi & pudor: quemadmodum Suidas dictum ab Epicharmo commemorat. Et Tertull. in lib. de cultu fœminarum, *Qui presumit, inquit, minus veretur: minus præcauet: plus periclitatur: timor fundamentum salutis est.* Legendus est D. Bern. ferm. super signum magnum, quo loco postquam ruborem in facie gemmæ in diademate, & micanti in capite stellæ comparauit, subiunxit: *An vero quis putat, quod hæc caruerit gratia, quæ gratia plena fuit. Pudibunda fuit Maria: ex Euangelio id probamus, vbi enim aliquando loquax, vbi presumptiosa fuisse videtur: Foris stabat querens loqui filio, nec materna auctoritate aut sermone interrupit, aut in habitatione intravit, in qua filius loquebatur.*

Secundò, Comparantur genæ Virginis non simpliciter malo punico, sed fragmini mali punici: quoniam sicut in malo punico quadam ex parte fracto, & aperto apparent grana illa purpurea, & pulcherrima: ita in facie Virginis pudore aspersa eminebat omnium virtutum, & gratiarum decor, atque elegantia vt ei, qui in eam intueretur, statim sese obicerent quasi mali punici grana purpurea omnium virtutum pulcherrima ornamenta. Aliam quoque eius rei causam affert. Rupert. *Fragmen, inquit, mali punici & rubet, & amplius quam integrum malum, redolet. Sicut (loquitur cum Virgine) & singulariter verecunda ei, & multo per bonam opinionem bono exemplo proficiat absque eo, quod intrinsecus lateret: o vere laudabilis verecundiæ, vbi & intus conscientia munda, & foris facies est verecunda! Potest & tertia reddi ratio: quoniam sicut grana mali punici, non nisi fracto malo punico apparent, & rutilant: ita Virginis quemadmodum & reliquorum Sanctorum virtutes eximia non ita resplendent, nisi cum laboribus franguntur.*

Tertio, Iuxta Bedæ expositionem de Ecclesia genas mali punici Virgo habuit: quia de rubore in facie propter passionem filij non erubuit, imo de eo gloriabatur: *Malum enim punicum, inquit, Beda, quia rosei coloris est, passionis Dominiæ mysterium adumbrat.* Hunc igitur colorem Virgo, in facie habens non

Lipomanius
Scholiastes
Tertullian.

Velamen capiti in virgine galea, & elypeus.
Pudor armaturæ castitatis.
D. August. Dæmon nulla gratior hostia pudore perditur.

III.
B. Virgo eminus pudoris exemplar.
Luc. 1. : 8.
Euseb. Emis. Vbi timor, ibi & pudor.
Suidas.
Tertull.
Plus perilitatur, qui minus veretur.
D. Bernard. Rubor in facie, gemma in diademate ex Bern.

IV.
In Virginis facie omnium gratiarum decor.

Rupert.
Verecundiæ vere laudabilis quæ.

V.
Beda.
B. Virgo de filij passione non confusdebatur.

erubescat, quia de sui filij morte, & passione non confundebatur: imo ipsam confu-
sionem, & ruborem tanquam gl'riam reputabat. Quarto, & postremò iuxta
translationem R. Abenestæ: *Genetiva sicut flos malipunicus*: quid pulchrius, quàm ge-
nas Virginis esse veluti flores mali granati? quali nimirum ex ipsius genis mala
granata tanquam ex floribus pullularent. Sanè ita res habet: ex ipsius enim Virgi-
nis conspectu, & consuetudine Apostoli magis ad mortem pro Christo oppeten-
dam fuerunt incitati, vt ipsi veluti mala punica fuerint ex Virginis genis tanquam
ex floribus enata. Quod enim malum punicum symbolum sit martyrij, siue mar-
tyrum, docet multis in locis D. Gregor.

R. Abenestæ.
Genetiva Virgi-
nis flores ma-
li granati
Apostoli ma-
la punica.
D. Gregor.

De pulchritudine labiorum Virginis.

SECTIO XI.

I. Labiorum pulchritudo, quæ rubore præcipue continetur, maxime etiam
Cant. 4. 3. 11 **L**commendatur ab sponso in Virgine Cant. 4. *Sicut vitæ coccinea labia tua, &
eloquium tuum dulce*: leu vt alij transferunt ex Hebræo: *Tanquam filum coccini labia
tua, & sermo tuus decorus est*. Et paulò inferius. *Fanus distillans labia tua sponso: mel & lac
sublinguatus*. Quod ad rem attinet, per Virginis labia eius in loquendo prudentia
Virginis pru-
dentia in lo-
quendo. exprimitur, quæ vitæ coccineæ comparatur, quoniam sicut femina solent vitæ
coccinea crines, ne effluant, constingere: ita prudentiæ examine constringun-
tur sermones, ne temerè affluant. Est autem ea vitæ coccineæ: quoniã
eius in loquendo prudentia, sicut & reliquæ virtutes, charitate rubebat. Hac de
re loquitur D. Bern. serm. super signum magnum, vbi obseruat non nisi quater lo-
D. Bernard.
B. Virgo qua
terlocuta le-
gitur in Eu-
gelio. quitam Virginem legi in Euangelio: primò quidem ad Angelum, sed cum iam
semel, atque iterum alloquutus eam fuisset: secundò ad Elizabeth, quando vox
salutationis eius Ioannem exultare fecit in utero, & ea magnificante Mariam ipsa
magis Dominum magnificare curauit: tertio ad filium, cum iam esset annorum
duodecim, quòd ipsa, & pater eius eum dolentes quæsiuissent: quarto in nuptiis
ad filium, & ministros: & is quidem sermo certissimus index ingenitæ mansue-
tudinis, & virginalis verecundiæ fuit. Deinde obseruat mirum esse, quòd Virgo
nihil legatur dixisse neque pastoribus, neque Magis, neque Simeoni in templo.
Virginis mi-
rum silentii. Nunquid, inquit, non ab initio venisse pastores, & primam omnium Mariam inuenisse legun-
tur: sic & Magi quoque non sine Maria puerum inuenerunt: & inducens in templum Domini
templi Dominum multa quidem à Simeone audiuit: am de eo, quam de se ipsa: & tamen ad lo-
quendum tridat in omnibus, neque de ipso incarnationis Dominica sacramento quòdunque
verbum fecisse reperies.

II. Hæc vitæ, quæ labia constringenda sunt exemplo Virginis, aliis quoque simi-
Psal. 140. 3. litudinibus explicatur in sacris literis. Primum nomine ostij Psalm 140. *Pone Do-
mine custodiam ori meo, & ostium circumstantia labis meis*. Rationem verò similitudinis
eam affert D. Gregor. lib. 7. Mor. cap. vlt. & 3. p. curæ pastoral. admonitione 15. quia
D. Gregorius
Os congruo
tempore
aperiendum
& clauden-
dum. nimirum ostium & aperitur, & clauditur. *Qui ergo, inquit, ori suo peri non obstacu-
lum, sed ostium petiit, & aperte docuit, quod & per disciplinam retineri lingua debeat, &
ex necessitate laxari, quatenus os discretum, & congruo tempore vox aperiat, & rursus
congruo cæcurnitas claudat*. Quæ ratio etiam affertur à D. Chryl. in comment. su-
per Psalm 140. vbi addit rationem esse clauem huius ostij. *Os, inquit, nostrum perpe-
tuo custodiamus rationem eitanquam clauem adhibentes*. Dicitur autem huiusmodi
ostium ostium circumstantia, hoc est, circumstans: quia discretio, & prudentia debet
totum os ambire opponendo temporis, loci, personarum circumstantias, vt merito
ostium

D. Chryl.
Ratio ori
clauis.

ostium circumstantiæ dici possit. Est & alia vis in eadem similitudine; quod sicut in domum, quæ nullo clauditur ostio, patet sine delectu aditus vniuersis, qui ingredi, egredi que voluerint: ita per os, quod nullo discretionis ostio clauditur, egrediuntur turmatim, ac temerè incondita verba, quæcunque in buccam venerint. Secundò, Non satis est hoc ostium clausum esse, nisi etiam vectibus, & repagulis diligenter obseretur: hoc enim etiam maximè commendant sacræ literæ, veluti Eccles. 28. *Ori tuo facito ostium, & seras*: seu vt legit D. Greg. in expositione. 4. *Eccles. 28. 28.*

Psalm. penitentialis: Ori tuo fac ostium, & vectem.

Tertiò, Tanta est bene loquendi silentii que suo tempore seruandi difficultas, vt ne ostio quidem vectibus, & repagulis oblerato fidere quis debeat: sed præter ostium, & vectes adhibenda sit diligens custodia, & excubiæ ad custodiendum ostium, ne quis illud abique necessitate detractis seclis aperiat. Idcirco enim regius vates dixit Psalm. 140. *Pone Domine custodiam ori meo*. Sicut enim obseclam vrbem non satis est claudere, sed præterea opus est ad portarum custodiam præsidium adhibere: ita non sufficit arcem cordis, quæ continuò à dæmone obsideretur, clauso ostio seruare, sed præterea adhibenda est vigilantissima custodia, quam D. Chryl. loco citato vult esse memoriam mortis, quam ipse pingit quasi cæminam præferentem manu ignem inferni. *Hunc, inquit, adhibes anctorem, & custodiam cæminam minus conscientia, & hanc portam nunquam in tempestatim aperies*, iuxta illud Eccles. 7. *In omnibus operibus tuis memento nouissima tua, & in æternum non peccabis*. Deinde aduertit non sine mysterio mentionem fieri & ostij, & custodiæ, vt intelligamus huiusmodi ostium nec semper debere esse apertum: nec semper clausum: sed interdum aperiendum, interdum etiam claudendum iuxta illud Eccles. tertio, *Tempus tacendi, & tempus loquendi. Si enim, inquit, oporteret ora perpetuò patere, non facta essent portæ: si autem perpetuò clausa esse, non esset opus custodia.*

Quartò, Frenos etiam adhibere iubemur ori quasi indomito, & effrenato equo Eccles. 28. *Facito frenos ori tuo rectos*, hoc est, vt interpretatur D. Ambros. lib. 1. Officiorum cap. 3. *Restringatur lingua habena vinculis, frenos habeat suos, quibus reuocari possit*. Eademque similitudine vsus est Iacobus Apostolus in epist. sua canonica, c. 3. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir: potest etiam freno circumducere totum corpus*: quibus verbis significat eum, qui linguam nouit frenare, reliquum omne actionum suarum corpus posse gubernare: sicut totus equus freno ori adhibito regitur, quem admodum statim subiungit: *Si quis frenam in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumseruimus*. Quintò, Non tantum frenos in ore, sed etiam stateram in manu, cum loquimur, vt habeamus, admonemur Eccles. 28. *Verbis tuis facito stateram*. In quem locum D. Ambros. loco proxime citato, *Profer, inquit, sermones ad mensuram libræ examinatos iustitiæ, ut sit grauis in sensu, in sermone pondus, in verbis modus*. Et D. Chryl. in Psalm. 140. eundem locum exponens, stateram, & lancem docet faciendam linguæ, vt non solum verba, quæ oportet, effertur: sed etiam cum ea, qua par est, cautione veluti ponderantes expendamus. *Si enim, inquit, hoc facimus in auro: multo magis faciendum est in verbis, vt nihil desit, nihil redundet*. D. Ambr. legit. *Ori tuo fac iugum, & stateram*: per iugum que intelligit humilitatem, & subiectionem, vt lingua sit subiecta rationi, eius que iugum libenter subeat. Atque hæc omnia Virgo beatissima diligenter obseruauit, ipsa nimiram oris sui ostium clauderat, aperiebaturque opportuno tempore ipsa verbis suis fecit stateram, singula prudentiæ libræ examinans, ipsa aureos quosdam silentij frenos ori ad mouendos exemplo suo docuit, ipsa denique vitta cocceina sermones constrinxit, tum ne diffluerent, tum vt charitatis quasi

III.
Silentij seruandi difficultas.

Psalm. 140.

Mortuam memoriam vt pingat.
D. Chryl.
Eccles. 7. 40.

Eccles. 5. 2.

IV.

Eccles. 28. 40.

D. Ambros.

Eccl. 28. 29

D. Ambros.

Sermones ad mensuram libræ examinatos iustitiæ, ut sit grauis in sensu, in sermone pondus, in verbis modus.

Et D. Chryl. in Psalm. 140. eundem locum exponens, stateram, & lancem docet faciendam linguæ, vt non solum verba, quæ oportet, effertur: sed etiam cum ea, qua par est, cautione veluti ponderantes expendamus.

Si enim, inquit, hoc facimus in auro: multo magis faciendum est in verbis, vt nihil desit, nihil redundet.

D. Ambr. legit. Ori tuo fac iugum, & stateram: per iugum que intelligit humilitatem, & subiectionem, vt lingua sit subiecta rationi, eius que iugum libenter subeat.

Atque hæc omnia Virgo beatissima diligenter obseruauit, ipsa nimiram oris sui ostium clauderat, aperiebaturque opportuno tempore ipsa verbis suis fecit stateram, singula prudentiæ libræ examinans, ipsa aureos quosdam silentij frenos ori ad mouendos exemplo suo docuit, ipsa denique vitta cocceina sermones constrinxit, tum ne diffluerent, tum vt charitatis quasi

Eccles. 28. 29

D. Ambros.

Sermones ad mensuram libræ examinatos iustitiæ, ut sit grauis in sensu, in sermone pondus, in verbis modus.

Et D. Chryl. in Psalm. 140. eundem locum exponens, stateram, & lancem docet faciendam linguæ, vt non solum verba, quæ oportet, effertur: sed etiam cum ea, qua par est, cautione veluti ponderantes expendamus.

Si enim, inquit, hoc facimus in auro: multo magis faciendum est in verbis, vt nihil desit, nihil redundet.

D. Ambr. legit. Ori tuo fac iugum, & stateram: per iugum que intelligit humilitatem, & subiectionem, vt lingua sit subiecta rationi, eius que iugum libenter subeat.

Atque hæc omnia Virgo beatissima diligenter obseruauit, ipsa nimiram oris sui ostium clauderat, aperiebaturque opportuno tempore ipsa verbis suis fecit stateram, singula prudentiæ libræ examinans, ipsa aureos quosdam silentij frenos ori ad mouendos exemplo suo docuit, ipsa denique vitta cocceina sermones constrinxit, tum ne diffluerent, tum vt charitatis quasi

Statera vt auro, sic faciendâ linguæ.

D. Ambros.

Virgini verba ad iustitiæ libræ examinata.

colore coccineo in proximorum utilitatem tuberent, ut merito ei sponfus dixerit: *Vitta coccinea labia tua.*

V. *Beda.* Quamquam & alia quoque ratio reddi potest, cur labia Virginis vitta coccinea comparantur, quæ ex Beda colligitur: quoniam scilicet Virgo sermones suos passionis Dominicæ memoria solebat tingere, & veluti coccineos efficere. Adubrari enim passionem Christi per filum coccineum perspicuum est ex Iosue 2. cum Raab meretrix ex fenestra funem appendit coccineum ad cuius conspectum sibi, domique suæ parceretur, ut in cum locum Origenes eleganter observavit. Merito autem memoria passionis Christi vitta coccinea comparatur: quoniam, ut ait Beda, nihil est, quod magis nefarios, & profligatos homines à peccando cohibeat, quàm cum recolunt pro eis Dominum passum fuisse. Præterea pulcherrima tunc sunt labia, & quasi coccinea, cum de passione Christi sermonem habent. Rectè etiam subiungitur: *Et eloquium tuum dulce:* quia gratissimū est Deo, & Angelis, cum de passione Christi mysteriis invicem loquimur.

Eius virtus ad cohibenda peccata.

VI. Nec verò vitta coccinea dumtaxat labia Virginis conferuntur, sed etiam distillantanti fauo, ut initio diximus, propter incredibilem suavitatem, ac dulcedinem. Præterea fauus erant per dulcedinem amoris, distillans per affabilitatem. Nec vacat mysterio, quod fauus distillans, non effusus dicitur, nimirum, quia non debet quispiam, quicquid scit, effundere, sed præmeditato loqui, & habita ratione loci, temporis, ac personarum quodammodo distillare. Quod mirum fuit in Virgine, quæ cum tam multa, tantaque sciret, paucissima tamen loquuta legitur. In cuius rei figuram dicitur Num. 19. *Vas, quod non habuerit operculum, nec ligaturam ad super, immundum erit:* & est sermo de tentorio mortui, in quo vas omne, quod non habuisset operculum, immundum censebatur. Cuius rei mysterium sic expendit D. Grego. lib. 23. Mor. cap. 4. *Tegmen operculi, vel ligatura est censura disciplina, qua quisquis non premitur, quasi vas immundum, pollutumque reprobatur: Quasi enim vas sine operculo vel ligatura pollutum, qui per studium ostensionis patens nullo velamine taciurnitatis operitur.*

D. Grego.

VII. Verùm optabit quispiam reddi sibi rationem, cur labia Virginis tam suaavia ac dulcia fuerint, ut mellis fauo comparentur. Sanè non alia est, nisi quia tam sæpe, ac frequenter oscula filij sui infantis delibavit, quemadmodum ipsa exoptabat, cum dicebat Cant. 1. *Osculetur me osculo oris sui:* seu ut est Hebraicè, & Septuag. etiam transtulerunt: *Osculetur me osculo oris sui:* ut videlicet non vnum tantum osculum, sed multa expetierit. Quid non enim gratiæ, suavitatisque Virginis labijs adhæretet ex ore, & labijs suavissimi illius infantis, cui veluti blandiens Regius vates dicebat Psalm. 44. *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labijs tuis.* Quo loco primum est observandum Psalmi eius titulum Græcè quidem esse: *Pro iis, qui commutabuntur:* Hebraicè autem: *Pro liliis,* vel *super lilia,* & iuxta Symmachum: *Triumphus pro floribus.* Volunt autem Hebræi lilia hoc loco non significare flores, sed musicum instrumentum, quod liliis insculptis esset insignis, quod genus instrumentorum etiam hodie in usu est, cum in corpore lyrarum, & vnde sonus redditur, sint lilia, rosæque insculptæ: quam expositionem sequuntur Rab. Abenefra, & Rab. David. Potèstque ea sententia confirmari ex eo, quod in titulis aliorum Psalmorum instrumenta quoque musica, ad quæ canebantur, poni solent, veluti Psalm. 53. *Victori in organo eruditio David:* & Psalm. 60. *Victori super organum David:* & Psalm. 6. & 11. *Pro octava,* vel, *super octavam:* nam ibi etiam octava iuxta expositionem Hebræorum est genus odæ, vel instrumenti musici. Existimat autem D. Hieron. hæc lilia significare virgines: nam idcirco ait se hunc Psalm. voluisse exponere Principiæ virgini, eo quod inuenerat in titulo lilia,

Psalm. 44. 3. Tituli Psalm. 44. varia lectio.

R. Abenefra. R. David. In titulis Psalmorum adhibentur instrumenta, ad quæ canebantur. D. Hieron.

lilia, & flores, quæ pertinent ad virginittatis decus immortale: cui etiam concinit titulus ille: *Prois, qui commutabuntur*: quia virgines mutantur in Angelos: eaque mutatio perfectissima erit in cælo iuxta illud Matth. 22. *Neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut Angeli Dei in cælo*. Nec à virginibus dissidet illa alia litorum acceptio pro instrumentis musicis: verè enim virgines sunt musica instrumenta pulcherrimis virtutum lilijs insculpta, quæ ad sublimem quandam concentum diuinarum laudum in cælo adhibentur iuxta illud Apoc. 14. *Vocem, quam audiui, sicut citharadorum citharizantium in citharis suis: & cantabant quasi canticum nouum, & nemo poterat discere* (sic enim legendum est, non, dicere,) *canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia*. Quod enim huiusmodi citharædi virgines sint, statim explicauit Ioannes, subiungens: *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coniugati: virgines enim sunt*.

Virgines mutantur in Angelos.
Matth. 22. 30.
Virgines Et sunt musica instrumenta & citharædi.
Apoc. 14. 2. 4

Cæterum quanquam vniuersè hæc lilia ad virgines spectent: præcipuè tamen VIII.

referenda sunt ad Christum, sanctissimam que eius matrem: siquidem eo Psalmo agitur de Messia nuptijs, eiusque sponsa, quæ potissimum fuit eius mater. Quare non mirum, si Virgo tantam habuit gratiam in labijs, cum labia habuerit pulcherrimi lilijs: folia enim illa lilijs inflexa quandam præbent speciem labiorum. Vnde 2. Paralip. 4. dicitur de mariæno: *Vastitas eius habebat mensuram palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilijs*: imo labia ipsa sponsi lilijs comparantur Cæt. 5. *Labia eius lilia*. Secundò, Aduertendum est ex August. Eugub. in comment. super Pl. 44. cū dicitur: *Diffusa est gratia in labijs tuis*, significari maximam copiam, & abundantiam gratiæ, quæ veluti torrens, & quasi flumen appelletur: quasi dicat: *Circumfusum est gratia os tuum, sicut fons sese largiter effundit: sic effudit sese vberem gratia in ore tuo*. Tertio, Obseruauit in eundem locum Francisc. Titelman, plenum mysterij esse, quòd in labijs Christi potius, quam in facie, fronte, aut oculis dicatur diffusa fuisse gratia: quia nimirum Christus venerat, vt legatione quandam maximè arduam, ac difficilem perageret, scdusque inter homines, Deumque grauissimè offensum percuteret: atque adeo opus fuisse, vt in labijs multam haberet diffusam gratiam, vt hoc hominibus posset facilius persuadere, Patremque sermonis suauitate mitigare: aduocatus enim, qui gratiam non habet in loquendo, non est idoneus difficillimis negotijs expediendis, animis que vtriusque partis conciliandis. Cum igitur in labijs Christi tanta esset diffusa gratia, eiusque infantis ofcula Virgo beata frequentissimè delibaret, inde ortum est, vt eius labijs tanta infunderet gratia, vt distillant mellis fauo meritò comparari debuerint.

Gratia labiorum Virginis ex Christo.
2. Paral. 45.
Cæt. 5. 13.
Aug. Eugub. Psal. 44. 3.

Titelm.
Gratia cur posuit in labijs, quæ in Christi facie dicatur diffusa.

De pulchritudine colli in Virgine.

SECTIO X.

Quoniam collum præcipuum quandam in corporis compositione locum obtinet in eo describendo præcipuè quoque versatur sponsus: Vnde Cant. 4. sic ait. *Sicut turris David collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis: mille clypei pendunt ex ea, omnis armatura fortium*: seu vt alij transferunt ex Hebræo: *sicut turris David collum tuum constructa ad disciplinas: mille clypei suspensi sunt super eam, omnes pharetra fortium*, Sanctes Pagn. paulò aliter: *Quæ edificata est ad docendum transeuntes*. Et c. 7. *Collum tuum sicut turris eburnea*. Denique cap. 1. *Collum tuum sicut monilia*.

Cant. 4. & 7.
1. 10.
Sancti Pagn.

Primum igitur per Collum, Virginis eius apud Deum gratia, & intercessio intelligitur, ita vt eius intercessio sit veluti collum, per quod à Deo

I.
Virginis intercessio turri Ecclesiæ.

omnes gratia, praesidiaque in homines transfunduntur. Itaque haec Virginis intercessio turris quadam est Ecclesiae fortissima, ad quem omnes, cum ab hostibus oblidenter, sese salutis causa recipiunt. Ea munita est firmissimis propugnaculis, hoc est, praesentissimis in omni tentationum, & persecutionum genere praesidijs. *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, non solum, quia mille protectionum genera intercessione Virginis continentur, propter quae multa etiam inuocationum genera promeruit: sed etiam, quia quotquot fortissimi milites, ac duces in Ecclesia extiterunt, victorias suas Virgini in primis acceptas retulerunt, & hodie quoque referunt: & idcirco arma sua ex huiusmodi turri quasi ex tholo suspendunt, hoc ipso testantes se Virginis potissimum beneficio de hostibus tum animae, tum corporis victoriam reportasse. Unde merito alij transferunt ex Hebraeo: *Quae constructa est ad disciplinas, sive, quae constructa est ad docendum transcentes: quoniam quicumque ad hanc turrim alpegerint, viderintque tam multa intercessionis eius monumeta, cognoscent facile, quantum spei sit in Virginis praesidio collocandum. Quid enim quae aliud vident, qui templum Virginis ad aquas Lupidas, Laodetanium, & Mosis ferati ingrediuntur, quam huiusmodi clypeos, & armaturam fortium è turri suspensam, arma videlicet omnis generis, compedes, vincula, linteamina mortuorum, quae inuicta huius turris praesidia omnibus transeuntibus clarissime testantur?**

II.

Virgineae intercessionis duo symbola praecleara.
D. Bernard.

E. Virgo aqua ductus gratiae.
Exod. 14. 25.

Ephrem Syrus.

Andr. Cremonens. Vallum ad Virginem; cum eam vallum fidelium appellauit. Ad utramque demum Andreas Cremonensis sermone de Assumpt. Virginis, cum eam vocat commune mundi propitiatorium: quae eadem appellatione vitur Ephraem loco citato.

III.

Coloss. 3. 14.

Matt. 22. 40.

Ephes. 6. 11.

2. Cor. 13. 4.

Secundo, Potest etiam per collum Virginis eius intelligi charitas. Sicut enim collum reliquum corpus capiti annexum: ita charitas Deo nos maxime coniungit: imò & vinculum est omnis perfectionis ad Colol. 3. *Super omnia autem haec charitatem habete, quod est vinculum perfectionis: & Matt. 22. In his duobus mandatis vniversa lex pendet, & Propheta. Atque hoc est, quod subiungitur: Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium: quia omnes omnino virtutes ex charitate pendent, quibus armatura sanctorum continetur iuxta illud ad Ephes. 6. *Induit vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli: quae libet enim virtus est velut clypeus quidam fortissimus aduersus omnes daemonum ictus. Quod autem ex charitate pendeant virtutes reliquae, disertis verbis significauit Apostolus, cum dixit secunda ad Cor. 13. *Charitas patiens est, benigna est, &c. Merito etiam charitas turri comparatur: quoniam sicut castra, vel diruta turris facile oppidum ipsum expugnatur, ita charitate deperdita ciuitas virtutum occupatur. Propugnacula, quibus haec turris defenditur, sunt ipsa opera, quae si ab hostibus capiuntur, celsitudoque à bonorum operum profectu, turris omnino defendi non potest.***

Tertio

Tertio, Per collum Virginis accipiendam quoque esse eius humilitatem, qua veluti collo omnibus se subiciebat, exilimat Rupert. lib. 6. in Cantic. additque humilitatem in Virgine fuisse maximam fortitudinem, & idcirco turri eburnea comparari: præstat enim ebur soliditatem, & fortitudinem. Atque hanc fuisse etiam fortitudinem Moysis, qua Deum tenebat, ne populum deleret: unde illi Deus dicebat: *Dimitte me*. Exod. 32. Et quia Iacob contra Deum prævaluit, quando cum eo luctatus est. Genes. 32. *Qua fortitudine*, inquit Rupert. *luctabatur iste, vel ille? Profecto humilitate nam de Moysè dicitur Psalm. 105. Si non Moyses electus eius fuisset in contractione* (id est, ut ipse interpretatur, in nimia mentis humilitate) in conspectu eius. De Iacob autem Osee 12. cum dictum fuisset: *In fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, confestim fortitudinem eius exprimens Propheeta subiunxit: Fleuit, & rogavit eum. Igitur o dilecti: collum tuum, quod est humilitas tua, turris est eburnea, id est, fortissima, atque pulcherrima.* Hæc Rupert. Accedit, quod ebur dens est elephantorum maximè formidabilis: nihil autem demones magis perhorrescunt, quàm humilitatem: quemadmodum testatur D. Antonius Eremita, ut auctor est D. Athanasius in eius vita.

Postremo, Collum Virginis est eius obedientia: quam ob causam de illo dicitur Cantic. 1. *Collum tuum sicut monilia.* Quæ expositio est Orig. homil. 2. in Cant. ubi legit: *Cervix tua speciosa facta est, sicut redimicula. Et merito, inquit, quam enim prius præcautionis inobediens turpem fecerat: nunc obedientia fidei speciosam fecit, & pulchram. Cervix ergo tua speciosa facta est, sicut redimicula: redimicula enim sunt conexiones monilium, quæ in cervicibus federæ solent, ex quibus descendit per omne collum reliquus ornatus. Cervicem verò diximus subiectionem, & obedientiam, eo quod quasi iugum Christi suscipiat, & fidei eius obedientiam præbeat. Ornamentum ergo cervicis eius, quæ est obedientia, Christus est: ipse enim prior factus est obediens usque ad mortem: ornamentum ergo, & monile cervicis sponsæ obedientia Christi est.* Atque hæc quidem Orig. Quæ quanquam ille ad Ecclesiam refert, optimè tamen quadrat in Virginem, quæ obedientissima fuit. Simulque aduertendum monile ornamentum pectoris esse à collo appensum, pendentem gemmam habens inclusam auro, id quod ad institutum maximè pertinet. Verè enim obedientia è collo per subiectionem dependens obedientis pectus exornat, geritque Christum, qui gemma est preciosissima, ex collo ad pectus pendentem, cū Christum Patri obedientissimam sibi tanquam exemplar ad imitandum proponit. Deinde observandum non dictum esse: *Collum tuum ornatum est monilibus*, sed, *Collum tuum sicut monilia*, hoc est, tã pulchrũ, ut ipsum met sit monilia, nec villo externo, ditiori que ornatu ad pulchritudinẽ indigeat, sed ipsum per se sit instar omnium monilium, omnemque in se ornatum contineat. Quod maximè declarat, & amplificat obedientiã Virginis, quæ ipsa per se fuit pulcherrima, Deo que gratissima. Imo & ipsius obedientiæ in vniuersum pulchritudinem declarat, quæ adeo pulchra virtus est, ut omnibus monilibus, & ornamentis comparari possit.

Quoniam verò cœpimus collum Virginis eius obedientiam interpretari, percurramus breviter in eundem sensum reliquas colli similitudines, quod in obedientiam aptissima sint. Obedientia igitur turris est & solidata cum propugnaculis: quoniam si vera est, & perfecta, expugnari non potest, imo per eam gloriosa de hostibus victoria comparantur, & idcirco additur: *Nulle clipei pendunt ex ea, omnis armatura fortium*, videlicet quæ spolia de tacta hostibus in monumentum victoriae iuxta illud Proverb. 21. *Vir obediens loquetur victorias.* Est autem victoria præcipua obedientis se ipsum vincere: sic enim eum locum interpretatur divinus Gregorius libro 34. Moralium cap. 34. *Vir, inquit, obediens loquitur victorias,*

IIII.

Humilitas
Virginis tur-
ris eburnea.
Rupert.Exod. 32. 10.
Gen 32.

Psalm. 105. 23.

Osee 12. 3.

Humilitate
maxime per-
horrescunt
demonos.

D. Athan.

V.

Cantic. 1. 0.

Orig.

Virginis obe-
dientia.Obedientia
ornamentum
Christi.Obedientia
eximia pul-
chritudo.

VI.

Obedientia
turris cū pro-
pugnaculis.

Prov. 21. 28.

D. Gregor.

Obedientia
que sit præ-
cipua victo-
ria.

quia dum aliena voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus.

VII.

Denique eadem turri eburnæ similis dicitur propter puritatem, & innocentiam, quam obedientia debet habere coniunctam. Id quod expendit D. Gregor. in eo, quod amici, & cognati Iob ei ouem vnam, & in aurem auream vnam obtulerunt: quia enim obedientia ex auditu est, rectè per in aurem, quod aurium est ornamentum, exprimitur. Igitur amici Iob obtulerunt ei ouem vnam, & in aurem vnam: Quoniam, vt ait Gregorius, innocens mentibus ornamentum obedientia iungitur: quare Iobo nemo in aurem sine oue, nemo ouem sine in aure obtulit, quia Redemptori suo non obedit, qui innocens non est, & innocens esse non potest, qui obedire contemnit. Quia verò ipsa obedientia non seruilis metu, sed charitatis affectu seruanda est: idcirco in aurem obtulerunt, vt videlicet in ea, quæ exhibetur, obedientia charitas fulgeat, quæ virtutes omnes quasi aurum cetera metalla transcendit. Hæc illi. Cui concinit illud, quod de Salomonis throno dicitur 3. Reg. 10. quodd scilicet thronum fecerit ex ebore grandem, & vestiuerit auro fuluo nimis. Quid enim vetat per Salomonis thronum obedientiam intelligere, in qua veluti in excello throno Deus ipse residet cui nimirum maximè gloriofum est habere sibi omnes subiectos, & dicto audientes?

Innocens esse non potest qui obedire contemnit. Obediendum non seruilis metu.

3. Reg. 10.

VIII. Obedientia difficultas est.

Obedienti quam debeat esse fortes, & generos.

In exemplū obedientiæ purificationis se subiecit B. Virgo. D. Thom. Ioan. Gers. D. Bonau. Abulens. D. Bern. Luc. 1. 38. Annūciatio- ni angelicæ consentiens quantum meruit B. Virgo. Prov. 30. 19.

Plenūque mysterij est in hanc sententiam, quod thronum illum duodecim leones seni ex vtraque parte ambiebant: tum quia multi leones, hoc est, multæ difficultates obedientiæ thronum ambiunt, vt qui ad huiusmodi thronum conscendere expetit, sibi inter ferocissimos leones incedendum pro certo habeat: ut etiam quia illi potissimum ad obedientiæ celsitudinem aspirant, qui leoninam quandam fortitudinem, & generositatem æmulantur, eo quod maximè ardua sit obedientiæ virtus. Quam eandem ob causam turris illa Dauid, de qua ante diximus, multa habebat propugnacula, multos appensos clypeos, multam armaturam fortium: omnia enim propugnacula, & munimenta, omniāque armorum genera necessaria sunt iis, qui obedientiæ turrim, atque arcem seruare, ac tueri contendunt, quam nimirum omnis generis tentamenta, bellaque impugnant, cum in materia verferet vniuersarum virtutum. Hæc igitur omnia maximè ad Virginem pertinent, quæ in virtute obedientiæ ita excelluit, vt sponte se legi purificationis subiecerit, qua tam en nequaquam tenebatur, in exemplum videlicet non solum humanitatis: sed etiam obedientiæ, quemadmodum docet D. Thom. 3. p. quæst. 37. art. 4. Imo affirmant Patres Virginem, cum stetit iuxta crucem, heroicum actum obedientiæ exercuisse simul, & charitatis offerendo filium suum Patri. Qua de re legendus est Ioan. Gerson tract. 2. de Cantico decachordo, id est, Magnificat, D. Bonauent. in 1. dist. 48. q. vlt. Abul. q. 14. in prologum Matth. Addit sanctus Bernardus serm. 17. de festiuitatibus Virginis Virginem actu fidei, & obedientiæ, cum consensit annūciationi Angelicæ illis verbis Luca 1. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, plus meruisse, quam omnes sanctos omnibus suis actibus, cum eo actu meruerit saltem de congruo, vt esset mater Dei: atque ad id probandum affert illud Prouerb. 30. Multa filia congregauerunt diuitias, tu supergressa es vniuersas.

De murenulis, quibus collum Virginis ornabatur.

SECTIO XI.

I. DE Murenulis sponse sic loquitur sponsus Cant. 1. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Septuaginta translulerunt: Similitudines auri faciemus tibi cum punctis argenti. Alij: Margaritas aureas faciemus tibi cum punctis argenti.

argenteis. Aduertendum est autem pro murenulis esse Hebraicè *thore*, in regimine: alias enim dicendum foret, *thorim*, à radice *thur*, quæ significat considerare, seu contemplari, vnde deducitur *thora*, id est, lex, quod in ea meditandum sit: ab eademque radice deducitur *thor*, id est, turtur, vt habes Genes. 15. imo eo ipso capit. Genes. 15. Cant. idem nomen habetur, cum dicitur: *Pulchra sunt gena tua sicut turturis*: pro quo Hebræi legunt: *Pulchra sunt gena tua in murenulis*, siue in quibusdam alijs ornamentis: ex quo intelligimus turtures muliebre ornamentum esse. Itaque Hebraicum *thorim*, quod vulgatus modò turtures, modò murenulas transtulit, quidam catenas ex auro esse volunt, alij plures gemmas vno filo infertas: alij ligilla perexigua ex auro, & argento confata: Legionensis aliud quiddam cogitat de vitta Legionens. Murenula ornamenta colli. D. Hieron. rùm si vulgatam editionem sequamur, murenula sunt ornamenta colli, & catenæ ex auro instar murenarum: vnde D. Hieron. ad Marcellam, Aurum, inquit, colli sui, quod murenulam vulgus vocat, quod scilicet metallo in virgulas lente-fecente quædam ordinis flexuosi catena contextitur, absque parentibus vendidit. Quare non rectè D. Bernardus ferm. 41. in Cant. alijsque existimant murenulas non colli, sed aurium esse ornamenta. D. Bernard.

His animaduertis veniamus iam ad murenularum mysteria, quæ etsi multa, diuersaque sunt, aptissime tamen in Virginem concinunt. Primum igitur Beda. Beda. in Cant. vult has sponsæ murenulas esse scripturas diuinas, quas anima iusti collo circumdat, cum in omnibus, quæ loquitur, & agit, continuò scripturis sanctis intendit, quæ nimirum sunt colli pulcherrima ornamenta. Secundò. Citat. anti-quam illam translationem: *Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoad vsque Rex in recubitu suo est*, docetque nomine auri claritatem celestis patriæ adumbrari, cuius similitudines, & non ipsa claritas nobis in hac vita ostenduntur iuxta illud 1. ad Cor. 13. *Videmus nunc per speculum in enigmate*. Fiunt autem similitudines cum distinctionibus argenti, quia cum nitore spiritualium eloquiorum celestia nobis organa panduntur: & quoniam in hac vita dumtaxat, non autem etiã in futura talium similitudinum solatijs, & auxilijs indigemus, aptè subiungitur: *Quoad vsque Rex in recubitu suo est*, id est, quoad vsque Christus in secreto suo est, & necdum nobis in gloria Patris sui apparet: tunc enim, sicut ait Esai. c. 33. *Regem in decore suo videbunt oculi sanctorum*. Et hæc quidem Beda iuxta translationem Septuag. nam nostra editio, quæ est ex Hebræo, illa verba, *quoad vsque Rex in recubitu suo est*, iungit cum sequenti sententia. Esai. 33.

Tertiò, Alij per murenulas aureas vermiculatas argento accipiunt charitatem ornata sapientia. Cum autem argentum inaurari soleat, hic è contrario super aurum argentum ponitur: quia prior debet esse charitas, quam scientia, & super charitatè induci distinctiones argenti, seu vt habent Septuag. *puncta argentea*: subtilissima enim scientiarum placita, quæ appellamus puncta, super charitatem fundari debent. Scienciarum placita super charitatem fundanda. Quartò, Alij interpretantur murenulas cum vermiculationibus, vel punctis argenteis fidem, siue charitatem bonis operibus distinctam, vt fides, vel charitas sit murenula quædam aurea, & quæ per eam fiunt bona opera, vermiculationes sint, seu puncta argentea. Vel aliter per murenulas aureas posse accipi dilectionem erga Deum: per puncta autem, & vermiculationes argenti actus dilectionis erga proximum. Quintò, Dion. Carth. per murenulas intelligit gloriosa præconia, quibus tñ in sacris literis, tum à nobis cõmendatur Virgo beatissima. Dion. Carth. B. Virginis præconia. Quam expositionem videtur mutuatus à Ruperto, qui eodem modo murenulas istas interpretatur. *Murenulus*, inquit, *aureas faciemus tibi, vermiculatus argento, id est,* Ruperti.

ornamenta benedictionis, & gratiarum actionis benedicendo, & gratias agendo Deo, quod sic fecit tibi, ita ut non sit locus, ubi vox laudis huius non audiat, quatenus nomen celebrans iugiter te ambiat, & quodammodo de collo tuo dependeat.

V. Sexto, Possumus etiam iuxta traditam illam colli expositionem, qua ex Origene diximus significari obedientiam, per murenulas intelligere præmia, & ornamenta, quæ obedientiæ promittuntur: pendent quippe ex obedientis collo in cælo ornamenta gloriosissima, & pulcherrima. Par enim est, ut collum illud, quod iugum Domini portavit, tandem ablato iugo multis ornamentis decoretur. Vnde Paulus ad Hebr. 5. *Factus est, inquit, scilicet per passionem & glorificationem suam, omnibus sibi obtemperantibus causa salutis æternæ:* & Cant. 4. postquam ter dictum fuerat, *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni,* subiungitur: *Coronaberis:* quia videlicet illi coronantur, qui voci sponsi vocantis obediunt: quamquam & per vocem illam, *veni,* tertio repetitam tria religionis vota possumus accipere, per quæ ad Deum præcipue accedimus, & propter quæ iustorum animæ tãquam Dei sponsæ coronantur. Atque ad hanc murenularum de obedientiæ præmio expositionem pertinet illa D. Bernardi sententia serm. 41. in Can. cum per murenulas non colli, sed aurium ornamenta accipienda esse existimat, docens tum murenulas, siue inaures dari sponsæ in hac vita, eum illi ornamenta aurium, hoc est, variaz dantur diuinarum rerum cognitiones, ac similitudines supernæ patriæ statum adumbrantes, *Quæ ad aures, inquit, fidei pertinent, & interim eam, dum sponsa non fruitur, consolantur, ut per auditum obedientiam ad gloriam perveniat visionis.* Quam pulchras igitur murenulas Deum Virgini dedisse existimandum est, quæ vique adeo obediens fuit, ut (quod affirmat Gerson. tract. super Magnificat.) stans iuxta crucem altissimum habuerit actum obedientiæ offerens ipsa filium suum Patri, & conformans se etiã in illa filij sui morte acerbissima cum diuina voluntate. Plane in die eius Assumptionis dictum est ei: *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis: murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* In cuius rei figurâ Rebecca sponsæ Isaac datae sunt inaures aureæ, & armillæ. Gen. 24. quia nimirum Virgini, & cuilibet sanctæ animæ, quæ & aures Deo per obedientiam, & manus per opera præbet, dantur inaures ad cultum aurium, & armillæ ad brachiorum ornamentum.

De vberibus, & ventre Virginis.

SECTIO XII.

I. DE sponsæ vberibus ita legimus Cant. 4. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli caprea gemelli, qui pascuntur in lilijs:* & iterum: *Pulchriora sunt vbera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata:* & cap. 7. *Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructum eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut malorum.* Qui hæc sponsæ vbera ad Ecclesiam referunt, partim duo testamenta, partim omnes in vniuersum prædicatores interpretantur, qui variis nominibus eo libro Cant. dicantur: appellanturque Ecclesiæ oculi, quia occulta mysteria perspicunt: dentes, quia doctrinæ cibos terunt, comminuuntque fidelibus: collum, quia flatum vitalem Ecclesiæ ministrant: denique vbera, quia parvulis in Christo lac doctrinæ salutaris instillant. Duo autem dicuntur, quia duplex doctrinæ lac continent, vnum de astruptione fidei, alterum de compositione morum: pertinet enim ad concionatoris officium & fidem astruere, & ad bonos mores incitare. Comparantur hinnulis capreae propter perspicacitatem aspectus quoad intellectum:

Etum, propter hilaritatem quoad effectum: propter velocitatem quoad executionem operum etiam arduorum, atque difficilium. Denique pascuntur in liliis, id est, in floridis scripturarum campis, donec aspiret dies, & inclinentur umbra, id est, dum vita huius temporis perdurauerit. Verum omnia Ecclesia, de qua modò non agimus, duo hæc Virginis vbera virginitatem, & fecunditatem eius interpretatur Rupert. lib. 3. in Cant. quæ duo vbera hinnulis comparantur propter læticiam, quam mundo attulerunt: sicut enim hinnuli festiui, ac læti, dum huc, & illuc cum spectantium læticia in montibus saliunt. Gemellis autem hinnulis similia dicuntur, quia in sola Virgine duo hæc inuenta fuerunt, vt filium lactaret, & virgo esset. Denique dicuntur pasci in liliis propter summam fecundæ huius virginitatis pulchritudinem.

Virginitas & fecunditas duo vbera in B. Virgine Rupert.

Eadem duo vbera, virginitatem scilicet, ac fecunditatem in Virgine expendit II. D. Bernard. homil. 2. de B. Virgine in eo, quod Esai. 11. virga dicitur floruisse. *Flo. D. Bern. Esai. 11. Partus Virgini purissimus.* inquit, filium, virgam intellige matrem, quoniam & virga floruit absque germine, & Virgo concepit non ex homine: nec virga a virorem floribus laste emissio, nec Virginis pudorem sacri partus editio. Et in eo præterea, quod Iudic. 6. Gedeonis vellus de carne tõsum, sed sine vulnere carnis in area ponitur, & nunc quidem lana, nunc verò area rore perfunditur, vt significaret carnem assumptam de carne Virginis absque detrimento virginitatis cum distillantibus cælestis tota se infudit plenitudo diuinitatis, adeo vt ex hac plenitudine omnes acceperimus, qui verè sine illa non aliud, quam terra arida sumus. Cui Gedeonico factò propheticum dictum pulchrè conuenit, cum dicitur Psal. 71. *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.* Atque hæc duorum vberum cõiunctio est vnum ex tribus illis mirabiliter singularibus, & singulariter mirabilibus, quæ idem Bern. cõmémorat serm. 3. in vigilia Natiuitatis. *Tria, inquit, opera fecit omnipotens illa maiestas in Assumptione nostræ carnis ita singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, vt alia nec facta sint, nec faciendæ sint amplius super terram. Coniuncta quippe sunt ad inuicem Deus, & homo, mater, & virgo, fides, & cor humanum. Mirum est enim, quomodo cor humanum his duobus fidem accommodauit: quomodo credi potuit, quod Deus homo esset, & quod virgo manserit, qua peperisset.*

D. Bern. Esai. 11. Partus Virgini purissimus. Iudic. 6. Psal. 71. 6.

D. Bernard.

Dicuntur autem vbera virginitas, & fecunditas in Virgine, quia inde humanum genus spiritualiter infans ac salutis, & gratiæ hausit ex eo videlicet, quod in Virgine cum eius virginitate coniuncta est fecunditas, qua Deum hominem peperit: nihil enim nobis eius virginitas profuisset, nisi fecunda fuisset. Fit deinde mentio liliorum ad exprimendam virginitatis pulchritudinem: est enim liliij flos pulcherrimus, & hieroglyphicum spei: vnde in multis antiquorum Imperatorum nummis ex altera facie dea sculpta erat lilium dextera prætendens cum hac inscriptione, *spes publica*: quod mirificè conuenit in sanctissimæ Mariæ virginitatem cum fecunditate coniunctam, in qua spes humani generis publica exposita est. Denique de vberibus illud est maximè obseruandum, quod dicitur Cantic. 7. *Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut odor malorum.* Obseruandumque tunc denique vbera Virginis, id est, eius virginitatem, & fecunditatem mundo maximè profuisse, fuisseque instar hinnulorum delectationem, & hilaritatem spectantibus exhibentium, pulchriora etiam vino, & sicut botros vineæ suauissimos, postquam Christus in crucis palmam ascendit: tunc enim perfecta est humani generis redemptio, & apparuit fecundæ virginitatis utilitas, & suauitas. Quod enim per ascensum in palmam elevationem Christi in cruce accipere debeamus, docet Beda libro 6. in Cantic. Quod verò ait sponsus:

III.

Fecunda Maria virginitas spes publica humani generis.

Cant. 7. 8.

Utilitas fecundæ virginitatis Maria quando apparuerit.

Beda.

Cruis si-
lus.

Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, ad illud tempus spectat, cum Salomon ista scribebat: tunc enim Dominus se crebris Prophetarum vocibus promittebat ad redemptionem generis humani venturum, & ascensurum in arborem crucis, ut destructo mortis imperio ad vitam victor rediret, fructus autem palmæ, quos se apprehensurum commemorat, posteriores sunt gloriæ, quæ crucis sequentibus ascensum, hoc est, claritas resurrectionis, & ascensionis eius, aduentus Spiritus sancti, & salus mundi credentis. Itaque tunc Virginis ybera fecundissimi, & suavissimi botri fuerunt, cum Christus crucem triumphator ascendit: simul etiam odor oris eius sicut odor malorum: quia ex eo tempore Virginis fama, quæ per odorem exprimitur, vniuersum orbem peruasit.

III

Cant. 7. 1.
Dion. Cart.

Venter Vir-
ginis aceruo
tritici cur
comparetur.

Quod ad ventrem spectat, de eo ita legitur Cant. 7. *Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis.* Dionysius Carthus. lib. de præconio, & dignitate Mariæ, art. 37. & alij existimant in aceruo tritici fecunditatem Virginis, in lilijs virginitatem adumbrari. Itaque venter eius aceruus tritici fuit, quia fecunditatem habuit: septus lilijs, quia virginitatem retinuit. Et merito venter Virginis aceruo tritici confertur, quia ad eius ventrem tanquam ad immensum, & inexhaustum tritici aceruum mortales omnes, imò & Angeli cibi quærendi causa confluxerunt. Sed cur aceruus iste tritici dicitur non plenus, non ornatus, sed vallatus lilijs? Sanè illud significatur lilia fuisse pro vallo, quo defenderetur tritici aceruus. At, inquit, quis vnquam tritico vallum confecit ex lilijs? quàmve defensionem poterant lilia præstare tritico? Haud dubiè maximam, & inuictam. Primum enim, quod ad Virginem attinet, nisi ei vallum virginitatis tutum futurum promitteretur ab Angelo, dubium, an mater Dei esse voluisset? imò non electuram fuisse esse Dei matrem, nisi aliud Deum velle intelligeret, sentit Bernardin. Senenf. serm. de Concept. probarique potest ex illis verbis: *Quomodo fiet istud, quomodo virum non cognosco? nec prius consenti, quàm ei ab Angelo diceretur: spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Itaque lilia vallauerunt aceruum tritici, quia ut haberemus fecunditatem Virginis, fecerunt virginitatis lilia.

IV

Virginitatem
suam quanti-
fecerit B.
Virgo.
Bernardin.
Senenf.

Luc. 1. 34. 35.

Denique si vniuersè loquamur, lilia pro vallo acerui ponuntur, quia nihil ad custodiendum omnium bonorum, virtutumque aceruum fortius, ac firmitus est castitate. Hanc enim ita dæmon formidat, ut vbi cumque vallum huiusmodi reperit, de acerui rapina omnino desperet. Hinc est, quod D. Anselm. homil. super Euang. Luc. 10. *Intrauit Iesus in quoddam castellum, docet castellum appellari turrim muro circumdatam, quæ duo sese inuicem defendunt: tum ait beatissimam Virginem castellum esse, in qua humilitas turris, Virginitas muri instar obtineat, quæ duo sese inuicem tuentur, nimirum & turris humilitatis virginitatis murum, & murus virginitatis humilitatis turrim, imò & reliquarum omnium virtutum.* Quia igitur, inquit Anselm. *virginitatem cum lido non potest, solet impugnare superbia, est in eadem Virgine turris humilitatis, quæ à muro virginitatis omnem repellit superbiam.* Et quidem merito Anselm. nam virgo quæpiam nisi humilis sit, in maximo versatur virginitatis amittendæ discrimine. Vnde D. Aug. ad initium 2. lib. de ciuitate Dei quærens, cur permisit Deus in vrbe Romæ vastatione virgines Deo sacras à barbaris violari? respondet tandem cap. 28. cum iisdem loquens: *Quod si forte, cur permisit, quaritis, alia quidem est prouidentia Creatoris, & inscrutabilia iudicia eius: veruntamen interrogate fideliter animas vestras, num forte de isto integritatis, & continentia, vel pudicitia bono vos inflatus extulistis?*

V

Castitas cu-
stos virtutum
reliquarum.
D. Anselm.
Luc. 10. 38.
B. Virgo ca-
stellum.

Humilitas
virginis quam
i. e. esaria.
D. August.

Denique de ventre Virginis exclamat D. Epiphanius. serm. de Virg. laudibus.

VI

o uterum

O utrum impollucum habentem circulu calorum, qui Deum incomprehensum in te vere com-
prehensum portasti. O utrum celo ampliore, qui Deum in te non coarctasti. O utrum, qui
caelum septem circulis constans, & capax illi exitu. O utrum celus sublimiorem, atque
latiorem. O utrum habentem inextinguibile lumen septies lucentis gratia. Hæc ille, & mul-
ta alia in hanc sententiam.

D. Epiph.
Vetus B.
Virginis calo
amplior, &
sublimior.

De calceamentis, & gressu Virginis.

SECTIO XIII.

Vsque adeo calceamentorum Virginis pulchritudine, & incessus elegancia
captus est sponsus, ut per admirationem dixerit, Cant. 7. *Quam pulchri sunt*
gressus tui in calceamentis filia Principis: & quoniam in ponendo pede, & incessus, gres-
susque, venustate, & gratia, ingenua quædam in dolos elucet, ideo considerato in-
cessu sponsæ eam sponsus Principem nominavit.

I.
Cant. 7. 1.

Quod ad rem attinet, putamus per calceamenta Virginis accipiendam esse eius
humilitatem, cuius est ad pedes semper accidere, infimumque locum appetere:
quam virtutem difficillimam esse, facillimæque deperdi indicavit Petrus 1. sua
epist. c. 5. cum dixit: *Omnes autem inuicem humilitatem insinuate*: vbi pro eo, quod nos
habemus, *insinuate*, est Græcè, *εὐχολοβώσα*, hoc est, *innodare*, seu *alligare*: *χόρη* hos
enim nodum significat, & *εὐχολοβώσα*, innodare. Est igitur is sensus Apostoli: Hu-
militatem arctissimis nodis alligate, & innodate, ne elabatur: est enim humilitas
vsque adeo difficilis, ut nisi magna cura, & vigilantia retineatur, & quasi vincia-
tur, facillimè quavis occasione incidente elabatur. Verum ea virtus etsi difficilis,
tanta fuit in Virgine, ut eam Deus quasi admirans, & suspiciens dixerit: *Quam pul-
chri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis*: quibus verbis etiam innuit humilita-
tem, quamuis per calceamenta exprimatur, virtutem tamen esse Principis, eaque
maximè ipsos etiam Reges, ac Principes decorari: imò ex ea dignosci tanquam
ex calceamentis, & gressu generosum, ac regium cuiusque animum. Atque idcir-
co ad hanc vnam virtutem Deum in Virgine respexisse ipsamet confitetur in suo
canto Luca 1. cum ait: *Quia respexit humilitatem ancilla sua*. Ut autem intelligas eo
loco *humilitatis* nomine ipsam etiam virtutem humilitatis accipi debere, aduerte
pro eo, quod nos habemus, *humilitatem*, esse Græcè, *ταπεινωσις*, quæ vox in primis
significat afflictionem: estque hæc acceptio creberrima in sacris literis, veluti
Gen. 29. cum dixit Lia: *Vidit Dominus humilitatem meam*: & Psalm. 24. *Vide humilitatem*
meam, & laborem meum: & Psalm. 135. *In humilitate nostra memor fuit nostri*. Deinde si-
gnificat vilitatem, & exiguitatem, ut perspicuum est ex illo loco ad Philip. 3. *Qui*
reformabit corpus humilitatis nostræ a configuratum corpori claritatis sue: & Iacobi 1. *Glorie-*
tur frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua: vbi humilis, seu
ταπεινός, idem est quod vilis: & humilitas idem, quod vilitas: nam humilitas,
quæ est virtus superbiæ contraria, dicitur *ταπεινωσιν*, ut ad Ephes. 4. *Obsecro*
itaque vos ego vinculati in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni
humilitate, & mansuetudine: & ad Philip. 2. *sed in humilitate superiores sibi inuicem*
arbitrantes. Quoniam igitur eo loco non dixit Virgo, *ταπεινωσιν*, sed *ταπει-*
νωσις, multi ita interpretantur, ut Virgo dicat Deum respexisse suam ipsius vilita-
tem, & exiguitatem. Quam expositionem sequuntur Iansenius in sua concor-
dia, Vatablus in scholiis super eundem locum, ibidemque Caietanus, Isido-
rus Clarius, Euthymius, Erasmus, imò & D. Bernardus sermo. de B. Vir-
gine super illud Apocalyp. 12. *Signum magnum apparuit in celo*: vbi sic inducit

II.
1. Petr. 5. 5.
Humilitas
facillimè de-
perditur.

Quanta fue-
rit in B. Vir-
gine.
Humilitas
virtus regia.

Luc. 1. 48.

Gen. 29 32.
Psal. 24. 18.
Psal. 135. 23.
Locus cantici
B. Virginis
illustratur.

Philip. 3. 21.
Iacob. 1. 10.
Ephes. 4. 2.
Philip. 2. 3.
Iansen.

Vatablus.
Caietanus.
Isid. Clarius.
Euthymius.
Erasmus.
D. Bern.
Apoc. 12.

Virginem cum Elizabetha loquentem. *Beatam esse dicit, quæ credidit: sed crudelitatis, & beatitudinis causa respectu est supernæ pietatis, ut ex hoc magis beatam me dicant omnes generationes, quia ancillam humilem, & exiguam respexit Deus.* Potestque hæc expositio confirmari, quia non videtur conueniens summæ modestiæ Virginis, ut dicat Deum respexisse ad meritum humilitatis suæ: id enim esset gloriari, & de merito, & de virtute humilitatis, quod à verè humilibus longè abest.

II.

Verùm ne vel minimam maledicendi ansam præbamus Hereticis, qui ex hoc loco perperam intellectu occasionem acceperunt virginem iniuriis proscindendi appellando eam abiectam, ac vilem ex sua ipsius confessione: aduertimus verbum *ταπεινωσις* non semper vilitatem, sed interdum ipsam etiam humilitatis virtutem significare, ut exploratum est ex illa sententia à D. Petro. 1. sua epist. c. 5. & à Iacobo c. 4. usurpata: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam:* vbi pro hu-

Iacob. 4. 6.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

Matth. 23. 12.

super Missus est, virginitate placuit, & humilitate concepit. Etenim tunc primùm Deus humanitatem induit, cum virgo illa humilitatis plenissima pronunciauit. *Eccle ancilla Domini.* Atque hoc est, quod ipsa virgo commemorat Cant. i. cum ait: *Dum esset & ex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum:* nardus enim, qui frutex humilis est, humilitatem designat. Annotauit autem Rupert. in comment. eius loci tantum fuisse odorem huius nardi, id est humilitatis in Virgine, vt ad ipsum Deum in accubitu suo Regali in caelis consistentem peruenire poterit, eumque ita delectare, vt è caelo ad Virginis gremium per incarnationem traxerit.

Præterea obseruandum est, quod iam cœpimus dicere, humilitatem regalem quandam virtutem esse: idcirco enim sponsus de humilitate sponsam commendans eam *filiam Principis* appellauit. Est enim humilitas altissima, & humilis eo ipso quodd humilis est, maxime excelsus, ac sublimis, quemadmodum & superbus eo ipso quod superbus est, infimus, & abiectissimus. Itaque quod Christus ait: *Qui se humiliat exaltabitur: & qui se exaltat humiliabitur,* non solum accipendum est, postquam se humiliauerit ille, & iste exaltauerit, sed in ipso humilitatis actu supremam quandam altitudinem, & in ipso actu superbiae summam abiectiōnem contineri: atque adeo Virginem beatissimam eo ipso, quod se humiliavit, supra omnem fuisse euectam celsitudinem. Id quod ita exponit D. Aug. lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Est, inquit, aliquid humilitatis miro modo, quod sursum faciat cor: & est aliquid elationis, quod deorsum faciat cor. Hoc quidem quasi contrarium videtur, vt elatio sit deorsum, & humilitas sursum: sed pia humilitas facit subditum superiori, nihil est autem superius Deo, & ideo exaltat humilitas, qua facit subditum Deo: elatio autem, qua in vicio est, eo ipso, quod respicit subiectionem, cadit ab illo, quod non est quidquam superius, & fit quod scriptum est Psalm. 72. *Deiecisti eos, dum eleuarentur: non enim aut: Dum eleuati fuissent, vt prius extollerentur, & postea deicerentur: sed cum extollerentur, tunc deieci sunt: ipsum quippe extollere deici est.* Hæc August. Aliam eiusdem rei præclaram etiam rationem affert D. Gregorius lib. 6. Mor. c. 6. 8. super illa verba Iob. 5. *Qui ponit humiles in sublimi.* Quo loco docet D. Greg. humiles eo ipso, quod se humiliant, altissimos fieri. *In sublimi,* inquit, *humiles ponuntur, quia cum se ex humilitate substernunt alta menti, iudicio cuncta temporalia transcendunt: & cum se indignos in omnibus estimant, recta cogitationis examine huius mundi gloriam transcendentem calcant.* Idem eleganter persequitur Ioan. Gerson. 2. part. sermonis in cœna Domini, cōsideratione 1. vbi primùm docet veram humilitatem, dum exit à summa potentia, & gloria, & magnificentissima maiestate Dei ad suam impotentiam, seruitutemque intuentiam, effici potentissimam, & gloriosissimam, & monarchicam super omnia, quia nimitum facit ipsum Deum suam gloriam, & potentiam, dum propter Deum se, & omnia alia contemnenda arbitrat. *Quantum igitur,* inquit, *est humilitatis dominum habere omnia sub pedibus per generosum contemptum iuxta illud Deut. 11. *Omnis locus quem calcaueris pes vester, vester erit. Quid maius? & quam latum imperium nihil aliud à Deo magni pendere, nullique alteri rei subici.***

Secundò, Visionem Ioannis de muliere amicta Sole, humilitati accommodat, atque eam esse signum magnum apparens in caelo intelligibili, & supremo animæ rationalis: mulierem, inquam, amictam Sole iustitiæ. Quid enim iustius humilitate, quæ implet omnem iustitiam Math. 3. in capite eius coronam esse stellarum duodecim, hoc est, perfectionem omni virtutum fulgore radiantem: Lunam denique sub pedibus, hoc est, omnia terrena sub affectionibus per generosum contemptum. Tertiò, Aduertit ad humilitatis tanquam Principis, & Reginae imperium militare, & seruire omnia: aduersa quidem ad exercitium,

Luc. 1. 38.
Cant. 1. 13.
Rupert.
Odor humilitatis in Virgine quatuor.

Humilitas virtus regalis.

Matth. 23. 12.

B. Virgo se humiliat super omnem euectam celsitudinem.
D. August.

Deiciunt se dum extollunt superbi.
Psalm. 72. 18.
D. Gregor.
Iob. 5. 11.

Io. Gerson.

Humilitatis dominium.

V I.
Humilitas signum magnum in caelo.
Matth. 3.

Humilitas
imperium so-
per ostendit.

Et tunc in prospera verò ad modestiam, sobriamque consolationem, Dicam amplius, inquit Geison, militans pro eis sui hostes fortissimus: nam ex peccatis redditur caucior, firmior, ac potentior. Imò vide miraculum: ipsa ex morto propria reuiuiscit sapiens, fortiorque resurgit: nam quis neget magnam esse humilitatis recuperanda rationem humilitatem perdidisse? Quinetiam oritur ex suo contrario, quod est superbia non minori miraculo, quam si frigiditatem calor gignat: humilitatis quippe non parua est occasio animã contra Deum suum Creatorem, ac redemptorem superbisse. Quartò, Docet humilitatem suo modo esse ambitiosissimam; cupidissimam, maximi cordis, & altissimi spiritus: quoniam dedignatur nisi summo bono, nisi summis opibus, nisi summa gloria impleri. Postremò ait humilitatem similem esse speculo concauo, in cuius centro vniuntur omnes radii: & incidentiæ illustrationum diuinarum: quia nimirum humili omnes gratiæ communicantur à Deo, eamque ob causam appellari posse abyssum sorbentem omnium viuentium aquarum fluentia: imò & vacuum quoddam spirituale, ad quod implendũ confluunt omnia, nec implere sufficiunt, nisi Deus. Ex his perspicuum relinquitur, quanto iure Virgo propter humilitatem filia principis dicta sit, sponfusque eius humilitatem demeritis dixerit: *Quam pulchri sunt gressus tui in calcamentis, filia Principis!*

Humilitas
spirituale
vacuum.

COMMENTARIUM TERTIUM EXEGETICUM

In quo de sanctissima Deipara Virginitate, & maternitate
differitur ad illa verba: *Mulier amicta Sole.*

Amictam Sole fuisse Virginem, cum Verbum absque vilo
virginitatis præiudicio concepit.

SECTIO PRIMA.

I. **V**PERIORIBVS commentarijs docuimus sanctissimam Virginem signum magnum fuisse, iuxta triplicem signi in sacris literis acceptionem, pro miraculo videlicet, scopo, & atque vexillo: eandem in celo apparuisse ostendimus ob eximiam in omni genere magnitudinem: explicabimus etiam mulieris appellationem, vbi de nomine Mariæ, cuiusque tum corporis, tum animi pulchritudine aliquanto fufius disputauimus. Sequitur iam in visione Ioannis exponendum, quomodo fuerit amicta Sole: id quod tertio hoc commentario præstabitur. Et quoniam Virgo beatissima non solum fuit amicta Sole, sed Solem quoque ipsa amicit, iuxta illud Hierem. 31. *Famina circumdabit virum: utrumque isto comment. cõplectemur, quod adeo in Mariæ virginitate maternitateque potissimũ verfabitur, cuius vtriusque prerogatiuæ fuit sanè admirabilis, & maximè Diuinaconiunctio, & vnum ex tribus illis operibus mirabiliter singularibus, & singulariter mirabilibus, quæ commemorat D. Bernard. serm. 3. in vigilia Natalis Domini. *Tria, inquit, opera fecit omnipotens illa**

Bernard.

manifestat

maiestas in assumptione nostra carnis singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, ut talia nec fallat sine necessitate sine amplius super terram: coniuncta quippe sunt ad matrem Deum homo, mater & virgo, fides & cor humanum.

Ut igitur hinc ordiamur, De Bern. serm. de Virgine, variè exponit hunc amictum Solis in Virgine. Primum enim docet dici amictum Sole propter singularem clementiam, qua uniuersos instar cuiusdam Solis misericordiarum radiis illustrat, ut non tantum solarem naturam, sed Solem ipsum ad omnia suo splendore pertingentem induisse videtur. Et, inquit, est, qua velut alterum Solem induit sibi: quem admodum enim ille super bonos, & malos indifferenter ardet: sic ista quæque præterea non desinit merita, sed omnibus sese exorabilem, omnibus clementissimam præbet, omnium denique necessitates amplissimo quodam miseratur affectu. Altera Bernardi expositio desumitur à stabili simul, & perfectissimo splendore, atque feruore virtutum Virginis, eum enim Lunæ splendor sit instabilis, & incertus, feruor emque non habeat: is tamè, quo Sol splendet, habet cum ardentissimo feruore stabilitatem coniunctam.

Quia igitur Virgo beatissima à Deo tanquam Sole vndique nollustratur, accipiens ab eo perfectam, & stabilem, itud & ardentissimum charitatis, virtutumque ceterarum fulgorem, meritisimo amicta Sole apparuit. Amicta, inquit, dicitur sole, Luna sub pedibus eius in sole nimirum & feruor, & splendor stabilis in Luna solus splendor: atque is omnino instabilis, & incertus, qui nunquam in eodem statu permaneat. Tunc ergo Maria sole perhibetur amicta, quæ profundissimam Diuina sapientia, ultra, quam credi valeat, penetravit abyssum, ut quantum sine personali vniione creaturæ conditio patitur, lucis illi inaccessibili videtur immerisus, illo nimirum igne propheta labia pungitur, illo igne seraphim accenduntur. Longè vero abierit Maria ueris non velut summum in mari, sed operiri magis vndique, & circumfundi, & tanquam ipso igne concludi. Candidissimus sanè, sed & calidissimus huius mulieris amictus, eius omnia tam excellentior irradiata noscitur, ut nihil in ea non dico tenebrosum, sed obscurum saltem, vel minus lucidum, sed ne tepidum, quidem aliquid, aut non feruentissimum liceat suspicari.

Tertia expositio Bernardi ad incarnationem Domini pertinet; quæ in Virgine perfecta est, non tantum seruata, sed magis adhuc perfecta eius virginitate, ut idem sit mulierem amictam Sole fuisse, atque Spiritum sanctum ei superuenisse, & virtutem Altissimi obumbrasse: quod haud dubiè ad virginitatem eius pertinuit, ut ex Virginitate ad Angelum interrogatione, Angelique responsione manifestum est. Cum enim Virgo quaesisset, Quomodo fiet istud in partu virginitatis non cognosco? Respondit Angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: idcoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Veraque idem est amictam esse Sole mulierem, atque rubrum illum Exod. 2. artille, & tamen minime combustum fuisse: quam visionem omnes fore Patres de incarnatione Verbi in Virgine absque illo vel minimo virginitatis detrimento accipiunt, ut postea dicemus verius. Quomodo, inquit Bern. in tam velamento feruore tam fragili natura subsistit? Merito quidem admirari Moses sancte, & curiosus desideras intueri: verum tamen solue calcamenta pedibus tuis, & inuolucra pone carnalium cogitationum, si accedere contempseris. Vadam, inquit, & videbo visionem hanc magnam. Magna plane visio rubus ardens sine combustione: magnum signum mulier illa, sa manens amicta Sole: non est rubi natura operum vndique flammis manere nihilominus incombustum: non mulieris potentia, ut sustineat solis amictum, non est virtus humana, sed nec Angelica quidem, sublimior quædam necessaria est. Spiritus sanctus, inquit, superueniet in te, & tanquam respondeat illa: Quoniam spiritus est Deus, & Deus noster ignis consumens est. Virtus aut non mea, non tua, sed Altissimi obumbrabit tibi. Nihil itaq; mirum.

I. D. Bernard. Virgini clementia in bonos, & malos. Virtutibus Virgini perfectum & stabilem splendorem. II. Quomodo fiet istud in partu virginitatis non cognosco? Respondit Angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: idcoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Veraque idem est amictam esse Sole mulierem, atque rubrum illum Exod. 2. artille, & tamen minime combustum fuisse: quam visionem omnes fore Patres de incarnatione Verbi in Virgine absque illo vel minimo virginitatis detrimento accipiunt, ut postea dicemus verius. Quomodo, inquit Bern. in tam velamento feruore tam fragili natura subsistit? Merito quidem admirari Moses sancte, & curiosus desideras intueri: verum tamen solue calcamenta pedibus tuis, & inuolucra pone carnalium cogitationum, si accedere contempseris. Vadam, inquit, & videbo visionem hanc magnam. Magna plane visio rubus ardens sine combustione: magnum signum mulier illa, sa manens amicta Sole: non est rubi natura operum vndique flammis manere nihilominus incombustum: non mulieris potentia, ut sustineat solis amictum, non est virtus humana, sed nec Angelica quidem, sublimior quædam necessaria est. Spiritus sanctus, inquit, superueniet in te, & tanquam respondeat illa: Quoniam spiritus est Deus, & Deus noster ignis consumens est. Virtus aut non mea, non tua, sed Altissimi obumbrabit tibi. Nihil itaq; mirum.

si sub tali umbraculo tabernaculi a muliere sustineatur amictus. Quam familiaris ei factus es Domina, quam proxima, imò quam intima fieri meruisti! quam inuenisti gratiam apud Deum: in te manet, & tu in eo, & vestis eum, & vestiri ab eo: vestis enim eum substantia carnis, & vestit ille gloria sua maiestati: vestis solem nube, & Sole ipsa vestiris. Hæc ille. Ita

B. Virgo quo
tempore fue-
rit amicta
Sole.

Amb. Ansb.

que Bernardus amictam Sole Virginem ad illud tempus refert, quo ipsa Dei Filium concipiens superueniente Spiritu sancto, & virtute Altissimi obumbrante nihil de suæ virginitatis puritate, & integritate amisit: sed instar rubi ardebat, quin comburere tur, hoc est solo vestebatur, quin eius virginitas deperiret. De virginitate quoque sanctissimæ Deiparæ eundem amictum Solis intellexit Ambr. Ansb. in comment. huius loci: Mulier inquit, amicta Sole: ac si diceretur, beata, semperque virgo: ita obumbrata Altissimi virtute, cui videlicet dictum ab Angelo scimus: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: illa scilicet virtus, de qua Paulus dicit primæ ad Corinth. primo, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Eodem modo Haymo, Cælius Pan. & alij acceperunt, ex quibus Cælius, Tunc, inquit, amicta Sole fuit, quando videtur. Altissimi eam obumbravit, illamque intra uterum concepit, qui intra omnia, extra omnia, super omnia, & infra omnia incomprehensibilis existit.

1. Cor. 1. 24.

Haymo.

Cælius

Pan.

III.

Potest adverte pro eo, quod nos habemus, amicta sole, haberi Græcè, & Ἐβραϊστὶν, hoc est, circumamicta, seu vnde quaque amicta Sole: quoniam omni ex parte mansit virgo purissima, neque in eam aliqua ex parte alicuius vel minimæ labeculæ umbra in filij conceptione, atque ortu irrepit, ut ex iis, quæ deinceps dicemus, manifestum erit. Instituius enim hoc commentatio aliquantò fuitis perpetuam Mariæ virginitatem in isto Solis amictu expressam à Iudaicis, Hæreticorumque calumniis factam, rectam tueri, eò quod sit vnum ex præcipuis fidei nostræ dogmatibus, quod propterea non solum Iudæi vniuersi, sed etiam complures hæretici labefactare, imò & conuellere conati sunt, veluti Carpocrates, ut auctor est D. Epiphani. hæresi. 27. & Cerinthus, ut idem refert hæresi. 28. contra Cerinthianos, siue Marinthianos, quod etiam memoria prodidit D. Irenæus lib. 1. contra hæreses, cap. 25. ij. in ea hæresi fuerunt, ut dicerent Christum ex Maria, & Ioseph fuisse procreatum, eandemque Mariæ virginitatem oppugnarunt Ebionitæ, ut habes apud Terrull. lib. de carne Christi: Heluidius quoque Auxentij discipulus impiè asseruit Ioseph ex Maria post Christi ortum plures filios suscepisse, qui eam ob causam in Evangelio fratres Domini appellentur: contra quæ fuscè disputat D. Hieron. Ab Heluidio originem traxere Heluidiani Hæretici, qui apud Epiphanium Antidicomariani Græco vocabulo, hoc est, Mariæ aduersarij nominantur. Aggrediamur igitur ostendere ex clarissimis, & grauissimis Diuinarum literarum testimoniis sanctissimam Deiparam in conceptu, & ortu Christi amictam Sole fuisse, hoc est, eum absque vlllo vel minimo suæ integritatis præiudicio edidisse, eamque integritatem perpetuò conseruasse: sed prius ex præcedenti interpretatione nonnulla colligamus, quæ ad maiorem eiusdem mysterij cognitionem faciunt.

D. Epiphani.

Mariæ per-

petuam vir-

ginitatem

qui hæretici

conuellerent

sine conati.

D. Irenæus.

Terrull.

Observationes literales de promptæ ex præcedentibus.

SECTIO II.

Diximus ex communi Patrum, Doctorumque sententia idem esse amictam Sole mulierem, atque virginem in conceptu, & partu Christi fuisse virtute Altissimi obumbratam: ex quo simul ostendebatur eius in conceptu, partuque illa

illata omnino, atque illibata virginitas: nunc vberioris doctrinæ causa nonnulla ad literam obseruabimus, quæ & ad illustriorem eorum, quæ dicta sunt, cognitionem spectant, & B. Virginis præstantiam mirificè declarant, id quod in omnibus sequentibus testimoniis, quæ citabimus, præstare conabimur.

Habemus igitur Virginem simul amictam sole, & obumbratam, cuius mysterij rationem merito aliquis requirat: cum enim umbra, & solis splendor pugnare videantur, qui fieri potest, ut Virgo dici possit obumbrata, quæ sole non tantum amicta, sed circumamicta est, ut ex Græco contextu confirmauimus. Et quidem ponendum in primis est amictum solis illatam, & intemeratam Virginis integritatem significare: cuius rei illa est in promptu ratio, quoniam mulier illa, quæ sole erat amicta, nihil amittebat splendoris, atque adeo nihil etiam perdebat pulchritudinis, quin multo splendidior, & pulchrior ex eo solis amictu reddebatur. Quid enim splendoris amitteret, quæ ipsam lucem, & splendorem concipiebat, & gestabat in utero? Eam enim credo ob causam, cum de conceptu, & ortu Christi in scripturis dicitur, interdum splendoris fieri mentionem, veluti Esaiæ 62. *Propter sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & saluator eius ut lampas accendatur*: ubi cernis incarnationem Verbi in Virginis utero fuisse quandam veluti lampadis accensionem ad orbis tenebras depellendas, ortum verò eius quasi quandam splendoris egressum. Certè de incarnatione Verbi locum intellexit Cyrillus Alex. lib. 10. in Esaiam: *salutare, inquit, Dei quid aliud, quam Verbum Patris, qui ob salutem humani generis carnem assumpsit? ita namque per Esaiam ait: Videbunt gentes iustitiam meam, & salutare meum sicut lampas accendetur*. Alij loquuntur ex Hebræo: *Donec egrediatur sicut fulmen iustus meus*. Vbi dicitur virginitas sanctissimæ Deiparæ in partu ostenditur: fulmen enim integra, & illata omnino relinquit, in quibus nihil reperit, quod resistit, idcirco enim integra vagina gladium desinit. Sic igitur Christus quasi fulmen ex utero Virginis prodiit, quoniam integram, & illatam eius virginitatem seruauit. Hoc posito illud disquiritur, cur cum Virgo nihil in conceptu, & partu candoris amiserit, obumbrata tamen virtute altissimi dicatur.

Prima ratio ducitur ex mysterio incarnationis, quod in Virgine perfectum est, altitudine, quam nulla vis intelligendi creata potest omnino comprehendere: itaque splendor solis, quo Virgo amicta est, excellentiam, & præstantiam dicit operis: umbra verò significat lucem istam inaccessibilem esse mortalibus, ut si de perfecta omnino eius cognitione sit sermo, tenebræ, & umbra omnibus creatis mentibus esse videatur. Hanc enim eandem ob causam dicitur Deus ipse & lucem habitare inaccessibilem, primæ ad Timot. 6. & nihilominus posuisse tenebras latibulum suum. Psalm. 17. quia videlicet quamuis ob infinitam perfectionem, & intelligibilitatem lux sit, tamen ob incomprehensibilitatem inaccessibilis est, tenebræque, & caligo creatis mentibus, ut interpretatur D. Greg. Nazianz. lib. 2. de Theologia. Sic igitur Virgo beatissima ob illustrissimum incarnationis mysterium in ea perfectum amicta sole visa est: quia tamen id mysterium comprehendere omnino non potest, obumbrata dicitur, & quasi caligine, & tenebris circumfusa, ut qui ad contemplandum incarnationis mysterium in Virgine perfectum accesserit, & in solem propter altitudinem, & præstantiam, & in vimbram, atque caliginem propter incomprehensibilitatem incurrat. Hæc nimirum est germana ratio cur, Virgo sanctissima in conceptu Christi mons umbrifus appellatur Abac. cap. 3. ubi pro eo, quod nos habemus: *Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan*, Septuag. transtulerunt, *Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte*

I.

Quomodo
Virgo obum-
brata dica-
tur, cum fue-
rit amicta
sole.

Esai. 62. 1.
Incarnatio
Verbi fuit
veluti quædam
lampadis
accensio.
Cyrill. Alex.

Tanquam
fulmen pro-
diit Christus
ex Virgine.

II.

1. Timot. 6.
Psalm. 17.
Incarnatio-
nis mysterium
incomprehen-
sibile.
D. Gregorius
Nazianz.

B. Virgo in
conceptu
Christi mons
umbrifus.
Abac 3.3.
Septuag.

umbrosus: quem locum Hebraeus quidam, vt auctor est D. Hieron. in comment. super Abacuch, de ortu saluatoris in Bethleem, quæ ad Austrum est comparatione Hierosolymorum, intellexit: eodemque modo interpretatur Rupert. Iuxta quam expositionem aptè possumus per *mentem umbrifum*, sanctissimam Virginem accipere virtute altissimi obumbratam. Merito etiam id Canticum Abacuch, in quo de Verbi incarnatione in Virgine perfecta dicitur *oratio pro ignorantis*, seu *pro ignorantibus* inscribitur, vt præter alias eius inscriptionis rationes eadem mysterij incarnationis incomprehensibilis ratio innueretur, de quo quantumcumque multa, cæque præclara, & excelsa assequamur, semper nihilominus possumus, ac debemus nostram incertitiam, & ignorantiam profiteri, Deumque orare pro ignorantis, vt videlicet mentem nostram sui luminis radio, & splendore collustraret, nostræque ignorantis tenebras depellat, vt vberiores tanti mysterij notitiam comparemus: quam eius inscriptionis rationem tradit in eum locum Rupert.

III. Secunda ratio est D. Athanasij ferm. de sanctissima D^sipara, aientis vmbra illam Virgini assulam fuisse quasi quasdam vmbra, quas pictores solent efficere, & lineamenta quædam imaginis, in quibus qualis imago futura sit, perspicitur: itaque Spiritum sanctum in carnatione Verbi, quam perfecit in Virgine, quasi vmbra quasdam, & lineamenta duxisse, in quibus Virgo Diuinitatis imaginem posset vt cunque intueri, siquidem in ipsum per se Diuinitatis radium non poterat pro illo statu aciem mentis intendere, nisi carnis vmbra, & velamine temperatum, vt ipsa Verbi incarnatio quædam veluti Diuinitatis obumbratio fuisse videatur. *Obumbravit*, inquit, *eam virtus altissimi corroborans eam, & Diuina vmbra imagine induxit, vt inde lineamentis collectis videre posset, quatenus possibile est, Deum forma expertem in se concipi: non enim sufficiens est, quod secundum simplicem naturæ suæ proprietatem Virgo in se habitantem Deum videre poterit, sed quatenus possibile fuit, vt ipse obumbrante illam virtute altissimi, & vmbra, lineamenta que quasi facienti, vt videret, quatenus fieri poterat, Deum in se habitantem.* Hæc ille.

IV. Tertia ratio est Greg. Nyss. ferm. de sancta Christi Natiuit. fuisse obumbratam Virginem virtute altissimi, vt per eam vmbra magnitudinē mysterij, quod in ipsa perficiebatur, intelligeret, sicut ex vmbra, magnitudo, & figura corporis colligitur intelligit verò per virtutē altissimi ipsum mat Dei filium, qui virtus Dei appellatur i. ad Corinth. i. Itaque vult per incarnationis mysterium Deū quasi vmbra quandam effecisse, ex qua suæ Diuinitatis, potentia, sapientia, bonitatisque magnitudo perspicitur, & intelligi posset, sicut ex corporū vmbra eorum magnitudo, figuraque intelliguntur, quamuis ipsa corpora minimè videantur: atque ad eod incarnationis mysterium maximè inter reliqua Diuina opera Diuinā magnitudinem declarare. *Quin etiam, inquit Gregor. virtus altissimi obumbrabit tibi, quia hoc nomine scriptura significat: Christus Dei virtus, & sapientia est, vt, inquit Apostolus, ergo altissimi Dei virtus, qui est Christus, superuentu Spiritus sancti in Virgine informatur. Quem admodum enim vmbra corporum ex forma præcedentium effingitur: eodem modo signa, atque inscripta filij Dei in virtute nascentu elucebunt, & apparebunt, imago videlicet, & sigillum, & vmbra, & splendor primarij auctoris, qui per mirabilem effectum actionum ostenditur.* Hæc Nyssen. Et his perspicuum relinquitur minimè inter se pugnare Virginem suble amictam sole in incarnatione Verbi, & simul altissimi virtute obumbratam: siquidem hæc altissimi vmbra nihil dicit tenebrarum, & caliginis, sed incomprehensibilitatem mysterij, vel lineamenta quædam secundum Athanasium, ex quibus colligi posset, qualis esset Diuinitatis imago, vel etiam secundum Nyssenum

Diuina

Diuinæ naturæ magnitudinem, quæ in mysterio incarnationis mirificè rel-
plendet.

Ostenditur virginitas Mariæ ex illis verbis Genes. 3. *Inimicitias
ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen
illius: ipsa conteret caput tuum.*

SECTIO III.

ANtequam vim huius loci expendamus, statuenda primùm est germana &
cuius lectio quoad illa præcipuè verba, *Ipsa conteret caput tuum*, in quibus
magna est translationum varietas. Sciendum est igitur Hebraicè pro eo, quod
nos habemus, *ipsa*, haberi אשה , tribus literis א , ש , & ה , he, vau, & aleph, quæ dicitio
est pronomen tertiæ personæ, *ipse*, vel *ipsum*, veluti Genes. 2. *Ipsè est, qui creauit*
omnem terram Henulah: & ibidem: *Ipsum est nomen eius*: cum enim Hebraei careant
neutro genere, pro eo fœminino, & masculino etiam vtuntur, veluti Ps. 26. *Vnam*
petij à Domino, hanc requiram. Præterea aduertendum est, quamuis, *ipse*, apud He-
bræos sit אשה tribus literis conscriptum he, vau, & aleph, cum surech in vau: *ipsa*
verò dicatur אשה per he, iod, & aleph, & chirich sub he: tamen, *ipsa*, etiam conscri-
bi iisdem literis, quibus scribitur, *ipse*, vt cum est, *ipse*, legatur *hu*, cum vau, surech:
cum autem *ipsa*, hi, per chirich, vt aiunt Cōplutense, & Sanctis Pagnin. lexicon,
& manifestè ostenditur ex Genes. 3. nam vbi nos legimus, *Mulier, quam dedisti mihi
sociam, ipsa dedit mihi de ligno, & comedi*, pro, *ipsa*, est Hebraicè אשה eisdem literis
scriptum, quibus scribitur, *ipse*, id est he, vau, & aleph, & habet chirich sub he.

Tertio sciendum est veteres Hebræos non legisse cum punctis, quibus modò III.
vtuntur recentiores: etenim puncta multò post inuenta fuerunt, & excogitata
à Rabbini, ne linguæ Hebrææ peritiam paulatim deperiret, id quod accidit, vt au-
ctor est Helias Leuita Germanus in præfatione Massoreth, apud Tiberiadem
Palaestina anno ab euersione templi per Titum 436. Atque ex hoc iam perspi-
citur potuisse eo loco Genes. ante inuentionem punctorum transferri, & *ipse*
& *ipsa*: nam si scriptum erat per he, vau, aleph, manifestum est potuisse vtro-
que modo verti: si autem erat per he, iod, & aleph, facillè etiam fuit protendi
aliquantulum iod, & in vau conuerti, vnde eadem relinqueretur ambiguitas,
& translationum varietas. Quare non mirum videri debet, si vtraque lectio
apud veteres reperitur: nam, *ipse*, masculino genere transtulerunt Septuag.
interpretes, qui reddiderunt $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\varsigma$, quamquam id nomen referri non potest ad
Græcum $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\rho\alpha$, cum $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\varsigma$ masculinum sit, $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\rho\alpha$ autem neutrum: quo fit,
vt subaudiendum videatur nomen $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\rho\alpha$, quod semen. quoque significat, & ma-
sculinum est. *Ipsè*, etiam transtulit Paraphrast. Chald. eamque lectionem secuti
sunt D. Hierony. in quæst. Hebraicis in Gen. D. Iren. lib. 4. contra hæreses cap. 78.
D. Cyprian. lib. 2. testimoniorum aduersus Iudæos c. 9. Petrus Chrysol. serm. 173.
E contrario verò, *ipsa*, fœminino genere legerunt nobilissimi Patres, D. Ambr. li.
de fuga seculi, c. 7. D. Aug. lib. 12. de Gen. ad literam, c. 36. & lib. 2. de Genesi con-
tra Manichæos c. 18. D. Chryf. hom. 17. in Gen. D. Greg. lib. 1. Moral. ad illa verba
c. 1. *Ne fortè peccauerint filij mei*, D. Bern. hom. 2. de laud. Virginis, & serm. 2. super
signum magnum, Euchér. lib. 2. in Gen. c. 29. Bedain c. 3. Gen. eamq; lectionem Ec-
clesia ab antiquissimis vsque tēporibus approbavit. Ex quo apparet Hæreticorū

Varia lectio
Genes. 2. 11.
& 117.

Pro neutro
genere mas-
culino, & fœ-
minino
vtuntur He-
bræi.

Psal. 26. 4.
Sanct. Pagn.
Gen. 3. 12.

Helias Le-
uita.
Quo anno ac
loco inuenta
puncta apud
Hebræos.

Septuag.

Paraphrast.
D. Hieron.
D. Irenæus
D. Cyprian.
D. Petr.
D. Chrysol.
D. Ambros.
D. August.
D. Chrysol.
D. Gregor.
D. Bernard.
Eucherius.
Beda.

Hereticorum
impertitia, &
impudentia.

impertitia simul, & impudentia, præcipue verò Georgij Maioris, & alterius Georgij Fabricij, & Tillemanni Heshusij oblatrantium Scripturam sacram à Catholicis adulterari, cùm in lib. Genes. legunt: *Ipsa conteret caput tuum*: ostendimus namque eam lectionem potuisse optimè ex Hebraeis codicibus deprobi, fuissèque antiquissima Ecclesiæ consuetudine, & grauissimorum Patrum auctoritate comprobata.

III.

Hoc ita constituto deducunt ex hoc loco Patres testimonium grauissimum ad ostendendam sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi integritatem, idque secundum vtramque lectionem, quæ, quod ad sensum spectat, siue legas, *ipse*, siue, *ipsa*, semper eodem recidit, cum exploratum sit Virginem non per seipsam potissimum, sed per filium serpentis caput contriuisse. Ratio igitur argumenti ea est, quoniam eo loco de solo semine mulieris sit mentio, sumitur enim semè pro filio. *Inimicitias*, inquit, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Si enim Deipara ex viri semine concepisset, non ipsius, sed viri semen præcipue Christus diceretur, qui serpentis caput contereret: quare cum de solius Virginis semine sit sermo, manifestè concluditur Christum, qui semen, id est, filium mulieris appellatur: solius Virginis, non etiam viri semen fuisse. Ita cum locum

Serapion.

intellexit Serapion antiquus auctor apud Lipomanum Genes. 3. *Inimicitias, inquit, ponam inter semen tuum, & semen illius*: nonne clarum est pronunciatum de Christo, quem sine semine peperit intemerata Virgo? *singulare enim est semen, non numero multitudinis semina*. Rupert. quoque eodem sensu accepit: *Inter semen, inquit, tuum, & semen illius: quo de semine hæc dicuntur, nisi de vno, nisi est Christus: ipsenamque solus ita semen mulieris est, ut non etiam viri semen sit*. Eadem est expositio D. Leonis Papæ serm. 2. de natiuit. Domini: tractans enim eum locum Genes. ad virginitatem Mariæ in Christi conceptu, atque ortu retulit: *Deus, inquit, omnipotens, & clemens, statim ut nos Diabolica malignitas veneno suæ mortificauit inuidiæ, prædestinata renouandis mortalibus suæ pietatis remedia inter ipsa mundi primordia præsignauit, denuntians serpenti futurum semen mulieris, quod noxy capitis elationem suæ virtute contereret, Christum scilicet in carne venturum, qui natus ex Virgine violatorem humanæ præpægnis incorrupta natiuitate damnaret*. Et multò luculentius D. Cyprianus. *Ponam, inquit, inimicitias inter te, & mulierem, non dico pono, ne ad Euam pertinere videretur, sed: Ponam inimicitias inter te, & mulierem, id est, suscitabo mulierem, quæ repudiata facilitate credendi, non solum te non audiat, sed ipse etiam Gabriele deferente verbum, rationem de promissionis exigat nouitate, dicendo: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? ecce istud semen mulieris, quod non per traducem genitalium ministeriorum commistione sexus vtriusque infunderetur in utero, sed clauso claustro indeplorata virginis inueniretur in utero. Ex hac ergo*

Rupert.

D. Leo Papa.

D. Cyprian.

Luc. 1. 34.

Matth. 1. 18.

Christus non

infusus, sed

inuentus in

utero.

Luc. 1. 35.

Galat. 4. 4.

D. Hieron.

1. Cor. 11. 12.

semen promissum est mulieris, quod semen secundum hominem Dominus Deus noster est, qui non infusus est in utero, sed inuentus, Euangelista confirmante, cum dicit de Maria: *Inuenta est in utero habens*. Hæc ille. Huc etiam spectat illa loquendi formula, quam usurpauit Angelus Luca 1. cum dixit. *Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei: ex te, inquam, dumtaxat, absque vlllo viri congressu*. Et Paulus ad Galat. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere*: quasi diceret, factum ex muliere tantum, non etiam ex viro, quemadmodum interpretatur D. Hieron. *In eo, inquit, quod dicit, Ex muliere, monstrat non more solito ex conuentu viri & femina, sed per spiritum sanctum ex matre tantum Christum incarnationem hominis suscepisse. Nam idem Apostolus ad Corinthios scribens ait: Sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: unde sicut in principio generationis mulier ex viro sumpta est, ita & Christum secundum carnem ex matre tantum est.*

Observa

Observationes literales circa præcedens testimonium.

SECTIO IV.

SIt prima observatio circa illa verba: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*, in quibus aduertit Cardinalis Caiet. non dictum esse inimicitiam singulari numero, sed *inimicitias* numero multitudinis: quoniam omne inimicitia genus suscipiendum est cum dæmone, nec vlla cum illo habenda amicitia: *Nec enim*, inquit, *satis est inimicum esse diabolo quoad ea, quæ sunt fidei, aut spei, sed oportet secundum omnes partes inimicum esse, videlicet secundum ea quæ sunt castitatis, abstinentiæ, liberalitatis, misericordiæ, & ceterarum virtutum.* Hæc ille. Quæ quidem inimicitiarum genera perfectissimè inter sanctissimam Virginem, & antiquum serpentem intercesserunt: quoniam nihil habuit Virgo, in quo cum serpente isto conueniret, sed ei omni ex parte bellum mouit, in omni genere inimicitias cum eo gessit: in omni materia eum deuicit, ac de eo omnibus modis triumphauit. Quam ob causam Cantico. 7. non aliqua pars Virginis, sed tota corporis eius compositio similis esse palmæ dicitur illis verbis: *saturata uel assimilata est palma*, hoc est, omnis tui corporis compositio palmam, & victoriam refert. Itaque quacunque ex parte te aspicio tota mihi palma quædam, & victoria uideris: quia nihil in te est quod non gloriosam victoriam de antiquo serpente consequatur. Accedit & illud, quod palmæ folia omnia sunt instar gladij, quo fit, ut eam etiam ob causam conueniat Virgini ob multiplicem cum serpente pugnam, multiplicemque victoriam: quoniam omnia huius virginis palmæ folia, hoc est, omnia in omni genere opera gladij erant acutissimi & fortissimi, quibus antiqui serpentis iugulum petebatur, cum omnia ex ardentissima charitate nascerentur, quam præcipuè dæmon execratur.

Secunda observatio est Ruperti lib. 3. in Genes. cap. 19. non dictum esse fraudem, astutiam, dolum, sed *inimicitias*, ut indicetur multo maiorem futuram mulieris in superando dæmone potentiam, quam fuerit dæmonis in vincenda muliere: siquidem dæmon per fraudem, & astutiam, simulatamque amicitiam feminam decepit: at mulier non per fraudem, ac dolum, sed indicto bello, & inimicitias publicatis, aperto Marte congregiendi serpentem superauit. *Hoc*, inquit Rupertus, *inimicitia à fraudibus differunt, quod fraudes pacatam sermone, vel cuiuslibet rei præsentant superficiem: inimicitia uero manifestam contrarietatis habent intentionem.* Constat autem, quod subdolum diabolus in serpente non tanquam armatus aduersarius occurrit, sed tanquam fidus consiliarius lateri eius in uia sese adiunxit. Cum igitur Deus dixit, *Ponam inimicitias inter te, & mulierem*: profectò magnam gratiæ suæ opus promittit, quod uictorem diabolum, qui uicerat fraude, uicta nunc mulier vincere quandoque debeat fortitudine. Porro hæc inimicitia non per ipsam mulierem, sed per semen illius exercenda, & usque ad victoriam perducenda sunt, hoc est, per Christum, qui plane cum illo antiquo serpente fortiter sese exercuit, & accinctus gladio super femur suum potentissimus intendit, prospere processit, & regnauit, hostemque publicum ante pedes suos productum construxit. Hæc ille. Itaque uult Rupert. Christum, qui est semen mulieris, per inuictam fortitudinem aperto Marte, & inimicitias denunciatis dæmonem superasse, non per fraudem, simulatamque amicitiam, quæ admodum serpens mulierem deiecit: & idcirco non dictum esse: *Ponam fraudem inter te, & mulierem, sed Ponam inimicitias.*

Id uero perfectum fuisse à Christo docet eleganter Paulus ad Colos. 2. cum ait Christum deleuisse chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, &

I.

Caietanus.
Cum dæmone omne inimicitia genus suscipiendum

Cant. 7. 7.
B. Virgo tota palma, & victoria.

II.

Rupert.

Dæmonem non per fraudem, ut ille mulierem, sed aperto Marte deiecit Christus.

III.

Coloss. 2.

ipsum cruci affixisse, expoliasse principatus, & potestates, traduxisseque palam confidenter de illis in seipso triumphando: hæc enim omnia apertas inimicitias & bellum palam publicatum, & inuictam Christi fortitudinem demonstrant. Vbi aduerte pro eo, quod nos habemus, traduxit, haberi Græcè εἰς τὴν μάχην, quod ad verbum sonat, exemplauit, seu posuit in exemplum: & est sensus, Christum dæmones palam ostentasse subactos, & superatos ad exemplum cæterorum, vt in eis discerent eius imperium recipere, & potentiam formidare, ducta similitudine à victoribus, qui idem facere solent de regibus à se debellatis: ostentant enim illos in triumpho superatos in exemplum, vt videlicet alij eo exemplo conspecto eorum arma reformident, similemque pœnam, & ignominiam pertimescant. Eandemque vim habet illud Matth. 1. cum de Ioseph sponso Virginis dicitur: *Ioseph autē vir eius, cum esset iustus, nollet eam traducere*: quo loco pro traducere, est idem verbum Græcum πᾶσι δὲ ἡμαρτίαις, hoc est, exemplare, in exemplum proponere, id est, infamare. Sic igitur Christus, & Virgo per Christum dæmones deuictos, superatosque traduxit, seu exemplauit, sumpto scilicet de eis exemplari supplicio.

Matt. 1. 19.

Virginis fortitudo in demone superando.

Proverb. 31. 10. 17.

D. Bernard.

Ob hanc exitimiam fortitudinem ad Virginem spectasse Salomonem, cum dixit Proverb. 31. *Mulierem fortem quis inueniet: procul, & de ultimis finibus pretium eius. Confidit in ea cor viri sui, & spoliis non indigebit*: & paulo post: *Accinxit fortitudine lumbos suos, & roborauit brachium suum*: exitimauit diuus Bernardus sermone de natiuitate Mariæ, quæ sanè fortis fuit illa mulier, cum potuerit antiquum serpentem aperto Marte, & potentia magnitudine omnino superare. Porro illud: *Et spoliis non indigebit*, duplicem habet explicatum, vnus est: Vir huius fortis mulieris non indigebit spoliis hostium, vt diues sit, & locuples, cum mulier ista ita rem gerat domesticam, vt fortunas omnes viri sua industria mirum in modum augeat. Alter, vt sit sensus: mulierem istam fortem, tam multa, & tam opima hostibus spolia detrahere, vt vir eius spoliis non indigeat: sed abundet. Sic nimirum Deus multa, imo & innumera habet spolia, quæ per Virginem sanctissimam suis hostibus, hoc est, dæmonibus quotidie detrahit. Merito igitur Cant. 6. dicitur *Virgo terribilis, vt castrorum acies ordinata*: ipsa namque sola instar est numerosi exercitus, vniuersis dæmonibus formidabilis, ac terrificæ: quod mirum sanè videri debet, tantam videlicet esse vnus mulieris fortitudinem & potentiam, vt ipsa sola pro fortissima, & numerofo exercitu ab hostibus habeatur. Et verò quanquam, quod ait Rupertus, verissimum sit istas inimicitias potissimum inter semen mulieris, & semen serpentis gestas fuisse, eaque de causa dici quoque exercitas inter serpentem, & mulierem, quod mulier per semen, hoc est, per filium, dæmonem superatura esset: non est tamen negandum ipsam quoque Virginem per se ipsam Dei beneficio vicisse dæmonem, & inimicitias cum serpente gessisse capitales: si quidem eo loco Genesis non tantum inter semen mulieris & semen serpentis, sed etiam inter ipsam mulierem, & serpentem inimicitia futuræ memorantur, *Inimicitias*, inquit, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Id verò ita de Virgine accipiendum est, vt in eo dæmonem superauerit, quod nulla vnquam ex parte serpenti antiquo subiecta fuerit, vt pote ab omni peccati labe prorsus immunis: in eo etiam caput serpentis contriuerit, quod peccatum originis non cōtraxerit: quod caput serpentis dicitur, quia ex eo peccato serpens vires omnes suas exprimit tanquam ex capite, & radice cæterorum.

B. Virgo serpentis antiquo nunquam subiecta. Originale peccatum caput serpentis cur dicatur.

III. Rupertus,

Tertia obseruatio sit circa illa verba: *Spisa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius*. Mirum sanè est, quod in eum locum notauit Rupertus, id quod simul docet fuisse vsu, & experimento ipso comprobatum. *Inter mulierem*, inquit

& hoc

Et hoc genus animantis, per quod mulier seducta est grandes inimicitia posita sunt: utrinque non tam rationis iudicium, quam sensus naturalis perpetuum seruat odium. Hac enim etsi non semper actu, semper tamen potestate conterit caput: ille autem ut pote humi depressus, & non arduus calcaneo huius insidatur: nam si nuda mulieris planta dentem serpentis praenenerit, & viuacissimum caput eius vel leuiter presserit, statim totum cum capite corpus repente interit, ita nullus omnino motus, nullus sensus in aliqua parte residuus sit, quod nec malleis certe, aut vectribus, nec gladijs concidentibus cito, aut leuiter effeci potest: siquidem excisum caput cum tribus, aut duobus digitulis viuere, & abire perhibetur. Hoc, quod praedictum est, ita esse ipsorum, qui per industriam explorauerunt, fida relatione comperimus. Hac ille. Et verò quidquid sit de reliquis foeminis, id certe in Virgine sanctissima verissimum est, quippe cuius planta premens vel leuiter antiqui serpentis caput omnem ei motum, sensumque adimit: quod tunc fit, cum tentati a serpente ad Virginis opem, praesidiumque confugimus. Satis enim est ad omnem serpentis vim frangendam Virginem serpentis caput pede velleuissimè calcare, in quo significatur summa sanctissimæ Deiparæ ad vincendum Dæmonem facilitas, siquidem pede tantum leuiter impresso potest illum tanquam abiectum vermiculum subito opprimere.

Deiparæ ad
vincendum
Dæmonem
facilitas.

Porro aduerte pro eo, quod nos habemus, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidaberis calcaneo eius. Septuag. τρανυλλισε, αὐτὸς οὐ τῆρῆσι καὶ κεφαλῆ, καὶ οὐ τῆρῆσις αὐτῆς πλάγῃ, id est, Ipsi caput tuum obseruabit, & tu calcaneum eius obseruabis. Sic enim apud Septuag. legendum esse, hoc est, τῆρῆσι, & τῆρῆσις, obseruabit, & obseruabis, non autem τειρῆσι, & τειρῆσις, conteret, & conteres, ostendunt vetusti codices & Græci, & Latini: probaturque ea lectio à Sixto quinto Pont. max. in editione Septuag. interpretum ex eius mandato, & auctoritate correctâ: iuxta quam lectionem obseruat D. Greg. lib. 1. Moral. ad illa verba cap. 1. Ne forte peccauerint filij mei, summo studio, & cura esse à nobis caput serpentis obseruandum, ne ab ipso vel in principio actionis, vel in medio, vel, in calcaneo, hoc est, in fine mordeamur. Intentionem, inquit, in bono opere antiquus serpens polluit, quia cum facillè ad decipiendum corda hominum conspiciat, eorum desiderijs auram transitorij fauoris apponit: unde sub Iudæa specie de vnaquaque anima misera intentionis laqueo capta dicitur Thren. 1. Facti sunt hostes eius in capite: ac si aperte diceretur. Cum bonum opus non bona intentione suscipitur, huic aduersantes spiritus ab ipso cogitationis exordio principantur, eamque plenius possident, quanto & per initium dominantes tenent: cum verò intentionem vitare non proualent, in via positos laqueos tegunt, ut in eo, quod bene agitur, cor exaltans se ex latere ad vitium deriuetur: quatenus quod inchoans aliter proposuerat, in actione longè aliter, quam ceperat, percurrat. Cum verò antiquus hostis neque in exordio intentionis ferit, neque in itinere actionis intercipit, duriores in fine laqueos tendit, quos laqueos Propheta conspexerat, cum dicebat Plal. 55. Ipsi calcaneum meum obseruabunt: quia enim in calcaneo finis est corporis, quid per hunc nisi terminus signatur actionis? Unde & eidem serpenti dicitur. Ipsa tu obseruabit caput, & tu calcaneum eius: caput quippe serpentis obseruare est initia suggestionis eius aspicere, & manu sollicita considerationis à cordis aditu funditus extirpare: qui tamen cum ab initio deprehenditur, percutere calcaneum melitur, quia etsi suggestionem primam intentionem non percipit, decipere in fine tendit. Si autem semel cor in intentione corrumpitur sequentis actionis medietas, & terminus ab hoste callido securè possidetur: quoniam totam sibi arborem fructus ferre conspiciat, quam veneni dente in radice vitiauit. Hactenus Gregorius.

V.
Septuag.

D. Gregor.

Intentio in
loco opere
quàm sit cu-
randum ne
vitiatur à
dæmone.
Thren. 1. 5.

Psalm. 55. 7.

Virginitas Mariæ ostenditur ex illis verbis Leuit. 12.

Mulier si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus.

SECTIO V.

I. **S**ecundum testimonium, quoad litteram sanctissimæ Deiparæ illa in conscriptis verbis proponitur: *Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere filijs Israel, & dic ad eos: Mulier si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ. Et die octavo circumciderur infantulus: ipsa verò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, neque ingreditur in Sanctuarium donec impleantur dies purificationis suæ: Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, sine pro filia deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbae, sicut ritum pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij, & tradet sacerdoti, qui offeret illa Domino, & orabit pro ea, & sic mundabitur a profluuii sanguinis sui. Ista est lex parientis masculum, aut fœminam. Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitque pro ea sacerdos, & sic mundabitur.*

II. **P**urificationis proposita. Igitur fœmina si pariebat masculum, erat immunda quadraginta diebus: si verò fœminam, duplicato numero, hoc est, diebus octoginta. Sed erat tamen quædam istorum dierum partitio, quæ in contextu ponitur:

Quæ esset interdicta mulieri in partu masculi primis 7 diebus.

Quæ item reliquis triginta tribus.

III. **Q**uod si fœminam pepererat, utriusque immunditiæ dies duplicabantur: nam prima illa maior immunditia durabat duabus hebdomadibus, hoc est, quatuordecim diebus, in quibus & à communione rerum sacrarum, & à consuetudine cum alijs arcebat; altera verò sexaginta sex diebus, quibus & communicare quidem poterat cum alijs, sed interdictus tamen illi erat ingressus in Sanctuarium, & esus carniū sacrificiorum, & ita octoginta dies perficiebantur. Porro illud, quod dicitur: *si pepererit masculum immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ: & pauld post: Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui:* illum sensum habet septem illis diebus, si masculum pariebat, aut quatuordecim, si fœmina, ita, te debere gerere, quemadmodum se gerebat secundum legem mulier menstruata, quæ septem etiam

Mulier mensura 7.

etiam diebus separabatur, ut dicitur Leuit. 15. ubi ita scriptum est, *Mulier quae re-* diebus sepa-
deunte mens separatur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Omnis, qui tetigerit eam, im- rabatur.
mundus erit usque ad vesperam: & in quo dormieris, vel sederis diebus separationis suae, pollue- Leuit. 15. 19.
tur. Qui tetigerit lectum eius, lauabis vestimenta sua: & ipse lotus aqua pollucus erit usque ad
vesperam. Aduertit verò Abulensis non omne immundum in lege veteri fuisse
etiam separatum, sed illud duntaxat, cui conuictus, & comunicatio cum reliquis
interdicebatur: mulierem autem menstruatam non solum fuisse immundatam,
sed etiam separatam, similiterque omnem mulierem à partu separatam quoque fuisse
vel septem diebus, si masculum ederet, vel quatuordecim, si foeminam. Atque hæc
erat lex purificationis mulierum, quæ vel marem, vel foeminam pariebant.

Hoc ita constituto quæri solet à Doctoribus, cur lex purificationis, quam mo-
dò explicauimus, illis verbis proposita à Deo fuerit: *Mulier si suscepto semine pepe-* IIII.
rerit masculum: cum enim nulla mulier concipere, parereve possit, nisi suscepto
semine, superuacaneum videbatur conditionem illam adiungere, *Mulier si susce-* Dubium.
pto semine, nisi aliquid ubi mysterium latere Spiritus sanctus voluisset, videlicet
futuram aliquando foeminam, nempe Virginem sanctissimam, quæ non susce-
pto semine & conceptura, & paritura esset. Abulens. q. 2. in 12. cap. Leuit. conten-
dit particulam illam, *si suscepto semine,* non fuisse adhibitam ad excipiendam Vir-
ginem, idque nititur probare primò, quoniam si lex illa sub ea conditione lata
esset propter Virginem, necesse erat, ut huiusmodi lex aliquid Virgini prodesset,
ut nimirum crederetur à Iudæis sine semine concepisse, atque adeo liberam, &
immunem esse à lege purificationis: id quod factum fuisse non cernimus, cum
Virgo legem seruauerit, & Iudæi similem de illa opinionem, atque de reliquis
matribus habuerint, quod scilicet suscepto semine concepisset: quin potius cõ-
stat Iudæos putasse Christum fuisse filium Ioseph, ut habes Luc. 3. *Iesus erat inci-* Abulens.
piens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph. Secundò argumentatur ex-
eo, quod si illa particula opposita in lege fuisset ad excipiendam Virginem, pro-
fectò ipsa Virgo tentasset se ab ea lege eximere, nec voluisset illam, ut reliquæ
mulieres immundæ, obseruare. Itaque concludit Abulensis illam particulam nõ
fuisse ad Virginem excipiendam adhibitam, sed more loquendi Scripturæ, quæ
dictiones aliquas ad maiorem explicationem apponere consuevit. Denique col-
ligit. q. 3. sequenti, B. Virginem, obligatam fuisse ad seruandam purificationis legem:
imo addit temerarium esse asserere eam non fuisse purificationis lege obligatam.
Caiet. quoque nullum mysterium in illis verbis latere arbitratur in commet. suis
super Leuit. legens enim ex Hebræo, *Mulier si faciet semen, & pariet masculum,* ait
non esse hoc loco sermonem de semine, quod est principium generationis, sed
de semine accepto profectu, ac prole, ut sapè aliàs, veluti Gen. 3. *Inimicitias ponam*
inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius, quasi dictum sit: *Mulier si fecerit*
prolem, hoc est, si sterilis non fuerit, sed prolem generauerit. Eodem deflexit Hie-
ron. ab Oleastro in 12. cap. Leuit. ubi legit ex Hebræo: *Mulier cum seminificauerit,*
& pepererit masculum affirmatque non esse, cur vllum mysterium in iis verbis quæ-
ratur, cum seminificare sit prolem generare, atque adeo locum ita explicandum:
Mulier cum seminificauerit, id est semen, hoc est, prolem habuerit: additque ad hunc
sensum facile trahi posse editionem vulgatam, cum semen pro filio, & prole sapè
vsurpetur, veluti Gen. 15. cum Abraham Domino dixit: *Mihi autem non dedisti*
semen, id est, filium: & 1. Reg. 2. cum Heli Sacerdos dixit Helcanæ patri Samue-
lis: *Reddat tibi Dominus semen de muliere hac.* Denique eidem sententiæ subscripsit
Cornel. Iansen. in sua concordia Euangelica cap. 10.

V. Verum hæc sententia nullo modo est amplectenda, cum aduersetur communi Patrum sententia, quos inferius citabimus. Nec rationes Abulens. quidquam efficiunt. Non prima: quoniam non id fuit Spiritus sancti consilium in illa particula, & conditione adhibenda, ut Virgo purificationis legem non seruaret, quam illa non teneretur, aut ut eo tempore crederetur sine vilo virginitatis præiudicio peperisse, sed ut postea ex eo testimonio probari posset intemerata eius virginitas, id quod omnes ferè Patres, Doctoresque communiter præstiterunt: quo fit, ut non superuacanea iudicanda sit illa cōditio, cum tantum Ecclesiæ profuerit ad virginitatem Deiparæ à Iudeorum perfidia, & Hæreticorum impietate vindicandam. Non etiam secunda: quoniam tamen Virgo sanctissima lege illa non tenebatur, ad humilitatem tamen eius, aliâque pietatis officia pertinuit eam

Respondetur
Caiet. &
Oleastro.
Psalm. 125. 5.

Gen. 1. 11.

Galatin.
Adrian. Fin.

Septuag.

Orig.

B. Virginem
non teneretur
ge purifica-
tionis statui-
tur ex Patri-
bus.

Iuseb. Emif.

Cyrril. Alex.

more cæterarum mulierum obseruare, ut postea fufius dicemus. Quod verò Caiet. & Oleaster afferunt, suscepto semine, idem esse, atque suscepta prole, ex eo quod Hebraicè sit: *Mulier cum seminificauerit*, hoc est, ut ipsi interpretantur, si prolem ediderit, nullam vim habet: verbum enim $\gamma\gamma\gamma$, quod eo loco est, propriè serere, & seminare significat, veluti Psalm. 125. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent*: & nomen ipsam $\gamma\gamma\gamma$, id est, semen, non solum pro filio, sed etiam pro principio generationis accipitur, veluti Genes. 1. *Germinet terra herbam viuentem & facientem semen*: quare optimè vertit vulgatus, *Mulier si suscepto semine*: & ita quoque legunt Galatin. libro 7. Arcan. cap. 14. Hadrian. Finus libro 2. Flagelli contra Iudæos, cap. 3. ex eoque testimonio argumentantur ad virginitatem Deiparæ in conceptu, & partu Christi confirmandam. Accedit, quod si, suscepto semine, idem esset, atque suscepta prole, nec mysterium aliquod lateret, essent haud dubiè ea verba superuacanea: satis enim fuisset dicere, *Mulier, qua pepererit masculinum*. Imo non obscurè ex ipsa lege colligitur fuisse mysterij causa eam conditione abhibitam, solum namque adhibetur in fœmina pariente masculinum: *Mulier, inquit, si suscepto semine peperit masculinum*, non verò in muliere pariente fœminam, de qua postea dicitur: *Si autem fœminam pepererit*. Cur epim non similiter dixit, *si autem suscepto semine fœminam pepererit*, nisi quia vna tantum mulier futura erat, quæ non suscepto semine masculinum erat paritura, ad quam solum excipiendam fuit ea particula adhibenda? Atque hoc eodem modo Septuag. interpretes legem illam intellexerunt, ita Græcè tranferentes, $\mu\upsilon\eta\ \eta\eta\eta\ \epsilon\alpha\tau\ \chi\tau\epsilon\pi\ \mu\alpha\sigma\kappa\iota\ \nu\epsilon\sigma\tau\iota\ \delta\epsilon$, hoc est, *Mulier quacunque, si seminata fueris*, hoc est, semen à viro receperit.

VI. Sed age ostendamus ex Patribus eam conditionem propter Virginem adhibitam in lege fuisse. Atque in primis Origen. hom. 8. in Leuit. *Consideremus*, inquit, secundum historiam, si non videtur quasi ex superfluo additum: *Mulier, qua conceperit semen, & peperit masculinum, quasi posset masculinè parere, nisi semine cōcepto. Sed non ex superfluo additur: ad discretionem namque illius, qua sine semine concepit, & peperit, istum sermonem præcautionis statuitur ex Patribus. Idem docet Euseb. Emif. in purificatione sanctæ Mariæ: scriptum est in lege Moysi, quod mulier, qua suscepto semine pepererit masculinum, immunda erit: hac lege beata Virgo non tenetur, qua nullo suscepto semine virgo concepit, virgo peperit, ad cuius distinctionem Moyses non dixit: mulier, qua pepererit masculinum, sed cum additamento, Quæ suscepto semine. Consentit Cyrril. Alex. lib. 8. in Leuit. *Consideremus*, inquit, secundum historiam, si non videtur quasi ex superfluo additum: *Mulier, qua suscep-**

perit semen, & pepererit masculum, &c. sed non ex superfluo additur: ad discretionem namque illius, quæ sine semine concepit, & peperit, istum sermonem pro cæteris mulieribus legislator adiecit. Subscribit quoque D. Bernard. serm. 3. in purificatione Mariæ, *Quis, inquit, non aduertat in ipso sententia huius in initio liberam matrem Domini ab hoc præcepto: putas enim, quia dicitur Moses mulierem quæ peperisset filium, immundam esse, non timuerit super matre Domini blasphemiam crimen incurere, & idcirco præmiserit: si suscepto semine: alioquin, nisi parituram præuidisset sine semine Virginem, quæ necessitas erat de suscepto semine fieri mentionem? Patet itaque, quod lex ista matrè Domini non includat, non quæ suscepto semine filium peperit. Putas, ergo non poterat moueri animus eius, & dicere: Quid mihi opus purificatione? cur abstinere ab ingressu templi, cuius uterus virum nesciens templum factus est spiritus sancti? cur non ingrediar templum quæ peperit Dominum templi? nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum: nimirum cum proles ista fons puritatis sit, & purificationem venerit saceredeliictorum, quid in me legalis purificet observatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Verè o beata Virgo, verè non habes causam, nec tibi opus est purificatione: sed nunquid filio tuo opuserat circumcisio: esto inter mulieres tanquam una eorum, nam & filius tuus sic est in numero puerorum. Hæc ille, Et ne in singulorum Patrum verbis recedendis immoremur, idem expresse docet Beda, Theophyl. Euthym. in Luc. Titus Bostrom Episcopus in expositione Euangelij Luc. 2. S. Ildesonus Episcopus Toletanus serm. 1. in purificat. Mariæ, Ericus hom. de purificat. Haymo Episcopus in expositione Euangelij Luc. 2. Guericus Abbas Igniacensis serm. 1. in purificat. Virginis, Laurentius Iustinian. in eodem festo, Petrus Blefensis serm. 1. in Purificatione, Procop. & alij. Denique idem obseruarunt plerique omnes eius legis interpretes, Lyranus, Hugo Cardinalis, Dionysius Carthusianus, Paulus Burgensius super eam legem Leuitici.*

Ex his manifestum relinquitur mysterij causa conditionem illam in lege adhibitam fuisse, videlicet ad excipiendam Virginem sanctissimam, significandamque ad litteram illibatam eius in conceptu, & partu integritate, atque ad eod sacerrimam Deiparã non fuisse lege purificationis obligatam, vt cæteri omnes Patres disertis verbis affirmant, vt nimis audeat dixerit Abulensis temerarium esse dicere fuisse Virginem à lege purificationis exemptam: cum potius plusquam temerè dicatur obligatam ea lege fuisse, nec in illis verbis vllum latere mysterium, cum non solum sit contra cõmonem Doctorum, & interpretum expositionem, sed etiam contra vnanimem Patrum doctrinam, iuxta quorum sensum Scripturam sacram interpretari debemus, quemadmodum definit Concilium Trident. sess. 14. Præterea, inquit, ad coercendam petulantia ingenia, decernit sacrosancta Synodus, vt nemo sua prudentia innixus in rebus fidei, & morum ad edificationem doctrina Christiana pertinentium sacram Scripturam ad suos sensus contorquens contra eum sensum, quem tenuit, & tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, & interpretatione scripturarum, aut etiam contra vnanimem cõsensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeant, etiam si huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edende forent. Qui contra fecerint, per ordinarios declarentur, & pœnis à iure statutis puniantur. Hactenus Concilium. Cum igitur sit vnanimis consensus Patrum in illa lege Leuitici fuisse eam conditionem appositam ad sanctissimam Virginem excipiendam, efficitur, vt ex eo loco ad litteram sanctissimæ Deiparæ integritas in conceptu, & partu Christi efficaciter comprobetur.

Q ij

D. Bernard.

Beda.
Theophyl.
Euthym.
Titus.
D. Ildesons.
Ericus.
Haymo.
Guericus.
Lauren. Iust.
Pet. Blefens.
Lyran.
Hugo Card.
Dion. Carth.
Paulus Bur.
VII.
Concluditur
Deiparam
non fuisse
lege purifica-
tionis obliga-
tam.
Scriptura sa-
cra interpre-
tanda iuxta
vnanimem
cõsensum
Patrum.
Conc. Trid.

Cur Virgo sanctissima purificationis legem seruauerit.

SECTIO VI.

O Stendimus in superioribus ex vnanimi Patrum consensu, & communi interpretum sententia sacerrimam Virginem fuisse in lege purificationis exceptam, nec ad illam seruandam ex vi legis obligatam fuisse: nunc illud explicandum superest, quænam virginem causa permouerit, vt legem illam, qua non tenebatur, impleteret, idque Deus, cuius consilio illa omnia gerebantur, ita fieri à

Eximia Virg.
perfectio
Triplex modus
seruandi
legem.

Virgine voluerit. Prima igitur ratio ducitur ab eximia perfectione, & sanctitate Virginis, quæ non contenta eorum obseruatione, ad quæ sub præcepto obligabatur, illa etiam, à quibus erat immunis, & libera, cumulatissimè implebat: pro cuius maiori cognitione sciendū triplicem modum spectari posse seruandi legem.

I. Primus est, cum lex quoad illa præcisè, quæ præcipit, obseruatur: quæ quidem præcepti obseruatio quoad id, quod omnino præcipitur, diligens, & exacta esse debet, quemadmodū docet Regius vates Psalm. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis: vbi pro nimis est Hebraicè, וְיָדוּ* quæ vox significat nimis, valdè, vehementer, veluti Genes. 1. *Vidit Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona:* & Genes. 15. *Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis:* & cap. 17. *Multiplicabo te vehementer nimis.* Quare significatur mandata Dei exactissimè implenda esse quoad id, quod præcisè præcipiunt. Quod enim non sit sermo de operibus supererogationis, quæ quis in legis obseruatione nonnunquam agit, manifestum est ex verbo illo, *mandasti*: neque enim eiusmodi opera sub præceptum cadunt: sed integrum est cuique ea vel agere, vel omittere. Cum igitur dicatur: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*: palam est sermonem esse de implendis mandatis quoad ea quæ sub eorum obligationem cadunt: verum quoniam ea obseruatio exacta esse debet, nec aliquid, quod præcepto comprehenditur, prætermittendum: idcirco dicitur Deus præcipere mandata sua custodiri *nimis*, id est, exactè, & perfectè. Ita cum locū exponit D. August. simulque aduertit particulam *nimis*, non vitium, sed exactam obseruationem significare: *Quid est*, inquit, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis? vtrum nimis præcepisti, an nimis custodiri? quodlibet horum intelligamus contra illam memorabilem, nobilemque sententiam dictum: videtur: Ne quid nimis. Si enim hoc verū est, vt ne quid nimis fiat, quomodo verū est, quod hic dicitur: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis? quādo Deus aliquid vel nimis præciperet, vel custodiri nimis vellet, si omne nimium reprehensione dignū esset. Verum aliquādo Latina lingua hoc verbo sic abutitur: vt nimis pro eo, quod est valdè, & postrem inueniamus in sacris literis, & ponamus in sermonibus nostris: quanquam hoc loco non sit Græcè ἄγος, id est, nimis, sed σφόδρα, id est, valdè. Hæc Aug.*

Psal. 118. 4.
Gen. 1. 31.
Et 15. 1.
Et 17. 2.
Mandata Dei
exactissime
seruanda.
Supereroga-
tionis opera
non cadunt
sub præceptū.

D. August.

II. Ad eandem exactam legis obseruationem pertinere arbitrantur plerique illud Psalm. 93. 21. *Nunquid adhæret tibi Domine sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto: hoc est, Nunquid commune aliquid habes cum throno, & imperio tyrannico, qui vis tua præcepta maximo cum labore, sollicitudine, diligentiaque seruari: quasi dicat: Minimè verò, neque enim institutum est, aut tyrannicū velle, vt præcepta tua exactissimè seruentur, & in eorum obseruatione labor aliquis suscipiatur. Scio Hebræos, & Græcos non legere: qui fingis, sed, qui fingit, in tertia persona, vt referatur ad thronum iniquitatis, & sit sensus: Nunquid adhæret tibi impiorum, & sceleratorum principum thronus fingens, hoc est, qui fingit laborem in præcepto: siquidem eiusmodi thronus impius, ac tyrannicus condit laboriosa, ardua que præcepta, vt occasionem habeat vexandi: & opprimendi subditos. Et*

Psal. 93. 21.
Mandata
diuina à no-
bū exactissi-
mè impleri,
est agnoscimū

quidem

quidem cum Hebraicè, & Græcè pro illis verbis, qui singis, sit participium, *singens*, Tyrannila-
potest & ad thronum referri in tertia persona, ut Hebraei, & Græci referunt: po-
telt etiam ad Deum ipsum spectare in secunda persona, cum quo Propheta ipse *boriosas can-*
loquitur, quemadmodum retulit vulgatus interpres. Tunc vero duplex sensus est: *duæ leges ad*
ficitur, vnus est: Nunquid adhæret tibi Domine sedes iniquitatis, hoc est, pun-
quid es Princeps aliquis iniustus, & tyrannus, qui singas laborem in præcepto, *subditos*
hoc est, qui præcepta imponas difficilia, & ardua, ut per eam occasionem subditos
possis opprimere? quasi dicat: Minimè. Alter ille, quem iam superius tradidimus,
& ad rem præsentem facit: Nunquid credendus es habere sedem tyrannicam,
quod singas laborem in præcepto, hoc est, quod præcepta tua velis, cum labore, &
magna sollicitudine seruari? quasi dicat: Nequaquam, cum æquissimum sit, ut tua
omnia mandata à nobis exactissimè impleantur.

Secundus gradus est iam perfectior, ac præstantior, cum quis legem ipsam, qua
tenetur, cumulatius, & perfectius implet, quam illa præcipiat, maiori videlicet
conatu, & intensiori actu, aliisque maioribus pietatis, & obedientiæ argumentis
hæc nimirum sunt illa monilia, & ornamenta collisponæ, de quibus dicitur Can-
tic. i. *Collum tuum sicut monilia*: ea enim monilia Origenes in eum locum ad per-
fectionem obedientiæ referenda existimat. Tunc vero collum ornatur monili-
bus, cum in præceptorum, quibus se per obedientiam subiicit, obseruatione ad-
hibet ornamenta quædam, quæ ad ornatum tantum, & perfectionem obedi-
entiæ spectant, non ad ipsam obligationem legis.

Tertius denique gradus perfectissimus est, cum quis lege ipsa non tenetur, &
nihilominus eam perfectissimè obseruat, ac si ad illam seruandam teneretur; ad
quem gradum sanctissima Virgo conleendit; cum enim ut in superioribus con-
firmauimus, purificationis lege minimè teneretur, eam tamè cumulatissimè im-
pleuit, ac si lex illam, sicut & ceteras mulieres, cõprenderet. Atque ad eundem
gradum pertinet, cum quis facultate sibi per legem concessa, qualicet uti potuis-
set, ut tamen non vult maioris perfectionis causa, id quod præstitit Paulus Apo-
stolus: cum enim licet posset, ut reliqui concionatores, aliquid pro concionibus
elemosynæ causa reciperet: ea tamen facultate uti noluit, quoniam id magis glo-
riosum, & Apostolico concionatore dignum putauit, ut ipsemet testatur. i. ad
Cor. 9. *Quis inquit, militat suis stipendijs vnguam? Quis plantat vineam, & de fructu eius*
non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Si nos vobis spiritalia semina-
uimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestrae participes sunt,
quare non potius nos? Sed non vsumus hac potestate: sed omnia sustinemus, ne quod offendicu-
lum demus euangelio Christi. Ne feceris iniquitatem, qui in sacrificio operantur, qua de sacrificio sunt,
edunt: & qui altari deseruiunt, cum altari participant. Ita & Dominus ordinauit vs, qui Eua-
gelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi
hæc ut res fiat in me: bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis euacuet: quod
expendens diuus Chrysostomus: Non dixit, inquit, bonum est mihi magis mori, quam ut
legem meam quis soluat, sed, quam ut gloriam meam quis euacuet, ne quis diceret, quid non leto ani-
mo id faceret, idque gloriam appellat: tantum abest, ut conuocetur, quoniam & glo-
riatur, & mori vult potius, quam huiusmodi gloriam amittere. Deinde adiungit Paulus
non esse magnam gloriam seruari ipsam præceptum, sed aliquid supra præcep-
ptum facere: & euangelizans ait, inquit, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit
ea autem mihi est, si non euangelizauero. Qua est ergo merces mea? ut Euangelium prædi-
cans sine sumptu ponam Euangelium Christi. Nam cum Paulo impositum esset præ-
ceptum concionandi, ait gloriam suam non in eo positam esse; quod predicaret,
gloriam suam.

III.
Caut. r. ro.
Origenes.
Obedientia
ornamenta
quæ sunt
III.
Perfectissimus
gradus ser-
uandi legem
I. Cor. 9. 7.
Nihil pro
conciuntibus
elemosina
eiusa recipere
gloriam
suam appel-
lat Paulus.
D. Chrysost.
Aliquid su-
pra præcep-
tum facere
gloriam suam.

cum ad id præcepto teneretur: sed in eo consistere, quod sine sumptu, & stipendio prædicaret, id quod ipsi minimè præceptum erat: *Quasi dicat, inquit Chryso-
stomus, non est mihi gloria prædicare, quoniam id mihi præceptum est: sed sine sumptu
Evangelium ponere, quæ est mea voluntatis officium.* Hæc est igitur prima ratio, cur
Virgo purificationis legem servauerit, quoniam pro sua sanctitate voluit eam le-
gem, etsi ea non teneretur, cumulatissimè implere.

V. Secunda ratio, cur Virgo purificationis legem servavit, depromitur ex eius hu-
militate: voluit quippe instar reliquarum feminarum per quadraginta dies se
domi continere, nec in templum ingredi, & facto ipso quodammodo ostendere
se legali illa purificatione indigere, qui est perfectissimus humilitatis gradus:
Sunt enim qui se humiliant, suam quoque vilitatem, & abiectionem prædicant, sed ex
re ipsa, occasione, circumstantiis statim apparet id non verum in se esse, sed ex hu-
militate proficisci: verum illa est omnibus numeris, & partibus absoluta humi-
litas, cum quisita se gerit, ut alij opinionem de eius vilitate, & abiectione planè
concipiant, nec id, quod facit, existiment ex humilitate, & modestia, sed ex veri-
tate procedere. Id verò dupliciter contingit: vel est qui se ita humiliat, defe-
ctum illum habet, quem alij de ipso concipiunt, vel non habet quidem, sed habe-
re creditur, eaque opinatio oritur ex eo, quod qui se ita humiliat, facto ipso eius-
modi existimationem in generavit in aliorum mentibus, qui humilitatis gradus
est omnium præstantissimus, atque is in sanctissima Virgine resplenduit. Etenim
cum in conceptu, & partu Christi Angelos puritate vinceret, tamen per quadra-
ginta dies ab ingressu templi abstinuit, & instar reliquarum feminarum purifica-
tionis legem servavit, atque ita facto ipso persuasit cæteris se instar cæterarum
mulierum peperisse, atque adeo purificatione indigere: cum tamen nec lege ipsa
purificationis teneretur, nec purificatione opushaberet illa, quæ vel ipsam Ange-
licam puritatem in ipso etiam conceptu, & partu longè superabat. De duplici
hoc humilitatis genere loquitur D. Bernard. ferm. 42. in Cantic. Est, inquit, hū-
militas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & est humilitas, quam charitas format,
& inflamat: atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione consistit. Etenim si si semetip-
sum intus ad lumen veritatis, & sine dissimulatione inspicias, ac sine palpatione diiudices, non
dubito, quin humiliteris: & tu in oculis tuis, factus visior tibi ex hac vera cognitione, quamvis
nec dum foras ad esse pariteris in oculis aliorum: quod si sicut veritatis splendore illuminatus, ita
affectus amore fuisses, voluisses proculdubio, quod in te est, eandem de te omnes tenerentiam,
quam ipse in apud te veritatem habere cognoscit. Nec est idem hominem de seipso altum sapere
veritatis lumine red argutum, & humilibus sponte consentire munere charitatis adiutum: id
quod confirmat exemplo Christi, qui hoc humilitatis gradu semetipsum hū-
iliauit: etenim ut dicitur ad Phil. 2. semetipsum exinanivit formam serui, accipiens: ipse,
inquit Bern. se exinanivit, ipse se humiliavit non necessitate iudicij, sed charitate nostri: vo-
luntate enim humilis fuit, & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis au-
tem placuit mihi minus reputari, qui se summum non agnorabat. Denique ait: Disce a me, quia
mitis sum, & humilis corde: corde, dixit cordis affectu, id est, voluntate: itaque nec essetatem ex-
clusit, qui voluntatem confessus est. Ne enim quomodo ego, vel tu invenimus nos in veritate di-
gnos ille de corde, & contemptu indignos omni extremitate, & inferioritate, dignos etiam supplicij,
dignos plæque, non iniquem ita ex ille, quæ tamen omnia expertus est, quia voluit tanquam hu-
mili corde, humiliter videlicet illa humilitate, quam cordis sua sit affectio, non quam extorsit dis-
cessio veritatis. Hæc Bernardus.

Perfectissi-
mus humili-
tatis gradus
in quo consi-
stat.

Præstantissi-
mus humili-
tatis gradus
resplenduit
in Virgine.

D. Bernard.

Duplex hu-
militas.

Philip. 2. 7.
Christus hu-
mili voluntate,
non iudicio.

Mat. 23. 12.

V. I.

D. Chryso-
stom.

1. Cor. 13. 8.

Eandem humilitatem habuisse Paulum Apostolum docet D. Chryso-
stom. in epist. ad Corinth. ad illa verba cap. 13. Non sicut autem omnium tanquam abortivo
visus

visus est & mihi, ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quonia
 ma persecutus sum Ecclesiam Dei. Vide, inquit Chrysostr. extenuandi verbis quam large sit visus:
 Visus est, inquit, mihi veluti abortiuus, minimo Apostolorum, & ipso nomine Apostoli indigno:
 neque his est contentus: ne enim verbis humilissimum videretur, causas etiam, & rationes ad-
 ducit, quod abortiuus quidem sit, quia Iesum postremus vidit, quod Apostoli nomine indignus,
 quia se Ecclesia persecutus. itaque vult Chrysostr. Paulum ad perfectissimum illum humili-
 tatis gradum ascendisse ex eo, quod conatus fuerit efficacibus rationibus persuade-
 re alius se minimum esse Apost. & Apostoli nomine indignum: idem que repetit in
 coment. super c. 1. epist. ad Galatas. Paulus, inquit, abortiuum se appellat, & omnium
 peccatorum primum, & minimus Apostolorum, & huius honore nimis indignus, atque haec
 dicebat, cum plus omnibus laborasset: quod quidem praecipuum est modestiae argumen-
 tum. Etenim cum is, qui sibi nullius bonae rei conscius est, submissum de se ipso lo-
 quitur, prudens est, non modestus: at qui post tot emeritas coronas talia loquitur,
 ille nouit, quid sit modestia. Atque haec sunt rationes praecipuae, quibus permota
 fuit Virgo sanctissima ad legem purificationis: qua minimè tenebatur, obseruanda.

Pauli facun-
 dia in se ex-
 tenuando.

Tertium testimonium ex illis verbis Psalmi 71. Descendet sicut pluuia in
 vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram,

SECTIO VII.

Antequam ad huius loci expositionem, confirmationemque ex eo illibata
 integritatis sanctissimae Deiparae accedamus, praemittenda sunt nonnulla,
 quae ad vim probationis explicandam, & alia, quae postea dicturi sumus, intelli-
 genda non parum pertinent. Primum igitur est aduertendum in fine huius Psalmi
 haberi haec verba: *Complerae sunt*, seu, *defecerunt orationes David filij Iesse*: quae
 sane non ad titulum Psalmi sequentis, vt D. Ambros. Cassiodor. Mag. sentent. &
 alij in comment. super Psal. 72. existimarunt: referenda sunt, sed ad finem praee-
 dentis Psalmi hoc est, 71. quem habemus praemanibus, spectant: quemadmodum
 docet D. Hieron. Ex his vero minimè eliciendum est nullius Psalmi eorum, qui
 sequuntur, Dauidem auctorem esse, cum Psalmum 109. negari non possit fuisse
 à Dauide compositum: siquidem eum Dauidis nomine citauit Christus loquens
 cum Pharisaeis Matth. 22. *Nonne*, inquit, *Dauid in spiritu vocat Christum Dominum*
dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: Non igitur idcirco hic
 Psalmus illis verbis concluditur, quod nullus Psalmus ex sequentibus Dauidem
 auctorem habeat: quare in eius clausula afferenda ratione laborant fere inter-
 pretes. Enim vero sunt, qui existiment propterea dici: *Complerae sunt orationes*
David: quoniam hic Psalmus fuit postremus eorum, quos Dauid composuit, et
 tamen non sit vltimus ordine, nec enim omnes Psalmos eum nunc inter se or-
 dinem in libro Psalmorum seruare, quem primum tenuerunt, & quo fuerunt à
 Dauide compositi: sed cum sparsi essent, collectos fuisse, ac sine pristino ordi-
 ne distributos: itaque hunc Psalmum vltimum esse eorum, quos Dauid conscri-
 psit, & quasi testamento Salomoni filio reliquit: quam sententiam secutus est
 Caiet. & Geneb. eamque putat probabilem Titelm. Caeterum Euthym. &
 alij non faciunt hunc Psalmum postremum eorum, quos Dauid composuit: tunc
 vero verba illa: *Complerae sunt orationes David*: varie interpretantur. Nam Euthym.
 eum vult esse sensum, vt non dicantur completi Psalmi Dauidis, sed completae
 orationes, seu hymni Dauidis, id est, illi tantum Psalmi, quos ipsemet tanquam

Psal. 71. 20.

D. Hieron.

Matth. 22. 45.

Eueritne
 Psal. 71. po-
 strimum eo-
 rum, quos
 Dauid com-
 posuit.

Caietanus
 Genebrard.
 Titelm.
 Euthymus.

hymnos, & laudes Dei per seipsum in sua cithara cantabat: nam qui sequuntur, non ipse, inquit, cecinit, sed vel Alph. cantorum Principi, vel aliis cantoribus dedit decantandos. Flaminius aliam excogitavit rationem, idcirco videlicet eam clausulam appositam fuisse, non quod fuerit ultimus Psalmus Davidis, sed quia aliquot psalmi, qui statim sequuntur, non sunt Davidis, atque adeo præcedentes omnes, qui Davidis omnino censentur, & continuata serie positi fuerunt, eompleti, & finiti dicantur. Alij quos sequitur Titelm. dicunt sentum esse, completas fuisse orationes Davidis, quoniam hoc Psalmo complexus est David omnia, quæ in reliquis omnibus Psalmis optabat, atque à Deo postulabat. Cum enim Psalmorum omnium finis sit Rex Messias, eiusque aduentus, & regnum merito, inquit, dicuntur completæ orationes, preces, ac vota Davidis in eo Psalmo, in quo elegantissimis, & magnificentissimis verbis de Messia aduentu, amplitudine, atque splendore, florētissimoque imperio, & principatu discribit. Res est omnino incerta nec potest facile definiri.

II. Secundo: Sciendum est inscriptionem Psalmi esse Salomoni, vel in Salomonem: quod non ita est accipiendum, ut Salomon huius Psalmi auctor fuerit, cum ex citatis verbis, quæ in fine eius adhibentur. Completa sunt orationes David, manifestum sit cum fuisse à Davide compositum. Et quidem Cornel. Iansen. more suo existimat, idcirco inscriptum esse Salomoni, quoniam ad literam David in eius compositione ad Salomonem filium respexit, in typum tamen Messia: id quod

Corn. Iansen.

Psal. 71.

ad literam

ad Messiam

pertinet, non

ad Salomonem.

Tertullian.

Cassiod.

Calet.

Paraphrast.

nulla ratione dicendum putamus, sed potius ad literam sermonem esse de Rege Messia: itaque nomen Salomonis hoc loco non propriè accipiendum pro Salomone Davidis filio, ut egregiè docent. Theodoret. Cassiod. Caiet. & alij, sed pro epitheto Regis Messia: secundum nominis etymon: idem enim est Salomon, atque pacificus, ut inscriptio ea sit, Pacifico, hoc est, Regi Messia. Nam quod Psalmus ad literam ad Messiam pertineat, non verò mysticè sub figura Salomonis, intellexit vel ipse Paraphrast. Chald. cum ita Psalmum inchoavit: *Deus sententiam iudiciorum tuorum Regi Christo da: probaturque manifestè, quoniam quæ in hoc psalmo continentur, nullo pacto possunt in Salomonem convenire, atque adeo non potuit Salomon in eiusmodi figuram Messia gerere. Quomodo enim in Salomonem quadret illud: Permanebit cum sole, & ante lunam: orietur in diebus eius iusticia, & abundantia pacis, donec auferatur luna? & illud: Dominabitur à mari usque ad mare. & c. Scillud: Reges Tharsis, & insula munera offerent, Reges Arabum, & Sabba dona adducunt: & adorabunt eum omnes Reges terra, omnes gentes servient ei: & illud: Antefollem permanet nomen eius: & benedicentur in ipso omnes tribus terra, omnes gentes magnificabunt eum: hæc enim omnia constat non posse villo modo Salomoni illi Davidis filio, sed soli Regi Messia convenire: Unde merito Theodoret. Quod Salomon, inquit, propositus psalmus nequaquam congruat, epinor Iudæos etiam confiteri, si veritatem dicere voluerint, nedum fidei alumnos. Primum enim nec Salomon finibus terra dominatus est: deinde cum esset homo, & vixisset tempus naturæ congruus finem vitæ accepit, & hunc non gloriosum: psalmus verò sole, & luna antiquiorum eum, qui per variè rationem premititur, ostendit. Ceterum inscriptio non inepta est, sed verè salvatori congruit: siquidem Salomon pacificus interpretatur, quam appellationem habet Christus, de quo Paulus ait ad Ephes. 2. Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.*

Ephes. 2. 14

III.

D. Hieron.

Eodem modo argumentatur D. Hieronymus in caput. 11. Danielis. In psalmo, inquit, 71. quæ dicuntur, Salomoni non valent convenire: nec enim permansit ille cum sole, & ante lunam, in generatione, & generationem: neque dominatus est à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum: neque omnes gentes servient ei,

neque

neque ante solem permansit nomen eius, nec benedicta sunt in ipso omnes tribus terra. Eademque fuit sententia Tertulliani lib. 5. aduersus Marcionem c. 18. Euseb. Cæsar. lib. 7. demonst. Euangelicæ demonstratione 8. Iustini Philosophi, & Mart. in dialogo aduersus Typhonem, D. Ambrosij in Apologia Davidis, D. Aug. lib. vno de vnitrate Ecclesiæ c. 8. & reliquorum ferè Patrum. Id quod cum viderent Hebræi, nec possent ea, quæ habètur in Psal. Salomoni accommodare: conati sunt per contradicendi libidinem germanum sensum alio detorquere. Itaque cum dicitur: *Permanebit cum sole, & ante lunam*: aiunt esse apostrophè ad ipsum Deum, & ita transferunt: *Timebunt te Deus omnipotens, quandiu sol durabit*. Præterea illud: *Ante lunam, in generatione, & generationem*: ita exponunt, vt *ante lunam*, idem sit, atque coram luna, seu in conspectu lune. Illud: *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis donec auferatur luna*: similiterque verba sequentia: *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruiant ei*: per modum optantis, & precantis legunt: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna: adorent eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruiant ei*. Volunt enim his omnibus faustas, & felices acclamationes contineri, quibus David, & vniuersus Hebræorum populus Salomoni regni felicitatem, & amplitudinem precantur. Sed hæc omnia manifestam vim contextui asserunt, cum ostensum sit ad litteram sermonem esse de Rege Messia. Quo tanquam certo constituto illud est Psalmi huius argumentum: *Postulat David à Deo aduentum Messia, eique prædicit fore Regem iustissimum, qui in virga æquitatis omnes gentes indicaturus sit: Principem etiam potentissimum, qui latissimum, & amplissimum habeat principatum, qui toti orbi terrarum dominetur, & cui omnes Reges, ac Principes vesticales, & stipendiarij sint futuri. Agit etiam disertis verbis de nouo, & admirabili eius conceptu, atque ortu, quod nimirum sit à Virgine concipiendus, & ex Virgine nasciturus absque vlla viri opera, illis verbis, quæ initio proposuimus: Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram*: quæ iam explicare aggredimur.

Verum prius statuenda est vera, ac germana lectio huius loci: Septuaginta habent, vt diximus: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram*. Paraphrast. Chald. vertit. *Descendet sicut pluuia spontanea super herbam corrossam à locustis, sicut stilla pluuia serotina stillantes super terram*. Interpres pro Caiet. *Descendet sicut pluuia super tonsam, & velut imbrem gutta terræ*: quæ translationi varietas orta est ex dictione Hebræa, gez, pro qua nos habemus vellus. Nam ea vox deducitur à radice, gazaz, quæ significat tondere, indeque deducitur, gez, id est, vellus, quod tondetur, eadèque dictio significat herbam demessam, eo quod herba, cum demeritur, tonderi videatur, & ideo interpretis pro Caiet. vertit *super tonsam*, hoc est, super herbam tonsam: quæ fuit etiam causa, cur Chald. vertit: *super herbam corrossam à locustis*: huiusmodi enim herba etiam tonsa apparet Verum dictionem, gez, hoc loco non pro herba demessa, sed pro vellere accipiendam esse, vt fiat allusio ad vellus Gedeonis Iud. 6. inferius ostendemus: interim verò sufficiat auctoritatis grauis sima Septuag. interpretum, qui non herbam demessam, sed vellus transtulerunt.

Quod igitur spectat ad litteralem, & germanam expositionem huius loci, Caiet. sequens suam translationem existimauit sermonem esse his verbis non de primo, sed de secundo Christi aduentu hoc sensu: *Descendet sicut pluuia super tonsam. Tonsa, inquit, appellatur terra producens spesca secto sereno: tunc enim est velut tonsa, pluuia in qua ad germinandum desiderat: quæ similitudine describitur secundus Christus aduentus opportunus, desideratus, & secundus comparatione terra tonsa ad nouum germen, quod sanè conuenit expectationi iustorum post tonsionem: siquidem cum eis huius vita germen*

Tertullian.
Euseb. Cæs.
Iustin. Mar.
D. Ambros.
D. August.
Hebræorum
contra dicen-
dribido.

Psal. 71. ar-
gumentum.

III
Varia lectio
Caiet.
Septuag.
Eras. bras.

V.
Caietan.

præcisum fuerit, expectant nouum resurrectionis germen. Idemque putat significari posteriori similitudine, cum dicitur: *Et sicut stillicidia stillantia super terram. Cæterum hæc Caietani expositio nullo modo est amplectenda: primum, quoniam pugnat cum ipso contextu: etenim postquam dictum fuerat, Descendet sicut pluuia in vellus, subiungitur, Orietur in diebus eius iustus, & abundantia pacis: coram illo procedent Æthiopes, & inimici eius terram lingent: Reges Tharsis, & insule munera offerent: & reliqua, quæ sequuntur, quæ omnia de primo aduentu accipere oportet, neque in secundum vllō modo conueniunt. Deinde, quia ea interpretatio communi Doctorum expositioni, & quod plus vrget, communi Patrum sententiæ aduersatur, quos inferius citabimus: ienim de primo aduentu Christi locum accipiunt, imo & de purissimo eius conceptu, atque ortu. Isidorus Clarius de primo quidem aduentu interpretatur: sed pertinere putat ad dona supernaturalia, quæ Christus suo aduentu mundo attulit: *Et pluuia, inquit, resictam herbam crescere facit: ita Christus veniens suos copiosius perfudit donis.* Eodemque deflexit Vatablus existimans illud dumtaxat significari, sicut herba desecta adueniente pluuia crescit, ita futurum, vt omnia bona per aduentum Christi efflorescerent, atque germinarent. Aliam quoque expositionem excogitauit Lyran. indicari scilicet mansuetudinem Messie, qui in primo aduentu summa cum humanitate, & mansuetudine venturus prænunciatur: sicut pluuia in vellus nullo strepitu descendit: itaque hoc loco illud idem à Regio vate prædici, quod etiam prænuntiavit Zacharias cap. 9. *Ecce Rex tuus ueniet tibi iustus, & saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, &c.**

Sententia
Caietani re-
icitur.

Isid. Clarius.

Vatablus.

Lyran.

VI. Verum his omnibus expositionibus reiectis communis Doctorum, Patrumque sententia est his verbis integritatem sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi contineri, eamque duplici eleganti similitudine explicari facta allusione ad vellus Gedeonis Iudic. 6. cum ad eius petitionem descendit ros in vellus lanæ, quod erat in area, quo postea à Gedeone expresso impleta est concha illo eodem rore, qui in vellus descenderat. Atque hoc testimonio ad virginitatem Mariæ comprobendam vitur Adrian. Finus lib. 2. flagelli contra Iudæos c. 12. imo & plerique omnes Patres. Ratio verò similitudinis in eo consistit, quod sicut in vellus illud Gedeonis siccum, & aridum descendit miraculosè ros è cælo placidè absque vllō strepitu, & absque vllō no cumento, læsionè que velleris, siue cum ros descendit, siue cum ex illo fuit expressus: ita Verbum descendit in Virginem instar cælestis rosis, absque vllō eius integritatis præiudicio sine in ipso descensu, hoc est, in conceptu, siue cum ex illa fuit expressus, hoc est, in ipso partu, idemque posteriori similitudine explicatur. Sicut enim stillicidia imbrum placidè, ac leniter in terram delabuntur, eamque fecundant: ita verbum è cælo in vterum Virginis placidè, lenitèr que descendit, tribuens illi fecunditatem cum summa puritate coniunctam, natumque ex illa vniuersum orbem de cæternæ suæ salutaribus imbribus irrigauit. Ita locum intellexit D. Hieron. in comment. eius Psalmi, sicut, inquit, in vellus Gedeoni pluuia descendit, ita hic illa sum est in vterum virginale spiritus sancti infusionem: & sicut stillicidia stillantia super terram. arida enim erat terra humani corporis, cum aduenit, nec vllum fructum exhibere poterat sanctitati: sed ipse eam predicationis suæ stillicidij fecundam fructibus repleuit æternis. Et multò luculentius Diuus Ambros. serm. 13. in Natali Domini, *Descendet sicut pluuia in vellus. Quid, inquit, tam silenter, & sine strepitu fit, quam cum imber in lanæ vellus infunditur: nullius aures sono cyberas, nullius corpus humoris repercussione aspergit, sed sine iniquitudine hominum totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit. Rectè ergo Maria velleri comparatur,*

Virginis fecunditas cum summa puritate coniuncta
D. Hieron.
Christi prædicatione terræ fructibus fecundauit æternis.
D. Ambros.

paratur, quæ ita concepit Dominum, ut toto eum hauriret corpore, nec eius discessuram corporis pateretur: sed esset molis ad obsequium, solida ad sanctorum. Recte, inquam, Maria vellere comparatur, de cuius fructu salutaria populi vestimenta texuntur. Vellus planè Maria est, si- quidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matrem lanicium, hoc est, carnem gestans molli vellere cunctorum operit vulnera populorum: omnem enim peccati vulnus Christi lana sis- funditur, Christi foetur sanguine, & vestanitate recipiat, Christi indumento vestitur. Hæc Ambr. Theodoretus quoque in commentariis, sicut lana, inquit, imbrem recipiens, nullum fragorem emittit, & stillicidia instar rosi in terram delata sensum nullum auribus præbent: sic Domini conceptio facta est, neque ipso sponsoreficiente, qui cum ipsa habitabat, deinde enim postvterum aliquam indignitatem suspicatus occultè dimittere eam voluit: verum ab Angelo fuit edoctus caelestem esse factum, non humanum. Eodem modo interpretan- tur Euthym. Arnobius. Castiodor. Lyran.

Habemus igitur ex communi Patrum, Doctorumque sententia hoc loco ad literam sermonem esse de integritate sanctissimæ Virginis in conceptu, & partu Christi. Nec verò propterea genicienda est ea expositio, quam D. Chrylostom. & D. August. afferunt, videlicet per rorem gratiam intelligi, quæ prius in vellus, hoc est, in Synagogam descendit, sed postea relicto vellere aream, hoc est, Gentilitatem perfudit servata eadem allusione ad vellus Gedeonis. Descendit sicut pluvia in vellus, hoc est, inquit Chrylost. prædicatio in Synagogam: quando scilicet Christus sedebat, & docebat in templo, tunc pluvia in vellus descendit. Nam & Esai. cap. 45. prædixerat: Rorate cæli de super: nubes pluant iustum: sed postea relicto vellere in aream pluvia infunditur, quoniam translatus sacrificiis à Synagoga tota mundi arena impleta est prædicatione Christi. Ad eundem modum exponit D. August. Idem, inquit, Christus descendit sicut pluvia in vellus, cum adhuc arena sicca esset: unde etiam dixit Matth. 15. Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel: & discipulis dixit Matth. 10. In viam Gentium: ne abieritis: & in civitates Samaritanorum nec intraveritis: ite primum ad oves, quæ perierunt domus Israel. Cum dixit: ite primum ad illas: ostendit postea, cum esset iam arena compluenda iustos eos ad alias oves: quæ non essent ex veteri populo Israel, de quibus dicit Ioan. 10. Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, illas oportet me adducere. Sic pluvia descendit super vellus sicca adhuc arena: sed videmus iam gratia Christi siccam remansisse gentem Iudæorum, totumque orbem terrarum in omnibus gentibus Christianæ gratia plenis nubibus complui: unde sequitur: Et sicut stillicidia stantia super terram, hoc est, non iam super vellus, sed super terram. Hæc Augustinus. Non est, inquam hæc expositio contemnenda, cum sit tantorum Patrum, idemque locus Scripturæ sæpe multos sensus literales recipiat: sed tamen ea, quam primo loco tradidimus de virginitate Mariæ, omnino præponenda est, cum sit Doctorum, parumque communis.

Nonnullæ observationes literales circa testimonium præcedens.

SECTIO VIII.

CUM ostensum sit Psalmo 71. citato haberi sermonem ad literam de ad-
ventu Regis Messie, eiusque purissimo ortu ex Virgine absque vilo
integritatis eius præiudicio, quem postea consecuta est ea imperij amplitu-
do, quam Regius Ppheta graüissimis verbis describit: nunc aliqua ex eo

Psalmo ad id ipsum magis illustrandum doctrinæ causa eruemus. Sit igitur prima observatio circa illam clausulam, qua Psalm. concluditur: *Completæ sunt*, seu *defecerunt orationes Davidis filij Jesse*: nam iuxta eam sententiam, qui non facit cum Psalm. postremum eorum, quos David conscripsit, illa traditur à plerisque ratio, cur David ita Psalm. illum concludendum putauerit, quod scilicet, cum omnia eius vota, desideria, ac preces eo spectarent, ut Rex Messias adveniret, florentissimumque toto orbe imperium cõstitueret, idque ipse eo psalmo magnificis verbis postulasset, iure optimo dicere potuit in eo psalmo omnia sua vota, precelque compleri, quasi diceret. Hæc est meorum omnium votorum summa: hæc una petitione omnes meæ preces, desideriaque continentur, nihil habeo amplius quod exoptem, nihil, quod à Deo præcipue postulem: Itaque hoc vno psalmo complentur, & deficiunt, hoc est, finiuntur omnes orationes Davidis. Id verò nõ tantum David, sed reliqui omnes Prophetæ, ac iusti dicere potuerunt, cum vnius Messias aduentu bona omnia, quæ desiderari, postularique poterant, continerentur: sic nimirum sponsa Ecclesiæ nomine sua omnia desideria in Canticis canticorum complevit. Etenim dragma illud illis sponsæ verbis concluditur: *Fuge dilecte mi*, & assimilare capræ, hinnulõque ceruorum super montes aromatum: quibus verbis aduentum Messias postulat: illud namque, *Fuge*, non significat, ut ab sponsa recedat, sed potius, ut ad illam veniat illa celeritate, qua fugientes currere solent, ut sit sensus: *Fuge ad me dilecte mi summa velocitate*, & in isto aduentu tuo assimilate capræ, hinnulõque ceruorum: hæc enim animalia summam habent in currendo celeritatem. Porro aduerte sponsam primis etiam illius Cantici verbis aduentum sponsi postulasse, cum dixit: *Osculetur me osculo oris sui*, hoc est, non iam me per Prophetas visitet, & per ora Prophetarum loquatur: sed suo ipsius ore loquatur mihi: eodemque me suavissimè exosculetur. Vnde iam cernis sponsam & primis, & postremis verbis eius cantici aduentum sponsi petiisse, ut indicaret suorum omnium desideriorum & principium, & finem hoc vno beneficio contineri. Mitto ea sacrarum literarum testimonia, in quibus Messias desiderium, & expectatio nuncupatur, de quibus iam sæpe alias diximus.

Secunda observatio sit circa prima illa verba: *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis*: quibus postulat regius vates, ut mittat Deus iam tandem filium suum factum hominem, ei que det iudicandi potestatem: sic enim sperat fore, ut mitius sit iudicium, & multo magis, quam antea clementia, & misericordia temperatum, quasi dicat: Nimis te Domine iustum, severumque exactorem nostrorum scelerum exhibes: mitte igitur filium tuum Regem Messiam, ei que sceptrum tuum, & iudicandi potestatem committe: ipse namque per assumptam humanitatem multo maiora dabit pietatis, clementiæque argumenta, eiusque iudicia magis ad misericordiam, quam ad iustitiam spectabunt. Quod pertinet Paraphrasis Chald. *Deus*, inquit, *itinerarioris tui, vel sententiam iudiciorum tuorum Regi Messias da*. Nec verò hic intelligas Verbum in assumpta humanitate clementiorem habuisse naturam, quàm ante eius assumptionem, sed illud duratiorat multo maiora, & illustriora clementiæ, & misericordiæ documenta præbuisse, quæ quoniam Regius Propheta prævidebat, idcirco eam ob causam præter alias Messias aduentum optabat dicens: *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis*. Eundem sensum, habet illud Psalmi octogeshimi quinti: *Respice in me, & miserere mei: da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ*. Quamvis enim plerique ita loquuntur, ut David son ipsum pueram Domini, id est, seruum Domini appellet, postuletque à Deo, ut impe-

Messias ad-
uentus, sum-
ma votorum
Davidis.

Cant. 8. 14.
Sponsa desi-
deris de
Christi ad-
uentu.

Cant. 1. 1.

Cur David
postulet à
Deo, ut det
filio iudicandi
potestatem.
Paraph. Chal.

Psal. 85. 16.

vt imperium suum confirmet, detque sibi inuictam fortitudinem ad victoriam de hostibus suis reportandam: alij verò ea verba Christo attribuunt, qui dari sibi iudicandi potestatem in extremo iudicio à Patre postulet, & se dicat filium ancillæ Domini, id est, Virginis, quæ dixit Luca 1. *Ecce ancilla Domini*: minimè tamen dubium esse debet, quin etiam cum sensum recipiant, vt Regius Propheta petat Messia aduentum, optetque, vt Pater sceptrum suum, & iudiciariam potestatem puero suo, id est, Regi Messia tradat: tunc enim se omni ex parte misericordiæ diuinæ compositum futurum, seruandumque confidit.

Et quidem facile, blandum plenumque clementiæ imperium Messia futurum non obscure prædixit Esaias cap. 11. cum dixit: *Egredietur virga de radice Iesse*, & *flor de radice eius ascendet*, quo loco Hebræi, vt auctor est D. Hieronymus, & virgæ, & floris nomine Messiam significari putant, atque in virga regnantis potentiam, in flore pulchritudinem demonstrari: iuxta quam interpretationem in florente virga facilis, & blanda imperandi ratio exprimitur, quæ & pulchritudinem, & suauitatem, mansuetudinemque continet. Quid enim pulchrius, & suauius, quàm florente virga percussam quidem is, qui percussus, simul floribus ex virga decidentibus aspergitur, quod est in ipsa punitione plurimis, & maximis amoris argumentis, & beneficiis cumulari, quos sanè flores non ita legimus in virga Dei ante incarnationem mundum administrantis. Verum enim verò Hieremias testatur cap. 1. se *virgam* vidisse *vigilantem*, seu vt Septuaginta transtulerunt *baculum nucem*, & Theodotio *virgam amygdalinam*: siue autem virgam vigilantem, siue baculum nucem, siue virgam legamus amygdalinam, semper diuinæ iustitiæ seueritas ante incarnationem indicatur, quæ videlicet super peccata hominū vigilabat, vt acerrimè puniret, & instar nucis, siue amygdali amarissimo cortice, & osse durissimo cingebatur: cum tamen Messia virga florens dicatur ad mansuetudinem, & facilitatem eius imperij declarandum: id quod hoc eodem Psalmo magis explicauit Regius Propheta, cum subiunxit: *Descendet sicut pluuia in vellus*. Etenim præter communem illam expositionem, quam de virginitate Mariæ tradidimus, significatur etiam Messia Regis in primo suo aduentu mansuetudo, & humilitas, quippe qui sine strepitu, sine fastu, sine regio apparatu, summo cum silentio, & placiditate sicut pluuia in mollissimum lanæ vellus descendit, quod videtur interpretatus fuisse Esaias, cum de eadem mansuetudine disserens, ac de facili, & misericordiæ plenissimo eius imperio dixit cap. 42. *Ecce seruus meus suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus præferet. Non clamabit nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*. Verè enim sicut pluuia in vellus descendit, cuius tanta erat mansuetudo, vt etiam in iudicando non clamoribus ageret, sed ita quietè, pacatè, blandèque, ac sine vlllo strepitu iudicaret, vt vox eius foris non audiretur: ad eandemque mansuetudinem spectat, quod sequitur: *Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*: que videntur esse proterbia è vulgo petita ad notandam alicuius mansuetudinem, & procliuem ad benefaciendum naturam, qui nemini scilicet noceat, neminem ad ruinam impellat: calamum quassatum non studeat conterere, sed potius coagmentare: linum fumigans non extinguat, sed potius magis exsuscitet.

Quantum verò mansuetudo ista Messia momentum habuerit ad subditorum amorem conciliandum, omnesque ad suum cultum, & venerationem facile pertrahendos, explicatur consequentibus verbis: postquam enim dictum fuerat: *Descendet sicut pluuia in vellus*: ne quis putaret Regem Messiam propter natura

III.

Esai. 11. 1.
D. Hieron.Messia impe-
rium clemen-
tiæ plenum.Hierem. 1.
Septuag.
Theodot.Seueritas iu-
stitiæ diuinæ
ante incar-
nationem.Messia in
primo ad-
uentu man-
suetudo.

Esai. 42. 2.

III.

*Messiam an-
spetado ad
subtiliorum
amorem con-
ciliandū qui
tunc uenient
habuerit.*

facilitatem, & mansuetudinem contemptui fore, nec posse sibi mundi Reges subiacere, & imperium toto orbe constituere, statim subiungitur: Dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo precipient *Aethyopes* & inimici eius terram lingent: Reges *Tharsis*, & insula munera offerent, Reges *Arabum*, & *Sabba* dona adducent: & adorabunt eum omnes Reges terra, omnes gentes seruient ei. Et quidem metitō: nihil enim ad conciliandum amorem mansuetudine, & naturæ facilitate potentius, potissimum uerō in iis, qui dignitate, & præclaris in omni genere ornamentis reliquis antecellunt: imo ex hac mansuetudine, & beneficentia ostendit Rex *Messias* se naturalem esse Dei filium, qui facilem, munificam Patris haberet naturam, quemadmodum dicitur in sequentibus: nam pro eo, quod nos habemus: Ante solem permanet nomen eius: transferunt alij ex *Hebræo*: *Facies solis* sibi dabitur nomen eius, id est, ut interpretatur *Caietanus* palā in toto orbe, (id enim significat: *Facies solis*) nomen *Messie* filiatione cognoscatur, hoc est, omnes intelligēt eum esse nat. Dei filiū, & hoc esse ei propriū nomen.

Caietan.

V.
Virgo vellus

Tertio, & postremo oblerua *Virginē* sanctissimam appellari *vellus* facta allusione ad *vellus Gedeonicum* *Iudic. 6.* quod primo quātem fuit repletum rore: tunc uerō *Gedeon* *vellus* expressit, atque ex rore inde expresso conchā impleuit. Sic enim caelestem rorem, qui in *Virginem* descendit, hoc est, siue *Christum*, siue *Dei gratiam* ex *Virgine* tanquam ex *vellere* exprimimus, & mentium nostrarum cochasimplemus: quod tunc fit, cum *Virginem* ad beneficia diuina imperatā aduocatum adhibemus. Idcirco enim cum ipsa plena iam esset gratia adhuc in eam *Spiritus sanctus* superuenit, ut quod super plenitudine acciperet, in nos redidaret, & cum plena esset sibi, adhuc superplena fieret nobis. Id quod eleganter expendit *D. Bern.* serm. in *Nat. Mariæ*: *Plena, inquit, est gratia, & gratiam adhuc inuenit:*

D. Bernard.

digna prorsus inuenire, quod querit, cui propria non sufficit plenitudo, nec suo potest esse contenta beneficio: petit superfluentiam ad salutem uniuersitatis. *Spiritus, inquit, sanctus* superueniet in te, & pretiosum illud balsamum tanta tibi copia, tantaque plenitudine infuset, & ut copiosissime effluat circūquaque: intueri o homo consilium Dei: caelesti rore aream rigaturus totū vellus prius infundit: redemptus humanum genus pretiū uniuersum contulit in *Mariā*: alius ergo intueni, quanto deuotionis affectu a nobis eam uoluerit honorari, qui totius beneficij plenitudinem potuit in *Maria*, ut si quid spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis ab ea nouerimas, redundante, quæ ascendit deliciis affluens, hortus planè deliciarum, quam non modo afflauerit ueniens, sed & persflauerit superueniens. *Auster ille diuinus, ut undique fluant, & effluant aromata eius charismata scilicet gratiarum.*

Quod in nobis est spei, & gratiæ redunt ex *Maria*

Quartum testimonium ducitur ex illis uerbis *Psal. 109.*

Ex utero ante *Luciferum* genui te.

SECTIO. IX.

I.
*Iustin. Mart.
Psal. 109
Ad iterā in-
telligendum
de Christ. as-
serunt Patres
contra He-
bræos.*

Supponendum est in primis hunc *Psal. 109.* ad literam accipientem esse de *Messia*, id quod *Iudæi* inficiari contendunt: etenim ut auctor est *Iustin. Philosoph.* & *Mart.* in dialog. cum *Tryphone* aduersus *Iudæos*, plerique *Hebræorum* eum de Rege *Ezechia* interpretabantur: *Illud, inquit, Davidicum: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec pergam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: de Ezechia* Doctores uestri ausi sunt interpretari, quasi uerò imperatum ei sit, ut ad dexteram templi sederet, cum ad eum misit *Rex Assyriorum* cum minis, eique denunciassem est ab *Esaiâ*, ne illum timeret: unde *Angelus Domini* interfecit in castris *Assyriorum* ad centum

ad centum octoginta quinque millia. sed perspicuum est Psalmum illum de eo non fuisse dictum: quis enim Ezechiam non esse sacerdotem perpetuum ordinis Melchisedech non fatetur? aut eundem non esse, qui Hierosolimam redemerit quis ignorat? quis etiam nescit eum non misisse Hierosolimam virgam potentem, quae dominata sit in medio illius hostium: sed Deum esse, qui ab eo fonte, & tristi hostes auerterit: Iesus autem noster, qui nondum in gloria venit, virgam potestatis Hierosolyma emisit, id est, verbum vocationis, & poenitentiae ad gentes omnes, ubi daemones eius dominatu, imperioque suo tenebant. Illud etiam: In splendore sanctorum ex utero ante Luciferum genuit: de Christo dictum esse iam diximus. Hæc Iustin. Idem refert Tertul. li. 5. Adversus Marcionem c. 9. Necessè est, inquit, ad meam sententiam pertinere defendam eas scripturas, quas & Iudæi nobis auocare conantur. Dicunt denique hunc Psalmum in Ezechiam cecinisse, quia is, autem, sedit ad dexteram templi, & hostes eius auertit Deus, & absumpsit: propterea vigetur, & cætera. Ante Luciferum ex utero genuit: in Ezechiam conuenire, & in Ezechia natiuitatem. Hæc Tertul. D. Hieron. in comment. super Matth. cap. 22. ait alios Iudæos coactos fuisse hunc eundem Psalmum referre ad Abraham. Iudæi, inquit, ad deludendam interrogationis veritatem friuola multa consingunt, vernaculum Abrahamæ asserentes, cuius fuerit filius Damascus Eliezer, & ex eius persona scriptum psalmum, quod eadem quinque Regum Dominus Deus Domino suo Abrahamæ dixerit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Tertul.

D. Hieron.

Verum hæc omnia coacta sunt, & manifestam vim contextui afferunt, ut euidenter ostendunt Iust. Tert. & D. Hier. locis citatis: quomodo enim vel Abraham, vel Ezechias dici potest in splendoribus sanctorum ante Luciferum genitus: quomodo Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech? Fitigitur, ut Psalmus ad literam de Messia accipi debeat: id quod vel ipsi Pharisei, cum quibus Christus loquebatur Matth. 22. & apud quos eum Psalmum de Messia interpretabatur, non ausi sunt negare: sed videntes haud dubie sermonem esse de Messia obmutuerunt nescientes nodum dissoluere, quomodo scilicet David Messiam, si filius ipsius erat, Dominum appellasset suum. Atque hæc eundem sunt, quibus conuinci possunt Hebræi. Quod verò ad nos attinet, exploratum omnino esse debet, certumque de fide hunc Psalmum de Christo intelligendum esse ad literam: siquidem Christus ex eo argumentatus est cum Phariseis Matth. 22. initiumque eius ad Messiam reulit, cum eos interrogauit. *Quid vobis videtur de Christo: cuius filius est?* illis que respondentibus: *David: dixit: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est?* Eundem que locum citat Paulus ad Heb. 1. de Christo que interpretatur, cum ait: *Ad quem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Alia quoque eiusdem Psalmi testimonia de Christo accipienda esse constat ex aliis locis Scripturæ, veluti ad Heb. 5. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: & c. 7. Alij quidem sine iureiurando Sacerdotes facti sunt: hic autem, id est, Christus, cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, Iurauit Dominus, & non panitebit eum: tu es sacerdos in æternum.*

II.

Matt. 22. 42.

Heb. 1. 13

5. 6. 7. 10.

Hoc ita posito accedamus iam ad sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi integritatem comprobandam ex illis verbis: *Ex utero ante luciferum genuit te.* Et quidem Tertull. id ipsum iuxta translationem Septuag. interpretum ostendere nititur li. 5. contra Marcionem. cap. 9. *Sed, inquit, nec generauit te, dixisset Deus, nisi filio puero: nam etsi de toto populo ait Esai. 1. filios generauit: sed non adiecit, ex utero. Cur autem adiecit, ex utero, tam, vane, quasi aliquis hominum ex utero natus dubitare- tur, nisi quia curiosus voluit intelligi in Christum: Ex utero generauit te, id est, ex solo utero*

Tertull.

Ortus Chris-

ti sine prau-

dicio integri-

tati Maria.

Ej. 1. 2.

Psal. 131. 11. sine viri semine. Hæc ille. Idemque mysterium agnoscit idem Tertull. lib. 3. contra Marcionem; cap. 20. subtiliter, & eleganter expendens verba illa *Psalm. 131. Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam, seu ut ipse legit, colloabo super thronum tuum. Quis, inquit, iste venter est? ipsius David: Vtique non: neque enim pariturus esset David: sed nec uxoris eius: non enim dixisset: Ex fructu ventris tui, sed potius, Ex fructu ventris uxoris tue. Ipsius ergo dicendo ventrem, superest, ut aliquem de genere eius ostenderit, cuius ventris futurus esset fructus caro Christi, quæ ex utero Mariæ floruit, idcircoque & fructum ventris tantum nominavit, ut proprie ventris, quasi selius ventris, non etiam viri: & ipsum ventrem ad David redegit, ad principem generis, & familiam patrem: nam quia viro deputare non poterat, Virginis eum ventrem patri deputavit. Hæc Tertull. quem cernis purissimum ortum Christi sine præiudicio integritatis Mariæ ex eo probare, quod dicatur ex utero genitus, hoc est, ut ipse interpretatur, ex solo utero, non etiã ex viri semine: in cuius expositione verba illa, *Ante Luciferum*, quæ videntur pugnare cum generatione Christi temporali ex Virgine referri debent ad æternum Dei consiliũ, quo ante Luciferum, hoc est, ex æternitate decrevit, ut Christus in tẽpore ex Virgine nasceretur.*

Æternũ Dei consiliũ de temporali Christi generatione.

III.

Hebræo expendemus, quæ vulgatæ minimè repugnat, imo eam magis declarat, ex eaque cum communi Doctorum sententia virginitatem sacerimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi confirmabimus. Igitur pro eo, quod nos habemus, *Varia lectio. Ex utero ante Luciferum genui te*, est Hebræicè, *Ex utero aurora ros natiuitatis tuæ, D. Hieronymus seu, Ex utero ex aurora ros natiuitatis tuæ. D. Hieron. transfert: Quasi de vulua oriatur tibi ros adolescentiæ tuæ: potest & ita verti: Ex utero ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ:*

Caietan.

pro cuius loci expositione primum Caiet. exilimat describi tantum generationem fidelium prædicatione Apostolorum, dicique similem eam generationi roris in aurora propter multitudinem eorum, qui per Apostolorum prædicationem ad fidem conuersi sunt, ut sit sensus: Generatio fidelium non erit, sicut generatio, quæ vna mulier vnum, aut duos edit liberos: sed erit sicut generatio, quæ aurora generat rorem. Sicut enim aurora innumerabiles rores guttulas simul producit, ita erit fidelium generatio per conuersionem ad fidem: simul enim multa hominum millia vnus Apostoli prædicatione ad fidem conuertentur, sicut accidit in die Pentecostes. Deinde R. Salomon de Abraham interpretatur, ut ros adolescentiæ Abraham sit eius probitas, & æquitas: sed more suo facit Salomon, quia omnia ferè loca Scripturæ, quæ ad Messiam pertinent, ad alienos sensus detorquet: etenim omnes tum nostri, tum veteres Hebræi hunc locum ad generationem Messie spectare docent, etsi inter eos sit aliqua interpretationum varietas. Plerique enim Hebræorum illud dumtaxat significari putant, Messiam à die, quo fuit conceptus, fuisse omnium donorum, & gratiarum celestium rore perfusum, iuxta illud *Psalmi 44. Diffusa est gratia in labijs tuis: & vnxit te Deus oleo lætitiæ præ confortibus tuis: ut sit ea verborum sententia à vulua, seu ab utero, siue ab aurora, hoc est, ab ipso initio tuæ conceptionis fuit ros natiuitatis, siue cõceptio tua, hoc est, ros diuinæ gratiæ in te copiosè descendit. Alij de æterna Messie generatio secundum naturam Diuinam generatione accipiunt, ut ante auroram, & ante matrem genitus secundum Diuinitatem dicatur, in quibus est R. Isaac Arama super Genesim. Non inuenimus, inquit, hominem etiam Prophetam, cuius prophetata sit natiuitas ante natiuitatem patris, & matris, nisi tantummodo Messiam nostrum, & propterea dixit David. A vulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ, hoc est, antequam crearetur vulua genitricis tuæ, prophetata fuit natiuitas tuæ, & huic conuenit illud. Ante solem propagatur nomen eius, vel, filius nomen eius: quoniam antequam crearetur*

R. Salomon.

Psal. 44. 3. *Æterna Messie generatio secundum naturam diuinam.*

R. Isaac.

Psal. 71. 17.

crearetur sol, subsistens, firmumque erat nomen Messie nostri, eratque sedens ad dexteram Dei.

Cum qua expositione consentiunt omnes Patres, qui sequentes editionem V. Septuag. Ex utero ante Luciferum genui te: interpretantur de æterna Christi generatione, quæ à Patre secundum Diuinitatem fuit ante Luciferum, hoc est, ex æternitate generatus. Sic enim intellexerunt Iren. lib. 3. contra hæreses, cap. 6. D. Hila. lib. 12. de Trinitate, D. Athanas. lib. 1. de fide sua, D. Ambr. lib. 4. de fide, cap. 4. & lib. de benedictionibus Patriarcharum, cap. 11. Theodoretus lib. 2. de curandis affectionibus Græcorum, & alij. Quæ expositio haud dubiè literalis est, & germana, traditaque à Paul. ad Hebr. 1. Verum ea non obstat, quominus iuxta citatam translationem ex Hebræo alia quoque eius loci interpretatio literalis afferri possit, de temporali nimirum Messie generatione: sequata omnino matris integritate, ita ut Virgo sanctissima appelletur hoc loco aurora, & ex huius pulcherrimæ, & purissimæ auroræ utero absque vlla viri opera Messias tanquam ros quidam cælestis summa cum totius orbis lætitia, imo & fecunditate prodierit: hæc enim duo ros secum affert, cum in terram labitur. Hanc expositionem tradidere antiquissimi Hebræorum, in quibus est R. Barachias in Genes. quam citant Aug. Eugub. Lyran. & Corn. Iansen. in comment. huius Psalmi, & Adrianus Finus li. 2. Flagelli contra Iudæos, cap. 9. quam expositionem Barachias etiam commemorat R. Moyses Hadarfan, ut ipsemet testatur in 25. cap. Genes. vbi ita scribit: *Dixit R. Barachias: Deus sanctus, & benedictus ait Israel: Ros dixisti coram me: Pupilli facti sumus absque patre: redemptor, quem suscitabo vobis, absque patre erit, sicut dicitur est Zach. 6. Ecce vir germinum nomen eius, & desubter germinabit: & Esai. 53. Ascendet ut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sicca: de ipso quoque ait David: De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Hæc ille. Itaque iuxta hanc expositionem confirmatur ex hoc loco sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi intemerata virginitas: quoniam sicut aurora rorem generat virtute cælesti absque vlla terræ permissione, ita ex virgine tanquam ex aurora Messias ut ros quidam cælestis absque vlla viri opera conceptus, natusque est. Quod etiam spectat illud Esaiæ 45. *Rorate cæli de super:* quibus verbis Propheta Messie aduentum postulat, eiusque conceptum, atque ortum descensui roris similem dicit, quoniam virtute cælesti in Virgine utrum descendit.*

Christum rorem, Virginem autem sanctissimam auroram appellari.

SECTIO X.

Supposuimus præcedenti sectione Christum Dominum appellari rorem: Virginem autem sanctissimam dici auroram, atque adeo cum dicitur Psalm. 109. iuxta lectionem Hebræam rorem ex utero, seu matrice auroræ generari, significari purissimum Christi & conceptum, & ortum ex Virgine: nunc illud magis est explicandum, cur Christus roris, Virgo autem sanctissima auroræ nomine censeatur. Igitur quod Christus appelletur ros, perspicuum est ex Esaiæ 45. cum dicitur: *Rorate cæli de super, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem.* Quibus verbis Esaiam aduentum Messie postulare, quam cæli tanquam rorem terris infundant, communis est Doctorum, Patrumque sententia. Ad Christum etiam pertinet illud Esaiæ 26. *Vinent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergisemini, & laudate, qui habitati in pulvere, quia ros lucis ros sum:* sic enim in-

R r

Procopius.
Christus ros
vivificans.

terpretatur Procopius: Ros, inquit, cum est unigenitus filius tuus, qui stillans guttis vivificans, caribus mortuis tuis medicina faciet peccatorum, quae contraxerunt, simulque aeternam vitam reddet. Itaque iuxta Procopii sententiam Christus ipse ros dicitur, sed eiusmodi tamen ros, tantaque virtutis, ac potestatis, ut vitam mortuis tribuat: id enim illa verba significant: *Vivent mortui, interfecti mei resurgent*: quod quis non miretur, rore videlicet alperfos mortuos resurgere, & interfectos ad vitam reuocari?

II.

Fœcunditas
donorum spiri-
tualium in
aduentu
Christi.
Psal. 71. 7.
Iudic. 6.

Ratio verò, cur Christus appelletur ros, multiplex est. Prima, quia ut superius diximus, è caelo instar roris caelesti virtute procreati in vterum Virginis absque vlla viri opera descendit. Secunda propter fœcunditatem: sicut enim ros mirum in modum terram fœcundat: ita Christus aduentu suo spirituales gratiarum omnium fœcunditatem mortalibus tribuit: vnde Psal. 71. postquam dictum fuerat: *Descendet sicut pluuia in vellus*, hoc est, sicut ros, in vterum Virginis, facta allusione ad vellus Gedeonicum, super quod ros descendisse dicitur Iudic. 6. statim subiungitur: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis*, id est, post huius caelestis roris in terra descensum quàm primùm omnium virtutum, & gratiarum genera pullulabunt: hanc enim vim habet verbum Hebræum מרר pro quo nos habemus, *oriatur*, significat enim florere, crescere, multiplicari. Tertia ratio ducitur à læticia, & gratia, qua ros terram perfundit: nam hanc etiam ob causam Psal. 132. fratrum concordia similis dicitur rori, hoc est, non solum propter fœcunditatem, sed etiam propter iucunditatem, & læticiam. *Ecece quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion*: cum enim utilitas simul, & iucunditas concordie fratrum similitudine roris exprimitur, manifestum est rorem non tantum fœcundare, sed etiam exhilarare terram, & lætas segetes, camposque facere: sicut ros, inquit, Hermon, qui inde ventorum flatu in montem Sion humiliorem descendit. Summam autem fuisse læticiam, quam Christus aduentu suo terris attulit, non obscurè colligitur ex Esai. 45.

Psal. 132. 1.

citato, ubi pro eo, quod nos habemus, *Et orate caeli de super*, transtulerunt Septuag. *Exultent caeli de super*, ut indicarent caelos, cum rore isto caelesti terras perfuderunt, quodammodo exultasse, ac risisse: imo huius roris descensum nihil aliud fuisse, quàm calorum, totiusque mundi lætitiã, ac risum. Nec verò id mirum videri debet exultasse, resisseque caelos, cum Christum terris miserunt: quando videlicet Christus ipse nihil aliud est, quàm caeli, terraque risus, nam scilicet ob causam in Isaac, qui risus interpretatur, ad viuum expressus, ut eleganter docet D. Amb. li. de Isaac. & anima, cap. 1. Isaac, inquit, risum significat, risus autem in signo lætitiã est: qui autem ignorat, quod in vniuersorum lætitiã sit, qui formidolosam mortis vel pauore compresso, vel merore sublato factus omnibus est remissio peccatorum?

Septuag.
Christi nati-
uitas totius
mundi risus,
ac lætitiã.

D. Ambros.

III.

Cant. 6. 9.
Rupertus.
E. Virgo quã-
do fuerit au-
rora.

Quod verò facerrima Virgo dicatur aurora, palam est ex Cant. 6. *Qua est ista, qua progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum arcus ordinata?* Et quidem Rupert. lib. 6. in Cant. existimat Virginem tunc fuisse auroram, cum nata est: sic enim locum interpretatur: *Quando*, inquit, *nata es, o Virgo beata, tunc vera nobis aurora surrexit, aurora prænuncia diei sempiterni: quia sicut aurora finis est præteriti noctis, & diei sequentis initium: sic natiuitas tua finis dolorum, & consolationis fuit initium: finis tristitiã, & lætitiã nobis extitit principium. Quando autem Spiritus sanctus in te superuenit, & filium virgo concepisti, & virgo peperisti, tunc fuisti pulchra ut luna: sicut enim luna læcet, & illuminat luce non sua, sed ex sole concepta: sic tu hoc ipsum, quod tam lucida es, non ex te habes, sed ex diuina gratia: quando autem de hoc assumpta, atque ad æthereum thalamum translata es, tunc es electa ut sol. Hæc Rupert. qui celsi auroræ appellationem ad natiuitatem Virginis referat: nos tamen etiam referen-*

Quando pul-
chra ut luna.

Quando ele-
cta ut sol.

referendam arbitramur ad illud tempus, quo Virgo sanctissima Christum concepit, & peperit: tunc enim veluti caelestis aurora solem iustitiae terris attulit quem admodum in superioribus confirmavimus. Illud verò in hac expositione est sanè præclarum, & admirandum, quòd sol ex vtero istius auroræ prodierit: licet enim aurora sit solis prænuntia, tamen non ipsa solem continet: at Virgo fuit eiusmodi aurora ut solem ipsa concluderet, ex ipsiusque vtero quasi ex quodam Oriente sol Christus fulgentissimus prodierit.

Quintum testimonium ex illis verbis Proverb. 30. *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, Viam aquila in caelo: Viam colubri super petram, Viam naus in medio mari, & Viam viri in adolescentia.*

SECTIO XI.

Hic locus est vnus ex præcipuis, quo sanctissima Virginis integritas in conceptu, & partu Christi confirmari solet, eoque aduersus Hebræos vtuntur Adrian. Finus lib. 2. Flagelli, c. 5. Galatin. lib. 7. Arcan. c. 15. & alij. Cæterum, vt vis huius argumenti perspicatur, statuenda primum est vera ac germana lectio huius loci. Sciendum est igitur variam esse eius lectionem: etenim D. Hieron. transtulit: *Viam viri in adolescentia*, eamque lectionem sequitur, & exponit in comment. eandemque habent plerique omnes codices Latini. 70. etiam interpretes reddiderunt, *ἡ δὲ ἄστρος ἐν νεότητι*, hoc est, *et via viri in adolescentia*: eodemque modo legit D. Ambr. lib. vno de Salomone. Alij contra legunt, *Viam viri in adolescentula*, veluti Symmach. qui transtulit. *Ἐνεοψιδί*, id est, *in adolescentula*, & Paraphrastes Chaldaicus multò clarius: *et viam viri in virgine*: quo eodem modo transtulerunt ex Hebræo Sanctes Pagninus, Isidorus Clarius, & Caietanus, & ita legendum esse docet Lyranus. Confirmaturque caelestio, quoniam Hebraicè pro eo, quod nos habemus, *in adolescentia*, est, *בְּעַל מַה*, id est, *in adolescentula*: constat enim *מַה* significare adolescentulam, sed virginem tamen: deducitur enim à radice *על*, id est, latere, abscondere, occultare, quasi dicas adolescentulam absconditam, seu incognitam viro. Habetur id nomen Gen. 24. vbi dicitur de Rebecca, quòd esset puella de cora nimis, virgò que pulcherrima, & incognita viro: quibus postremis verbis traditur etymon nominis, & ratio, cur Rebecca dicatur *מַה*, quia nimirum erat incognita viro, ex quo patet *מַה* significatur propriè adolescentulam virginem. Eodemque sensu accipitur Cant. 1. *Adolescentula dilexerunt te*: vbi pro adolescentula est Hebraicè *מַה*: & Cant. 6. *Adolescentularum non est numerus*. De qua voce ita loquitur D. Hieron. in comment. super 7. c. Elaiæ, *מַה*, inquit, non solum puella, vel virgo, sed cum epithesi virgo abscondita dicitur, & secreta, que nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentu diligentia custodita sit: lingua quoque Punica, que de Hebræoru fontibus manare dicitur, propriè virgo alma appellatur. Et quantum cū mea purgo memoria nunquā me arbitror alma in muliere nupta legisse: sed in ea, que virgo est, vt non solum virgo sit, sed virgo iunioris ætatis, & in annis adolescentiæ: potest enim fieri, vt virgo sit vetula. Hæc Hieron. Verum nos de huius nominis significatione plura dicemus, cum ventum fuerit ad Esaiam: ingerim illud constat *מַה* non adolescentiam, sed adolescentulā significare eamque virginem: nam adolescentulā significare dicitur Hebraicè, *מַה*, vel *מַה* numero multitudinis, id est, adolescentiæ, & pueritiæ pro adolescentiæ, & pueritiæ: nec enim id nomē singulari numero reperitur veluti

Ri ij

Adrian. Fin.
Galatin.
Varia huius
loci lectio.
D. Hieron.
Septuag.
D. Ambr.
Symmach.
Paraphrast.
Sanct. Pagn.
Isidor. Clari.
Caietan.
Lyranus.

Gen. 24.

Cant. 1. 3. &
6. 7.

D. Hieron.

Alma quid
propriè signi-
ficet.

Hieron.

Pfal. 88. *Minorasti dies temporis eius*, Hebraicè dies דְּיָוִד , id est, *dies pueritiarum*, pro quo Hieron. vertit: *Abbrenuisti dies adolescentie eius*: & Iob. 20. *Ossa eius plena sunt* דְּיָוִד , id est, *adolescentis*, hoc est, peccatis adolescentie. Maneat igitur constitutum דְּיָוִד , non adolescentiam, sed adolescentulam, eamque virginem significare: quæ ob causam Chaldaicam, & reliqui, quos citauimus *virginem* transtulerunt: eodemque modo conuicimus transtulisse 70. videlicet, עַוְרוֹתֵי , hoc est, *in adolescentula*: non verò ut modo habetur, עַוְרוֹתֵי , id est, *in adolescentia*: postea verò corruptam fuisse lectionem, & pro עַוְרוֹתֵי irreplisse עַוְרוֹתֵי , quæ corruptio erat facillima, ut patet. Ratio verò nostra coniectura ea est, quoniam Septuag. interpretes ignorare minimè potuerunt Hebræam vocem דְּיָוִד adolescentulam virginem, non verò adolescentiam significare.

II.

Hominis inconstantia in adolescentia.

Igitur iuxta duplicem huius loci lectionem duplex quoque est eius expositio: nam qui legunt, *viam viri in adolescentia*, exponunt de instabilitate hominis, atque inconstantia in adolescentia. Sic namque in singula ferè momenta mutatur adolescentens, atque à variis animi appetitionibus huc, illucque subinde agitur, ut difficillimum sit vias eius, hoc est, studia voluntates, consilia cõprehendere, id quod

D. Ambros. Quam sit lubrica ad vitium inuuentus.

meritò Sapiens difficiliter putauit, quàm viam aquilæ in cælo, viam colubæ super petram, viam nauis in medio mari intelligere: ita interpretatur D. Ambr. de obitu Valentini Imperatoris: *Magnum*, inquit, *est vel abstinere à vitis inuuentus vel ea in ipso inuuentus vestibulo derelinquere*, atque ad saniora conuerti: *Lubrica enim & proplexa via sunt inuuentus*. Deinde Salomon ait: *Tria mihi impossibilia sunt intelligere, & quartum quod non cognosco: vestigia aquilæ volantis, vias serpentis in petra, semitas nauis in nauigantis, & vias viri in inuuentus*. Hæc ille. Vnde meritò David dicebat Psal. 24. *Delicta inuuentus mea, & ignorantias meas ne memineris*: quod idem Ambr. expendit lib. 1. de interpellatione Iob super illa verba c. 13. *Quia scripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentia peccata*. Pulchrè, inquit, id atatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consuevit: adolescentia sola est inuoluta viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis: vnde præclare David totius ætatis temporis veniã sibi à Domino postulauit dicens: *Delicta inuuentus mea, & ignorantias meas ne memineris*. Et elegantius in Psal. 38. *Tria*, inquit, *sibi impossibilia Salomon esse dixit ad intelligendũ, & quartum, quod ille habens inter homines sapientia signaculum non agnosceret, viarũ videlicet viri in inuuentus processum: vnde non immeritò ipse David delictorum inuuentus sue non defensione obtulit: sed obliuionem rogauit: Delicta*, inquit, *inuuentus mea, & ignorantias meas ne memineris*: & forsasse delicta inuuentus ad feruore retulit carnũ, ignorantia autem ad verborum prolapsionem, quæ non ex sententia nostra, sed impetu quodam, & cursu loquendi plerumque funduntur. Atque hæc de prima expositione huius loci secundum priorẽ lectionem.

Psal. 24. 1. Iob. 13. 26.

III.

Caietani sententia.

Iuxta alteram verò lectionem, quam ex Hebræo tradidimus, magis que germanam putamus, offert sese in primis Card. Caiet. qui existimat hoc loco dictionem דְּיָוִד positam quidem esse pro adolescentula, sed quæ prius tamen corrupta fuerit, ut sit sensus, difficile esse cognoscere viam viri in adolescentula iam ante corrupta, moueturque ea ratione, quoniam via viri in adolescentula virgine facile deprehenditur, cum signaculum integritatis deperat: at si iam ante sit corrupta, nullo pacto nouus congressus dignoscitur, nec sciri potest, num ad illam rursus vir accesserit. Confirmat hanc suam expositionem ex sequentibus, nam statim subiungitur: *Talis est via mulieris adulteræ*: quibus verbis manifestè videtur concludi sermonem fuisse in precedentibus de adolescentula iam corrupta. Hæc tamen Caietani expositio aduersatur proprietati dictionis Hebrææ דְּיָוִד quæ ut in superioribus ostendimus, significat adolescentulam virginem

virginem omnino incognitam viro: quam parum autem momenti habeant eius rationes, inferius planum faciemus. Aliam responsionem excogitavit Cornel. Iansen. in commentariis super Prouerbia Salomonis, videlicet sermonem quidem esse de adolescentula virgine, sed per viam viri accipiendum esse primum cum ea congressum. Cum autem obiicitur non esse difficile eiusmodi viam viri in adolescentula, hoc est, primum congressum deprehendere, cum signaculum virginittatis deperat, idque facillimè deprehèdi possit: respondet ita locum esse accipiendum, vt difficile sit viam viri in virgine post corruptionem cognoscere, non quoddam difficile sit intelligere eam corruptam fuisse, sed quod ipsa puella corrupta omnibus modis studeat rem ipsam occultare, imo adhuc se pro virgine venditet, & ita se gerat, ac si nihil omnino ipsi accidisset. Quam expositionem nititur confirmare ex eo, quod statim de adultera subiicitur: *Talis est via mulieris adultera, qua comedit, & tergit os suum, & dicit: Non sum operata malum: itaque sub adultera, & virginis corruptae similitudine, quae sua scelera sollicitè contegunt, & abscondunt, significari à Salomone esse quosdam, qui reculent sua flagitia confiteri, & cū profligati sint moribus, sese pro mundis, iustisque gerant. Verum neque hæc Iansenij sententia nobis probatur: primum, quia non tanta difficultas cernitur in cognoscenda via eiusmodi hominum, qui sua flagitia celare student, vt Salomon eam penitus ignorauerit, tantoque verborum apparatu, vt rem penitus reconditā, & abstrusam amplificauerit, ad eamque exaggerandam triplicem illam aquilæ, serpentis, nauisque similitudinem adhibendam putauerit. Deinde, quia humile quiddam, & Salomone, qui Spiritu sancto afflatus loquebatur, indignum videtur, de via viri in adolescentula, hoc est, de congressu cum virgine tam copiose disputare, eamque viam sibi omnino incognitam esse dicere, nec eo verborum ambitu mysterium aliquod altius, & sublimius explicare voluisse. Quid enim quæso attulit inter ea, quæ sibi difficilia cognitu videbantur, illud afferre, quod viam corruptæ puellæ ignoret? quæve vtilitæ id nobis mandatum literis reliquisset: vidit hoc nimirum Iansenius, & idcirco sententiā suam ita temperandam putauit, vt vtrumque sensum ab Spiritu sancto intentum arbitraretur, & illū videlicet humiliorē de virgine corrupta, & alterū de virginittate Deiparæ sublimiorē: sed nō est tamē, cur sacra profanis miscamus, & integritatē sanctissimæ Deiparæ cum corruptæ puellæ sceditate, ac turpitudine copulemus.*

Existimamus igitur Salomonem, cum dixit difficilem sibi esse ad cognoscendum viam viri in adolescentula, de virginittate sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi ad literam loquantur fuisse: quod mysterium vt pote altissimum, & Spiritus sancti obumbrantis virtute in virgine perfectum ipse penitus inspicere, comprehendereque non potuit iuxta illud Esaiæ 53. *Generationem eius quis enarrabit?* quem locum non solum ad æternam Christi generationem ex Patre, sed etiam ad temporalem ex Virgine refert D. Hieron. initio comment. in Matt. Ita locum Prouerborum citatum intellexerunt Lyranus, Galatinus, & Adrianus Finus Iocis citatis, & Hugo Card. in Prouerbia Salomonis: ex quibus Lyran. *Et viam, inquit, viri in adolescentula, hæc est vera litera, quia sic est in Hebræo, & dicitur hic adolescentula B. Virgo Maria, quæ in iuuentute Christum concepit Spiritus sancti virtute, quod fuit valde mirabile. Propter quod dicit Hieremias cap. 31. Nonum creauit Dominus super terram, Mulier circumdabit virum: quia Christus in utero Virginis fuit vir perfectus, scientiis scilicet, & virtutibus ab instanti conceptionis, & in natiuitate exiit clauso utero Virginis, & ideo de hac via viri in adolescentula dixit Salomon hoc esse quartum, quod penitus ignorat. De*

Opinio Iansenij
sensu refellitur

III.
Sententia
auctoris.

Esai. 53. 8.
D. Hieronymus
Lyran.
Galat.
Finus.
Hugo Card.

Hierem. 31. 22.

Christus ab
instanti conceptione
vir perfectus.

nulla autem alia via viri in adolescentula potest rationabiliter dici, quod fuerit penitus ignota Salomoni, cum haberet scientiam infusam de rebus omnibus, ut habetur 3. Reg. 4. Confirmatque idem Adrianus Finus ex eo, quod hic locus Prouerbiorum concinere videatur cum loco Hieremie citato: nam sicut Hieremias appellauit Christum virum in ipsa conceptione, cum dixit: *Fœmina circumdabit virum*: ita Salomon eum quoque virum nominauit: *viam*, inquit, *viri in adolescentula*, quoniam in ipso primo conceptionis instanti Christus quoad rationis vsum scientiam, & reliqua omnia ornamenta, excepta tantum mole corporis, non infans, non puer, sed perfectus vir erat.

§ Reg. 4.

V. Verum, contra hanc expositionem obiiciunt Hebræi non esse verisimile Salomonem locutum fuisse de via viri in adolescentula, hoc est, de conceptu Messie in Virgine, partuque absque vilo integritatis eius preiudicio, sed potius de via viri in adolescentula corrupta: siquidem postquam dixit: *Et viam viri in adolescentula*, statim subiunxit: *Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit; Non sum operata malum*, quæ etiam ratio permouit Dionys. Carthus., ut diceret nostram hanc expositionem allegoricam potius esse, quam literalem. Sed respondemus primò ea verba: *Talis est via mulieris adulteræ*, non esse referenda ad postremam illam sententiam: *Et viam viri in adolescentula*: sed ad præcedentes de aquila, serpente ac nauis, hoc sensu: Sicut via aquilæ post volatum non apparet, nec vestigium serpentis, postquam per petram transiit, vllum relinquitur, neque nauis post confectum cursum: ita nullum vestigium in muliere adulteræ apparet post eius cum viro concubitum, tum quia re ipsa nullum præcedentis congressus vestigium relinquitur: tum quia ipsa illum nititur occultare dicens: *Non sum operata malum*, instar illius, qui comedit, & tergens os suum se comeditum dissimulat.

Dion. Cart.

Respondetur primò.

Itaque non ad postremam sententiam de via viri in adolescentula, sed ad præcedentes de aquila, serpente, ac nauis referenda est via mulieris adulteræ: indignum namque est viam mulieris adulteræ cum præcissimo Christi conceptu, atque ortu ex sanctissima Deipara comparare. Secundò, & fortassè melius responderi potest verba illa: *Talis est via mulieris adulteræ*, non coherere cum superioribus, sed cum sequentibus necedenda esse, ut sit sensus: Si quis scire cupiat, qualisnam sit via mulieris adulteræ, hoc est, quales mores, & ingenitè, ea via huiusmodi est: comedit, & tergit os suum dicens: *Non sum operata malum*, Hebræi cè enim non est, quæ comedit, sed tantum, comedit: *Talis est*, inquit, *via mulieris adulteræ: comedit, & tergit os suum dicens: Non sum operata malum*, significat utque mulierem adulteram conari sua flagitia omnibus modis occultare. Tertiò & postremò Lyranus, & Adrianus Finus respondent, cum subiungitur: *Talis est via mulieris adulteræ*, non de communi adulteræ sermonem esse, sed de Synagoga Iudaica, quæ hoc loco nomine mulieris adulteræ exprimitur; ea enim in monte Sina in susceptione legis spòsa Dei effecta statim per adorationem vituli adulterium spirituale commisit, & cum Regem Messiam non susceperit, imò impiè in crucem egerit: negat tamen se quidquam in Deum peccasse, & quasi tergens os suum dicit: *Non sum operata malum*. Optimo autem nexu, postquam de via viri in adolescentula, hoc est, de conceptu, & ortu Messie in sanctissima Virgine dictum esset, statim sermo est habitus de adulterio Synagoga, ut indicaretur eam Regem Messiam non fuisse recepturam. Atque hæc de literalis sensu huius loci.

Respondetur secundo.

Respondetur tertio.

Synagoga adulteræ.

Observatio

Observationes literales in præcedens testimonium.

SECTIO XII.

Primum advertimus, cum dicitur, *viam viri in adolescentula*, pro viro esse Hebraicè geber, quod nomen deducitur à radice gabar, hoc est, roborare, prævalere, fortem, & violentum esse, veluti Gen. 7. *Et aqua prævaluerunt nimis super terram*, & c. 49. *Benedictiones patrum confortatae sunt*: & Psal. 64. *Verba iniquorum prævaluerunt super nos*: & Psal. 102. *Corroboravit misericordiam suam super timentes se*. denique *leb. 36* indicat *bit eis opera eorum*, & scelera eorum, quia violenti fuerunt. Hinc ergo deducitur nomen giber, id est, potens & robustus, & gebir, id est, Dominus, vel dominator, & geber, siue gebar, id est, vir à fortitudine, & robore: quare non est prætereundum, quòd cum tam multa sint apud Hebræos nomina, quæ hominem, & virum significant, illud potissimum delectum sit ad Christum exprimendum, cum de eius conceptu, & natiuitate ex Virgine habeatur sermo, quod à robore, & fortitudine deducitur: quod mysterium vt magis intelligas, oportet advertere multa esse apud Hebræos nomina, quæ hominem significant. Primum est Adam אדם, ab humo, seu terra rufa, ex qua corpus hominis fuit efformatum: habetur id nomen Psal. 115. cum dicitur, *Omni homo mendax*. Secundum גבר, quod nomen licet quemcumque hominem generatim significet, sumitur tamen pro viro nobili, & primario, vt 1. Reg. 26. *Nunquid non vir tu es? & quis alius similis tui in Israel?* Tertium גבר, quod deducitur à miseris, & laboribus, quibus humana vita est obnoxia, à radice גבר, hoc est, dolere, & infirmari: habetur id nomen Pl. 102. *Homo sicut fenum dies eius*: & Esaia 51. *Ego ipse consolabor vos: quis tu, vt timeat ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fenum ita arefcet?* Quartum denique nostrum geber, quod à robore, & fortitudine desumitur.

Cum igitur tam multa sint nomina, quæ hominem, virum que in genere apud Hebræos significant, non vacat sanè mysterio, quòd nullo alio Christus in incarnatione eo loco Prouerborum fuerit expressus, nisi illo, quod fortitudinem, roburque significaret, vt videlicet exploratum esset Deum in incarnationis mysterio in Virgine perfectio summam potètiā, fortitudinēque declarasse, quippe qui absque vllō integritatis Mariæ præiudicio tantum, ac tam sublime mysterium in ea perficere potuisset. Quare merito de incarnationis mysterio loquens Regius Propheta dixit Psal. 102. *Quoniam secundum altitudinem caeli à terra corroborabit misericordiam suam super timentes se*. Dicitur autem Deus corroborasse, seu fortem fecisse misericordiam comparatione præcedentium temporum, quæ incarnationem fuerunt antegressa: quoniam tunc quali debilis, & infirma misericordia quòdammodò videbatur, quòd nemini cælum refereret, quam idcirco Deus confirmandam, & corroborandam duxit per incarnationem Filij. Et quoniam eadem radix gabar, à qua deducitur nomen geber, significat etiam violentum esse, id quoque mirificè quadrat in incarnationis mysterium, vt Deus homo geber, hoc est, violentus in amore dicatur, quoniam præ amoris violentia, atque vehementia omnes superauit difficultates, quæ ex parte hominum mysterium incarnationis aut impedire, aut retardare potuerunt, cuiusmodi erant innumera in omni genere flagitia, quibus homines tam singulari beneficio in dies magis, ac magis indigni reddebantur. Id quod eleganti similitudine expressit Dauid loco citato illis verbis: *Quoniam secundum altitudinem caeli à terra corroborauit misericordiam suam*: quorum verborum Caiet. cum vult esse sensum, Diuinam videlicet gratiam nullis peccatis debilitatam fuisse, sed potius

Riiii)

magis roboratam, & confirmatam resistendo tam multis demeritis, locutione metaphorica, qua id roboratum dicitur, quod a multis impugnatum firmitatem tamen suam retinet, ad quod explicandum adhibetur similitudo altitudinis caelorum a terra. Etenim sicut, inquit, nulla mutationes, quae circa terram, & vniuersè circa actiuorum, & passiuorum sphaeram fiunt, perueniunt ad altitudinem caelorum, quin potius caeli secundum suam a terra altitudinem firmi, & stabiles in sua dispositione perseverant, quantumcumque inferiora immutentur: ita Divina gratia, & misericordia in suo robore, & fortitudine perseveravit, nec propter hominum flagitia aliquam mutationem subiit, quia multo magis excelsa, & eminens est super vniuersam hominum malitiam, quam sit caelum super terram. Dicatur igitur Verbum in assumpta natura geber, hoc est, homo violentus prae magnitudine amoris, quoniam sui amoris violentia omnes omnino

Divini amoris violentia in hominum peccatis superanda.

D. Bernard.

aggeres, & obiectas moles perripit, & euertit: quas homines suis sceleribus ad impediendum, vel retardandum misericordiae eius cursum excitabant: quam ob causam pulchrè Bern. serm. 64. in Cant. Dei in homines amorem violentum appellauit: *Itane, inquit, summus omnium vnus factus est omnium? quis hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione diuus, effectu potens, suasu efficax: quid violentius triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor est: quae est ista vis, quae tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? vbi obseruanda sunt illa verba, tam violenta ad victoriam: verè enim Diuinus erga homines amor violentus fuit ad victoriam, hoc est, ad vincendas omnes difficultates, quae ex hominum sceleribus, & demeritis nascebantur, nec enim tantis flagitiis impediri vnquam potuit, quominus sese magno impetu ad illos adamandos, fouendosque incitaret.*

III.

Secundo obseruandum est tam sublime esse incarnationis mysterium, vt nulla intelligendi vis creata ad illius perfectam cognitionem possit pertingere: id enim significatur, cum dicitur multo esse facilius cognoscere res omnes abstrusas ac reconditas, cuiusmodi est via aquilae in caelo post volatum, via serpentis in

Mysterium incarnationis, quam sit sublime.

Ephes. 3. 18.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

D. Ambros.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

petra post transitum, & via nauis in medio mari post: ursum, quam viam viri in adolescentula, hoc est incarnationem Verbi in Virgine. Hanc nimirum ob causam Paulus charitatem Christi, quae videlicet in eius tum passione, tum etiam incarnatione resplendit, dixit supereminere omni scientiae: hunc enim sensum habet illud ad Ephes. 3. *vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum: scire etiam supereminentem scientia charitatis Christi.* Quo loco illud, *scientia*, dandi casus, & cū supereminentem, construi debet, vt sit sensus, charitatis Christi esse supereminentem omni scientiae, hoc est, omnem scientiam, & cognitionem excedere longèque superare: habetur enim Graecè, *ὑπερβαλλούσα*, & *ὑπερβαλλούσα*, nec refert, quod *τῆς γνώσεως*, id est, cognitionis, siue scientiae, est in gignendi casu: etenim verbum *ὑπερβαλλούσα* gignendi casum postulat apud Graecos: itaque idem est Graecè supereminentem cognitionis, atque Latine supereminentem cognitioni. Ita hunc locum interpretatur D. Ambros. in suis comment. super epistolam ad Ephes. refertque ad amorem Plum, quem Christus tum in incarnatione, tum in passione demonstrauit. Post Dei Patris, inquit, infinitam, & incomprehensibilem cognitionem, & inenarrabilem clementiam Christi quoque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminens est scientiae, & subintelligitur humana, vt super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationem, vt Deus hominis causa homo nasceretur: & deinde moreretur pro hominibus: nunquid non charitas haec super scientiam hominum est? Hoc ergo vult nos scire quod sensus noster assequi non potest, nec persequi profunditatem beneficiorum Christi erga nos. Haec ille.

Tertia

Tertia observatio est Lyrani existimantis Salomonē hoc loco præcipua Christi III.
 mysteria complexū fuisse, ab incarnatione scilicet usque ad eius in cælum ascen-
 sionem, in uerbo tamen ordine sumpto initio ab ascensione, atque per viā aquilæ
 in cælo Christi in cælum ascensionē accipiendam esse: per viam colubri super pe-
 tram eius resurrectionem, quoniam ex petra clausi sepulchri Christus in serpente
 æneo, quē in deserto Moyses exaltauit, adumbratus mirabiliter resurrexit: per viā
 nauis in medio mari sanctissimam Christi in hoc mundo conuersationem intelli-
 gi oportere, denique per viam viri in adolescentula eius incarnationem in Vir-
 gine. Et quoniam hæc omnia mysteria propter summam præstantiam, & altitudi-
 nem perfectè à nobis intelligi nequeunt, idcirco ea Salomon in rebus ad cognos-
 cendum difficillimis numerauit. Nec verò multum repugnauerim, si quis cū Ly-
 rano arbitretur Salomonem ad literam de his omnibus mysteriis sub aquilæ ser-
 pentis, nauisque metaphorica similitudine locutum fuisse, quamquam cōmunis
 expositio aliò desectat. Atque ut cætera interim mittamus: quod Christus aquila
 fuerit in ascensione, perspicuum est eo, quod altissimè sese extulit, & super omnes
 cælos ascendit, ut Paulus docet ad Ephel. 4. *Quod autem ascendit, quid est nisi, quia
 descendit primum in inferiores partes terræ: Qui descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes cæ-*
los, ut impleret omnia: ubi in primis aduerte rationē ascensus reddi ex eo, quod prius
descenderit: & quia descendit in inferiores partes terræ, idcirco supra omnes cæ-
los ascendisse, ut profunditati humilitatis responderet ascensionis sublimitas: dein-
de ascendisse super omnes cælos, ut impleret omnia, id est, ut interpretatur D. D. Thomas
Thom. ut impleret omne genus hominum spiritualibus donis, & præterea, ut om-
nia, quæ de ipso erant scripta, adimpleret. Eundem aquilæ volatum descripsit Re-
gius Propheta Psal. 67. Qui ascendit super cælum cælorum ad Orientem: & Michæas c.
2. Ascendet pandens iter apertum. Sanè Christum aquilæ in ascensione comparauit S. Mich. 2. 13.
Maximus Episc. hom. 2. de Pentecoste, ubi afferens illud Psal. 102. Remouabitur ut a-
quile inuentus ena, sicut aquila, inquit, humilia deserit, alta petit, cælorum vicina conscendit:
ita & saluator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, cælorum fastigia penetravit. Sed
quid facimus, quod aquila prædam frequenter diripit? nec in hoc dissimilis est saluator, prædam
enim sustulit, cum hominem, quem suscepit, inferni raptum faucibus portauit ad cælum, sicut
scriptum est. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Hæc Maximus. Ad ascen-
sionem quoque Domini referri potest illud Deut. 32. quod ad literam de populo
Hebræorum dictum est, quem Dominus ex Aegypto in terram promissionis e-
ductum instar aquilæ toto itineris tempore mirificè protexit: sicut aquila, inquit,
prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans: dicitur enim aquila, ut pullos ad
volandum, exeundumque è nido incitet super ipsos alas expandere, & subinde
volitare: quo eodem modo instar aquilæ Christus in die Ascensionis super dis-
cipulos quasi volitans in cælum conscendebat, ut eos ad volandum, atque in cæl-
lum quoque ascendendum incitaret.

¶ Sextum testimonium ex illis verbis Cant. 3.

Egredimini, & Videte filia Sion Regem Salomonem in diademate, quo
 coronauit illum mater sua in die desponsationis illius
 & in die lætitiæ cordis eius.

SECTIO XIII.

Supponendum est in primis hoc loco non esse sermonem de Rege Salomone
 Dauidis filio, quoniam is nunquam legitur à Bethsabee matre diademate ali-

III. quo coronatus quibus quidem hallucinantur Hebraei, quorum nonnulli dicunt fuisse Salomonem coronatum diademate, & corona Regali à matre Bethsabee, quando illa ad Regem Dauidem morti proximum ingrediens postulauit, ut Salomonem filium regni heredem declararet: ut refertur 3. Reg. 1. cum enim Dauid ad eius preces Salomonem successorem suum nominauerit, Regemque statim constituerit, optimo iure dici posse Bethsabee filium Salomonem Regio diademate coronasse. Verum hæc Hebræorum responsio cum cõtextu minime cõhæret, subiungitur enim: *In die desponsationis illius*: constat autem eum Diem, in quo Salomon matris opera, ac precibus regnum obtinuit, non fuisse diem desponsationis illius, cum eo die uxorem non duxerit: quod cum vel ipsi Hebræi viderent, aliam responsionem excogitanda putarunt, ut dicerent, cum Salomon uxorem duxit filiam Pharaonis Regis Egypti, eo ipso die dedisse illi matrem diadema quoddam pulcherrimum pretio siliis gemmis exornatũ, illudque capiti eius imposuisse. Sed hoc mirum est Hebræorum commentum: nihil enim eiusmodi vel in sacris litoris, vel in probato aliquo auctore memoriæ proditũ reperitur: accedit, quod Canticum illud sublimius est, quã ut de Salomonis amõribus, & nuptiis intelligi debeat. Quam ob causam antiquissimi Hebræorũ communi consensu docuerunt, quoties in eo Cantico Salomõ nominatur, non Salomonẽ illũ Dauidis Regis filium, sed Deũ ipsum accipiendũ esse, qui Salomon, id est, pacificus iuxta nominis etymon appellatur: itaque nomen Salomonis eo loco non propriũ, sed appellatiuũ esse, à pace scilicet deriuatum, ad Deum ipsum pacis auctorem exprimendum.

II. Est igitur prima expositio Hebræorum auctentium per Salomonem Deum ipsam intelligendum esse, per matrem verò accipiendam Synagogam. Etenim, ut refertur in Commentariis Hebræorum super Cantica, qualis R. Eliezer à R. Simeone, quomodo exponeret propositam sententiã? respondit Salomonẽ istum esse, qui à principio amore prosequens Israël, id est, Hebræos appellauit eos filiam, iuxta illud Psal. 44. *Audi filia*, & vide: deinde maiori quodam amore inflammatus vocauit eos sororem Cant. 3. *Aperi mihi soror mea*: denique multò magis incensus appellauit eos matrem Elai. 51. *Attendite ad me popule meus, & mater mea auscultate me*: sic enim ipsi legunt pro eo, quod nos habemus: *Attendite ad me popule meus, & tribus mea audite*. Sed non explicauit R. Eliezer, quodnam esset illud diadema, quo Deus à Synagoga fuerit coronatus: nec sanè explicare potuit: nec enim Synagoga Deum Regem effecit: sed potius Deus Synagogam regali honore decorauit, quemadmodum scribitur Ezech. 16. vbi Deus femine similitudine Synagogam depingens addit inter alia: *Ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multicoloribus, & proficisti in regnum*, hoc est, ad regalem dignitatem euecta fuisti, cum tibi Saulcem Regem constituit, quem reliqui consequentes Reges exceperunt. Plerique Hebræorum respondent dici Deum coronatum tanquam Regem à Synagoga in monte Sina in susceptione legis; nam cum Synagoga, inquit, legẽ recepit, tunc Deum quodammodo coronare visa est, eum tanquam Regem, Dominumque suum agnosces. Ceterum præterquam quod hoc violentum est, & improprie dicitur subditus Regem coronare, cum sese illi subiicit, explicandum præterea fuerat, quomodo Synagoga in susceptione legis mater Dei appellari poterit, quod necessarium fuit exponere ad expositionem huius loci: liquidem non tantum dicitur Salomon coronatus, sed coronatus à matre sua: at Synagogam matrem Dei appellatam fuisse in susceptione legis Hebræi docere non possunt nec ex illo, nec ex alio quouis Scripturæ loco, nam quod afferunt ex Elai capite quinquagesimo primo, id nomen non matrem,

Synagogam
Deus regalis
honore deco-
rauit.
Ezech. 16. 13.

Hebræorum
expositio re-
solvitur.

trem, sed tribum, nationemve significat.

Quare prætermittit hæc expositione Hebræorum est secunda Catholicorum sententia per Salomonem Christum accipientium, per matrem yero Synagogam, ex qua ipse tanquam ex parente secundum carnem in uero originem, qua cum in passione coronatus dicitur, spineo scilicet diademate, & coronat. Quam expositionem tradit Theodoretus in suis Comment. super Cant. Ita, inquit, dilexit mundum, ut tanquam ovis ad occisionem ductus sit: sic enim coronatus est mater sua: matrem namque appellat Iudæam, quantum pertinet ad eius humanitatem, quæ hanc illi in uero coronam impo-
sit: spiritus enim illum contemptus casu coronatus, ipse uero per spinas suscepit diademata charitatis: sponte enim innotuitam per uisum, atque uero ad mortis cruciatum accessit. Quam ob rem dispensationis diem illam uocant, & diem lætitiæ cordis eius: tunc enim nuptiarum cœmuni facta est. Consentit expositio trium Patrum, quæ simul cum Commentariis Theodoretii in Cant. circumsertur. S. peccate, inquit, dispensationis rationem in diademate, quo coronatus est mater sua in die dispensationis ipsius, in spinea nimirum corona, quam Christi capiti impo-
sit Iudæorum Synagoga, ex qua ipse est secundum carnem in die salutiferæ mortis eius, in qua proprio sanguine Ecclesia sibi dispensauit, & in die lætitiæ cordis eius, quæ salutari pro nobis morte appetens nos ab hostis seruitute liberauit, atque ita Patri obtemperans uoluntati lætatur est spiritus, licet carnem cruciatibus vexaretur. Subseribit quoque D. Bernard. in festo omnium sanct. ubi inter alia, Mater, inquit, Synagoga non matrem se ne se exhibet, sed noueram Regem nostrum corona spinea coronauit: pudeat scitari gloria membra, quibus caput suum tam in gloriam exhibetur, pudeat sub spinato capite membrum fieri de-
licatum.

Tertia expositio est per coronam accipiendam esse humanitatem, qua cum Virgo sanctissima in instanti conceptionis coronauit: quam expositionem asserunt D. Ambr. lib. de Isaac. cap. 5. D. Gregor. in Cant. D. Bernard. in Epiphania. Si Rex est, inquit, diadema eius ubi est, sed uos cum uero uideris in diademate, quo coronatus est, mater sua in sacco mortalitatis, de quo resurgens ait Psalm. 29. Quia conscidisti saccum mentis, & circumdediti me lætitiis. Egre dimini uirtutes Angelicæ, incola ciuitatis superna. Ecce Rex ex uos, sed in corona nostra, in diademate, quo coronatus est mater sua. Verum in hac expositione aliud quoddam latet mysterium de assumptione carnis ex Virgine conseruata eius integritate, quod mysterium agnoscit Eius Adrian. lib. 2. flagelli, cap. 5. ita uero explicatum fuisse in eo, quod humanitas sumpta ex Virgine corona, siue diadema, appellatur: supposita enim præcedenti expositione, iuxta quam diadema, quo Rex Messias uir coronatus, intelligitur humanitas accepta ex Virgine, adhuc explicandum superest, cur eiusmodi humanitas nomine corona regalis, siue diadematis expressa fuerit. Illud igitur mysterium ea similitudine comprehendendi existimat Adrianus, quod uerbum humanitatem ex Virgine sumperit absque ullo uirginitatis eius detrimento: itaque significari non more hominum, ceterorum, factum fuisse hominem in Virgine, sed tam excellenti, præstantique ratione, ut inter ceteros homines regalem coronam, regiamque diadema propter nouum conceptionis modum gestauerit, natus uidelicet ex matre uirgine: cum enim uirginitas regalis sit uirtus, plane Messias, eo etiam nomine Rex existimari debet, regalemque coronam præ aliis hominibus gestare, quod non tantum uirgo, sed ex matre etiam uirgine natus sit. Ex quo illustrissimum deponitur uirginitatis encomium, quæ uidelicet corona regali conferatur, imò & ipsius uirginis sanctissima laus eximia, quæ tanquam princeps, & Regina propter hanc uirginitatis prærogatiuam filium quoque regali uirginitatis diademate coronauerit. Nec mirum,

III. Secunde Catholicorum sententia.

Theodoret.

Christi amor erga nos in patiēdo.

Christi lætitiarum passionis.

D. Bernard. Synagoga Christi uerba.

III. Humanitas Christi corona.

D. Ambros. D. Greg. D. Bernard. Psal. 29. 12.

Adr. Ep.

De ipsa uirginitate filium coronauit.

Virginitas corona regalis.

Cyrrill Alex. cum ipsa Virgo beatissima corona virginittatis fuerit, vt eam appellat Cyrrill Alex. epist. 6. contra Nestorium: corona, inquam, virginittatis, quoniam cum in sanctissima Deipara virginittas fecunditatem coniunctam habuerit, quæ vna perfectio virginittati deerat, optimo iure in Virgine virginittas coronata dicitur, quoniam ad præcipuum gradum dignittatis, ac perfectiois euecta quasi princeps, ac Regina coronam regalem consequuta est. Itaque Virgo sanctissima non solum filium humanittatis diademate sed etiam ipsam virginittatem corona fecundittatis coronauit. Porro dicitur Virgo coronasse filium in die desponsationis illius, hoc est, in ipso primo conceptionis instanti, tunc enim Verbum per incarnationem sponsalia cum humanitate ætissimo vnionis hypostatica vinculo celebrauit: id quod quoniã summa cum eius letittia, & gaudio perfectum est, meritò additur: *Et in die letittie cordis eius.* Atque hæc de hoc testimonio dicta sufficiant.

Septimum testimonium ex verbis illis Esaiæ cap. 7.

Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel,

SECTIO XIII.

I. HOC testimonio mirum est, quàm torqueantur Hebræi, quantumque conentur illius auctoritatem grauissimam aut eluare, aut aliò deflectere: sed frustra tamen laborant, cum luculenter ex illo (rumpantur licet) integritas B. Virginis in conceptu, & partu Christi comprobetur, vt patebit ex sequentibus. Atque vt res fiat illustrior, sciendum est primò regnante Hierosolymis Achaz impiissimo Rege Iuda Rasin Regem Syriæ, & Phacee Regem Israel coactis copiis aduersus illum mouisse bellum, obsedisque Hierosolyma: tunc verò Deum misisse in occursum eius Esaiam, qui soluendam vtis oblidionem prædiceret, Regemque securum esse iuberet, atque in tanti beneficii confirmationem moneret, vt signum aliquod siue in celo sursum, siue in inferno deorsum postularet. Quod cum Rex petere per summam impietatem tenueret, veritus nimirum, ne ex eo magna in Deum gloria redundaret, subdole, & fallaciter prætexens nolle se Dominum tentare, *Non petam, inquit, & non rennabo Dominum:* Quod responsum non humilitatis, sed superbiæ fuit: vt ait D. Hieronymus: imò & summa impietatis: nec enim erat tentare Dominum tunc signum petere, cum Deus ipse, vt peteret, hortabatur. Iratus iis verbis Dominus, promisit daturum se aliud signum longè præstantius, ac sublimius, ex quo multò maiorem ipse gloriam, honoremque consequeretur, conceptum videlicet, atque ortum Messie ex virgine. *Audite, inquit, Domus David: Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molestus estis & Deo meo: propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Itaque certis signum hæc de conceptione, & partu Virginis idcirco à Deo promitti, vt Deus suam ipsius gloriam, potentiamque magnitudinem demonstraret, quam Achaz Rex impiissimus obliturare moliebatur: hanc enim vim habent illa verba, *propter hoc*, quæ ratio nobis inferius aduersus Hebræorum peritiam in multum interuiet.

II. Deinde est aduertendum pro eo, quod nos habemus, *virgo*, esse Hebræicè, *הוּלָהּ*, vbi litera *ה* cum puncto camets posito in principio non pertinet ad substantiam nominis, sed est hæ notificatiuum, vt Hebræi appellant, & loco articuli ponitur

ponitur: nomen autem *בתולה* ex vi verbi significat adolescentulam virginem. *Tri nomina cognata apud Hebraeos.*
 Quod ut melius intelligas, rursus adverte apud Hebraeos esse tria nomina cognata, & affinia: *נערה* est *נערה*, alterum *בתולה*, siue *בתולה*, tertium *בתולה*, quae ita discernuntur. *Naara* soli aetatis ratione in habet, significat enim puellam, siue illa virgo sit, siue non: *bethula* verò ad solam virginitatem spectat nulla aetatis habita ratione: significat enim virginem, siue ea adolescentula sit, siue anus: denique *almà* utrumque complectitur, aetatis namque simul, & virginitatis ratione desiderat. Significat enim non solum adolescentulam, nec solum virginem, sed adolescentulam virginem: itaque nec virgo anus, nec puella corrupta potest appellari *almà*, sed solum illa, quae virgo simul sit, & adolescentula. Quare mulier siue iuencula sit, siue prouecta iam aetatis, si virgo tamen sit, dicitur *bethula*: id enim nomen propriè apud Hebr. virginem significat: quòdiu autem est adolescentula, siue virgo sit, siue corrupta, appellatur *naara*: at nulla vocari potest *almà*, nisi sit & adolescentula & virgo.

Traditur hoc trium istorum nominum discrimen à Galatin. lib. 7. arcan. cap. 15. & Adriano fino lib. 2. Flagelli, cap. 6. & apud Hebraeos potissimum veteres est receptissimum, atque ex sacris literis manifestè ostenditur. Etenim *narrà* nunquam legitur nisi de puella, & adolescentula, veluti Genes. 24. Puella, cui ego dixero: *In clina hydriam tuam, ut bibam*: & inferius: *Vocemus puellam*, ubi est sermo de Rebecca, quae virgo erat, & adolescentula. Quòd autem etiam dicatur de puellis, quae virgines non sint, non obscure probatur ex Ruth. cap. 2. ubi Booz dixit ad Ruth. *Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iunge te puellis meis, & ubi messuerint, sequere*: quo loco pro puellis est Hebraice *benaaroth*, id est, cum puellis: intelligit autem Booz puellas suas, id est, famulas, quas non cogimur omnes virgines confiteri. Itaque *naara* puella significat, siue virgo sit, siue corrupta. Contra verò, quòd *bethula* virginem significet, siue puella sit, siue anus probatur in primis ex Genes. 24. ubi de Rebecca virgine adolescentula dicitur: *Puella decora nimis, virgoque pulcherrima*. Quòd verò etiam dicatur de virgine, etiam si anus sit, manifestè conuincitur ex Leuit. 21. ubi ita lex de Sacerdotibus sancitur: *Ne contaminetur Sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis, ac propinquis, id est, super patrem, & matrem, & filium, & filiam, fratrem quoque, & sororem bethula* (id est, virginem) *quae non est nupta viro*: quo in loco certum est etiam virginem illam comprehendi, quae esset prouecta aetatis, imò & extrema senectutis: quis enim dixerit Sacerdotem contaminandum in sorore virgine, si anus esset? Cùm ergo eo loco habeatur *bethula*, perspicuum relinquitur id nomen virgini omnino accommodari nulla habita aetatis ratione. Denique quòd *almà* utrumque complectatur, & puellam scilicet, & virginem, ex eo confirmari potest, quòd in saceris literis non nisi virginibus, illisque adhuc puellis accommodatum reperitur, ut patet Genes. 24. ubi seruus Abrahæ quaerens uxorem Isaac filio Domini sui, utiq; virginem, & puellam dixit: *Ecco sto iuxta fontem aquae, & almà, quae egredietur ad hauriendam aquam, &c.* Quòd autem Rebecca, de qua tunc loquebatur, virgo esset, & puella, ibidem disertis verbis scribitur: *Puella decora nimis, virgoque pulcherrima, & incognita viro*. Et Cant. 1. ubi nos habemus: *Adolescentula dilexerunt te*, Hebraice est, *בתולה*, quòd in Hebraico commentario exponitur *bethuloth*, id est, virgines, quae simul erant adolescentulae. Et Cant. 6. *Adolescentularum non est numerus*, Hebraice *alamoth*, id est, puellarum virginum: has enim sponsus adamabat: & Psal. 67. *Præueniunt Principes coniuncti psalteribus in medio iuencularum tympanistrarum*, Hebraice *alamoth*, id est, virginum puellarum.

Ex his manifestè conuincitur Hebraeorum pernicia aientium eo loco Esaiæ

III.
Galatin.
Adrian. Fino
Gen. 24. 14.
57.
Probatur id
discrimen ex
Sacris.
Ruth. 2. 8.

Gen. 24. 16.
Leui. 21. 2.

Gen. 24. 42.

Cant. 1. 3.
Et 6. 7.

Psal. 67. 36.

non haberi, *bethula*, sed *alma*, aque adeo non concludi sermonem esse de virgine, sed de adolescentula dumtaxat: neque enim vnquam poterunt ostendere *alma* sumi aliquando pro puella, quæ virgo non sit, malè que contendunt per contradicendi libidinem nullquam *alma* inueniri pro *bethula*, id est, pro virgine, cum certum sit nullquam nisi pro virgine usurpata, vt superioribus testimoniis manifestum fecimus. Confirmaturque præterea ex radice *בְּרָא*, à qua deducitur, quæ significat abscondere, latere, occultare, vt idem sit *alma*, atque abscondita, & incognita viro, & opponatur mulieri reuelata, id est, cuius turpitudine reuelata fuerit, quæ admodum loqui solet. Scriptura. Item vt docet diuus Hieronymus, in comment. huius loci vique adeo *alma* significat virginem absconditam, & incognitam, vt non dicatur *alma* nisi ea popillimur; quæ nunquam virosum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Et multò luculentius libro primo, contra Iouinian. tractans eundem locum. *Scis*, inquit, *Iudeos* opponere solere in Hebræo verbum *alma* non virginem sonare, sed adolescentulam: & re vera virgo proprie *bethula* appellatur, adolescentula autè, vel puella non *alma* dicitur, sed *naara*. Quid est igitur, quod significat *alma*? Absconditam virginem, id est, non solum virginem, sed cum epithesi virginem, quia non omnis virgo abscondita est, nec ab hominum sortuito separata conspectu. Denique & Rebecca in Genesi ob nimiam castitatem, & Ecclesia typum, quam in sua virginitate signabat, *alma* scribitur, non *bethula*, sicut manifestum esse poterit ex sermonibus pueri Abraham Genes. 24. In eo enim loco, in quo ait: Virgo, quæ egredietur, vt hauriat aquam: in Hebræo scriptum est *alma*, id est, virgo secreta, & nimia parentum diligentia custodita: aut certe ostendant mihi, vbi hoc verbo appellentur & nupte, & imperitiam confitebor. Hæc Hieronymus. Idemque docet Galatinus loco citato, *alma* scilicet esse adolescentulam aspectibus hominum absconditam, & omnino intactam, de cuius pudicitia, & integritate nullum sit dubium. Maneat igitur *alma* puellam virginem significare, nec vnquam pro puella, quæ virgo non sit positum inueniri.

V. Tertio est aduertendum hoc loco non tantum esse *alma*, sed *haalma* cum articulo, seruit enim litera He apud Hebræos articuli logo, quasi dicas: Illa adolescentula virgo, affirmat autem Galatinus libro septimo arcanorum capite decimo quinto tribus tantum locis reperiri in sacris literis nomen *alma* cum articulo: primo quidem Genes. vigesimo quarto, cum ait seruus Abraham: *Ece sto iuxta fontem aquæ, & erit haalma, id est, adolescentula virgo, egrediens ad hauriendum*: quæ verba dixit de Rebecca, quam constat ex ipso contextu fuisse virginem incognitam viro. Deinde Exod. secundo, cum de Maria sorore Moysis scribitur: *Et perrexit haalma, & vocauit matrem ipsius infantis*, quæ Maria tum temporis puella erat, & virgo. Tertio denique hoc loco Esaiæ: reliquis omnibus in locis Scripturæ non reperitur *haalma* cum articulo. Quare cum duobus prioribus locis sit sermo de adolescentula virgine, vt Ipsimet Hebræi consententur: consequens est, vt etiam apud Esaiam hoc loco adolescentula virgo intelligenda sit: præponitur verò nomini articulus ad significandam peculiarem prærogatiuam, eximiamque præstantiam certæ alicuius adolescentulæ, quæ per excellentiam virgo appellatur, quam eandem ob causam Septuaginta hoc loco virginem cum articulo dixerunt, translæferentes, ἡ παρθένος.

VI. Quarto est aduertendum, cum dicitur, *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*, pro vocabitur, esse Hebræicè *אֱמָנוּאֵל*, id est, *vocabis* in genere fæminino: habent enim verba apud Hebræos genera, sicut & nomina, masculinum scilicet, fæmininum, commune. Quamquam verò *אֱמָנוּאֵל* est in præterito, tamen propter vaconuersiuum habet significationem futuri: mutat enim vau conuersiuum præteritum

Hieronymus
testimonium
de significa-
tione nominis
Alma.

Galatinus.

Nomen Al-
ma tribus
tantum locis
reperitur cū
articulo.
Genes. 24.

Exod. 2. 8.

Articulus
præponitur
nominis ex-
cellentia cau-
sa.
Septuag.

Verba apud
Hebræos ha-
bent genera
sicut & no-
mina.

ritum in futurum, & futurum in præteritum quoad significationem. Quod autem *נָרָא* sit secunda persona generis fœminini in præterito coniugationis Kal, norunt i, qui velleuiter Hebræas literas attigerunt: quod verò sit in voce actiua, ex eo patet, quod sit in coniugatione Kal, quæ actiua est: nam si passiuam haberet significationem, debuisset esse in Niphal, quæ est passiuæ vox coniugationis Kal, deberetque habere præpositam literam Nun, quæ est characteristica eius coniugationis. Itaque Propheta postquam dixisset: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, quasi apostrophe facta ad eandem virginem subiunxit: *Et vocabis nomen eius Emmanuel*. Et quidem Hebræicè multò clarius res proponitur sine vlla mutatione personæ: sic enim est Hebræicè ad verbum: *Ecce virgo prægnans, & pariens filium, & vocabis nomen eius Emmanuel*: vt totus locus per apostrophem legi possit in hanc sententiam: *Ecce tu virgo prægnans, & pariens, & vocabis nomen eius Emmanuel*. Sic namque vertit Sanctes Pagnin, in sua translatione ex Hebræo, eodémque modo locum intellexerunt Septuag. transferentes etiam in secunda persona: *καὶ λέγεις τὸ ὄνομα αὐτῆς*, hoc est, *Et vocabis nomen eius*: atque idcirco Gabriel Luc. r. alludens haud dubiè ad hunc locum Esaiæ dixit Virgini: *Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen eius*: nec enim dixit, *vocabitur*, sed *vocabis*. Et quamquam Paraphrast. Chal. in tertia persona trãstulerit, *& vocabit*, idè tamen seruetur mysteriũ, quod inferiùs explicabimur: ducitur enim hinc nouum argumentum ad comprobendam sanctissimã Deiparã in conceptu, & partu Christi integritatem.

His ita positis ostendamus iam ex loco Esaiæ citato purissimum conceptum, & partum Christi ex Virgine absque vllò virginitatis eius detrimento. Id quod primùm probatur ex eo, quod eiusmodi signum tanquam prodigiosum, ac miraculosum promittitur ad coarguendam Regis Achaz impietatem, ostendendamque Diuinæ potentie magnitudinem, quam ille, vt pote cultor idolorum, obsecrare nitentur: *Propter hoc*, inquit, *Dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet*: nullum autem signum, prodigiũque promitteretur: si prædiceretur virgo conceptura, & paritura amilla per viri congressum virginitate. Secundò quoniam, in ipso contextu res eiusmodi tanquam miraculosa proponitur, cum dicitur: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum*: quasi diceret: Si quidem Rex Achaz renuit signum, hoc est, miraculum, siue in celo sursum, siue in inferno deorsum postulare, Deus ipse dabit signum aliud multò magis prodigiosum, & admirandum: nam cum signum, quod Achaz iuebatur postulare, miraculosum esset, liquidò constat, cum eo renuente aliud quoddam signum dandũ promittitur, id necessariò miraculosum, prodigiosumque esse debuisse. Et confirmatur, quoniã signa, quæ Deus in alicuius pollicitationis confirmationem promittebat, efficiebatque, omnia erant supra naturæ vires, vt patet in Virga Moysis, Gedeonis vellere, & horologio Ezechia: quare cum Deus sic signum etiam promittat ad potentie suæ magnitudinem declarandam, cum etiam eius signi nouitatem sublimitatemque vsque adeo illis verbis amplificet: *Propter hoc Dominus ipse, & ecce, respicuum est signũ, quod promittitur, nouum insolitumque esse debere, atque adeo prædici virginẽ conceptam, pariturãque fore absque vllò suæ virginitatis detrimento*: alioqui ridiculum plane esset illud pro signo polliceri, quod familiare, ordinariũque esset, sicut est virgines ex viri congressu, atque adeo deperdita virginitate concipere, & parere. Quam ob causam Patres hoc testimonio tanquam grauissimo, & clarissimo virginitatem sanctissimæ Deiparæ confirmant, in quibus est Tertull. lib. aduersus Iudæos, cap. 9. *Virginẽ, inquit, parere natura non patitur, & tamen credendum est Propheta, & merito: præstruxit enim*

Sanct. Pagn.

Septuag.

Luc. 1. 31.

Paraphrast.

VI R.

Ostenditur

Deiparæ vir-

ginitas in

conceptu &

partu Christi.

Tertull.

fidem incredibilem rei dicere, quod signum esset futurum. Propterea, inquit, dabitur vobis signum: *Virgo mater* Ecce virgo concipiet, &c. Signum autem à Deo, nisi nouitas aliqua monstrata fuisset, signum non videretur. Denique si quando ad desciendos aliquos hac Diuina prädicatione mentiri audeat, quasi non virginem, sed inuenculam concepturam, & parituram scriptura contineat, hinc quoque reuincimur, quod nihil signi videri possit res quotidiana: inuencula scilicet prægnata, & parit: in signum ergo nobis posita Virgo mater creditur. Hæc ille. Legendus est idem Terentius lib. 3. contra Marcion. cap. decimo tertio, ubi totidem verbis eandem repetit sententiam, D. Irenæus lib. tertio aduersus hæreticos cap. vigesimo quarto, D. Cyprianus lib. 2. testimoniorum aduersus Iudæos, cap. 9. & in expositione Symboli Apostolorum super illa verba: *Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine*, D. Basil. homil. 12. Natus est Domini, & alij.

St. Irenæus
D. Cyprianus

VIII.
Prædicto testimonio ut
respondent
Hebræi.

Theodotus
Aquila.

Eorum effugium conuoluitur.
Septuag.

Paraphrasi.
Confutatur
aliorum Iudæorum
responsio.

IX.

Ad virginem
pertinebat
filii nomen
imponere.

Sed videamus, quid ad tam illustre testimonium respondeant Hebræi, in quibus est Triphon. apud Iustinum in dialogo, & plerique Rabbinæ Hebræorum apud Galatinum, & Finum Adrianum locis citatis. Primum igitur aiunt non legendum esse: *Ecce virgo concipiet, & pariet*, sed: *Ecce adulescentula concipiet, & pariet*, per congressam scilicet viri corrupta, idque tantum volunt significari vocem *almâ*, & propterea Theodotionem Ephesium, & Aquilam Ponticum transulisse, *Ecce adulescentula*. Cum Hebræis hac in re lenferunt Ebionæi Hæretici, Carpocrates, & alij. Verum hoc Iudæorum effugium duplici ratione euidenter conuoluitur: primum, qua *almâ* virginem interpretati sunt Septuag. interpretes, & Paraphrast. Chald. & nos superius multis sacrarum literarum testimoniis comprobauimus. Deinde iis rationibus, quibus paulò antè vsi fuimus, vt ostenderemus prænuntiarî eo loco signum aliquod prodigiūque miraculosum, atque adeo conceptū, partumque Virginis absque vilo integritatis præiudicio, cum ridiculū esset pro signo polliceri conceptum, & partum adulescentulæ post corruptionē. Atque hinc etiam facillè confutatur aliorum quorundam Iudæorum responsio apud Cyrill. Alex. lib. 1. in Esaiam, aientium loqui Prophetam de vxore Achaz, promittique conceptum, & partum Ezechie filij, dærique pro signo, quod ipsa filium, & non filiam paritura esset: & quoniam nemo potest discernere, vtrum is qui concipitur, aut in vero gestatur, masculus sit, an fœmina, optimo iure potuisset dari pro signo eiusmodi prædictionem, quod vxor scilicet Achaz filium, & nō filiam conceptura, & paritura esset. Sed frustra tamen laborant, iam enim ostensum est in superioribus sermonem haberi de virgine, quæ manens virgo paritura prænunciatur, præterquam quod, vt rectè argumentatur Cyril. ea, quæ eo vaticinio continentur, nullo pacto in Ezechiam quadrare possunt, neque enim is dictus est, aut dici potuit Emmanuel, id est, nobiscum Deus. Accedit, quod num mulier aliqua marem, fœminamve conceperit, multis, usque certis argumētis naturaliter deprehendi potest: etenim licet ante conceptum non possit certò prædici marem, fœminamve conceptum iri, post conceptum tamen multis ex signis naturaliter deprehenditur, malsve an fœmina gestetur in vtero. Atque hæc de prioribus membro huius vaticinij.

Quod ad posterius spectat, idem mysterium integritatis Deiparæ apparet in eo, quod statim subiungitur. *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Etenim pro, *vocabitur*, diximus initio haberi Hebræicè, *vocabis*, fœmineo genere, pertinere que ad virginem, de qua sermo præcesserat, significari que ipsam et virginem impositurâ filio suo nomen. Vnde nouū argumentum pro Mariæ virginitate ducitur: in lege namque veteri patres ipsi solebant nomina filiis imponere, sicut & apud reliquas gentes in vsu est: quare cum Virgo ipsa dicitur impositura nomen filio, indicatur

indicatur eiusmodi filium patrem in terris non habiturum, sed ex sola Virgine
absque vlla viri opera nasciturum.

In veteri lege patres-
filii nomen
ponebant.

Hebræorum aduersus prædictam expositionem
ibiecta diluuntur.

SECTIO XV.

Superest nunc, vt respondeamus nonnullis Hebræorum obiectionibus, quibus I.
veram, ac germanam superioris vaticinij expositionem à nobis traditam in-
firmare conantur. Primò igitur obiiciunt in Hebræis non haberi tantum *almâ*,
hoc est, adolescentula, sed cum articulo, *haalma*, quasi dicas, illa adolescentula, at-
que adeo significari sermonè esse de aliqua adolescentula celeberrima, omnibûs-
que notissima: eam namque vni habere *hâ* notificatiuum apud Hebræos: at Vir-
ginem beatissimam non fuisse eo tẽpore cognitam, & celebrem, vt de ea tãquam
de notissima fœmina dicere debuisset Esaias *haalma*. Sed hæc tamen obiectio faci-
lè diluitur, nam cum virgo illa, quæ mater Messia futura erat, ex multis alijs Scri-
pturæ sacre vaticinijs iam ante Esai. notissima esset, vt patet ex iis, quæ hæcenus
cómémorauimus, optimo iure potuit Esaias eam appellare *haalma*, hoc est, illam
adolescentulã, illam virginẽ, illam celebratissimã fœminam, iam ante à Deo pro-
missã. Accedit, quòd licet nulla præcessissent de Virgine vaticinia, nihilominus
propter eximiã eius magnitudinẽ potuit per excellentiam, & antonomasiã *haal-
mâ*, id est, illa adolescentula, & virgo præter modum magna, & eximia appellari.

Prima He-
bræorum ob-
iectio.

Diluatur.

Secundò argumentantur non posse eo loco Esaiæ sermonem esse de B. Virgine: II.
etenim cum signum, quod Achaz Regi promittebatur, eo spectaret, vt ipse certò
crederet se è dubrum illorum Regum, Syriæ videlicet, & Israël potestate liberan-
dum, Hierosolymitanæque vrbs obsidionem soluẽdam, necesse inquit, fuisse,
vt promissio statim coram ipso impleretur, & signum, quod Deus pollicebatur,
eo ipso tempore daretur, quo durabat obsidio: at Virginis partũ plusquam quin-
gentis annis postea accidisse, atque adeo nullo pacto signum soluẽdæ obsidionis
esse potuisse. Quam rationem confirmât Gedeonis exemplo, cui, vt refertur Iu-
dic. 6. statim impletum fuit inuellerẽ signum reportandæ de Madianitis victo-
riæ: & Ezechia Regis, cui prorogatio vitæ per quindecim annos promissa est,
factaque statim fides in Horologio Achaz, sole per decem lineas ab occasu in or-
tum miraculosè remeante, vt habes Esai. 38. Respondemus in primis signũ istud
parituræ virginis non Achaz Regi, sed domui Iuda fuisse promissum, id quod li-
quidò constat ex ipso contextu, vbi ita legimus: *Audite ergo domus David: Pro-
pter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, &c.* Itaque non fuisse
id signum promissum, vt Achaz de soluenda obsidione certus redderetur: sed in
detestationem eius impietatis, qua signum postulare recusabat, ne signo edito, &
patrato Dei potentiã, Diuinitãque splenderet, voluit Deus signum aliud lon-
gè sublimius, & admirabilius polliceri ad magnitudinem suæ potentiæ declaran-
dam, quod futuris temporibus non ipse quidem Achaz, sed domus Iuda imple-
tum conspiceret.

Secundã,

Iudic. 6.

Esai. 38.

Soluitur se-
cundã.

Signum parti-
turæ Virginis
non Achaz,
sed domui Iu-
da datum.

III.
Secundò dicimus duo esse in sacris literis signorum genera, quæ Deus dare
consuevit: quædam enim sunt, appellanturque prognostica, quibus videlicet
Deus vult aliquem certum reddere de veritate alicuius promissionis, cuiusmodi
illa fuerunt, quæ Gedeoni, & Ezechia data memorantur, atque hæc signa rem
Sf

III.

Duo signorũ
genera in Sa-
cris, prognos-
tica, & re-
memoratiua.

iplam, quæ promittitur, antecedunt, habentque ordinem ad effectum futurum. Alia sunt, dicunturque rememorative, quæ non dantur, ut quis certus de promissionis veritate reddatur, sed ut postea per signum illud futurum præteriti beneficii recordetur, agatque Deo immortales gratias, quod propterea non ad effectum futurum, sed ad beneficii præcedens spectat, & quod est consequens, nihil ei officit, quantumcumque temporis spatium à Divina pollicitatione decursum: habes huius rei in sacris literis exempla clarissima. Primum enim huius generis

Exod. 3. 12.

signum fuit illud datum Moyfi Exod. 3. Cum ei dictum est: *Hoc habebis signum, quod miserim te: cum eduxeris populum meum de Ægypto: immolabis Deo super montem istum: certum namque est immolationem illam à Moyse post eductum populum faciendam non fuisse signum prognosticum rei futuræ, id est, legationis illius, quam ipsi Deus eo tempore demandabat, cum ea legatio Moyfi ad Pharaonem multo tempore eiusmodi immolationem præcelleret, sed signum dumtaxat rememorative, quo Moyse postea ad agendas gratias pro sua legatione, & populi liberatione excitaretur.*

4. Reg. 19. 29

Deinde simile etiam fuit signum illud datum Ezech. Regi 4. Reg. 29. cum ei liberatio à Sennacherib Rege Assyriorum, à qua per id tempus Hierosolyma obsidebatur, promissa est. *Tibi, inquit, Ezechia hoc erit signum: Comede de hoc anno quæ repereris: in secundo autem anno, quæ sponte nascuntur: porro in tertio anno seminare. & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum: quæ omnia eo promittebantur, ut Ezechiam certum redderent de nece Assyriorum, solvendæque obsidione, cum illa eadem nocte Angelus Domini percussisset in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia hominum, & ipse Sennacherib relictis Hierosolymis Niniem fugiens properaverit. Sic igitur partus Virginis hoc loco Esaiæ rememorative signum est præteriti beneficii, non prognosticum futuri, atque adeo non oportuit ante liberationem urbis, & solutam obsidionem impleri, sed multo post, tempore scilicet à Dei consilio, & providentia constituto.*

Virginis partus apud Esaiam signum rememorative.

VII. Tertia obiectio.

Tertio, & postremo obiciunt eum locum Esaiæ exactè ad Christi conceptum, ortumque ex beata Virgine detorqueri: siquidè is, de quo disserit Esaias, dicitur appellandus *Emmanuel*, cum dicitur: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Cum igitur Christus noster Mariæ filius nunquam *Emmanuel*, sed *Iesus* fuerit appellatus, manifestum est, inquit, eo loco, non eius, sed alterius conceptum, ortumque prænuntiari. Facilis est ad hanc obiectionem, responsio, nimirum licet *Emmanuel* non fuerit nomen proprium Christi, seu nomen impositionis, ut vocant, (id enim fuit nomen Iesus, ut patet Lucæ 2.) fuisse tamen nomen naturæ, quod ipsi tantum accommodari potest: sonat enim *Emmanuel*, *nobiscum Deus*, hoc est, Deus homo, compositum videlicet ineffabile duplicem habens naturam, Divinam scilicet, & humanam, quod solius Christi est.

Emmanuel non fuit nomen impositionis, sed naturæ respectu Christi.

Itaque *Emmanuel* non est sicut nomen *homo*, quod nomen etiam naturæ dicitur comparatione Socratis, quoniam *homo* ita est comparatione Socratis nomen naturæ, ut non illi solum tribuatur, sed ad reliquos etiam homines pertineat: at *Emmanuel* ita est nomen naturæ, seu potius naturarum, ut soli Christo tribui possit, quippe qui solus in vna hypostasi duplicem naturam habeat. Quoniam verò homines non nominibus naturæ, sed impositionis, & propriis appellari consueverunt, inde est, quod Christus communiter non *Emmanuel*, sed *Iesus* fuerit appellatus. Sed quid respondebimus ad Esaiam, qui disertis verbis ait: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel?* Nimirum illud tantum significari Messiam Deum simul, & hominem futurum, reque ipsa, & factò *Emmanuel* appellandum, cum eum

Christus cur communiter non Emmanuel, sed Iesus appellatus.

fideles

fideles Deum, & hominem esse crederent, & identidem ita nominarent. Quid enim aliud confitemur, cum dicimus Christum verum Deum, verumque hominem esse, quàm esse *Emmanuel*: duplici scilicet in vno, eodémque supposito natura constantem? Quo eodem sensu dixit Elaias cap. 8. cum appellandum: *Ve- Esai. 8. 1. & lociter spolia detrahe, cito prædare*: & cap. 9. dicendum esse admirabilem, consiliariũ, 9. 6. Deum, fortem, patrem futuri seculi, Principẽ pacis: non quod hæc nomina propria eius, & vt aiunt, impositionis esse deberent, sed quoniam re, factò que ipso his eum nominibus appellamus, cum eum spoliatorem, de prædatorẽque inferorum, operibus, & prodigiis admirabilem, Dei sapientiam, instauratorem seculorum, sempiternæque pacis inter homines, Deumque auctorem, denique verũ, naturalẽque Dei filium confitemur. Hanc responsionẽ affert Lactant. Firmian. lib. 4. Diuinarum institut. c. 12. *Christus*, inquit, *Emmanuel* nunquã vocatus est, sed *Iesus*: sed Prophetã declarauit hoc nomen, quod *Deus ad homines in carne uenturus esset*. *Emmanuel* autem significat nobiscũ *Deum*, scilicet quia illo per Virginẽ nato confiteri homines oportebat *Deum nobiscũ* secũ esse, id est, in terra, & in carne mortali. Hæc ille. Eodẽ modo respõdet Tertull. lib. 3. cõtra Marcion. c. 12. *si*, inquit, *Emmanuel* Nobiscũ *Deus* est, *Deus* autem nobiscũ *Christus* est, tã proprius est *Christus* in significatione nominis, quod est, *Nobiscũ* *Deus*, quàm in sono nominis, quod *Emmanuel*, atque ita constat uenisse iam illum, qui prædicabitur *Emmanuel*, quia quod significat *Emmanuel*, uenit, id est, *Nobiscũ* *Deus*. Hæc Tertull.

Lactan.
Firm.
Emmanuel
lem quod
nobiscũ
Deus.
Tertullian.

Nonnullæ obseruationes literales in præcedens vaticinium.

SECTIO XVI.

Constituta vera, ac germana superioris vaticinij explanatione, sunt iam nõ. I. nulla ad literam eruenda, que ad mysterij incarnationis sublimitatem, sanctissima que Deiparæ præstantiam magis intelligendam non parũ pertinent. Prima igitur obseruatio sit circa illa uerba, *Propter hoc*: ex iis enim colligitur incarnationem Verbi in Virgine, eiusdẽque conceptum, & partum ad Diuinæ potentie magnitudinem declarandam magnopere spectare. Quia enim Rex Achaz, vt superius diximus, idcirco signum petere à Deo recusabat, ne per illud Dei potentia, & magnitudo perspecta esset, statuit Deus vel ob eam ipsam causam aliud signum multò sublimius, atque admirabilius efficere, quo sua ipsius magnitudo, Diuinitasque magis emereret: hanc enim vim habet illud, quod subiungitur: *Propter hoc Dominus ipse dabit uobis signum*. Quod autem huiusmodi signum esset Verbi incarnatio in Virgine absque ullo integritatis eius præiudicio, perspicuum est ex uerbis sequentibus: *Ecce uirgo concipiet, & pariet filium*. Et confirmatur ex eo, quod annotauit Galat. in lib. 7. Arcan. cap. 15. pro eo, quod nos habemus: *Non petam, & non tentabo Dominum*: legi posse ex Hebræo: *Non petam, & non exaltabo Deum*: uerbum enim Hebraicum, *TD* non solum tentare, sed etiam exaltare significat. Cum igitur Achaz idcirco signum uolet postulare, ne per eam occasionem Deus maiorem celebritatem sui nominis, Diuinitatisque apud omnes existimationem conlequeretur, palam est propterea Deum mysterium incarnationis in Virgine à se perficiendum promississe, vt Diuinitatem suam, magnitudinẽque ostenderet, atque idcirco dictum esse: *Propter hoc dabit Dominus ipse uobis signum*. Verum quoniam iam in hoc ipso tractatu de Virgine latius hoc argumentum persequuti fuimus: ostendimusque in mysterio incarnationis multò illustrius, quàm in reliquis omnibus Diuinis operibus infinitam Dei magnitudi-

Verbi incarnatio in Virgine signum diuinæ potentie.
Galat.

dinem resplenduisse, satis fuerit illud hoc loco breuiter perstrinxisse.

11. Secundo, Obseruandum est optimo iure Virginem sanctissimam appellari *ἡδύ* non solum ob integritatem, ac virginitatem, quam in conceptu, & partu Christi retinuit, sed etiam quoniam, ut aiebat D. Hieron. *ἡδύ* virginem significat omnino occultam etiam cōspectibus hominum, ita ut de eius virginitate nullo modo dubitari possit. Etenim sacerrima Virgo ita occulta, verēque *ἡδύ* erat, ut in cubiculi sui penetralibus latens nullius viri pateret aspectibus, quemadmodum expendit D. Ambr. lib. 2. Comment. in Luc. ad illa verba Luc. 1. *Et ingressus An-*

Quam stude-
ret solitudini
B. Virgo.
D. Ambros.
Luc. 1. 28.

Tertullian.
Virginitatis
pudoris custos
solitudo.

gelus ad eam: sola, inquit, in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret: sola sine comite, sola sine teste, ne quo degere deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur, in quo quidem virgines omnes deberent sanctissimam Deiparam imitari, ut sublimem nomen elationem almae promereri possent. Præclare Tertull. lib. de velandis virginibus, ipsa, inquit, concupiscentia non latendi non est pudica: patitur aliquid, quod virginis non sit, studium placendi utique & viri: quantum velis bona mente conetur, necesse est publicatione suis periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis, dum digressis demonstratium titillatur, dum nimium amatur: sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic discitur.

D. Cyprian.

aliter iam placere desiderare. Et D. Cyprian. lib. de disciplina, & habitu virginum, Virgo, inquit, non esse tantum, sed & intelligi debet, & credi, ut nemo cum virginem viderit, dubitet, an virgo sit? Parem se integritas in omnibus præstet, nec bonum corporis cultus infamet.

Cultus cor-
poris virgini-
tatis infamia.

D. Ambros.

D. Hieron.

Eleganter quoque D. Ambr. in exhortatione ad Virgines, Considera, inquit, quanta fueris Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur, cum quaritur: decet solitudo, verecundiam, & gymnasium pudoris secretum est. Denique D. Hieron. ad Latam de institutione filiarum, imitetur, inquit, Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, & ideo forsitan timore perterrita est, quia virum, quem non solebat, aspexit: amuletur eam, de qua dicitur Psal. 44. Omnis gloria eius, filia Regis ab intus loquatur & ipsa electio charitatis saculo vulnera: Introduxit me Rex in cubiculum suum Cant. 1. Nunquam exeat foras, ne inueniant eam, qui circumcunt ciuitatem, ne percuciant, & vulnerent, & auferant thersistrum pudicitia, & nudam in sanguine derelinquant: quin potius cum aliquis ostium eius pulsauerit, dicat: Ego murus, & vbera mea turris: laui pedes meos, non possum inquinare eos. Hæc Hieron.

Psal. 44. 14.

Cant. 1. 4.

Cant. 8. 10.

111. Tertio aduerte, pro eo, quod nos habemus ex Hebræo: *Ecce Virgo concipiet, &*

Septuag.

pariet filium, 70. transtulisse: *Ecce Virgo in utero accipiet: & pariet filium*: quod non sine aliquo mysterio factum videtur: etenim concipere quodammodo congressum viri videtur innuere, quem tamen non sonat in utero accipere. Cur autem Angelus Gabriel citans translationem Septuag. concipiendi verbum usurpauerit Lucæ 1. cum dixit ad virginem: *Ecce concipies in utero, & paries filium*, id causa fuit, quoniam explicaturus statim erat eiusmodi conceptum non per viri operam, sed per virtutem Spiritus sancti futurum. Nec verò in dubiū vocari debet, quin Gabriel ab lo cum Esaiæ alluserit, ut indicaret Virgini beatissimæ eam esse illam adolescentulam virginem, que conceptura, parituraque absque vilo virginitatis detrimto ab Esaiæ prædicta fuerat, ut facile intelliges, si verba Septuaginta interpretum, & Archangeli Gabrielis expendaris. Nam ubi Septuag. dixerunt, *Ecce virgo*: Gabriel dixit, *Eccet tu*, quæ nimirum virgo illa es: (id enim pronomen necessario subaudiendum est in verbo, *concupies*) Septuag. dixerunt, *In utero accipiet: Angelus, concipies in utero. Septug. Et pariet filium*: Angelus, *Et paries filium. Septuaginta, Et vocabit nomen eius: Angelus, Et vocabitur nomen eius*. Quod verò Gabriel dixit *Iesum*, Septuag. autem *Emmanuel*, nihil ad mutatum nomen facit: etenim eodem recidit utrumque nomen, idem namque est re, significationeque *Iesus, &*

Verbum
concupiendi
cur usurpa-
uerit Gabriel

Luc. 1. 31.

Emmanuel

Emmanuel: eo tantum discrimine, quod *Iesus* est nomen proprium, & impositio-
nis, ut vocant: *Emmanuel* autem nomen naturæ, quod tamen soli Christo tribui-
tur. Accedit, quod neque *Gabriel* nomē *Emmanueli* præter miseris quidem illud
in suo ipsius nomine adumbrabat, ut subtiliter annotavit Proclus Episcopus in
homil. Constantinopoli habita coram Nestor. *Gabriel* namque interpretari pos-
sumus hominem Deum: geber enim Hebraicè virum significat, ita dictum à ro-
bore, & fortitudine, deductum à radice *gabar*, quæ significat roburare, vincere,
prævalere, quam ob causam Nectores, ac Patres *Gabriel* fortitudi-
nem Dei interpretantur. Cum igitur *geber* virum, *El* autem Deum significet, fit
ut *Gabriel* præter fortitudinem Dei, sonet quoque hominem Deum, atque adeo
nomen *Emmanuelis* per nomen *Gabrielis* exprimat, siquidem uti diximus,
Emmanuel sonat, *Nobiscum Deus*, quod idem est, ac *Deus homo*. Quare meritò
Proclus loco citato ad Nestorium sermonem dirigens: *Reverere*, inquit *nomen*
Archangelis, qui nuntium illud latissimum apportavit *Maria*, qui *Gabriel* est appellatus, di-
ctus *Gabriel*, id est, *Deus homo* (geber enim homo est, *El* Deus) nomine ipso significans
nuntium, quem apportat: quoniam u, quem euangelizet, *Christus Deus*, & homo erat nasci-
entus. Hæc ille. Itaque sicut legati pro ratione legationis vel festiuis, vel tristi-
bus vestibus induuntur, ita Deus voluit, ut *Archangelus Gabriel*, qui pro my-
sterio incarnationis perficiendo legatus ad Virginem mittebatur, nomine etiã
ipso rationem, mysteriumque suæ legationis præferret.

Quartò, Sicut nomen *Emmanuelis* significat Messiam Deus simul, atque ho-
minem esse, ita quod subiungitur: *Butyrum, & mel comedet*, indicat eum nõ phan-
tasticè, id est, apparenter, ut nonnulli hæretici impiè asseruerunt, sed verè homi-
nem esse, & instar reliquorum infantum butyro, mellèque altum, nutritumque
fuisse. Itaque his verbis nihil aliud significare voluit Propheta, quàm Messiam
verum hominem futurum, & tanquam verum infantem naturæ humanæ par-
ticipem illis eisdem cibus alendum, quibus ceteri infantes nutrir solent. Quæ
expositio literalis, ac germana est, traditurque à Tertull. in lib. aduersus Iudæos
capite de natiuitate Christi: & multò luculentius à D. Irenæo lib. 3. aduersus he-
retes, cap. 26. Diligenter, inquit, significauit spiritus sanctus per ea, quæ dicta sunt, genera-
tionem eius ex Virgine, & substantiam, quoniam Deus: *Emmanuel* enim nomen hæc signifi-
cat & manifestat, quoniam homo in eo quod dicitur: *Butyrum, & mel manducabit*. Idem
docet D. Hieron. Ne, inquit, eum putes in phantasmate nasciturum, cibus utitur infan-
tia, butyrum comedet, & lac. Denique idem habet Cyril. Alex. lib. 1. comment. in E-
saiam: In carne, inquit, verum hominem fuisse conatur certò persuadere, cum dicit cibum
et fore paruulis conuenientem, butyrum, & mel. Quæ expositione, quæ vera est, con-
stituta, exiltimamus Prophetam non sine magna quadam admiratione dixisse:
Butyrum, & mel comedet! quasi diceret: Ille filius, quem Virgo concipiet, & pariet
tanta nouitate, & miraculo, ut nullum passura sit suæ virginitatis detrimentum:
ille, inquam, qui dicendus est *Emmanuel*, hoc est, verus Deus, verusque homo,
vsque ad eam abiiciet, ut infans sit futurus, & instar reliquorum infantum ta-
tus Deus butyro, ac melle nutriendus. Quo eodem sensu accipienda sunt illa
omnia vaticinia, quæ de Deo infante, pueròque loquuntur: certè *Abacuch* ca.
3. cum de eius ortu, & infantia in *Bethlehem* ad literam loqueretur illis verbis:
Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan: vbi D. Hieron. docet de natiui-
tate Christi in *Bethlehem*, quæ australis est *Hierosolymis*, sermonem esse, sta-
tim ob tanti mysterij magnitudinem quodãmodo obstupefactus, ut initio eius
cantici dixerat, quod videlicet Deus ille sempiternus, & immensus infans more

Proclus Episcopus.
Gabriel idem
quod Dei
fortitudo, &
homo Deus.

IIII.

Christi hu-
tyro, & mel
le alendum
cur prædica-
rit Esaias.

Tertull.
D. Irenæus.

D. Hieron.
Cyril. Alex.
Christus ve-
rus homo,
non phanta-
stus.

Quæ se abie-
cerit Deus,
dum infans
aparuit.
Abac. 33.
D. Hieron.

cæterorum infantium in terris apparet, adhibendam putauit dictionem *in* que dictio erat nota cantorum, eoque vel pausa, vel mutationis, & eleuationis vocis, aut productionis syllabæ ob eius rei, quæ canebatur, magnitudinem ad-monebat, reperiturque tantum in isto cantico Abachuc, & in Psal. vbi 73. vicibus posita inuenitur, vt notauit Caiet. in Psal. 10.

V. Quintò, Aduerte illa verba: *Et sciat reprobare malum, & eligere bonum*: non continere causam finalem, sed dicere dumtaxat conseruationem, vt sit sensus: Tamen-

*Christus ad-
huc infans,
sapientissimus.*
D. Hieron.

*In Christo
perfecta scien-
tia etiam
creata.*
Septuag.

si tanquam verè infantulus butyro, ac melle nutrietur: tamen in ipsa etiã infantia erat sapientissimus, sciẽtq; inter malum, bonumq; discernere. Sic interpretatur D. Hier. *Adhuc, inquit, pannu inuolutus, & butyro pastus, ac melle habebit boni, malique iudicium, vt per hæc verba nescimus infantia humani corporis Diuina non praiudicasse sapientia.* Cui ex positioni concinit textus Heb. qui ad verbum sonat, *scire ipse, vel ad scire suum, seu potius sciendo, iuxta quam expositionem probatur perfecta Christi scientia etiam creata, rerumq; omnium cognitio in ipsa infantili ætate.* Septuaginta interpretes aliter transtulerunt: *Butyrum: & mel comeder, antequam sciat ipse repellere mala, & eligere bona:* vnde plerique aliam horum verborum expositionem colligunt in hanc planè sententiam: *Butyrum & mel comeder, hoc est, infantium cibo nutrietur, antequam per ætatem experimento, & ministerio corporis sciat malum reicere, bonumque eligere.* Seu butyrum, & mel comeder, docec infans fuerit, quousque scilicet adoleseat, perueniatque ad ætatem grandiorẽ, in qua ipso experimento sciat reprobare malum, & eligere bonum.

VI.

D. Hieron.
Septuag.
Tertulian.

D. Irenæus.

D. Cyprian.

*Amoris cer-
tamen mor-
talibus Deus
factus homo.*

Postremò sciendum est pro eo, quod Hier. transtulit ex Heb. *Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo?* Septuag. transtulisse: *Numquid parum vobis agonem exhibere hominibus, & quomodo Domino exhibetis agonem?* quod Tert. lib. contra Iud. c. 9. ita legit: *Num pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniã Deus præstat certamen?* Et D. Irenæus lib. 3. contra hæreses, c. 26. *Num pusillum vobis agonem præbere hominibus, & quemadmodum Dominus præstat agonem?* & D. Cyp. lib. 2. contra Iud. c. 9. *Num pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præstat agonem?* Itaque venditur isti Patres aliqua exemplaria habuisse, in quibus apud Sep. aliter legeretur, quam modò habeatur: etenim modò Sept. habent: *Quoniam domino exhibetis agonem,* citati verò Patres legunt: *Quoniam dominus præstat agonem,* seu certamen. Quæ sanè lectio mysterij est plenissima, significat enim Deum per mysterium incarnationis, quod eo loco promittebat, certamen quoddã cum hominibus committendum præstituisse, non armorum tamen, sed armoris certamen. Quid enim queso aliud fuit Dei filium non necessitate vlla, sed armore dumtaxat incitatum in Virginis descendisse vterum per assumptionem humanitatis: deinde in tanta paupertate, atque humilitate natura in terris apparuisse, seseque postea facilem, munificumq; exhibuisse mortalibus: denique ad humanum genus ex dæmonis seruitute in libertatem vindicandum sublatum in crucem mortem oppetisse tormenti, dedecorisque plenissimam, quàm nouum certamen, ad omnium a morem sibi conciliandum suscepisse, & quasi bello indictò, gestoque feliciter humanas sibi voluntates admiranda quadam potètia subiecisse: Itaque iuxta prædictam lectionem ita locum Esaiæ interpretari licet: *Parum, inquit, vobis est certamen habere cum hominibus, etiã nec cum Deo ipso belligerare contenditis: sit planè ita, iam hinc vobis spondeo Deum nouo quodam genere bel-landi in aciem proditurum, mirandumque certamen omnibus oblaturum. Ecce Virgo concepiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, hoc est, Deus ipse homo factus, natus ex Virgine, sese bellatorem exhibebit, amorisque certamen vniuersis*

uniuersis mortalibus denunciabit, vt eos ad se amandum fortiter simul, suauiter-
que alliciat. Porro felicem huius certaminis exitum descripsit idem Esaias cap.
8. sequenti: *Quia, inquit, antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, au-*
feretur fortitudo Damasci, & spolia Samaria: id quod nobilissimi Patres de cōuerfio-
ne Gentium per Magos illos, qui quasi gentilitatis primitiæ ad Christum infantē
adorandum ex Oriente aduenerunt, accipiendum putarunt. Et verò cuius animū
infans ille natus ex Virgine tam eximia præditus pulchritudine, tantisque erga
homines amoris facibus inflammatus non vinceret? hoc enim ar morum genece
nouus ille bellator dimicauit, vt aliàs diximus, & eleganter docet Tertull. expen-
dens locum Esaiæ citatum, vt fufius in sequenti testimonio docebimus.

*Felix prædi-
ci certami-
ni exitus.
Esai. 8. 4.*

Tertull.

Octauum testimonium ducitur ex illis verbis Esai. 8.

Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium.

SECTIO XVII.

Aliud quoque validum argumentum ad idem comprobandum depromitur
ex c. 8. Esaiæ, de cuius expositione non solum inter Iudæos, & Catholicos,
sed etiam inter nostros magna vtrinque rationum contentione certatur: sed o-
stendemus tamen veram, germanamque eius interpretationem ad B. Virginis in-
tegritatem confirmandam pertinere. Ita igitur scribit eo loco Esaias: *Dixit Do-*
minus ad me: sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, velociter spolia detrahe,
cis prædare. Et adhibus mihi testes fideles, Uriam sacerdote, & Zachariam filium Barachia: & ac-
cessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Vocanomen eius,
Accelera spolia detrahere, festina prædari. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum, &
matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram Rege Assyriorum.

Esai. 8. 1.

Mirum sane est, quantum conerur Hebræi, recentiores potissimum hoc nobis f.
testimonium illustrissimum de manibus eripere: quàm multa etiam cum falsa,
tum dictu scæda, audituque turpia consingant, quantaque amètia, vt vaticinij ve-
ritatem aliò, desectant, Esaiã sanctissimum vatem, eximiùmque pudicitia, atque
honestatis cultorem præter modum impudentē faciant, quin & Deū ipsum om-
nis sanctitatis, puritatisque auctorem indignè loquentem inducant, interpreta-
tione illa sua impurissima, quæ de stylo hominis afferūt, multisque alijs per sum-
mam contradicendi libidinem confictis, ex quibus ob eorum turpitudinē facile
possent falsitatis, errorisque conuinci: nos tamen ea dumtaxat perstringemus,
quæ omnino postulauerit nostri instituti ratio, & ad rem propiùs accedere vi-
debuntur. Contendunt igitur Hebræi loco Esaiæ citato nullum verbum de Mes-
sias aduentu fieri, sed totum vaticinium spectare ad ipsum Esaiam, qui videlicet
iubeatur adhibitis illis duobus testibus ad vxorē suam accedere, ex eoque con-
gressu promittatur conceptio, partusque infantis, qui appellandus sit, *Accelera*
spolia detrahere, festina prædari: quoniam per eiusmodi filium ita nominatum præ-
dicebat Dominus euerfionem decem tribuum, depradationemque, ac vastita-
tem Samariæ, quæ ipso adhuc infantulo, nescientēque patrem suum, ac matrem
suis nominibus appellare facienda erat. Atque vt suam hæc expositionem plau-
sibilem faciant afferunt illud Osee 1. cum Deus ipsi Osee præcepit, vt sceminam
fornicariam, hoc est, siue corpore prostitutam, siue secta Gentilem (solet nam-
que idololatria appellari in sacris literis fornicatio) vxorem duceret, ex eaque
liberos procrearet, eisque nomina imponeret, quibus vtriusque regni & Israël,

*Iudeorum
contradice-
di libido.*

*Eorum sen-
tentia circa
locū citatū.*

Osee. 1.

& Iuda euerſio prædiceretur. Conſuevit enim Deus non ſolum verbis, ſed etiam factis vêtura prænuntiare, quemadmodum eidem Eſaiæ c. 20. præcepit, vt nudus, & diſcalceatus per urbem incederet, vt Egypti, & Aethiopiæ vaſtatem exprimeret: ſic enim futurum, vt Egypti, Aethiopiæque iuuenes nudi, & diſcalceati in captiuitatē ab Aſſyriorum Rege abducerentur. Similique myſterio Ezech. Prophetâ fecit cum ſarcinis inſtar peregrini, & viatoris incedere, vt populi captiuitatem, atque in alienas terras peregrinationē portenderet. Sic igitur, inquiunt Hebræi, iubetur hoc loco Eſai. ad vxorem ſuâ accedere, ex eâque filium gignere, qui nomine ſuo regni Syriæ, ac decem tribuum vaſtatem ſignificet. Nec verò mirum videri debet, ſi Hebræi inenſiſſimi noſtræ religionis hoſtes ſic ſcripturâ vaticinia, quæ de noſtris rebus loquuntur, eludere conentur: illud demirari ſatis nō poſſum, cur plerique etiam ex hoſtris cum Iudæis conſentiant, veluti Vatablus, Iſidorus Clarius, Forerius, & quod magis miror, D. Thom. in comment. ſuper Eſai. tamen illam expoſitionem quam inferiùs afferemus, non omnino reiiciat.

Vatablus.
Clarius.
Forerius.
D. Thomas.

II. Sed oſtendamus iam Hebræorum ſententiam & abſurdam, & falſam omnino eſſe: & quidem eſſe admodum abſurdam ex eo ſit perſpicuum, quoniam vt alia interim omitamus. Eſaiam vatem ſanctiſſimum præter modum impudentem faciunt, qui videlicet non erubuerit coram teſtibus ad vxorem accedere, illiſque ſpectantibus rem peragere, idque velint Deum Prophetâ mandaſſe, quam indignitatem peruidentes plerique Hebræorum aliquanto modeſtiores ſiſerunt non fuiſſe adhibitos teſtes ad huiusmodi Eſaiæ cum vxore congreſſum ſpectandum, ſed vt conſcribendo ab Eſaiâ libro intereſſent: ſiquidem Deus præcipiebat, vt librum grandem ſumeret, & in eo pauca illa verba conſcriberet, quæ paulò ante commemorauimus. Vt igitur omne effugium Hebræis intercludamus, probeamus id, quod ſecundo loco propoſuimus, falſam ſcilicet eſſe hanc eorum ſententiam, & neque cum vaticiniij veritate, maiestâtēque, neque cum ipſo contextu eam de Eſaiâ filio interpretationem conuenire.

III. Primum igitur in filium Eſaiæ nullo pacto quadragere poteſt nomen illud excellens, atque magnificum, quod infanti, de quo agitur, imponendum præcipitur: *Voca, inquit, nomen eius, Accelera ſpolia detrahe, feſtina prædari*: cum neque Eſaiæ filius ita fuerit appellatus, neque de eius vita, aut factis vlla fiat in ſacris literis mentio propter quæ tantum nomen illi attribui potuiſſet: quam aptè verò in Chriſtum conueniat, inferiùs docebimus. Deinde duo illi teſtes, qui adhibentur, Vrias ſcilicet Sacerdos, & Zacharias filius Barachiz non poſſunt vlla ratione ad Eſaiam ipſum, cuiusve filium ſpectare iuxta interpretationem Hebræorum. Ait nanque R. Salomon Vriam, qui hic teſtis inducitur, fuiſſe Vriam filium Hier. 26. 20. Semei, qui prophetauit tempore Ioacim filij Ioſiæ, vt refertur Hierem. 26. Fuit cuius filius, quoque vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei de Chariathiarim, & prophetauit aduerſus ciuitatem iſtam, & aduerſus terram hanc iuxta omnia verba Hierem. 26. Et audiuit Rex Ioacim, & quaſiuit interficere eum. Addit quoque R. Salomon ſecundum illum teſtem, qui dicitur Zacharias filius Barachiz, fuiſſe illum, qui in duodecim Prophetis minoribus vndecimus eſt. At ex his liquiddò euincitur falſam eſſe Iudæorum expoſitionem. Etenim ſi tales fuerunt eiulſmodi teſtes: vt ſcribit R. Salomon, non potuerunt ab Eſaiâ adhiberi, induciſque, vt conſcribendo à ſe libro intereſſent, cum multò poſterioribus ipſo Eſaiâ fuerint. Verum enim verò à quarto anno regni Achaz, quo tempore, vel circiter, Eſaias hoc edidit vaticinium, vſque ad Regem Ioacim, ſub quo Vrias ille fuit vaticinatus, fluxerunt anni plusquam centum: & ab eodem quarto anno regni Achaz vſque ad tempus Zachariæ

Nomen Accelera &c. in filium Eſaiæ nullo pacto quadragere.

R. Salom.

Hier. 26. 20. Semei, qui prophetauit tempore Ioacim filij Ioſiæ, vt refertur Hierem. 26. Fuit cuius filius, quoque vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei de Chariathiarim, & prophetauit aduerſus ciuitatem iſtam, & aduerſus terram hanc iuxta omnia verba Hierem. 26. Et audiuit Rex Ioacim, & quaſiuit interficere eum.

Quo tempore edidit hoc vaticinium Eſaias.

Zachariae filij Barachiae, si fuit vndecimus Prophetarum minoru, transferunt plurquam ducenti anni, vt affirmant Galat. libro 7. Arcan. Catholicae veritatis c. 16. Liran. & Dion. Carth.

Achaz regnavit sexdecim annis 4. Reg. 16. ex quibus defumendi sunt tantum duodecim, quoniam vt diximus, quarto anno regni eius, aut circiter, edidit hoc vaticinium Esaias. Ei successit Ezechias, qui viginti novem annis regnavit 4. Reg. 18. post quem imperavit Manasses quinquaginta quinque annis 4. Reg. 21. Post quem regnavit Amon, cuius principatus duobus tantum annis perduravit. 4. Reg. 21. Hunc excepit Iosias, qui vno, & tringinta annis regnavit 4. Reg. 22. quena subsequutus est Ioacim, qui regnavit vndecim annis 4. Reg. 23. Postea Sedechias decem annis 4. Reg. 24. cuius tempore coepta est Babylonica illa septuaginta annorum captivitas vsque ad primum annum Cyri fundatoris Monarchiae Persarum, quo tempore iacta sunt templi fundamenta: sed pauld post tempore Cambyfis eius filij fuit intermissum opus vsque ad imperium Darij Hystaspis, quo impetante prophetauit Zacharias ille minorum Prophetarum vndecimus, vt fuse disputauimus in nostris super eum Prophetam commentariis. Si igitur superiores annos in summam redigas, facile reperies, si Vrias, & Zacharias, qui hoc loco nominantur, sunt illi: quos putat R. Salomon, non potuisse illos ab Esaiam pro testibus adhiberi, cum illos Esaias tanto spatio antecurreret, atque adeo vniuersam R. Salomonis interpretationis fabricam facile corrueret. Nec verd possunt Hebraei ed confugere, vt dicant Zachariam istum non fuisse illum, qui est vndecimus Prophetarum minorum, sed Zachariam filium Ioiaadae, de quo agitur 4. lib. Reg. & quem nos initio commentariorum in Zachariam probauimus fuisse illum, de quo Christus disserit Matthaei vigesimotertio: quoniam etiam Zacharias non potuit in testem produci ab Esaiam, cum is Esaiam per centum, & amplius annos praecesserit, quod ita intelliges. Post Ioas, quem Zachariam interfecit inter templum, & altare, regnavit Amasias filius eius viginti novem annis 4. Reg. 14. cui successit Ozias, qui quinquaginta duobus annis principatum tenuit 4. Regum 16. Post quem regnavit Ioathan sexdecim annis 3. Reg. 16. cui successit Achaz, cuius anno quarto hoc accidit vaticinium, qui anni in summam collecti centum, & eo amplius conficiunt.

Qui ex nostris cum Iudaeis consentiunt, aliud deflexere: aiunt enim Vriam, de quo hic agitur, non fuisse illum, qui vixit tempore Ioacim, cuius fit mentio Hierem. 26. sed alium qui fuit tempore Regis Achaz, vt refertur 4. Reg. 16. vbi ita legitur: *Perrexit Rex Achaz in occursum Theglathphalasar Regis Assyriorum in Damascum: Cumque vidisset altare Damasci, misit Rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. Extruxitque Vrias sacerdos altare iuxta omnia, qua praeceperat Rex Achaz de Damasco.* Deinde similiter adiuiciunt Zachariam filium Barachiae, qui etiam testis inducitur, neque fuisse illum filium Ioiaadae tempore Regis Ioas, neque illu, qui in duodecim Prophetis minoribus vndecimus est: sed alium quendam ita appellatum, qui Regis Achaz tempore floruerit. Verum haec quoque responsio facillime conuellitur: etenim quod attinet ad Vriam illu, qui vixit tempore Regis ipsius Achaz, cum is fuerit idololatra, atque in cultu idolorum Regis ipsius Achaz impiissimi imitator, vt patet ex iis, quae pauld ante ex 4. libro Reg. citauimus, quod vel ipsi aduersarij non inficiantur, nullo pacto est credibile Esaiam illum pro teste adhibuisse, eo potissimum, quod duo isti testes, qui inducti sunt ab Esaiam, appellantur fideles: *Et adhibui, inquit, mihi testes fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiae.* Etenim

Galatim.
Liran.
Dion Carth.
A tempore
huius vatici-
nij vsque ad
tempus Za-
char. 11. pre-
phe. min.
Quot fluxe-
runt anni.
III.
Quot annis
regnavit
Achaz.
Quot item
Manasses,
Iosias, Ioacim
& Sedechias.
Quo tempore
coepta fuerit
Babylonica
illa 70. anno-
rum captivi-
tas.
Zach. miro-
rum prophe-
tarij II pro-
phetam te-
pore Darij
Hystaspis.
Quo nam
fuerit Zach.
ille occisus in-
ter templum
& altare
Mact. 23. &
quo tempore
vixit.

Catholicoru
sententia.
4. Reg. 16. 10.
Vrias qui vi-
xit tempore
Achaz, fuit
idololatra.

D. Thom.

Non potuit
adhiberi in
testem ab
Esaia.

huiusmodi fidelitas, quidquid dicat Diuus Thomas, & alij non solum ad officij dignitatem, id est, sacerdotium, sed etiam & maximè ad vitæ ipsius benè institutam rationem referenda est: alioqui quomodo vir idololatra, & acerrimus idolorum propugnator testis Diuinorum vaticiniorum fidelis cenferi potest, quibus Diuina auctoritas confirmatur, cum ipse pro falsorum Deorum cultu, & ueneratione certaret, atque adeo veri Dei existimationem minimè curaret: quin potius ad eam eleuandam, ac deprimendam testimonio suo abuteretur, vt merito ei fides haberi ab Esaia minimè debuisset? Quare nullo pacto est credibile Esaia adhibuisse in testem eiusmodi Vriam idolorum cultorem, atque adeo veri Dei hostem infestissimum. Quod verò ad tertium illum Zachariam spectat, quem absque vilo fundamento confingunt, eadem facilitate reicitur, qua astringitur, cum id nullo vel Scripturæ, vel probati auctoris testimonio comprobetur.

VI.

Reuincitur
vltimo hæc
de filio Esaie
expositio.

Denique ad totam hanc de Esaie filio expositionem omnino reuincendam illud satis esse deberet, quod de infante de quo agitur, eo loco expressè dicitur illo adhuc infante, videlicet antequam sciret vocare patrem, & matrem, Syria, & Samaria vastitatem euenturam fuisse vt patet ex illis verbis: *Auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria.* At huiusmodi vastitas non potuit contingere infante adhuc filio Esaie, siquidem ea calamitas accidit sexto anno regni Ezechie, quo tempore necesse fuit filium Esaie habuisse iam septedecim, aut octodecim annos, cum conceptus esset quarto anno regni Achaz, à quo anno vsque ad sextum Ezechie, qui ei successit, fluxerunt octodecim anni: nam Achaz vt paulò ante diximus, sexdecim annis regnavit. Cum igitur eo tempore filius Esaie iam minimum completeret octodecim annos, profectò non accidit eo infante ea Syria, Samariaque calamitas, quemadmodum dixit hoc loco Esaia, atque adeo nullo modo ad eum potest vaticinium referri, quantumcumque ad libitum duo illi testes siue ab Hebreis, siue à nostris confingantur. Omitto etiam illud, quòd sine fundamento vxorem Esaie Prophetissam faciunt: siquidem illa verba, *Et accessit ad Prophetissam*, sic accipiunt, vt Esaia ad vxorem suam accessisse dicatur.

VII.

Scitatur
sermonem esse
ad literam de
Christo.

D. Irenæus
Euseb. Cas.

D. Epiphanius
Tertull.

D. Chrysostomus
D. Ambrosius

Psal. l. 118.
D. Hieronimus

Proclus.
Cyrillus Alex.

D. Gregorius
Nazianzenus

Nomen illud
accelera etc.

nulli prater
quàm Messias
tribus potest
Septuag.

Illud igitur pro certo statuendum hoc loco Esaie sermonem esse ad literam de Christo, de quo eius conceptu, & ortu ex Virgine, absque vlla vel minima eius integritatis iactura. Ita docent D. Iren. lib. 3. contra Hæreses c. 18. Euseb. Cæsar. lib. 7. demonstr. Euang. in secundo testimonio ex Esaie. D. Epiphanius lib. 3. contra Hæreses hæresi 78. contra Antidicomarianitas, & hæresi 79. contra Collyridianos, Tertull. multis in locis tractans verba illa, *Antequam sciat puer vocare patrem & matrem*, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria, veluti lib. aduersus Iudæos c. 9. & lib. de resurrectione carnis c. 20. & lib. 3. contra Marcionem c. 12. & 13. & lib. 5. c. 18. D. Chrysostomus hom. 1. in c. 1. Ioan. & hom. 5. in 1. caput Matth. D. Ambrosius in Psal. 118. ad illa verba, *Exultauit in verbis suis*: D. Hieronimus. Proclus, Cyrillus, Alex. in comment. super Esaie. D. Gregorius Nazianzenus in sanctum Pascha: & est communis Patrum, Doctorumque sententia: Confirmaturque efficaci ratione, quoniam nulli alteri, praterquàm Messie, potest nomen illud attribui, quod infanti imponi præcipitur: *Facis*, inquit, *nomen eius, accelera spolia detrahete, festina prædare.* Cuius argumenti vis manifestè apparet ex translatione Septuag. interpretum, qui pro eo, quod nos habemus, *Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem*, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria, ita translulerunt: *Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem, accipiet fortitudinem Damasci, & spolia Samaria.* Ex qua translatione licet colligere verbum illud,

illud, *Auferetur*, quod ex Hebræo transtulit D Hier. ad ipsum met infantem pertinere, ut sit sensus: Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem, auferetur nimirum ab eodem infante, fortitudo Damasci, & spolia Samariæ. At quis alius unquam infans præter Messiam, dum adhuc nesciret patrem, ac matrem suis nominibus appellare, hoc est, dum infans esset, accipit aut accipere potuit fortitudinem Damasci, & Spolia Samariæ? Sanè nunquam alium poterunt Iudæi ostendere nisi unum Messiam, quem in ipsa infantia Damascum, Samariæque spoliase inferius demonstrabimus.

Hoc igitur cõstituto sermonem esse de Messia aggrediemur iam explicare purissimum conceptu partumq; sanctissimæ Deiparæ. Aduerte igitur pro eo, quod nos habemus, *Adhibui mihi testes fideles*, Sept. transtulit, *Testes mihi fac fideles*, ut nõ Es. sed Deus ipse loquatur: *Dixit*, inquit, *dominus ad me: Testes mihi fac fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachia*: itaq; testes istos non Es. sed domino ipsi adhiberi: eodẽmq; sensu accipiendam esse vulgatã editionem, ut nimirum verba illa, *Adhibui mihi testes fideles*, non Elaiæ, sed Dei ipsius verba sint, qui eiusmodi testes sibi adhibuerit. Sed etiã hinc oritur grauissima controuersia, quinã eiusmodi testes fuerint: Prima expositio est Cyrilli Alex. in comm. super Esa. aientis, quo tempore ab Es. hoc editum fuit vaticinium, fuisse quendam Vriam Prophetã, & Zachariam legis doctorem. Verũm mystagogicè poni hoc loco Vriam pro omnibus p̃phetis, & Zach. pro omnibus legis Doctoribus: sensũq; esse vniuersos Prophetas, totãque legem veterem mysteria legis gratiæ, & ea omnia, quæ ad Regem Messiam pertinent, confirmasse, quippe cum Messias fuerit totius legis, & Prophetarum omnium finis: eodẽmq; mysterio in transfiguratione Domini Moysen, & Heliam apparuisse cum illo loquentes de excessu quẽ completurus erat in Hierusalem: per Moysen namque legem, per Heliam verò Sacerdotium, siue Prophetiam esse accipiendam, quod lex nimirum, & prophetiæ omnes ad Christum spectarent. Atque hæc quidem Cyrillus, qui tamen si existimat, cum Elaias hoc edebat vaticiniũ, vixisse aliquem Zachariam, qui Prophetã fuerit, non rectè videtur sentire, cum nullum similem Zachariam eo tempore extitisse legamus in sacris litteris. Etenim Zacharias filius Ioiadæ, qui floruit tempore Regis Ioaz, præcessit ipsum Elaiam multo tempore, & Zacharias vndecimus Prophetarum minorum fuit posterior Elaiã plulquam ducentis annis: si quem verò alium Zachariam ipse confingit, necesse habuit id vel ex sacris literis, vel ex veterum annalibus confirmare. Vriam quidem rectè dicit tempore Elaiæ extitisse: sed eum nos superius idololatram fuisse ostendimus, atque adeo non potuisse fidelem testem appellari, nec idoneum, qui ad Diuina vaticinia attestanda adhiberetur. Illud præterea, quod Cyrillus adiungit, nomine duorum istorum testium omnes Prophetas, vniuersãque legem intelligi, quod etiam affirmat Eusebius loco citato mysticum planè est: cum enim duo isti testes suis propriis nominibus appellentur, haud dubiè duos aliquos viros ita nominatos debemus accipere, qui testes eius vaticinij adhibeantur.

Secunda est Diu. Hieronymi per Vriam accipientis Vriam illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cui Rex præcepit, ut altare iuxta altaris Damasci similitudinem Hierosolymis extrueret: per Zachariam verò quemdam Zachariam, De quo, inquit, *diu. Hieron. narrat liber, quod Zacharias filius Achaz, quaesierit dominum in diebus Zachariæ erudit in timore Dei*. In qua quidem expositione illud maxime displicet, quod affirmet Vriam esse illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cultor que

VII.

Septuag.

Quinã eiusmodi testes fuerint. Prima sententia Cyrilli Alex.

Cyrilli sententia refutatur.

IX.

Secundã. D. Hieron.

fuit idolorum: imperare enim mihi non possum, ut credam virum idololatrem in testem tam præclari vaticinij adductum fuisse, ut superius fufius diximus.

X. Tertia est aliudrum, qui ad nominum etymologiam recurrunt, ut videlicet hoc loco Vrias, & Zacharias non pro aliquibus certis hominibus ponantur, sed eundem nominum etymologiam, qua Vrias idem est, atque illustratus à Dom. & Zach. idem, quod memor Domini: significentq; omnes Proph. Doctoresq; qui à domino illustrantur, sacrámq; Scripturam memoria retinent, & assidue meditantur, fore venturis temporibus veritatis huius vaticinij testes locupletissimos, cum viderent suo tempore impletum, quod Es. tantò ante prædixerat: quam expositionem affert quoque Euseb. lib. 7. Demonst. Euang. nec ab ea multum abhorret D. Hier. Etenim postquam illam de Vria, & Zach. paulò ante cõmemorata expositionem attulisset, subiunxit: *Vrias interpretatur lux domini. Zach. memoria domini, & Barach. benedictio domini: quibus testibus Christi naturas comprobatur.* Sed mihi sanè ut ingenuè fatear, hæc interpretandi ratio, quæ nominum etymologijs nititur in exponendis potissimum Prophetarum vaticinij, semper parum firma visa est, nisi ut interdum accidit manifestè ex ipso contextu eliciatur.

Euseb.
D. Hieron.

XI.
Sententia
auctoris.

Quare his omnibus reiectis sententijs arbitramur per *Vriam* hoc loco accipiendum esse illum *Vriam* filium *Semei*, qui vixit tempore Regis *Ioachim* filij *Ioasæ*, cuius fit mentio Hierem. 26. cum enim Prophetam fuisse perspicuum est ex eo loco Hierem. vbi dicitur aduersus ciuitatem Hierosolymam, & aduersus terram Palæstinæ prophetasse iuxta omnia verba Hieremiæ: per *Zachariam* verò filium *Barachie* illum intelligendum, qui vndecimus est Prophetarum minorum. At inquis: Quomodo duo isti viri potuerunt adduci testes ab *Esaia*, cum à quarto anno regni *Achaz*, quo anno *Esaia*, ut supra diximus, hoc edebat vaticinium, vsque ad *Vriam* filium *Semei* plusquam centum anni, & vsque ad *Zachariam* vndecimum Prophetarum minorum plusquam ducenti anni transierint? Respondemus duos istos testes non adduci ab *Esaia*, sed ab ipso Deo, ut superius ostendimus: & sicut accessus ad Prophetissam non fuit corporalis, sed spiritalis, ut patebit ex sequentibus: ita quoque adductionem testium non corporalem, sed spiritualemente esse, non quòd non essent futuri veri testes duo illi, qui hoc loco nominantur: sed quoniam eorum exhibitio, cum hæc *Esaia* scribebat, non re ipsa, sed spiritu tantum, & promissione fiebat. Futurum enim erat, ut *Zacharias* post captiuitatem Babylonicam illustrißima ederet de Rege *Messia* vaticinia, quibus eius aduentum in mansuetudine explicaret, cum diceret capite 9. *Exulsa satis filia Sion, iubilata filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit tibi iustus saluator, & ipse pauper:* sed qui tamen in ea paupertate opima spolia gentibus detraheret, ut habes ab eodem magnificis verbis illo ipso capite prænuntiatum. Futurum quoque erat, ut *Vria* illius, cuius fit mentio Hieremiæ vigesimo-sexto vaticinium de euerfione vrbs, ac templi, & postrema hac captiuitate, quam modò Hebræi patiuntur, tandem impleretur, idque pro supplicio infligeretur populo Hebræo, quòd eundem *Messiam* actum in crucem per summam impietatem occidisset. Quibus duobus vaticinijs futuro tempore adimplendis præfens *Esaia* vaticinium de *Messia* conceptu, atque ortu ex Virgine confirmabatur: atque ad eò meritò iam tunc duo illi Prophetæ *Vrias*, & *Zacharias* tanquam locupletissimi testes promittebantur, qui futuris deinceps temporibus rem eandem *Esaia* promissam suorum vaticiniorum impletionem testarentur. Hanc expositionem affert *Lyran*, in comment. huius loci, Galatinus libro septimo Arcan. catholicæ veritatis capite 16.

Zyran.
Galatin.

imo

imo & Ionathas Paraph. Chald. cum in suo Targo ita transtulit: *Contestare coram* Paraphrast. *me testibus fidelibus male ditiones, quas dixi, ut inducerem in diebus Vria sacerdotis: Ecce venerunt, & etiam omnes consolationes, quas dixi in prophetia Zacharia filij Barachia, ego adducturus sum: vbi omnis Paraphrast. Chald. per Vriam sacerdotem illum eundem intelligere, qui Hierem. 26. dicitur vastitatem vrbs, populique captiuatam prædixisse, quam nomine maledictionis Chald. explicauit: per Zachariam verò intellexisse Zachariam vndecimum Prophetarum minorum, qui latissima scripsit de Messia aduentu, & victoriis vaticinia, quæ Paraphrastes consolationes appellat.*

Cum igitur liquidò constet duos illos testes, qui adducuntur, nondum eo tempore natos fuisse, perspicuum relinquitur eos non fuisse eo tempore adductos, quo hæc ab Esaia scribebant, sed adducendos ab ipso Deo suo tempore promitti: atque ad eò neque prophetissam, quæ concepit, & peperit, illo quoque tempore exitisse: sed promitti multo post tempore futuram, concepturamque infantem illum, de quo in eo vaticinio disseritur: & quod est consequens, nec vxorem Esaie fuisse illam prophetissam: sed sanctissimam Virginem ex Spiritu sancto concepturam parituramque eiusmodi infantem.

Pro cuius rei illustriore cognitione sciendum est verba illa: *Accessi ad prophetissam*, variè exponi: & quidem D. Hieron. ait per prophetissam hoc loco Spiritum sanctum esse accipiendum, qui sermone Hebraico vocatur *R uach* מן genere feminino, ad quem Spiritum sanctum Esaia accessit disponendo nimirum se, vt ab Spiritu sancto prophetiæ spiritu illustraretur, iuxta illud Psal. 33. *Accedite ad Dominum, & illuminamini.* Verùm non explicat Hieronymus, sed nec aptè explicare potest, quomodo Spiritus sanctus Christum conceperit, & pepererit: quod necesse tamen fuit ostendere, siquidem de prophetissa illa dicitur: *Et concepit, & peperit filium.* Quare hæc Hieronymi interpretatio (venia dicam sapientissimi Patris) videtur omnino improbabilis, nisi: *Concepit, & peperit*, pro facere concipere, & parere accipiat, quod alienum tamen est à contextu, vbi ipsa et prophetissa post eum accessum, cuius fit mentio, dicitur concepisse, & peperisse filium. Omitto illud, quòd insolens omnino est, Spiritum sanctum appellari prophetissam. Hac igitur prætermissa sententia, positòque ex communi Patrum doctrina, quos superius retulimus, & paulò post etiam citabimus, hanc prophetissam esse beatissimam Virginem, dupliciter potest verè, ac propriè hic locus intelligi: vno modo, vt verbum illud: *Accessi*, ad ipsum Esaia referatur, qui dicatur accessisse ad B. Virginem per spiritualem quendam accessum, Diuinam scilicet reuelationem, & sublimem quandam tantæ feminæ contemplationem, & per spiritum interfuisse conceptui eius, ac partui multo post tempore ex Spiritu sancti virtute & obumbratione futuro: *Accessi*, inquit, *ad prophetissam*, mente scilicet, ac spiritu eam contemplatus, vidi quæ per spiritum, ac reuelationem Virginem quandam concepisse, peperisseque filium absque vllò integritatis suæ præiudicio, qui infantulus, dum adhuc loqui nesciret, neque patrem, aut matrem suis nominibus appellare, iam tunc Damasci, ac Samariæ spolia detrahebat. Ita hunc locum intellexere Dionys. Carthus. Hugo Cardin. & alij: videtur accedere diuus Epiph. lib. 3. contra hæreses, cap. cõtra Collyridianos. Altero, vt verbum: *Accessi*, non ad Esaia, sed ad Spiritum sanctum pertineat, quæ expositio & germanior est, & communior, ac reliquis omnibus præferenda. Germanior quidem, quoniam cum verba præcedentia: *Adhibui mihi testes*, Dei ipsius sint, vt superius ex Septuaginta interpretum translatione probauimus, ex quibus ostendimus, illud: *Mihi*, ad Deum ipsum spectare: consequens quoque est, vt verba sequentia

XII.

Prophetissa,
quæ concepit
& peperit
non fuit vxor
Esaie sed B.
Virgo.

D. Hieron.

Psal. 33. 6.

Dupliciter
explicatur
illud *Accessi*.

Accessi pro
reuelatione.

Dion. Carth.
Hugo Card.
D. Epiphani.

Expositio
germanior
&
præferenda.

Et accessi ad prophetissam, quæ continuata serie ponuntur, ad ipsum quoque Deum pertinent, atque adeo Deus ipse sit, qui toto hoc vaticinio in persona sua loquitur. Quod vero sit communior, inde apparet, quod eam plerique omnes Patres communi consensu afferunt, veluti Euseb. Casar. lib. 7. Demonstrationis Evangelicæ in secundo testimonio ex Esaia. Cum quo, inquit, oriretur, undenam esset conceptura, quæ virum experta non esset? ipsum hoc, de quo queritur, nunc oraculum docet: Et accessi, inquit, ad prophetissam, & in vtero accepit, & peperit filium. Est autem intelligendum de spiritu sancto, à quo afflatus propheta diuinabat: ipse enim spiritus sanctus se accessisse ad prophetissam faceret, quod quidè ipsum planè completum est in Christi ortu, quo tempore missus est Angelus Gabriel ad virginem, dixitque ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obubrabit tibi. Et Cyrill. Alex. li. 1. in Esaia. c. 8. Quod, inquit, non ex sanguine & carne,

Luc. I. 35.
Cyrill. Alex.

Spiritus sancti
descensus
in virginem.
Procopius.

B. Virgo vere
prophetissa.

Cyrill. Alex.

D. Basil.

D. Epiph.

Euseb. Cas.

Greg. Naz.

D. Io. Dam.

Eadem liber
nouus.

neque ex voluntate viri Christi natiuitas secundum carnem peracta fuerit, sed insolita, & vltra leges humana natura extiterit, Deus propheta reuelauit. Etenim ipse inquit, quid dicit: Cape tibi librum nouum magnis, accessit ad prophetissam: illud enim sanctissimi corpus ex spiritu sancto

superis verbo formatum esse, cui dubium esse poterit? Quod circa spiritus sancti virtus, ac vis, per quam illud corpus in sanctissima virgine formatum est, hoc congressu, habitu, ac figura oblique significatur. Quod denique, vt ceteros omittam, habet Procopius in Esaia: *Ait*, inquit, Dominus, quod ipse superueniet prophetisse, & sic vocat prophetissam matrem Christi, quod spiritus sancti particeps sit futura, iuxta illud Lucae 1. spiritus sanctus superueniet in te. Cum igitur de communi Patrum sententia illa sit huius loci vera, germanaque interpretatio, spiritum sanctum accessisse ad virginem, ex eo que accessu illa concepisse, peperisseque infantem: planum efficitur ex hoc vaticinio perspicuè probari intemeratam virginitatem sanctissimæ Deiparæ, quippe quæ non ex viri cōgressu, sed ex purissimo, & sanctissimo spiritus sancti in eam superuenientis, & obumbrantis accessu conceperit: idem enim est accessisse Deum ad prophetissam, atque spiritum sanctum in virginem superuenisse, & virtutem altissimi ei obumbrasse, vt Angelus Gabriel, cum dixit: spiritus sanctus superueniet in te: ad hunc ipsum locum Esaia respexisse videatur. Porro virginē optimo iure appellatam fuisse prophetissam ex eo apparet, quod in suo illo Cantico præclarissimum edidit vaticinium, cum dixit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*: quod cumulatissimè impletum cernimus. Ita docent Cyril. Alex. & D.

Basil. in hunc locū Esaia. D. Epiph. hæresi 78. Euseb. Cas. Greg. Naz. & alij, quos superiori sectione citauimus. Quin & D. Ioan. Damasc. orat. 2. de B. Mariæ dormitione, librum ipsum nouum, quem propheta iubetur accipere, ad virginitatem Deiparæ pertinere arbitratur: *Vbi*, inquit, *nouus liber, quo inenarrabili modo Deum Verbum*

citra omnem manus operam inscriptus est? Atque hæc de vera, ac germana huius vaticinij expositione vniuerse dicta sint: nunc vt eadem illustriora reddantur, erit operæ pretium nonnulla, quæ maiorem lucem desiderant, magis explanare.

Cur librum grandem sumere iubeatur Esaia, vt in eo pauca quædam verba conscribat.

SECTIO XVIII.

IN superiori vaticinio in primis mysterij plenissimum est illud, quod Dominus præcipit Esaia. *sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: Velociter stilia detrahe, cito pradare*: quid enim causæ fuit, cur librum grandem iubetur accipere ad tam pauca verba conscribenda? Quocirca vt res fiat illustrior, explicare primum

primū oportet contextum. Igitur 70. transtulerunt: *Et dixit Dominus ad me. Sume tibi* ^{Septuag.} *librum* ^{Explicatur} *magnum, & scribe in eo stylo homi-* ^{Esaie con-} *nis, ut velociter depraedationem faciat spoliarum, adest enim: pro libro Hebraicè est* ^{textus.} *gilaiom, quod nomen volumen significat, à radice galal, id est, voluere, inuoluc-*

re, circumire, quod solent veteres membranas, in quibus scribebant, compli- ^{Sanct. Pagn.} *care. Alii tamen volunt deduci potius à radice gala, quæ inter alia significat dis-* ^{Paraphrast.} *cooperire, & reuelare: ita enim plerique apud Pagninū in suo Hebraico dictiona-*

rio deducunt: tum verò significat librum qui deberet omnibus ad legendum pu- ^{Septuag.} *blicè proponi, ut in eo, quæ abscondita, & incognita essent, reuelarentur, cum-* ^{D. Hieron.} *quelibrum fuisse huiusmodi videtur sensisse Paraphrast. Chald. cum transtulit,* ^{Novine libri} *sume tibi tabulā grandem, deducens scilicet idē nomen à radice gala: itaque signifi-* ^{quod volumē} *cari librū aliquem explicatum, & publicè propositum instar tabulæ, quod videli-* ^{accipiendum} *cet in eo paterent omnibus, quæ inscripta erant, & manifesta, perspicuāque essēt*

vniuersis, eam enim vim habet vox gilaiom, si ab ea radice deducatur: vnde in nu- ^{II.} *mero multitudinis specula significat propter claritatē, & manifestam notitiā. Ve-* ^{D. Hieron.} *rum siue ab vna radice, siue ad altera ducatur, probabilius videtur huiusmodi li-* ^{Stylus homi-} *brū debuisse proponi omnibus euolutū, & explicatū. 70. transtulerūt* ^{nis, quid hic,} *τὸ μέγαν βιβλίον* ^{Lyran.} *id est, somum nouū grandē: licet autem somus ex vi verbi significet partē libri,* ^{Paraphrast.} *quam sectionē appellamus: tamen hoc loco pro integro libro, & volumine vsur-*

patur: itaque liber hic fuit non solum magnus, sed etiā nouus, ut addidēre 70. D. ^{Quidam} *Hier. per librū istum intelligit hoc ipsum volumen Esaia, quod in Bibliis circun-* ^{scribendum} *fertur: Deus, inquit, Dominus ad Prophetam, ut nequaquam in populo proferat noua nati-* ^{ab Esas in} *uitatis arcana, sed scribat eam in isto grandi volumine, quod modò legimus. Cæterum proba-* ^{volumine.} *bilius videtur non hoc volumen Esaia, in quo omnia eius vaticinia continentur,* *nomine huius libri accipiendum esse, sed peculiarem quandam librum, in quo*

illa tantum verba conscriberet, quæ reliquis vaticiniis postea adiungeret.

Secundò, Expositionem desiderat illud, quod sequitur: *Et scribe in eo stylo ho-* ^{II.} *minis.* ^{D. Hieron.} *Stylus homi-* ^{nis, quid hic,} *D. Hier. stylum hominis interpretatur, stylum, quo homines scribere con-* ^{Lyran.} *sueuerunt: Præcipit, inquit, Dominus Prophetæ, ut humanis verbis, & stylo, quo homi-* ^{Paraphrast.} *nes scribere consueuerunt, Dei sacramenta comprehendat. Id quod magis explicauit*

Lyr. præcipi nimirum Prophetæ, ut ea verba stylo hominis cōscribat, id est, clarè, ^{Quidam} *& planè, ut ea quilibet homo etiam parū doctus possit legere, & intelligere: cui* ^{scribendum} *concinat Paraph. Chald. cum transtulit: *sume tibi tabulam grandem, & scribe in**

ea scripturam claram. Itaque illud Prophetæ præcipitur, ut verba illa dictionibus ^{ab Esas in} *claris, notisque characteribus, & vocibus, & ut quidam arbitrantur, literis etiam* ^{volumine.} *maiusculis in tabula illa grandi, seu volumine conscriberet, ut & facilè, & à longe*

ab omnibus etiam imperitis legi, & intelligi possent.

Tertiò, Quidnam in eo libro grandi scribendum esset ab Esaia, mox verbis

benda, *videlicet spolia detrahe, cito pradare*: potestque confirmari ex eo, quod statim de nascituri infantis nomine dicitur: *Voca nomen eius, Accelera spolia detrahere, festina pradari*: ex quibus videtur non obscure colligi in libro illo grandi conscribendum mandari nomen nascituri infantis, quod integra illa sententia explicatur, ut liber nihil aliud contineret, quam infantis nomen. Cum igitur eiusmodi nomen sit totum illud, *Accelera, spolia detrahe, festina pradari*, verisimile est integram in libro fuisse conscriptam: idque videtur etiam Ionathas in sua paraphrasi inlexisse, cum ita transtulit: *Scribe in tabula scripturam claram, Festina ad pradandum pradam, & auferendum spoliolum.*

Paraphrast.

III. His ita explicatis sit prima obseruatio, mandari Esaiæ, ut sumat librum grandem, in eoque pauca illa verba conscribat, imo iuxta aliquorum sententiam, duas tantum voces monosyllabas, ut diximus: quoniam in illis paucis verbis quasi per compendium magna continebantur mysteria, quæ postea explicatius toto illo libro, ac volumine tradenda erant, atque adeo necesse fuit, ut liber, volumineque magnus esset, quod posset omnia illa apte complecti. Quid namque breuius, & concisus, quam illud, quod in libro scribi iubetur, *videlicet spolia detrahe, cito pradare*? At si idem explicetur, & pro dignitate tradatur, nihil fufius, nihil vberius fingi potest: siquidem paucis illis verbis Messia Regis aduentus, bella, viæ toria, triumpho, totiusque eius principatus, & imperij felicitas, ac per orbem vniuersum propagatio continetur. Hoc eodem sensu Esaias c. 10. legem nouam abbreviatione appellauit, quoniam per compendium quidem paucis verbis traditur: sed eius tamen explicatio infinitos libros, ac volumina requirit: *Consummationem*, inquit, & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terra, seu vt habent Septuag. *Verbum abbreviatum Dominator Dominus exercituum faciet in orbe terræ vniuersæ.* Nam quod eo loco per *consummationem*, & abbreviationem, seu *verbum abbreviatum*, lex noua intelligenda sit, quæ paucis verbis, & præceptis complectitur vniuersa, quæ in lege veteri sub multiplici figurarum, ceremoniarum, sacrificiorum, præceptorumque multitudine tradebantur, atque adeo sit quoddam veluti legis veteris compendium, docet D. Hieron. in cōment. super Esai. *Abbreviatum*, inquit, & perfectus sermo Euangelicus est, qui pro cunctis laciniis legis ceremoniis dedit præceptum grauisimum, & breuissimum dilectionis, & fidei: vnde Dominus in Euangelio Mat. 22. ait: *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Propheta.* Quod Hieron. videtur accepisse à Tertull. lib. 4. aduersus Marcion. vbi eundem locum expendens sic ait. *Decisum sermonem faciet Dominus: vel verbum abbreviatum, id est Euangelium: compediatur est enim nouum testamentum, & legis lacinosi oneribus expeditum.* Id quod egregie exponit

Esai. 10. 23.
Lex noua abbreviatio, & consummatio
cur appellatur ab Esaiæ.
Septuag.

D. Hieron.
Lex noua veteris compendium.
Mat. 22. 40.
Tertull.

D. Thom.

Legalia sacrificia comprehendit
Eucharistia.

Mysteriorum legis noua magnitudo, & maiestas.

V. Ex superioribus igitur manifestum relinquitur optimo iure præcipi Esaiæ, ut sumat librum grandem ad pauca illa verba conscribenda: quoniam ea mysteria, quæ per compendium in illis verbis tradebantur, erant postea fufius explicanda in nouo instrumento, quod in illo grandi volumine adumbratum fuisse docent multi Patres. Quantis enim volumine illud magnum esset, si cum paucis illis verbis conferretur: tamen breue admodum, exiguumque censeretur, si ad mysteria ipsa referretur, quæ tanta sunt, ut si explicatè tradere debeant, non vnum tantum, sed infinita volumina requirant, atque adeo licet liber ille grandis nouus

testamentum.

testamentum expresserit, adhuc tamen lex nova cōpendium appellari potest non solum comparatione legis veteris, sed etiam ratione eorundem mysteriōrum, quae proponit, quae multo adhuc longius, maiusque volumen desiderant ob eorum magnitudinem, & maiestatem. Quis enim vel incarnationis Diuini Verbi praesstantiam, vel Eucharistiae sublimitatem, vel diuinae gratiae splendorem possit pro dignitate etiam longissima oratione complecti? Quae porro vis dicendi poterit vnquam ad Ecclesiam breuissimo tempore amplitudinem, amplificationem fidei, Gentiumque conuersionem explicandam pertingere? Et tamen haec omnia paucissimis, illisque simplicissimis verbis in noui instrumenti volumine traduntur. Iam verò si de ipsa Evangelica doctrina differamus, nihil sane in speciem simplicius, nihil breuius traditur, si verò prematur, atque explicetur, nihil grauius, nihil grandius dici, aut excogitari potest. Quod quia ethnici, & insipientes non intelligunt, sumunt ex simplicitate, qua mysteria fidei traduntur, occasione illa conueniendi, id quod in baptismo praecipue expendit Tertull. lib. de baptismo ad uertus Quintillam feminam. *Nihil adeo est, inquit, quod obducat mentes hominum, quam simplicitas diuinorum operum, quae in actu videntur, & magnificentia, quae in effectu reprobantur, ut hic quoque, quoniam tanta simplicitate sine pompa, sine apparatu nouo aliquo, denique sine sumptu homo in aquam demissus, & inter pauca uerba in Christum, non mulco, vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio aternitatis, Probi! misera incredulitas, quae denegat Deo proprietates suas, simplicitatem, & potestatem! Quid ergo? nonne mirandum & lauacro dilui mortem? atqui eo magis credendum, si quia mirandum est? idcirco non creditur. Qualia enim decet esse opera diuina, nisi super omnem admirationem? Nos quoque ipsi miramur, sed quia credimus. Caterum incredulitas miratur, non credit: miratur enim simplicita quasi uana, magnifica quasi impossibilia. Haec Tertull.*

Doctrina
Euangelica
in speciem
simplex cum
sit grauis &
grandis.
Tertull.

Secunda obseruatio fit circa uerbum illud, nouum, quod Septuag. addiderunt: VI.

Sume, inquit, tomum nouum magnum, Merito quidem nouus liber sumi praecipitur, cum in eo noua quaedam, & admiranda conscribenda essent, tum ut rerum nouitati nouitas quoque libri responderet: tum ut ex libri nouitate intelligerent Hebraei ueterem legem abolendam, nouamque aliam multo nobiliorem, perfectioremque sancendam, de qua nouitate multa sunt in Prophetis uaticinia. Primum enim eam Dominus pollicetur per Esa. c. 43. quo testimonio ad idem confirmandum utitur Tertull. lib. 4. contra Marcion. cap. 1. *Ne memineras priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto uiam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formauis mihi, lauacrum meum narrabis. Quo loco est sermo ad litteram de mysteriis legis gratiae, quae noua appellantur, & de conuersione Gentium, quae tanquam noua, una ex praecipuis istis nouitatibus commemoratur: admirandum enim fuit, & nouum poni in deserto uiam, & flumina in inuio, hoc est, in Gentilitate Evangelicae doctrinae fluente, laudarique Deum à barbaris, efferatisque gentibus, quae idcirco bestis agri, draconibus, & struthionibus comparantur, quemadmodum exponit D. Hieron. Nequaquam, inquit, memineras ueterum, quoniam in Euangelio multo sum maiora facturus, quorum comparatione praeterita sileri debeant: neque enim unus fluuius, siue fons erumpet de petra, sed multa flumina, quae non corpora, ut prius, sed animas sitientes reficiant, & impleatur illud, quod supra legitur c. 22. Biberis aquas de fontibus saluatoris tunc, quod nunquam factum est, ut omnes bestiae, & dracones, & struthiones, qui in solitudine gentium morabantur, & idololatriam sanguine, morumque feritate bestiarum similes erant, glorificent me, atque collaudent.*

Nouus liber
cur ab Esai
sumi praeci-
piatur.
Esa. 43. 18.
Tertull.

Mysteria le-
gi gratia,
D. Hieron.
Esa. 12. 3.

VII. Caterum est aduertendum Septuag. interpretes pro draconibus sirenes tran-
 stulisse. Eenedicent, inquit, *mibi bestia agri, sirenes, & filie struthionum*: quod expen-
 dens Cyrill. Alexand. lib. 4. in Elaiam, ait per sirenes, & struthiones accipiendos
 esse Gentium Doctores, Oratores, & Poetas, qui apud Ethnicos ornate loque-
 bantur, dictionemque pulchre expoliebant: in enim ad fidei Christi conuersu mul-
 to suauius, & elegantius diuinas laudes suis operibus decantant. *Sirenes*, inquit,
 & *filie struthionum* dicit eos, qui apud Gentes ornate loqui norant, & qui melodicum quid-
 dam ac numerosum resonabant, cuiusmodi erant Græcorum superstitiones Doctorum, Poeta, &
 Oratores. D. Hieron. etiam obleruat præter Theodotionem reliquos omnes in-
 terpres loco Draconum *Sirenes*, transtulisse, sed non Gentilitatis Philofophos,
 vt Cyrillus, verum homines voluptuarios, deliciisque deditos *sirenum* nomine
 intelligit: *Sunt*, inquit, *sirenes animalia portentosa, quæ dulci carmine, atque mortifero na-
 uigantes Scyllen canibus lacerandos præcipitabant, cuiusque significant quod voluptati prius,
 & luxuria dediti ad seruitutem Domini conuertantur.* Caterum siue per sirenes cum
 Hieron. homines luxui, & voluptati deditos, siue cum Cyrillo Gentium Philo-
 sophos, sapientisque intelligamus, vtrumque sanè eximie cuiusdam nouitatis
 fuit, atque potentie, vel eos, qui deliciosè viuebant, asperitatem crucis Christi,
 & carnis macerationem, quæ in Euang. commendatur, amplexatos fuisse, vel eos,
 qui apud Ethnicos sapientie nomine gloriabantur, & qui omnia ad naturalis ra-
 tionis lumen exigenda arbitrabantur, nihilominus captiuantes intellectum in
 obsequium Christi crucis secundum insipientium opinionem stultitiam, vt Pau-
 lus loquitur, quanquam Dei virtutem, & sapientiam, vt reuera est, magna om-
 nium admiratione suscepisse, atque ex draconibus, hoc est, fidei persecutoribus,
 imo & irrisoribus in sirenes euasisse, quæ suis elucubrationibus tanquam suauis-
 simis vocibus eadem fidei mysteria, quæ antea irridebant, modulate decoanta-
 ret, & sicut antea noxiarum sirenum instar alios ad certissimum salutis naufragiũ
 præcipites dabant, ita postea è contrario tanquam Diuinæ quædam sirenes pluri-
 mos suo cantu ad salutis portum pertraherent, vt videre licet in Dionys. Areop.
 Cypr. August. & alijs, quos antea tanquam dracones sæuissimos, & immanissimos
 Ecclesia formidabat: nunc verò tanquam suauissimas, Diuinæque sirenes myste-
 riorum fidei suauissimas cantatrices admiratur: atque huc spectat illud, quod ad
 cap. 5. huius operis diximus de quatuor animalibus ante Dei thronum citharas
 habentibus, & in illis diuinas laudes suauissimè concinentibus.

Septuag.
Cyrill. Alex.
Oratores ac
Poeta Gen-
tium, sirenes
ac struthio-
nes.

D. Hieron.

Voluptuarij
hom. n. 1, si-
renes.

Ethnicorum
sapientum ad
fidem conuer-
sio, res eximia
nouitatis.

Sacri docto-
res, siue res
suauissima.

VIII.

Hiere. 4. 3.
Lex vetus
abroganda
prædicatur.
Tertull.

De eadem nouitate loquitur Hieremias capite 4. *Hæc dicit Dominus viro Iu-
 da, & Hierusalem: Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas: circumci-
 dimini Domino, & auferete præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores Hie-
 rusalem, quo etiam testimonio vitur loco citato Tertullian. vt probet fuisse ab-
 rogandam legem veterem, nouamque aliam faciendam, quamquam legit pau-
 lo aliter: *Nouate*, inquit, *vobis nouamen nouum.* Eleganti sanè similitudine ex-
 plicauit Hieremias abrogationem legis veteris, & alterius pro illa faciendæ
 nouitatem, cum *nouale* faciendum dixit. Est enim *nouale* terra, vt quidam volunt,
 de nouo culta, spinis, & sentibus plena, aut, vt alij existimant, illa quæ aliquan-
 to tempore à cultura cessauit, quæ de nouo profcinditur, vt nouum in illam se-
 men iaciatur. Sic namque Hebræorum populus iamdiu fructum non ferebat,
 quin potius, spinis, sentibusque horrebat, qui propterea nouandus, hoc est, de
 nouo profcindendus prædicatur, vt nouam legis nouæ sementem accipiat. Ac-
 cedit, quod terra illa, quæ nouale primum fit, solet prius aratro profcindi, nec
 tamen statim seminatur: sed per annum, & eo amplius ita profcissa relinqui-
 tur.*

tur, vt postea de nouo aretur, semineturq; sic enim Deus Hebræorum populum per legem veterem, legalisque cæremonias tanquam terram hætenus incultam profcudit, noualq; fecit, vt ita partior, aptiorque redderetur, vt suo tempore de nouo araretur, nouamq; legis gratiæ sementem recipere. Et quoniam in nouali solent spina, tribuliq; exoriri, in eo quoque Synagoga nouali ture optimo similis dicitur, quæ innumerabilem spinarum, hoc est, deprauatorum morum legem procreauit, & spinas quoque illas protulit, quæ caput Domini cruentarunt. Meritò igitur Hieremias legem veterem abrogandam, nouamq; aliam faciendam prænuntians nouandum dixit nouale, præcepitque terram de nouo profcindi, vt spinis legalibus auullis nouæ legis nouæ sementis iaceretur, quæ est germana, & literalis huius loci expositio. Non est tamen conténenda moralis interpretatio, quam affert D. Hier. in eam videlicet sententiam, & dicitur prius auellendas esse curas, sollicitudinésq; rerum temporalium, quæ in Euangelio spinæ appellantur, atrum demum virtutum semina iacienda. *Præcipitur, inquit, viri Iuda, & Hierusalem, qui veram sequantur fidem, & habitant in Ecclesia, vt non seminent super spinas, quas Euangelicus sermo significat, quæ suffocant sementem Dei, sed prius nouale faciant, & omnes suffodiant vepres, sentesque auferant, vt munda semina arua suscipiant.*

Lex vetus ad nouam suscipiendam Iudas redderetur aptiores.

Cæremonia legalis, spina

D. Hier.

Temporaliu rerum curæ, spina.

Alij locum etiam tropologicè exponentes, in quibus est Dionysius Carthusianus, illud significari putant non esse seminanda bona opera super spinas lethaliu criminum, quoniam nihil ad promerendum cõferunt: sed prius spinas peccatorum esse per pænitentiam auellendas: non quodd non sit consulendum homini etiam lethaliu criminibus implicito, vt bonis operibus incumbat: sed quoniam per huiusmodi opera nihil gratiæ consequitur, quippe quæ ad gloriam promerendam, consequendamque non pertinent, atque aded perinde sit (quod attinet ad gratiam gloriamque promerendam) hominem lethali aliquo scelere inquinatum bonis ex genere suo operibus distineri, atq; frumentum super sentes, spinasque feminare à quibus omnino obruendum, & suffocandum sit. Quare meritò Oseas cap. 10. exhortatur: *Seminate vocu in iustitia, & metite in ore misericordie, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam,* hoc est, innouate nouale cordis vestri auullis per pænitentiam omnium vitiorum spinis, ac sentibus, & tunc seminate in iustitia, id est, ad iustitiam metendam, atque colligendam. Si enim hac ratione sementem feceritis, haud dubiè metetis in ore misericordie, hoc est, vberriuos fructus colligetis, quibus vos Deus pro sua liberalitate, & misericordia cumulabit. Porro quod additur, *Tempus autem requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam,* non est tacitè prætereundum: significatur enim tunc præcipuè futurum tempus innouandi cordium noualia, seminandi que in iustitia, cum Christus ipse aduenisset, atque aded non esse tunc eam occasionem prætermittendam bene operandi, totisque viribus in omne genus probitatis incumbendi. Itaque tunc tempus felicissimum futurum, quo maximo cum fructu, & lucro Deus exquiri debeat, qui in assumpta humanitate doctor sit futurus iustitiæ, magisterque huius spiritualis arationis, sementisque virtutum faciendæ. Docebit enim, qua arte, & quibus potissimum operibus possimus amplissimos iustitiæ fructus colligere, Deumque maxime promereri.

IX.

Carthus.

In lethali crimine bene operantes seminant super sentes.

Osee 10. 12.

Tempus requirendi dominum, quod præcipue.

Tertia, & postrema obseruatio sit circa illa verba, *Et scribe in eo stylo hominis: X.* quibus iubetur Esaias pauca illa verba stylo claro, ac perspicuo, notisque characteribus, imo & grandioribus conscribere, vt ab omnibus etiam imperitis & legi, & intelligi possent. Cuius rei illud est mysterium, futurum scilicet, vt

*Mysteria in
veteri instru-
mento obscu-
rissima in no-
uo explicatè
intelliguntur*

mysteria, quæ in lege, & Prophetis sub obscuris figurarum, visionumque ænigmatis tradebantur, quam ob causam vix à Doctoribus intelligebantur, tandem adueniente Christo, cuius eo loco aduentus promittitur, ita perspicuè, & explicatè docerentur, vt etiam à rudibus, & imperitis percipi possent. Id quod cumulatissime impletum cernimus, siquidem mysterium Trinitatis, Incarnationis, Eucharistia, & multa alia per se obscurissima, & altissima nunc à rudibus mulierculis, gentibusque omnino barbaris, à cognitione, atque pueritia longe abhorrentibus & creduntur, & quantum satis est, explicatè intelliguntur. Atque hoc etiam sensu præter alios accipiendum est illud Esaiæ hoc ipso c. *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis, & expectabo dominum, qui abscondit faciem suam à domo Iacob*: quasi diceret dominus Proph. Hæc tu vaticinia interim liga, & claudere in lib. obscurisque imaginibus, & symbolis inuolue, reseruaq; ea discipulis meis, id est, Apost. eorumque successoribus: ij enim sigilla disrumpent, librum aperient, & ea mysteria clarè, distinctèque fidelibus proponent, vt ab omnibus intelligi possint. Nec verò id mirum videri debet, cum Deus per se ipsum immediatè homines docuerit iuxta illud ad Heb. 1. *Multifarsam, multisq; modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio*. Quis enim quantum cumque rudis, sub tanto magistro non intelligeret etiam difficillima? id quod prædictam habes Esai. 54. vbi est sermo ad literam de Eccles. *Ecce ego, inquit dominus sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphyris, & ponam in iaspidem propugnaculo tua: & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles: omnes filios tuos doctos à Domino, seu vt Sept. trãstulerunt, didicisti, id est, doctos Dei, seu discipulos Dei, seu vt citatur Ioan. 6. doctos Dei*. Si igitur homines futuri erant discipuli ipsius Dei sibi per se ipsum immediatè loquentis, non mirum si altissima atque abditissima mysteria à tanto Doctore explicata faciliè intelligere potuerunt. Id verò ex eo percipies, quòd discipuli Christi natura sua rudes, & imperiti vsq; adeo in altissimarum rerum cognitione profecerant, vt vel ipsi Angeli in plerisque eorum postea discipuli fuerint, multaq; per eos didicerint, quæ antea nesciebant, vt discrete testatur Apostolus ad Ephes. 3. vbi ita ait: *Mibi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in Gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo, qui omnia creauit: vt innotescat principatibus, & potestatibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei* Vnde, inquit, hoc manifestum est Angelis? per Eccles. Quid igitur hoc est? non cognouerunt Angeli? si enim Principatus non cognouerunt multò minus Angeli cognoscere potuerunt. Nunquid igitur cognouerunt Archangeli? Nec profectò illi. Vnde autem scire debuerunt? quo reuelante? quando nos didicimus, tunc & illi etiam per nos. Et multò clarius D. Thom. in Comment. eius epist. *Per quid autem, inquit, in principatibus, & potestatibus in caelestibus innotescat multiformis sapientia Dei, subdit dicens: Per Ecclesiam. Quod quidem habet magnam difficultatem, nam glossa habet: id est, per Apostolos in Ecclesia predicantes. Vnus quidem intellectus esse potest, quòd scilicet Angeli ab Apostolis didicerunt, & hoc videtur quam rationem habere: videmus enim quòd in caelo inter Angelos superiores, qui immediatè à Deo illuminantur, & docent inferiores Angelos, qui non immediatè illuminantur à Deo. Non videtur ergo irrationabile, quòd doceant Angelos Apostoli, qui immediatè à Deo sunt edocti iuxta illud Ioan. 1. *Vnigenitum, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*. Hæc D. Thom. quamuis paulò post aliam expositionem afferat, quam immeritò probabiliorē putat. Item sentit Theo. *Nec potestates, inquit, quæ sub aspectum non cadunt, sciebant mysterium, sed per dispensationem, quæ est in Ecclesia, ineffabilem Dei sapientiam didicerunt*. Igitur, vt ad*

institui-

stitutum reuertamur, stylo claro, atque perspicuo iubetur Esaias aduentum Regis Messiae, & mysteria legis gratia conscribere: quoniam Rex ipse Messias ea erat clarè, & distinctè suis discipulis traditurus, quæ ipsi tamen difficillima, & maxime recondita, ita cumulatè cognoscere, ut vel ipsorum Angelorum præceptores, ac magistri esse possent: nec erubescerent caelestes principes discipuli esse Apostolorum, pauperum, inquam, rudiumque piscatorum, atque ab illis tanquam à superioribus quibusdam Angelis de multis, quæ ad Ecclesie æconomiam, progressumque spectabant, illuminari.

Quomodo verum sit Christum, antequam sciret vocare patrem & matrem, abstulisse fortitudinem Damasci, & spolia Samariae.

SECTIO. XIX.

Illud denique in superiori vaticinio peculiarem continet difficultatem, quòd infantis ille, cuius conceptus, ortusque ex Spiritus sancti virtute promittitur, id est, Christus, ut hæcenus ostendimus, antequam sciat vocare patrem & matrem, hoc est, in ipsa infantia ablaturus dicatur fortitudinem Damasci, & spolia Samariae, coram Rege Assyriorum. Id quod antequam doceamus, quomodo accipiendum sit, aduertendum est ex hoc loco manifestè probari Messiae regnum non temporale, sed spirituale fuisse futurum, cuiusque prælia, de quibus non semel mentio fit in sacris literis, non bello, & armis gerenda, quemadmodum Iudæi perperam arbitrantur, & quod est consequens, victorias non coactis toto orbe copiis, descriptioque milite, sed sublimiori alia ratione fuisse comparandas. Si enim Messias, dum adhuc esset infantulus, auferre prædicatur fortitudinem Damasci, & spolia Samariae, palam est eiusmodi spolia longè diuersa futura fuisse, quàm Hebræi per summam imperitiam nugantur. Quo argumento non semel contra Iudæorum pernicitiam vitur Tertull. Etenim in lib. aduersus Iudæos, c. 9. ita ex his verbis aduersus eos eleganter ludit. Sono etiam nominè inducuntur, cui virtutem Damasci, & spolia Samariae aduersus Regem Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portedans Christum, non animaduertentes, quid scriptura præmittat, quoniam priusquam cognoscat puer vocare patrem, aut matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariae aduersus Regem Assyriorum. Ante est enim, ut inspicias etatis demonstrationem, an virum iam Christum exhibere ista etas possit, nedum Imperatorem: scilicet vagitus ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli non tuba, sed crepitacillo daturus, nec ex equo, vel de muro, sed matricis, & gerula sua dorso, siue collo hostem designaturus, atque ita Damascum, & Samariam pro mammis subaturus. Aliud est, si penes vos infantes in prælium erumpunt, credo ad solem vincti prius, deinde pannis armati, & bityro stipendiati, qui ante nosint lanciare, quam lanciare: enim verò si nusquam hoc natura concedit ante militare, quàm virum facere: ante virtutem Damasci sumere, quàm patrem nasse, sequitur, ut figurate pronuntiatum videatur. Hæc Tertullianus. Idem totidem verbis repetit lib. 3. contra Marcionem cap. 13. legendus est, & lib. 5. contra eundem Marcionem, cap. 18. Porro illud, quod ait Tertullianus, figurate pronuntiatum videri: Accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariae, non ita est accipiendum, quasi senserit non esse sermonem ad litteram de Christo, sed illud dumtaxat, non ut verba sonant, id intelligi oportere, quemadmodum Hebræi contendunt de præliis, spoliisque temporalibus, sed per metaphoram, & translationem de spirituali victoria, Gentiumque spoliis per

earum ad fidem conuersionem diripiendis, vt pauld post explicabimus.

II. Dicimus igitur nomine *Damasci*, quæ vibs erat Metropolis Syriæ, & nomine *Samariæ*, quæ erat Metropolis regni Israël, in quibus duabus vrbibus idolorum cultus maximè viguit: Gentilitatem, seu Gentes idololatriæ deditas adorari, quarum Christus adhuc infantulus fortitudinem abstulit, spoliæque diripuit, cū Magos illos tanquam Gentium primitias ex Orientis partibus ad se infantulum adorandum, venerandum quæ stella duce euocauit. Ij enim quia & Reges, & sapientes simul erant, merito Gentilitatis fortitudo, & opima Gentium spolia appellari potuerunt. Quod verò additur, *coram Rege Assyriorum*, vel de demone ipso, vel de Herode intellige: iis enim Regibus videntibus, ac frémentibus bellator no ster potentissimus ea spolia Gentibus incredibili potentia, fortitudinè que detrahit. Atque hæc est cōmūnis veterum Patrum expositio: sic namque in primis interpretatur Tertull. in lib. aduersus Iudæos proximè citato: *Spolia*, inquit, *Samariæ* accepit ipsos Magos, qui eum illum cognouissent, & muneribus honorassent, & genu posito aderasent, quasi Dominum Regem sub testimonio indicis, & ducta stella spolia sunt factis: *Samariæ* id est idololatriæ credentes in Christo: idololatriam autem *Samariæ* nomine notauit, vt ignominiosa ob idololatriam, quæ desierat à Deo sub Rege Hieroboam. Aduersus autem Regem Assyriorum: hoc est, aduersus diabolum, qui ad hoc se regnare putat si sanctos a religione Dei deturbat. Hæc ille. Iustin quoque Philosph. & Mart. in dialogo cum Tryphone aduersus Iudæos: *Antequam*, inquit, possit puer patrem & matrem appellare, *Damasci* potentia, *Samariæ* que spolia capiet nec cuiquam eorum, qui apud Iudæos fuerunt Reges, hoc unquam accidisse potestis docere: nos autem in nostro Christo factum docere possumus. Simul namque atque natus est, Magi ab Arabia venerunt, eumque adorauerunt, cum venissent ad Herodem, qui tunc in terra vestra regnabat, quem verbum propheticum Regem Assyriorum appellat. Eodem sensu hæc Damasci, Samariæ que spolia intellexerunt D. Epiphanius lib. tertio contra hæreses, post hæresim 80. titulo *Compendiarie doctrina de fide Catholica, & Apostolica Ecclesia*, D. Ambros. libro tertio in Luc. D. Chryost. homil. 2. in cap. 2. Matth. D. August. serm. 1. in festo Epiphaniæ, & alij.

III. At quæres, quonam armorum genere, quibusve copiis hic infans abstulerit fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ diriperit? Id verò eleganter exponit Tertull. in lib. illo citato contra Iudæos, c. 9. vbi docet eam fortitudinem fuisse admirabilem eius infantis pulchritudinem, eximiamque naturæ lenitatem, & mansuetudinem. Etenim postquam illam spoliatorum detractionem de Magorum ad Christum adorandum ex Orientalibus partibus aduentu explicasset, exponens pauld post, quibusnam armis propugnauerit, subiunxit: *Admirabitur*, inquit, *hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorem Christum scriptura designat ob armorum quorundam vocabula, sed ex reliquorum sensuum comparatione conuincitur Iudæi: Accingere, inquit David, ense supra femur. sed quid supra legis de Christo? ω-ρ-ρ-ος δε τ-ω-ς χ-ρ-ι-σ-τ-ου, id est, tempestinus decore super filios hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Valde autem absurdum est, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestinitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur, de qua subiungens dicebat: *Extende, & prosperare, propera, & regna: & adiecit: Propter lenitatem, & iustitiam tuam. Quis enim ense accingitur, & non contraria lenitati, & iustitiæ exercet, id est, dolum, & asperitatem & iniustitiam, propria scilicet negotia prædiorum? Videamus ergo, an aliud sit ensis ille, cuius est alius actus, id est, sermo Diuinus, bifacurus, duobus testamentis legis antiquæ, & legis nouæ: Hæc ille. Ex quo habes ensim Messie fuisse eius decorem, & pulchritudinem: siquidem Reges, vt expendit Tert. antequam eum ense cingeret; de pulchritudine, & venustate commendauit, qua cum Diuini verbi prædicatione con-**

iuncta

iuncta tanquam gladio ancipiti vniuersum sibi orbem subiecit. Quamquam enim Tertul. per ensam accepit verbum Dei, non excludit tamen ipsius Messie decorem & pulchritudinem: imo eam precipue intelligit, vt patet ex verbis sequentibus, cum ait: *Licuit ergo Christo ensam sermonis Dei praeferri, cui praedicta tempestiuitas con-* Quo gladio orbem sibi subiecit Messia.
*gruat cum gratia labiorum, Nec verò praeterendum, quod Tertul. pro eo, quod nos habemus, speciosus forma, legit, Tempestiuus decore: verè enim tempestiuus decore fuit Christus, qui vel in ipsa infantia tantam praetulit pulchritudinem, vt Reges Orientales ad se adorandum, amandumque pettraxerit. Quare meritò hæc ipsius pulchritudo gladius dicitur, & eo cum cingitur, non tantum potens, sed potentissimus appellatur: Accingere, inquit, gladio tuo super femur tuum potentissime. Similique emphasi idem decore, & pulchritudo Messie dicitur fortitudo Psalm. 92. Dominus regnauit, decorem indutus est. Indutus est Dominus fortitudinem: quo loco, id quod dicitur: Indutus est Dominus fortitudinem, repetitio est, & explicatio eius, quod praecesserat, Decorem indutus est, vt idem sit indutum fuisse Messiam decore, atque armatum fuisse fortitudine. Itaque eius arma, quibus in aciem descendit armatus, quibus pugnat, quibus spolia diripit, nulla alia esse, quam ipsius decorem, & pulchritudinem, qua mortalium corda vel ipso aspectu fortissimè simul, ac suauissimè superat, sibi que deuincit. Vnde Cantic. 5. de eius capitis pulchritudine dicitur: *Coma eius sicut elata palmarum*: tam eximia enim est eius pulchritudo, & tanta vel in ipsis crinibus potentia ob singularem decorem ad omnium amorem sibi conciliandum, vt quot capillos habet in capite, totidem nobilissimas gerat palmas, hoc est, totidem victorias de humanis cordibus consequatur, totidemque praeferat longè clarissima monumenta triumphorum, quorum palmae sunt symbolum.*

Nonum testimonium depromitur ex illis verbis Esaie 9.

Multiplicabitur eius imperium.

SECTIO XX.

Quis commemoratam sententiam in speciem considerans existimare possit I. in ea latere aliquod virginis sanctissimæ Deiparæ argumentum: & tamen nescio, an elegantiori alio vaticinio ea in sacris literis expressa, praenuntiataque fuerit: quod vt illustrius reddatur, illud in primis animaduertere oportet, certissimum esse eo loco Esaie sermonem haberi ad literam de Messia. Ita verò habet integrum vaticinium: *Parvulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pater eius non erit finis: quæ omnia palam est in vnum Regem Messiam conuenire, nec villo pacto quadrare posse in Ezechiam filium Regis Achaz, vt quidam Hebraei impudenter contendunt, contra quos non est hic fufius disputandi locus.*

Deinde aduerte pro eo, quod nos habemus, *Multiplicabitur eius imperium*, haberi Hebraicè, למרבה המשרה, id est, *Ad multiplicandum imperium*, in quibus Hebraicis dictionibus nomen sacerrimæ Virginis includitur, quod Hebraicè est *Miriam*, vt diximus in 2. Exegeticè huius tractat. de Virgine, vt ex veteribus Rabbinijs annotauit Galatinus libro septimo Arcan. capite 13. id quod ita ostenditur. In dictione המשרה habemus duas literas huius nominis M. & R. in

Tt iiii

diſtione autem למרבה habemus alterum M. vnum tantum Iod deſideratur, quod Hebræi arcano quodam myſterio ita ex eiſdem diſtionebus colligunt. Etenim in duabus commemoratis diſtionebus ſunt duo מ vnum in diſtione למרבה, alterum in diſtione המשרה: cum igitur litera מ apud Hebræos ſit nota numeri quinarij, efficitur, vt duo מ ſignificent vnum denarium, ſcuius nota eſt litera Iod, atque adeo duo מ valeant vnum Iod, quo addito reliquis literis integrum nomen *Miriam* conſicitur, quod Hebræicè eſt nomen ſanctiſſ. Virg. Ruſus aiunt in diſtione illa המשרה includi tres literas מרר, quæ hanc diſtione *Sarah* conſiciunt, quæ diſtione *Dominam* ſignificat: itaque in duabus illis diſtionebus למרבה המשרה duo iſta nomina includi *Miriam Sarah*, hoc eſt, *Maria Domina*, atque adeo cum eo loco *Eſaiæ* de Meſſiæ aduentu ad literam diſſeratur, eo planè myſterio in illis diſtionebus למרבה המשרה, in quibus Meſſiæ principatus & imperium declaratur, nomen *Maria* incluſum eſſe, vt ſimul indicaretur nomen matris eiſdem Meſſiæ, illumque filium, qui nobis datus, & paruulum, qui nobis natus dicitur, cuiusque imperium toto orbe propagandum prædicatur: ex femina quadam clariffima, quæ *Maria Domina* appellaretur, fuiſſe natiſſimum.

Tertiò, vt ad rem proprius accedamus, obſeruandum eſt apud Hebræos duplicem eſſe literam M. vnam apertam ex vna parte, quoad ſcriptionem מ quæ tantum ſeruit in initio, & medio diſtioneum ſemelque tantum inuenitur præter ordinem poſita in ſacris literis in fine diſtioneis, videlicet lib. 2. *Eſdræ* cap. 2. in diſtione, מ, id eſt, illi, cuius myſterij cauſam ad calcem huius ſectionis inueſtigabimus: alteram omnino clauſam quadrangularem figuram מ, quæ tantum in fine diſtioneum adhibetur, eamque ob cauſam M. finale appellatur. Obſeruat igitur omnes Hebræi literam מ M. clauſum præter uſum, & conſuetudinem magno quodam myſterio poni in medio illius diſtioneis למרבה, ſeu potius in principio diſtioneis, למרבה, nam ל, quæ fixum eſt litera ſeruilis, non radicalis neque de ſubſtantia diſtioneis, ſed quali præpoſitio ad: idem eſt enim למרבה, atque *Ad multiplicandum*. Itaque non ſine myſterio eo loco poni M. clauſum, cum deberet eſſe apertum: id quod non ſine magna admiratione Hebræi commemorant, & quidem merito, cum nuſquam aliàs in vniuerſo ſacræ pagine volumine reperitur מ M. clauſum vel in principio, vel in medio alicuius diſtioneis, ſed in fine dumtaxat. Aduertunt hanc nouam, & myſterij plenam ſcriptionem *Hadr. Fin. lib. 2. Flagelli contra Iudeos c. 7. Galat. lib. 7. Arcan. cap. 11. L. yran. & omnes ferè recentiores in c. 9. Eſaiæ*, imo & veteres Hebræi, veluti *R. Hauenul. celeberrimus Thalmudiſta* apud *R. Haccad. apud Galatinum lib. 7. Arcanorum, cap. 15.*

III. Cum hæc cita ſe habeant, conantur omnes interpretes huius nouitatis rationem, myſteriumque indagare, illudque præcipuè cenſent adumbrari, prædici videlicet futuram virginem, quæ omnino clauſa incorruptaque permanens, paruulum illum admirabilem, & cuius imperium toto orbe multiplicandum, propagandumque erat, & conciperet, & pareret. Cur enim, vt diximus in duabus illis diſtioneibus Hebræis nomen *Mariæ* includatur, cuius nominis prima litera eſt M. optimo iure, vt eius virginitas omnino clauſa, intactaque prædicetur, ea diſtione למרבה per M. omnino clauſum præter Hebræorum ſcribendi rationem conſcribenda fuit: quia enim præter nature ordinem Virgo paritura erat, merito etiam præter ſcriptionis ordinem M. clauſum eo loco pro aperto poni oportuit, vt myſterio ratio quoque ſcriptionis reſponderet. Hoc myſterium eo loco *Eſaiæ* agnouerunt, tradideruntque veteres Hebræi, & præcipuè *R. Haccados*

Deipara nomen prædicatur ab *Eſaiæ*.

2. *Eſdræ*. 2. Duplex litera מ M. apud Hebræos.

Hadr. Fin. Galat. L. yran. R. Hauenul. R. Haccad. III.

Deipara virginitas prædicatur ab *Eſaiæ*.

dos in tertia petitione eius libri, qui *Reuelator arcanorum* inscribitur, Galatin. lib. Galatin.
7. Arcan. cap. 13. Hadrian. Fin. lib. 2. Flagelli cap. 7. Lyran. 9. c. Esai. & alij: vt im- Finu.
merito dixerit Forerius nullum in ea descriptione latere mysterium, sed eam lite- Lyran.
ram vicio librarij irrepississe. Si enim mendum scriba fuisset, reliqua saltem exem-
plaria reperirentur, quæ M. apertum haberent: at cum in omnibus Hebraicis co-
dicibus, vt vel ipsi Hebraei consentiant, M. clausum positum reperiatur, ad myste-
rium potius, quod omnes ibi agnoscunt, quam ad librarij oscitantiam confugere
oportet. Illud annotauit Leo à Castro in hunc locum in plerisque codicibus du- Leo à Castr.
biam præferri lectionem, quod scilicet aut legendum sit, *Marbeh*, id est multipli-
cabitur, aut, *Sarbeh*, id est, spina, vel rebellio, vt sit sensus: *spina*, vel *rebellio eius impe-*
rium, significeturque initium imperij Messie ab *spinea* corona, qua fuit coro-
natus, vel à rebellione Iudæorum, qua cum egerunt in crucem, fuisse auspicand-
um: attamen lectio vulgata retinenda est, nec in dubium reuocandum, an eo
loco *Marbeh* legere debeamus. Sed vt ad Virginem reuertamur, hoc de eius vir-
ginitate mysterium est, quod præcipue ea descriptionis nouitate fuit ab Esaiâ ad-
umbratum.

Cæterum præter hoc de integritate Mariæ arcanum, quidam recentiores, in V.
quibus est Leo à Castro in Esaiam, arbitrantur M. omnino clausum, & quadrata Leo à Castr.
simul figuræ præter ordinem fuisse appositum in dictione illa *Le marbeh*, id est mul- Regnum
tiplicabitur, seu *ad multiplicandum*, vbi est sermo de propagatione imperij Messie, Mesia sta-
vt indicaretur regnum Messie futurum stabile, firmum ac sempiternum, nec vllis pternum.
vnquam aduersariorum viribus euersum iri: nam in litera M. omnino clausa in-
nuitur nulla ex parte patere aditum, per quem in regnum Messie possint hostes
irrumperere, sed semper in se clausum, & insuperabile futurum, in eademq; litera
quadrangulæ figuræ eiusdem regni numquam caluri stabilitas explicatur. Id quod
etiam apud Dan. prædictum reperies c. 2. *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Dan. 2. 44.*
Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non trade-
tur: comminetur autem, & consumet vniuersa regna hæc & ipsum stabit in æternum.

Denique alij in M. illo clauso posito præter ordinem in explicatione imperij VI.
Messie expressam putant Iudæorum cæcitatem, quibus videlicet regnum impe- videorunt
riumque Messie clausum, absconditumque erat futurum: quippe qui cum iam cecitas.
Rex Messias imperium toto orbe constituerit, atque fundauerit: ipsi tamen in
meridie palpantes rem tantam adhuc non videant, nec intelligant Messiam iam
aduenisse, toto que orbe regnare. Et quoniam illud alterum mysterium de M. a-
perto posito etiam præter ordinem 2. Esdr. 2. ad Iudæos quoque pertinet, illud 2. Esdr. 2. 95.
etiã hoc loco, vt ante promissimus, breuiter explicabimus. Sciendum est igitur l.
2. Esdræ cap. 2. sic haberi: *Considerabam*, inquit Nehemias, *murum Hierusalem dissi-*
patum, & portas eius consumptas igni. Pro quo Hebraicè sic est ad verbû: *Pui conside-*
rans muros Hierusalem, qui ipsi rupti, & porta eius consumpta igni: vbi pro *ipsi*, est He-
braicè *DN* articulus masculinus pluralis numeri, id est, *ipsi* muri ciuitatis Hieru-
salem, scribiturque per M. apertum, cum clausum esse deberet, siquidem est in
fine dictionis. Nec lanè vacat mysterio eo tantum loco adhiberi M. apertum in
fine dictionis, nec vsquam alibi in sacris literis simile quiddam reperiri: quod mi-
hi quidem illud videtur significare, ciuitatem Hierusalem, de cuius vastatione ibi
agitur, simulque de templi, vrbis ac murorum instauratione anno vigesimo Ar- Hierosoly-
taxerxis Longimani Imperatoris Persarum, à quo anno sumendum est initium morum sub
septuaginta hebdomadum Danielis, fore iterum sub Tito excidendam, mania Tito vastata
eius diruenda, templumque inflammandum. Itaque licet sub Artaxerxe vrs in- tor.

staretur, murisque cingatur, non tamen omnino clausam Diuinæ iræ, ac supplicio futuram, sed amplissimum quendam aditum aperiendum: per quem Deus ad eam iterum diruendam Romanum exercitum inferet propter necem Messie. Atque hæc de mysterio duplicis istius literæ extra ordinem posita. Quamquam verò, quod ad dictionem *lemarbeh* spectat, variè mysterium M. clauis ab interpretibus tradatur, vt in superioribus explicauimus: illa tamen sententia magis excellit, quæ docet, idcirco eam literam eo loco præter ordinem fuisse adhibitam, vt Virginis sanctissimæ præter naturæ ordinem clausam omnino, & illibatam integritatem in conceptu, & partu Christi adumbraret.

Nonnulla ex eodem vaticinio ad literam eruuntur.

SECTIO XXI.

Primam obseruationem colligimus ex eo, quod in verbis illis Hebrais, *לְרַבְרַבֵּי מַרְיָם* pro quibus nos habemus, *multiplicabitur imperium*, continetur inclusum nomen sanctiss. Virg. vt superius ex veterum Hebræorū sententia annotauimus. Ex quo illud eximium sanctissimæ Deiparæ encomium elicitur, voluisse nimirum Deum nomen Mariæ cum imperio Messie tam admirabili ratione, & artificio connectere, vt vbiicumque Messie imperium propagatum legeretur, ibi quoque sanctiss. Mariæ nomen audiretur: nec possent Messie principatus, regni que fines prorogari, & extendi, quin simul Virginis laudes, nominisque eius amplitudo augeretur: & quo Messie regnum pertingeret, eo ad vltima vsq; sola terrarum sanctissimum Deiparæ nomen penetraret. Idcirco enim vbi imperium Messie multiplicandum prædicitur, Mariæ nomen indissolubili vinculo attextum, inclusumque esse voluit simili artificio, (si magna licet paruis componere) quo Phidias ille sculptor cum primis illustris, cum Mineruam armatam finxisset ex ebore, in eius clypeo suam ipsius imaginem tanto artificio, ingenioq; cœlauit, vt eam nemo posset abradere, quia vniuersum statuar opus perderet, vt auctor est Arist. in lib. 2. de mundo ad Alex. alique nobiles scriptores attestantur. Sic mihi sanè videtur Deus ita Virginis matris memoriam cum suo ipsius imperio coniunctam esse voluisse, vt nemo, qui ipsius imperium commemorat, de Virgine silere posset: nemo Virginis magnitudinem obscurare, quin magna ex parte Messie dignitatem comminueret: siquidem & Virginis laus præcipua in eo posita est, quod mater sit Messie, & Messie splendore in eo etiam elucet, quod ex matre virgine fuerit progenitus: quod fidei dogma credere oportet cum, qui Messie Regis dominatum, imperiumque receperit. Quare merito vbi de propagatione imperij Messie agitur, Mariæ nomen intexitur: sic enim quotidie impletur illud, quod ipsa in Cantico suo prædixerat Luc. 1. *Ece enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*: quoniam omnes generationes, quæ credunt in Christum, cum quoque ex Virgine natum credunt, atque adeo Virginem sanctam, beatamque prædicant, cum Dei matrem consentunt.

*Mariæ nomen
æque ac Messie
imperium
prorogari voluit
Deus.*

Aristot.

*B. Virginis
que sit præcipua
laus.*

*Messie splendor,
quod ex matre virgine
sit progenitus.*

Secunda obseruatio sit, cum Esaias ait imperium Messie multiplicandum, simul docere eam multiplicationem, & propagationem per Crucem adimplendam fuisse, atque adeo Messiam per Crucem obtinuisse principatum. Quod ita esse accipiendum manifestè ostenditur ex eo, quod præcesserat: *Et factum est principatus super humerum eius*: quibus verbis Crux ipsa appellatur principatus Messie, significatur namque ad literam Messiam suis humeris Crucem gestaturum, & eo

*Per crucem
obtinuit principatum
Messia.*

ipso, quod Crucem humeris gestavit, gestasse super humeros suum principatum, & imperium. Sic namque præter alios eum locum intellexit Tertull. in lib. ad-
 uersus Iudæos cap. 10. *Cuius, inquit, imperium factum est super humerum ipsum? quæ
 omnino Regum insignis potestatis sua hunc et oportet, et non aut in capite diadema, aut in ma-
 nu sceptrum, aut aliqua propria vestis noram? sed solus novus Rex seculorum Christus Iesus
 nova gloria & potestatem, & sublimitate suam in humero extulit, Crucem scilicet, ut secundam
 superiorem Prophetiam Dominus regnare à ligno. De hoc enim ligno etiam Deus insinuat per
 Hier. c. 11. quod essetis dicitur. Venite, mittamus lignum in panem eius, & conteramus eum
 à terra vivorum. Et nomen illius non memorabitur amplius: utique in corpore eius lignum mis-
 sum est, sicut enim Christus revelavit panem corpus suum appellans. Hæc ille. Itaque certis Esaiam
 Crucem ipsam appellasse principatû: & imperium Messie, quia per eam erat to-
 to orbe regnaturus, iuxta illud Ps. 95. Dominus regnabit à ligno, quam dictionem, à
 ligno, etiam, & expunctam fuisse à Iudæis docuimus alias cum Iustino in dialo-
 go cû Thyphone aduersus Iudæos. Hos ipsum fuit expressum Apoc. 19. vbi Chri-
 stus apparuit super equum album indutus veste aspersa sanguine, de qua veste pau-
 lo post dicitur: Et habet in vestimento suo scriptum: Rex Regum, Dominus Dominantium:
 eum enim vestis aspersa sanguine sit humanitas Christi in passione cruentata, ut
 ad eum locum docuimus: hæc dubie cû postea dicitur in veste illa scriptum fuisse,
 Rex Regum & Dominus Dominantium, tanquam illustrissimum quoddam Messie
 elogium: illud significat Christum per passionem imperium super omnes mundi
 Principes, Regesque fuisse consequutum. Quare merito Paulus Christum in Cru-
 ce considerans Dominum gloriæ appellauit. ad Cor. 2. Si cognouissent, nunquam Do-
 minus gloriæ crucifixus esset: tunc enim potissimum Dominus gloriæ dictus est, cum
 de Cruce agebatur, quoniam per Crucem nobis quidem tum essentialera, tum
 accidentale gloriæ, sibi autem gloriæ corporis, celebritatem nominis, & om-
 nem istum super omnes Principes, ac Reges principatum promeruit: vnde D.
 Chryso. in eum locum: opportune, inquit, Dominum gloriæ appellat loquens de Cruce.*

Tertio notanda sunt illa verba, quibus Esaias totum hoc vaticinium conclusit:
 Zelus, inquit, Domini exercituum faciet hoc: Vbi dictio, hoc, ad omnia præcedentia re-
 ferenda est, quasi dicat Propheta: Si quis rationem quarat, cur paruulus natus sit
 nobis: cur datus filius: cur voluerit crucem humeris gestare, in eaque imperium,
 & principatum constituere: intelligat hæc omnia ex ardentissimo quodam aduer-
 sus homines amore profecta fuisse. Est enim zelus ea mentis affectio, qua quis ita
 diligit quempiam, ab eoque vicissim diligi exoptat, ut totum illum sibi vendi-
 det, suumque tantum esse velit, nec patiat eum aliquam amoris sui partem in
 alium derivare. Quia igitur Deus sic hominem diligebat, ut non pateretur eum
 quidquam aliud præter se, aut non nisi propter se vnum amare: dicitur ex zelo,
 siue zelotypia ea omnia fecisse, quæ ad hominem sibi arctissimo amoris vinculo
 obligandum pertinerent. Eodem amoris affectu præcipiens Hebræis, ne alterum
 præter se Deum venerarentur, zelotem se appellauit Exod. 20. Non facies tibi
 sculptile, neque omnem similitudinem; quæ est in celo de super, & quæ in terra deorsum,
 nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego sum Deus tuus fortis,
 zelotes: & cap. 34. Noli adorare Deum alienum. Dominus zelotes nomen eius, Deus est
 amulator. Vbi cernis tantam esse Dei circa hominem zelotypiam, ut non patiat eum
 eum non dico adamare Deum alienum, sed ne eius quidem imaginem, & similitu-
 dinem secum habere, ne per eam occasione ad illum amandum moueatur, id quod
 expendens Orig. in hom. 8. in Exod. Hæc, inquit, qui loquitur, zelans est, & zelo com-
 motus hæc dicit: post agnitionem gratiam sui, post illuminationem verbi Divini, post gratiam

Tertull.

Hier. 11. 29.

Cruce princi-
patum Chri-
sti.
Psal. 95. 10.

Apoc. 19. 16.

Christus in
Cruce domi-
nus gloriæ.
1. Cor. 2. 8.

D. Chryso.

III.

Omnia
Christi ope-
ra operatus
est amor.Dilige à nobis
quam exo-
pites Deum.
Exod. 20. 4.
Exod. 34. 14.

Orig.

baptismi, post confessionem fidei, & tot tantisque sacramentis matrimonium confirmatum nõ
 uult nos ultra peccare: non patitur animam, cuius ipsa vel sponsus, vel uir appellatur, cum Da-
 manibus ludere? scortari cum immundis spiritibus, cum uitiis & immunditiis uoluntari. Hæc
 Ezech. 16. 8.
 Septuag.
 Transi per te, & uide te, & ecce tempus tuum, tempus amantium, (seu ut alij uertunt, tem-
 pus amorum, seu tempus ueritatis, & 70. translulerunt ἡ γὰρ ἡλικία σου, id est, tem-
 pus diuertentium, quia uidelicet tempus pubertatis, quod appellatur tempus amo-
 rum, seu uerum, est tempus, quo femina, & adulescentes solent in hanc, uel illã
 partem diuertere, & amore ita suum bene, uel male collocare) & expandi amittu mentis
 super te. Et iurauit tibi, & ingressus sum pactu tecum, & facta es mihi, Et uestisti te discoloribus,
 & calcasti te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & decora facta es uehemen-
 ter nimis, & profecisti in regnum. Et habens fiducia in pulchritudine tua fornicata es in no-
 mine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transuenti, ut eis fieres. Tum uerò sequi-
 tur ob huiusmodi fornicationes Diuina indignatio & supplicium: Ecce ego exten-
 dam manum meam super te, & auferam iustificationem tuam, & c. pro quo alij transferunt,
 Diminuam statutu cibum tibi: ex quo illud colligitur Deu pro supplicio sepe inferre
 caritate annona, & instar irati Dom. consueta, & statutu cibum, ac portionẽ seruo
 diminuere. Cũ igitur Deus nõ quouis, sed ardētissimo, & zelotypo quodã amore
 hominẽ diligat, & deirco homo fieri, mortẽq; acerbissimã, & ignominia plenissi-
 mã oppetere, subireq; uoluerit, ut eũ ad se amandũ obligaret: meritò Es. postquã
 de incarnatione, crucẽque disseruisset, subiunxit: *Zelus Domini exercituum facies hoc.*
 Postrema obseruatio fit ad hunc etiam locum spectasse Gabrielem Angelum in
 sua illa legatione, & sermocinatione cum Virgine, quando nimirum dixit: *Ecce*
 concipies filium, & uocabũ nomen eius Iesum: hic erit magnus, & filius altissimi uocabi-
 tur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in
 æternum, & Regnũ eius non erit finis. Eam namque sententiam habes hoc loco toti-
 dem ferẽ uerbis ab Esaia pronuntiatam: *Multiplicabitur, inquit, eius imperium, &*
 pacis non erit finis super solium Dauid, & super regnum eius, sedebit ut confirmet illud, &
 corroboret in iudicio, & iustitia amodo, & usque in sempiternum. Quod uerò Angelus
 dixit: *Et uocabis nomen eius Iesum:* idiplum Etaias explicauit, cum dixit: *Et uocabi-*
 tur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis:
 hæc enim omnia nomina sunt ueluti quædam elegans periphrasis, imo & ex-
 plicatio nominis Iesu, id est, Saluatoris. Quid enim aliud est esse Iesum, quã
 mundi saluatorem, & operibus admirabilem, consiliarium, seu vt addiderunt
 Septuag. *magni consilij Angelum,* siue nuntium, Deum fortem, nouorum seculo-
 rum fundatorẽ, Principẽque, atque auctorem pacis sempiternæ inter Deum, &
 homines constituta? Hæc enim omnia in nomine Iesu continentur, quod etĩ
 compositione, & prolatione paruum uidetur, est tamen propter mysteria, quæ
 continet longẽ maximum. Vnde illud Regis uates Psalm. 98. *nomẽn magnum*
 appellauit, cum dixit: *Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Confi-*
 teantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est. Eodẽque mihi uidetur
 spectasse Iosue capite 7. eius libri, cum uidens ab habitatoribus yrbs Hai He-
 bræos in fugam conuersos, ad eius nominis præsidium, quo Deus se Iesum, id est,
 liberatorem, ac seruatorem illius populi p̄fitebatur, & ueturis temporibus to-
 tius mundi Iesus, & Saluator erat appellandus, sibi confugiendum putauit, ut sal-
 tem ob tanti nominis honorem, & existimationem Deus ignominiam illam a
 popu-

populo suo propulsaret. Itaque dixit: *Quid facies magno nomini tuo?* habuitque Deus tantam eius nominis, quod sibi quasi in memoriam reuocabatur, rationem, ut quamprimum victoriam Hebraeis tribuerit.

Decimum vaticinium ex illis verbis Esaiæ II.

Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.

SECTIO XXII.

Est sane de sanctissima Virgine optimè meritis Esaias, quippe qui eius virginitatem tam multis, iisque præclarissimis vaticiniis testatâ nobis reliquerit. Ait igitur cap. II. *Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini:* quem locum de Messia ad literam esse intelligendum non solum nostri, sed omnes etiam Hebraei confitentur, idque etiam Paraphrast. Chald. intellexit, cum ita transtulit: *Et egredietur & ex de filiis Iesse, & Messias Paraphrast. de filijs filiorum eius uigetur.*

Quoniam verò præcipua vis huius vaticinii in floris appellatione posita est, I. opus est prius vulgatam editionem à quorundam calumniis vendicemus. Aduertendum est igitur pro eo, quod vulgatus transtulit *flos*, haberi Hebraicè dictionem נצר *neser*, per literam ז *tsade*, à radice נצר id est, seruare, & custodire: unde *flos*, & tener surculus, seu ut ait D. Hieron. ad cap. 14. Esaiæ, & virgultum illud, quod ad radices arborum nascitur, appellatur נצר quod videlicet *flos*, & surculus magna cura, ac diligentia custodiri soleant, cum inde totus fructus pendeat: fortasse autem nomen נצר deducitur à radice נצר id est, florere. Porro arbitrantur plerique ad hunc locum spectasse Matthæum cap. 2. cum dixit: *Et ueniens habitauit in ciuitate Nazareth, ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetas. Quonia Nazareth uocabitur* quia enim Christus hoc loco Esai. נצר id est *flos*, appellatur, inde putant dictum esse Nazarethum quasi florem. Quæ controuersia necessarid prius est expedienda, ut faciliora reddantur, quæ de germana huius vaticinii expositione dicturi sumus: tota verò controuersia ex eo pender, utrum Christus dicatur Nazarethus à radice נצר per ז, à qua radice deducitur נצר, id est, *flos*: an verò à radice נצר per זain, hoc est, diuidere, & separare, imò & sanctificare: à qua radice haud dubie dicti sunt Nazareni legales, quonia diuisi separatique erant à reliquis in ratione viuendi, siquidem & comam nutriebant, & à vino, & iis omnibus, quæ cum vino aliquam habebant cognationem, abstinebant, eamque ob causam sancti ab omnibus censebantur. Et quidem Leo à Castro in comment. huius loci, & libro 6. Apologetici pro editione vulgata pugnacissimè contendit Christum dictum fuisse Nazarenum à posteriori radice נצר per זain: itaque non dictum esse Nazarethum à flore, sed quia erat sanctus, & sanctitate à reliquis omnibus hominibus separatus. Eoque nititur fundamento, quoniam in Evangelio semper dicitur Nazarethus per Z, non autem Nasarethus per S, ac si נצר, id est, à flore dictus fuisset Nazarethus, non eum Nazarethum, sed Nasarethum appellare oportet. Atque hac tantum ratione permotus clamoribus magis, ut saepe solet, quam rationibus disceptans amplorat Deum, atque hominum fidem, quod contra scripturam Christus Nasarethus, aut Nasarenus per S, non verò Nazarenus, aut Nazarethus per Z, dicatur: & quod consequens esse existimat, Christus noster negetur verus esse Christus, & Messias. Caterum non est, cur tan-

Esai. II. 1.

Vulgata editio à calumniis quorundam vendicatur. D. Hieron.

Matth. 2. 23.

Nazareni comam nutriebant, & à vino abstinebant. Leo à Castro.

tas ob vnam literulam excitet tragœdias, neque inde timeat, ne vniuersa Christi fides corrumpatur: quam parum autem probabilitatis habeat eius sententia, ex ijs, quæ iam dicemus, palam erit.

II. Igitur pro certo habemus Christum dici Nazaræum à נָצַר, id est, à flore, non autem à נָצַר, id est, separari. Id quod primum ostenditur, quoniam Christus non fuit quoad viuendi rationem Nazaræus, cum à vino non abstinuerit, nec alios ritus Nazaræorum seruauerit, vt ex eo Nazaræus, vel separatus appellari debuerit.

Deinde quoniam Matth. c. 2. disertè docet eum fuisse dictum Nazaræum à ciuitate Nazareth, vbi fuit educatus: vnde Ioan. 1. dixit Philipp. Nathanaëli: *Inueni Iesum filium Ioseph, à Nazareth*: cui respondit Nathanaël: *à Nazareth potest aliquid boni esse?* & Matth. 21. *Hic est Iesus Propheta à Nazareth*: Nazareth autem à flore dictam esse docet D. Hier. in Ep. ad Marcellam, vt commigret Bethlechem: *Ibimus inquit, ad Nazareth, & iuxta interpretationem nominis eius florem dicitur Galilæa: & in comment. in Matth. ad c. 21. Nazareth, inquit, Galilæa, quia ibi educatus fuerat, vt flos campi nutrietur in flore virtutum.* Accedit, quod de sententia D. Hier. in c. 11. Elaiæ, eruditi Hebr. quos ipse sequitur, illud quod habetur Matth. 2. *Quoniam Nazaræus vocabitur*, de hoc loco Elaiæ sumptū existimant, eum dicitur: נָצַר id est, flos de radice eius ascendet. Illud, inquit, quod in Euangelio Matth. omnes quarunt Ecclesiastici, & non inueniunt, vbi scriptum sit: *Quoniam Nazaræus vocabitur*: eruditi Hebræorum de hoc loco sumptum putant. Sed sciendum, quod hic נָצַר per 2. tsade literam scribitur, cuius proprietatem, & sonum inter Z, & S. Latinus sermo non exprimit. Promittitur quoque efficax argumentum ex titulo sanctissimæ Crucis, vbi scriptum est *Nazaræus* per tsade, non autem Nazaræus per Zain, quemadmodum refert Xist.

Matth. 21. 11
D. Hieron.
Nazareth
sic dicta à
flore.

Xist. Senens.
Sanct. Pagn.

Titulus crucis
quibus literis
scriptus ex-
tet Rome.

Senensis l. 2. lue Bibliothecæ in Pontio Pilato: & affirmat Sanctes Pagnin. in sua interpretatione Hebræicarum dictionum, quæ habetur ad calcem translationis Scripturæ, quam edidit ex Hebræo, vbi in dictione *Nazaræth* testatur se fuisse oculis non semel vidisse titulum sanctiss. Crucis, legisse quæ ibi: *Iesuhagh. hanot serimelech haiudim*, id est, *Iesus Nazaræus R. ex Iudæorum*: vbi scriptum est *Nazaræus* per tsade, non verò Nazaræus per zain: ex quo fit, vt cum *Nazaræus* per tsade id est sit, atque floridus, Christus à netser, id est, à flore dictus fuerit Nazaræus. Frustra autem Leo à Castro conatur hoc argumentum fortissimum eludere, cum ait se Pagnino non credere, aut si ita res habet, vitiosè scriptam fuisse eam vocem in crucis titulo, per imperitiam scilicet satellitum, qui Hebræicè nesciebant: nec enim par est credere vel Pagninum hominem in literis, & religione grauissimum in re quoq; grauissima mentiri, eo potissimum, quod facile eius mendacij argui posset, cum titulus Crucis hodièq; Romæ extet, visaturq; ac legatur à plurimis Romæ in sancta Cruce in Hierusalem: vel per errorem ita in titulo Crucis scriptum fuisse, cum adessent Hebræi, qui satellitum errorem facile emendarent, Christi q; nomen, & cognomen esset notissimum, ac celebratissimum, vt quomodo diceretur, ignorare satellites non potuerint, si ij fuerunt, qui titulum illum Hebræicè cōscripserunt, & non aliquis Iudæus, cui id negotij à Pilato committatum fuerit, siquidem ex Pilati præscripto titulus ille in Cruce fuit appositus.

Denique non sinit nos dubitare auctoritas diui Hieronymi, qui disertis verbis docet Christum netser, id est, à flore dictum fuisse Nazaræum. Etenim in primis constanter affirmat eum dictum fuisse Nazaræum à Nazareth, cuius nominis etymologiam à flore deductam esse testatur locis paulò ante citatis. Deinde in commentarijs super Esaiam ad caput 11. ait eruditos Hebræorum vti diximus, illud ad Matth. 2. *Quoniam Nazaræus vocabitur*, ex hoc loco Elaiæ desumptum

ptum esse, cum dicitur: *Meser*, id est, *flos de radice eius ascendet*, quam opinionem commemorat, nec tamen refellit. Præterea in comment. super Matth. cap. 2. tractans illam sententiam: *Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth, ut impleretur, quod dictum est per Prophetas. Quoniam Nazareus vocabitur*: cum eam sententiam, quam impugnamus, commemorasset, tandem postremo loco hanc nostram, ut pote sibi magis probatam apposuit, spectasse videlicet Matthæum ad hunc locum Esaiæ, in quo Christus *netser*, id est, *flos nuncupatur*. *Nazareus*, inquit, *sanctus interpretatur: sanctum autem Dominum futurum omnis scriptura commemorat*. Possumus & aliter dicere, quod etiam iisdem verbis iuxta Hebraicam veritatem in Esaiâ scriptum sit: *Exiet virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet*. Denique, ut hanc esse Hieronymi sententiam plane intelligas, audi, quid scribat in libro de optimo genere interpretandi ad Pammachium: *Illud, inquit, quod in eodem Evangelio scribitur: Et veniens habitavit in civitate, quæ dicitur Nazareth, ut impleretur, quod dictum est per Prophetas, Quia Nazareus vocabitur: respondeant legem dadi, & fastidiosi astimatores omnium tractatorum, ubi legerunt, discantque in Esaiâ positum. Nam in eo loco, ubi nos legimus: atque transfulimus: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in Hebræo iuxta linguam illius idioma ita scriptum est: Exiet Virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius crescet. Hæc ille. Ex quibus liquidò constat D. Hier. existimasse Christum fuisse Nazarenum à *Netser*, id est, à flore. Quem secutus est Beda hom. 1. in Euang. Lucæ, ubi sic ait: *Testatur Esaias Propheta, quod Redemptorem nostrum in Nazareth concipi oporteret, cum dicit: Egre dietur virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet: interpretatur autem Nazareus flos: quo vocabulo incarnatus pro nobis Dei filius rectè potuit cognominari, quia in se credentibus spiritualium fructuum, origoque processit. Cum eodemque consentiunt Pagnin. interpretatione Hebraicarum dictionum, Corn. Iansgn. in sua cõcord. Euang. c. 11. super illa verba Matth. 2. *Ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur*: ibidemque Lyran. & Caiet. Finis etiã Adr. lib. 2. Flagelli contra Iudæos, c. 11. & complures alij.**

Beda.

Sanct. Pagn.
Corn. Iansgn.
Lyran.
Caiet.
Fin. Adrian.

Maneat igitur ut omnino certum dictum fuisse Christum Nazareum à נָצַר, id est, à flore, Matthæumque ad hunc Esaiæ locum respexisse, cum dixit: *Ut impleretur, quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur*. Nec refert, quod numero multitudinis dixit, *per Prophetas*. Etenim mos est Scripturæ sacræ cum numerum etiam cum de vno tantum sermo est, vsurpare, & ut multa alia interim omittamus, est exemplum ad hanc rem apertissimum Ioan. 6. ubi ita legimus: *Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei: & tamen id apud vnum Esaiam reperitur c. 54. Porro fundamentum Leonis à Castro aientis Christum appellari Nazareum per Z. non verò Nasareum per S. ex quo putat confici non à flore, sed à separatione, & sanctitate dictum fuisse Nazareum, ex angue admodum est, & infirmum, quoniam ut superius ex D. Hieron. annotauimus, litera Z. per quam scribitur נָצַר, id est, flos, & Nasareus, id est, floridus habet sonum quendam medium inter Z. & S. atque vtriusque literæ vim participat: quare potuit optimè à Græcis, & Latinis siue per S. siue per Z. scribi: placuit tamen magis sola litera Z. ut ita prolationis asperitas molliretur, cum tamen si integrè pronuntiarī deberet, dicendum foret Nasareus, vel Natzareus. Eademque ratione credendum est Nazareth, quæ vox auctore Hieronymo etiam à flore deducitur, ut supra diximus, quamuis nomen in veteri testamento non reperitur, scriptam etiam Hebræicè per Tsade, atque adeo Natfareth, vel Natzareth appellatam, appellandamque etiam fuisse in testamento nouo, si dictio integrè profertenda esset: verum molliendæ quoque asperitatis causa dictam fuisse à Græcis,*

III.

Numerum multitudinis vsurpat aliquando Scriptura cum sermo est de vno. Ioan. 6. 45.

Iansen.
Nazareus
dicitur scri-
bitur cum le-
galibus Na-
zar. & cum
Christo tri-
buitur.
Thren. 4. 7.
Matth. 2. 23.
Ioan. 19. 19.
Matth. 26. 71.
Luc. 18. 37.
D. Epiph.

& Latinis Nazareth. Illud non præterierim, quod annotauit Iansen. loco citato, non eodem modo scribi à Græcis Nazareum, cum Nazareis legalibus, & cum Christo tribuitur: etenim cum de illis est sermo, scribitur Nazareus per litteram Alpha in medio, ut patet Thren. 4. *Candidiores Nazareus eius nunc: cum verò de Christo dicitur, scribitur Nazareus per Omega in medio dictionis, ut est perspicuum ex Matth. 2. Quoniam Nazareus vocabitur: & Ioan. 19. in titulo crucis, Iesus Nazareus: & Matth. 26. Et hic erat cum Iesu Nazareno: & Luc. 18. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazareus transires: & reliquis omnibus in locis præterquam apud Marcum, qui Romæ scribens Latinos voluit imitari, & Christum appellare Nazarenum per Alpha in medio dictionis. Iuvat quidem aliquid hæc Cornelij annotatio: sed quoniam video Græcos authores veluti Epiph. hæresi. 29. Nazareos legales, Nazareos etiã per Omega appellare, nos in ea vim minimè facimus, sed in superioribus rationibus, quibus, ni fallimur, luculentè demonstrauimus Christum à netser, id est, à flore Natfaræum per Tade, hoc est, floridum, non verò à nazar per Zain, quasi separatam, & sanctum fuisse nuncupatum.*

V.

Hebræi.
Christus Es-
sai & virga
Iesse.
Paraphrast.

Hac expedita difficultate aggrediamur iam propoliti vaticinij expositionem afferre. Igitur Hebræi, ut auctor est D. Hieron. in comment. huius loci, cum dicitur *Exurget virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: utrumque & virgam videlicet, & florem Messiam interpretantur, quod scilicet in virga regnantis potentia, in flore pulchritudo monstratur. Quam eandem expositionem securus est Paraphrast. Chald. siquidè utròque loco Messiam intellexit, ut apparet ex eius paraphrasi, quæ ita habet: Egredietur Rex de filiis Iesse, & Messias de filiis filiorum eius ungetur. Nec verò soli Hebræi in ea fuerunt sententia, sed nonnulli etiam ex Patribus, qui per virgam Christum quoque & ipsi acceperunt, veluti Clem. Alex. lib. 1. Pædagog. cap. 7. Quibus, inquit, non medentur mina, eis virga medebitur: quibus verò virga non medetur, eos ignis depascet. Egredietur virga de radice Iesse: vido pædagogi curam, sapiensiam, & potestatem: quibus verbis vult Clemens Christum eo loco Esaiæ propter potestatem appellari virgam. Et Origen. hom. 9. super Num. utrumque etiam, & virgã scilicet, & florè ad Christum retulit: Habemus, inquit, hæc omnia non tam in virga Aaron, quam in ea virga, quæ exiit de radice Iesse, de cuius etiã radice flos ascendit, in quo nec hoc ipsum videtur otiosum, quod exire dicitur virga, & flos ascendere. Quam enim vnus sit Christus per substantiam singulis tamen dineris effectus, prout indiget is, in quo operatur. Qui ergo segnior est, & negligentior, sic ei pro disciplina Christus virga, & in virga non ascendere dicitur, sed exire: excundū namque est ei, qui iners, & segnus est, de eo statu, in quo non rectè consistit, & transfundū ad alium tanquam virga cōpulsus, id est, seueritate doctrina rigidioris admonito: qui verò iustus est, quia iustus, sicut palma floret, in hoc ascendere dicitur Christus. Sic ergo qui verberibus indiget, exiit ad eum virgo: qui autem proficit ad iustitiã, ascendit in florè: ascendet autem, usquequo afferat fructus spiritus. Hæc Orig. Cui consentit*

Clem. Alex.

Christi potestas designata per virgam.

Origenes.

Christus seg-
nibus vir-
ga, proficien-
tibus flos.

Cyrrill. Alex.
Regia Chri-
sti dignitas.

Cyrrill. Alex. lib. 2. Comment. in Esaiam: Virgã, inquit, nominauit Christum ex radice Iesse iuxta carnem, & præterea etiam florè: & per virgam quidem Regiam cum dignitatem habere subindicare videtur. Flos verò rursus dicitur, & omnia hominis natura in illo ad incorruptionem, vitam, & nouitatem conuersationis angelicæ floruit. Idem præterea habet D. Hilar. in Plal. 2. ad illa verba: Reges eos in virga ferrea: vbi & virgam, & florem Christo attribuit, docens per virgam significari Regiam potestatem, quã ne tyrannicã arbitraremur, additū esse florè, ut seueritatem virge floris suauitas temperaret.

D. Hilarius.

Psal. 2. 9.

V I.

Est quidem hæc sententia propter tantorum Patrum auctoritatem admodum probabilis: sed non video tamen, quàm aptè cum contextu ipso cohareat. Etenim virga dicitur exire de radice Iesse, flos autem de radice ipsius virge pullu-

pullulare: quo fit, ut non possint hæc duo vni, & eidem personæ convenire, cum
 diversam plane habeant suæ natiuitatis originem. Præterea si flos de virga nasci-
 tur, qui fieri potest, ut idem sit, quod virga, alioquin iam idem ex seipso oñretur:
 quare aliud omnino virgam, aliud florem esse fateamur necesse est. Putamus igitur
 virgæ nomine Sanctissimam Virginem, floris autem appellatione Christum
 esse accipiendum, quæ est D. Hieronymi expressa sententia in Commentariis su-
 per II. cap. Esaiæ. Nos autem, inquit, virgam de Iesse Iesse sanctam Mariam virginem
 intelligamus, quæ nullum habuit fructum coherentem: quæ & supra legimus. Ecce virga
 concipiet & pariet filium, & florem Dominus saluatore. qui dicit in Cantico Canticorum.
 Ego flos campi, & lilium conuallium. Idem multis in locis docet Tertullianus, veluti ge-
 in libro aduersus Iudæos c. 9. Nasctur, inquit, virga de radice Iesse, quod est Maria: &
 flos de radice eius ascendet, & requiescet super illum spiritus Dei, Neque enim in vllum homi-
 num vniuersis ac spiritibus alium documentorum competeat, nisi in Christum floriquidem ob gra-
 tiam adequatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam scilicet censendum. Et libro
 de corona militis, c. 15. Habes, inquit, florem ex virga Iesse, per quem tota Diuina spi-
 ritus gratia requiescit florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum. Et libro de carne
 Christi, cap. 21. probans Christum ex David ortum habuisse, Ipse est, inquit, flos de
 virga profecta ex radice Iesse: radix autem Iesse genus David, virga ex radice Maria ex David,
 flos ex virga filius Maria, qui dicitur Iesus Christus, ipse & fructus: flos enim fructus, quis
 per florem, & ex flore omnis fructus eruditur in fructum. Quid ergo? negant & fructus suum
 florem, & floris suam virgam, & virgæ suam radicem. Lege eundem lib. 3. contra Mar-
 cion. cap. 17. & lib. 4. cap. 1. Sic etiam locum intellexerunt Ephræm Syrus orat.
 de Matris Dei laudibus, D. Ioan. Damasc. orat. 1. & 2. de Natiuit. Mariæ, Leo
 Magnus serm. de Natiuit. Domini. D. Chrysost. in Psalm. 22. ad illa verba: Vir-
 ga tua, & baculum tuum ipse consolatæ sunt. D. Ilidor. ad sororem Florentinam, D.
 Bernard. serm. 2. de Aduentu, & homil. 2. super Missus est, & serm. 2. in Annun-
 ciat. Dominica, & alij.

D. Hieron.

B. Virgo vir-
 ga Iesse, fi-
 lius flos vir-

Cant. 2. 1.
 Teriali.

Christus flos
 immarcesci-
 bilis.

Flos item &
 fructus.

Ephræm Syr.
 D. Io. Dam.
 Leo. Magn.
 D. Chrysost.
 Psalm. 22. 4.
 D. Ilid.
 D. Bern.

His ita positis iam ex eodem loco luculentè ostenditur purissimus conceptus,
 & partus Virginis. Quid enim pulchrius, aut purius fingi potest, quàm pulchri, &
 elegantis cuiusdam floris egressus ex pulcherrima virga? Virga quidem beatissi-
 ma Virgo est, quæ ex radice Iesse, hoc est, ex progenie David (cuius pater fuit
 Iesse dictus alio nomine Isai) traxit originem: ex Virgine autem Christus ceu
 flos pulcherrimus tanta puritate, & pulchritudine erupit, quanta flos ex virga
 pullulare confuevit. Sicut enim flos non ex semine, ut arbor ipsa, sed ex virga, frö-
 deque arboris cælesti tantum vi, rosèque perfusa oritur: ita Christus asque vilo
 virili semine ex Virgine Diuina Altissimi virtute, sanctique Spiritus rore fer-
 cundatus natus est. Et quemadmodum virga in florem erumpens tantum abest ut
 aliquid venustatis, & pulchritudinis amittat, ut potius speciosior, pulchriorque
 euadat: ita Virgo sanctissima tantum abfuit ut per conceptum, & partum Chri-
 sti aliquid de sua integritate amiserit, ut tunc potius eius virginitas sanctior, pul-
 chriorque facta fuerit. Vnde Euseb. Emis. homil. 2. de Natiuitate Domini, Quid
 primium, inquit, mirer, quidve postremum? quod sine conceptu est collata secunditas, an
 quod per partum magis est glorificata virginitas? Et D. Bernard. serm. 1. in Vigilia
 Natiuit. Domini, docet veterum virginum fuisse ipso partu quasi templum quod-
 dam consecratum. O partum, inquit, sed nescis pudori, corruptionis ignarus, non
 referans, sed consecrans virginalis vteri templum. Merito igitur ex hoc loco ad pro-
 bandam virginitatem sanctissimæ Deiparæ argumentatur Finus Adrian. libr. 2. Adr. Fin.
 Flagelli contra Iudæos, cap. 11. imò & multi Patres, veluti D. Bern. hom. 2. super

VII.

Deipara pu-
 ritas pulcher-
 rima.

Euseb. Emis.

Deipara vir-
 ginitas per
 Christi partum
 sanctior

& pulchrior.

D. Bernard.

- Missus est: Egredietur, inquit, virga de radice Iesse: & flos de radice eius ascendet, Virginem virgam flore Virginis partum intelligens. Et D. Leo serm. 4. de Natiuitate Domini, In qua, inquit, virga: de non dubie, quod beata Virgo Maria prædicta est, qua de radice esse progenita, spiritu sancto fecundata nouum flore carnis humane, utero quidem materno, sed partu est ex virgineo. Et D. Hier. in comment. super E. scilicet, Nos, inquit, virgam de radice Iesse sanctam Mariam virginem intelligamus, qua nullum habuit sibi fructum coherentem, de qua supra legimus: Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Legendus est quoque in eandem sententiam D. Ambr. lib. 2. c. 1. de Spiritu sancto. Itaque illud in hac virga prodigium considerare licet, quod cum reliquæ omnes virgæ, atque arbores, cum fructu edunt, florem amittant, hæc tamen virga supra omnem naturæ cultum retento fructu flos ipse fuerit, quæ est oblatio D. Bern. in lib. de passione Domini c. 46. Si diligentius, inquit, volueris intrare intelliges in omni arborum genere in ortu fructus florem decidere, & perire: in hominibus quoque, & fere cunctis animantibus fructus filiorum florem virginitatis abscondit. Non sic erit in natiuitate vitæ nostræ: beatissima enim mater illius fructum protulit benedictum non amisso virginitatis flore: imo magis per partum mirabilem, & mundissimum est decorata, ubi lex, ubi iura natura abscessa sunt. Quod etiam expendens Greg. Nyssen. in orat. de sancta Christi Natiuit. O miraculum, inquit, ingens, virgo mater sit, & virgo permanet. In alijs feminis, quandiu virgo aliqua est, mater non est, cum autem mater facta fuerit, virginitatem non habet: hic vero neque virginitas partum prohibuit, neque partus virginitatem soluit.*

VIII. Cæterum illud adhuc ad perfectam literæ expositionem explicandum superest, cur virga non de arboris cacumine, sed de ipsa radice prodierit: Cur etiam flos iste præter omnem naturæ ordinem non de summitate virgæ, sed de ipsa ima radice pullulauerit? Augeturque difficultas ex eo quod præ radice, quæ vertit Vul-

*Cur flos
Christus de
radice arboris,
non de
virga sum-
mitate pullu-
lauerit.*

*Legitima ve-
gna Iuda suc-
cessio conce-
ptionis Chris-
ti tempore
defecit.*

Luc. 3. 1.

gatus, habetur Hebraicè gezaa, quæ vox propriè significat truncum arboris, qui præcisus, truncatilsque frondibus in terra superest: imo, vt vult Rabbi Kimhi, eam tantum partem truncatæ arboris, quæ super terram eminet, non quæ terra infixæ, & occultata latet. Vt igitur res intelligatur, oportet aduertere, quo tempore Virgo sanctissima nata est, & multo etiam magis, cum Christus fuit conceptus, & natus, Iudæorum principatum, & regnum iure optimo potuisse truncæ arboris præcisus frondibus conferri: siquidem legitima Regum Iudæorum successio omnino defecerat, atque adeo Iudaicum regnum carens legitimis Principibus quasi virgis, frondibusque regalibus truncatæ iacebat, ex quo nulla sceptræ, nulla virgæ regales hereditaria, ac legitima successione adnascabantur: quo fit, vt cum Virgo sanctissima ex tribu Iuda, imo & ex familia David nata est, ex ipso regali trunco dissectis ramis, & frondibus iacente ceu ex regia radice quasi virga pullulauerit, vt verè dictum sit ab Esaia: *Egredietur virga de radice Iesse.* Præterea, quoniam Christus ex Virgine nullis in sua familia regalibus sceptris fulgente, sed potius secundum viuendi rationem humili, & paupere ortus est: merito etiam non de splendida & excelsa virgæ summitate, sed quasi ex ignobili radice ascendisse dicitur: quod spectauit Lucas cap. 3. cum statum Iudicæ Reipublicæ in Tetrarchias dissectum describens dixit: *Anno decimo quinto imperij Tyberij. Cesaris procurante Pontio Pilato Iudæam, &c.* Quibus verbis Hebræorum Republicam quasi truncum præcisus ramis, ac frondibus nobis ante oculos proponit: tacitè innuens hunc Esaia locum, à quo prædictum fuerat Messiam eo tempore venturum, cum Iudicæ Reipublicæ quasi truncus iaceret ignobilis, ex quo ipse Messias esset quasi flos ex radice nasciturus.

Ex

Ex quo illud colligas licet, quantum Christus rationem veræ humilitatis habuerit: siquidem cum re ipsa oriturus esset ex Regia Davidis familia: noluit tamen eo nasci tempore, quo Regnum Iuda erat florentissimum sub Davide, ac Salomone felicissimis, potentissimisque Regibus, nec in sequentium Regum temporibus ante captiuitatem Babylonicam, cum adhuc Iudæorum res, ac principatus vigeat, sed ea ætate, qua vniuersa Regni Iudaici felicitas corruerat, Regnumque ipsum quasi truncus iacebat, nullusque regalis splendor in matre eminebat. Quæ humilitas adhuc magis elucet in eo, quod non dictum est: *Egredietur virga de radice David*, sed, *de radice Iesse*: quia enim Iesse pater David non Rex fuit, sed pastor: David autem ad Regiæ dignitatis fuit euectus fastigium: magnæ profecto humilitatis fuit, cum potuisset Davidem familiæ, & gentilitiæ nobilitatis caput, & principem nominare: voluisse tamen potius Iesse pastorem, nulloque regio splendore fulgentem auctorem generis censere. Atque hæc vniuersè de præsentis vaticiniij literalis, ac germana explanatione dicta sint. Nunc vberioris doctrinæ causa nonnulla adnotabimus, quibus maior aliqua lux eidem afferri possit.

Christum iure optimo nētzer, id est, florem, & Natzaræum, id est, floridum appellari.

SECTIO XXIII.

HAtenus ostendimus Christum dictum fuisse Nazaræum, seu potius Nazaræum à נָזִיר, hoc est, à flore quemadmodum disertis verbis tradit superiori vaticinio Esaias. Diximus etiam idcirco germinationi floris ex virga ortum eius similem dici, quoniam ex Virgine prodiit, non solum seruata, sed pulchriori etiam effecta eius integritate: nunc quanto iure eiusmodi cognomen, appellationemque sibi vendicet, explanandum est. Vt igitur hinc ordiamur Christus ipse se florem appellat illis verbis Cant. 2. *Ego flos campi, & lilium conuallium*: quam enim dubium sit, num hæc verba sponsæ, an sponsæ tribui debeant, nec desint, qui ea ad sponsam potius referenda existiment, ut Greg. Nyssen. expositio trium Patrum apud Theod. & alij: nos tamen cum Theodor. D. Greg. D. Bern. Beda, & communiore sententia illa sponsæ tribuimus. Pro flore est Hebraicè תְּשׁוּבָה, quæ vox, ut quidam volunt, significat rosam nigro colore, sed eleganti, & venusta specie, odoreque suauissimo, solumque reperitur hoc loco Cant. & Esai. 35. cum dicitur: *Et florebit quasi lilium*. Pro lilio verò habetur Hebraicè תְּשׁוּבָה, quod Hebræi dicunt esse florem candidum vulgo lilium, vocarique תְּשׁוּבָה, quod perpetuè habeat sex folia: alij volunt esse floris genus, quod inter spinas nascitur. Totum hunc locum Paraphrast. Chald. ita transtulit: *Ego simile sum lilio viridi ex paradiso voluptatis, & opera mea pulebra sunt sicut rosa, quæ est in campo paradiso voluptatis*. Ex his habemus in primis Christum esse liliu x paradiso voluptatis, quoniam in eo omnes deliciae, voluptatésque continentur, ut qui huiusmodi liliu decerpserit, eo ipso omnia voluptatum, deliciarumque genera colligat. Deinde esse florem qui inter spinas nascitur: quoniam Christus inter huius vitæ labores acerbissimos, quos pertulit, & inter ipsas passionis suæ difficultates, imò & inter spinas, ac sentes, quibus fuit coronatus, quasi flos extitit, eleganti specie, eximioque decore visendus. Quare merito his verbis sponsus suam sponsæ commendat pulchritudinem, ut eam ad se magis amandum alliciat

V u ij

inuitauerat quippe illa pauld ante sponsum ad cōsortium thalami commemorata lecti pulchritudine, quē floribus, rosisque inspersum dixerat: *Lectulus*, inquit, *noſter floridus*: cui contra sponſus reſpondet non eſſe opus, vt externam ſuorum pulchritudinem, & elegantiam deſideret, cum ipſemet lit ſlos omnium pulcherrimus, & qui vnus omnium ſlorum, ac liliorum inſtar ipſi ſponſa eſſe debeat: *Ego*, inquit, *ſlos campi*, & *lilium conuallium*: Cui expoſitioni concinit alia quorundam tranſlatio, qui ita reddunt: *Ego ſlos ſarretaris*: ſolus enim iſte ſlos eſt, qui ſuo odore, & pulchritudine ſponſa, id eſt, Eccleſia appetitum, ac voluntatem implere, ſatiare que poteſt. D. Bernard. ſerm. 47. in Cantica, exiſtimat reſponſum ſponſi eō pertinere, vt ſponſam communeat, nihil illam habere pulchritudinis, quod non debeat acceptum ſponſo referre. *Ne*, inquit, *ſibi ſlores adſcriberes illos, quibus lectulus decoratus, & venuſtatis thalamus videbatur, inſert ſponſus ſe eſſe ſlorem campi, nec de thalamo prodire ſlores, ſed de campo ſuoque munere, & ſui participatione fieri, quod retinet, & quod redoles. Nequis ergo exprobrare illi poſſet, & dicere: Quid habes, quod non accepiſti? ſi autem reſpondiſti quid gloriaris, quaſi non acceperis? ipſe dilectus ſua ſicut ambitioſus amator, ita informator benignus piē illi, dignanterque demonſtrat, cui nitorem, de quo gloriabatur, ac naſcenciam lectuli debeat deputare. Ego ſlos campi, inquit, de me eſt, quod gloriaris. Hæc ille.*

II.

Flos Chriſtus non humana ſed cœleſtis virtute effloreſcit ex Virgine.

D. Bernard.

Beda.

Chriſtus propter vniuerſos natus.
Luc. 2. 30.
Zach. 13. 1.

D. Bern.
Chriſtus fortiter dimicantium præmium.

Tertull.
Eorundem nem corona.

Dicitur autem huiusmodi ſlos, *ſlos campi*: primò, quoniam à Virgine nulla viri opera, ſed cœleſti tantum virtute originem habuit ad diſerimen ſloris, qui in horto aliquo, ac topiario progignitur: ſlos enim, qui in horto plantatur, ſolet humana industria coli, & irrigari: at ille qui in campo nascitur, cœleſti tantum virtute, pluuia, roreque effloreſcit. Quam rationem aſſert D. Bern. loco citato. *Hortus*, inquit, *vt floreat, hominum manu, & arte excolitur: campus verò ex ſemetiſſo producit ſlores abſque omni humana diligentia adiutorio. Paraſite, tibi iam videri aduertere, quaſiſtam ille ſit campus nec ſulcatus vomere, nec deſoſſus ſarcula, nec manu hominis ſeminatus, venuſtatis tamen nihilominus nobili illo ſlore, ſuper quem conſtat quieuiſſe ſpiritum Domini? Secundò, vt interpretatur Beda, quoniam ſlos campi non paucis tantum, vt ſlos horti, ſed vniuerſis patet, ſuumque odorem, & pulchritudinem omnibus, qui accedere voluerint, impertitur: itaque omnes pro tanto illum poſſunt ſibi decerpere, odorarique. Sic namque Chriſtus propter vniuerſos venit in mundum: vnde Simeon ſuo illo cantico cecinit: *Quia viderunt oculi mei ſalutem tuam, quod paraſi ante faciem omnium populorum. Quæ etiam fuit cauſa, quæ apud Zach. 13. ſcns non ſignatus, ſed patens appellatur. In die illa erit ſons patens domus David, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionem peccatoris, & menſtruaſcie: vt in noſtris ſuper Zachariam comment. diſimus. Tertio appellat ſe ſlorem campi, quoniam cum in campo, & certamine oportet delibare, atque decerpere: ideo enim, vt adnotauit Bern. cum ſponſa ſponſum ad thalamum inuitaſſet illis verbis: *Lectulus noſter floridus*: ſponſus è contrario illam ad campum prouocauit. *Ille*, inquit, *monſtrante lectulum ille vocat ad campum: Ego*, inquit, *ſlos campi*, (quali dicat: *Qui diligit me, veniat in campum, non refugiat mecum, & pro me inire certamen. (Non putas quicquam perſuaſibile ſode ſponſa ad inuentum certamen, quam ſi ſeipſum certantiſſe aut exemplum proponat, aut præmium: Ego ſlos campi. Vtrumque eſt mihi domine Ieſu, & ſpeculum patienti, & præmium patienti. Itaque vult Bern. Chriſtum appellare ſe ſlorem campi, cum quia exemplo ſuo in campo eſt, hoc eſt, incertamine ad ſponſam, id eſt, Eccleſiam in certamen quoque incitandam: tum quia fortiter dimicantibus eſt tanquam præmium in campo, ſlos ſcilicet pulcherrimus, quo ſi quis vicerit, quam primum ſit glorioſè coronandus. Nam quoddam Chriſto ceu flore coronetur: ſicut etiam milites, docet Tertull. in lib. de corona militis: *Quid tibi*, inquit, *cum ſiſtiture? habes* florem***

florem ex virga Jesse super quem tota Spiritus Domini gratia requieuit: florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum. Ex hoc nimirum flore illud certum contextum seu potius flos iste tertium illud est, quo nos Deus apud Esaiam c. 28. cupit exori coronatofque incedere. In die, inquit, illa erit Dominus exercituum corona glorie, & fertum exultationis residuo populi sui: quem locum de ipso Messia intellexit Paraphrastes Chal. ita transferens: In tempore illo erit Messias Domini exercituum in coronam gladij, & in diadema laudis residuo populi sui.

Esai 28. s.

Paraphrastes

Porro flos iste primum natus in utero virgineo, quasi in caelesti quodam paradiso: inde enim, ut superius cum Esaiam docuimus, flos iste eximia puritate, & pulchritudine primum erupit, ut iure optimo incarnationem Verbi eleganti similitudine germinationem floris possimus appellare: ac tunc primum Natzaræus noster totus floridus, elegansque terris apparuit, suoque odore vniuersum compleuit, qui tam late, longèque fufus est, ut tres illos Orientales Reges eximio partibus ad se propius odorandum, adorandumque pertraxerit. Ad cuius sanæ floris odorem respexit Isaac Patriarcha, cum filium Iacob benedicens, dixit: *Ecco odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Gen. 27. iis enim verbis Patriarcham ad Christum potissimum spectasse docet D. Bern. serm. 47. in Cant. *Ecco, inquit, odor filij mei sicut odor agri pleni: nondum speciem suam ille flos agri induerat, & iam dabat odorem suum, quando eum, ut hoc præ gaudio exclamaret, præsensit spiritu corpore marcescens, & senex Patriarcha, caligans visu, sed odoratus sagax.* Appellauit autem Isaac odorem huius floris, odorem agri pleni: quoniam sicut ager multis, ac variis vestitus floribus longè, lateque odorem fundit, ita flos iste Christus toto orbe odorem suum sparfit, & in Bethlehem ortus remotas Orientis oras odoris sui admirabili suauitate compleuit.

IIII.

Per incarnationem floridus apparuit Deus.

Gen. 27. 27. D. Bernard.

Christi suauissimus odor longe lateque fufus

Deinde verò postquam flos iste adoleuit, tunc verò multò maiorem odorem emisit, præcipuè cum laboribus, quos assidue patiebatur, quasi manibus premebatur. Sicut enim flores cum manu premuntur, & attritantur, magis redolent: ita Christus laboribus, quos perfererat, ipsaque potissimum passione Iudeorum manibus quasi flos compressus, contractusque, mirum est, quantum odoris emisit, usque adeo, ut vel ipsum iudicem propter maximarum virtutum odorem, quem in illo sentiebat, in admirationem adduxerit: sed præcipuè in Cruce spinis coronatus quasi flos inter spinas apparuit, eximio decore, odoreque visendus, ut merito Natzaræi, hoc est, floridi cognomentum in ipso titulo Crucis prætulit, quem admodum eleganter expendit D. Amb. lib. 2. de Spiritu sancto. *Exier, inquit, virga de radice Jesse, & flos de radice eius ascendet: Virga Maria, flos Mariæ, qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe virginali ex utero genuit, sicut ipse dixit: Ego flos capi, & liliū conuallium. Flos odorem suum succisus reseruat, & contritus accummittit: ita & Dominus Iesus in illo patibulo Crucis nec contritus emarcuit, nec auulsus euauit, sed illa læce punctione succisus speciosior fusciorque coloris vernauit, mori ipse nescius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.* Hæc ille. Quocirca in Cruce maxime Christus netzer, Natzaræusque extitit, cum inter spinas collocatus, imò & ab spinis punctus salutarem odorem mundo afflauit, & animam exhalans instar floris odore vitæ, ut aiebat Ambr. mortalibus exhalauit, ut Christum exhalasse animam nihil aliud fuerit, quam instar floris odore salutari exhalasse. Quadrat verò in Christum coronatum spinis illa alia quorundam expositio, quæ existimant vocem Hebræam *Habas cesh*, quam Vulgatus *florem* transtulit, significare *rosam*: cum enim rosa inter spinas, imò & spinis circumscripta nascatur, quidni Christum coronatum spinis rosam diximus partim candore, partim rubore suffusam, & ob eam vtriusque coloris

IIII.

Christus crucis compressus instar floris magis redoluit.

D. Ambros.

Odorem salutari exhalauit.

*Eant. 5 10
Christus in
Cruce, rega-
lis flos.*

per missionem sanè pulcherrimam iuxta illud Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.* Vere igitur Christus in cruce Nazareus, id est, floridus, in d' netzer, id est, flos dicitur, nec tantum flos, sed flos quidam Regius, eamque ob causam in Cruce titulo regalis dignitas cum Nazareï appellatione coniuncta est, scriptumque: *Nazareus Rex:* ut in Cruce prodigium illud accidisse existimari possit, de quo ille apud Poëtam sciscitabatur: *Die quibus in terris nascantur nomina Regum inscripsi flores?* siquidem in Cruce Christus verè, ac verè flos illustrissimo Regis nomine ac titulo inscriptus apparuit.

V.

*Joan. 19. 41.
Resurrexit per
resurrectionem
Christus.
Psal. 27. 7.*

Tertiò, Quoniam in ipsa morte flos iste succissus quadam ex parte languere visus est: mox tamen tertia die resurgens quasi reflorescens elegantissimum sese omnium oculis obiecit. Equamque mysterio voluit in horto sepeliri, ut habes Ioan. 19. *Erat, inquit, in loco, ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat:* ut videlicet indicaret se per resurrectionem tanquam pulcherrimum florem ex horto illo proditum, Quo spectat illud Psal. 27. *Et resurrexit caro mea, & ex voluntate mea consuevit ei:* eo namque in Psalmo ad litteram loquitur Christus suam à Patre resurrectionem, & vindictam de suis hostibus efflagitans, illisque verbis. *Resurrexit caro mea, & resurrectionem elegantissimè admodum explicavit. Caro Christi, inquit Hieronymus, in resurrectione resurrexit.* Eodemque sensu interpretatur D. August. Dicitur autem Christus in resurrectione resurrexisset, quoniam qui antea mortalis erat, & passibilis, postea immortalis, & impassibilis resurrexit: & qui antea flos erat marcescibilis, hoc est, laboribus, mortisque obnoxius, per resurrectionem flos omnino immarcescibilis exiit, & illà immortalitatis veram, sempiternamque naturam quasi florè aternitatis perpetuo conserva vit iuxta illud Pauli ad Rom. 6. *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur.* De iisdemque suæ resurrectionis floribus loquitur Cant. 2. cum sic sponsam inuitat: *Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni: iam enim hiems transiit, imber abiit, & recessit: flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit: quibus verbis tempus ipsam veris distribuitur: quo tempore putantur arbores, eamque omnes efflorescunt: significaturque tempus resurrectionis Christi fuisse ver quoddam celeste, quo ipse cepit per resurrectionis suæ gloriã, & corporis immortalitatem efflorescere, & deinceps etiam homines deberent ad gloriã immortalẽ resurgere, & tanquam flores in Ecclesiã campo pulcherrimi pullulare. Id quod in ipso die resurrectionis Christi accidisse ad initium horum commentariorum docuimus ad illa verba capitis primi: *Primogenitus mortuorum.* Ita hunc locum Cant. intellexit D. Bern. scilicet. 8. super Cant. *Quæ eris, inquit, quando hoc fuit, quando putas, nisi cum resurrexit caro Christi in resurrectione? Hic primus, & maximus flos, qui apparuit in terra nostra: nam primus dormientium Christus: ipse, inquam, flos campi, & liliũ conuallium, ut putabatur filius Ioseph a Nazareth, quod interpretatur flos. Is ergo flos apparuit primus, sed non solus: nam & multa corpora sanctorum, qui dormierant, pariter resurrexerunt, qui veluti quidam lucidissimi flores simul apparuerunt in terra nostra. Hæc ille.**

*D. Hieron.
D. August.*

Rom. 6. 9.

Cant. 2. 10.

*Tempus resurrectionis
Christi ver
celestis.*

*Apoc. 1. 5.
D. Berna.*

*Resurrexerunt
multi cum
Christo*

VI.

*Virtutes om-
nes exemplo
Christi nobis
exingerunt
suauiores*

Quarto optimo iure subiunxit Etia super hunc florem septemplem spiritum requiuisse: *Et requiescit, inquit, super eum spiritus Domini, spiritus sapientia, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientia, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Itaque super hunc florem suauissimum septem spiritus Domini, hoc est, vniuersas virtutes, quæ per septemplem spiritum significantur, requiuerunt, ut tanquam Diuina quædam, celestisque apes ex eo flore suauitatem, dulcedinemque haurirent. Scitum namque est vniuersas virtutes quo ipso faciliores, suauioresque nobis exiuisse, quod Christus earum in seipso dedis

VIE
Apoc
12

ædicit præclara documenta. Itaque humilitas, patientia, cætera que omnes virtutes, quæ antea insuaves, ac difficiles hominibus videbantur, exemplo Christi dulcissimæ, ac mellitissimæ effecta fuerunt, tantamque ex hoc flore suavitatem hauserunt, ut nihil iam suavius atque dulcius sit hominibus, quam in illis sese ad Christi exemplum, formamque componere. Nec multum abhorret ab hac sententia illud Psalm. 117. *Circumdederunt me sicut apes*, seu ut Cæcilius habet *ἐκκελευσθησαν με ὡς τὸ μέλι τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν*, id est, *Circumdederunt me sicut apes favæ*: sicut enim virtutes omnes, ut modò diximus, Christum, ceu apes florem, circumdederunt, ut inde suavitatem, dulcedinemque conciperent: ita dicuntur persecutores Christi eundem tanquam apes favum circumdeditisse, hoc est, cum eum iniuriis proscindebant, cum tormentis excruciabant, favum illum nobis suavissimum construxisse, quem comedere, hoc est, imitari delectaremur. Sic enim eum locum interpretatur D. August. *Ipsum*, inquit, *Dominum rectè accipimus circumdatum à persecutoribus, sicut circumdant apes favum, mel quippe operantur in favo, Nescientes ergo persecutores Domini fecerunt enim nobis in passione dulciorem, ut gustemus, & videamus, quam suavis est Dominus*. Eodemque modo locum accepit Beda: *Circumdederunt me sicut apes*: Quia, inquit, *sicut apes magno studio, & diligentia favum artificiosè componunt: ita hostes mei quanto magis diligentiâ in me excrucians insumpserunt, tanto quasi artificiosè, id est, exemplabiliorè fecerunt. Potest quoque & in bonum sic accipi: Circumdederunt me quidam ex gentibus sicut apes, quia sicut apes valde confertim stipant favum, ut quod dulce est, inde colligant: ita ipsi multum me stipantes dulcedinem verbi Dei de me quasi de favo excusserunt. Tum sequitur: Et exarserunt sicut ignis in spinis, id est, tam vehemens dilectio accessit in eis, quanto ardens vis in igne illo est, qui ardet in spinis. Hactenus Beda.*

Quod verò de spinis adiungit, pulchrè potest ad spinas illas referri, quibus noster flos fuit circumseptus: ignis namque amoris, qui in his spinis accenditur, vehementissimus est: magnopere enim amor in Deum considerata Christi passione, & spinea eius corona exardescit, Sanè sponsa Christum in passione usque adeo dulcem, odoriferumque sentiebat, ut eius omnibus contumelijs, cruciatibusque in vnum collectis se mirificè recreari, oblectarique confessa fuerit illis verbis Cant. 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*: quo loco per fasciculum myrrhæ accipiendus est fasciculus ex myrrhæ floribus, ac folijs confectus, non tamen cuiusvis myrrhæ, sed eius, quæ in Syria provenit, cuius flores, ac folia suavissimi sunt odoris: & est sponsæ oratio in hanc intelligenda sententiam. Cætera quidem scemina solent sibi fasciculos ex floribus contexere, quos & naribus admoucant, & in sinu recondant: at ego te sponse omnibus floribus, rosisque præfero: itaque tu mihi es suavissimus florum fasciculus, quem ad cor exhilarandum in sinu meo geram perpetuò reconditum. Cur verò myrrhæ potius, quam alterius generis florum fasciculum nominaverit, illud est causæ, quòd cum sponsus ei in cæteris omnibus actionibus gratissimus esset, atque dulcissimus, in passione tamen ipsa quam hoc loco myrrham appellat, multò suavior, dulciòrque videbatur. Porro adverte, pro fasciculo haberi Hebraicè *מַרְרָה*, à radicè *מַר*, quæ significat angustiare, claudere, ligare: unde *מַרְרָה*, id est, fasciculus, aut sacculus, in quo pecunia, aut aliquid aliud ligatur, & reconditur, veluti Gen. 42. *Repererunt in ore saccorum ligatas pecunias*: & Aggæi. 1. *Misit eos in sacculum pertusum*. Quo fit, ut hoc etiam loco per fasciculum myrrhæ possimus sacculum intelligere myrrhæ folijs, floribusque refertum: solent autem huiusmodi sacculi floribus, & herbis alijs odoriferis referti ad pectus, stomachumque adhiberi confouendi, & exhilarandi causâ. Illud itaque sponsa significat se usque

Psalm. 117. 122

Christus in tormentis suavis melis suavissimus. D. August.

Beda

VII.

Exardescit amor in Deum ex Christi passione.

Cant. 1. 13.

Myrrhæ folia in Syria suavissimi sunt odoris.

Christi passionibus quæ oblectantur sponsa. Gen. 42. 8. Agg. 1. 6.

adeo laboribus, & passionibus spoli oblectari solitam, ut eius refectum sacculum ad vera admoeret, cum eo que pectori adhibito obdormisceret ad fouendum, & exhilarandum cor tanquam floribus maximè salutaribus atque odoriferis. Myrrha, inquit Theodoretus, sponsi mortem, & quæ inde ad sponsam peruenit, indicat suauitatem. Subiicit autem, In medio uerborum meorum commorabitur, hoc est, in præcipua anima mea parte, nempe in corde, quod inter uera situm est. Obserua hic obiter in loco Esaiæ citato pro eo, quod nos habemus, *R. eplouis cum spiritu timoris Domini*, haberi Hebraicè, *Et olfacere*, seu *spirare ipsum cum timore Iehouah*: quibus uerbis significatur uel que adeo timorem Domini, cæterasque uirtutes in Christo locum habuisse, ut nihil aliud, quàm uirtutem, & sanctitatem spirare uideretur. Quæ metaphora non est aliena ab appellatione floris, florum enim quoque est odorem afflare, & spirare: quo fit, ut is sit sensus, huiusmodi florem loco odoris spiraturum, atque afflaturum esse timorem Domini, omnemque sanctitatem. Cum igitur tanti odoris sit iste flos, potissimum uerò cum in Passione, Crucèque spectatur: meritò sponsa ex eo sibi sacculum conficit, cum quo ad pectus adhibito continuò dormiat fouendi, & exhilarandi cordis causa.

Omniem sanctitatem afflabat Christum.

VIII.

Apostoli odor Christi 2. Ioan. 1. 1.

1. Cor. 2. 14.

D. Ambros.

Christus odor Patris.

Postremò huius floris odor mansit quoque in Apostolis, qui eundem etiam cæteris fidelibus communicarunt. Nec mirum, cum enim flos est magni odoris, si contractetur, gesseritque in manibus, solet in eo, qui gestauit, eadem odoris suauitas adhærescere. Et uerò, quòd Apostoli Christum ceu florem manibus tractauerint, scriptum reliquit Ioan. Apost. in 1. sua epist. Canon. cap. 1. *Quod fuit inquit, ab initio, quod audiimus, quod uidimus, quod perspeximus, & manus nostra contractauerunt de uerbo uitæ. Quod uerò eius floris odor Apostolis adhæserit, quem deinceps fidelibus communicauerint, docet Paulus 2. ad Cor. cap. 2. illis uerbis: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem uirtutis sue manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus. Quo loco nomine odoris uirtutis Dei intelligit Christum ipsum D. Ambr. seu quicumque est auctor cõmentariorum in Paulum, qui Ambrosio tribuuntur: Odor, inquit, uirtutis Dei in Christo, & per Christum est: odorem autem idcirco dixit, quia sicut quædam res cum non uideantur, per odorem tamen cognoscuntur, & intelligis in aliquo loco esse, quod non uides: ita & Deus, quia inuisibilis est, per Christum se uoluit intelligi, ut prædicatio Christi Deum Patrem insinuaret Creatorem, & Filiū eius unigenitum, cuius etiam reilegatione fungentes Apostoli odorem uirtutis Dei, & Christi per signa, & prodigia manifestarent: quorum prædicatio ideo in odore significata est, quia cum Deus non uideatur per eam, quæ inuisibiliter operatur, in Apostolis esse intelligitur. Iuxta quam expositionem habes Christum odorem fuisse Patris, Apostolos autem odore Christi, qui eum ipsum Christum tanquam florem, & eum maximè aromaticam contractauerint, tantum odorem inde conceperunt, ut non tam redolens Christum, quàm odores Christi appellari potuerint: *Christi, inquit, odor sumus.**

Vndecimum testimonium ex illis uerbis Esaiæ 66.
Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ, de petra deserti
ad montem filia Sion.

SECTIO XXXIII.

I. Hebræorum figmentum.

Explorenda est primùm quædam Hebræorum sententiæ, contententium haberi hoc loco sermonem ad litteram de centum millibus agnorum, centumque millibus

milibus arietum, quæ pro tributo Mesa Rex Moabitarum pendebat Regi Israel, quemadmodum refertur, 4. Reg. 3. ubi ita scriptum legimus: Porro Mesa Rex Moab 4. Reg. 3. 4. nutriebat pecora multa, & soluebat Regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum cum vellibus suis. Cùmque mortuus fuisset Achab, prauaricatus est sædus, quod habebat cum Rege Israel. Cùm igitur Rex Moabitarum id tributum pendere regularet, voluit Hebræi Prophetam regnante Ezechia Moabitas excitare, vt rursum eiusmodi tributum potentissimo Regi soluant, factaque ad eos apostrophe dicere: *Mittite agnum Dominatori terræ*, (sic enim ipsi legunt) hoc est mittite agnos, seu pendite tributum ceterum millium agnorum Ezechia Regi, & potentissimo principi. Et verò quamuis, vt auctor est D. Hieron. vtroque modo legi possit ex Hebræo, videlicet. *Emitte agnum dominatorem terræ, & Emitte agnum dominatori terræ*, D. Hieron. eum Hebræicè habeatur מִיָּדָבְרָא absque ulla litera seruii earum, quæ apud Hebræos distinguendis casibus inseruiunt. Nihilominus hanc Heb. expositionem merum esse signum ex eo perspicue ostenditur, quòd illud tributum non Regi Iuda, sed Regi Israel soluebatur, vt patet ex 4. Reg. 3. iam citato, atque adeo non erat, cur Esaias Moabitas adhortaretur, vt Ezechia Regi Iuda illud persoluerent, neque cur ad montem Sion, id est, ad Hierusalem illa agnorum millia mitti iuberentur. Ex quo euidenter Hebræorum commentum reuincitur, nam si esset sermo de tributo, quod pendebatur Regi Israel, ad Samariam eius regni metropolim, non ad Hierusalem caput Regni Iuda illa agnorum multitudo mitti deberet. Accedit quòd Ezechias non potuit absolute, & simpliciter *dominator terræ* appellari, quippe qui duabus tantum tribus in vna Palestina parte imperabat. Nec verò dici potest, quòd alij confugiunt, per dominatorem terræ accipiendum esse Osee vltimum Regem Israel, qui decem tribus obtinebat: etenim cum hoc vaticiniū edebatur, regnabat in Iuda Ezechias, quo regnante regnum Israel fuit omninò euersum, decemque tribus ab Assyriis in captiuitatem abductæ cum Osee ipsarum Regis: quare non erant in eo statu res illius regni, vt tam imperiosè mandari potuerit Regi Moabitarum, vt tributum illud Regi Israel persolueret. Non desunt etiam ex nostris, qui vaticiniū aliò detorqueant, velintque esse ironiam, qua Moabitarum ferocia, & arrogancia rideatur, quando conuocatis in auxilium Ammonitis aduersus Iosaphat Regem Iuda exercitum compararunt, vt sit sensus: Mittite nunc o Moabita exercitus illum vestrum dominatorem terræ, qui monti Sion dominetur: scilicet eo statu res vestre sunt, vt aduersus Regem potentissimum bellum mouere cogiteris. Itaque isti per *agnum*, seu potius, vt volunt, *arietem* instrumentum bellicum accipiunt; quod *arietem* appellamus, aut certe belli Duces, ac Principes, qui etiam eodem Hebræico nomine continentur. Verùm hæc, quæ cum Iudæorum commentis cognationem habent, omittamus: nec enim est à communi expositione recedendum in ijs potissimum testimonijs, quibus nostræ fidei mysteria confirmantur.

Vt ergo perspectum sit hoc loco Messie Regis aduentum postulari, qui esset ex purissima Virgine nasciturus, aduertendum in primis est pro eo, quòd nos habemus, *Emitte*, haberi Hebræicè מִיָּדָבְרָא, id est, *Emitte*, numero multitudinis: tunc verò vel cum cælis ipsis loquitur Propheta, vt sentit Vatablus, quemadmodum & capite 45. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum*: vel vt plerique existimant, ad Deum ipsum sermonem dirigit propter mysterium Trinitatis, quæ expositio magis quadrat cum editione vulgata, quæ habet, *Emitte Domine*. Quamquam enim voci illius, *Domine*, nulla modò in Hebræo textu vox respondeat, credibile tamen est aliquam in Hebræo fuisse, vel Elohim scilicet, vel Adonai,

D. Hieron.

Reuincitur
Hebræorum
commentum.

ff.

Vatablus
Esa. 45. 2.

Septuag.
Argumentū
contra Iu-
dæos.

quam Hebræi more suo expunxerint, vt facilius sententiam suam de Rege Eze-
chia stauerent. Et verò Septuaginta interpretes ad Deum ipsum sermonem re-
ferendum esse putarunt: siquidem Deum ita loquentem faciunt: *Mittam agnum*
dominantem super terram: ex qua translatione nouum sumitur contra Iudæos ar-
gumentum, qui contendunt legendum esse non *Dominatorem terræ*, sed *Domina-*
torem terræ, quod tamen aliter Septuaginta interpretes intellexerunt, non dici vi-
delicet, vt agnus mittatur Dominatori terræ, sed vt agnus Dominator terræ mit-
tatur. Quo fit, vt non sit sermo de tributo, quod Regi Israël pendebatur, sed de
agno dominatore terræ, hoc est, Messia, cuius aduentus prædicitur, & quem non
Rex Moabitarum, sed Deus ipse missurus sit.

III. Secundò est obseruandum pro agno esse Hebraicè אֶבְרָהָם, quod nomen non solum
agnum, & arietem animalia significat, sed etiam bellicas illas machinas, quibus
muri quatuntur, quas *arietes* appellamus, imò & milites, bellique Duces, ac Prin-
cipes. Pro agno ponitur Esaia trigesimo: *Ascetur in possessione tua in die illa agnus spatis-*
sè: pro ariete Plam. 64. *Indusi sunt arietes onium*: pro bellico instrumento Ezechielis 4.
4. *Dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro*: denique pro militibus 4. Reg. 11. *Et*
assumens centuriones, & milites. Hinc orta est multiplex huius loci expositio: qui-
dam enim Hebræi existimant intelligendum esse *arietem*, id est, bellicum instru-
mentum, ac per ironiam irrideri Moabitarum superbiam, conuocarique, vt ad-
uersus Iehaphat Regem Iuda bellum moueant, afferantque ferreos arietes, qui-
bus Hierosolymorum mania quatiantur: quam expositionem secuti sunt quidam
ex nostris. Alij cum R. Dauid de militibus, ducibusque Moabitarum eodem
sensu accipiunt. Quæ omnes expositiones non solum fallæ sunt, sed etiam vulga-
tæ editioni aduertantur, quæ non *arietem*, sed *agnum* habet, eumque appellat Do-
minatorem terræ, quod neque in bellicum instrumentum, neque in militem
Moabiticum quadrare potest. Quæ eadem lectio efficaciter confirmatur ex trã-
latione Septuag. interpretum, vt paulò ante monuimus, qui non solum *agnus Do-*
minatorem terræ, transtulerunt, sed Deum ipsum loquentem in hoc vaticinio fece-
runt promittentemque agnum istum Dominatorem terræ. Tertio scire oportet
Petram deserti fuisse urbem quandam Moabitarum, ex qua fuit oriunda Ruth
præclara illa fœmina, quæ nupsit Booz, ex eoque concepit, & peperit
Obed patrem Isai patris Davidis, vt fusè traditur in lib. Ruth. Itaque illud ex
eo coniugio consecuta est, vt in Christi genealogia non infimum haberet locum:
siquidem Obed eius filius fuit auus Davidis. Denique aduerte filiam Sion in sacris
litteris idem esse, atque Hierusalem, quæ filia Sion appellatur, quod arci Sion ef-
set subiecta, ab eaque quasi filia protegeretur.

R. Dauid.

Ruth vnde
oriunda.
Hierusalem
cur filia Sion
dicatur.

III.
D. Hier.

Per petram
deserti Ruth
intelligit.
Hieron.

Igitur germana huius vaticinij interpretatio ea est, quam affert D. Hieronym.
postulari videlicet hoc loco aduentum Messie, qui ex Ruth Moabide, oriun-
daque ex Petra deserti trahere deberet originem. *Hoc inquit, quod in Hebræo inter-*
pretati sumus, Emitte agnum Dominatorem terræ, potest ita legi: Emitte agnum Domina-
torem terræ. Iste igitur agnus, qui vel ipse est Dominator terræ, vel immolatus, Dominator
terre, de gente Moabitarum est. Significat autem Ruth, de qua generatus est Christus,
quam vocas Petram deserti. Vbi cernis Hieronymum per Petram deserti non ur-
bem Moabitarum, sed ipsammet Ruth Moabidem intelligere: ad eandem-
que expositionem spectauit in epist. ad Paulinum de omnibus Scripturæ sacræ
libris, cum dixit: Ruth Moabitis Esaiæ explet vaticinium dicentis: Emitte agnum
Domine Dominatorem terræ de Petra deserti ad montem filia Sion. Hæc ille. Verum siue
per Petram deserti ipsam Ruth Moabidem, siue urbem ita dictam, ex qua erat
oriunda

oriunda, intelligamus, eodem semper recidit huius vaticinij interpretatio de ad-
uentu Messia; quam post Hieronymum plerique omnes interpretes tradiderunt

Verum latet quoque, aliud in eodem vaticinio mysterium, quod ad intemera-
tam Deiparæ virginitatem pertinet, si per *Petram deserti* ipsam sanctissimam Vir-
ginem accipiamus *petra* nuncupetur, quoniam de ea sine manibus absque vlla
viri opera abscissus est ille lapis, de quo fit mentio Dan. 2. id est, Christus: *petra*,
inquam solida semper, atque integra, & quæ nullâ sensit in conceptu carnis ille-
cebrâ, vt pote quæ ex Spiritus sancti virtute conceperit tanta puritate, tamque
omnis sensus, & carnalis illecebræ expers, vt hac in re *petra* quadam insensibilis
fuisse videatur: nec tantum *petra*, sed *petra* etiam deserti dicitur, vt eadem expri-
matur virginitas. Etenim Virgo sanctissima quoad splendorem, decusque virgi-
nitatis verè desertum fuit, nulla humana industria ex cultum, sed ab Spiritu San-
cto dumtaxat Diuinitus fecundatum. Ita hoc vaticinium accepit Abb. Gueric.
D. Bernardi discipulus serm. 2. de Annunciat. Dominica: *Emitte, inquit, Domine a-
gnum de Petra deserti, id est, abscinde petram de Petra sanctum, & inuisibilem sancta, &*
immaculata proferat virginis us. Sanè in hoc ipso iaris decenter Christi occalus or-
tui, sepultura conceptioni respondet, dum videlicet emittitur agnus de *Petra de-
serti* condendus in *petra* monumenti, & cuius corpori monumentum exciden-
dum erat in *petra*, ipse ab initio conceptus sui corpus sibi ex cidit de *petra*, & cor-
pori locum in *petra*, sic integritatem *petræ*, cum de ea emitteretur, non immi-
nuens: sicut nec signatam sepulturæ *petram*, cum de ea egrederetur, aperiens. Si
ergo *petra* Christus, vt ait Apostolus 1. ad Cor. 10. non degenerat à matre filius,
quoniam & ipsa *petra* nomine censetur. An non rectè vocatur *petra*, quæ & in
amore integritatis proposito firma, affectu solida, sensu quoque ipso aduersus
illecebram peccati tota insensibilis erat, & lapidea? An non rectè *petra* virginalis
integritas, quæ & nihil patieret naturam sui, & cum parit totis virtute Diui-
ni, nec admittens conceptum, nec emittens partum nouit aperiri? Hæc ille.

Porro cum additur, *ad montem sive Sion*, communiter interpretes vel urbem VI.
Hierosolyma accipiunt, in quam ingressurus erat Messias, vel Ecclesiam, quam
erat suo aduentu fundaturus: nos tamen potius montem Coluaræ intelligen-
dum putamus, in quo agnus iste erat immolandus, vt sequenti sectione docebi-
mus, si prius illud obseruemus, magno mysterio dictum esse *agnum Dominatorem
terra*. Quis enim non miretur Christum non sub potentis Leonis typo, quo no-
mine sæpe appellatur in sacris literis, sed sub agni imbellis animalis appellatione
Dominatorem terræ nuncupari? Verum duplex huius mysterij ratio afferri po-
test, vna, quæ à Christi passione ducitur, altera, quæ ab eius mansuetudine depromi-
tur. Verum enim verò vt intelligeremus Christum per passionem, & crucem
orbis imperium obtinuisse, quem admodum sect. 20. cum eodem Esaiâ explica-
uimus, meritò cum Dominator terræ prænuntiatus, non *Leo*, sed *agnus* dicitur,
quod erat animal immolatum, & sacrificiis deputatum: cum etiam non bello,
& armis, sed mansuetudine orbem sibi subicere statueret, optimo iure eius im-
perium, atque dominatus non in bellicoso aliquo, & præferoci animali, sed in
mitissimo, & mansuetissimo agno adumbratur. Et quoniam de hisce argumentis
iam aliàs multis disseruimus, satis fuerit idem hoc loco paucis perstrinxisse.

Dan. 2.
B. Virgo Pa-
tra deserti
propter inte-
gritatem.

Abb. Gueric.

Inter Christi
ortum & oc-
casum corre-
spondentia.

1. Cor. 10.

B. Virgo ad-
uersus illece-
bram peccati
insensibilis.

Passione or-
bis imperium
obtinuit
Christus.

Quisnam sit mons ille filiae Sion, ad quem agnus mittendus praedicitur.

SECTIO XXV.

Diximus paulo ante per *montem filiae Sion*, communiter interpretes urbem Hierosolymam, aut Ecclesiam intelligere: nobis tamen probabilius videri montem ipsum Calvariae accipiendum, in quo agnus iste Dominator terrae, vel iuxta aliam lectionem, Dominatori terrae erat immolandus: itaque hoc loco Esaiam non solum de ortu Christi ex virgine, sed etiam de eius sacrificio vaticinari, & idcirco eum nomine *agnus*, immolatiij scilicet animalis expressisse: Dominatorē quoque terrae appellasse, ut pote per crucem consecuturum principatum. Quae res ut fiat illustrior, scire oportet montem illū, in quo Deus praecipit Abrahamo,

Mons in quo
praecipit est
Abrahamo
ut Isaac im-
molaret quo
diceretur no-
mine.

Gen. 12. 2.
Septuag.
2. Paral. 3. 1.

Etymon ho-
minus Mo-
riah.

Esai. 2. 3.

Gen. 12.

Septuag.

Gen. 22. 13.

D. Hieron.

ut Isaac filium immolaret, dictum fuisse Moriach: nam Gen. 22. pro eo, quod nos habemus, *Vade in terram visionis*, & ibi offeres eum, est Hebraica, *Vade in terram Moriach* מוריח, pro quo Septuag. transtulerunt, *εις τὸ ὄρος Ἰνλιω*, id est, *In terram excelsam*, Eodemque nomine appellatur locus, in quo Angelus percutiens Dauidi apparuit, ipseque Dauid pro sedanda peste altare construxit, & in quo postea templum exaedificavit Salomon, ut refertur 2. Paral. 3. ubi ita scriptum legitur: *Et cepit Salomon adificare domū Domini in Hierusalē, in monte Moriach, qui vocatur in Iebusaei.* De etymologia autem nominis Moriach variè sentiunt interpretes: quidam enim existimant deduci à radice מרר id est, timere, quod ibi aliquando Deus timendus, colendusque esset. Alij à מרר id est, docere, ac descendere, quod eo ex loco lex, atque doctrina in uniuersum orbem esset proditura iuxta illud Es. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Alij מרר hoc est, amaritudine, quasi dictus sit mons amarus ob amaritudinem, angoremque animi, quem sensit Isaac, cum eo loco iam iam se à patre occidendum cerneret. Nobis tamen videtur probabilius deduci à מרא quod est videri, id quod primo confirmari potest ex vulgata editione, siquidem Gen. 22. pro *terra Moriach*, ut est in Hebraeo, habet *terram visionis*. Deinde, quoniam postea Abrahamo monti nomen imposuit, *Dominus videt*, & Iudaei deinceps quasi proverbiali figura dicebant, *In monte Dominus videbit*, quibus in locis est Hebraeum verbum מרא. Dicebatur porro antea mons ille *Moriach*, id est, *visionis*, propter altitudinem, quia ex eo latus patebat in omnem terrae partem prospectus, quae etiam fuit causa, cur Septuag. interpretes *terram excelsam* transtulerint. Deinde verò Abrahamo illi nomen imposuit, *Deus videt*, ab effectu, quia scilicet ibi Deus obedientiam ipsius, & Isaac filij afflictionem conspexit, aut certè quia ibi Abrahamo vidit arietem diuinitus à Deo paratum, quem pro filio immolaret: Nam Gen. 22. ita scriptum legitur: *Leuauit Abraham oculos, viditque post tergum arietem inter vepres haerentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio: tunc verò statim sequitur: Appellauitque nomen loci illius, Dominus videt.* Postea verò Hebraei quasi proverbiali formula ita de eodem monte loquebantur, *In monte Dominus videbit*, fortasse quia ex traditione acceperant fore vbi templum Hierosolymitanum extruendum, in quo Deus per peculiarem providentiam resideret, suisque rebus prospiceret. Postremò dictus fuit Sion ab arce, quae à Iebusaei vbi fuit erecta: etenim Sion arx, siue specula interpretatur, ut auctor est D. Hieron. in epitaphio Paulae ad Eulochium virginem.

Habemus itaque ex superioribus in Monte Moriach praecipitum fuisse Abrahamo
ut filium

¶ et filium immolaret, ibique postea Dauidem in area Hovnan Iebusæi, quam non datam gratis, sed pretio emptam voluit, altare pro sedanda peste extruxisse, hostiasque Deo litasse, & multo post Salomonem templum illud celeberrimum exedificasse: quæ omnia ex Divinis literis manifeste colliguntur. Illud incertum, quod addunt Hebræi, eodem etiam loco Cain & Abel sua sacrificia Deo obtulisse, imo & Noe etiam sacrificasse finito diluvio. Cum igitur templum fuerit in monte Sion ædificatum, efficitur, ut mons Moriah, & mons Sion idem planè fuerit, ut sentit Abulens. quæst. 7. in 3. cap. 2. lib. Paralip. aut certe quod alij volunt, mons Moriah, pars quædam fuerit montis Sion.

Rufus in eodem monte Moriah fuit arx illa Iebulcorum, quæ Sion appellabatur, à qua mons ipse dictus est Sion, ut paulò ante diximus, quam arcem Dauid expugnauit, sibi que subiecit. Quamuis enim regnante Saule vrbs ipsa Hierusalem in Iudæorum ditione ac potestate esset, arx tamen ipsa adhuc tenebatur à Iebusæis, quæ idcirco Dauid obsidendam duxit, tandemque expulsis Iebusæis sub suam ditionem, imperiumque subiunxit, eamque deinceps ciuitatem suam appellauit, ut refertur 2. Reg. 5. *Cepit, inquit, Dauid arcem Sion, hæc est ciuitas Dauid, & paulò inferius: Habitant enim Dauid in arce, & vocauit eam ciuitatem Dauid, & ædificauit per gyrum à Mello, & intrinsecus: id quod accipiendum est dumtaxat de ipsa arce, reliqua enim ciuitas nunquàm dicta est ciuitas Dauid.* Itaque postquam Dauid cepit arcem Sion, ibique domos sanè magnificas, ac regias sibi extruxit, ciuitas Dauid appellari cœpta est, à qua ciuitate Dauid, siue arce similitudo illa depromitur Cant. 4. cum dicitur: *Turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.*

Denique, ut ad rem ipsam propius veniamus, mons iste Moriah, dictus est postea mons Caluaria, in quo Christus crucifixus est, ut verissimum sit, quod à Doctoribus communiter asseritur, Christum in eodem loco passum fuisse, vbi Abrahamo præceptum fuit, ut filium immolaret, vbi Dauid pro supplicio pestis propulsando altare erexit, hostiasque litauit, vbi denique Salomon templum illud magnificentissimum, celeberrimumque ædificauit. Nec verò te moueat illud, quod ait Apostolus ad Hebr. 13. Christum extra portam passum esse, cum tamen mons Caluaria modo intra ipsa vrbs in cœniis includatur. Etenim eo tempore, quo Christus mortem subiit, extra muros erat mons Caluaria, sed illum postea Aelius Adrianus Imperator intra murorum septa conclusit. Cur verò mons ille dictus fuerit Caluariae controversum est: & quidem traditio fuit veterum Patrum dictum ita fuisse à Caluaria, seu capite primi hominis, qui eo in loco sepultus fuerit, eandemque ob causam appellari Hebraicè *Golgatha*, quoniam *Golgoth* caput hominis significat, à radice *Galah*, id est, voluere, & circumdare propter rotundam capitis figuram. Et verò fuisse in eo loco sepultum Adam primum hominem affirmarunt nobilissimi Patres, veluti Tertull. lib. 2. carminum contra Marcionem, Orig. tract. 25. in Matth. D. Basil. in cap. 5. Esaiæ, vbi affirmat esse communem traditionem, D. Athanas. lib. de Cruce, & Passione Domini, vbi ait Magistrum Hebræorum id ipsum affirmare, D. Cyprian. serm. de resurrectione Christi, D. Ambros. lib. 5. Epistolarum, epist. 19. D. August. serm. 71. de tempore, & tract. 84. in Ioan. Quamquam verò D. Hieronymus in commentariis in Matth. cap. 27. hanc traditionem non recipiat, velitque locum idcirco dictum fuisse Caluariae, quoniam ibi damna morte afficiebantur, capitaque atque ossa mortuorum reuerabantur, quem secuti sunt Rupert. Lyran. Dion. Carth. Isidor. Clar. Corn. Iansf. D. Thom.

III.

2 Reg. 57.

Ex quoniam tempore Sion caperit appellari ciuitas Dauid.

Cant. 44.

III.

Heb. 13.

Mons Caluariae olim extra vrbum in cœniis.

Cur ita dictus.

In eo fuisse Adam sepultum asserunt nobilissimi PP.

Tertull.

Origenes.

D. Basil.

D. Athanas.

D. Cyprian.

D. Ambros.

D. August.

D. Hieron.

Rupert.

Lyran.

Dion. Carth.

Isidor. Clar.

Corn. Iansf.

D. Thom.

tionem amplectendam arbitramur, à quo nos non cogit recedere fundamentum, quo eam infirmate conatur D. Hieronym. Argumentatur namque Adam non esse sepultum in monte Caluarie, ex eo, quod Iosue 14. dicatur sepultus in Hebron illis verbis: *Nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe, Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Eo etenim argumento nihil planè conficitur, siquidem *Adam* eo loco non est nomen alicuius viri proprium, sed commune: *Adam* enim Hebraicè *hominem* significat, illudque tantum eo loco scribitur, virum quendam *Arbe* nomine appellatum mole corporis inter Enacim, id est, Gigantes maximum in Hebron sepultum fuisse, à quo ciuitas illa Cariatharbe nomen sumpsit, idem namq; est Cariatharbe, atque ciuitas Arbe. Itaque non est sensus Adam primum hominem sepultum fuisse in Hebron, sed *Arbe* illum proceritate corporis inter Gigantes maximum. Quare immeritò Ioan. Lucidus lib. 1. de emendatione temporum, cap. 4. ex eo loco Iosue conatur persuadere Adamum primum hominem fuisse corporis mole, & magnitudine Gigantem, imò omnes omnino Gigantes proceritate corporis superasse, cum ostensum sit eo loco Iosue non esse sermonem de primo homine: & falsum etiam sit primum hominem Gigantem fuisse, siquidem ex cap. Genesis exploratum est Gigantes multò post procreationem Adami extitisse.

V. Ad hunc igitur montem Caluarie noster agnus Dominator terræ mittendus prædicatur. Id quod ex eo non obscurè elicitur, quod *agnus* appellatur, & ad montem filia Sion emittitur: cum enim in illo monte Sion templum esset, in quo iuge illud sacrificium peragebatur duorum agnorum, quorum vnus singulis diebus mane, alter vesperti in altari holocausti offerebatur ad nostri agni sacrificium ad umbrandum: sanè cum is ad montem filia Sion mittendus prædicatur, eundem montem Sion, vbi erat locus Caluarie, consentaneum est intelligere, vbi iste agnus erat pro vniuersis mortalibus immolandus. Atque hæc est prima ratio, cur eum in monte Sion pati oportuerit. Secunda ratio de promitur ex eo, quod ibi primus homo sepultus iacebat, vt videlicet in sa quoque sanguinis Christi cum Adami capite coniunctio totius generis humani, quod ab Adamo tanquam capite descendit abluitionem, & pro peccato satisfactionem declararet, quæ passione Christi continebatur: quæ est ratio D. Athanasij in lib. de Passione, & Cruce Domini. *Congruum, inquit, erat Dominum, cum veller reuocare primum Adam, in eo loco pati, vt illius abolito peccato ab vniuerso eius genere illud profugaret, & quia auderet Adam: Terra es, & in terram reuerteris, ideo illic denno positus est, vt Adamum inibi inuentum à maledictione liberaret, & pro istis verbis: Terra es, & in terram reuerteris, eidem diceret: Excitare, qui dormis, & surge ex mortuis, & illuminabis te Christus, vt non vberius in terra consistas, sed ad caelos ascendas.* Eandem rationem Tertul. loco citato complexus est illis elegantibus carminibus:

*Hic hominem primum suscepimus esse sepulcrum.
Hic patitur Christus pro sanguine terra madescit,
Puluis Adæ vt possit veteris cum sanguine Christi,
Commixtus stillantis aquæ virtute lanari.*

Eodem spectauit D. Basil. Dominus, inquit, in loco Caluarie passus est, vt quemadmodum mors inualuit in Adam, ita & in Christi morte efficaciter redderetur, & possumeret. & D. Ambr. lib. 10. in Lucam: *Conueniebat, inquit, vt ibi vite nostra primitia locarentur, vbi fuerant mortis exordia: & lib. 5. Epistolar. ep. 19. Ecclesiam suscepit Christus in Golgotha, vbi Adæ sepulchrum, vt illum mortuum in sua cruce resuscitaret.*

Tertiò, iure optimo eo ipso in loco, vbi Abraham arietem sibi diuinitus ostensum

ostensum inter vepres harentem cornibus pro Isaac filio sacrificavit, ut dicitur Gen. 22. Christus seipsum coronatum spinis pro humano genere immolavit, ut indicaret se in illo arietem fuisse adumbratum. Ad quæ sanè arietem Abrahæ ostensum credi potest Esaias hoc loco respexisse, cum dixit: *Emitte agnum dominatorem terræ*, seu, ut transferri potest ex Hebræo. *Emitte arietem dominatorem terræ ad montem filie sion*, hoc est, ad montem Moriac, ubi Abraham alterum arietem in huius nostri typum, ac figuram Deo litavit. Ut autem hoc luculentius appareat, non est prætereunda quædam recondita, & arcana quorundam observatio, quæ est huiusmodi. Gen. 22. pro eo, quod nos habemus: *Et dicit arietem inter vepres harentem cornibus*, Septuag. *transfulerunt*. Et ecce aries unus detentus ex cornibus. *Septuag.* id est, in planta, seu arbore *sabec*: qua translatione respexerunt ad vocem Hebræam אריס sic enim Hebræicè ad verbum legimus: *Et ecce aries post detentus in sabec*, id est, in perplexitate, videlicet spinarum, à radice אריס hoc est, ligari, implicari: significaturque arietem illum apparuisse implicatum, & quasi ligatum cornibus in ipsa spinarum perplexitate, quod tamen Septuag. interpretes ita intellexerunt, ut apparuerit ligatus in planta, seu virgulto, quod ab ipsa implicatione diceretur *sabec*, eamque vocem magnè mysterio in sua translatione, sic ut erat Hebræicè, reliquerunt. Adicit Procop. in cōment. super Esai, in Syriaca translatione legi: *Ecce aries unus pendens in arbore sabec*, aitque illum arietem apparuisse instar ascendentis in arbore *sabec*, nec tantum cornibus, sed pedibus etiã anterioribus innixum hæsisse in illius arboris ramis, eamque figura Christum in arborem Crucis ascendentem, in ea pendente, illi affixum clavibus, harentemque, representasse. Idemque expendit D. Amb. lib. de Abraham Patriarcha c. 8. ubi in primis ita legit: *Et ecce aries unus suspensus cornibus in virgulto sabec*: deinde addit: *Quis significatur, nisi ille, de quo scriptum est Plal. 148. Exalta-*

Gen. 22.
Christus in
ariete ab A-
bramo immo-
lato, adu-
bratus.

Septuag.

Quo pacto
aries ille pro
Isaac immo-
latus Abra-
hamo appa-
ruit.
Procop.

D. Ambros.
Psal. 148. 13.
Diem Chri-
sti quando
viderit abra-
ham.

Ioan. 8. 36.
Gen. 22. 44.

D. Athanas.

Quartò, subtiliter animadvertunt plerique, in quibus est Leo à Castro l. 6. VII. Apolog. & in c. 29. Esaiæ, cum Christus in Cruce dixit, *Eli Eli Lama sabachthani*, ad eandem plantam *sabec* alluisse, ut indicaret se esse illum arietem pendentem, atque suspensum ex arbore *sabec*, id est in Cruce, quam Dominus sub typo arietis pendentis ex planta *sabec* Abrahæ olim ostenderat: itaque idcirco verbum illud *sabachthani* potius, quam aliud usurpasse, ut nomine quoque ipso plantam illam *sabec*, ex qua ille alter aries pependerat, fidelibus in memoriam renovaret, seque ostenderet tunc temporis figuram illam cumulatissimè adimplere: verbum enim *sabachthani* à nomine *sabec* inflexum, videtur. Quo fit, ut his verbis duplicem Christus prophetiam adimpleverit, unam ductam ex figura eius arietis, quam Deus Abrahamo ad ipsius sacrificium in Cruce adumbrandum demonstravit: alteram de promptam ex Plal. 21. *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me*: quæ verba nomine ipsius Christi scripta erant à Dauide.

Leo à Cast.
Mat. 27. 46.
Allusio ad
plantam sa-
bec.

Psal. 22. 2.

Sed est aduertendum Hebraicè ita haberi ארלי ארלי ארלי ארלי vbi cernis, non legi Hebraicè *sabathani*, sed *azabthani*. Est autem longe diuersa vtriusque verbi significatio: etenim *sabat*, à quo est *sabathani*: significat ligare, & implicare, vti diximus: at verò *azab*, à quo est *azabthani*, significat delinquere: vnde Erasmus in suis scholiis super Matthæum emendandâ censet vulgatam lectionem *sabathani*, in *azabthani*, quam eandem lectionem reperies apud D. Hier. in suis commentariis super Matt. Ceterum nos communem lectionem retinendam ducimus, cū in Græcis quoque codicibus sit *αζαβθάνι*: tum verò non placet responsio Leonis à Castro Euangelistam videlicet, vt locum vnum ex duplici prophetia coagmentaret, pro *azabthani*, scripsisse *sabathani*: non placet, inquam, quoniam Euangelista, id ipsum, quod Christus dixit, debuit commemorare: at si Christus non dixit *sabathani*, sed *azabthani*, planè non seruasset rei gesta, & historię veritatem, quòd impium est descriptore sacro affirmare. Quare illud potius dicendum est Christum Chaldaica, & Syriaca lingua vsum esse, quæ erat eo tempore vulgaris, atque adeo Syriacè *sabathani* pro *azabthani* eodem ignis pronuntiasse: in quo adhuc expèdi optime potest mysterium illud de arbore *sabec*, quod paulò ante commemorauimus.

VIII. Postremò obseruandum Abrahamum loco illi nomen imposuisse *Dominus videbit*, deincepsque dictum esse in monte, *Dominus videbit*, tum propter eas rationes quas superius attulimus: tum præcipuè quòd in ea arietis immolatione Deus filij sui sacrificium, & immolationem in eodem monte Moriah expressam, adubrãtãque esse voluit, vt cū Abraham nomen loco imposuit, *Dominus videbit*, prophætico spiritu præuiderit: Deum aliquando ad genus humanum respecturū prospecturūque salutem mortalium per sacrificium sui filij in eodem illo monte peragendum, quemadmodum tunc salutem Isaac ostenso, datūque in sacrificiū arietis prouidebat. Ita eius nominis mysterium explicauit D. Ambros. lib. 1. de Abraham patriarcha, c. 8. Quare eo ipso tempore reuelatum est Abrahamo mysterium passionis Christi in eo loco perficiendum: atque huc esse diem illum, de quo Christus loquitur Ioan. 8. cum ait: *Abraham pater vester exuleauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est*: docet D. Ambr. loco proxime citato, & D. Chrylost. ho. 54. in Ioannem, *Diem, inquit, meum: hoc in loco Crucem mihi significare videtur: quam in arietis oblatione, & in Isaac præfigurauit*. Scio alias esse eorum verborum Christi expositiones, quas non est huius loci persequi longius.

Duodecesimum testimonium ex illis verbis Esaiæ 19.

Eccè Dominus ascendet super nubem leuem.

SECTIO XXVI.

I. Illustre etiam est ad eandem sanctissimæ Doiparæ integritatem comprobandum vaticinium illud, quod idem Esaias literis consignatum reliquit c. 19. *Eccè, inquit, Dominus ascendet super nubem leuem*. Hebraicè est *הנה עולה רבב ערל קל* quod sic ad verbum reddi potest: *Eccè eouah equitans super nubem leuem*: etenim *רבב* significat propriè equitare, quod Vulgatus ascendendi verbo, solet exprimere, veluti Psal. 17. *Qui ascendit super Cherubim*: & Psal. 67. *Iter facite ei, qui ascendit super occasum*: & Abac. 53. *Qui ascendit super equos tuos*: & quadrigena saluatio: quibus omnibus in locis Deus tanquam eques equitare describitur, quo fit, vt etiam hoc loco ascendendi verbum pro equitare sumi debeat, Deusque ipse super nubem leuem ascendere tanquam eques nobilissimus describatur. Est igitur multorum sententia hoc

hoc loco Aegypti vastitatem ab Assyriis inferendam prædici, eorumque exerci- Bellialami:
tates per nu-
bem designa-
tur.
tum nubem appellari propter turbulentam belli, maiorumque tempestatem,
quam suo aduentu Aegyptiis attulerunt: dici autem nubem leuem ad significandas
veloces, expeditasque eorumdem Assyriorum copias, quæ veluti subita quedam
procella, repentinusque turbo in Aegyptum irruerunt, præcipue cum eadem vox
Hebræa $\eta\pi$ velocem quoque significet, veluti Amos 2. *Velox pedibus suis non salua-*
bitur. Quoniam igitur, inquit, Deus ipse Assyrios ad vastandam Aegyptum Amos 2. 15.
incitavit, dicitur super eorum exercitum equitare, duxque illis, & imperator fuisse
ad pœnas de Aegypto bello, armisque deponendas. Quam sententiam confir-
mant cum ex eo, quod Propheta in ipso statim capitis vestibulo se de Aegypti va-
stitate locutura præmittit: *Onus, inquit, Aegypti: Ecce Dominus ascendet super nubem*
leuem: tum etiam, quod statim Aegypti eueritio manifestè describitur: Et commoue-
buntur, inquit simulachra Aegypti a facie eius, & cor Aegypti tabesceat in medio eius.

Accedit, quod apud Ezechielem quoque c. 30. Aegypti vastitas eadem nobis II.
similitudine declaratur, cum eius ex cidente tempus dies nubis nuncupatur: *Hæc*
inquit, dixit Dominus Deus. Ullulate, va, va dies: quia iuxta est dies, & appropinquat
dies Domini: dies nubis tempus Gentium erit. Et veniet gladius in Aegyptum, & erit
pavor in Ethiopia: Et verò incicias ire non possumus Ezech. 30.
de Aegypti vastitate vaticinari, quemadmodum D. Hieronymus confitetur: ve-
rum multa simul alia Propheta completitur, quæ necessarii ad tempus Messie,
eiisque fidem in Aegypto propagandam referenda sunt: cuiusmodi est illud: In die
illa erunt quinque civitates in terra Aegypti loquentes lingua Chanaan, & iurantes per
Dominum exercituum: & illud: In die illa erit altare Domini in medio terra Aegypti:
& illud: Et mittet eis saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos: & illud: Et co-
gnoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscet Aegypti Dominum in die illa, & colent eum
in hostiis, & muneribus & vota vouebunt Domino, & soluent: quæ omnia puritate
illam fidei, religionem, Dei cultum eximiamque in omni genere sanctitatè, quæ
in Aegypto per Christi aduentum floruit, mirificè declarant, ut iure optimo Pa-
tres ascensum istum Iehouah super nubem leuem de verbi incarnatione intelle-
xerint, cuius fidem sanctissimam tanto cum fructu probitatis Aegyptus receptura
prænantietur. Sanè Euseb. Cæsar. lib. 6. de demonst. Euæg. cap. 20. quem sequitur
Lyranus, locum hunc de ingressu Christi in Aegyptum accipiendum putat, cum
scilicet infans adhuc, vt Herodi Regi furenti, libique necem molienti locum da-
ret, in Aegyptum ad tempus secessit, nubemque leuem, seu iuxta Aquilæ versio-
nem, quam ipse citat, crassitudinem leuem corpus ipsiusmet Christi sumptum ex
Virgine, & Spiritus Sancti opera fabricatum interpretatur. Tum verò vastitatem
Aegypti, quam Propheta commemorat, ad illud tempus refert, cum Romanorum
imperator Augustus (quo imperate natus est Christus) pugna illa Actiaca M. An-
tonio, & Cleopatra Aegypti Regina superatis eam provinciam ad Romani in pe-
rijdionem adinxit. Contendit porò Eusebius omnino de Christi aduentu va-
tacinium accipi oportere: Dicant, inquit, Hebræi, quando post Esaiæ tempora do-
minus apud Aegyptios sit versatus, & qui dominus super crassitudine leui hic inuictus esse
dicatur? interpretentur præterea crassitudinem leuem, quæ tandem cauit, & quam ob rem
non sine hac dicatur Dominus versari in Aegypto: & quando memoria proditum sit com-
mota esse simulachra Aegypti, & Aegyptios cum Aegyptiis pugnasse propter Domini
ad homines aduentum, & Deos illorum, Demones videlicet, qui multum prius valebant,
nihil amplius posse, neque respondere sciscitantibus. Hæc, & multa alia eo loco, Euseb.
cui consentiunt D. Athanas.

Cyrl. Alex. Procop. uenturum, quamquam pro nube leui legit nimbum leuem, Cyrril. Alex. lib. 2. comment. in Esaiam, Procopius in comment. eius capitis, & alij, quos inferius citabimus.

III. Cum igitur ex horum Patrum auctoritate exploratum sit Esaiam eo capite de Christi in Aegyptum ingressu verba facere, illud iam merito aliquis sciscitabitur, quoniam sic leuis illa nubes, inquam ascendere, seu equitare dicitur. Quia quidem in relicta aliqua sit varietas, quibusdam de ipso Christi corpore, alij de sanctissima Virgine interpretantibus, eodem tamen quoad nostrum institutum omnes expositiones recurrunt: si quidem siue caro Christi siue Virgo ipsa intelligatur, semper nubes leuis puritatem conceptus, & ortus Christi ex Virgine declarat. Et quidem, quod ad illos spectat: qui de carne Christi accipiunt, super quam Verbum Dei equitare dicitur, iuxta illud Apoc. 19. *Et ecce equus albus, & qui sedebat super*

Apoc. 19. 11.

Eus. b. Casa.

Corpus Chr.

si nubes le-

uis.

Matth. 2. 14.

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

et vocatur fidelis, & verax, & vocatur nomen eius, Verbum Dei, Sic praeter alios Euseb. nubis leuis similitudinem explicauit: Ecce, inquit, Dominus ascendit super crassitudinem leui, & venit in Aegyptum, crassitudinem leuem corpus de spiritu sancto conceptum appellans, igitur etiam ipsa propheta particula exitum sortita est, quo tempore Angelus Domini in omni visu est Ioseph, dixitque: surgens accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum. Tunc igitur ipse Dominus Deus Verbum suo corpori, quod a sancta Virgine acceperat, coniunctum in terra Aegypti diuersatur: quod sane corpus crassum quidem erat ob corporea materia duriorum naturam, at rursus leue, eo quod praestantius esset, quam ea, qua ad nos pertinent: ex quo etiam leuis nubes nominatur, propterea quod non ex voluptuaria corruptione: sed de spiritu sancto constabat. Hic ille. Quibus verbis perspicue significat corpus Christi idcirco nubem, seu crassitudinem leuem appellari, quod fuerit à B. Virgine nulla viti opera, sed Spiritus S. virtute, & obumbratione generatum.

III. Ex iis vero, qui per nubem leuem ipsam Virginem accipiunt, praeter D. Hieron.

D. Hieron.

D. Ambros.

B. Maria nu-

bes leui pro-

pter purita-

tem.

Cant. 1. 5.

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

in omni visu est

Testimonium 13. ex illis verbis Esai. c. 45. *Rorate caeli de super, & nubes pluant iustum, apperiat terra, & germinet Saluatorem.*

SECTIO XXVII.

I. Hinc quoque locum nobis Hebraei de manibus eripere conantur, iisque plerique ex nostris ad stipulantur, quorum tenebras oportet primum dispellere,

vt

vt vaticini i splendor eluceat. Contendunt igitur Hebræi hoc loco haberi sermonem ad literam de Cyro, cuius videlicet ortus, & aduentus à Iudæis in captiuitate positus à Deo postuletur. Cum enim Esai. prædixisset fore, vt Babylonica captiuitas adueniente Cyro finiretur: vt patet ex iis, quæ eo ipso capite præcellerant, aiunt Hebræos tam lato nuntio ad spem libertatis erectos induci ab eodem Esai, obnixè eius aduentum postulantes, magnisque vocibus Cælum, terramque inclamantes, vt iam tandem tam iustū Principem, tantūque seruatorē, ac vindicem libertatis emittant. Eam sententiam nituntur ex ipso met contextu elicere, in quo dubium esse non potest quin de Cyro ad literam multa dicantur, cum in ipso capitis vestibulo Cyrus proprio nomine appelletur: sic enim incipit Esaias: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, & dabo tibi thesauros absconditos propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum.* Quibus verbis significatur Deum propitium Cyro futurum, vt sibi Chaldæos subiceret, eorumque thesauris, atque opibus potiretur, eo quod ipse Hebræorum gentem in pristinam erat asserturus libertatem. Ex quo illud se conficere arbitrantur, cum Esaias in ipso statim capitis initio ex Dei nomine disertè tradat se de Cyro ex professo scribere, palam esse quæ toto eo capite dicuntur ad Cyrum spectare, & quoniam ipse facturus erat potestatem Hebræis in patriam reuertendi, templumque adificandi, meriti eius ortum, atque aduentum, ab Hebræis omnibus votis expeti, à Deoq; efflagitari.

Et quidem inficiari non possumus multa eo capite contineri, quæ ad literam Cyro sunt necessario tribuenda, quod adeo vel ex ipso contextu manifestam est, vt meritò mirari se dicat Hieronymus esse, qui ea ad Christum putent esse referenda: id quod etiam Euseb. Cæsar. lib. 6. præparationis Euægelicæ cap. 9. Cyrillus Alex. in commentariis super Esaiam confitentur. Caterum illud adiungimus: verbis illis, quæ explicanda proposuimus, nullo modo Cyri Persarum Imperatoris ortum, sed Messie regis aduentum ad literam postulari. Quam sententiam videtur potius sequi Hieron. cum enim duplicem huius loci expositionem commemoret: vnā quorundam existimantium id tantum dici, Cyro Regem laxatē Hebræorum captiuitatem cælum, terramque latari, positus, nimirum *μυστηρια* cælo terraque pro iis, qui in cælo ac terra morantur; alteram aliorum sententiam aduentum Domini prænuntiare, hanc posteriorem, tãquam sibi magis probaretur, posteriori loco recensuit. Et multò claris Cyril. Alex. cū enim superiora omnia de Cyro fuisset interpretatus, vbi ventum est ad huc locum statim se ad Christum intuendum, contemplandumque conuertit: *Longa, inquit, oratio in superioribus consumpta de Cyro Persarum, & Medorum Principe, vt qui Babylonicam regionem deuastauit, Israelem à seruitute relaxauit, templum Hierosolymitanum fundauit: deinceps verò sententiarum vim transfert Propheta iam ad ipsum Emmanuel, qui exhibitus erat à Patre, vt captiuū remissionem prædicaret, & terra incolæ à Diaboli Tyrannide liberatos à Deo adduceret.* Hæc ille. Itaque vult Cyrillus Cyrum quidem in eo, quod populo libertatem, potestatemque templi exadificandi tribuerit, Christi Domini typum, imaginemque fuisse, qui vniuersos mortales à Dæmonis tyrannide ereptos in libertatem vindicauerit, atque Ecclesiam toto orbe tanquam amplissimū, suā que maiestate dignum templum fundauerit: id quod verissimum est, neque nos vt superius diximus, inficiari possumus. Caterum cum subiungitur: *orate cæli desuper, & nubes pluant iussum, aperiat̄ terra & germinet saluatorem:* iam non de Cyro, sed de Christo Domino nostro haberi sermonem: quod nos etiam contendimus, vt iam neque Hieronymus, neque Cyrillus à nostra sententia

D. Chrysof. discrepare censendi sint. Eam quoque tradit D. Chrysof. hom. in Psal. 71. imo & omnes illi haud dubie in eadem fuere sententia, qui vel ipsum capitis initium de Christo intellexerunt, veluti Tertull. in lib. contra Iud. cap. 7. & lib. contra Praxeam cap. 11. quibus in locis habet: *Dixit Dominus Christo meo Domino*: legit namque Graece *Κύριον* pro *Κύριον*, id est, *Dominum*, pro *Cyro*: sicut & Cyprianus lib. 1. ad Ursulum Iud. & alij ex veteribus, quae fuit vetus quaedam lectio in nonnullis exemplaribus, sed tamen vitiosa, ut auctor est D. Hieronymus & manifestum est ex textu Hebraeo. Idem habent D. Cypr. lib. 1. aduersus Iudaeos, D. Athan. lib. de unitate Trinitatis. D. Aug. oration. de quinque haeresibus, seu contra quinque hostium genera tomo 6. & alij. Cum igitur hi patres non de Cyro, sed de Christo totum hoc vaticinium interpretentur, palam est eos verba quoque illa, de quibus disputamus ad Christum referuisse. Accedit, quod licet *Cyrus* appellari potuerit *Christus*, id est, *vnctus*. Hebraeorum more propter insigne regiae potestatis, quoniam, ut ait Hieronymus, sicut apud alias nationes diadema, & purpura solis Imperatoribus datur: ita apud Hebraeos reges perfundebantur vnguento: vnde, & Saul Christus Domini dicitur 1. Reg. 6. & in Psalms legimus. *Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari*. Tamen non video quomodo rex cultor idolorum deberit iustus per antonomasiam nuncupari, cumque Esaias intellexerit, cum dixit: *Rorate caeli desuper, & nubes pluant iustum*. Quod adhuc magis apparet ex eo, quod ea, quae sequuntur, illustriora sunt, quam ut in Cyrum quadrent: quomodo enim Cyri tempore omnia virtutum genera pullularunt: cum enim sensum habet illud, quod sequitur: *Eri iustitia oriatur simul*, ut inferius magis explicabimus.

Solum apud
Hebraeos
reges perfunde-
bantur vn-
guento.
1. Reg. 6.
Psal. 104. 15.

MI. Nec verò aduersarij rectè argumentantur, cum ex eo, quod initium capitis de Cyro ad literam intelligitur, ut illis libenter damus, colligunt ea etiam, quae sequuntur, eidem esse attribuenda. Enim verò certum est in sacris literis crebriò ab vna persona ad aliam transiitum fieri: atque ut alia exempla praeteream, quae non est huius loci persequi longius, quis nescit eundem Esaiam cap. 14. postquam egerat de Nabuchodonosor, eiusque ad inferos descensum, dānationemque descriperat, statim continua serie, atque ordine ad casum Luciferi commemorandum transiisse. Quare non dissimilis sibi fuit hoc capite Propheta cum à Cyro ad Christum transiit, eo potissimum quod Cyrus in dando Hebraeis libertatem, faciendòque potestatem templum Hierosolymis erigendū Christum ipsum adumbravit.

In sacris se-
pè ab vna
persona ad
aliam sit tra-
nsiit.
Esai. 14.

III. Igitur cum dubium esse non debeat, quin verbis illis, quae proposuimus, Propheta nomine omnium mortalium aduentum Messiae Regis effigiter, ostendamus illis sanctissimae Virginis illibatam puritatem contineri. Pro *rorate est* Hebraice *וירדו מן השמים* à radice *ירד*, quae significat irrorare, & stillare. Septuag. translulerunt: *ut rorat de caelo*, hoc est, *laterur caelum*, pro *aperiatur*, habent Hebraea *פתחו*, à radice *פתח*, quae praeter alia significat parturire, & aperiri, referunturque ad flores, cum aperiuntur, ut Cant. 7. *si flores fructus paruerunt*: vnde verbum *וירדו*, quod sequitur, pro quo Hieronymus vertit *germinare*, floribus quoque erumpentibus tribuitur, veluti Esai. 11. *Et flos de radice eius ascendet*. Ex his primùm habemus incarnationem Verbi fuisse quandam quasi irrotationem, qua caeli terram caelesti quodam rore perfuderunt, eamque, cū antea arida sterilibusque esset, fecundarunt. Vnde Propheta saepissimè, cum Messiae tempora describunt, flumina desertum irrigantia, omniaque plantarum genera in solitudine commemorant, veluti Esaias cap. 35. *Latabitur, inquit, desertum, & inuisa, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit latabunda*

Septuag.
Cant. 7. 12.
Esai. 11. 1.
Incarnatio
Verbi caelestis
irrotatio.
Esai. 35. 1.

laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli, & Saron ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri: quibus verbis ad literam prædicitur Gentium ad Christi fidem conuersio, quæ deserto, & solitudini comparantur, quoniam ante aduentum Christi idololatriæ, & reliquorum criminum sentibus horridæ nullum salutis fructum afferbant, sed postea Euangelicæ doctrinæ aquis irrigatæ multis fructiferis plantis, arboribusque concitæ, refertæque fuerunt, & pulcherrimæ virtutum liliis, floribusque vestitæ in amœnissima topiaria, ac deliciarum hortos euaserunt. Cuius omnis pulchritudinis, amœnitatisque ratio statim redditur, cum subiungitur: *Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri*, quoniam, inquam, gloriam Domini, id est, Christum, qui splendor gloriæ, imo & Patris gloria nuncupatur, per fidem contemplati sunt incredibili eius decore, pulchritudinèque permoti, charitatis facibus inflammati in eius amorem exarserunt. Putamus hoc loco Christum gloriam Dei, atque decorem eleganti periphrasi dictum esse, quoniam in eo Patris gloria, & omnium Diuinarum perfectionum decore, pulchritudoque resplenduit, ad illumque in cruce præcipuè positum, in qua eum non semel Propheta pulchrum, speciosumque vocarunt, respexisse hoc loco Esai. cum eum gloriam, decoremque Domini appellauit. Quoniam igitur gentes Dei gloriam, atque decorem viderunt, hoc est, Christi pro humano genere in cruce positi fidem, atque doctrinam receperunt, idcirco tanta bonorum operum fruge, & virtutum opibus redundarunt. Deinde illud colligimus rectè Septuaginta interpretes pro *orate cali*, translulisse, *laetetur calum*, vt compertum esset incarnationem Verbi, quæ caelestis irrorationis similitudine expressa est, nihil fuisse aliud, quàm calorum, imo & vniuersi orbis lætitiã.

Christus gloria & decor Patris.

Incarnatio Verbi vniuersi orbis lætitiã.

Tertio efficax ex iisdem verbis argumentum ducimus ad sanctissimæ Deiparæ V. in conceptu, & partu Christi integritatem comprobendam. Primum enim, cum caelis dicitur, *ut iustum*, hoc est Messiam ceu rorem de super emittat, perspicue significatur eum non ex viri vilius opera, sed caelesti Spiritus sancti virtute à Virgine esse generandum: hanc egiã etiam ob causam dicitur Christus homo caelestis 1. Cor. 15. 47. *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de celo caelestis*: vbi Paulus Adamum hominem de terra terrenum, Christum hominem de celo caelestem appellat. Atque imprimis illud omnino cauendum, quod Appollinarius, Valentinus, & Gnostici impie affirmant, Christum dici hominem caelestem, quod corpore ex materia caelesti sumpto constaret. Dicitur autem Christus *homo de celo caelestis*, quatuor potissimum de causis. Prima, ac præcipua ex Diuinitate vnita eius humanitati desumitur, vt interpretatur D. Thomas, & vt rectè addit Caiet. ex ipsa persona Verbi, ad cuius subsistentiam personalem assumpta est humanitas, vt primum discrimen inter Adam, & Christum ex vtriusque hypostasi, seu persona desumatur, quod videlicet Adam sit persona terrena, Christus autem sit persona Diuina. Secunda ex operibus depromitur, quoniam primus Adam opera habuit, affectusque terrenos, siquidem Dei præceptum violauit, a missaque propter eã originali iustitia passionibus, & affectibus terrenis fuit obnoxius: at Christus habuit omnia opera planè caelestia, atque sanctissima, vt pote ab omni peccati labe prorsus immunis. Ita præter alios interpretatur D. Anselmus, ac D. Hieronymus, & Tertull. lib. de carne Christi, c. 8. Tertia est, quoniam Adam per peccatum effecit, vt ipse, & omnes posteri, qui in illo quoque peccauerunt, morti essent subiecti, & in terram, de qua sumpti erant, reuenterentur: at Christus & sibi, & nobis resurrectionem carnis, & immortalitatem promeruit, quæ expositio traditur quoque à D. Anselmo, & aliis.

Christus homo caelestis quatuor ob causas.

D. Thomas Caiet. Primas. Secunda.

D. Anselm. D. Hieron. Tertull. Tertia.

VI.
Quarta.
D. Hiero.

D. Ambros.

Castitas,
Christi ima-
gō.

Inter effor-
matione cor-
poris Christi
& Adami,
latisimum
discrimen.

VIII.
Puritas con-
ceptus, & or-
tus Christi
ex Virgine.

D. Leo.

Quarta, quæ iam ad præfens facit institutum est, quoniam cælesti virtute conceptus, ortusque fuit ex Virgine: quam expositionem etiam tradit D. Hieronymus in comment. eius loci: *Cælestis, inquit, dicitur, quia non humana fragilitatis, sed Divinae Maiestatis nutu & conceptus est, & enixus.* Quod totidem verbis repetit auctor comment. in Paulū, qui D. Ambr. tribuuntur. Iuxta quā interpretationem adverte, quod Paulus statim infert: *Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis:* ad castitatis cōmendationem pertinere, ut sit sensus: siquidē secundus homo, id est, Christus fuit de cælo cælestis, hoc est, ex Virgine purissima absque vlla carnis illecebra conceptus: & natus: debemus nos quoque cælestis huius hominis imaginem portare, hoc est puritatem, castitatemque sectari, quā ille usque adeo coluit, ut non nisi ex matre Virgine voluerit procreari, sicut portavimus imaginem terreni, subiecti scilicet terrenis affectibus, rebellionibus, inquam, carnis, praviq; adversus castitatem motibus, appetitionibusq; quas primus homo terrenus suo peccato in orbē inuexit. Ex quo habes hominē castitatis cultorē iā non terrenū, sed cælestē esse, castitatemq; atque puritatem esse quandā veluti cælestis hominis, hoc est, Christi non adumbratā, sed od vniū expressam imaginem.

Quod si quis adverterit hanc postremam expositionem obiciat, hac ratione VII. inter Adam, & Christum nihil interesse discriminis: siquidem ipsum quoque Adami corpus non ex viri semine progenitum, sed cælesti omnipotentis Dei virtute fuit efformatum, sicut etiā Adami corpus ex terra fuit concretum, ita etiam corpus Christi non cælestē fuisse, sed humanum, atque terrenum: itaque hac ratione vel Christum hominem esse terrenum, sicut Adam: vel Adam sicut Christum hominem esse cælestē. Reipōdemus adhuc in hac expositione latissimum dari inter Adam, Christumque discrimen, quod videlicet Adami corpus licet supernaturali virtute, ex limo tamen terræ effectum fuerit, in quo nihil puritatis sanctitatisque apparet: itaque meritō dictus fuerit terrenus: at Christi corpus ex purissimo Virginis matris sanguine absque vlla viri opera, sed Spiritus sancti obumbrantis virtute fuerit efformatum, in quo tanta puritas, sanctitasque elucet, ut meritō secundus iste Adam ob hanc etiam rationem planē cælestis potuerit, ac debuerit appellari.

Sed ut eod, vnde digressi sumus, revertamur, manifestē puritas conceptus, & ortus Christi ex Virgine ostenditur, cum tanquam ros quidam cælestis à calis ipsis mittendus prædicatur, & tanquam pluvia in nubibus descensurus præannunciatur: idēque mysterium multo elegantius sequētib; verbis explicatur, cum subiungitur: *Aperiatur terra, & germinet saluatorem.* Cū enim hoc loco verbum Hebræum nūquod aperiendi vocabulo expressit Vulgatus, de floribus dicitur, cum ex germinantibus arboribus erumpunt, quid quæso pulchrius, & elegantius dici potuit ad puritatem sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi declarandam, quàm cum Virgo in concipiēdo, pariēdoque Christo terre in florem gemmanti, & erumpenti similis dicitur? *Aperiatur inquit, terra, & germinet saluatorem,* hoc est, Virgo beatissima, quæ terræ nomine exprimitur, producat iam florem illum Iesū, super quem omnes sancti Spiritus gratiæ requiescent, ea puritate, & pulchritudine, qua terra vi cælesti, rorēque perfusa absque vlla alia humana industria elegantissimos ex se flores emittere consuevit. Verū de floribus germinatione multa diximus sect. 5. Certē D. Leo serm. 3. de natiuitate Domini hac, inquit, natiuitate etiam Esaia sermo completus est, dicens: *Producat terra, & germinet saluatorem, & iustitia oriatur simul: terra enim carnis humana, quæ in primo*

primo fueras prauaricatore maledicta, in hoc solo beata Virginiu partu germen edidit benedictum, & à vitio sua stirps alienum.

Decimumquartum testimonium ex illis verbis
Esaia, capite 53.

Ascendet sicut Virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.

SECTIO XXVIII.

PRIORÈM huius vaticinij partem Septuag. interpretes aliter transtulerunt, quàm verterit D. Hieron. sic enim habent: ἀνῆλθα μὲν ὡς παιδίον ἐν ἀρτίῳ ἢ ὡς ἄνηρ hoc est, Annuntiaui enim coram eo quasi puer, seu potius, quasi puerum, vt vertit D. Hieron. in commentariis. Cur verò Septuag. ita transtulerint, illud fuit causæ, quòd vox Hebræa פֶּטֶל, pro qua vulgatus transtulit *virgultum*, est in Benoni verbi פֶּטֶל, quod significat lugere, lactare, nutrire, Deut. 32. *Vt sugeret mel de petra.* Esai. 60. *Suges lac gentium, & mamilla Regum lactaberis.* 1. Reg. 1. *Et lactauit filium suum.* Exod. 2. *Vis, vi uadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, qua nutrire (id est, lactare) possit infantulum.* Quare פֶּטֶל ex vi verbi idem est, atque *lactans*, atque idcirco lactenti adhuc puero traditur, veluti Esai. 11. *Delectabitur infans ab ubere:* quam eandem ob causam trahitur ad ramum, siue virgultum significandum, eo quòd humorem fugit ab arboris radice, sicut infans ex matris ubere: ita accipitur Iob. 15. *Non recedes de tenebris, ramos eius arefaciet flamma.* Itaque optimè vertit D. Hieron. *virgultum*, sicut & Symmachus *ramum*: vox enim Hebræa non quoduis virgultum significat, sed virgultum molle, & tenerum, ac veluti adhuc lactens, & lactentis instar succum fugens ex radice: malè que in plerisque Latinis exemplaribus, vt apud Cyrillum Alex. in comment. eius capitis cæpus pro puero legitur, quorū auctores videtur Græcè πεδίον pro παιδίον legisse: cū παιδίον tamen apud sept. interp. legendum sit. I.

Quod ad expositionem spectat, R. Salomon, & R. Dauid, & alij iuniores Hebræi suo more tergiuersantur, totumque hoc caput de populo Hebræorum ad literam interpretantur, contententes Esaiam de eo quasi de vno homine loqui, quemadmodum & Deus ipse loquitur Exod. 4. cum ait: *Filius meus primogenitus Israel:* describitque à Propheta luculentissimis verbis omnes illas calamitates, quas modò in ista grauissima, & acerbissima captiuitate patitur: idcirco nimirū appellati *despectum, nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem, leprosum percussum à Deo: & humiliatum vulneratum, & vsque adeo deformatum, vt nulla pulchritudinis, atque decoris vestigia in eo videantur.* Sed hoc merum Iudæorū figmentum cum ipso Esaia contextu pugnat apertissimè: imprimis namque is, de quo sermonem habet Propheta, tanta vita, morumque sanctitate memoratur excellere, vt iniquitatem non fecerit, nec inuentus sit dolus in ore eius: tanta in perferendis iniuriis patientia, vt pro suis persecutoribus, atque interfectotibus orauerit, quæ in Hebræorum populum nullo pacto conueniunt, quem constat esse maiori ex parte vsuris, auaritia, cupiditate, maleficiis, aliisque flagitiis implicatum, atque totum ferè ex innumeris dolis, fraudibus, aliisque in omni genere sceleribus concretum, adeoque à vera iniuriarum tolerantia, & malorum perpeffione abhorrentem, vt quotidie tribus vicibus in suis Synagogis Romani imperij, potissimumque Ecclesiæ Christi euerfionem impiis, & execrandis vocibus à Deo efflagitet: sitque in Thalmud cautum lege, vt Hebræi,

Hieronym.
à Sancti fi-
de.

quibuscunque malis, & incommodis poterint, omnes Christianos afficiant, in fraudem impellant, fortunis evertant, oblatâque opportuna occasione trucidet, vt fusè refert Magister Hieronymus à Sancta fide cognominatus, ex Iudaismo quem edidit *De Thalmud libri falsitate* cap. 5. & 6. ex quo manifestè reuincitur R. Salomon nullo pacto caput istud Esaiâ posse Hebræorum genti accommodari. Deinde is, de quo Esaias sermonem instituit, dicitur illa omnia propter aliorum salutem tolerare. Verè, inquit, languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplinâ pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum: ex quibus verbis illud liquidò colligitur huiusmodi Dei seruum, de quo loquitur Prophe-

R. Salomon
in sania.

ta, non propter sua ipsius scelera passum esse, sed propter crimina cæterorum, ac reliquos omnes eius ægritudine sanitatem, liuore pulchritudinem, vulneribus medicinam, attritione integritatem, morte denique vitam fuisse consecutos. Hic ego mihi testes adesse velim, qui audiant R. Salomonem vsque adeo infania furentem, vt audeat dicere populum Hebræorum in hac captiuitate pro gentium omnium, & earû præcipuè, à quibus diuexatur, peccatis vulnerari, Deumque vniuersarum gentium iniquitates super Hebræum populum, inno centè scilicet, omnisque auaritiæ, fraudis, & iniquitatis expertem posuisse, vt eas suis istis laboribus, & calamitatibus elueret: scilicet tanta sunt Hebræorum merita, tamque in omni genere vitæ, mortumque sanctitas admiranda, vt pro vniuersarum gentium infinitis sceleribus possint cumulatè satisfacere. Nec videt R. Salomon se hac in re omnibus Hebræis doctoribus aduersari, qui tantùm abest, vt credant Deum propter gentium scelera Hebræos nunc affligere, aut eas his Hebræorum laboribus, vulneribusque sanari, vt potius vnanimi consensu affirmant omnes gentes, quæ modò Hebræos affligunt, ob id ipsum esse perituras, & sempiternis apud inferos tormentis cruciandas: in quam sententiam intelligunt illud Ioël. vlt. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hereditate mea Israël, quos disperferunt in nationibus, & terram meam diuiserunt, & super populum meum miserunt sortem.* Accedit, quod ipsimet Hebræorum Rabbini consentunt hanc postremam captiuitatem, quam Iudæi patiuntur, propter magnum aliquod eorum scelus accidisse: tum verò inter se disputant, quodnam eiusmodi tantum scelus à Iudæis susceptum fuerit, propter quod tam acerba, diuturnaque seruitute opprimuntur. Ita fit, vt recentiores Hebræi neque cum Esaiâ, neque cum suæ gentis antiquis doctoribus consentiant.

Ioël. 3. 2.

II.

Maneat igitur hoc vaticinium nullo pacto ad Iudaicum populum spectare, Nec verò quisquam alius assignabitur, cui ea, quæ eo capite comprehenduntur, tribui queant, præter vnum Regem Messiam: is enim dumtaxat ea futurus erat sanctitatis, meritorumque magnitudine, vt solus ipse pro vniuersorum hominum peccatis posset cumulatiuè satisfacere, tamque ardentibus aduersus homines amoris facibus inflammatum, vt ob eorum salutem innumeris sese opprobriis, contumeliis que profcindendum, atque acerbissimis, & grauissimis tormentis ex cruciandum suis hostibus obiceret, tandè in cruce cum summo dedecore, & ignominia sanguinem, vitamque profunderet: quæ omnia eo capite complexus est Esaias, Christusque noster verus vtique Messias impleuit. Id, quod vel ex ipso contextu manifestum est. Quis enim alter præter Messiam brachium Domini appellari debuit? Cuius alterius generatio inexplicabilis

Præcedens
vaticinium
ad filium
Messiam spec-
tat.

cabilis dici potuit? Quis alius tot, tantisque gratiæ, sanctitatis, meritorumque opibus abundare, ut vnus ipse vniuersis hominibus antecelleret, eorumque omnium infinita propemodum scelera, sua vnus sanctitate compensaret? Accedit, quod Esaias hoc capite pergit disserere de illo eodem, de quo aggressus fuerat dicere ad finem capitis præcedentis, ut ex ipso nexu, serieque contextus palam est: at orsum fuisse vaticinari de Rege Messia, vel ipse Paraphrast. Chald. intellexit, cum ita vertit: *Eccc prosperauit seruum meus Messias, exaltabitur, & eleuabitur, & confortabitur nimis, &c.* Id quod veteres quoque Hebræi senserunt: in quibus R. Moyses Gerundenis in comment. super 29. cap. Genesis, sic ait: *Rex Messias habet dare cor suum ad petendum miserationes pro Israël, & ad ieiunandum, & humiliandum se pro eis, sicut scriptum est Esaiæ 53. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritum est propter scelera nostra.* Hæc ille.

Iam verò si de nostris agitur, quis eorum hunc locum, utpote ad reuincendos Iudæos clarissimum prætermisit? Eo vtuntur D. Iren. l. 4. aduersus hæreses c. 56. vbi aduersus Iudæos duos Messie aduentus prædictos fuisse à Prophetis argumētatur Iustinus Philosophus, & martyr in dialogo cū Tryphone aduersus Iudæos, Tertull. li. contra Iudæos cap. 9. Euseb. Cæsar. li. 3. demonstr. Euang. c. 2. Diuus Cypr. lib. 2. aduersus Iudæos cap. 13. Chrysof. oratione 3. contra Iudæos, Anast. Sinaita lib. 11. comment. in Hexameron, & alij.

Cum hæc ita se habeant, aggrediamur iam sanctissimæ Deiparæ virginitatem in conspectu, & partu Christi confirmare. Atque illud imprimis iuxta Septuag. interpretum translationem collige, prædici ab Esaiâ Deum lactentem puerum futurum, idque tanquam rem quandam nouam, admirandamque commemorari, siue legas, *Annuntiamus quasi puerum*, siue, *Annuntiamus quasi puer* (scilicet erit coram illo, id est, Patre. Deinde iuxta vulgatam editionem, qua dicitur, *Ascendit sicut virgultus coram eo*, significari Messiam in primo aduentu humilem fuisse venturum: sed in dies magis, ac magis instar virgulti, forma, nominisque celebritate incrementum habiturum, *coram eo*, id est, coram Israël, siue Iudæis, vel etiâ coram Patre. Porro, quod subiungitur, *Et sicut radix de terra siccanti*, duplicem habet explicatum. Vnus est Messiam in ipso statim initio, antequam diuinitatem suam, atque potentiam per miracula demonstraret, de respectu abiectumque absque vlla nominis claritate, existimationisque splendore victurum, instar radicis arenti solo exortæ, quæ cum humore careat, nõ erupit in eam frondium, ramorumque pulchritudinem, quæ in aliis plantis in amœna, & irrigua tellure consitis reperitur.

Alter est, iam ad Mariæ virginitatem pertinens, quem etiam literalem, ac germanum esse fateri nos cogit nobilium Patrum auctoritas, qui per terram siccantem ipsam sanctissimam virginem accipiunt, ex qua Christus, qui radix Iesse dicitur, tanquam ex arido solo, hoc est, nulla humana industria, atque opera irrigata, sed diuina tantum virtute fecundata fuit exortus. Hebraicè pro siccanti, est dictio *inua* quæ siccitatem, solitudinem, ac desertum significat: vnde aliqui transferunt: *sicut radix de terra deserti*: alij de terra inuia: quæ interpretatio est D. Hieronymi in comment. *sicut radix*, inquit, *de terra siccanti. Pro siccanti*, Aquila interpretatus est *inuia*, ut virginitatis priuilegium demonstraret, quod absque vilo humano semine de terra prius inuia sit creatus. Consentit Euseb. Cæsar. lib. 3. demonstr. Euang. cap. 2. vbi sequens editionem 70. interpretum, *Annuntiamus*, inquit, *coram eo quasi puerulus, quasi radix in terra siccanti*: pro quo *Aquila sic interpretatus est*: *Et prædicabitur tanquam quod vberibus nutritur in facie eius, & tanquam radix de terra inuia*: Theodotio verò: *Et ascendet sicut quod lacte alitur coram eo, & sicut radix de terra*

Paraphrast.

R. Moyses Gerund.

Irenæus.

Iustin. Mars.

Tertull.

Euseb. Cæs.

D. Cyprian.

D. Chryf.

Anast. Sinait.

III.

Deus lactens

puer factus,

mirum.

III.

B. Virgo ob

virginitatis

priuilegium

terra siccans.

D. Hieron.

Aquila.

Euseb. Cæs.

fitienti: ubi puerulus quidem ille, qui ubere, atque lacte nutritur, planè ortum Christi declarat: terra verò inuisa, & sicens virginem, quæ illum enixa est, quam scilicet nullus vir adyt, de quo quædam inuisa, laudata illa radix prodit, & puerulus, qui ubere, lacteque nutritur. Verum hæc adumbratè admodum significauit: apertius verò idem Propheta sententiam suam interpretatur, ubi ait: Ecce Virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius, Nobiscum Deus: hoc enim significat Emmanuel. Hæc Euseb,

Fuit hæc Christi ex virgine tanquam ex terra fitienti generatio adumbrata in procreatione Adami ex terra virgine, hoc est, nullis pluuiis irrigata, nec humanis laboribus excolta, vt expendit D. Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, cap. 31. Quemadmodum, inquit, protoplastus ille Adam de terra rudi, & adhuc virgine, nõdum enim pluerat Deus, & homo non erat operatus terram, habuit substantiam, & plasmatus est manu Dei, & sumpsit Dominus limum de terra, & plasmavit hominem: ita recapitulans in se Adã ex Maria virgine rectè accepit generationem Adã recapitulationis: si enim ille de terra sumptus est, & verbo Dei plasmatus, oportebat id ipsum verbum recapitulationem Adã in semetipso faciens eiusdem generationis habere similitudinem. Hæc Irenæus, à quo eandem sententiam mutuatus videtur Tertul., lib. de carne Christi, cap. 17. cum ait: Virgo erat adhuc terra nõdum opere compressa, nõdum sementi subacta, ex ea nõdum factum accipimus à Deo in animam viuam: igitur si primus Adam de terra traditur, merito sequens, vel nouissimus Adam, vt Apostolus dixit 1. Cor. 15. proinde de terra, id est, carne nõdum generationi resignata in spiritum viuificantem à Deo est prolatus. Hæc ille.

Porro pulchrè D. Aug. li. 50. ho. 36. exponit cur Christus radix appelletur: quoniam scilicet, sicut radix nullam pulchritudinem foris ostendit, sed vim tamen & efficacitatem habet, quam per omnè fundit arborem, ita Christus, licet in passione nullam speciem, ac decorem, vt ait Propheta, foris prætulit, infinitam tamen promerendi, & satisfaciendi vim in vniuersos mortales ex eruit. Sed audiamus Augustin. Ascendit, inquit, sicut virgultum, & sicut radix de terra fitienti. Quare vt radix: I deo, quia non est illi species, neque decor, passus est, humiliatus est, conspuus est, non habebat speciem, homo apparebat, cum Deus esset, sed quomodo radix non est pulchra, sed intus habet vim pulchritudinis suæ. Ascendit arborem pulchram: amaram, foliis virentem, fructibus opulentam, delectat aliquid de fructu capere, sub vmbra eius sedere, & requiescere ab æstu: laudat eam illam pulchritudinem, si radix ostendatur tibi, nulla pulchritudo in ea est, noli contemneris, quod abiectum est, inde processit, quod miraris. Attendite modo claritatem arboris. Crucis christi, 10. Ecclesia, crediderunt gentes, victi sunt terra principes, positum est collum eorum sub iugo Christi ex Christi, veniunt volatilia cæli, requiescunt sub ramis eius: quæramus radicem, conspuus est, crucifixus est. Ecce hic species non est, sed intus erat species, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu est esse se æqualem Deo. Hæc tenus August.

Decimum quintum testimonium ex illis verbis Esaiæ cap. 53.

Generationem eius quis enarrabit?

SECTIO XXIX.

Postquam Esaias Christi passionem tormenti, & opprobrii plenissimam descripsisset, vt nos ad eius admirabilem, diuinamque celsitudinem cõtemplandam incitaret, ne videlicet aliquid humile, & abiectum de illo suspicari possemus, quin potius amoris illius magnitudinem, quo ab ea omnia, non solum inuictis, sed libenti etiam animo perferenda se abiicit, multò magis suspiceremus:

eius

eius eximiam naturæ præstantiam nobis ante oculos proponendam putavit. Itaque admirabundus exclamavit: *Generationem eius quis enarrabit?* quæ verba triplicem expositionem literalem recipiunt.

Prima est *generationem* hoc loco pro filiorum multitudine usurpari, significati- que innumerabilem fore Messia Regis, & infinitam propemodum sobolem, non quidem corpore, sed spiritu, ac fide generadam: ut illud Propheta significet: quamuis Messias tam humili, & abiecto mortis genere vitam esset amissurus: nihilominus in eum ita profectum iniuriis: vexatum contumeliis, ex cruciatum tormentis, affixum denique cruci, ibique mortuum, tam innumerabilem non tantum hominum, sed gentium, nationumque multitudinem crediturâ, ut eam nemo possit per censere numerando: *Generationem*, inquit, *eius quis enarrabit?* hoc est, quis spirituales Messia sobolem, & posteritatem poterit numerare? Hæc expositio imprimis probatur ex ipsa voce Hebræa מן quæ generationem, hoc est, hominum sobolem, & pro creationem significat, veluti Eccles. 1. *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum stat*: Deut. 32. *Generatio enim peruersa est, & infidels filij*. Deinde ex verbis sequentibus, quæ huic expositioni concinnant: subiungitur hæcque: *Quia abscessus est de terra viuicium*: quasi dicat Propheta: Non mirum, si tantam Messias habere debeat filiorum generationem, & sobolem, quoniã ipsa morte instar plantæ putabitur, ut fortius erumpat. Quia enim Propheta Messia paulo ante surculo ascendenti de terra comparauerat, optimo iure, cum de eius posteritate disseruit, similitudinè ex plantis desumptam adhibuit, quæ cum absconduntur, cum putantur, eo ipso in maiore frondium multitudinè, altitudinè que erumpunt. Itaque iuxta hanc expositionè perinde fuit Messiam in Cruce mortem obire, atque instar plantæ putari, ut ob id ipsum ex eo infinita propemodum germinum multitudo pullularet. Cauenda est hoc loco Vatabli, & quorundam aliorum expositio, hanc generationè seculum illud, seu illius seculi hominum prauitatem, in quos Christi aduētus incidit, interpretanti hunc sensu: *Generationem eius quis enarrabit*, hoc est, quis poterit satis describere, verbisq; amplificare generationè illam prauã, atque peruersam, Iudeorū, inquam, prauos, profligatōsque mores, audaciã, impudentiam, perfidiam, qui eo tēpore uiuent, quo Messias adueniet: Cauenda est, inquam, hæc expositio, quoniam cōmuni Patrum sententiæ aduersatur, qui hoc loco *generationem* de generatione ipsius Messia interpretantur, non verò de generatione Iudæorum. Pugnât etiam cum ipso contextu, qui habet: *Generationem eius*, id est, Messia, de quo nimirum Propheta loquebatur.

Eccles. 1. 4.
Deut. 32. 10.
Innumera
Messia spiri-
tualis soboles
unde pronen-
neris.

Vatabli.

Eterna
Christi ge-
neratio in-
narrabilis.
D. Irenæus

D. Ambros.
D. Hieron.
Cyril. Alex.

Secunda expositio adhuc præstantior est, his verbis Esaiam æternam Christi generationem secundum diuinitatem explicasse: itaque inspecta tanta eius humilitate, & abiectione, quam paulo ante descripserat, quasi attonitum, obstupefactumque fuisse, quod videlicet tantus Deus, cuius æterna à Patre generatio ob eius diuinam altitudinem, & præstantiam comprehendi, explicariue à nobis minime posset, ad tantam se humilitatem abiicisset. Ita plerique omnes Patres hunc locum interpretantur, D. Iren. lib. 2. aduersus hæreses, c. 48, ubi disputans contra Gnosticos, qui æternam Verbi generationem curiosius inquirere præsumebant, citat hoc Esaiæ testimonium, ut ostendat æternam Verbi generationem comprehendi à creatis mentibus non posse, infertque: *Generationem eius innarrabilem existentem nemo nouit, non Valentini, non Marcion, neque Saturninus neque Basilides, neque Angeli, neque Archangeli, nec Principes, neque Potestates, nisi solus, qui genuit Pater, & qui natus est Filius: Adde, & Spiritus sanctus.* D. Ambros. lib. 1. de fide, cap. 6. D. Hieronym. & Cyrill. Alex. in comment. super Esaiam,

D. Chrysoft. hom. 2. in Matt. D. Aug. lib. quinquaginta homiliarum hom. 36. & tract. 31. in Ioan. & lib. 1. de Symbolo ad Catechumenos c. 3. & lib. 2. c. 3. Theod. in suo Eraniste in 2. dialogo, qui *Inconfusus* inscribitur, Leo Magnus serm. 9. & 10. in Natiuit. Domini, & D. Hilar. lib. 2. de Trinitate, & alij.

D. Hilar. lib. 2. de Trinitate, & alij.

III.

Tertia denique expositio est etiam Patrum communis locum Esaiæ commemoratum ad temporalem Christi generationem referentium, quæ perfectè enarrari, explicariq; non possit, cū præcipue, quod ipsum per se incarnationis mysterium, quod perfectum fuit in Virgine, vsque adeo excelsum, & arcanum sit, vt non possit omnino à creatis intelligētis comprehendi: tum etiam, quoniam singulari, & eximium fuerit opus diuinæ potentia Christum concipi, edique à Virgine atque vlla vel minima eius integritatis iactura, vt Esai. optimo iure per admirationem dixerit: *Generationem eius quis enarrabit?* Id quod facillè ostenditur: si enim Christus ordinaria ratione ortus ex matre fuisset, non erat, cur Esaias per admirationem diceret: *Generationem eius quis enarrabit?* facillè enim eius generatio explicari posset, si sicut alij homines fuisset generatus: itaque Prophetæ admiratio euincit Christi generationem temporalem diuina altissimi virtute perfectam in Virgine fuisse. Sic interpretati sunt nobilissimi Patres, quos nonnullos paulò ante pro secunda expositione citauimus, quippe qui vtramque interpretationem vt literalem, & germanam complexi sunt: atque imprimis Iustin. Philosoph. &

Marr. in dial. cum Tryphone aduersus Iudæos, Verbum, inquit, quo Esaias vsus est: *Genus eius quis exponet? quod vita eius à terra auferitur: num tibi videtur dictum quasi eius, qui non ex hominibus genus habeat?* Tertull. in lib. aduersus Iudæos cap. 12. *Natiuitatem, inquit, eius quis enarrabit? Quia nullus omnino hominum natiuitatis Christi fuit conficius*

in conceptu, cum virgo Maria Verbo Dei prægnans inueniretur. D. Athanas. li. de incarnatione Verbi, eiusque corporali ad nos aduentu *Natiuitatem, inquit, eius quis enarrabit? Hic est, qui ex virgine prodit, & vt homo in terris apparuit, & cuius inenarrabilis secundum carnem natiuitas censetur: non enim est, qui patrem eius carnalem dicat, cum non viro, sed ex virgine sola corpus eius ortum trahat.* D. Hier. & Cyril. Alex. in commen. super Esai.

D. Iust. Mar. Tertull. D. Chrysoft. hom. de Ioann. Baptista his verbis: *Generationem eius quis enarrabit? quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.*

D. Athanas. in conceptu, cum virgo Maria Verbo Dei prægnans inueniretur. D. Athanas. li. de incarnatione Verbi, eiusque corporali ad nos aduentu *Natiuitatem, inquit, eius quis enarrabit? Hic est, qui ex virgine prodit, & vt homo in terris apparuit, & cuius inenarrabilis secundum carnem natiuitas censetur: non enim est, qui patrem eius carnalem dicat, cum non viro, sed ex virgine sola corpus eius ortum trahat.* D. Hier. & Cyril. Alex. in commen. super Esai.

D. Hieron. Cyril. Alex. D. Chrysoft. hom. de Ioann. Baptista his verbis: *Generationem eius quis enarrabit? quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.*

D. Hieron. Cyril. Alex. D. Chrysoft. hom. de Ioann. Baptista his verbis: *Generationem eius quis enarrabit? quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.*

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

est potius, quam fugata. Itaque ob tanti miraculi nouitatem simul, & magnitudinem Esaias admirandus exclamat; Generationem eius quis enarrabit? Quo eodem affectu Patres in tanti mysterij admiratione defixi loqui solent, veluti D. Greg. Nyss. orat. in diem natalem Domini: Orem, inquit, admirandam: virgo mater efficitur, & permanet virgo. Cerni nouum naturæ ordinem: in alijs mulieribus, quando aliquæ est virgo, non est mater: hic autem utrumque nomen in idem concurrit: eadem enim & mater, & Virgo est: nec virginitas partum ademit, nec partus virginitatem soluit; Decebat enim, ut qui in vitam humanam introibat, ut homines integros, incorruptosque seruares, ab incorrupta sibi deserviente integritate inieciam duceret. Eleganter quoque S. Maximus Episc. Taurinensis hom. 1. 2. & 6. in natiuitate Domini: Duas, inquit, in Christo generationes legimus, sed in utraque incomprehensa. Diuinitatis est virtus: ibi enim eum ex semetipso genuit Deus: hic eum virgo Deo cooperante concepit: ibi sine initio, hic sine exemplo: illa est ante hominem, ista supra hominem: illa incogitabilis, ista mirabilis. Generationem ergo eius quis enarrabit? sed si narrari non potest, credi potest: si lingua deficiat, fides proficit. Quid hoc est miraculi? secreto quadam, incomprehensioque conceptu procedit de mortalifamina diuina progenies. Hæc nona feminei sexus gloriæ peperit virgo, & quæ vniversa nobiscum creatura miratur, natus est homo non per hominem procreatus: nascitur Christus ex Maria, ut & sexus femineus hominem daret, & Deum præderet integritas virginalis.

Rectè fecisse Esaiam, qui agens de Messie humilitate, & passione, eius quoque cellitudinem, & præstantiam commemorauerit.

SECTIO XXX.

NON putauimus prætereundum silentio mirum, ac planè diuinum Esaiæ I. artificium in Christi humilitate, ac passione describenda. Cùm enim coepit tam multis verbis Christi opprobria, contumelias, dolores, tormenta, crucem descripsisset, eumque despectum, leprosum, ac nouissimum virorum appellasset, dixissetque eius splendorem vsque adeo obscuratum, ut in eo nihil decorem ac pulchritudinis videretur, tandemque maximis affectum iniuriis, & acerbissimis tormētis exercitatum, mortem dedecoris, cruciatuumque plenissimam obiisse: he quis propterea indignum aliquid eius altitudine, & maiestate sentiret, tanto artificio eam narrationem in contexuit, ut eam subinde præclaris sententiis eiusdem Christi magnitudinem continentibus quasi pretiosis gemmis insperlerit. Igitur quinque potissimum ad Messie dignitatem spectantia commemorauit, quæ nobis in eius consideranda passione semper ante oculos obuertati voluit. Quia enim videri poterat Christus ex infirmitate, imbecillitateque affectus morte tuisse, eius infinitam potentiam in ipso statim eius narrationis initio declarauit, eum eum brachium Domini appellauit. Deinde, ne illud in mentem veniret, eum ex violento Patris imperio, ac per vim magis compulsum, quam ex obedientia propria voluntate suscepta mortem oppetiisse, illud etiam explicandum putauit, fuisse oblatum, quia voluit, omnēque illos cruciatus instar mitissimi agni incredibili patientia sustinuisse. Porro, ne insipiens aliquis audiens eum à Deo percussum, & humiliatum, cogitaret id ei propter aliqua graua, quæ suscepisset, si ignia euenisse, continuo addidit eum iniquitatem non fecisse, nec in ore eius fuisse dolum repperitum, sed Deum in eo iniquitates omnium nostrum posuisse, ut in illo omnium mortalium scelera, & flagitia vindicaret. Ne quis etiam ex illius obscurato decore, & pulchritudine minus erga illum afficeretur, docet

De ipse virginitas ampliat per partum. Greg. Nyss.

Maximus.

Esaiæ in describenda Christi humilitate rationem artificii.

in ipsa obscuracione formæ tantam oris venustatē, elegantiamque præ se tulisse, vt omnium corda, atque oculos ad se amandum, intueundumque eouertere. Denique, ne ex eo, quod à suis aduersariis despectissimus omnium mortalium est habitus, atque per summum contemptum, plusquam dici, cogitarique potest, iniuriosè à vilissimis illis hominibus acceptus, necessariò sibi eius naturæ præstantiam, atque inexplicabilem generis nobilitatem, & splendorem ob oculos proponendum existimauit: *Generationem, inquit, eius qui enarrabis: Quæ omnia, vt magis intelligas, nonnulla de singulis breuiter appingenda duximus.*

Atque vt à potentia primum ordiamur, quam Esaias imbecillitati opposuit, ea II. illis verbis à Propheta explicata est. *Brachium Domini cui reuelatum est:* Nam per *Christus non ex imbecillitate aclus in crucem.* *brachium Domini* Christus ipse est intelligendus, qui brachium Domini dicitur ob infinitam potentiæ magnitudinem, vt ne ex imbecillitate in crucem actus fuisse putetur, quod nõ potuisset hostium suorum conatus, & impetum coëcere. Significatur verò hac interrogacione Propheta paucitas Iudeorũ, qui in Christum erant credituri: hæc enim vim habet in sacris literis hæc loquedi formula vt Psal.

18. *Delicta quis intelligit?* & Eccl. 31. *Beatus dicitur* (Sic enim est Græcè) *qui inuentus est sine macula:* & *quis post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia et balauri.* *Quis est hic, & laudabimus eum?* præterquam quodd hoc sensu citantur à Paulo verba præcedentia ad Rom. 10. *Sed non omnes, inquit, obediunt Euangelio, Esaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro?* Licet enim non addat Paulus: *Et brachium Domini cui reuelatum est?*

tamen eodem planè spectat vtraque interrogatio, vt habes Ioan. 12. *Cum, inquit, tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Esaiæ Propheta impleretur, cum dixit. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Vbi cernis*

Ioan. 2. 37. *Ioannem hunc locum de Iudæorum, qui in Christum credituri erant, paucitate intellexisse. Quod verò nequaquam de Gentibus locutus fuerit Esaias ex eo poteris cognoscere, quod cap. 52. præcedenti de multitudine Gentium, quæ Messiam receptura erant, dixerat: Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, & videbunt omnes fines terre salutare Dei nostri: quod aptè poteris transferre:*

Nudauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, Verbum enim Hebraicum ארע reuelare, & nudari significat, veluti Esai. 47. Discoperi humerum tuum. Est igitur sensus, Domini brachium, id est, Christum paucis quidem Iudæis, sed multis tamen Gentibus nudatum fuisse, hoc est cognitũ, & creditum, & eius diuinitatem, & potentiam, quam Verbum ipsum in humanitate ostendit, ducta similitudine ab ijs, qui cum ad ostentationē virtutum rē aliquam magnam aggrediuntur brachium nudare consueuerunt: sic enim Deus, cum filium factum ho-

minem misit in terras, ad opus redemptionis aggrediendum, perficiendumque, brachium quodammodo nudauit, quoniam in eo opere, vt pote difficillimo, & maximo, infinitam vim, & potentiam suã demonstrauit. Quo haud dubiè spectauit virgo sanctissima in suo Cantico, eum agens de incarnationis mysterio eccinit: Fecit potentiam suam in brachio suo, vt interpretatur Cyril. Alex. 1. 8. in Ioan. c. 20. Eodem ferè reuoluitur expositio D. Augustini tract. 53. in Ioannem, cum ait

III. *Christum idcirco apud Esaiam brachium Domini appellari, quod Deus Pater per Filium omnia procreauerit: Satis, inquit, ostendit brachium Domini ipsum Filium Dei nuncupatum, quia omnia per ipsum facta sunt: sicut enim tuum brachium est, per quod operatus, sic Dei brachium dictum est eius verbum, quia per verbum mundus operatus est. Cur enim homo vt aliquid operetur, brachium extendit, nisi quia non continuo quod dixerit, si autem tanta potestate prævaleret, vt sine villo motu corporis sit fieret, quod diceret, brachium eius, verbum eius esset. Quibus verbis D. Aug. infinitam diuini*

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij

brachij potentiam, hoc est, Christi, qui est Verbum Patris, explicauit, cum dixit Patrem per huiusmodi Verbum omnia effecisse. Verum cum dicimus Patrem per Verbum tanquam per brachiū, vt aiebat Augustin. & sicut etiam docet Ioan. c. 1. omnia facere, ne intelligas dictionem, per, significare instrumentum, vt impie arbitrati sunt Ariani, ex ea loquendi formula Filium minorem esse Patre, argu-
Ioan. 1. Dicitur, Per, quid hic.

mentantes: nec enim, per, hoc loco dicit instrumentum, sed præcipuum efficiens, cuiusmodi est Filius eiusdem omnino cum Patre substantiæ, atque potentia: illudque tantum significatur Filium, sicut à Patre tanquam à suæ originis sempiterno principio habet essentiam: ita quoque habere potentiam, per quam creat eadēdem, in quā, illam, quam Pater habet: & uicē Patrem dici per Filium omnia creare. Ad quem sensum interpretandi, & molliendi sunt plerique ex veteribus Patribus, sicubi Filium instrumentū, & ministrum Patris vocauerunt, veluti Tertull. in lib. contra Praxeam, c. 12. & 19. & in lib. aduersus Hermodenem, c. 22. v-
Tertull.

bi Verbum ministrū, & arbitrum Patris appellat: Adoro, inquit, scripturæ plenitudi-
Clem. Alex.

nam, quæ mihi & factorem manifestat, & facta: in Evangelio vero amplius, & ministrū, atque arbitrum vestrorum inuenio sermonem. Et Clemens Alex. in Protreptico ad Gentes: Pulchre, inquit, spirans: Instrumentum Dominus hominem facit ad imaginem suā: certe ipse quoque est Dei concinnum, & aptum instrumentū, & sanctum sapientia supermundana, Verbum caeleste: quas locutiones ad sensū nobis pauld ante explicatū trahere oportet: ab iis tamē, quia durissimæ sunt, & Arianam errorem subolent, est omnino abstinendum.

Sed vt ad institutum reuertamur: cum Christus brachium Domini appellatur, manifestè offenditur, cum non solum si voluisset, potuisset se à suorum hostium manibus eripere, sed etiam illos omnino euertere. Id quod exploratum esse voluit, cum vniuersam illam cohortem, quæ ad eum comprehendendum veniebat, solo verbo perterrituit, atque prostravit: quemadmodum expendit Cyrill. Alex. lib. 11. in Ioannem: cap. 33. & D. August. tract. 112. in Ioannem, qui hoc loco Iudeis insultans, *Vbi, inquit, nunc militum cohors, & ministri principum, ac Pharisæorum? ubi terror, & munimen armorum? nempe vna vox dicentis, Ego sum, tantam turbam odiū furorem, armis; que terribilem sine telo illo percussit, repulit, stravit. Id ipsum cecinit ex persona Christi Regius vates Psalm. 87. Estimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio, sicut mortuus liber: Hebraicè ad verbum: Reputatus sum quasi homo, cui non fortitudo, in mortuis liber: quasi dicat: Estimatum me similem esse reliquis ad inferos descendentibus, qui non possem me neque à morte, neque ab inferorum pennis eripere: itaque infirmum, imbecillumque esse, vt ceteri sunt mortales: cum tamen vsque adeo superior, ac potentior morte essem, vt etiā mortuus, atque inter mortuos constitutus liber essem, in meaque esset potestate mori, aut nō mori: ad inferos descendere, vel non descendere: apud inferos morari diutius, aut statim me à mortuis excitare. Hæc vna fuit ex
Psalm. 87. 5. Ioan. 39. 30.*

causis præcipuis, cuius Christus inclinato capite animā efflauerit Ioan. 19. Et inclinato capite tradidit spiritū, quasi mortem non audentem ad illam accedere capitis inclinatione vocauerit: vt ostēderet mortem nullam in se potuisse habere potestatem nisi ipse permisisset, vt vult D. Athan. lib. questionum ad Antiochum, quest. 76. Impletis, inquit, omnibus, quæ pati debuerat, sola mors adhuc restabat, atque hæc quidem sibi metuens appropinquare non audebat: ideo Christus eam inclinato capite vocauit: nam antequam caput inclinasset, propius accedere verébatur. Hæc ille. Quid-
D. Athanas. Christus mortem inclinato vocauit capite.

ni etiam huc spectasse arbitramur Abacuch Prophetam capit. 3. cum dixit: Cornua (scilicet Crucis) in manibus eius. Cum enim non dixerit, manus eius in cornibus, sed, cornua in manibus eius, tacitè innuit in manibus eius, hoc est, in

potestate eius fuisse cornua Crucis hoc est, mortem, quam in Cruce patiebatur. Ex his habentis Christum non ex imbecillitate obiisse, quippe qui super ipsam mortem plenum imperium, potestatemque habuerit.

Secundò, nec etiam coactè compulsus Patris imperio, sed sponte obedienter, magno cum studio, & voluntate mortem appetiisse luculentè quoque Esai. illis verbis expoluit: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Pro oblatu est, habetur modò Hebraicè *nagas* cum puncto *fibol* in sinistro cornu litera *sin*: quam lectionem non putamus germanam, sed legendum esse *nagas* cum puncto *fibol* in dextro cornu, atque hanc posteriori vocem transtulisse Hieronymum, non priorem, quæquam eius tempore nullis adhuc punctis Hebræi in scribendo utebantur. Quod ut fiat apertius, scire oportet, multum quoad significationem interesse, si vno, aut altero modo scribatur: etenim *nagas* cum puncto *fibol* in sinistro cornu significat repetere debitum, exigere, extorquere, veluti Es.

Esai. 51. 7.
Sponte obediens mortem operis
Christus.

Esai. 58. 3.
Exo. 1. 6.

Gen. 27. 22.
Esai. 29. 13.

Locus vitii-
tium contra
in Hebræo.

V I.

Posito igitur legendum esse *nagas*, id est, *accessit*, puerba similitudine explicavit Propheta Christum sua sponte mortem obiisse, cum dixit, ad illam accessisse: est enim *accedere* proprium volentium, & qui sponte aliquid agendum suscipiunt. Quam verò cumulatè Christus hoc vaticinium impleverit illud ostendit, quod ipsemet ad hortum, in quo se comprehendendum certò nouerat, quemadmodum discipulis disertis verbis explicauit. vltro profectus est: quid hoc enim aliud fuit, quàm ad passionem sponte accedere? Unde ipsemet Psalmo 39. cum Patre loquens de suo in mundum ingressu ad humanum genus sua morte redimendum, (ut exposuit Paulus ad Hebr. 10.) ait *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus meus voluit, & legem tuam in medio ventris mei, seu ut alij transferunt, in medio viscerum meorum, hoc est, caput, & summa omnium scripturarum ea est, ut faciam voluntatem tuam, quæ est, ut ego pro hominum salute vitam, sanguinemque profundam: id igitur præceptum in medio viscerum meorum reposui, ut illud summo studio, & voluntate adimplerem. Sumiturque metaphora, ut ait Theodoretus, ab iis, qui aliquem magno amore prosequuntur, & præ amore desiderant illum intra sua viscera conicere. Tractat fusè hunc locum D. Ambrosius in comment. eius Psalms. *Scriptum est, inquit, non solum in capite: sed in omni legis complexione venturum hominem ad conservandum humanum genus, qui omnia vellet, quæ Deus vellet. Unde etiam ad sacrificium passionis voluntarius accessit, meritoque prædixit Psal. 53. Voluntarius sacrificabo tibi: Atque huc etiam pertinet illud, quod Esai. subiunxit: Et voluntas Domini in manu eius dirigetur, hoc est, voluntas Patris de humani generis redem-**

Psal. 39. 8.
Hebr. 10.
Scripturam
caput Dei
voluntas.

Theodoret.
D. Ambrosius.

Psal. 53. 8.

redemptione per eum cumulatifsimè complebitur. Pro quo. Septuag. tràstale-
runt: *Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ*, hoc est. *Vult Dominus in manu eius*; que tran-
slatio eam vim habet, vsque adeò proptè, & alacriter Christum iuxta Patris mandatū
ea, quæ ad salutem hominis spectabant, impleuisse, vt cum aliquid ageret, in ma-
nu quodammodò voluntatè Patris habuille videretur, & idem omnino fu-
alicui operi manum admouisse, ac Patrem in manu, ceu per manum eius voluisse;
imo ipsam Christi manum instrumentum fuisse paternæ voluntatis. Tanta nimi-
rum voluntate Christus voluntatem Patris de hominum redemptione perfecit,
vt simul atque Pater voluntatem suam declarabat, ipse in opus continuò prodi-
ret, nec insinuata voluntate Patris tardior esset operatio, sed tunc velle Pater vi-
deretur, cum ipse in actionem prodibat, vt meritissimè dici potuerit: *Vult Domi-*
nus in manu eius. Cui concinit illud apud eundè Esai. c. 50. cum ait ex persona Chri-
sti: *Dominus Deus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico: retrorsum non abij;* Cor-
pus meum dedi percipientibus, & genas meas vellentibus: *faciem meam non auerti ab increpā-*
tibus, & conspuentibus in me; que diceret: Significauit mihi Dominus passionis meæ
mortisque acerbiter, ego autem ne nimum quidem contradixi, nec retror-
sum abij, quasi laborem refugiens, corpusque iniuriis, tormentisque subtrahens,
quin me ipsum vltro percipientibus, faciemque conspuentibus obieci.

Tertiò illud etiam Propheta atque etiam inculcandum duxit, Christum non
propter scelus aliquod suum, quippe qui omnis omnino culpæ expers esset: sed
propter vniuersorum hominum peccata, quæ in se vindicanda suscepit, om-
nia illa iniuriarum, ac tormentorum genera perpeffum fuisse: *Vere*, inquit, lan-
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniqui-
tates nostras, atque tritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostra super eum, & liuore eius
sanati sumus. Omnes nos quasi oneri erant animus, vnusquisque in viam suam declinauit: & po-
suit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Vbi imprimis aduerte illa verba, Lan-
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, duplicem habere sensum literale:
vnus est de corporum morbis, & ægritudinibus, quas Christus erat curatu-
rus: quemadmodum locum intellexit D. Matthæus capite 8. *Obrulerunt*, in-
quit, *ei multos demonia habentes, & eiciebat spiritus verbo, & omnes malè habentes*
curauit, vt implectetur, quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem: ipse infirmi-
tates nostras accepit, & ægrotatiōnes portauit. Alter est de hominum peccatis, quæ
super se vindicanda suscepit, vt pro illis satisfaceret: quem sensum tradit D.
Petrus in 1. sua epist. cap. 2. *Tradebat*, inquit, *indicanti se iniuste, qui peccata nostra*
ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccati mortui iniustitia viuamus, cuius liuore
sanati estis. Deinde obserua pro eo, quod nos habemus, *Posuit Deus in eo iniquitatem*
omnium nostrum, posse transferri ex Hebræo: *Deus incurrere fecit in eum iniquitatem*
omnium nostrum, vt sit sensus, peccata nostra instar numeri cuiusdam exercitus
in Christum irruisse, & impressione facta occidisse: hanc enim vim habet inter-
dum verbum, Hebræum *pagaa*, veluti Iudic. 8. *Tu surge, irruere in nos*: & c. 15. *Spon-*
dete mihi, quod non occidatis me, id est, irruatis in me. Significatur igitur vniuersorum
hominum peccata quasi exercitum in Christum impressionem fecisse, vt cum in-
terimerent quod nihil est aliud, quam rationem, cur Christus mortem subierit,
eam fuisse, vt pro nostris peccatis satisfaceret: sed ex hac peccatorum in Christum
impressionem illud effectum est, vt ipsa quoque peccata per Christi mortem dele-
rentur, & quantum est ex parte Christi, qui pro illis quoad sufficientiam cumu-
latifsimè satisfecit, omnino interirent.

Quartò, Pergit Propheta explicare, quanquam nulla Christo in passione VIII.

species ac decor in elle videretur, si in ea tantum, quæ foris apparebant, acies intenderetur oculorum, re tamen ipsa, si mentis obtutus in personæ patientis magnitudine amore, & voluntate figeretur, pulcherrimum illud, & plus quam dici, aut cogitari potest, decorum, elegantemque exitisse. Id quod cum emphasi significat Propheta, cum dixit: *Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum*: Etenim verba illa, *Et desideravimus eum*, duplicem sensum recipiunt: vnus est, vt Propheta Iudæorum nomine loquatur, subaudiaturque negatio præcedens, quasi dictum sit: *Vidimus eum, & non erat ei aspectus, & non desideravimus eum*, hoc est, vi-

Christus etiã
in cruce cre-
dentibus in
eum pulcher
laan. 15. 22.

dimus eum, & non erat, cur eum magnopere expeteremus: solet enim apud Hebræos negatio prioris sententiæ in posteriore quoque subaudiri, cuiusmodi est illud Christi apud Ioannem capite 17. *Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent pro: si non venissem, & locutus non fuisset eis, & Leuitici 19. Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui*: vbi Hebraicè solum est prima negatio: *Non periurabis in nomine meo, & pollues nomen Dei tui*: quæ tamen, vt patet etiam in posteriori membro intelligi debet. Alter est, vt Esaias eorum personam sustineat, qui in Christum aeternum in cruce crediderunt, & sic sensus: *Vidimus eum, & quidem primo aspectu nihil videbatur habere pulchritudinis, attamen nos, qui personæ patientis maiestatem, diuinitatem, & amorem fidei oculis cernebamur, nihil pulchrius nos vidisse existimauimus. Itaque eius decore, specieque incitati desideravimus eum, hoc est, magno voluntatis affectu, ardentissimò questu ad eum diligendum, amandumque exarsimus. Vtramque expositionem cõplexus est D. August. in comment. super Psal. 44. expendens eius Psal. inscriptionem, quæ est, *In intellectu canticum pro dilecto. Dilectus, inquit ille, visus est à persecutoribus suis, sed non in intellectu: si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, 1. ad Cor. 2. Amemus illum: aut si inuenerimus in eo aliquid fædi, non amemus: Ecce ipse inuenit malitiam inuenerimus, ut de illo etiam discretur: Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem: si consideret misericordiam, qua factus est, & ibi pulcher est, sed Iudæorum personam gerbat Propheta, cum diceret: Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem: Quare: quia non in intellectu intelligentibus autem Verbum caro factum est: magna pulchritudo est. Mibi autem absque gloriari, dixit vnus amicorum sponsi, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: parum est, vt non inde erubescas, nisi etiam & gloriari. Nobis ergo cum credentibus, ubique sponsus pulcher accurrat pulcher in celo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculo, pulcher in flagello, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro, pulcher in celo, pulcher in intellectu.**

D. August.
Psal. 44. 1.

1. Cor. 2.

Galat. 6. 14.

IX.

Christi de-
gnitas, & ex-
cellentia.

Postremò, ne ex ea humilitate, quam Christus in passione demonstrauit, indignam aliquam eius maiestate, & celsitudine opinionem conciperemus, de vtraque eius generatione Propheta subiunxit: *Generationem eius quis enarrabit, vt cogitationem nostram ad contemplandam eius diuinitatem, quam habebat per æternam à Patre generationem, atque ad suscipiendam humanitatis illius, quam à matre Virgine per temporalem ortum acceperat, sanctitatem, puritatem, & propter hypostaticam ad Verbum vnionem, excellentiam, dignitatemque traduceret. Quam etiam ob causam, cum eius passionem commemorauit illis verbis, *percussus à Deo*, sic locutus est, vt transferri posset, *percussus Deum*: est enim Hebraicè *דום מכה אל הים* quod rectè etiam reddi potest, *percussus Deum*, cum nulla inter vtramque vocem sit interiecta præpositio: iuxta quam translationem vtraque Christi natura declaratur, exprimiturque eum, qui in vera humanitate patiebatur, simul verum Deum esse. Quod Esaias non hoc tantum loco præstitit, sed*

sed

R. Samuel. contra Iudæos cap. 47. sicut etiam sentit R. Samuel Marrochiamus in epistola doctissima, quam scripsit ad R. Isaac de aduentu Messie cap. 6.

II. Est igitur prima expositio D. Hieronymi, quem cæteri omnes sequuntur, aduentum Messie splendorem, & lampadem accensam nuncupati, quia Christus suo aduentu idololatriæ, & vanarum superstitionum tenebris dissipatis erat vniuersum orbem diuinæ cognitionis, & Euangelicæ doctrinæ lumine impleturus, imo & ipsum Messiam splendorem, lampademque futurum, quæ Hierosolymis primum accensa, paulo post omnes gentes, nationesque illuminaret, iuxta illud

Ioan. 8. 12. Ego sum lux mundi. Quam ob causam subdit Esaias: Et videbunt Gentes iustum tuum, & cuncti reges inelytium tuum, & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit, Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Quasi dicat, inquit Hieronymus, O Hierusalem, & Sion, cuncti Reges videbunt inelytium tuum, qui de tua stirpe generatus est, qui in te exaltatus patibulo omnes traxit ad se, ita ut gentes videant iustitiam eius, quia cunctorum creator misertus est gentibus, & Rex gloriæ illius, qui glorificatus in cruce est, & omnia suo imperio regna subiecit. Denique nequaquam vocabitur Hierusalem, & Sion, sed nomen nouum accipiet, quod os Domini imposuerit, dicens ad Apoc.

Mac. 16. 18. Nomen Christi aurum, nomen nouum. solum Petrum: Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Et populus eius nequaquam veteri nomine appellabitur Israhel, sed nouo id est, Christianus. Eritque quasi corona decoris in manu Domini, & quasi diadema regni in manu Dei sui; quando eam coronauerit verba credentium, & diadema imperij, quod Martyres gemmarum suarum varietate distinxerint, fuerit in manu Dei ut filium suum eorum coronet victorius.

III. Sed est altera quoque huius vaticinij interpretatio, quæ superiorem quidem minimè excludit: sed addit tamen quiddam aliud, quod virginitatem sanctissime Deiparæ in conspectu, & partu Christi miraculè declarat: eamque veteres Hebræi tradiderunt, ut testatur Galatin. lib. 7. Arcanorum Catholica veritatis cap. 14. sequiturque est auctor Glossæ interlinealis in eum locum Esaiæ. Ratio autem similitudinis in eo posita est, quod sicut splendor prodit ex sole absque vlla solaris corporis corruptione, & lampas ex admoto igne etiam absque vlla luminis, quod in igne est, incepta, detrimentò que accenditur: ita Christus ex Virgine instar splendoris conseruata Virginis integritate exortus est, & instar lampadis absque vllò virginei splendoris, detrimentò virtute altissimi accensus apparuit, ut Christi ortus ex Virgine nihil aliud, quàm quædam ex incorrupto sole splendoris emissio, & purissima lampadis accensio fuisse videatur. Qua quidem in re temporalis Christi ortus ex Virgine similitudinem quandam habuit cum ortu eiusdem à Patre sempiterno: siquidem etiam à Patre instar splendoris prodisse dicitur à Paulo ad Hebr. 1. vbi eum splendorem gloriæ Patris appellat.

Cum, inquit, sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Nec enim nomen splendoris consubstantialitatem, & coæternitatem dumtaxat Verbi cum Patre significat, ut volunt D. Athan. orat. 2. contra Arianos, & serm. 4. contra Arianos, Orig. lib. 1. de op. & D. Cypr. in expositione Symboli Apostolorum, D. Amb. lib. 1. Hexam. c. 5. D. Hier. in c. 3. Abacuch ad illa verba, splendor eius ut lux erit, Euseb. Emis. hom. 1. de Symbolo. Theodoretus in comment. super epist. ad Hebræos, & alij: sed etiam infinitam illam puritatem, & pulchritudinem, qua per æternam generationem exit à Patre. Hanc enim ob causam candor lucis æterna dicitur Sapient. omnipotentis Dei hæcra, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æterna, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Sic igitur etiam ex Virgine tanquam splendor summa puritate, pulchritudineque exortus est:

q uid

Galat. Interli. Ortus Christi ex Virgine, tanquam purissima lampadis accensio.

Heb. 13. Similis fuit ortus eiusdem à Patre sempiterno. D. Athan. Orig. D. Cypr. D. Ambros. D. Hieron. Abac 3. 4. Euseb. Emis. Theolo. Sap. 7. 15.

VIE
Apoca
17

quid enim pulchrius, quid purius cogitari potest, quam ex pulcherrimo sole fulgentissimi splendoris egressus? Accedit & alia ratio D. Athanasij in epist. de decretis Nicænz Synodi, idcirco aternam Verbi generationem egressum splendoris à sole conferti, quia: *Quemadmodum, inquit, solidam manens non minuitur radius ab ipso effusus: ita nec substantia Patris mutationem perpeffa est, cum habeat suam ipsius imaginem filium.* Quæ ratio maximè etiam quadrat in partum Virginis, sic enim edidit filium, ac si splendorem emitteret, hoc est, nullam patiens suæ integritatis, puritatisque iacturam.

Eodem quoque spectavit Regius vates Psal. 109. cum dixit: *In splendoribus sancti.* Et eorum ex utero ante Luciferum genuite, ubi sanctorum, neutrius generis est, ut patet ex textu Hebræo, qui habet *קדש* hoc est, ad verbum, *In decoribus sanctitatis:* nomen enim *קדש* sanctitatem, & sanctificationem significat, veluti Psal. 92. *Domum tuam decet sanctitudo:* & Psal. 113. *facta est iudea sanctificatio eius.* Porro hic locus triplicem habet sensum literalem: vnus est de æterna Christi generatione, qua Deus est, ut perspicuum est ex Paulo ad Hebr. *Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filium meum es tu: ego hodie genui te?* Sic enim Tertull. libro contra Praxeam, cap. 7. & 11. D. Chrysost. D. Ambros. Theophylactus, D. Thom. in comment. super epist. ad Hebr. Theod. & ferè reliqui interpretes apud Dauidem locum accipiunt, idque est & contextui, & insinuo Pauli congruentius. Cum enim paulo post de temporali Christi generatione esset dicturus, meritò prius aternam explicauit, ut vtramque Christi generationem complecteretur. Alter est de resurrectione Christi, quæ fuit quædam veluti regeneratio, quo nomine etiam generalis hominum resurrectio censetur, Matth. 19. *Nos, qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue.* Hoc sensu afferitur à Paulo Act. 13. *Nos, inquit, vobis annunciamus eam, quæ ad patres nostros promissa facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filio nostro resuscitans Iesum, sicut & in Psal. 2. dictum est: Filius meus et tu: ego hodie genui te.* Eodem modo accipitur à D. Hilario in comment. eius Psal. & D. Ambros. libr. 3. de Sacramentis. Tertius denique est de temporali Christi generatione, ortuque ex virgine, quemadmodum Tertull. lib. 5. contra Marcionem cap. 9. D. Ioan. Damasc. orati. de natiuit. Mariæ, Theod. & Oecumen. in Paulum interpretantur, & D. August. in comment. eius Psal. ubi de vtraque Christi generatione locum intelligit, & postquam de æterna disseruisset, adiungit: *An vultis, inquit, ut ipsum Dauid respiciamus, qui Dominum suum dixit filium suum? Si ergo ipse loquitur, forte ipse potuit dicere: Ex utero ante Luciferum genuite, ex utero virginis. Si enim illa virgo ducens propagationem de carne Dauid, ex illa utero natus est Christus, tanquam ex utero genuite à Dauid: ex utero, qui masculinus non accessit: Ex utero, quia salus ex solo utero, Ergo ex utero, inquit ille, qui cum Dominum suum dixerat: ex utero ante Luciferum genuite. Et hæc ipsum ante Luciferum signatè dictum, & propriè dictum, & sic impletum: noctu enim natus est Dominus ex utero Virginis Mariæ, indicant testimonia Pastorum, qui vigilias exercebant super gregem suum. Ex utero ante Luciferum genui te: Iuxta hanc igitur tertiam expositionem non video, cur Regius Propheta in temporali Christi ortu explicatio splendoris, & sanctitatis meminerit, nisi quia instar splendoris maxima cum puritate, sanctitatisque ex Virgine matre prodierit. In splendoribus, inquit, sanctitatum, seu ut alij vertunt, in pulchritudinibus genuite. Nec enim vna tantum pulchritudo, sed multe pulchritudines in ortu Christi ex Virgine extiterunt: nec vnus dumtaxat splendor, sed multi fulgentissimi splendores radiarunt. Vna videlicet pulchritudo, vnusque splendor fuit nasci hominem Deum: altera pulchritudo, alterque splendor ex matre virgine procreari. Atque hæc ex Esaiâ*

D. Athan.
Eterni Pa-
tris substan-
tia per Esaj
generatione
manet eadē:
nō minuitur.
IV.
Psal. 109 3.
Eiusdem loco
triplex lite-
ralis sensus.
Psal. 92. 5.
Psal. 113. 2.
Hebr. 1. 5.
Tertul.
D. Chrysost.
D. Ambros.
Theophyl.
D. Thom.
Theodore.
Mat. 19. 29.
Act. 13. 32.
Psal. 2. 7.
D. Hilar.
D. Ambros.
Tertull.
D. Io. Dam.
Theod.
Oecumen.
D. August.
Psal. 109. 1
In Christi or-
tu non vna,
sed multe
pulchritudines.

sufficiens: nonnulla enim alia eiusdem non ita luculenta, & illustria testimonia consulto prætermisimus: nunc ad reliquos Prophetas transeamus.

Testimonium 17. ex illis verbis Hierem. 31. *Vsquequo delicias dissolueris filia vaga? quia creavit Dominus novum super terram. Fœmina circumdabit virum.*

SECTIO XXXII.

I. **H**abemus hoc loco non iam amictam sole mulierem, sed solem ipsum amictum muliere: *Fœmina*, inquit, *circundabit virum*. Vtrumque sane prodigiosum, sed eodem tamen siue mulieris ex sole, siue solis ex muliere amictus reuoluitur: siquidem utrovis modo dicamus, semper eadem sanctissimæ Virginis in conceptu, & partu Christi integritas explicatur. Quamquam hoc Hieremias vaticinium ad conceptum potius pertinet, cum Christus à Virgine in utero gestabatur: tunc enim fœmina virum circumdedit, & nouo quodam prodigio solem ipsa arripuit, ut paulò post docebimus: Principio statuentur a germanam lectionem ex Hebræo esse eam; quam reddidit D. Hieron. eamque secuti sunt Symmachus, & Aquila, ut auctor est idem D. Hieronymus in comment super Hieremiam. Nam Septuag. aliter translulerunt, videlicet: *Vsquequo conuerteris filie de ipsa: quonia creauit Dominus salutem nouam: in salute tua circumdabit te homine*. Sic enim eam citat Hieron. tametsi Theodoretus legit: *et Kueios eis, et metas eis, et teo d' teo in ypsa* id est, *De Dominus in salute in plantatione nouam*, Theodotio autem: *Creauit Dominus salutem nouam, in salute circumdabit homo*. Ceterum Hebraicè planè est, ut Hieronymus translulit, id quod nec ipsi Hebraei inficiari possunt. Tunc uero luculente ostenditur sanctissimæ Deiparæ in conceptu Christi illibata uirginitas, eum dicitur: *Creauit Deus nouum super terram*: *Fœmina circumdabit virum*, videlicet in utero. Nam si ea fœmina ordinario concipiendi modo filium arripuerit, quid miraculi, nouitatisque contingeret, quare cum Dominus polliceatur se nouum quoddam, ad mirandum que prodigium esse futurum, palam est istiusmodi fœditatem, de qua est sermo, conseruata omnino integritate concepturam fuisse. Id quod emphatico *circundandi* uerbo Propheta explicauit, uere enim Virgo beatissima filium utero omni ex parte perfecte circumdedit, ipsa uindique clausa, atque integra, que nullius uiri patuit congressu, nec filium à uinculo cepit, sed intus Spiritus sancti uirtute acceptum, uindique utero circumplexa est. Qui filius, quouiam in primo ipso conceptionis instanti diuinam uidit essentiam, more que nostro rationis usum habuit, & cumulatissimam rerum omnium scientiam, uir non aetate, sed cognitione, maturitate, prudentia appellatur: unde Hebraicè est nouum *geber*, quod uirilem fortitudinem, robur que declarat, ut duplex supra natoram miraculum, atque prodigium hoc uno uaticinio Hieremias complexus sit: unum quod fœmina quædam absque ulla uiri opera filium conceptura esset: alterum, quod eiusmodi filius etiam cum matris utero gestaretur, quoad aetatem quidem infans, sed quoad cognitionem tamen perfectus planè uir esset futurus.

D. Hieron. Symmach. Aquila. Septuag. Lectionum uarietas. Theodoretus Theodoro.

Deipara illibata uirginitas.

Christus in matre utero fuit perfectus uir.

D. Hieron.

Sic in primis locum intellexit D. Hieron. in comment. super Hierem. *Uque, quo Virgo Israel negligentia dissolueris. Et profundo errore uagaberis? Respice, qua disturus sum, et unde tibi tanta beatitudo expectanda sit: attende, audet, quod nunquam ante cognoueris. Nouam rem creauit Dominus super terram: Absque ulla semine, absque*

VIE
Apoc

coitu, atque conceptu femina circumdabile virum gremio uteri sui, qui iuxta incrementa quidem aetatis per vagitus, & in saniam proficere videbitur sapientia, & aetate, sed perfectus vir in ventre femine solitis mensibus continebitur. Vtrumque etiam eleganter persequitur D. Bernard, imprimis namque ad ostendendam Mariæ virginitatem expendit verbum circumdandi sermo 30. in Purificat. *Novum faciet Dominus super terram. Quærit quod novum? Mulier, inquit, circumdabit virum. Non ab altero viro virum suscipiet, non humana lege concipiet hominem, sed intra viscera intacta, & integra virum claudet ita sanè, ut intrante, & exeunte Domino iuxta alium Prophetam porta Orientalis clausa ingiter perseveret.* Deinde quemadmodum Christum in utero Virginis iure optimo Propheta virum appellaverit, sic exponit homilia 2. super Misus est. *Novum, inquit, creavit Dominus super terram: Femina circumdabit virum. Quæ est hæc femina? Quis vero iste vir: aut si vir, quomodo à femina circumdatur: aut si a femina circumdari potest, quando vir: & ut apertius dicam, quomodo potest simul, & vir esse, & in utero matris: hoc est enim virum a femina circumdari, sed utro me ad conceptum partumque Virginalem, si forte inter plurima nova, ac mira, quæ ibi profecto inspicit, qui diligenter inquirat, etiam hanc reperiam novitatem. Et erat Iesus necdum etiam natus, sed sapientia, non aetate: ante vigorem, non viribus corporis: maturitate sensuum, non corporum membra: Nec enim minus habuit sapientia, vel potius non minus fuit sapientia Iesus conceptus, quam natus, parvus, quam magnus, siue ergo latens in utero, siue vagans in praesepio, siue iam grandævulus interrogans Doctores in templo, siue iam perfectæ aetatis docens in populo, atque profecto plenus fuit spiritu sancto. Constat ergo, quia semper Iesus virilem animum habuit, etsi non semper in corpore vir apparuit. Cur denique dubito virum fuisse in utero, quem mihi Deum fuisse non ambigimus quippe est esse virum, quam esse Deum. Atque hæc est communis interpretum in hunc locum expositio.*

D. Bernard.

In eius conceptione nova plurima.

Observandum est primò circumdandi verbum, ut diximus, hoc loco emphaticum esse, & apprimè virginitatem Mariæ in conceptu explicare, quæ videlicet factum non à viro acceperit, sed intra se cœlitus datum clausit in modum circuli unde quaque integri, atque perfecti, nulla vel minima scissione violati. Quo eodem pertinet illud pulcherrimum vallum liliorum, quibus venter Virginis undique vallatus dicitur Cant. 7. illis verbis: *Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis.* Verè enim venter Virginis propter fecunditatem aceruus tritici, propter virginitatem verò vallatus liliis prædicatur, quod liliorum vallum, atque septum nulla carnis illecebra diruit: nullus viri congressus dissipavit. Eodemque mysterio Cant. 4. sponsus Virginem hortum conclusum, & fontem signatum appellavit, Hortus, inquit, conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Vbi adverte bis appellari Virginem hortum conclusum, ut indicetur & in conceptu, & in partu omnino clausam, integramque fuisse: fontem verò signatum, seu ut Græcè est παρὰ τὸν ὄρεον, hoc est, fontem sigillo obsignatum, ut virginalis sigilli integritas declararetur, intelligamusque Virginem sanctissimam sponsi ipsius sigillo ita fuisse obsignatam, ut neque in conceptu, neque in partu cuiusmodi sigillum resignatum, ruptumve via ex parte fuerit: sed integrum semper, inviolatumque permanferit. Sic vtrumque locum intellexit D. Ambros. in libro de institutione virginis, caput septimo, ubi loquens de Virgine sanctissima, expendensque potitiam illam Orientalem apud Ezechielem de qua dicemus sect. sequenti, ita concludit: *Porta ergo clausa virginitas est, hortus clausus virginitas, & fons signatus virginitas.*

II. Expenditur verbum circumdandi.

Cant. 7. 2.

Cant. 4. 11. Deiparæ in conceptu & partu integritas.

D. Ambros.

Secundò, adverte rectè Esaiam ex incarnatione Verbi, purissimæque eius in Virgine conceptione ad colendam vitæ puritatem, motumque licentiam leuiori disciplina comprimendam argumentari: *Et quequò, inquit,*

deliciis dissolueris filia vaga quia creauit Dominus nouum super terram: Fœmina circumdabit virum. Quali dicitur: Contentanecum planè est, vt vniuersi mortales deliciis omnibus abdicatis, depositisque superiorum temporum sceleribus nouâ vitæ ratione suscipiant, castitatem colant, laxamque, ac dissolutam morum disciplinâ Euangelicæ doctrinæ perfectione deuinciant: quo tempore Deus tantâ est nouitatem effecturus, vt filium suum hominem factum vteri angustis virgo cõcludat. Itaque tria potissimum ex mysterio incarnationis colligit Esaias: vnũ est oportere nos morum licentiam, laxitatẽque arctioribus disciplinæ vinculis coercere, cũ Deus ille sempiternus, & immensus, cuius magnitudo nullis spatiis definitur, sese intra vnus fœminæ vterum per assumptam humanitatem ineluserit. Atque hoc in verbis illis, vsquequo filia vaga dissolueris? exprimitur. Alterum, vt omnem sanctitatem, præcipueque castitatem repudiatas carnis illecebris amplectamur, cum deus vsque adeo puritatem adamauerit, vt matrem sibi virginẽ delegerit: id quod in verbo, *deliciis*, satis innuitur. Tertiũ denique, vt nouam vitæ rationem in omni virtutum genere incamus, cum Deus tam nouum propter nos miraculum perpetraverit, vt virgo hominem Deum in vtero gestaet. Postulat enim tanti operis propter nos effecti magnitudo, vt nullam deinceps Deo iniuriam nostris sceleribus inferamus: sed potius tam munificum parentem omnibus officiis, & amore prosequamur. Simili argumento vsus est Paulus, vt nos in Dei amore vehementius incitaret, 1. ad Cor. 16. *si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema, Maranatha.* Quo loco *anathema* significat ab hominum vsu, & consuetudine segregatum, & excommunicatum: itaque Paulus quodammodo excommunicat omnes eos, qui Christum non amant, cuius anathematis, & excommunicationis ratione reddidit subiungens: *Maranatha*, id est, *Dominus venit*, in præterito, hoc est, vt interpretatur Caiet. quia Dominus noster iam venit, propterea amandus est, & anathema est, qui eum non amauerit, videlicet qui tanto Dei amori non respondeat. Est verò *Maranatha* magis Syrum, quàm Hebræum, vt ait Hieronymus, tametsi ex confinio vtriusque linguæ aliquid Hebræum sonet. Nec verò hinc occasionem accipias existimandi eos omnes, qui non sunt in charitate, esse eo ipso excommunicatos: nec enim Paulus hoc loco per *anathema* excommunicationem, vt Doctores communiter accipiunt, intelligit: sed illud tantum significat, eum qui Christum, postquam venit, non amat, ob tantum ingrati animi crimen dignum esse, qui sit *anathema*, hoc est, qui à communi hominum consuetudine exterminetur. Itaque hanc vnã cogitationem de Domini in carne aduentu vehementissimos esse ad omnem sanctitatem stimulos: vnde Diuus Chrysostomus in commentar. eius loci, *Cogita*, inquit, *vel hoc vnũ, & habebis idoneũ ad omnem virtutem ingressum, & demoliri peccatum omne facillimum erit.* Eodem pertinet illud ad Rom. decimo tertio: *Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere: nunc enim propior est nostra salus, quàm cum credimus.* Quæ verba Diuus Thomas referenda existimat ad salutem, quam Christus suo primo aduentu effecit, Apostolumque loqui ex persona omnium fidelium, qui ab initio vsque mundi extiterunt, qui quò magis tempus incarnationis appropinquabat, ardentiori studio ad omne genus probitatis, virtutumque perfectionem aspirabant, seseque ipsi inuicem ad sanctitatem toto pectore amplectendam iis verbis adhortabantur, ac si dicerent: Par est iam nos de præterita socordiae, negligentiaeque somno excitari, atque in virtutum omni studio, conatũque incumbere, siquidem propior est iam nostri seruatoris aduentus, quàm cum eum à principio mundi venturum credidimus. Alij de secundo Christi aduentu interpretantur,

Morũ licentia post incarnationem arctius coercenda.

2. Cor. 16. 11.

Christum nõ amantes anathemate quodammodo sevit Paulus. Caiet. D Hieron.

Incarnatũ Verbi meditatio ad omnẽ sanctitatem addit stimulos. D. Chrysost. Rom. 13. 11.

Èo ardentius ad omne probitatem aspirabant fideles, quò magis incarnationis ipse appropinquabat.

pretantur, sed nostra, ac D. Thomæ expositio cum Ecclesiæ consuetudine coheret, quæ eum locum Pauli ante primi aduentus Christi representationem legendum fidelibus proponit, ut in D. Thom. adnotavit. Nec verò solus Paulus ex Christi aduentu ad morum puritatem commendandam argumentatur, sed etiam Esaias, seu ipse per Esaiam Dominus cap. 56. *Hæc dicit Dominus: custodite iudicium, & facite iustitiam, quia iuxta est salus mea, ut veniat, & iustitia mea, ut reveletur.* Quæ locum de aduentu Messie accipiendum esse docuerunt Septuag. interpretes, cum pro salute salutare transtulerunt, quo nomine sæpe Christus in Diuinis literis censetur. Esa. 56. 1. Septuag.

Decimum octauum testimonium ex illis verbis
Ezechielis, cap. 44.

Et conuertit me ad viam portæ Sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad Orientem: & erat clausa, & dixit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa Principi: Princeps ipse sedebit in ea.

SECTIO XXXIII

IN nostris super Ezechielem Commentariis superioribus annis fusè ostendimus eam ciuitatis, templique visionem Prophetæ demonstratam nullo pacto ad materiam illam Hierosolymorum urbem, templumque illud à Salomone ædificatum, sed ad Ecclesiam à Christo in terris fundatam pertinere, atque adeo non mysticè, sed secundum literam omnia, quæ de eiusmodi ædificiis à Propheta describuntur, de Ecclesia esse intelligenda: quamuis in multis ad ciuitatem illam materiam, templumque Salomonis fiat allusio. Id quod, quia non est huius loci ex professo disputare, satis sit ut certum posuisse, & quod est consequens, hanc etiam portam Orientalem Sanctuarij exterioris, hoc est, atrij interioris, quod Sanctuarium exterius nominatur comparatione ipsius templi, quod interius Sanctuarium dicebatur, non aliquam materiam atrij illius portam, sed aliam multò sublimiorem, diuinioremque significare.

Igitur Origen. hom. 14. super Ezech. hanc portam interpretatur cognitionem Scripturarum, quæ clauula erat, quo usque Princeps, id est, Christus eas aperuit. Quam eandem interpretationem Hieron. ab Origene mutuatus in Commentariis suis in Ezech. totidem verbis transcripsit. *Quanam*, inquit Hieron. *ista porta est, quæ semper clausa est, & solus Dominus Deus Israel ingreditur per eam, nempe illa, de qua Saluator loquitur in Euangelio: Va vobis scribe, & Pharisei hypocrite, & va vobis legum doctoribus, qui tollitis clauem scientiæ, ipsi non ingredimini, & intrantes prohibetis.* De hac sub nomine libri scribit *Esaias: Erunt verba libri istius sicut verba libri signati, quem cum deris homini nescienti literas, & dixeris ei: Lege, respondebit tibi: Nescio literas: & dabunt illi homini scienti literas, dicentes: Lege: & dicet: Non possum legere, quia signatus est. Iste est liber, cuius nemo potest soluere, & aperire signacula neque in celo, neque in terra, neque sub terra, nisi ille, de quo in Apocalypsi Ioannis dicitur: Ecce vicit Leo de tribu Iudæ, radix David, aperire libri, & soluere septem signacula eius: prius enim, quam Saluator humanum corpus assumeret, & humiliaret se formam serui accipiens, clausa erat lex, & Propheta, & omnis scientia Scripturarum. Postquam autem ille pependit in Cruce, statim velum templi scissum est, & aperta sunt omnia, ablatoque velamine, dicimus. Nos autem omnes reuelata facie gloriam Do-*

Origen.
Scriptura hæc
era elucidata
per Christum.
D. Hieron.
Matt. 23. 13.
Luc. 11. 52.
Esa. 29. 10.
Apoc. 5. 5.
2. Cor. 3. 18.

mini contemplantes in eandem imaginem transferamur a gloria in gloriam.

II. Et quidem hæc Hieronymi expositio literalis quoque censenda est: sed illa

B. Maria
porta clausa
per virginitatem.
Luc. 1. 35.

multo germanior, quam secundo loco commemoras, & valde probat de sanctissima Deipara intemerata virginitate: Pulchre, inquit, quidam portam clausam, per quam solus Dominus Deus Israel ingreditur, & dux, cui porta clausa est, Mariam virginem intelligunt, quæ ante partum, & post partum virgo permansit. Et enim tempore, quo Angelus loquebatur, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: quod autem nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei: & quando natus est, virgo permansit æterna ad confundendos eos, qui arbitrantur eam post natus: atem saluatoris habuisse de Ioseph filios occasione fratrum eius, qui vocantur in Evangelio. Super qua quasiuncula & omnia aduersus Heluidium illius temporis Hereticum in adolescentia non grandem librum scripsisse me noui. Eandem expositionem alij nobilissimi Patres tradiderunt, in quibus D.

D. Ambrosius.

Ambr. in lib. de institutione virginis ad Eusebium, cap. 6. Quæ est, inquit, hæc porta, nisi Maria: ideo clausa, virgo. Porta vocatur Maria, per quam Christus intrauit in mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginis clausura non soluit, mansit intemerata septem pudoris, & inuoluta integritatis durauere signacula, cum exiret ex virgine. Et multo luculentius cap. 7. Bona, inquit, porta Maria, quæ clausa erat, & non aperiebatur: transiit per eam Christus, sed non aperuit: est enim & porta ventris, unde ait Iob sanctus,

Iob 3. 9.

cap. 3. Intrebrescant stella noctis illius, quia non conclusit portas ventris matris mee. Est ergo & porta ventris: sed non omnis clausa semper: verum una sola potuit manere clausa, per quam sine dispendio claustrorum genitalium Virginis partus exiit. Ideo ait Propheta: porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, hoc est, nemo hominum: quoniam Dominus, inquit, Deus Israel transibit per eam. Eriguntur clausa, id est, & post transitum Domini erit clausa, & non aperietur. Hæc porta ad Orientem aspicebat, quoniam verum lumen effudit, quæ generaliter Orientem, peperitque solem iustitiæ. Audiant ergo imprudentes: clausa, inquit, hæc porta est, quæ solem recipit Deum Israel. Denique non est aperta. Audiant Prophetam dicentem: Non aperietur, eritque clausa, hoc est, non aperietur ab eo, cui desponsabitur, non licebit enim, ut apprietur, per quam Dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa, hoc est, non aperiet eam Ioseph, quoniam dicitur ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natus est, de Spiritu sancto est. Porta ergo clausa virginitas est. Idem habet Ruffinus Aquileensis Presbyter in expositione Symboli Apostolorum, quæ falso sub nomine D. Cypriani circumfertur. Partus, inquit, ipsius mirabilem in modum Ezechiel Propheta ante formauerat, Mariam portam Domini nominans, per quam scilicet Dominus ingressus est mundum. Dicit ergo hoc modo: Porta autem, quæ respicit ad orientem, clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel transibit per eam, & clausa erit. Quid tam evidens dici de conversatione (scu vt alijs legitur consecratione) Virginis potuit? clausa fuit in ea virginitatis porta, per ipsam introiit Deus Israel, & per ipsam in hunc mundum de utero Virginis processit: & in æternum porta Virginis clausa seruata virginitate permansit. Concini D. Augusti. serm. 2. in natiuitate Domini. Porta, inquit, erat clausa, & non est aperta, & quasi interrogaretur: cur aperta esset: adiecit: Quia Dominus transiit per eam. Porta clausa, id est, signaculum pudoris, immaculata carnis integritas: non enim violata partu, quæ magis est sanctificata conceptu. Denique, ne singulorum Patrum verba commemorem, ita hanc Orientalem portam intellexerunt D. Epiphanius sermone de laudibus virginis Mariæ, D. Chrysol. tom. 3. homil. de Ioan. Baptista, D. Ioan. Damasc. libr. 4. fidei Orthod. cap. 15. & orat. 1. de Mariæ natiuitate, & oratione, item 1. de Mariæ dormitio: & Maximus homil. 2. de natiuit. Domini, Helychius

Ruffi. Aquil.
Per virginem
Dominus
ingressus est
mundum.

D. Ambrosius.
Deipara vir-
ginitas magis
sanctificata
conceptu.
D. Epiphanius.
D. Chrysol.
D. Io. Dam.
Maximus,
Helychius.

Presby.

Decimumnonum, & postremum testimonium ex illis verbis, quæ habentur cap. 2. Danielis.

Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam, & factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram

SECTIO XXXIII.

I. Inter vaticinia, quæ de Messia Regis imperio sacrarum literarum monumentis consignata legimus, non postremum locum obtinet præclara illa visio, quæ Nabuchodonosori Regi Babylonis inter dormiendum ostensa est, cum vidit statuam illam, & mole, & compositione sanè prodigiosam, aureo capite, pectore, & brachiis argenteis, ventre & femoribus æreis, tibiis ferreis, pedibus partim ferreis, partim fictilibus constantem, aspectuque ipso, & intuitu, quo in Regè minaces oculos coniciebat, præter modum terrificam: tum verò conspexit de monte lapidem sine manibus deiecit, statimque ferrum, testa æs, argentum, & aurum, quasi in fauillam æstiuæ aræ redacta, à vento correpta, dissipataque euauerunt. Lapis autem ipse, qui statuam percusserat, in vastissimum, & maximum montem euasit, qui vniuersum terrarum orbem vastitate sua, & magnitudine compleuit. In qua quidem visione ad literam quatuor orbis imperia significata fuerunt.

Quatuor orbis imperia in Nabuchodonosori statuâ designata. D. Hieron.

Etenim in capite aureo statuæ vel ipso Daniele interprete imperiū Chaldæorum, in pectore brachiisque argenteis imperium Medorum, atque Persarum: in ventre, & femoribus æreis imperium Græcorum: denique in tibiis ferreis Romanorum imperium fuit expressum, quæ est D. Hier. cōmuniſque interpretatio. Per caput, inquit, aureum ostenditur regnum Babylonia auro preciosissimo comparatum. Regnum Medorum, atque Persarum argenti habet similitudinem, minus priore, & maius sequente. Regnum tertium aeneum regnum Macedonum significat, quod velis aeneum dicitur, quia in omnia metalla æs vocalius est, & tinnit clarius, & sonitus eius longè, latèque diffunditur, ut non solum famam, & potentiam regni, sed & eloquentiam Græci sermonis ostenderet. Quartum regnum ferreum perspicue ad Romanos pertinet: ferrum enim omnia domat, atque comminuit: sed pedes eius, & digiti ex parte ferrei, & ex parte sunt fictiles, quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius, & durius fuit: ita in fine nihil imbecillius, quando & in bellis ciuilibus, & aduersum diuersas nationes saliarum gentium barbararum indigemus auxilio.

Græcorum eloquentia significata per æs.

II. Tunc verò post horum quatuor imperiorum sibi subinde succedentium vicissitudines prænunciatas statim imperiam Christi per lapidem illum sine manibus de monte excisum omnia statuæ metalla dissipatam, atque in fauillam æstiuæ aræ redigentem explicatur, vt illis verbis interpretatus est Daniel: In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur: comminet autem, & consumeet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum, secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum. Quamquam verò Tertull. in libro 3. contra Marcionem cap. 7. & lib. aduersus Iudæos, cap. 14. & Theodoret. in cōment. super Daniele in huiusmodi vaticinium de orbis imperiis per Christum dissipandis ad secundum Christi aduentum spectare existimauerunt: tamen multò est probabilius ad primum Christi aduentum præcipuè esse referendum, vt est communis Patrum sententia, qui lapidem de monte

Tertull. Theodor. Chrysostomus orbis imperia dissipant.

Pagnin.
Latus Christi
omnium gra-
tiarum puteus.

crucelanea confossum, & apertum intenderent, vt in Christo spes omnes suas collocarent, eo que dumtaxat salutem suam contineri arbitrentur. Pro, & in cauernam lacus, de qua præcisus estis, est Hebraicè קבר כונקרתם ואתם, hoc est, & vt transfere Pagninus, Ad perforationem cisterna, vnde eruti estis, quod clarius lateris Christi apertionem sonat. Alij vertunt, Ad perforationem putei: id enim quoque vox Hebraea בור significat, quod etiam in latus Christi mirifice quadrat, quod est omnium honorum, & aquarum viuentium puteus inexhaustus, ex quo possunt vniuersi aquam sibi haurire omnium gratiarum.

- V. Atque hæc satis fuerit ex Prophetarum vaticiniis de sanctissima Deiparæ virginitate in conceptu, & partu Christi delibasse: alia enim minus illustria consulto prætermittenda iudicauimus, cum hæc abundè sufficiant, vt quibus intelligat, quanti honoris, splendorisque fuerit Virginem amictam sole apparuisse, sicut dixit Ioannes, ipsamque rursus solem amicuisse, vt Hieremias testatus est, hoc est, matrem simul, virginemque fuisse, & Christum absque vilo suæ integritatis detrimento virtute Altissimi obumbrante concepisse, in vterò gestasse, & virgineo partu edidisse. Atque ita huic Exegetico, quod in Mariæ virginitate, maternitateque ponendum diximus, vt eumque satisfacimus.

ARGVMENTVM.

Adhuc perseuerat quarta visio huius operis. Superiori capite Ioannes acerbissimam Antichristi persecutionem quasi in summam redactam ante oculos intuentiam proposuit, iam deinceps eam per partes commemorare aggreditur, multaque sigillatim explicare, quæ alienissimis illis temporibus debent contingere. Duas igitur hoc capite docet sibi ostensas fuisse bestias, vnam ascendente de mari, de terra alteram. Quæ de mari ascendit habebat capita septem, & cornua decem: & super decem cornua diademata quoque decem: capitibus autem inscripta erant nomina blasphemie: eratque eiusmodi bestia similis pardo, pedes habens vrsi & os leonis cui draco dicitur dedisse virtutem suam, & potestatem magnam quam exercuit mensibus quadraginta duobus, id est, tribus annis cum dimidio. Porro bestia, quæ ascendit de terra, habebat cornua duo similia cornibus Aoni, & loquebatur sicut draco, fecitque terram adorare bestiam primam, multaque signa & prodigia patrauit in conspectu prioris bestie, cuius characterem, vt in dextera manu sua, aut etiam frontibus gestarent, adhortabatur mortales. Denique docet Ioannes nomen prioris bestie esse eiusmodi, vt literis eius computatis efficiatur numerus sexcentorum sexaginta sex. Hæc breuiter sunt, quæ hoc capite commemorantur, ad quorum explanationem iam aggredimur.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

I vidi de mari bestiam ascendente, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemie. Et bestia, quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os